

Doktori (PhD) értekezés

Bandi István

2026

NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM

Rendészettudományi Doktori Iskola

Bandi István

A román szakszolgálatok története a második világháború végétől az 1989-es rendszerváltásig

Doktori (PhD-) értekezés

Témavezetők:

Dr. habil. Boda József PhD címzetes egyetemi tanár,
nyugállományú nemzetbiztonsági vezérőrnagy

Dr. Kovács Tamás PhD tanszékvezető egyetemi docens

.....

Témavezető aláírása

.....

Témavezető aláírása

Budapest, 2026. április

TARTALOM

1. Bevezetés	7
1.1. Bevezető gondolatok	7
1.2. A témaválasztás indokoltsága	9
1.3. A cím magyarázata	11
1.4. A tudományos probléma	12
1.5. A dolgozat tudományos hipotézisei	12
1.6. A kutatás célkitűzései	14
1.7. A választott téma tudományterületi sajátosságai	15
1.8. Bevezetés a szakirodalom által érintett témákba	17
1.9. Az emlékező irodalom szerepe	22
2. A forrásokról és a feldolgozás módszertanáról	24
2.1. A kutatási módszertan sajátosságai	25
2.1.1. A gyűjtés és elemzés során alkalmazott technikák és módszerek	25
2.2. A források nyilvánossága és felhasználhatósága	30
2.3. A forrástípusok összhangja és a validáció	32
2.4. Az emlékező irodalom szerepe	33
2.5. Fókuszáló motívumkeresés	34
2.6. Az együtt- és az egymás mellett működés kérdése	34
2.7. Szerkezeti felépítés, tagoltság és fogalomhasználat	34
3. A Securitate elődintézményei és hagyatékuk. Román titkosszolgálatok az első világháborútól a második világháborúig	35
3.1. Politikatörténeti áttekintő	36
3.1.1. Románia nemzetközi helyzete 1920-tól 1945-ig	36
3.1.2. A Román Királyság belpolitikai viszonyai 1920-tól az 1944-es kiugrásig	40
3.2. A román titkosszolgálatok intézménytörténeti áttekintése az első világháborútól a királyság bukásáig	48
3.2.1. Katonai hírszerzés és elhárítás – a Vezérkari Főnökség II. Osztálya. Marele Stat Major Secția a II-a (MStM Secția a II-a)	50
3.2.2. A Titkos Hírszerző Szolgálatról (Serviciul Secret de Informații, SSI) a Különleges Hírszerző Szolgálatig (Serviciul Special de Informații, SSI)	56
3.2.3. Általános Rendőrségi és Biztonsági Igazgatóság – Direcția Poliției și Siguranței Generale (DPSG)	60
3.2.4. Detektívek Testülete – Corpul Detectivilor	64
3.2.5. Csendőrség Főfelügyelőségének Hírszerző Szolgálat – Inspectoratul General al Jandarmeriei (IGJ), Hírszerző Szolgálat – Serviciul de Informații (SI)	65

3.2.6. Személyi védelemmel megbízott szervezetek az első világháború végétől a második világháború végéig _____	69
3.3. A királyi titkosszolgálatok személyi állománya _____	72
3.3.1. Hírszerző és elhárító tisztek toborzása, személyzeti politika, képzés _____	73
3.4. A Román Királyság titkosszolgálatainak kapcsolata a francia, angol, német szakszolgálatokkal. Kémelhárítási és hírszerzői műveletek a Szovjetunióval, Magyarországgal és Bulgáriával szemben _____	81
3.5. Fejezeti részkövetkeztetések _____	88
4. A Securitate felállítása és hatalmi helyezkedés a negyedik Groza-kormánytól a gheorghiu-deji korszak végéig (1944–1965) _____	90
4.1. Románia bel- és külpolitikai helyzete a második világháború végétől a gheorghiu-deji korszak végéig _____	90
4.1.1. Átmenet a királyságból a népi demokráciába (1944–1948) _____	90
4.1.2. A romániai kommunizmus megszilárdításától a nemzeti kommunizmus megerősödéséig (1948–1965) _____	95
4.1.3. Románia nemzetközi szerepváltozása a második világháború végétől a nemzeti kommunizmus kialakulásáig (1944–1965) _____	102
4.2. Az 1945-től 1948-ig tartó politikai változások hatása a román titkosszolgálatok világára _____	106
4.3. A Securitate szervezettörténeti áttekintése a létrehozástól a nemzeti kommunizmus bevezetéséig (1948–1965) _____	107
4.4. Művelettörténeti áttekintő _____	120
4.5. Társadalmi háttér, képzés, érvényesülés _____	128
4.6. Káderpolitika _____	135
4.7. Szakmai képzés _____	136
4.8. Fejezeti részkövetkeztetések _____	137
5. A Ceaușescu-féle „arany korszak”: 1965-ös hatalomra kerülésétől az 1989-es bukásig	140
5.1. A Román Szocialista Köztársaság a nyitástól az elszigetelődésig. Külpolitikai áttekintés (1965–1989) _____	140
5.2. A Ceaușescu-féle „arany korszak”. A szocializmus román útja 1965-től a az 1989-es bukásig _____	146
5.2.1. A Ceaușescu-korszak hatása a Securitate intézményére. Szervezettörténeti áttekintő _____	148
5.2.2. Új szakmai kihívások. A terrorelhárítás megszervezése és tevékenysége a 60-as, 70-es években _____	158
5.2.3. A szocialista államok elleni elhárítás 0110 egységjelű szervezeti egysége _____	164
5.3. Együttműködés és együttműködők, a titkosszolgálat társadalmi szervesülése _____	173
5.4. Társadalmi háttér, képzés, érvényesülés a Securitaténál _____	174
5.4.1. Káderpolitika _____	178
5.4.2. Szakmai képzés _____	179

5.5. A Securitate műveleti irányai, területei a Ceaușescu-korszakban _____	181
5.6. Fejezeti részkövetkeztetések _____	186
6. A rendszer bukása és a szolgálatok átalakulásának nehéz átmenete _____	190
6.1. Összegzés helyett _____	198
7. A tudományos kutatás és feldolgozás összegzése _____	198
7.1. Összesített következtetések _____	199
7.2. Új kutatási eredmények _____	201
7.3. A kutatási eredmények további hasznosításának lehetőségei _____	204
8. Függelék _____	205
I. Esettanulmány a 3. fejezethez _____	205
II. Esettanulmánya 4. fejezethez: Harc a magyar irredenta ellen _____	208
III. Esettanulmány az 5. fejezethez: Hírszerzés a magyar emigráció és a magyar érdekek ellen _____	235
9. Rövidítések jegyzéke _____	275
10. Levéltári források, felhasznált irodalom _____	284
11. A szerzőnek a témakörrel kapcsolatban megjelent publikációi _____	296

„A hírszerző munka egyfajta állandó kirakós játék, amely sokrétű és változatos, szüntelenül darabokra szedik és újra összerakják [...]. Az információgyűjtés abban áll, hogy mindig és mindenhol keresni kell egy mozaikot, amelyet ugyanazon szolgálat középpontjában álló mások megpróbálnak összegyűjteni, hogy összerakják a kirakóst. A nagy nehézség abból fakad, hogy miközben sikerül az üres területeket új darabokkal lefedni, a játék változik, szünet nélkül mozog.”¹

Alexandre de Marenches²

¹ Ockrent, Christine – de Marenches, Alexandre 1992: *Consilier de taină al Puterii* [A titkok nagymestere]. București, Humanitas. 114.

² Alexandre de Marenches (1921–1995) a Francia Elhárító és Külföldi Dokumentációs Szolgálat (SDECE) főigazgatója 1970 és 1981 között.

1. Bevezetés

1.1. Bevezető gondolatok

Magyarországon a nemzetbiztonság nem öncél, hanem a társadalom működésének egyik feltétele, továbbá az a rendszer, amely többek között hozzájárul az alkotmányos jogrend fenntartásához.

A közelmúlt, illetve más államok nemzetbiztonsági rendszereinek ismerete alaptudásnak számít³. Minden országban létezik valamilyen titkosszolgálat, és ezek feladatrendszerei, tevékenységei, módszerei, irányítása és ellenőrzése különböző, ugyanakkor rendeltetésük ugyanaz. Éppen ebből a megfontolásból szükséges megismerni más államok szakszolgálatainak sajátosságait, illetve különbségeit. Továbbá még egy érv ösztönzött a téma feltárására, amely egyben jellemzője a titkosszolgálatoknak, és amelyet Lord Palmerston⁴ fogalmazott meg az angol alsóházban 1948. március 1-jén: „Nincsenek örök szövetségeseink, és nincsenek örökös ellenségeink. Érdekeink örökkévalók és örökök, a mi kötelességünk, hogy ezeket az érdekeket kövessük.”⁵

Doktori dolgozatom, a román szakszolgálatok intézménytörténete, azzal a szakirodalomban is elfogadott premisszával indul, hogy Romániában a második világháború előtt nem léteztek a mai, modern felfogás szerinti polgári titkosszolgálatok. Ebben a korszakban klasszikus értelemben *csakis katonai struktúráról, hírszerzésről/kémelhárításról beszélhetünk*. Az 1944. augusztus 23-ai román kiugrás után minden titkosszolgálati szervnél alapos tisztogatás kezdődött azzal a céllal, hogy kitakarítsák a német katonai hírszerző és kémelhárító szervezet (Abwehr) és a titkos államrendőrség (Gestapo) ügynökeit. Kezdetben ez a folyamat objektív irányt, a megtisztulást célozta, ugyanis jelentős számú német elkötelezettségű és legionárius érzelmű személy volt mind a rendőri szerveknél, mind pedig a Biztonsági Rendőrség Igazgatóságánál, közismertebb nevén a Siguranțanál. Párhuzamosan megkezdődött az intenzív szovjet és kommunista beépülés, majd hatalomátvétel a védelmi struktúrákba. 1944-ben, amikor „megreformálták” a román titkosszolgálatokat, ami gyakorlatilag az új hatalom számára megbízhatatlanok eltávolítását jelentette, a román szakszolgálatokat, három párhuzamos struktúra létezett: a Nagyvezérkar II. Osztálya (inkább 2. Iroda néven volt ismert), a Különleges Hírszerző Szolgálat (mint önálló hírszerző szerv) és a Biztonsági Rendőrség Igazgatósága

³ Béres János (szerk.) 2018: *Külföldi nemzetbiztonsági szolgálatok*. Budapest, Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat – HM Zrínyi Nonprofit Kft. – Zrínyi Kiadó. 6.

⁴ Henry John Temple, 3d Viscount Palmerston (1784–1865).

⁵ Platt, Suzy (szerk.) 1989: *Respectfully Quoted: A Dictionary of Quotations Requested from the Congressional Research Service*. Washington D. C.: Library of Congress. <https://www.bartleby.com/lit-hub/respectfully-quoted/henry-john-temple-3d-viscount-palmerston-17841865/> (utolsó letöltés: 2026.03.10.).

(Siguranța), melyek az országos rendőrség szervezetébe tartoztak. A munkaterületeik a külügyi hírszerzés, a belügyi hírszerzés és az elhárítás voltak, és még mindig hűségesen a két világháború közötti időszak szolgálati irányelvét tartották követendőnek, amely szerint „Kelet, Nyugat és a maradék!” feldolgozása az elsődleges szempont. Ezt az elvet gyöngítette le az 1945. március 6-án hivatalba lépő Petru Groza⁶-kormány. A Biztonsági Rendőrség, a rendőrség és a csendőrség politikai irányítását átvették a kommunisták. Ugyanekkor, a személyi állomány megbízhatóságának vizsgálata ürügyén, a Belügyi Népbiztosság (NKVD) a bizalmas pozíciókba számára megbízható embereket helyezett. Ebben az átmeneti időszakban királyságról beszélünk ugyan, de gyakorlatilag egy új hatalmi struktúra kiépítése zajlik, és a korábbi, polgári korszakban képzett szakemberek mellett megjelent egy új, főleg a politikai lojalitás kritériuma szerint összeválogatott gárda is. Az 1948-ban induló Securitate szervezettörténete egyáltalán nem lineáris fejlődéstörténet, ugyanis ezek az állambiztonsági szervek tíz alkalommal estek át strukturális változáson, az intézmény méretét, feladatait és hatásköreit pedig állandóan hozzáigazították az általa védelmezett politikai berendezkedés céljaihoz.

1965-ben Nicolae Ceaușescu hatalomra kerülésével a párt és a szakszolgálatok viszonya is megváltozott. 1968-ban Alexandru Drăghici, a korábbi pártvezető Gheorghiu-Dej emberének a Belügyminisztérium (BM) éléről való eltávolításával újabb akadály hárult el a pártfőtitkári tervek megvalósulása előtt. Ettől kezdve a szakszolgálatokat az Állambiztonsági Tanácson keresztül a Politikai Bizottság, azaz Ceaușescu személyesen irányította. A hetvenes években kiteljesedett az a gyakorlat, amely szerint mind a Központi Bizottság (KB), mind pedig helyi/területi (megyei, megyeközponti, városi) szinten pártszervek ellenőrizték az állambiztonság központi, illetve területi szerveit, ezzel erősítve az intézményi – főleg ideológiai alapú – kötődést. Fontosnak tartom megemlíteni, hogy az állambiztonsági szerveknek, a rendőrségnek (Miliția) és a büntetés-végrehajtásnak külön-külön pártapparátusa volt, ugyanakkor közös belügyi oktatási/ideológiai képzési programokon kellett részt vennie minden, a minisztérium kötelékébe tartozó dolgozónak.

A vizsgált évtizedek román szakszolgálati két átmeneti korszak kihívásaira adtak választ. Először a második világháború utáni átalakuláskor, majd az 1989-es, erőszakos fejlemények alatt és után közvetlenül, amikor az események összetettségéből származó összes lehetőség közül azt a taktikát választották, amely rövid távon a legkecsegtetőbbnek tűnt számukra.

⁶ Petru Groza (1884–1958) román politikus, az Ekésfront vezetője, miniszterelnök.

A dolgozat levéltári, a Securitate Irattárait Vizsgáló Országos Tanács (Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, CNSAS) forrásaira támaszkodva, a hivatásos állomány visszaemlékezéseinek tükrében a román és a nyugati szakmai feldolgozások szisztematikus összevetésével *szervezettörténeti áttekintést nyújt, továbbá a rendszerváltozásokon átívelő és a román titkosszolgálati intézményi kultúra bizonyos elemeinek tovább élését vizsgálom.*

A történeti és egyben leíró jellegű áttekintő dolgozatomban számos kutatómódszertani kérdéssel szembesültem. Hogyan lehet (román) titkosszolgálat-történetet írni? Mi a garancia, hogy hiteles lesz a munka? Mi biztosítja a kutatás mélységét, korrektségét (ellenőrizhetőségét)? Hogyan lehet elkerülni a feldolgozásban az elfogultságot, egyoldalúságot? Többek között ezekre a kérdésekre is keresem a választ a továbbiakban mind az elméleti alapvetésekben, mind pedig egy önálló módszertani fejezetben.

1.2. A témaválasztás indokoltsága

A kiválasztást több szempont is indokolta. Átfogó, leíró jellegű munkák születtek az elmúlt évtizedekben⁷, azonban egy adott ország szolgálatait részletesen feldolgozó mű megjelenéséről nincs tudomásunk. Éppen ezért disszertációm egyik célja részleteiben feltárni a román szakszolgálatok intézmény- és szervezettörténetét 1945-től 1989-ig terjedően, ezzel teljesül a választás *legelső szempontja*, a téma megismertetése a magyar szakmai közönséggel.

A Securitate Irattárait Vizsgáló Országos Tanács 25 évvel ezelőtti felállítása óta kutatói munkaközössége megszakítás nélkül folytatja a szervezettörténeti feltárást, és az elért eredményeket rendszerint közlik az intézmény lapjában, a *Caietele CNSAS*-ban. A szisztematikus feldolgozás ellenére elmondható, hogy a szakterületnek szentelt tanulmányok még számos területet nem merítettek ki⁸ a rendkívül sok levéltári forrás miatt. A CNSAS levéltárában őrzött 26 kilométernyi⁹, papíralapú iratanyag feldolgozása még nem zárult le, hiszen évente több száz iratfolyóméterrel bővül az állomány. A háború utáni időszak román szakszolgálatainak szervezettörténetével és tevékenységével foglalkozó szerzők két csoportba sorolhatók. Az elsőbe tartoznak azok az alkotók, akik a tudományos feldolgozás szigorú

⁷ Héjja István ezredes a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen 2007-ben készített egy ilyen jellegű egyetemi jegyzetet, emellett Boda József „*Szigorúan titkos!*” címmel a Zrínyi Kiadónál 2016-ban megjelent monografikus munkája, illetve 2018-ban Béres János szerkesztésében a *Külföldi nemzetbiztonsági szolgálatok* című kötet tartozik ide.

⁸ A teljesség igénye nélkül említünk néhány feltárandó területet: a hírszerzés műveletei, a történelmi egyházak, az ipari, a gazdasági, az egészségügyi, az ifjúsági elhárítás, továbbá alig foglalkoztak a romániai 11 nemzeti kisebbség helyzetével sem.

⁹ A CNSAS 2018. évi tevékenységi beszámolója, 58. <http://www.cnsas.ro/documente/rapoarte/Raport%20CNSAS%202018.pdf> (utolsó letöltés: 2026.03.10.).

szabályai szerint jártak, járnak el¹⁰, és elsősorban levéltári alap kutatásokra építik tudományos munkáikat. Hasonló igényesség jellemzi azokat az akadémiai és egyetemi munkatársakat, akik átfogó, monografikus intézménytörténeti munkákkal¹¹ bővítették a vizsgált szakterületet. Mint látható, az első kategóriát alkotó szerzőket a tudományos feldolgozás és narratíva jellemzi. Ennek a csoportnak az ellenőrizhetőség az egyik alapvető jellemzője. A második csoportot mindazon szerzők adják, akik alapos tudományos felkészültség nélkül, valamint olyanok, akik az 1989 előtti állambiztonsági szolgálatok tagjaiként speciális képzés birtokában és a múlt emlékei alapján jelentették meg munkáikat¹². A szubjektívitas, az amatőrizmus és/vagy a politikai meghatározottság jellemezte ezeket az írásokat. Mindezek alapján nyilvánvaló, hogy egyik csoport sem rendelkezik kizárólagos tudással a román állambiztonsági szervek tevékenységének teljes körű ismertetéséhez.

A második motiváció abból fakad, hogy a Varsói Szerződés hírszerző és kémelhárító szolgálatai közötti viszonyok az egyik legkevésbé ismert terület. Így indokoltnak találjuk a téma keretein belül kitérni a román és a magyar, valamint a román és a szovjet szakszolgálatok viszonyára. Ezt az aspektust mind a magyar, mind a román szakirodalom rendkívül korlátozott módon tárgyalja, azonban a román állambiztonsági szervek szervezeti felépítéséből fakadóan ez a feldolgozási szempont nem elhanyagolható, hiszen a Varsói Szerződés tagállamai közül

¹⁰ A teljesség igénye nélkül említeném: Banu, Florian – Țăranu, Liviu 2016: *Securitatea 1948–1989. Monografie vol. I.* [*Securitatea 1948–1989, I., Szervezettörténeti monográfia*]. Ugyancsak monografikus szervezettörténeti munka jelent 2023-ban *Securitatea 1948–1989. Monografie vol. II.* címmel, Liviu Marius Bejenaru és Liviu Țăranu szerkesztésében. Hasonló jelentőségű a korábban, 2002-ben kiadott és a Securitate hivatásos állományáról és a szakszolgálatok művelési módszereiről szóló kétkötetes forráskiadvány (Banu, Florian – Bărbulescu, Theodor – Duică, Camelia Ivan – Țăranu, Liviu: *Arhivele Securității I.* [*A Securitate irattárai, I.*]. București, Pro Historia; Neagoe-Pleșa, Elis – Pleșa, Liviu 2004: *Arhivele Securității II.* [*A Securitate irattárai, II.*]). Ugyancsak az állományról ad kimerítő képet a Dobre, Florica – Banu, Florian – Duică, Camelia – Moldovan, Silviu B. – Țăranu, Liviu 2004: *Trupele de Securitate (1949–1989)* [*A Securitate csapatai (1949–1989)*]. București, Nemira.

¹¹ A román titkosszolgálatok történetével számos román és más külföldi szakember foglalkozott, majd monografikus kötetekben ismertették kutatási eredményeiket. Dennis Deletant *Ceaușescu and the Securitate* című munkájában Románia utolsó diktátora és a szakszolgálatok viszonyát elemzi. Georg Herbstritt *STASI și Securitatea* [*A STASI és a Securitate*] című kötetében a román és a német szakszolgálatok több évtizedes közös műveleteit mutatta be. Komoly szintetizáló, összegző történeti feltáró munkát végzett Troncotă, Cristian 2003: *Duplicitarii. O istorie a Serviciilor de Informații și Securitate ale regimului comunist din România, 1965–1989.* București, Elion; illetve *Istoria serviciilor secrete românești* [*A román titkosszolgálatok története*]. București, Ion Cristoiu. Monografikus forrásfeltáró munka a tudományos alkotások sorában Marius Oprea kötete: *Banalitatea răului. O istorie a Securității în documente (1949–1989).* București, Polirom 2002.

¹² Gal, Ionel 2001: *Rațiune și represiune în Ministerul de Interne. 1965–1989, vol. I.* [*Észszerűség és elnyomás a Belügyminisztériumban. 1965–1989*]. Iași (Jászvásár), Do-minoR; Pacepa, Ion Mihai 1987: *Red Horizons: Chronicles of a Communist Spy Chief.* [*Vörös horizontok. Egy román kémfőnök vallomása*]. Washington, Regnery Gateway; Longin, Lucia Hossu 2009: *Față în față cu generalul Ion Mihai Pacepa* [*Szemtől szemben Ion Mihai Pacepa tábornokkal*]. București, Humanitas; Patrichi, Viorel 2001: *Ochii și urechile poporului. Convorbiri cu generalul Nicolae Pleșiță* [*A nép szemei és fülei. Beszélgetések Nicolae Pleșiță tábornokkal*]. București, Ianus Inf; Dinu, Ștefan 2009: *Condamnat la discreție, vol. 1–2.* [*Diszkrétóra ítélve, 1–2.*]. București, Neverland; Măgureanu, Virgil – Stoenescu, Alex Mihai 2008: *De la regimul comunist la regimul Iliescu* [*A kommunista rendszertől az Iliescu-rendszerig*]. București, RAO; Nemetzi, Cornel 2013: *Ultimul curier ilegal. Memoriile unui spion român* [*Az utolsó illegális futár. Egy román kém emlékirata*]. Baia Mare (Nagybánya), Marist.

egyedülként Románia állambiztonsági szervezetében önálló igazgatóság foglalkozott a szocialista államokkal.

Továbbá doktori kutatásom *utolsó motivációja* azonosítani az említett szervezet intézményi kultúrájában olyan identifikációs elemeket, amelyek rendszerektől és történelmi korszakoktól függetlenül legitimációs tényezőként voltak jelen. Ez alatt értem a magyar kisebbség, a magyar állampolgárok és a magyar emigráció nacionalista-irredenta hírigényének változástörténetét.

1.3. A cím magyarázata

Érdeemes néhány gondolat erejéig kitérni a címválasztásra. A szisztematikus szervezettörténeti áttekintés mellett a korszak történeti változásainak szabályszerűségei, Románia geopolitikai viszonyrendszere, illetve hatása – a szomszédos államokra, elsődlegesen Magyarországra és természetesen a Szovjetunióra – miatt válik érdekessé a román állambiztonsági szolgálatokról szóló elemzés.

Noha a dolgozat nem a két állam kapcsolatának milyenségét vizsgálja, mégsem lehet attól eltekinteni, hogy Románia és Magyarország ebben az időszakban milyen viszonyt ápoltak, és ez hogyan képződött le a román állambiztonság struktúráiban. Jelenleg elfogadott történeti álláspont, hogy a két állam kapcsolatrendszerét a Gheorghiu-Dej-korszakban a közös ideológiai platform alapján inkább az együttműködés, míg a Ceaușescu fémjelezte évtizedekben a konfliktusos állapot jellemezte¹³. A titkosszolgálatok kapcsolata csak leképezte az államközi politikai helyzetet, azonban egy komolyabb szervezettörténeti elemzés ennél árnyaltabb képet adhat az említett viszonyrendszerről is. A dolgozat címében az időhatárokat több szempont alapján jelöltem ki. Egyrészt is a levéltári forrásokhoz való hozzáférést biztosító romániai jogi normák pontosan meghatározzák az állambiztonsági iratok kutathatóságának időhatárát, amely 1945. március 6-ától 1989. december 22-éig terjed¹⁴. Másrészt az időpontok rendszerváltó momentumokat jelölnek, amelyek hatása alól a román titkosszolgálatok sem vonhatták ki magukat.

¹³ Bottoni, Stefano 2011: „Baráti együttműködés”: a magyar–román állambiztonsági kapcsolatok (1945–1982). *Történelmi Szemle*, 53. évf., 2. sz. (53/2.); továbbá Földes György 2007: *Magyarország, Románia és a nemzetiségi kérdés 1956–1989*. Budapest, Napvilág; Jánosi Csongor 2017: A magyar–román belügyi és állambiztonsági kapcsolatok 1955–1965 között. *Pro Minoritate* (2017 N), 86–125.

¹⁴ A saját iratokhoz való hozzáférésről és a kommunista politikai rendőrség leleplezéséről szóló 187/1999. törvény, amely a Securitate Irattárait Tanulmányozó Országos Tanács létrehozásáról rendelkezett.

1.4. A tudományos probléma

Tágabb időkeretben közelítve a román szakszolgálatok történetét lehetőség nyílik történeti korok specifikus megismerése, a királyi Románia társadalmi, politikai és geopolitikai történéseinek szakági értelmezésére. Ugyanez elmondható a második világháború utáni korszak 1989-ig terjedő kommunista diktatúra állambiztonságáról is. Míg a két világháború közötti szervezeti struktúrát a nyugati államoktól átvett intézményi minták határozták meg, addig a Securitate 1948–1989 közötti intézményi struktúrája a szovjet minta alapján épült fel. A tudományos felvetés magvát a szervezettörténet részleteiben keresem azt, hogy a korai Securitate nyers fizikai elnyomó szervezetéből előbb egy kifinomultabb intézmény, majd a társadalom totális megfigyelésére épülő, Ceaușescu személyi kultuszát kiszolgáló „nemzeti” hírszerző apparátus hogyan valósult meg. Nemzetbiztonsági rendészeti szempontól a probléma fókuszában a szervezeti folytonosság és a szakmai/ideológiai átalakulás (az 1964-es és 1978-es fordulópontok) vizsgálata, továbbá a műveleti tevékenység irányultsága és tartalma áll.

Ugyancsak a probléma részét képezi a kommunista Securitate intézményi paradoxonja, amely az említett átalakulásban gyökerezik, amely egy szovjet importú elnyomó gépezetből (1948-1964) egy mindent átható állambiztonsági és politikai rendőri apparátussá vált, amelyet Ceaușescu nemzeti kommunizmusának (1965-1989) érdekeihez igazodni tudó szervezetté alakult.

A Securitatet, mint összetett állambiztonsági szervezet, amelyet a rendelkezésre álló szaklevéltári iratanyagok alapján központi és területi szervek szintjén bizonyos szervezeti és működési folytonosságot mutat a korábbi korszak titkosszolgálati strukturáival ellenséggép és hírigény vonatkozásában. Ennek a jelenségnek szakági (hírszerző és kémelhárító) központi és területi szervek szintjén való identifikációja jelentett tudományos kihívást számomra.

1.5. A dolgozat tudományos hipotézisei

A vizsgált korszakban Románia több rendszerváltoztatást is megélt, az első a királyságból a kommunista népi demokráciába való kényszerített átalakulás, majd a második az 1989-es forradalmi év, amikor újabb erőszakos események után alapjában változott meg a társadalmi berendezkedés, azaz diktatúrából a demokratikus berendezkedés irányába indult el keleti szomszédunk. Dolgozatomban a szakirodalom és a levéltári források feldolgozása alapján a következő hipotéziseket állítom fel:

H1. Az intézményi folytonosság rejtett elemei

Ezzel a megközelítéssel arra keresem a választ, hogy a politikai rendszerváltások (pl. 1945, 1989) után mennyire maradt meg a korábbi szervezeti kultúra, illetve a személyi állomány és vele együtt az intézmény olyan jellemzői, amelyek túlélése biztosítja a folytonosságot. *Első feltevésem* az, hogy a román titkosszolgálatok intézményrendszerében az 1944 szeptemberétől induló kommunista hatalomátvételi folyamat részeként bekövetkezett átszervezések és a formális intézményi struktúrák lecserélése ellenére az informális kapcsolati hálók és a korábbi, királyság korabeli intézményi kultúrából megmaradt elemek nem zavarták az operatív módszertant, és nem hátráltatták a népi demokratikus mintájú politikai rendőrség működését, sőt intézményszervező hatással bírt. Az intézményi folytonosság rejtett elemét feltételezem az 1989-es forradalmi események nyomán bekövetkezett szervezeti átalakulások lecserélése ellenére, ugyancsak az informális kapcsolati hálók miatt, és noha a szovjet típusú operatív módszertan tovább élése hátráltatta a teljes körű alkalmazkodást a demokratikus jogállami tevékenységhez, az említett intézményi kultúra eleme továbbra is jelen volt, sőt megújító erővel bírt. Ez az intézménymegtartó és identitásképző elem az irredenta hírigény lehetett.

H2. A szovjetizálás lenyomata és a nemzeti jelleg ellentmondása

Ezzel a hipotézissel a kényszerű külső, szovjet befolyás és a belső, történelmi nemzeti útkeresésből fakadó feszültség jelenlétét feltételezem. Noha a szocialista tömb országainak állambiztonsági politikai és katonai keretbe rendezve a Varsói Szerződés szárnyai alatt szoros szovjet kontroll alatt álltak, az egyes országok szervezeti felépítésében megmaradtak olyan sajátos, a két világháború közötti korszakból eredeztethető elemek, amelyek a nemzeti politikai vezetés önállósodási érdekeit szolgálták, ezek Romániára is jellemzőek voltak. A hatvanas évek különutas politikája és a szervezettörténeti átalakulások, különös tekintettel a szocialista államok elleni offenzív igazgatóság hatvanas, hetvenes és nyolcvanas évekbeni szervezettörténete megalapozza a szovjet modell és a nemzeti jelleg ellentmondásának hipotézisét.

H3. Az irredenta mint „külső-belső ellenség” fókuszú szervezeti modell

Az első hipotézishez szervesen kapcsolódik a harmadik feltevésem, mely szerint a román állambiztonság szervezeti átalakulása nyomon követte a szocialista államok titkosszolgálataira jellemző eltolódást a politikai rendőrségi feladatoktól a modern állambiztonság/titkosszolgálat felé, azonban a román titkosszolgálatok szervezeti struktúráját a kommunista diktatúra idején főleg a belső ellenség, jelesül az irredenta felderítése és elhárítása határozta meg, ami a rendszerváltás utáni hírszerzési képességek alacsony hatékonyságához vezetett.

A három hipotézis kutatási vektorát külön-külön, ugyanakkor egzakt módon fogalmazom meg:

A szovjetizálás lenyomata és a nemzeti jelleg ellentmondása hipotézis kutatását a CNSAS-ban található levéltári források, a vonatkozó szakirodalom alapján, és a román állambiztonság műveleti tevékenységének arányosságának figyelembevételével folytatom a különböző politikai rendszereken átívelően.

A H3., az irredenta mint „külső-belső ellenség” fókuszú szervezeti modell kutatási vizsgálatát különböző állambiztonsági területek, katonai és a polgári szakágak szétválasztásának módja, valamint a pártirányítás és szolgálati viszonyainak elemzése biztosítja.

A célkitűzésekkel összhangban az alábbi hipotézisekre koncentráltam és az eddigi levéltári kutatások alapján feltételezem, hogy a szakszolgálatok intézményrendszerében a vizsgált időszakban, függetlenül a társadalmi rendszerektől, állandó jellemzők léteznek, amelyek specifikusan meghatározzák a román szervek tevékenységének irányultságát, csapásirányát.

Szervezettörténeti vonatkozásban az a hipotézisem, hogy az említett karakterisztikák organikusan köthetők szervezeti egységekhez, illetve ezen szervezeti egységeket a román szakszolgálatokon belül sajátos logika szerint rejtették.

1.6. A kutatás célkitűzései

A román titkosszolgálatok és azon belül is a kommunista korszak állambiztonsági intézmények elemző módszerrel szervezettörténeti összefoglalását elkészíteni, amely a román politikai vezetés és az állambiztonság viszonyának megértését szolgálja. A román szakági intézményrendszer áttekintése további rész-célkitűzéseket is magában hordoz. Így a műveleti irányok elemzésével és értékelésével a szocialista táboron belül önálló politikát folytató szocialista Románia állambiztonságának említett geopolitikai folyamatban játszott szerepét is feltárom.

Az általános román szervezettörténeti szakirodalom¹⁵ alaposan elemzi a tárgyalt időszak titkosszolgálatának működését, álmányi összetételeit, képzés intézményrendszerét, azonban az

¹⁵ Banu, Florian – Țăranu, Liviu 2023: *Securitatea 1948–1989. Monografie vol. I.* Târgoviște, Cetatea de Scaun., Bejenaru, Liviu Marius – Țăranu, Liviu 2023: *Securitatea 1948–1989. Monografie vol. II.* Târgoviște, Cetatea de Scaun, Dobre, Florica (szerk.) 2006: *Securitatea. Structuri – cadre. Obiective și metode, vol. 1–2.* București, CNSAS, a teljesség igénye nélkül.

irredenta hírigényt, amely a szervezeti felépítésben, illetve a műveleti tevékenységben is megtaláltam. Arra törekedtem, hogy a jelenségnek történeti és szervezettörténeti vonatkozású tudományos komplexitását a szabályozókkal, állományi adatokkal és a műveleti tevékenységgel feltárjam.

Összességében egy olyan dolgozat elkészítése volt a célom, amely egyszerre tekinti át Securitate szervezeti változásait, műveleti tevékenységét és ennek jelentőségét a Varsói Szerződés állambiztonsági rendszerében és kimutassam a főbb szervezeti jelesnégeket, amelyek egyszerre magukban hordozták a nemzeti és a szovjet jelleget is.

Az általam vizsgált titkosszolgálati intézmény lezáratlan múlttal rendelkezik, ugyanis számosan vannak olyanok, akik, akár hivatásosként, akár hálózati személyként kortanúként jelen vannak a román társadalomban, illetve az iratmegőrző szervek továbbra is tárolnak még a korábbi korszakból iratokat, továbbá a gazdag szervezettörténeti feldolgozás mellett ez a dolgozat új tudományos eredményekkel járulhat hozzá a szomszéd állam nemzetbiztonsági rendszerének jobb megismeréséhez és megértéséhez.

1.7. A választott téma tudományterületi sajátosságai

Közismert az a tény, hogy Romániában a második világháború előtt nem léteztek a mai, modern felfogás szerinti polgári titkosszolgálatok, csakis katonai struktúrákról, hírszerzésről/kémelhárításról beszélhetünk. Így az 1989 után létrejött új titkosszolgálati szervek nem tekintik magukat jogfolytonos viszonyban állónak a korábbi korok egyetlen szakszolgálatával sem. Azonban azt fontos hangsúlyozni, hogy a két világháború között kialakított módszerek és rutinok nyomokban felbukkannak mind az 1945 utáni román állambiztonsági szolgálatok (Securitate), mind pedig a jelenlegi szakszolgálatok születéstörténetében. Éppen ezért tartom fontosnak feltárni azokat az intézményi jellemzőket, amelyek politikai rendszereket túlélve, illetve intézményteremtő jellegüket megőrizve hatást gyakorolnak a román szakszolgálatok intézményi kultúrájára.

Tudományrendszertani megközelítésben a dolgozat a román szakirodalomban elsődlegesen a történettudomány területéhez kapcsolódik, azon belül is a jelenkorkutatáshoz. A Securitate szervezettörténeti feltárása valójában a CNSAS 1999-es létrejöttével indult be, addig a memoár- és emlékező irodalom szolgált a történettudomány forrásbázisául. Az említett intézmény létrejöttével intenzív, főleg forrásfeldolgozásra támaszkodó, történettudományi feltáró munka

kezdődött¹⁶. Több tudományágra kiterjedő hatást gyakorolt a Traian Bănescu államelnök által 2006-ban létrehozott, Vladimir Tismăneanu politológus vezette Államelnöki Bizottság a Romániai Kommunista Diktatúra Elemzésére (Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România), ugyanis utat nyitott az emlékezetpolitika megtisztulásához és meghatározó volt a biztonsági szférában tevékenykedők számára is múlthoz való viszonyulás. Így a nemzetbiztonsági képzésben is szerepet kapott a korábbi korszak állambiztonsági szervezettrendszerének elemzése és értékelése és bekerült mind a nemzetbiztonsági oktatási intézményekbe, így többek között a **Nemzeti Hírszerző Akadémiára**¹⁷, és a katonai felsőoktatási intézményekbe is Nemzetvédelmi Egyetemre¹⁸ Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, olyan történészeknek köszönhetően, mint Cristian Troncotă¹⁹, aki hivatásos tisztként és kutatóként képezte a jövő hivatásos állományát. Magyarországi megközelítésben elsősorban a nemzetbiztonsági összehasonlítás területén lehet jelentősége, hiszen a szomszédos állam biztonsági rendszerének megismerésével következtetéseket vonhatunk, amelyek általánosítható jellemzőként határozhatók meg az adott rendszer felépítésével kapcsolatban.²⁰

A disszertáció a történettudományok területén összehasonlítási alapja lehet a magyar és a román állambiztonsági szervezettrendszer összehasonlításának, kimutatva a két diktatúra közötti különbségek szervezeti sajátosságait. A magyar összehasonlító rendészettudományi munkák²¹.kiegészítéseként alkalmazható, illetve további komparatív elemzési lehetőségekre is lehetőség nyílik, mint szocialista tábor közös állambiztonsági vezetői testületének vizsgálata.

Összeségében a dolgozat történeti szemlélet szabályai szerint készült, ugyanakkor az említett tudományterületi vonatkozások mellett, továbbá rendészettörténeti és művelettörténeti sajátosságok is gazdagítják ezt a munkát.

¹⁶ Banu, Florian – Bărbulescu, Theodor – Duică, Camelia Ivan – Țăranu, Liviu 2002: *Arhivele Securității I*. București, Pro Historia., Oprea, Marius 2002: *Banalitatea răului. O istorie a Securității în documente (1949–1989)*. Iași, Polirom.

¹⁷ „Mihai Vitezul” Nemzeti Hírszerző Akadémia - Academia Națională de Informații „Mihai Viteazul” – ANIMV.

¹⁸ „Carol I.” Nemzetvédelmi Egyetem - Universitatea Națională de Apărare „Carol I” – UNAp.

¹⁹ Troncotă, Cristian 2003: *Istoria Securității regimului comunist din România. 1948–1964*. București, INST.

Troncotă, Cristian 2004: *Mihail Moruzov și frontul secret*. București, Elion.

Troncotă, Cristian 2008: *România și frontul secret 1859–1945*. București, Elion.

Troncotă, Cristian 2022: *Glorie și tragedii. Momente din istoria serviciilor de informații și contrainformații române pe frontul de Est (1941–1944)*. București, Paul Editions.

²⁰ Vida Csaba: A nemzetbiztonsági rendszer elméleti alapjai, in Béres János (szerk.) 2018: *Külföldi nemzetbiztonsági szolgálatok*. Budapest, Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat – HM Zrínyi Nonprofit Kft. – Zrínyi Kiadó.22.

²¹ Boda József „*Szigorúan titkos!*” címmel a Zrínyi Kiadónál 2016-ban megjelent monografikus munkája, illetve 2018-ban Béres János szerkesztésében a *Külföldi nemzetbiztonsági szolgálatok* című kötet tartozik ide.

1.8. Bevezetés a szakirodalom által érintett témákba

Az 1989-es, emberáldozatokat követelő forradalom után 30 évvel a Securitate szervezetéről, tevékenységéről és a társadalomban betöltött szerepéről két meghatározó szemlélet alakult ki. A Securitate első szervezettörténeti feldolgozása egy angol történész, Dennis Deletant tollából született²². Korai kilencvenes évekbeli megállapításai időtállóak voltak, mondhatni, iskolateremtő tevékenysége új történeti narratívát generált a romániai történeti irodalomban. A Deletant fémjelezte szemlélet szerint az 1989 előtti hivatásos állomány egy része elhárítja a felelősséget a diktatúrában elkövetett erőszakos cselekmények és jogsértések ügyében.

Az első lépés az 1989-es titkosszolgálati szervek szervezetének, tevékenységének és társadalmi szerepének megismerése irányába 1999-ben következett be, amikor is megszületett a szükséges parlamenti többség egy, az átvilágítást végrehajtó intézmény, a CNSAS felállítására. A kutatói világ előtt megnyílt a lehetőség a megismerésre. A Kommunizmus Bűneit és az Emigráció Emlékezetét Vizsgáló Intézet²³ (Institutul de Investigare a Crimelor Comunistului si Memoria Exilului Românesc, IICCMER) létrehozása 2005-ben és a 2006-ban felállított államelnöki átvilágítóbizottság²⁴ újabb állomások voltak a Securitate szervezeti történetének és társadalomtörténeti jellemzőinek feldolgozó munkájában és a társadalommal megismertetés folyamatában. Mind az elnöki szakértői bizottság, mind pedig az IICCMER azt tárta fel, hogy a Securitate a kommunista párt végrehajtó eszköze volt, és e rendszert az utolsó percig kiszolgálta. A fiatalabb történészgeneráció tagjai már szabadon kutathatják a CNSAS levéltárában elhelyezett titkosszolgálati iratokat, és a tudományos eredmények alapján a titkosszolgálatok 1989-es forradalomban betöltött szerepét is a valósághoz közelítően mutatják be.²⁵

²² Deletant, Dennis 1995: *Ceaușescu and the Securitate: Coercion and Dissent in Romania, 1965–1989*. Kessinger Pub. LLC.

²³ 2005-ben Călin Popescu-Tăriceanu liberális miniszterelnök a Kommunizmus Bűneit és az Emigráció Emlékezetét Vizsgáló Intézet elnevezéssel történeti intézetet alapított, amelynek első, alapító igazgatója Marius Oprea volt.

²⁴ 2006 áprilisában államelnöki felkérésre szakértői bizottság alakult Vladimir Tismăneanu politológus vezetésével a romániai kommunizmus átvilágítására.

²⁵ Ursu, Andrei – Hodor, Mădălin – Thomasson, Roland O. 2019: *Trăgători și mistificatori. Contrarevoluția Securității în decembrie 1989 [Lövészek és titkolódzók. A Securitate ellenforradalma 1989 decemberében]*. București, Polirom. Ebben a műben a legújabb CNSAS-források alapján bizonyítást nyert, hogy a temesvári Securitate állománya használta a vételezett fegyvert és lőszert. A külső katonai beavatkozás konstrukcióját, miszerint a szovjetek és a magyarok titkos műveletekkel avatkoztak volna be Románia területén, cáfolták. Lásd erről magyarul Bandi István: Az 1989-es romániai forradalomba való magyar beavatkozás kérdése. *Betekintő*, 2020/2. (<https://betekinto.hu/hu/search/content/Bandi>, letöltés: 2021. április 1.)

A másik narratíva azokat tömöríti, akik szerint a kommunista rendszer titkosszolgálata, azaz a Securitate korai időszakában ugyan egy szovjet mintájú politikai rendőrség volt, azonban ez az erőszakszerv az 1964-es kivonulás után szakmai alapokra helyezte tevékenységét, szem előtt tartva az országot, a nemzet érdekeit.²⁶ Továbbá azt hangsúlyozzák, hogy a korai Securitatét a szovjet tanácsadók hozták létre, és befolyásuk az 1964-es kivonulásukig meghatározó volt. A Ceaușescu-korszakban pedig a szovjet beavatkozás és a magyar irredenta ellen folytattak elhárító tevékenységet. Az ebbe a csoportba tartozók rendszerint használják az irredenta fogalmát mint ellenségképet, amely a Securitate elhárítási feladatai közül az egyik legfontosabb.²⁷ Mindazok, akik a Securitate felelősségét hirdetik, nem tulajdonítanak komolyabb jelentőséget az irredenta kérdésének, és mint említettem, a külső beavatkozást is cáfolják. *Mindezek tükrében arra vállalkozom, hogy a klasszikus szervezettörténeti feldolgozáson túl arra fókuszáljak, hogy az irredenta motívum szervezeti létét – a vizsgált időszakban – minden szakmailag illetékes szervezeti egységnél felfedjem.* Így ismertté válik az a reprodukciós modell, amellyel az említett struktúra generálja az irredenta jelenségét és az ebből fakadó biztonsági kockázatot.

A Securitate szisztematikus feldolgozását először a kilencvenes évek közepén kísérelték meg. A Román Hírszerző Szolgálat (Serviciul Român de Informații, SRI) által a *Cartea Albă a Securității* [A Securitate fehér könyve]²⁸ címmel kiadott kötetek valójában forráskiadványok voltak, amelyek időrendben mutatták be a Securitate szervezettörténetét. Az ötkötetes sorozattal 1990 márciusában felállított SRI bizonyítani szeretne volna a román társadalomnak,

²⁶ Troncotă 2003a: i. m. Troncotă az egyik kidolgozója a nemzeti érdekeket védelmező kommunista állambiztonság narratívájának. Ennek a narratívának egyik eleme az állandó küzdelem a Románia integritását veszélyeztető irredentizmus ellen. Ezt az intézményi képet erősíti Watts, Larry L. 2012: *Ferește-mă, Doamne, de prietenii – Razboiul clandestin al blocului sovietic cu România* [Isten óvjon a barátoktól – A szovjet tömb titkos háborúja Romániával]. București, RAO. Az Anghel Andreescu – Dan Bardas szerzőpáros 2016-ban *Actiunile separatiste care vizează România* [Szeparatista műveletek, amelyek Romániát célozzák] címmel a RAO-nál megjelent monográfiájukban a magyar történelmi revizionizmust nevezték meg a szakszolgálatok elsődlegesen elhárítandó feladatának. Zamfir, Dumitru 2007: *Respectarea drepturilor omului în activitatea serviciilor de informații* (București, RAO) [Az emberi jogok tiszteletben tartása a hírszerző szolgálatok tevékenysége során] című munkájában az 1989 előtti és utáni nemzetközi biztonsági környezetről szóló fejezetben hangsúlyozta, hogy a magyar külpolitika, politikai színezettől függetlenül, mindig a revizionizmus mögött állt.

²⁷ Rogoian, Aurel I. 2017: *Iulian N. Vlad – confesiuni pentru istorie* [Iulian N. Vlad – vallomások a történelemnek]. Baia Mare, Proema. 182–185.; *De la Regimul comunist la regimul Iliescu* [A kommunista rendszertől az Iliescu-rendszerig], Virgil Măgureanu beszélgetése Alex Mihai Stoenescuval. București, RAO, 2018. 14–16.; Codrescu, Costache koordinátor 1994: *Armata română în revoluția din decembrie 1989* [A román hadsereg az 1989. decemberi forradalomban]. București, Militară. 22.; Ștefureac, Remus Ioan 2015: *Conflictul secret din spatele scenei România versus Rusia. 50 de ani de realități, mituri și incertitudini* [A színpad mögötti titkos konfliktus. Románia versus Oroszország. 50 évnyi valóságok, mítoszok és bizonytalanságok]. București, RAO. 185.; Watts, Larry L. 2013: *Cei dintâi vor fi cei din urmă. România și sfârșitul războiului rece* [Elsőből lesznek az utolsóak. Románia és a hidegháború vége]. București, RAO. 639–647.

²⁸ Serviciul Român de Informații 1995–1997: *Cartea Albă a Securității*, vol. I–V. [A Securitate fehér könyve]. București, Presa Românească.

hogy az új kémelhárító szolgálat szembenézett a múlttal, és egy demokratikus állam szakszolgálatként tevékenykedik. A kötetek furcsaságát az adja, hogy sem szerzőt, sem pedig szerkesztőket nem tüntettek fel rajtuk. Csak a későbbiekben derült fény a kéziratot szerkesztő munkabizottság vezetőjének személyére, Mihai Pelinre.²⁹ A dokumentumokat ennek a szempontnak alárendelve válogatták össze a kötetekben. A szerkesztési algoritmus a Securitate jelentős tevékenységi területeit homályban hagyta, így a levont következtetések nem lehettek időtállóak. A téma kutatóinak várniuk kellett a 2000-es évek elejéig, hogy lehetőség nyíljon a szisztematikus feldolgozásra. A 187/1999-es törvény alapján 2000-ben létrejött CNSAS levéltára néhány év alatt jutott el oda, hogy fogadni tudta a kutatókat. A kétezres évek elején a Securitatéről hiteles elemzést nyújtott Marius Oprea *Banalitatea răului. O istorie a Securității în documente. 1949–1989* [A gonosz banalitása. A Securitate története dokumentumok alapján. 1949–1989] című munkájában³⁰. A kötet, amelyet Dennis Deletant brit történész terjedelmes bevezetővel látott el, a Securitate teljes időszakát átölelő láttelel. A beemelt releváns dokumentumokat (a Securitate egyes vezetőségi üléseinek jegyzőkönyvei és átiratai, körutasítások, irányelvek, munkaterv) alaposan jegyzetelték, így számos addig nem tisztázott szervezettörténeti kérdést tisztázott. Így a szerző kitért a szervezet működésére, a káderállományra, az operatív módszerekre, így rajzolva szuggesztív portrét a dokumentumokban megjelenő szereplőkről. De ezen a munkán is érezhető volt a levéltári források hiánya. A Securitate irattárai egy részének átvétele után a CNSAS Kutatási Igazgatósága gyors ütemben feldolgozta az állambiztonsági szervek szervezési iratait, hogy forráskiadványokkal elégítse ki a kutatói és az osztársadalmi érdeklődést, és felszámolja a Securitate szervezettörténetének fehér foltjait. Az e sorozatban megjelent CNSAS-kötetek jelentős mennyiségű szervezeti és szervezési iratot vonultattak fel, és lefedték a Securitate intézményének teljes időszakát. A 2006-ban megjelent *Securitatea. Structuri – cadre. Obiective și metode* (A Securitate. Struktúrák – káderek. Célok és módszerek) című munkában időrendbe sorolták, az első kötetbe az 1948 és 1967 közötti, a másodikba az 1967-től 1989-ig terjedő időszak iratait rendezték³¹. Mindkét kötetet terjedelmes bevezető tanulmánnyal látták el, továbbá a második a Securitate jelentősebb vezetőinek életrajzi adataival is szolgál. Ennek a két kötetnek a levéltári anyaga már lefedi a fontosabb szervezeti egységek szerkezeti változásait

²⁹ 2002-ben derült fény erre, amikor más kötetek bemutatásánál utalás történt a SRI *A Securitate fehér könyve* szerkesztésében betöltött szerepére. Mihai Pelin újságíróként és közíróként elsőként kutathatott a SRI irattáiraiban a kilencvenes évek kezdetén. Fontos megemlíteni, hogy évfolyamtársa volt Virgil Măgureanunak, az SRI első igazgatójának a Bukaresti Egyetem bölcsészkarán.

³⁰ Oprea 2002: i. m.

³¹ Dobre, Florica (szerk.) 2006: *Securitatea. Structuri – cadre. Obiective și metode, vol. 1–2*. București, CNSAS.

és műveleti tevékenységét, sőt, a Securitate működési mechanizmusait és alkalmazott stratégiájának változását is nyomon követhetjük ezeken keresztül. A CNSAS munkaközössége feldolgozó munkájának következő jelentős eredménye volt a 2007-ben megjelent „*Partiturile*” *Securității. Directive, ordine, instrucțiuni (1947–1987)* [*A Securitate „kottái”. Irányelvek, parancsok, útmutatók (1947–1987)*] című kötet³², amely 40 ügyrendet, parancsot, rendelkezést ismertet és elemez, amelyek meghatározták az intézményszervezet felépítését és működését. A kötet lehetővé teszi a politikai rendőrség tevékenységének alaposabb megismerését, valamint elkülönítését a más belügyi és titkosszolgálati tevékenységi területektől.

A Securitate szervezettörténetét, működését feldolgozó forráskiadványok és monográfiák mellett számos állambiztonsági részterületet és jelenséget elemző tudományos munka született. A Securitate (különösen a Külügyi Hírszerző Főosztály) hírszerző műveleti tevékenységéről, munkamódszereiről és az állami emberkereskedelemben, azaz a romániai német ajkúak eladásában betöltött szerepéről tanúskodó jelentős forrásmennyiséget publikáltak a CNSAS 2011-es dokumentumkötetében³³.

Bartos Zoltán 2012-ben megjelent munkája úttörő volt, hiszen korábban a Securitate területi szerveinek szervezeti felépítésével és működésével kevesen foglalkoztak. A szisztematikus feldolgozás legreprezentatívabb forráskiadványa a Securitate közel húsz évig létező Maros Tartomány Igazgatóságát ismerteti 724 dokumentum közzétételével³⁴. A kötet szakmai színvonalát növelte a Securitate hivatásos állományi tábláinak, az ügyészség kádereinek, továbbá a tartományi ügynökök fedő- és valódi nevének közzététele is.

Florian Banu történész, a CNSAS kutatója 2017-ben megjelent monográfiájában áttekintően elemzi a Securitate hírszerzési igazgatóságának tevékenységét 1948-tól 1989-ig, ismerteti a román hírszerzés szervezettörténeti állomásait, fontosabb műveleti irányait, káderpolitikai változásait³⁵. 2016-ban tizenöt év kutatásait összegző szervezettörténeti munka jelent meg a

³² Anisescu, Cristina – Moldovan, Silviu B. – Matiu, Mirela 2007: „*Partiturile*” *Securității – Directive, ordine, instrucțiuni (1947–1987)*. București, Nemira.

³³ Dobre, Florica – Banu, Florian – Banu, Luminița – Stancu, Laura 2011: *Acțiunea „Recuperarea”. Securitatea și emigrarea germanilor din România (1962–1989)* [„*Visszaszerzés*” művelet. a Securitate és a romániai németek kivándorlása (1962–1989)]. București, Enciclopedică.

³⁴ Bartos Zoltán 2012: *Ministerul Afacerilor Interne, Ministerul Securității Statului, Consiliul Securității Statului, Direcția regională Mures (1951–1952), Direcția Regională Autonomă Maghiară (1952–1960), Direcția Regională Mures-Autonomă (1960–1968), Inspectoratul de Securitate al Județului Mures. Documente [Belügyminisztérium, Állambiztonsági Minisztérium, Állambiztonsági Bizottság, Maros Tartomány Igazgatósága (1951–1952), Maros Autonóm Tartomány Igazgatósága (1952–1960), Maros Autonóm Tartomány Igazgatósága (1960–1968), Maros Megyei Securitate Felügyelősége]*. Kolozsvár (Cluj-Napoca), Risoprint.

³⁵ Banu, Florian 2016: *De la SSI la SIE. O istorie a spionajului românesc în timpul regimului comunist (1948–1989)*. [Az SSI-től az SIE-ig. A román hírszerzés története a kommunista rendszer időszakában (1948–1989)] București, Corint.

Securitatéről Florian Banu és Liviu Țăranu CNSAS-kutatók szerkesztésében³⁶. A szervezettörténeti változások elemzése mellett külön fejezetet szentelnek a kommunista államapparátusban betöltött szerepének, a pártvezetéshez való viszonyának, és önálló alfejezetekben tárgyalják a rendőrség, a hazafias alakulatok, az igazságszolgáltatás intézményeinek a Securitatét támogató szerepét. A Securitate karhatalmi alakulatainak szervezettörténetéről 2004-ben megjelent kötet, a *Trupele de Securitate (A Securitate csapatai)* a szakszolgálatokat az 1948-as megalakulástól az 1989-es megszűnésig ismerteti.

A szervezettörténeti forrásfeldolgozáshoz nélkülözhetetlen segítséget nyújtanak a Securitatét bemutató lexikográfiai kézikönyvek. Az 1944-es szovjet bevonulással a román titkosszolgálatoknak a korábbi francia, német és angolszász szakmai minták és nyelvezet helyett a moszkvai állambiztonsági szakmai szókészletet kellett átültetniük a gyakorlatba. Ebből kifolyólag a CNSAS-ban elhelyezett és a volt Securitate által kibocsátott dokumentumok értelmezésében a történelmi források szövegkritikája mellett a titkosszolgálatok által használt különleges kifejezések ismerete is szükséges, így az ilyenfajta kifejezéseket tartalmazó kézikönyv hatékony segédeszköze a történelmi kutatásnak. Egy hasonló kézikönyv volt Radu Cristescu kötete is, amely a volt Securitate aktáiban gyakran használt kifejezéseket oldotta fel, valamint a hírszerzés és a kémelhárítás néhány kiemelkedő alakjának életrajzi adatait is közölte³⁷. A kétezres évek eleje forráshiányos időszakának egyik meghatározó archontológiai munkája Mihai Pelintől³⁸ származik. A történésztársadalom a Securitate tisztjeinek életrajzi adataira tartott volna inkább igényt, a megszületett lexikon a tisztek mellett az áldozatokról is közölt személyi adatokat. Ennek megfelelően Mihai Pelinnek köszönhetünk egy lexikont is, melyben a titkosszolgálatok tagjai, de az áldozataik is szerepelnek³⁹. Noha a lexikonban bemutatott emberek szócikkei nem egységes szerkezetűek, az egyes szócikkek terjedelmében nem a személy szervezetben, társadalomban betöltött szerepe volt a meghatározó, hanem az, hogy a szerzőnek kiről volt több információja.

A román kommunista rendszerben a párt volt az első számú irányító erő, a hatalom fenntartásához azonban szükség volt a Securitatéra. A párt és a Securitate viszonyának

³⁶ Banu–Țăranu 2016: i. m.

³⁷ Cristescu, Radu 2000: *Spionajul și contraspionajul pe intelesul tuturor. Mic dicționar al serviciilor secrete* [A hírszerzés és kémelhárítás közérthetően. A titkosszolgálatok kishőzárja]. București, Evenimentul Românesc.

³⁸ Pelin, Mihai 2003: *Un veac de spionaj, contraspionaj și poliție politică* [A kémkedés, a kémelhárítás és a politikai rendőrség egy évszázada]. București, Elion.

³⁹ Uo.

megértéséhez nélkülözhetetlen kézikönyvet⁴⁰ a CNSAS Kutatási Igazgatóságának munkaközössége állított össze. A Securitate szervezettörténete során a párttal való viszony meghatározó volt. A vizsgált korszak elején a párt kardjaként használt politikai rendőrség az ötvenes évek elejére elérkezett oda, hogy önálló minisztériummá váljon, hogy majd újra a Belügyminisztériumba integrálva folytassa tevékenységét 1989-ig. A párttagság az egyik feltétele volt a karrierépítésnek, ugyanakkor a párt a Securitate feletti ellenőrzést tartotta fontosnak. Éppen ezért a román állambiztonság történeti feldolgozásához megkerülhetetlen az Román Kommunista Párt Központi Bizottsága tagjainak terjedelmes lexikona. A szerzői munkacsoport úgy strukturálta a személyi adatokat, hogy az azonosítási jellemzők mellett képet kapjunk a keresettek család- és keresztnévéről, születési/halálozási idejéről és helyéről, nemzetiségéről, végzettségéről, alapfoglalkozásáról, tevékenységeiről és tisztségeiről, valamint kitüntetéseiről. A szócikkek érthetőségét egy közel 60 oldalas bevezető elemzés teszi használhatóvá a kézikönyvben.

Értékes információkat lehet szerezni a börtönrendszernek szentelt tanulmányokból is, mivel számos hivatásos tisztet a Securitatétól a légerekbe, a börtönökbe, a munka- és átnevelési telepekre irányítottak át⁴¹. Erről a témáról 2008-ban Andrei Muraru szerkesztésében jelent meg egy, a börtönöket és a munkatáborokat bemutató kézikönyv. Archontológiai szempontból rendkívül hasznos munka a Mihai Burcea, Marius Stan és Mihail Bumbes jegyezte kötet, amely valójában az 1948-tól 1989-ig terjedő korszakban a büntetés-végrehajtás központi szerveinél szolgálatot teljesítő hivatásosok és polgári alkalmazottak kézikönyve.⁴²

1.9. Az emlékező irodalom szerepe

Hírszerzéstörténeti visszaemlékező kötetével Cornel Nemetzi – a hetvenes években titkos futárként a Securitatén kezdte pályafutását és a Külügyi Hírszerző Szolgálat, a SIE Hírszerző Igazgatóságán, az Európai Főosztály vezetőjeként fejezte be 1997-ben – komoly műveleti tapasztalatot szerzett főtisztként, és levéltári forrásokkal összevethető munkát tett le a kutatók elé.⁴³ A hatvanas–hetvenes évek egyik meghatározó hírszerzőtisztjének, Ion Mihai Pacepának

⁴⁰ Dobre, Florica (szerk.) 2004: *Membrii C.C. al P.C.R. 1945–1989. Dicționar [A Román Kommunista Párt Központi Bizottságának tagjai 1945–1989. Szótár]*. București, CNSAS–Enciclopedică.

⁴¹ Muraru, Andrei (szerk.) 2008: *Dicționarul penitenciarelor din România comunistă (1945–1967) [A kommunista Románia börtöneinek szótára (1945–1967)]*. Iași, Polirom.

⁴² Burcea, Mihai – Stan, Marius – Bumbes, Mihail 2009: *Dicționarul ofițerilor și angajaților civili ai Direcției Generale a Penitenciarelor. Aparatul central (1948–1989) [Az Országos Börtönparancsnokság tisztjeinek és polgári alkalmazottjainak szótára. Központi szervezet (1948–1989)]*. Iași, Polirom.

⁴³ Nemetzi, Cornel 2013: *Ultimul curier ilegal. Memoriile unui spion român*. Baia Mare, Marist.

a munkái⁴⁴, illetve a vele készült interjúkötetek⁴⁵ görbe tükörként használhatók a CNSAS több mint tízezer oldalnyi vizsgálati anyagával. Az interjúkötet valójában egy rendkívül hosszú beszélgetést tartalmaz, amely a Securitate történeti újraértelmezésének ékes példája. Hivatkozása, illetve használata komoly forráskritikát igényel.

Specifikusan a terrorelhárítás területére vonatkozó visszaemlékezés Teodor Filipé⁴⁶, illetve Marian Romanescu munkája⁴⁷, amelyek révén képet kapunk a román terrorelhárítás szervezeti fejlődéséről, műveleti kihívásairól és nem utolsósorban a szakági hivatásosok hétköznapijairól is.

Különleges rálátással bírt Ionel Gal, aki a Belügyminisztérium levéltárainak igazgatójaként és a diktatúra idején is aktív főtisztként rendkívül gazdag forrásbázissal dolgozhatott, és mindezek alapján jelentette meg emlékiratait.⁴⁸

Nicolae Pleșiță Kolozs megyei kémelhárítóként futott be karriert, hiszen végül a Securitate vezetője lett, így elsődleges és hiteles forrásként használható az interjúkötet⁴⁹. Természetesen saját szerepének elemzésénél komoly kritikát kell gyakorolni, ugyanis a felelősségét áthárítva, a beosztottak szakmai hozzá nem értésével vagy pedig Ceaușescu és felesége verdiktjeivel magyarázza a saját döntéseiből fakadó jogsértéseket.

Rendkívül fontos szerepe van Dima tábornoknak, hiszen 1989 előtt a katonai szakszolgálatok egyik vezetője volt. Azonban a szerző a két kötetben rendkívül koncepciózusan összeválogatott témákat, jelenségeket és eseményeket ismertet⁵⁰. Távolságtartása saját korábbi szerepétől már zavaró lehet egy kutató számára.

Noha Virgil Măgureanu a rendszerváltás utáni első kémelhárító vezető, személye megkerülhetetlen, hiszen a korábbi Securitatén is főtisztként tevékenykedett, és fontos szerepe volt az 1989. decemberi véres eseményekben. A struktúrák átmenetének és átmentésének megértéséhez nélkülözhetetlen az interjúkötet⁵¹.

⁴⁴ Pacepa, Ion Mihai 1987: *Red Horizons: Chronicles of a Communist Spy Chief*. Washington, Regnary Gateway; uő. 1993: *The Kremlin Legacy [A Kreml öröksége]*, uő. 1999: *Cartea neagră a Securității [A Securitate fekete könyve]*. București, Omega.

⁴⁵ Longin, Lucia Hossu 2009: *Față în față cu generalul Ion Mihai Pacepa*. București, Humanitas.

⁴⁶ Filip, Teodor 1999: *Secretele U.S.L.A. [A Különleges Terrorelhárító Alakulat titkai]*. Craiova, Obiectiv.

⁴⁷ Romanescu, Marian 2011: *USLA în stare de hipnoza. Enigmele Revoluției*. București, Pro.

⁴⁸ Gal, Ionel 2001: *Răzune și represiune în Ministerul de Interne. 1965–1989, vol. 1*. Iași, Do-minoR.

⁴⁹ Patrichi, Viorel 2001: *Ochii și urechile poporului. Convorbiri cu generalul Nicolae Pleșiță*. București, Lumea.

⁵⁰ Dinu, Ștefan 2009: *Condamnat la discreție, 1–2 vol*. București, Neverland.

⁵¹ Măgureanu, Virgil – Stoenescu, Alex Mihai 2008: *De la regimul comunist la regimul Iliescu*. București, RAO.

A szervezet legfontosabb koronatanúja Iulian Vlad, aki az 1989. decemberi események alatt – mint ahogy a korabeli szakszolgálatok más, az emlékirataikat közzétevő vezetői is – úgy véli, hogy ők egy versengő szolgálat keretében végezték a dolgukat, a vezetőség az inaktivitásban találta meg átmentése egyik lehetséges módozatát. A Securitate ezen vezetői, bizonyos törvényi rendelkezések mögé bújva, úgy vélekednek/emlékeznek, hogy ők tájékoztatták a párt vezetőségét a történésekről, de nem vettek részt a megtorlásban. Ugyanakkor Vlad határozottan állítja, hogy a Securitate hozzájárult a forradalom győzelméhez. A vele készült kimerítő interjúkötet⁵² lakmuszpapírtesztként használható a levéltári iratokkal összevetve.

2. A forrásokról és a feldolgozás módszertanáról

A történeti múlt komplex bizonyítási módszeréhez folyamodtam, amikor a román titkosszolgálatok címben jelölt korszakát választottam témául. A magyar rendészeti világtól távolinak tűnő téma ezer szálon kapcsolódik a magyar nemzetbiztonsági rendészethez, elég csak a trianoni örökség máig ható valóságára vagy a közös moszkvai rendészeti iskolára utalni. Így érthető, hogy a román szakrendészet sajátos természetének vizsgálata, illetve szakmatörténeti fejlődésének, változásának analízise a fizikai erőszak és az információszerzés módozatain túl prognosztizálásra alkalmas tudáselemeket hoz majd a felszínre. Ahhoz azonban, hogy ez az elemzés sikeres legyen, számos módszertani kérdésre jó módszertani és szakmai választ kerestem. Alapvetően azt a vezérelvet követtem, hogy a szocialista tömb egy országának, jelesül Romániának a titkosszolgálatát bemutató szervezettörténeti feldolgozás alapvetően *saját levéltári forrásokra mint elsődleges forrásra*, másodsorban a belső vagy román szakirodalmi feldolgozásokra épüljön, mivel a szervezet működése, belső struktúrája, műveleti tevékenysége ezeken keresztül ismerhető meg legteljesebb mértékben. Ugyanakkor a „saját magáról alkotott kép” egyoldalúságának elkerülése érdekében a modern történetírás módszertana megköveteli a források kritikus összevetését az emlékező irodalommal, illetve olyan román kutatócsoportok és -intézetek szakmai feldolgozásaival, amelyeket éppen azért állítottak fel, hogy átvilágítsák a kommunista időszak erőszakszerveinek tevékenységét, többek között Kommunizmus Bűneit és az Emigráció Emlékezetét Vizsgáló Intézet (ICCMER) vagy

⁵² Rogojan, Aurel I. 2017: *Iulian N. Vlad – confesiuni pentru istorie*. Baia Mare, Proema.

az Elnöki Bizottság a romániai kommunista diktatúra elemzésére (CPADCR – Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România)⁵³.

2.1. A kutatási módszertan sajátosságai

2.1.1. A gyűjtés és elemzés során alkalmazott technikák és módszerek

A szervezettörténetet a történettudomány módszertanának szabályai alapján dolgozom fel, és elsődleges forrásai a levéltári dokumentumok. Kutatásaimat Bukarestben, a Securitate Irattárait Vizsgáló Országos Tanács Levéltárában folytattam. Két kutatási helyszíne van, az egyik a levéltári igazgatóság központjában, a másik pedig Popești határában, 16 kilométerre a román fővárostól. A fizikai távolságon kívül a feldolgozást nehezítette az iratok tárolásának rendje, nyilvántartása, közlekedtetése a helyszínek között, továbbá a sokszorosításuk, ami a levéltár szervezeti és szervezési sajátosságaiból fakadt.

Célul tűztem ki, hogy külső dokumentumokkal ellenőrzöm a levéltári forrásokban szereplő információk pontosságát, éppen ezért a külföldi levéltárakból származó adatokkal vagy az emlékiratokkal vetem össze az elsődleges forrásokból származó adatokat. Hangsúlyoznom kell, hogy minden, a CNSAS-ból származó levéltári forrást nem lehetséges ellenőrizni külföldivel. Ugyancsak a kutatási gyakorlat alapján állítjuk, hogy az elsődleges források hiányosak lehetnek, hiszen a vizsgált szervezetek iratmegőrzési logikája nem a történeti feldolgozás szabályait követte. Ez nem jelenti azt, hogy a szervezettörténeti munka hiányos lesz, hiszen a kor szellemének megfelelően, a többpéldányos iktatás szabálya szerint, ha egy iratot nem találunk meg az illetékes központi szervezeti egységnél, akkor a területi szerveknél nagy valószínűséggel fellelhető. A csaknem 30 emlékirat és interjúkötet, amelyeket a volt állambiztonsági tisztek jegyeztek, komoly támogatást jelentenek az elsődleges levéltári források hitelesítésénél, azonban azzal is tisztában vagyunk, hogy ezek teljesen szubjektív források, és legtöbbször (ön)igazolós dokumentumok. Hangsúlyosan igaz ez a Securitate 1989 decemberében a romániai kommunista rendszer bukásában játszott szerepére. Az emlékező hivatásosok munkáit az önigazolós uralja, és gyakran van teljes ellentmondás különösen azok között, akik a katonai bíróságok elé kerültek.

⁵³ CPADCR – A Vladimir Tismăneanu vezette bizottságot, amelyre gyakran Tismăneanu-bizottságként hivatkoznak, a román elnöki hivatal hozta létre 2006 áprilisában, hogy tanulmányozza a témát és elkészítse azt a jelentést, amelyre az államfőnek szüksége volt a romániai kommunista rezsim (1948–1989) hivatalos elítéléséhez.

A következőkben megpróbáljuk áttekinteni azokat a levéltári forrástípusokat, amelyek révén hitelesen rekonstruálható a Securitate szervezettörténete, továbbá igazolhatók a korábban említett kutatási hipotézisek.

A Securitate Irattárait Vizsgáló Országos Tanács létrehozása a 187/1999. törvénnyel nagyszabású folyamatot indított el, melynek révén a Securitaténak a Román Hírszerző Szolgálat (SRI) és a román Külügyi Hírszerző Szolgálat (SIE) őrizetében lévő irattárai szakaszosan átkerültek az új intézményhez. Ezen átadás következtében a dokumentumok óriási mennyisége vált hozzáférhetővé a hazai és a külföldi kutatók, valamint a Securitate által összeállított saját dossziét áttanulmányozni kívánók számára. A CNSAS birtokában lévő irattár struktúrája ma már több fondot tartalmaz, melyek közül a történeti kutatás szempontjából a következők a legrelevánsabbak: a Dokumentációs, a Hálózati, a Vizsgálati, a Levelezés és a Kéziratok Fond. Külön kezelik a SIE és a volt szocialista államok elleni elhárítás fondjait. Ezekhez társul még egy, a Securitate könyvtárából származó gazdag könyvvállomány is⁵⁴.

A *Dokumentációs Fondot* az 50-es évektől kezdve hozták létre a korábbi hírszerző, kémelhárító és rendőri struktúráktól átvett irattárak átrostálásával, és az évek folyamán mindazokkal az anyagokkal egészítették ki, melyek – a műveleti és elemző tiszték véleménye szerint – már nem rendelkeztek műveleti jelentőséggel, csak történelmivel, és éppen ezért dokumentációs célra felhasználhatók voltak. A dossziék átrostálása 1990 után folytatódott, így az állomány jelenleg olyan dossziékat vagy dossziérészleteket is tartalmaz, melyek 1989-ben még műveletiek voltak, és a kilencvenes évek elején zártak le és irattárazták őket.

A dokumentációs állag nagyon változatos anyagokat tartalmaz, *kronológiai* szempontból a XX. század kezdetétől az 1989. decemberi eseményeket követő első évekig terjedő időszakot fedi le. Az ebben az állagban lévő dokumentumok *tematikai szempontból lehetővé teszik az 1945 előtti titkosszolgálatok és a politikai rendőrség szervezeti bemutatását*, illetve fontosabb műveleti tevékenységét. A rendkívül vegyes összetételű állagban találkozhatunk műveleti iratokkal, nyomtatott dolgozatokkal, gépelt és kézírásos kéziratokkal, magánlevelekkel, egyes állami hatóságok, katonai szervek, egyházi hatóságok irataival, fényképekkel, térképekkel, statisztikai táblázatokkal, diagramokkal, sajtókivonatokkal, különféle szervezetek alapszabályaival és más hasonlókkal.

A *Hálózati Fond* a volt titkosszolgálati szervek által minden együttműködőről – a szovjet társszervek gyakorlatából átvett normáknak megfelelően – összeállított beszerzési

⁵⁴ Banu, Florian 2006: Dosarele Securității. Despre cacanele interpretării. *Arhivele Totalitarismului*, XIV. évf., 52–53 (2006/3–4.), 131–145.

dossziékból (dosar retea), valamint az együttműködők leadott jelentéseit tartalmazó ún. munkadossziékból áll (mapa anexa). Egy hálózati beszerzési dosszié egy sor olyan dokumentumot tartalmaz, melyek megegyeznek a megfigyelési dossziékban lefűzöttel, mint például az életrajzi adatok, a jellemzések, a kartotékrendszer ellenőrzéséből származó adatok, a célszemély személyiségi jegyeit, jellemvonásait és politikai meggyőződését tartalmazzák, és ezeket az anyagokat készíthette beszerző tiszt, de származhatott az érintettektől is. Ezenkívül a szóban forgó állagba tartozik a korábban említett munkadosszié, amelybe az együttműködőtől származó jelentéseket fűzték le. Annak ellenére, hogy ezeket a kiegészítő dossziékat a belső rendelkezések szerint bizonyos idő után meg kellett volna semmisíteni, mégis máig fennmaradtak. Az együttműködők jelentéseit a műveleti rutin és a belső szabályok szerint elsődlegesen a műveleti dossziékba fűzték le, ezért sem meglepő, hogy sok esetben egy beszerzési dossziében több iratanyagot találunk, mint a munkadossziében. Éppen ezért az együttműködő minőségének megállapításához nem elégséges a beszerzési és a munkadosszié, hanem fel kell térképezni mindazokat a személyeket, valamint ügyeket, amelyekben az együttműködő jelentéseit felhasználták. A magyar állambiztonsági iktatási rend szerint egy ügynök minden jelentését elsődlegesen az ügynöki munkadossziéba fűzték. A hálózati állag kutatása a román állambiztonság vonalas, tematikus, területi tevékenységének mélységét, hatékonyságát, irányultságát világítja meg, és más működési jellemzők megismerésében nyújt pótolhatatlan segítséget.

Az *Operatív Fond* mindazon műveleti dossziékat tartalmazza, amelyek személyek és intézmények titkos feldolgozása során keletkeztek. A dossziék többsége megfigyelési anyag olyan személyekről, akiket a kommunista rendszer valamilyen oknál fogva gyanúsaknak minősített, illetve olyan idegen állampolgárokról, akik Románia érdekeit sértették. Tekintettel a politikai, kulturális és tudományos élet az idők folyamán a politikai rendőrség „célpontjává” vált szereplőinek a nagy számára, nyilvánvaló, hogy ez az állomány elsődleges fontosságú a történelmi kutatás számára. A megfigyelési objektum dossziéi (a Securitate szakmai nyelvezetére szerint a DUI-k) a megfigyelt személy életrajzi adatait, más emberek által készített jellemzéseket, a megfigyelt egyes beszélgetéseinek átiratát, a tevékenységéről szóló ügynöki jelentéseket, műveinek részleteit, különféle kritikus megjegyzéseket, hivatalos vagy a megfigyelés során operatív eszközökkel készült fényképfelvételeket tartalmaznak. Egy monográfia jellegű dolgozat elkészítéséhez elsőrendű nyersanyagoknak számítanak.

A *Kéziratok Fond* valójában a Securitate által végrehajtott házkutatások során elkobzott kéziratok gyűjteménye, melyek bizonyos esetekben bűnjelként szolgáltak a bíróságok előtt, bizonyítva a perbe fogott ideológiai alapú bűnösségét. A kéziratok szerzői között így, melyek

tipológiája a banális napi feljegyzésektől a történelmi, tudományos, filozófiai vagy irodalmi jellegű munkákig terjedt, közismert személyiségek és közemberek munkái egyaránt megtalálhatók ebben az iratállagban.

A *Levelezés Fond* olyan, a Securitate szerveinek ténykedése során keletkezett anyagokat tartalmaz, amelyek a különböző területi, megyei és központi szervezeti egységek közötti kapcsolattartásból származtak. Ide kerültek dossziék az anyagellátási, könyvelési anyagoktól kezdve a napi műveleti tevékenységre vonatkozó körutasításokig. Természetesen ennek az állagnak a kutatása elengedhetetlen a Securitate szervezetének és működésének megértéséhez.

A *Vizsgálati Fondba* a bíróság elé küldött személyekről összeállított dossziékat gyűjtötték össze, melyek operatív nyomozati anyagokat (házkutatási, kihallgatási jegyzőkönyveket, szembesítéseket, műszaki-tudományos szakvéleményeket, bűnjeleket) tartalmaznak. Mivel minden bebörtönzött személyhez legalább egy, de esetenként akár több vizsgálati dosszié is tartozott, így könnyen nyomon követhető a politikai és a kulturális élet kommunista börtönökben megfordult tagjainak életútja. Egy, a magyar nyilvántartástól eltérő iktatási szabályt követett a román állambiztonság, ugyanis a vizsgálati dossziékba rendszerint becsatolták a börtöndossziét is.

A *SIE-állomány* a Securitate Külügyi Hírszerző Igazgatósága által az idők folyamán összeállított személyi figyelő-, hálózati, objektum- és egyéb dossziékat tartalmazza. Ennek az állagnak a tanulmányozása elengedhetetlen a román hírszerző szervek külföldi műveleteinek feltérképezéséhez.

Utolsóként említjük a *Securitate Könyvtári Fondját*, amely egy gazdag, 6500 tételt tartalmazó és figyelemre méltóan változatos könyvállomány, amelybe román és idegen nyelvű (magyar is) történelmi, szociológiai, politológiai, jogi, nemzetközi kapcsolatokról szóló, vallástörténeti, harcművészeti, irodalmi köteteket helyeztek el. Fontos megemlíteni, hogy több száz módszertani szakkönyv is tanulmányozható ebben az állagban, olyan tankönyvek, amelyeket az állambiztonsági tisztek képzésére használtak 1989-ig.

A Securitate történeti feldolgozásánál hasznos információkkal szolgálhat a román Belügyminisztérium égisze alatt kiadott időszakos kiadvány, melyet maga a Securitate jelentetett meg. A *Securitatea. Buletin intern pentru aparatul Securității statului* [A Securitate (nyers fordításban a biztonság). Az állambiztonság apparátusának belső bulletinje] című kiadványról van szó, mely 1968-tól 1989-ig negyedévente jelent meg. A legtöbb szám 60–80 oldalas (a 140–150 oldalas kiadványok kivételesnek számítottak), és a megjelenés két évtizede alatt eléggé állandó struktúrájuk volt.

A folyóirat egyes számait rendszerint egy elméleti, fokozott ideológiai töltetű cikk nyitotta, melyeket általában az állambiztonsági szervezet legkiemelkedőbb személyiségei jegyezték, és írásaik a Román Kommunista Párt (RKP) főtitkára, Nicolae Ceaușescu véleményét⁵⁵ tükrözték. Ezt egy „Elemzések, útmutatások, vélemények” rovat követte, melyben egyes állambiztonsági főtisztvezetők véleményét közölték a fő műveleti irányokról, a szakirányú munkában tapasztalt főbb nehézségekről, valamint útmutatásokat fogalmaztak meg az állambiztonsági munka egyik vagy másik módszerének hangsúlyozásáról. Az időszaki kiadvány többi része –főként – a Securitate szervezeti struktúráját tükrözte. Gyakorlatilag a cikkeket több kérdéskör szerint csoportosították: államtitok-védelem⁵⁶, belföldi hírszerzés⁵⁷, gazdasági elhárítás⁵⁸, kémelhárítás⁵⁹, katonai elhárítás⁶⁰, terrorelhárítás⁶¹. Minden egyes számot a különféle kémakciókra vonatkozó, nyugati sajtóból fordított anyagokkal, szakkönyvek ismertetésével, szaktémákkal kapcsolatos könyvészetekkel színesítették. Ezenkívül szakirányú jogi tanácsadást nyújtottak és különféle feladatokat adtak, melyek megoldását a következő számban közölték. Ennek az időszaki kiadványnak az áttekintése egy sor értékes információval szolgál a Securitate műveleti stratégiájáról és munkamódszeréről, illetve valódi rálátást nyújt arra, hogy miként vált a társadalom globális megfigyelését és ellenőrzését végző intézménnyé.

Mint a közelmúlt történelmére vonatkozó sok más téma esetében, a Románia Nemzeti Levéltára birtokában lévő *irattári állományok* maximálisan fontosnak bizonyulnak a Securitate tevékenységének rekonstruálásához. Arra a párt „pajza és kardja” szerepre tekintettel, melyet a Securitate már létrehozásától kezdve magára vállalt, természetes, hogy a hajdani RKP Központi Bizottságának (KB) irattárában lévő anyagok lényeges adatokkal szolgáljanak erről az intézményről. A szervezetre, a személyi állományra, a pénzügyi juttatásokra, a kitüntetésekre és az előléptetésekre, az „osztályharcban” elért eredményekre vonatkozó adatokat a KB kancelláriájának aktáiból, valamint a KB egyes részlegeinek – Adminisztratív-Politikai Részleg

⁵⁵ Din gândirea tovarasului Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Roman, privind rolul, locul și sarcinile organelor securității. *Securitatea*, 1988/3., 3–7.

⁵⁶ Bataga, Tiberiu 1977: Prevenirea infracțiunilor, sarcină prioritară a organelor de securitate. *Securitatea*, 1977/3., 36–39.

⁵⁷ Macri, Emil 1983: Concluzii ce se desprind din analiza unor evenimente deosebite care au avut loc în obiectivele industriale. Perfectionarea muncii de securitate în vederea prevenirii producerii de evenimente în obiectivele economice. *Securitatea*, 1983/3., 21–27.

⁵⁸ Țigănuș, Dumitru 1975: Spionajul economic și tehnico-științific sub acoperirea oamenilor de afaceri. *Securitatea*, 1975/2., 51–56.

⁵⁹ Sipoșan, Gavrilă – Mutu, Florin 1981: Considerații cu privire la activitatea de contrainformații militare în campanie. *Securitatea*, 1981/3., 59–63.

⁶⁰ Troșca, Gheorghe – Radulescu, Nicolae 1988: Aprecieri privind situația operativă antiteroristă. Sarcini și priorități ale activității antiteroriste în etapa actuală. *Securitatea*, 1988/4., 29–39.

⁶¹ Banu, Florian – Banu, Luminița (szerk.) 2024: „Nici un atentat!” – Organizarea antiterorismului în România (1948–1989). Târgoviște, Cetatea de Scaun.

(mely többek között a Belügyminisztérium tevékenységét is felügyelte), Káderrészleg, Agitációs és Propaganda Részleg, Vezető Pártszervek Részlege és akár a Külsőkapcsolatok Részlege, vagy a Pártgazdasági Részleg – állagaiból lehet kinyerni. A CNSAS levéltári anyagának ellenőrzéséhez szándékomban állt a fentebb felsorolt román nemzeti levéltári állagokból a szükséges anyagokat begyűjteni.

A román szakszolgálatok ismertetése során mindig a másik fél megértésének perspektívájából dolgoztam fel a forrásokat, azaz egyszerre hogyan látták a román állambiztonsági szervek belülről a dolgaikat és a perspektívaikat, illetve hogyan látták a román szakszolgálatokat a magyar, szovjet, „testvéri” állambiztonsági szervek. Ezzel rá is világítottunk a kutatás bizonyos torzító hatásaira, jelesül, hogy a román állambiztonsági forrásokon keresztül csak a román titkosszolgálatok történeti valóságát látjuk, láttatjuk. Éppen ezért a Woodrow Wilson Nemzetközi Kutatóközpont Hidegháborús Nemzetközi Történelmi Projekt, a nemzetközi központ CWIHP⁶² online forrásain, a CIA online levéltári anyagain⁶³, továbbá Oleg Gordijevszkij⁶⁴ és Vaszilij Mitrohin⁶⁵ munkáin keresztül tenném hitelessé a román szolgálatokról kialakult képet.

2.2. A források nyilvánossága és felhasználhatósága

A vizsgált intézmény jogi környezetének megismerése nélkülözhetetlen a szakszolgálatok cselekvési szabadságának megállapításához. Idetartoznak a működést szabályozó általános belügyi jogi normák, továbbá az ügyrendek és a napiparancsok, amelyek sajátosan a román szolgálatok szervezeti egységeinek tevékenységét szabályozták.

A szerzők az összintézményi forrás- és monografikus szakmunkák majdnem mindegyikében foglalkoznak az intézménytörténet kérdéskörével is, éppen ezért megkerülhetetlen forrás a szervezettörténet vizsgálatánál az általános munkák feldolgozása.

Alapvető forrásnak számítanak a titkosszolgálatokra vonatkozó *jogi és szakmai szabályozások*, illetve azok az éves jelentések, amelyeket az érintett szervek a politikai vezetésnek küldtek meg.

⁶² https://digitalarchive.wilsoncenter.org/?_ga=2.28220284.1758214183.1618495381-1901970495.1618495381 (utolsó letöltés: 2026.03.10.).

⁶³ <https://www.cia.gov/readingroom/> (utolsó letöltés: 2026.03.10.).

⁶⁴ Andrew, Christopher M. – Gordievsky, Oleg 1991: *Instruction from centre – Top Secret Files on KGB Foreign Operations 1975–1985*. London, Hodder & Stoughton.

⁶⁵ Andrew, Christopher – Mitrohin, Vaszilij 2000: *A Mitrohin-archívum. A KGB otthon és külföldön*. Budapest, Talentum.

A vizsgált korszak szakszolgálati esetében ezeket az iratokat és egyéb szervezeti anyagokat a bukaresti CNSAS levéltárban kutattam.

Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárban (ÁBTL) őrzött iratok felhasználhatóságát pontosan szabályozza a levéltári törvény (1995. évi LXVI., illetve a 2009. évi CLV. törvény a minősített adat védelméről), valamint a legutolsó szabályozás az uniós GDPR, amely minden tagállamra egyaránt érvényes.

A CNSAS vonatkozásában a romániai adatvédelem jogi szabályozása kapcsán fontos jogszabály az Európai Bizottság által immár három éve elfogadott 679/2016-os általános adatvédelmi rendelet (General Data Protection Regulation, GDPR), amely Romániában a 190/2018-as törvény formájában ismeretes. Romániai viszonylatban meg kell még említeni a titkosított információk védelméről szóló 182/2002. törvényt, illetve az 585/2002. kormányhatározatot, mely ennek alkalmazását tisztázza, valamint az 506/2004-es törvényt is, mely a személyes adatok feldolgozásáról és a magánélet védelméről rendelkezett az elektronikus kommunikáció különféle vonatkozásaiban. Ezt egészítette ki a 235/2015. törvény úgy, hogy a telefonhívások lehallgatását is szabályozta. Talán ezért is vert fel akkora port és nyitott lehetőséget annyi élénk (de nem mindig szalonképes) vitára. A Személyes Adatok Kezelését Felügyelő Nemzeti Hatóságot (Autoritatea Națională de Supraveghere a Prelucrării Datelor cu Caracter Personal) létrehozó 102/2005-ös törvényt többször is kiegészítették működési szabályzatokkal meg egyebekkel, később pedig módosították is a 129/2018-as törvény révén.

Ezzel a törvényi szabályozással felvértezve kell a román szaklevéltárban kutatási engedélyért folyamodni. A kutatás során fontos arra figyelni, hogy az engedély rendkívül szűk feltárást biztosít a kutató számára, ugyanis minden felbukkanó személyre külön engedélyezési procedúrát kell kezdeményezni. Azaz a CNSAS 11 tagú grémiuma (politikai szerv) bírálja el, hogy a kutató (részlegesen vagy egészében) megkaphatja-e a kérelmezett személy levéltári anyagait. Húszéves működése alatt a CNSAS levéltára nem tudta összeállítani azokat az iratjegyzékeket, amelyek átláthatóvá tennék a korábbi iratörzök (SRI – Román Kémelhárító Szolgálat, SIE – Román Hírszerző Szolgálat és Katonai Kémelhárítás) által átadott iratállagokat.

További szakmai dilemma, hogy a személyi állomány vizsgálatánál a volt szakszolgálati hivatásosok személyi anyagából milyen minta alapján történjen a feldolgozás úgy, hogy a *hitelesség és az érvényesség* ne sérüljön.

2.3. A forrástípusok összhangja és a validáció

Az elsődleges forrásból származó adatok kvalitatív feldolgozása, elemzése kevésbé a szociológia,⁶⁶ inkább a történettudomány módszertani iránymutatása alapján valósul meg⁶⁷. A legfontosabb forrásbázis a Bukarestben található román állambiztonsági levéltár (CNSAS), anyagai lehetővé teszik, a szervezettörténeti bemutatás mellett, hogy a szakszolgálatok hivatásos állományáról is képet adjunk. Így – ha szociológiai értelemben vett reprezentatív mintán nem is, de – történettudományi szempontból érvényes, hiteles képet adhatunk a román belügyi hivatásos tisztek intézményes kiválasztásáról (a rekrutációról), társadalmi háttérükről, ideológiai és szakmai képzettségükről, intézményen belüli mobilitásukról stb. Összességében ez a kvalitatív elemző rész biztosítja a kutatás *hitelességét*. A lineáris szervezettörténeti, illetve a szervezeti egységek funkcióinak látványosabb bemutatása érdekében műveleti iratokat is feldolgoztam.

Másodlagos forrásként kezelem a *sajtó(nyilvános) híreket*, adatokat és különböző romániai és nemzetközi szakmai vizsgálatok eredményeit. Idesorolhatók az *1989 utáni* romániai közéletet rendszeresen tarkító *peres eljárások*, amelyek során sok esetben a szakszolgálatok állományát érintő ügyek kerültek az igazságügy asztalára, és a sajtónak köszönhetően a nyilvánosság elé is. Ezek a forrástípusok főleg az 1989-es szervezeti átalakulás és kihívások elemzésénél nyújtanak segítséget.

A harmadik forráscsoport az eddig *elvégzett alapkutatásokat feldolgozó monografikus munkák*, többek között Florian Banu és Liviu Țăranu 2016-ban megjelent *Securitatea 1948–1989, Monografie, vol. I.* [*Securitate 1948–1989, I.*] szervezettörténeti monográfiája. Hasonló jelentőségű a 2002-ben kiadott, a Securitate hivatásos állományáról és a szakszolgálatok műveleti módszereiről szóló kétkötetes forráskiadvány: Banu, Florian – Bărbulescu, Theodor – Duică, Camelia Ivan – Țăranu, Liviu: *Arhivele Securității I.* [*A Securitate archívumai, I.*], București, Pro Historia, 2002; Neagoe-Pleșa, Elis – Pleșa, Liviu 2004: *Arhivele Securității II.* [*A Securitate archívumai, II.*]. Ugyancsak az állományról ad kimerítő képet a Florica Dobre, Florian Banu, Camelia Duică, Silviu B. Moldovan és Liviu Țăranu által *Trupele de Securitate*

⁶⁶ Babbie, Earl: *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata* című munkáját (Budapest, Balassi, 2003) kiegészítő jelleggel használtam fel.

⁶⁷ Eszenyi Miklós 2000: *A történettudományi szakirodalmi kutatás módszerei*. Miskolc, Rónai Művelődési Központ; Romsics Ignác 2002: Bevezetés. A történetírás objektivitásának mítoszáról és a múlt mitizálásának tarthatatlanságáról. In uő. (szerk.): *Mítoszok, legendák, tévhitek a 20. századi magyar történelemről*. Budapest, Osiris; Gyáni Gábor 2000: A napló mint társadalomtörténeti forrás. A közhivatalnok identitása. In uő.: *Emlékezés, emlékezet és a történelem elbeszélése*. Budapest, Napvilág.

(1949–1989) [*A Securitate csapatai (1949–1989)*] címmel Bukarestben, a Nemira gondozásában 2004-ben megjelent kötet is.

Hasonló igényességgel a román titkosszolgálatok történetével számos román és külföldi szakember foglalkozott, akik monografikus kötetekben ismertették kutatási eredményeiket. Így Dennis Deletant *Ceaușescu and the Securitate* című munkájában a szakszolgálatok és Románia utolsó diktátorának viszonyát elemzi. Stejărel Olaru és Georg Herbristrit *STASI si Securitatea* [*A STASI és a Securitate*] című kötetükben a román és a német szakszolgálatok több évtizedes közös műveleteit mutatják be. Komoly szintetizáló munkát végzett Cristian Troncotă a *Duplicitarii. O istorie a serviciilor de informații și securitate ale regimului comunist din România. 1965–1989* [*A kétszínűek. A romániai kommunista rendszer biztonsági és titkosszolgálatainak története*] című kötetével (București, Elion, 2003), illetve alapos történeti feltáró mű egy másik összegzése is: *Istoria serviciilor secrete românești* [*A román titkosszolgálatok története, I.*] (București, Ion Cristoiu, 1999).

Monografikus forrásfeltárás Marius Oprea már említett, 2002-es műve: *Banalitatea răului. O istorie a Securității în documente*.

A fenti forrásmunkák, illetve összegző monográfiák a vizsgált intézmény szervezettörténeti ismertetése mellett a szolgálatok jelentősebb területeire is rálátást biztosítanak.

2.4. Az emlékező irodalom szerepe

A hitelesség egyik indikátora az *ellenőrizhetőség*, azaz összevetéssel validálni a levéltári információk steril és egyoldalú következtetéseit hivatásos tisztek visszaemlékezéseivel. A román szakszolgálatok történetének második világháború utáni intézmény-, illetve szervezettörténeti feldolgozása hiteltelen lenne a hivatásos tisztek memoárirodalmának felhasználása nélkül. Így a Securitate utolsó vezető tábornokának, Iulian Vladnak a visszaemlékezése vagy Cornel Nemetzi hírszerzési főtitzt hetvenes évektől a rendszerváltásig tartó hírszerzői tevékenységének műhelytitkait ismertető munkája nagy segítség a szakszolgálatok történeti bemutatásában.

Az intézménytörténeti feldolgozást árnyalják a szakterületeket, a kémelhárítást, hírszerzést, terrorelhárítást külön-külön bemutató szakmai, illetve visszaemlékező munkák. Hírszerzéstörténeti visszaemlékező munka Cornel Nemetzinek az *Ultimul curier ilegal. Memoriile unui spion român* [*Az utolsó illegális futár. Egy román kém emlékiratai*] címmel

2013-ban megjelent kötete, vagy a specifikusan a terrorelhárítás területére vonatkozó visszaemlékező irodalom, Teodor Filip *Secretele U.S.L.A. [A Különleges Terrorelhárító Alakulat titkai]* című munkája, illetve Marian Romanescu műve: *USLA in stare de hipnoza [Hipnózisban a Különleges Terrorelhárító Alakulat]*.

2.5. Fókuszáló motívumkeresés

A román titkosszolgálati intézményi kultúrában politikai berendezkedéstől független állandó szakmai motívumok léteznek (elhivatottság, lojalitás, ellenségkép stb.). Ilyen állandó motívumnak minősül az irredenta, amely a szaklevéltári forrásokban és a szakirodalomban igazoltan jelen van. A motívum kiválasztása a magyar vonatkozás miatt került a vizsgálat középpontjába, dolgozatomban kizárólag a román titkosszolgálatok által használt szakmai értelemben dolgoztam fel az irredenta fogalmát. Hangsúlyoznom kell, hogy az irredenta – mint a román szolgálatok hírigényébe tartozó kategória – nemcsak a magyar állampolgárokra, illetve a magyar ajkúakra, hanem más szomszéd államok állampolgáira (orosz, bolgár) és őshonos kisebbségekre (tatár, ukrán, német stb.) is vonatkozott.

2.6. Az együtt- és az egymás mellett működés kérdése

A doktori disszertáció egy, az ÁBTL- és CNSAS-forrásokra támaszkodó és a vonatkozó szakirodalom alapján készült összehasonlító fejezetet is tartalmaz, bemutatva azt a sajátos fejlődéstörténetet, amelyet a két állam pártpolitikája alapjaiban határozott meg, illetve azt a képet, amelyet a korabeli magyar szakszolgálatok alkottak maguknak a román titkosszolgálatokról és fordítva. Így nyomon követhető a két „testvéri” szolgálat együtt- és egymás mellett működésének rövid történeti áttekintése. Ez az összehasonlító fejezet elsődlegesen a két ország tematikus historiográfiai fejlődéstörténetét ismerteti. Második és egyben hangsúlyosabb megközelítési szempont a szakszolgálat-történeti feldolgozások válaszai a szakmaetikai kihívásokra. Ez utóbbi nézőpont tovább növeli a dolgozat szakmai *validitását*, megbízhatóságát.

2.7. Szerkezeti felépítés, tagoltság és fogalomhasználat

A dolgozat szerkezetét a címben jelölt történeti időhatárok és egyben történelmi jelentőségű rendszerváltások határozzák meg. Az első két fejezetben a dolgozat tudományos megalapozottságának elméleti, szakirodalmi hátterét, a kitűzött célokat és a felvetéseimet, ismertetem; az említett hipotézisek vizsgálatához szükséges levéltári források és szakirodalmi háttéranyag bemutatásán keresztül a konkrét kutatási eljárást és feldolgozás-módszertant tekintem át. A harmadik fejezetben a kommunista állambiztonság előtti titkosszolgálati

intézményrendszert vizsgálom, hogy tudományos feltevéseimnek a következő korszak politikai rendőrségi struktúrájával való összevetése az olvasó számára még árnyaltabb legyen. A következő két (4. és 5.) fejezet a Securitate politikailag jól meghatározható korszakát, a Gheorghiu-Dej és a Ceaușescu fémjelezte évtizedeket sorakoztatja fel. A 6. fejezet és egyben a vizsgált időszak korszakhatárát jelentő 1989-es forradalmat is magában foglaló, illetve a Securitate hivatalos felszámolását is jelentő eseménnyel zárul. Ebbe a fejezetbe illesztettem egy alfejezetet az 1989. december 22-e utáni titkosszolgálati átalakítási folyamatokról, hiszen a kitűzött tudományos célok és hipotézisek teljes körűvé tételéhez nélkülözhetetlen a második világháború utáni időszak második rendszerváltozásának az állami erőszakszervekre gyakorolt hatásának kielemezése.

Minden fejezet általános politikatörténeti keretbe helyezéssel kezdődik, ezzel is magyarázva a titkosszolgálatok szervezeti és műveleti irányainak változásait. Az összes fejezetben alfejezeti kiosztásban szerepelnek a főbb szolgálati ágak: hírszerzés, kémelhárítás, belső elhárítás, katonai elhárítás, karhatalmi alakulatok. Minden szakági alfejezet végén a szervezeti változásokból és a titkosszolgálati módszertani gyakorlatban bekövetkezett változások szemléltetése céljából esettanulmányokat mutatok be. Az esetek kiválasztásánál további meghatározó szempont, hogy az ügynek létezik magyar vonatkozása, illetve az irredenta motívum követése, kimutatása és elemzése is teret kapjon. A dolgozatot az érthetőség és az átláthatóság céljából rövid archontológiával, rövidítésjegyzékkel, képekkel és szervezeti ábrákkal láttam el. A dolgozat – mindamelllett, hogy lineáris időrendiségben mutatja be a román titkosszolgálatok szervezettörténetét – tágabb nemzetközi és belpolitikai keretbe helyezi az említett rendészeti szakági szerveket. Így azokat a kül- és belpolitikai tényezőket is bemutatom, amelyek valamilyen formában befolyásolták a titkosszolgálatok szerkezetét és működését a tárgyalt történelmi időszakban. Az elméleti célok alátámasztásához, illetve nyomon követéséhez összegző résszel zártam le.

3. A Securitate elődintézményei és hagyatékuk. Román titkosszolgálatok az első világháborútól a második világháború lezárultáig

3.1. Politikatörténeti áttekintő

3.1.1. Románia nemzetközi helyzete 1920-tól 1945-ig

1920-ban egy új Román Királyság jött létre a Párizs körüli békék következtében. Területe 137 000 km²-ről 295 000-re nőtt, lakosságszáma 7 250 000-ról 15 500 000-re. Mezőgazdasági területe 6-7 millióról 14,5 millió km²-re, továbbá erdővel borított területei 2,5 millióról 7,3 millió km²-re duzzadtak⁶⁸. A statisztikai adatok sora folytatható lenne, azonban ezek alapján kijelenthető, hogy az első világháború előtti kisállami állapotból a világháború befejeztével már egy európai közepméretű királysággént tartották számon. Noha a Párizs környéki békék meghozták a területi gyarapodást, Románia nehezményezte, hogy a béke tárgyalások során nem a győzteseknek kijáró szerepet kapta, továbbá a jóvátételi rendezésben jóval kevesebb kártételi összeget ítélt meg, mint amennyit a román fél elvárt volna. Ennek a megítélt kártérítésnek a kifizetési üteme sem úgy alakult, ahogyan a román diplomácia várta, hiszen az 1924-es Dawes nevéhez fűződő, német jóvátételi ütemezési terv, majd az 1929-es Young-terv további könnyítéseket hozott, és végül az 1932-es lausanne-i konferencia a Romániának ítélt jóvátételek elmaradását jelentette.⁶⁹ Az új román államentitás elsőrangú célja volt biztonságának garantálása, éppen ezért nemzetközi téren megtett mindent ennek érdekében. Az 1919 júniusában létrehozott Nemzetek Szövetsége alapító tagjaként reménykedett a nemzetközi, nagyhatalmi támogatottságú első világháború utáni határok megőrzésében. A Román Királyság nemzetbiztonsági stratégiájának másik pillére volt a közép-európai államok szövetségi rendszerének kialakítása, azonban a Balti-tengertől az Égei-tengerig terjedő koalíciót nem lehetett kivitelezni, így 1921-ben előbb Lengyelországgal kötött védelmi szövetségi megállapodást (a Szovjetunió ellenében), majd ugyancsak 1921-ben Csehszlovákiával és a Szerb-Horvát-Szlovén Királysággal (1929-től Jugoszláv Királyság) hozott létre védelmi szövetségi rendszert, közismertebb nevén a kisantantot, amely Magyarország elszigetelésére törekedett.⁷⁰ A kisantant erőtlen politikai tevékenysége ellen Nicolae Titulescu lépett fel 1933-ban azzal a szándékkal, hogy a kisantant egységes gazdasági és politikai szövetség legyen.⁷¹ A Román Királyság a hagyományos nagyhatalmi szövetségi támogatás fenntartását látta bizonyítottnak az 1926 júniusában Franciaországgal megkötött szövetségi megállapodásban, mely szerint váratlan támadás esetén konzultálni fog a kontinentális béke fenntartásáról, majd

⁶⁸ Agrigoroaiei, Ion 2018: *România interbelică. Unificare și evoluție economică*. Iași, Casa Editorială Demiurg. 50.

⁶⁹ Hitchins, Keith 2017: *România 1866–1947*. București, Humanitas. 497–498.

⁷⁰ Ádám Magda 1989: *A kisantant és Európa, 1920–1929*. Budapest, Akadémiai Kiadó. Részletesen tárgyalja a kisantant kialakulását és működését.

⁷¹ Hitchins 2017: i. m., 505–506.

szeptemberben Olaszországgal kölcsönös segítségnyújtási megállapodást kötött arra az esetre, ha egy harmadik fél megtámadná.⁷² Ez utóbbi nem volt hosszú életű, hiszen 1927 áprilisában Olaszország barátsági szerződést kötött Magyarországgal.

A Román Királyság számára az első számú fenyegetettség a Szovjetunió irányából állt fenn, hiszen Besszarábia elcsatolása komoly konfliktustényezőnek számított a két állam viszonyában. 1936-ig kellett várni, hogy Románia és a Szovjetunió eljusson a diplomáciai viszonyuk rendezéséről szóló megállapodástervezet szövegezéséig, azonban Titulescu külügyminisztert – a tervezet megalkotóját – leváltották, és a szovjet fél drasztikus kurzusváltásnak értékelve ezt a fejleményt érvénytelennek minősítette az aláírandó szerződést⁷³. A keleti szomszéd jól ítélte meg Románia diplomáciai irányváltását, hiszen a román külügyminiszter leváltása nemcsak szimbolikusan jelentette egy korszak végét, hanem a gyakorlatban is. Ugyanis Románia engedett a német nyomásnak, sőt a kisantanti státuszából fakadó szerepét sem töltötte be, hiszen 1938-ban diplomáciai úton jelezte Németországnak, hogy az említett szövetség nem kötelezi Romániát Csehszlovákia oldalán belépni egy háborúba Németország ellen, szerintük ugyanis csak Magyarország támadása esetén léptek volna fel katonailag. Az 1938. szeptemberi müncheni egyezmény⁷⁴ után II. Károly román király – meggyőződve arról, hogy a hagyományos szövetségesei nem erősítik meg Románia semleges szerepét Közép-Európában – személyesen kereste fel Hitlert 1938 novemberében. A müncheni egyezmény eredményeképpen a kisantant végleg megszűnt, így Románia geopolitikai szerepe megváltozott. Az elköteleződés a hitleri Németországhoz akkor vált még szorosabbá, amikor 1939 márciusában öt évre szóló gazdasági együttműködési szerződést írt alá Gafencu külügyminiszter Ribbentrop birodalmi külügyi vezetővel. Miközben Románia folytatta hintapolitikáját Németország és a nyugat-európai nagyhatalmak, Franciaország és Nagy-Britannia között, váratlan nemzetközi esemény, az 1939. augusztus 23-án aláírt német–szovjet megnemtámadási szerződés meglepetésként érte a román diplomáciát. A húszas és a harmincas években alkalmazott, a szovjetektől és a németektől való távolságtartás egyensúlyi stratégiája a román diplomáciában elbukott, és egyértelműen a német birodalmi érdekek kiszolgálása fele fordult, ugyanis Gafencu külügyminiszter a német–szovjet paktum után négy nappal azt

⁷² Scurtu, Ioan 1996: *Istoria României în anii 1918–1940. Evoluția regimului politic de la democrație la dictatură*. București, Didactica și Pedagogica. 28.

⁷³ Mironov, Alexandru-Murad 2000: Începutul relațiilor româno-sovietice. *Arhivele Totalitarismului*, 2000/1–2., 138–147. A szerző részletesen tárgyalja Titulescu menesztésének körülményeit és a román–szovjet diplomáciai tárgyalásokat.

⁷⁴ A müncheni konferencián Nagy-Britannia, Franciaország, Olaszország és Németország az európai béke megőrzése érdekében arról döntöttek, hogy feldarabolják Csehszlovákiát. Románia ekkor a semlegesség mellett döntött. Részletesebben az esemény román interpretációjáról lásd: Calafeteanu, Ion 2006: România și criza cehoslovacă (percepții germane). *Historia*, VI/52. (2006. április), 3–6.

nyilatkozta a német diplomáciának, hogy még háború esetén is a román búza, kőolaj és egyéb nyersanyagok szállítása zökkenőmentes lesz.⁷⁵

Összességében Románia azon az európai geopolitikai sakkjátszótáblán játszott, amelyet Nagy-Britannia és Franciaország uralt, és 1936-ban megengedték Németországnak a Rajna-vidék felfegyverzését, asszisztáltak Ausztria bekebelezéséhez 1938-ban, sőt a Szovjetunió meghívása nélkül tartották meg az első müncheni konferenciát, ahol Csehszlovákia sorsáról döntöttek. Lengyelország pedig megemeltámadási szerződést írt alá Németországgal. Mindezek után nem meglepő a Szovjetunió félelme egy ellene szerveződő szövetségtől.⁷⁶ Így az sem lehetett váratlan a korabeli nagyhatalmaknak⁷⁷, hogy a Szovjetunió és Németország megkötötte a Molotov–Ribbentrop-paktumot 1939 augusztusában, majd felosztották maguk között Közép- és Kelet-Európát.

1940. június 28-án a Szovjetunió visszavette Besszarábiát és Észak-Bukovinát, augusztus 30-án pedig Magyarország visszakapta Észak-Erdélyt, majd szeptember 7-én Bulgária csatolta vissza az 1912-ben elvett dél-dobrudzsai területeket. A területrendezés győztese Hitler volt, hiszen sikerült úgy szembeállítania a befolyási övezetébe tartozó államokat, hogy azok kénytelenek voltak versenyezni a kegyeiért. II. Károly lemondása után az állam új vezetője Ion Antonescu tábornok lett, akinek a hívására 1940 őszén német csapatok vonultak Romániába. A román–német viszony szorosra vonása következtében Nagy-Britannia megszakította diplomáciai kapcsolatait Romániával. Antonescu annak reményében, hogy az elcsatolt területek visszakerüljenek Romániához, számos találkozón egyeztetett Hitlerrel a német hadigépezet támogatásáról. Így Románia két hadsereggel, összesen 325 000 katonával kapcsolódott be az 1941. június 22-én elindított Barbarossa hadműveletbe. A keleti front helyzetétől függően követeltek a németek újabb katonai kontingenseket, azonban Antonescu inkább nyersanyagokat és búzát ajánlott fel gyakori, magas rangú diplomáciai tárgyalásai során.⁷⁸

Noha azonos szövetségi rendszerbe tartozott Románia és Magyarország, a háború alatti diplomáciai kapcsolatuk nem mondható súrlódásmentesnek. 1943-ban volt az első magas rangú diplomáciai tapogatózás magyar részről, amikor Bánffy Miklós titokban találkozott Gheorghe

⁷⁵ Hitchins 2017: i. m., 515.

⁷⁶ Copilaș, Emanuel 2023: *Integrarea României în sfera de influență sovietică (1944–1947)*. București, Corint. 48.

⁷⁷ Joseph E. Davies Szovjetunióba akkreditált amerikai nagykövet már 1938 júniusában, államoshelyének elhagyása előtt készített értékelő jelentésében jelezte, hogy a Szovjetunió elszigetel(őd)ése komoly veszély a világra nézve, akár Németország és a Szovjetunió „egyesüléséhez” vezethet. Davies, Joseph E. 1945: *Mission to Moscow*. London, Victor Gollancz Limited. 280–316.

⁷⁸ Spănu, Alin 2010: *Istoria serviciilor de informații – contrainformații românești în perioada 1919–1945 [A román hírszerző/kémelhárító szolgálatok története az 1919–1945 közötti időszakban]*. Iași, Casa Editorială Demiurg. 406–408.

Mironescu⁷⁹ volt parasztpárti miniszterelnökkel, azonban a tárgyalások kudarccal zárultak, hiszen a románok a mindent vagy semmit elv alapján követelték a trianoni határok visszaállítását, a magyar fél pedig a bécsi szerződés alapján tárgyalta volna a közös jövőről.⁸⁰

A hadi helyzettel párhuzamosan a nemzetközi diplomácia színterein intenzív egyeztetések folytak a háború utáni újraelosztásról. Már az 1943. januári casablancai Roosevelt–Churchill-egyeztetésen megállapodtak arról, hogy a tengelyhatalom államaira feltétel nélküli kapituláció vár. Teheránban az 1943. november 28-ai háromhatalmi (Sztálin, Churchill, Roosevelt) konferencián a három „nagy” több intézkedésben egyetértett, de természetesen voltak és maradtak eltérő vélemények is. Egyetértés mutatkozott többek között a katonai együttműködésről, a második front 1944. május 1-ei megnyitásáról, és nyilatkozatot fogadtak el a háború utáni együttműködésről.

Mindezen titkos diplomáciai események ismerete nélkül az Antonescu vezette kormány a kialakult hadi helyzet alapján 1944 elejére belátta, hogy titkos diplomáciai csatornákat kell nyitnia a szövetséges hatalmakhoz. Így 1944 márciusában az ellenzék megbízásából, de a kormány tudtával Kairóban tárgyalások kezdődtek az Nemzetek Szövetsége képviselőivel. A szovjetekkel Svédországban nagyköveti szinten egyeztettek április elején. A feltételek megrázóak voltak a román politikai elit számára, hiszen a román haderőnek meg kellett adnia magát a szovjeteknek, majd hadat üzenni a németeknek. Május végére a románok és a szovjetek megállapodtak a fegyverszüneti feltételekről.⁸¹

1944. augusztus 23-án Ion Antonescut letartóztatták és az irányítást Mihai király és a történelmi pártok vették át. Románia már az 1944. augusztusi átállást követő időszakban elérte, hogy Erdély kérdésében érvényesüljenek az érdekei, ugyanis az 1944. szeptember 12-én Moszkvában aláírt szovjet–román fegyverszüneti egyezmény 19. pontja kimondta, hogy: „A szövetséges kormányok a bécsi döntésnek Erdélyre vonatkozó határozatát semmisnek tekintik, s egyetértenek azzal, hogy a Békeszerződésben történő jóváhagyástól feltételezetten Erdély (vagy annak legnagyobb része) adassék vissza Romániához.”⁸² A román politikai vezetés nem dőlhetett hátra, hiszen maradt még egy kiskapu az egyezményben, amely a magyar politikai

⁷⁹ Gheorghe G. Mironescu (1874–1949) a Nemzeti Parasztpárt tagjaként kétszer volt miniszterelnök, először 1930-ban, másodszer pedig 1930–1931-ben.) A kommunisták hatalomra kerülése után, 1948-ban szabotázsért elítélték.

⁸⁰ Joó András: Bánffy Miklós 1943-as romániai küldetése tágabb kontextusban. *Pro Minoritate*, 2014. ősz, 110–132. A szerző részletesen tárgyalja azokat a magyar diplomáciai kísérleteket, amelyek a két állam viszonyának rendezését célozták.

⁸¹ Crunțeanu, Marius 2004: *Negocierile româno-sovietice de la Stockholm pentru încheierea armistițiului*. Részletek a tárgyalásról: https://litere.uvt.ro/litere-old/vechi/revista_arheologie/articole/nr2-2004/Crunteanu%20Marius.pdf (utolsó letöltés: 2026.03.10.).

⁸² Józsa Béla 1945: *Orosz–román fegyverszüneti egyezmény. Groza Péter és Sztálin marsall táviratváltása. Orosz–magyar fegyverszüneti egyezmény*. Kolozsvár, Athenaeum. 7.

vezetés számára még fenntartott némi mozgásteret a határok megváltoztatása vonatkozásában, hiszen a nagyhatalmaknak a békeszerződésben kellett elfogadniuk az említett határokat.

1944. október 15-én a magyar kiugrási kísérlet sikertelen volt, így frontország lettünk. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1945. január 20-án fegyverszüneti megállapodást kötött Moszkvában a szövetséges nagyhatalmakkal, melynek egyik pontja Észak-Erdély újbóli elvesztését jelentette: „Magyarország kötelezi magát, hogy Csehszlovákia, Jugoszlávia és Románia általa megszállt területéről kivonja az összes magyar csapatokat és hivatalnokokat Magyarország 1937. december 31-én fennállott határai mögé, továbbá hatályon kívül helyez minden olyan törvényhozást és bekebelezést, amelyet Csehszlovákia, Románia és Jugoszlávia területének Magyarországhoz való csatolására szövegeztek.”⁸³

3.1.2. A Román Királyság belpolitikai viszonyai 1920-tól az 1944-es kiugrásig

A két világháború közötti időszakban a román belpolitikai élet meghatározó jelensége volt a váratlan és nagymértékű területi gyarapodás, amely komoly kihívást jelentett a politikai elitnek és a közigazgatásnak. A legnagyobb tekintélynek örvendő és egyben legnagyobb befolyással bíró intézmény a királyi család volt, és ez így is maradt Ferdinánd 1927-es haláláig. Ferdinánd fia, Károly, a trón várományosa komoly gondot jelentett a királyi családnak, hiszen kicsapongó életével és a trónról való többszöri lemondásával (1918, 1925) elérte, hogy 1927-ben, Ferdinánd halála után az unoka, Mihály következzen, a nagykorúság eléréséig pedig egy régensi tanács irányította az országot. 1930-ban Mihály apja visszatért a trónra II. Károly néven, és egy új időszak kezdődött a belpolitikában, amely elvezetett az 1938-as királyi diktatúrához.

Az első világháború lezárultával, a jelentős területi gyarapodással megterhelt új román állam politikai életében a hagyományos pártok (Liberális és Konzervatív Párt) mellé újak jelentek meg, amelyek a bekebelezett területek politikai képviseletét voltak hivatottak ellátni. Így többek között az 1918-ban alakult Paraszt Párt (Partidul Țărănesc), illetve 1921-ben megjelent a szélsőséges baloldal is, hiszen szintén 1918-ban alakult a Szociáldemokrata Párt, előbb Szocialista Párt, majd 1921-ben a III. Internacionáléhoz csatlakozással átalakult és Román Kommunista Pártként (Partidul Comunist Român) kezdett el tevékenykedni, azonban nem sokáig, ugyanis a szovjet érdekeket kiszolgáló pártot 1924-ben törvényen kívül helyezték és a legjelentéktelenebb kelet-európai, radikális baloldali csoportosulásként tartották nyilván a két világháború között.⁸⁴ Ugyancsak az oroszországi bolsevik forradalomra adott válaszként

⁸³ <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww2/doksi/fsznet.html> (utolsó letöltés: 2026.03.10.).

⁸⁴ Maner, Hans-Christian 2004: *Parlamentarismul în România 1930–1940*. București, Enciclopedică. 46.

erősödött meg a romániai szélsőjobb. A XIX. században gyökerező román szélsőjobb 1922-ben alakult Keresztény-Nemzeti Szövetséggé (Uniunea Național-Creștină), amely a nevével ellentétben a vidék elégedetlen parasztságára és egyetemi ifjúságára épült, és rövid idő alatt radikalizálódva 1923-ban már létrejött a legionárius mozgalom (Legiunea Arhanghelului Mihail) Mihály Arkangyal Légiója névvel, azt hirdetve, és részben kielégítve ezzel a parasztságot földigényét is, hogy a föld szakrális jelleggel bír, mindenkoron a román parasztságot, és idegen elemek (külföldi vagy bevándorolt más nemzetiségűek) nem bitorolhatják azt. Továbbá azt terjesztették, hogy annak visszaszerzése erőszakos úton megvalósítható.⁸⁵

A harmincas évekre az I. C. Brătianu vezette történelmi Nemzeti Liberális Párt jobboldali liberális politikai erővé vált, amely a nagypolgárság konzervatív elveiért szállt síkra. A párt korábbi merev szerkezete, amely egy karizmatikus elnökön, valamint az általa képviselt társadalmi osztályból származó pártkádereken alapult, előbb csökkent Brătianu elnök 1927-es halálával⁸⁶, majd 1933 után eltűnt, illetve úgy alakult át új pártstruktúrára, hogy egy nagy horderejű politikai játszma alárendelt darabjává vált.⁸⁷

Ugyancsak jelentős szerepet kapott egy új politikai erő Parasztpárt néven 1918 decemberében. A romániai mezőgazdaság fejlesztését támogató, paraszti rétegekre épült, és a kisbirtokosság/kisgazdák érdekeinek érvényesítését hirdette. A Iuliu Maniu vezette erdélyi Nemzeti Párttal egyesülve 1927-ben alakult meg a Nemzeti Parasztpárt. Az említett politikai erők mellett még számos más is alakult és átalakult, azonban az említett történelmi időszakban nem bizonyultak jelentősnek. Az első világháború utáni évtizedet a Liberális Párt uralta, majd 1927-es évvel, amikor Ion I. C. Brătianu pártvezér és Ferdinánd király is elhunyt, változott a kormányzati szereposztás is, hiszen az 1928-as választás nyomán a Nemzeti Parasztpárt került kormányra. Az 1929-es gazdasági válságig azonban a parasztpárti kormányzás érdemben nem tudott új irányt szabni a korábbi liberális kormányok által meghatározott politikai és társadalmi stratégiáknak. A világgazdasági válság új kihívások elé állította a parasztpártiakat, hiszen a lejáratultságát, a recesszió okozta társadalmi feszültségek kezelését (tömeges munkanélküliség, elszegényedés) minden erőfeszítés ellenére sem sikerült megoldani, így 1929-től országszerte komoly sztrájkok bontakoztak ki az ipari központokban, különösen is a bányászok és a vasutasok körében.

⁸⁵ Livezeanu, Irina 1998: *Cultură și naționalism în România Mare 1918–1930*. București, Humanitas. 21.

⁸⁶ Maner, Hans-Christian 2004: *Parlamentarismul în România 1930–1940*. București, Enciclopedică. 39.

⁸⁷ Veiga, Francisco 1993: *Istoria Gărzii de fier 1919–1941. Mistica ultranaționalismului*. București, Humanitas. 1.

A parasztpárti kormányzás első évében, abszolút többséggel a hátuk mögött, fogadták el a Vidéki Csendőrség megszervezéséről szóló törvényt,⁸⁸ és néhány hónappal később rendezték az Országos Rendőrség helyzetét is, hiszen 1929. július 21-én a román parlament megszavazta az említett törvényt.⁸⁹ 1933-ra a Nemzeti Parasztpárt teljesen erodálódott a kül- és a belpolitikai válságok következtében, és így nem volt meglepő, hogy a választásokat a Nemzeti Liberális Párt nyerte. Az I. G. Duca vezette liberális kormányzás egyik komoly rendészeti intézkedése volt a szélsőséges Vasgárda tevékenységének betiltása abból a célból, hogy a csökkentsék a Zelea Codreanu vezette szélsőjobboldali szervezet parlamenti és társadalmi térhódítását⁹⁰. Ez az intézkedés Duca miniszterelnök életébe került.⁹¹

A két világháború közötti években rendezett utolsó szabad parlamenti választásra 1937 decemberében került sor, és a „politikai váltógazdaság” szabálya szerint a választási eredmények alapján liberális kormány alakult volna, ezúttal Gheorghe Tătărescu vezetésével. Azonban a harmincas évek végére a belpolitikai csatározások, amelyek egyrészt II. Károly ambícióiból fakadtak és a váltópártok vezetőinek összeugrasztását eredményezték, továbbá a szélsőjobb mozgalmak megerősödése is a két meghatározó erő, a Liberális és a Nemzeti Parasztpárt súlyos erodálásához vezetett.⁹² Gyakorlatilag az a román belpolitikai szokás, mely szerint az a kormányzó párt, amely a választásokat rendezi, meg is nyeri azt, 1937-ben nem érvényesült, a törvényben előírt és a parlamenti többséghez szükséges 40%-os szavazati arányt a liberálisok nem érték el, és így II. Károly beavatkozott a politikai krízis feloldása érdekében, illetve a fellendülőben lévő szélsőjobbot bízta meg kormányalakítással. A Cuza és Goga vezette kormány csak 44 napig volt hatalmon, mely idő alatt a király előkészítette a parlamenti demokrácia leépítését. 1938 februárjában hatályon kívül helyezte az 1923-as alkotmányt, majd márciusban a politikai pártokat is. Ezek után azt lehet mondani, hogy a király csak azért bízta

⁸⁸ Az 1929. március 23-án elfogadott Legea jandarmeriei rurale, amely a *Monitorul Oficial* 1929/64-es számában jelent meg március 24-én. https://adt.arcanum.com/ro/view/MonitorulOficial_1929_03_Part1/?pg=563&layout=s (utolsó letöltés: 2026.03.10.).

⁸⁹ Legea Poliției Generale a Statului, amely a *Monitorul Oficial* 1929. július 21-ei számában jelent meg. https://adt.arcanum.com/hu/view/MonitorulOficial_1929_07_Part1/?pg=491&layout=s (utolsó letöltés: 2026.03.10.).

⁹⁰ Hitchins 2017: i. m., 440–441. A Vasgárda 1931 és 1937 között 1%-ról 15,58%-ra növelte választói bázisát és jellemzően a vidéki parasztek között, az ortodox egyházban és az egyetemi ifjúság körében nyert teret az antiszemitizmust, torz ortodoxizmust és a tiszta lelkű, de kizsákmányolt parasztképet hirdető mozgalom. További részletekért lásd Miskolczi Ambrus 2015: *A Vasgárda (1927–1937) – Antiszemitizmus, mitológia, vallás, I.* Budapest, Gondolat; továbbá Iordachi, Constantin 2017: *A Vasgárda. Karizma, politika és erőszak Romániában 1927–1941.* Budapest, L'Harmattan.

⁹¹ Stoenescu, Alex Mihai 2010: *Istoria loviturilor de stat, Eșecul democrației române, II.* București, RAO. 102. A szerző részletesen tárgyalja a vasgárdisták által Sinaia (Szinaja) vasútállomásán elkövetett merényletet.

⁹² Scurtu, Ioan – Alexandrescu, Ion – Bulei, Ion – Mamina, Ion – Stoica, Stan 2003: *Enciclopedia partidelor politice din România 1859–2003.* București, Meronia. 82–85.

meg a szélsőjobbot, hogy hiteltelenítse őket, illetve feloszlassa a parlamentet és bevezesse saját diktatúráját.⁹³ A szakirodalom felveti azt az olvasatot is, mely szerint a francia és a brit politika nem nézte jó szemmel a romániai politika szélsőségesen jobbra tolódását.⁹⁴ Gyakorlatilag 1930-ban Károly visszatért és megkoronáztatta magát, így a régensi tanácson keresztül addig hatalmat gyakorló fia, Mihály király uralkodói joga visszakerült apjához. Ezzel az aktussal kezdetét vette egy komoly politikai küzdelem a hatalom megszerzéséért a király és a hatalmon lévő politikai pártok között, amely végül 1938-ban II. Károly király hatalomátvételével és a diktatúra kihirdetésével zárult.

Összességében elmondható, Florin Müller történész szavaival élve, lezárul a demokrácia időszaka és kezdetét veszi a diktatúrák jégkorszaka, hiszen szorosán egymás után következett a királyi, a legionárius, az Antonescu-féle és a második világháború lezárulásával a kommunista diktatúra.⁹⁵

Miközben 1940. június végén Németország fegyveres erői sikerrel zárták franciaországi hódító hadjáratukat, a Szovjetunió ultimátumban követelte vissza Romániától az első világháború végén megszerzett Besszarábiát és Észak-Bukovinát. A Tătărescu-kormány harapófogóba került, hiszen nyugati szövetségesei, Németország és Olaszország tanácsolták a szovjetek kéréseinek teljesítését. Ezzel párhuzamosan fennállt a veszély, hogy Magyarország és Bulgária is területi követelésekkel áll elő. A közben kormányváltáson is átesett román politikai vezetés az új miniszterelnök vezetésével feltétel nélkül elfogadta a szovjet ultimátumot arra hivatkozva, hogy az erőszak alkalmazásának elkerülése érdekében.⁹⁶

A magyarság helyzete a Román Királyságban

A trianoni szerződés valósága a romániai magyar társadalomra bénítóan hatott. Ebben az állapotban az önszerveződés és érdekképviselő 1922-ig gyakorlatilag a passzivitásról szólt, néma tiltakozásról a román állami berendezkedés iránt. Ugyanekkor a romániai magyar elit tudatosan választotta a politikai passzivitás taktikáját, mert állhatatosan bízott a határok revíziójában. Az áttörést végül a *Kós Károly* nevéhez köthető *Kiáltó Szó* (1921) jelentette, amely kimondta, hogy a romániai magyarságnak szembe kell néznie a realitással és építkezni kell a meglévő keretek között. Ez egyben stratégiaváltás is volt, ugyanis a történelmi egyházak

⁹³ Djuvara, Neagu 2015: *A románok rövid története*. Kolozsvár, Koinónia. 339.

⁹⁴ Milcoveanu, Șerban 2006: *Vârful de lance. Secolul XX. Depoziții de martor al epocii și relatări de participant la evenimente*. București, INST. 217.

⁹⁵ Müller, Florin 2005: *Metamorfoze ale politicului românesc 1938–1944*. Universității din București. 181.

⁹⁶ Cretzianu, Alexandru 1995: *Ocazia pierdută [Az elszalasztott alkalom]*. Iași, Institutul European. 78.

mellett megjelentek politikai érdekvédelemi szervezetek, pártok: a Magyar Szövetség⁹⁷ is. A román kormányzat gyanakvással tekintett az egységes magyar és céltudatos fellépésre, ugyanis minden ilyen szerveződésben az újonnan létrejött román állam integritását féltette. A román hatóságok 1922 októberében betiltották szövetséget arra hivatkozva, hogy az állam biztonságát veszélyezteti.⁹⁸ A betiltás után rövid újrarendeződés következett, míg végül még 1922-ben megalakult az Országos Magyar Párt (OMP) politikai érdekképviseleti szervezetként és egyben a romániai magyarság kisebbségi csúcsszerveként. A romániai politikai életbe bekapcsolódva azt a stratégiát alkalmazta, amely a kisebbségi létből is eredeztethető: mindig a „mérleg nyelve” szerepére törekedett úgy, hogy paktumokat kötött a nagy román pártokkal, előbb 1923-ban a Liberális Párttal, majd 1926-ban a Néppárttal. Az OMP állandó küzdelme, hogy fenntartsa az egységet, ugyanakkor a román pártokkal kötött paktumokban ígért jogokat iskolaügyben és a nyelvhasználat terén betartassa, ritkán sikerült, sőt azt kellett tapasztalniuk, hogy bárkivel lépnek támogatói viszonyba, csak a szavazataikat akarják.⁹⁹ Az OMP konzervatív–liberális vezetésével és paktizáló politikájával szemben felbukkantak és megszerveződtek más platformok is, mint például a Magyar Dolgozók Szövetsége (MADOSZ) a Román Kommunista Párt kezdeményezésére,¹⁰⁰ amely baloldali, osztályalapú társadalmi alternatívát hirdetett¹⁰¹, vagy az Erdélyi Fiatalok falukutató mozgalom, amely társadalmi reformokat sürgetett. 1938 februárjában kezdődött II. Károly király diktatúrája, és első intézkedései egyik volt, hogy betiltotta az összes politikai erőt, többek között Magyar Országos Pártot is. II. Károly a politikai képviseletet egy egységes párt keretében képzelte el, amelynek minden korábbi – elfogadva az új királyi alkotmányt – a tagja lesz. Így létrehozta a Nemzeti Újjászületés Frontját (Frontul Renașterii Naționale – FRN), amelybe bekerült a Magyar Népközösség is, már nem klasszikus

⁹⁷ A Magyar Szövetség 1921. július 6-án alakult meg Kolozsváron azzal a céllal, hogy a különféle politikai irányzatokat (konzervatívok, liberálisok) egyetlen közös platformban egyesítse, elnöke *Jósika Sámuel*, alelnökei pedig olyan meghatározó személyiségek voltak, mint Grandpierre Emil és Ugron Gábor. A szervezet célja a kisebbségi jogok, az egyházi és az iskolai autonómia védelme, valamint a földreform által érintett magyar birtokosok érdekeinek képviselete volt.

⁹⁸ Bárdi Nándor 2013: *Otthon és haza. Tanulmányok a romániai magyar kisebbség történetéről*. Jyväskylä, University of Jyväskylä. 99–145. <https://mek.oszk.hu/12400/12460/12460.pdf> (utolsó letöltés: 2026.03.10.).

⁹⁹ Az OMP küzdelmeiről lásd részletesen György Béla 2003: *A romániai Országos Magyar Párt története (1922–1938). Doktori disszertáció*. <https://doktori.btk.elte.hu/hist/gyorgybela/diss.pdf> (utolsó letöltés: 2026.03.10.).

¹⁰⁰ Diac, Cristina 2014: O cotitură a destinului. Procesul lui Nicolae Ceaușescu din 1936. In Cioroianu, Adrian (szerk.): *Comuniștii înainte de comunism: procese și condamnări ale ilegaliștilor din România*. Universităţii din București. 260. Cristina Diac számos szervezetet, mozgalmat és entitást azonosított (ezek között szerepel a MADOSZ is), e demokratikus erőket az RKP hozta létre, irányította és befolyásolta, amelyek állományi tárháza volt 1921–1944 között. https://www.andco.ro/wp-content/uploads/2015/01/comunistii_inainte_de_comunism.pdf (utolsó letöltés: 2026.03.10.).

¹⁰¹ A MADOSZ-ról, kialakulásáról, platformjáról, illetve 1938-tól az illegalitás éveiben való tevékenységéről lásd részletesen Főcze János 2020: *A MADOSZ. Baloldali magyar történet a Román Királyságban (1934–1944)*. Kolozsvár, Erdélyi Múzeum Egyesület – Kriterion.

pártként, hanem a román totális államba betagozódott hivatali entitásként, hiszen az érdekérvényesítés már csak a kormánnyal való közvetlen alkukra korlátozódott, valós parlamenti kontroll nélkül.¹⁰² A romániai magyar közösség a második bécsi döntés nyomán földrajzilag jól elhatárolhatóan kétféle sorsot élhetett át, az egyik része román impérium alatt maradt Dél-Erdélyben, a másik pedig, Észak-Erdély visszakerült az anyaországhoz. A dél-erdélyi magyarság komoly retorziókat szenvedett, hiszen a román hatóságok a kollektív bűnösség elve alapján megbízhatatlannak tartották a magyarokat. A hivatalnokréteget lecserélték, a magyar oktatási intézmények és kulturális egyesületek mozgástere jelentősen korlátozódott, illetve a román állam azzal is növelte a nyomást, hogy a Kárpátokon túlról románokat telepített be, főleg Brassó és Temesvár körzetébe.¹⁰³

A Román Királyság a vizsgált korszakban a geopolitikai változások mellett, amelyek negatívan érintették az országot, komoly belső meghasonlással is küzdött. Hiszen a román politikai életet jellemző demagógia és korrupció mellett komoly hátráltató tényező volt a politikai kultúra hiánya, hiszen Románia választópolgárainak 80%-át parasztok tették ki. A megyei és országos képviselőket vállaló politikusok jelentős része a politikai pártok közötti váltogazdaság logikája szerint mozgott, így nem beszélhetünk felelősségvállalásról és következetes politikai koncepciók szerinti vezetésről. Ezeknek közvetlen következményei voltak a gyakori parlamenti választások, hiszen 1918-tól 1938-ig tíz parlamenti választásra került sor, illetve ez az 1938-ig terjedő történelmi korszak királyi diktatúrába torkollott, amikor is II. Károly minden korábbi politikai pártot betiltott, és egytelen politikai alakulatot, a Nemzeti Újjászületés Frontját engedélyezte. Továbbá a katonai prefektusok/ispánok kinevezése és az ostromállapot kihirdetése, a cenzúra bevezetése, illetve Miron Cristea pátriárka kinevezése a minisztertanács élére a királyi autokrácia megvalósulását jelentette, ennek legalizálását az 1938. február 27-én kihirdetett új alkotmány biztosította.¹⁰⁴ 1938 decemberében létrejött az FRN, amely magába olvasztotta a korábbi történelmi pártok jelentős részét. 1940. június 22-én aztán a Nemzet

¹⁰² 1939. január 17-én a fent említett magyar kisebbségi politikusok Bukarestben újabb megállapodást kötöttek a román kormánnyal. Az egyezmény értelmében a kormány a romániai magyarság számára két egymástól teljesen különálló szervezet megalakítását engedélyezte. Az egyik a *Nemzeti Újjászületés Frontjának Magyar Alosztálya*, amelyben kizárólag politikai tevékenységnek van helye. A másik a *Romániai Magyar Népkegyesség*, amelyben tilos mindennemű politikai megnyilatkozás. Tagjai kizárólag kulturális, gazdasági és szociális tevékenységet fejthetnek ki. Részletesen erről lásd Bárdi Nándor 1997: A romániai magyarság kisebbségpolitikai stratégiái a két világháború között. *Regio*, 1997/2., 32–67.

¹⁰³ A dél-erdélyi magyarok sorsáról részletesebben lásd L. Balogh Béni – Bárdi Nándor 2008: A dél-erdélyi magyarság jogi és politikai helyzete a második bécsi döntést követően. In Bárdi Nándor et al. (szerk.): *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Budapest, Gondolat – MTA Kisebbségkutató.

¹⁰⁴ Scurtu, Ioan – Buzatu, Gheorghe 1999: *Istoria românilor în secolul XX (1918–1948)*. București, Paideia. 343–344.

Pártjává (Partidul Națiunii) alakult át, és totalitárius pártként lépett fel, sőt ugyanezen a napon törvényerejű rendeletben jelent meg a román állam totalitárius közrendjének védelme.¹⁰⁵

A második világháború végéig terjedő korszak diktatúráinak belpolitikai mozgásterét négy viszonyítási pont határozta meg. Elsőként a legionárius mozgalom, második helyen az egykori történelmi pártok, harmadik meghatározó jelenség a GEG (Grupul Etnic German – Német Nemzetiségi Csoport) és utolsó viszonyítási pont pedig a kommunisták.

Ezen szempontok alapján kijelenthető, hogy a Miron Cristea pátriárka 1939. március 6-ai halála után már az ortodox egyház politikai összhangot sugalló szerep is megkopott, így az autokrata II. Károly királynak nem maradt más választása, mint a hadsereg képviselőjében a hozzá hű tábornokok kinevezése kormányfői stallumba. Azonban a király bizalmát élvező tábornokok, gazdasági vezetők és értelmiségiek, akik vállalták a miniszterelnöki kinevezéseket, mind a bel-, mind pedig a külpolitikai változások miatt képtelenek voltak az előretörő legionárius mozgalommal leszámolni. Sőt, az anglofil Armand Călinescu közigazdász, a korábbi Román Nemzeti Parasztpárt (PNȚ) egyik vezető személyiségét a király a karlista diktatúra első kormányának élére állított azzal a céllal, hogy letörje a szélsőjobbot. Azonban Călinescu hiába volt erős kezű vezető, illetve hiába töltötte be egy személyben a belügyminiszteri és a miniszterelnök-helyettesi posztokat is, rövid időn belül áldozatul esett a Vasgárda legionáriusainak, 1939 szeptemberében, majd egy hét időtartamra a király egy tábornokot bízott meg kormányfői teendővel, aki gyakorlatilag a tisztogatásokat hajtotta végre. Mindezek után gyors egymásutánban két lojális politikust nevezett ki miniszterelnöknek II. Károly, előbb Constantin Argetoianu, aki 1939. szeptember–novemberben irányította a kormányt, majd a liberális Gheorghe Tătărescu következett, aki 1940 júliusáig töltötte be a pozíciót. A nemzetközi porondon lezajlott változások hatását tompítandó II. Károly változtatott a külpolitikai orientáción, Ion Gigurtu iparmágnásra bízva a kormányfői szerepet, aki germanofil volt. Ez a kinevezés azonban nem menthette meg Romániát a területi veszteségektől, hiszen az 1939. augusztus 23-án megkötött Molotov–Ribbentrop-paktum következtében előbb Besszarábia került a Szovjetunióhoz, majd 1940. augusztus 30-án, a második bécsi döntés nyomán Észak-Erdély Magyarországhoz. A király kénytelen volt a korábban hivatalából eltávolított tábornokhoz, Ion Antonescuhoz fordulni, és 1940. szeptember 4-ével ki is nevezte miniszterelnöknek, teljes jogkörrel a román állam irányítására, ami azt is jelezte, hogy új

¹⁰⁵ *Monitorul Oficial*, Decret Regal 2057 din 22 iunie 1940 privind pentru apărarea ordinii politice unice și totalitare a statului român (*Hivatalos Közlöny*, 142. szám, 1940. június 22., 2057. királyi rendelet). https://adt.arcanum.com/ro/view/MonitorulOficial_1940_06_Part1/?pg=564&layout=s (utolsó letöltés: 2026.03.10.).

korszak kezdődött a belpolitikai életben. Összességében elmondható II. Károly király tízéves uralkodásáról, hogy egy hatalomkoncentrációra törekvő uralkodó volt, aki feláldozta ezért az alkotmányos politikai rendszert, és küzdelmet folytatott ugyan a szélsőjobboldali Vasgárdával és a legionáriusokkal, azonban visszaszorítani nem sikerült őket. Noha számos tábornokot nevezett ki, a román hadsereg forráshiányát nem orvosolta. A román szakirodalom komoly szerepet tulajdonít neki a területi veszteségek kapcsán, felróva neki, hogy nem készítette fel az országot a területek megvédésére.¹⁰⁶ II. Károly arra törekedett, hogy a régi pártok néhány káderét a maga oldalára vonzza azáltal, hogy vezetői posztokra nevezte ki őket. Az utolsó intézkedés, amelyet bevetett a királyi hatalom növelésére, egy új választójogi törvény elfogadása volt 1939 májusában. 1940. június 22-én az FRN a Nemzet Pártjává alakult, amelyet „egyetlen és totalitárius pártnak” nyilvánítottak. A Molotov–Ribbentrop-paktum II. Károly diktatúráját is magával rántotta, hiszen az 1939. augusztus 23-án aláírt megállapodás szerint a szovjetek 1944 júniusába bevonultak Besszarábiába, sőt 1940 augusztusában a második bécsi döntést követően a Román Királyság kénytelen volt lemondani Észak-Erdélyről Magyarország javára, illetve Bulgáriának átadni Dél-Dobrudzsát. A politikailag elszigetelt II. Károly, aki semlegességi politikájával, illetve karlista intézkedéseivel nem tudta biztosítani az állam integritását¹⁰⁷, kénytelen volt Ion Antonescu tábornokra bízni a hatalmat. A közben német segítséggel rendkívül megerősödött legionárius mozgalommal Antonescu egy kétféjű rendszert alakít ki, úgy, hogy ő lesz az államfő, és Horia Sima a minisztertanács alelnöke, aki egyben a legionárius mozgalom vezetője is. A hadsereg és a legionáriusok közötti feszültségek végül a legionáriusok lázadásához vezetnek, és eljön Keith Hitchins megfogalmazásában a legionárius rendőrség által gyakorolt kaotikus terror időszaka, amely destabilizálta a közrendet és a gazdaságot¹⁰⁸. A 138 napig tartó véres legionárius diktatúra letörése után Antonescu marsall személyes katonai diktatúrát hozott létre. 1941. június 22-én Románia belépett a háborúba a tengelyhatalmak oldalán, hogy felszabadítsa az 1940-ben elvesztett területeket. Az első számú vezető 1944 augusztusáig valójában mindent ennek a célnak vetett alá. Hatalmi legitimitása a háború Dnyeszteren túli folytatásáról szóló döntést rejtette magában, ugyanakkor a marsall politikai legitimitása ezzel sebezhetővé vált a pártokkal, főleg a demokratikus ellenzékkel szemben.¹⁰⁹ Ez a történelmi pillanat el is érkezett, a háború menete megváltozott, és a szovjet csapatok a Jászvásár–Kisinyov (Chişinău)-vonalon közelítettek a Román Királyság felé. Ekkor

¹⁰⁶ Ionescu, Mihail E. 2000: Carol al II-lea și securitatea națională. *Dosarele Istoriei*, 2000/5. 50–53.

¹⁰⁷ Constantiniu, Florin 1997: *O istorie sinceră a poporului român*. București, Univers Enciclopedic. 382.

¹⁰⁸ Hitchins, Keith 1996: *România: 1866–1947*. București, Humanitas. 484.

¹⁰⁹ Giurescu, Dinu C. 1999: *România în al doilea război mondial: 1939–1945*. București, All Educational. 92.

Mihály király, a Nemzeti Demokrata Blokk (Nemzeti Parasztpárt – PNT, Nemzeti Liberális Párt – PNL, PSD – Szociáldemokrata Párt, Román Kommunista Párt – PCR) támogatásával 1944. augusztus 23-án letartóztatta Ion Antonescut, és ezzel megbukott a katonai diktatúra, illetve Románia a fegyvereit a náci Németország ellen fordította. Ez a román politikai elit szemében az utolsó erkölcsi mentés volt¹¹⁰, noha ez azt is jelentette, hogy a szovjetek bevonulnak az ország területére.

3.2. A román titkosszolgálatok intézménytörténeti áttekintése az első világegéstől a királyság bukásáig

Művelettörténeti kockázatok

Az első világháború lezárultával a román királyi titkosszolgálatok a revizionizmust és a militarizmust tartották a két legfontosabb külső kockázati tényezőnek. Természetesen ezek a két világháború közötti időszak geopolitikai változásaiban gyökereztek. Így elsődlegesen a Román Királyság keleti szomszédságában megszilárduló Szovjetunió jelentette a legnagyobb kockázatot, majd később Magyarország revíziós politikája, és végül a nyugat-európai diktatúrák: előbb Mussolini fasiszta rendszere, majd a Németországban hatalomra kerülő Adolf Hitler náci birodalma, illetve a német militarizmus jelentett biztonsági kockázatot.¹¹¹ A Besszarábiával kiegészült Román Királyság szolgálatai a legkomolyabb biztonsági kihívásként kezelték a szovjet szolgálatok műveleteit, és az 1924-es bekövetkezett tatarbunari, ukrán–román parasztlázadás¹¹² volt a legnagyobb kihívás a Szovjetunió részéről.

A két világháború közötti időszak egy másik meghatározó külső kockázati tényezője a bolgár revíziós politika, amelynek gyökerei az orosz–török háborút lezáró, 1878-as berlini kongresszusig nyúltak vissza. Észak-Dobrudzsát a Román Királysághoz csatolták, amivel

¹¹⁰ Djuvara, Neagu 2002: *O scurtă istorie a românilor povestită celor tineri*. București, Humanitas. 231.

¹¹¹ Troncotă, Cristian 2008: *România și frontul secret 1859–1945*. București, Elion. 107. Ciupercă, Ioan 2006: *Totalitarismul – fenomen al secolului XX. Repere*. Iași, Casa Editorială Demiurg.

¹¹² Suveică, Svetlana 2000–2001: Tatar-Bunar 1924: „procesul celor 500”. *Analele Științifice ale Universității Alexandru Ioan Cuza*, 2000–2001/46–47., melléklet, 281–292. <https://asui-istorie.ro/wp-content/uploads/2022/01/istorie-si-constiinta.pdf> (utolsó letöltés: 2026.03.10.). A Szovjetunió nem ismerte el Besszarábiát Románia részeként. 1924 márciusában Bécsben szovjet–román kétoldalú tárgyalások folytak a helyzet feloldására. A szovjetek népszavazást javasoltak a területi hovatartozás kérdésében, amelyet a román fél elvetett, és megszakította a diplomáciai tárgyalásokat. A szovjetek Besszarábiában továbbra is jogot tartottak a korábbi guberniumra. 1924 szeptemberében a dél-besszarábiai területeken egy, a Dnyeszteren átdobott különítmény fellázította az új román földreformmal elégedetlen parasztokat négy megyében. A II. román hadsereg alakulataival folytatott harcok több száz áldozatot követeltek. A vérbe fojtás után 287 személyt ítélték el a román hatóságok.

megteremtettek egy déli, a XX. században is előtörő biztonsági kockázatot. Az anyaállammal folytatott kapcsolattartás ebben az esetben revizionizmusnak minősült román részről.¹¹³

A Magyar Királyságnak a Romániának ítélt erdélyi területeken élő magyarsággal kapcsolatos mindennemű viszonyát tartották a legnagyobb kockázatnak a román titkosszolgálatok. Ez a román hírszerző és kémelhárító szerveknek egyidejűleg jelentett külső és belső biztonsági kockázatot: hiszen a kisebbségi státuszba került magyarok minden, a jogaikért megtett lépését (a passzív ellenállás taktikájától a politikai érdekképviselő megszervezéséig)¹¹⁴ a Román Királyság integritását megbontó tevékenységnek minősítették, illetve minden, az erdélyi magyarság érdekében született kezdeményezést (például a Népszövetséghez benyújtott folyamodványok vagy ez irányú diplomáciai tevékenység) külső, a Magyar Királyságból érkező veszélyforrásként értelmezték.¹¹⁵

A két világháború közötti román belpolitikai és társadalmi helyzet további belső kockázatokat hordozott magában. A magyar és a bolgár kisebbségek mellett állandó elhárítási területnek számított a zsidóság, az ukrán nemzetiség, hiszen a besszarábiai területeken jelentős kisebbség élt. A zsidóság a lélekszámát tekintve a harmadik legjelentősebb közösség volt az 1920 utáni román államszerkezetben, és a helyzetet még az is bonyolította, hogy ezek a területileg is jól meghatározható közösségek különböző kultúrákhoz tartoztak: így voltak a havaselvei, moldovai történelmi régiókból kialakult királyságból származók, az erdélyi zsidók a magyar kultúrához, a bukovinaiak a német (osztrák) kultúrához, a besszarábiaiak pedig az oroszhoz tartozónak vallották magukat.¹¹⁶

További komoly kihívást jelentett a politikai extrémizmus. Az egyik baloldali szélsőség, amelyet a Romániai Kommunista Párt (Partidul Comunist din România – PCdR) képviselt, a másik a jobboldali, amelynek képviselői a legionáriusok voltak. A PCdR teljesen azonosult a szovjet érdekekkel és a Román Királyság ellen folytatott bomlasztó tevékenységet, míg a szélsőjobboldali mozgalmak és entitások Nagy-Románia nemzetbiztonságát fenyegették. Az 1927-ben alapított Mihály Arkangyal Légiónája rövid idő alatt országosan közzismert mozgalommá vált. A legionáriusok bevitték a román politikai életbe az erőszakot és a halál kultuszát, amelyek közvetlenül az államhatalmi szervek tekintélyét, illetve az állam szerkezetét

¹¹³ Ungureanu, George 2005: *Chestiunea Cadrilaterului – interese românești și revizionism bulgar (1938–1940)*. București, Ars Docendi.

¹¹⁴ Az Országos Magyar Párt létrehozását és tevékenységét is Magyarország beavatkozásának bizonyítékeként értelmezték. Scurtu, Ioan (szerk.) 2003: *Istoria românilor. România întregită (1918–1940)*, VIII. București, Enciclopedică. 74.

¹¹⁵ Troncotă 2008: i. m., 115–116.

¹¹⁶ Scurtu 2003: i. m., 74.

ásták alá. Az említett intézmények tekintélyének eróziója volt az elsődleges kockázat. A légió nemcsak pártként, hanem félkatonai struktúraként is fellépett. Armin Heinen történész rámutat, hogy sikerük a parlamenti rendszer legitimációs válságán alapult, egy szellemi-klerikális elit tevékenységén, amely az egyetemi ifjúság körében tömegeket toborzott, illetve az ortodox egyházat is maga mögött tudhatta.¹¹⁷ A román állam a szakági szervein és a fegyveres testületeken keresztül felvette a harcot a szélsőjobb erőivel, azonban képtelennek bizonyult a legionárius mozgalom hatékony integrálására vagy megsemmisítésére, ugyanis a politikai elit a brutális elnyomás és a taktikai bűnrészesség lehetősége között ingadozott, ami a belső biztonság gyengüléséhez vezetett.¹¹⁸

3.2.1. Katonai hírszerzés és elhárítás – a Vezérkari Főnökség II. Osztálya. Marele Stat Major Secția a II-a (MStM Secția a II-a)

A román titkosszolgálatok létéről dokumentáltan 1859-től beszélhetünk. A francia mintára Alexandru Ioan Cuza fejedelem által létrehozott II. Katonai Statisztikai és Külföldi Hadseregeket Tanulmányozó Részleg (Secția a II-a Statistică militară și Studiul armatelor străine – két tiszttel) a Vezérkari Főnökség létrehozásával egyidejűleg kezdte meg tevékenységét. A román Vezérkari Főnökség (VKF) II. Osztálya látta el a román katonai vezetést szakirányú információkkal, és ez a szervezeti egység a második világháború utánig töltötte be hírszerző és felderítő szerepét. 1889-től intézményesített keretekben hozták létre a Katonai Felső Iskolán (Școala Superioară de Război, Hadi Akadémia) az első hírszerzőkurst. Ugyanakkor fontos megemlíteni, hogy intézményes formában szisztematikus „ellenségfeldolgozás” nem létezett a XIX. században, az első kezdeményezések csak az első világháború körül indultak meg.¹¹⁹

A katonai hírszerző szolgálat fejlesztésével párhuzamosan 1892-ben létrehozták az Általános Biztonsági Irodát (Biroul Siguranței Generale), melyet 1908-ban Általános Rendőrségi és Biztonsági Igazgatósággá (Direcția Poliției și Siguranței Generale) alakítottak át Ion (Iancu) Panaitescu főigazgató vezetésével. Ez volt Románia első polgári hírszerző szolgálata. Először

¹¹⁷ Heinen, Armin 2006: *Legiunea „Arhanghelul Mihail”*: mișcare socială și organizație politică. O analiză a fascismului românesc. București, Humanitas. 248.

¹¹⁸ Schmitt, Oliver Jens 2017: *Corneliu Zelea Codreanu: Ascensiunea și căderea „Căpitanului”*. București, Humanitas. 195.

¹¹⁹ Tănase, Tiberiu 2013: *Scurtă cronologie a serviciilor de informații din România* [A romániai hírszerző szolgálatok rövid kronológiája]. <http://www.ziaristionline.ro/2013/08/18/dr-tiberiu-tanase-scurta-cronologie-a-serviciilor-de-informatii-din-romania> (utolsó letöltés: 2026.03.1028.); bővebben Ștefănescu, Paul 1994: *Istoria serviciilor secrete românești*. București, Dierspress; Troncotă, Cristian 1999: *Istoria Serviciilor Secrete Românești. De la Cuza la Ceaușescu*. București, Ion Cristoiu.

alkalmaztak új információgyűjtési eljárásokat (beszivárgás, „idegen zászló alatti beszerzés” stb.). Hírszerzési tevékenységet folytattak még a prefektúrák és a csendőrség is.

Az 1914-ben kirobbant nagy háború első két évében noha semleges volt, a Román Királyság számos szerve, a külügyi képviselőketen keresztül a Külügyminisztérium, a Belügyminisztérium és a csendőrség szakszervei, a Vegyes Iroda (Biroul Mixt)¹²⁰, a VKF II. Osztály 5. Irodája (Biroul 5 din Secția a II-a a Marelui Stat Major), a Központi Posta Hírfelügyeleti Szolgálat (Serviciul Supravegherii Știrilor de la Poșta Centrală) és az Igazságügyi Minisztérium alárendeltségébe tartozó Kutató és Hírszerző Iroda (Biroul de Cercetare și Informații) folytatott hírszerző tevékenységet. Mindezek ellenére a román szervek információs tevékenységének rendezetlensége nem tette lehetővé a hatékony műveleti munkát.¹²¹ A katonai hírszerzést és kémelhárítást rendezendő I. Ferdinánd¹²² 1919 áprilisában kiadta az 1579. királyi rendeletet, amely szabályozta a Honvédelmi Minisztérium szervezeti felépítésében a hírszerzési és kémelhárítási struktúrák helyét. Így a VKF két csoportfőnöksége nyolc részleggel működött. A II. Csoportfőnökség keretében az V. Hírszerző és Kémelhárító Részleg hírszerző irodával (négy alirodával) és kémelhárító irodával (két alirodával) tevékenykedett. A béke beálltával, 1921-ben a 897. királyi rendelet szabályozta a szakszerv működését, amely leépítette a háborús szervezeti struktúrát. A Honvédelmi Minisztérium (HM) ötödik részlege alapján véve azt a szervezeti formát kapta amelyben a második világháborúig változatlanul tevékenykedni fog négy önálló irodával: 1. hírszerzés, 2. kémelhárítás 3. propaganda, 4. rejtjel. A VKF a húszas évek elején francia mintára, az 1922/200. parancs alapján minden magasabb katonai egységénél megszervezte a hírszerző és elhárító egységet, amely szabály szerint három irodából állt: szervezésiből, hírszerzésiből, illetve műveletiből. 1927-ben következett be nagyobb szervezeti átalakítás, amikor, hangsúlyosan a francia modell szerint, az addig függetlenített II. Hírszerző és Kémelhárító Részleg a II. Csoportfőnökség alá, a III. Műveleti és a VI. Képzési Részleg mellé került. Az említett szervezeti egység szorosan együttműködött a Különleges Szolgálattal (Serviciul Special de Informații, SSI).

A Katonai Hírszerző Szolgálat, azaz a II. részleg felépítése ekkor a következő volt: VKF II. Csoportfőnökség a Hírszerző és a Kémelhárító Részleggel; Hadsereg – Hírszerző Osztály a

¹²⁰ Biroul Mixt – Vegyes Iroda, amelyet az első világháború idején állítottak fel a VKF II. és az Általános Biztonsági Iroda munkatársaiból; a kísérlet nem vezetett eredményre, ugyanis a két alapító szerv közötti különbségeket ez a közös iroda sem tudta áthidalni.

¹²¹ Tănase: i. m.

¹²² I. Ferdinánd (1865–1927) román király a Hohenzollern–Sigmaringen–házi német hercegi család tagja. I. Károly fogadott fiaként 1914-től 1927-ig Románia királya.

Kutató, a Tanulmányozó, illetve a Kémelhárító Irodával; Hadtest – 2. Iroda, vezényelt tiszték (hírszerzők), elemző/tanulmányozó, valamint kémelhárító tiszték. Az 1927-es ideiglenes működési szabályzat bevezetése után a VKF II. Hírszerző Részleg szerkezete: Adjutánsi Iroda; Hírigény Iroda: 1. Kartonozó Aliroda, valamint 2. Hírszerző Központok és Ügynökségek; Arcvonal Iroda Nyugat, Kelet és Dél Arcvonallal és egy Tanulmányozó Alirodával; Katonai Attasék Iroda; Siffre Iroda; Híradó Iroda. A IX. Kémelhárító Részleg is hasonló átrendezést kapott: Adjutánsi Iroda, Hírigény Iroda, Kémelhárító Központok Iroda – ezeket kaszárnyákban alakították ki magasabb egységek vezérkari szervezetében, illetve ezredparancsnokságokon, csendőralakulatoknál s a rendőrhivatalokban; Csendőrségi és Biztonsági Iroda; Siffre Iroda; Híradó Iroda.

A katonai és az állambiztonsági célok biztosítását a király az Országvédelmi Legfelsőbb Tanácson (Consiliul Superior al Apărării Tării) keresztül két szervezet, a *VKF II. Csoportfőnökség* és a *Különleges Szolgálat (SS)* összehangolt működése révén valósította meg. Az 1936-os szervezeti átalakítás során a csoportfőnökségek eltűntek a VKF szerkezetéből, és maradtak a részlegek. Így a II. Csoportfőnökség két részlege, a hírszerző és kémelhárító a második világháború végéig a VKF II. Részlegeként működött, azon belül pedig a 2. Iroda lett a kémelhárításé. Ion Antonescu¹²³ első intézkedései érintették a VKF szerkezeti felépítését is. Az 1940. októberi, a kor igényeihez igazodó szervezeti felépítés alkalmazkodott a mozgósítás szabályaihoz, és valójában megkettőzte a hírszerző és a kémelhárító szervezetet, kialakítva egy frontra telepített és egy hátszági struktúrát. Az 1940. október 9-én életbe lépett új szervezeti szabályzat szerint a VKF 1. Hírszerző, 2. Kémelhárító, 3. Külügyi Összekötő, 4. Elemző és Tanulmányozó, 5. Adjutánsi, 6. Rádióforgalmazó Irodából állt. Az 1941. júniusi mozgósítás után a VKF két részre tagozódott: a frontra kivonuló Katonai Főparancsnokságra (alárendeltségében az 1. Hírszerző, a 2. Kémelhárító és a 3. Adjutánsi Osztály), valamint a hátszág Vezérkari Főnökségére (szintén 1. Hírszerző, 2. Kémelhárító 3. Összekötő, 4. Tanulmányozó-elemző, 5. Adjutánsi, Attasé és Rádióforgalmazó Irodával). A frontra kivonult VKF 1941 novemberében a hatékonyság érdekében összefegyvernemi szervként működött tovább a Hadsereg Általános Vezérkari Főnöksége megnevezéssel. Ide tartozott a három

¹²³ Ion Antonescu (1882–1946): katonai karrierje már az 1913-as balkáni háborúban elkezdődött, majd a húszas években katonai attaséként tovább szárnyalt. A harmincas évek elején már tábornok, majd vezérkari főnök lett. Az 1937-es koalíciós kormány honvédelmi minisztere volt. 1940 szeptemberétől miniszterelnök, majd 1941 januárjától egy személyben kormányfőnek, államfőnek és marsallnak nevezte ki önmagát. 1944. augusztus 23-án Mihály király vezetésével az ország kilépett a németek irányította szövetségből, Antonescut pedig letartóztatták. Előbb a szovjetek hallgatták ki Moszkvában, majd visszaadták a román hatóságoknak. A nemzetárulással vádolt Antonescut 1946. június 1-jén a jilavai börtönben kivégezték.

fegyvernem (szárazföldi, légi és vízi VKF). Minden fegyvernemi VKF-nek saját II. részlege volt, amelyek mindegyike hírszerző és kémelhárító feladatokat látott el.¹²⁴

Titkosszolgálati módszertani szempontból a legfontosabb intézkedés az új Hírszerző és kémelhárító szabályzat (A5) elfogadása volt.¹²⁵ Az új szabályzat az 1927-től 1940-ig terjedő időszak minden, ezen a területen bekövetkezett változását ötvözte, ugyanakkor a háborús helyzetre is szakmai választ adott. Ennek jegyében kapott továbbra is fontos szerepet az SSI, mint az ellenség háttérterületén működő hírszerző szervezet, amely közvetlenül a vezérkarhoz juttatta el információit. Az új szabályzat a hadtestekhez szervezett hírszerző központokat nagybetűvel jelölte, és az alárendeltségben lévő hírszerző alközpontokat arab számokkal látta el.¹²⁶ Hasonló jelölési rendet alkalmaztak a kémelhárító központok esetében is.¹²⁷ A háború hadi cselekményeinek tükrében a hírszerzési eszközök is változtak, így 1944 közepére már szabályozottá vált¹²⁸ az ellenséges vonalak mögé különleges feladattal beküldött személyek toborzása a hivatásos állomány, a polgárok vagy az elítéltek köréből. Az ilyen bevetésben részt vevőknek „a hazáért, a fronton hősként elesett” minősítés járt, ha pedig rovott múltja volt a jelentkezőnek, rehabilitálták. Az 1944-es kémelhárítási direktívák szerint a kémelhárítási tevékenység súlypontja a műveleti területeken megnehezíteni az ellenséges hírszerző szervek munkáját, minden lehetséges eszközzel akadályozni az ügynöki és partizán terrorista tevékenységet, végül figyelemmel kísérni a saját csapatok hangulatát. Noha Németország és Magyarország szövetségesei voltak Romániának, a katonai szervek hírszerző és kémelhárító szerveinek egyik állandó hírigénye volt a német és a magyar közösségek tevékenysége.¹²⁹

¹²⁴ Spânu, Alin 2010: *Istoria serviciilor de informații/contrainformații românești în perioada 1919–1945 [A román hírszerző/kémelhárító szolgálatok története az 1919–1945 közötti időszakban]*. Iași, Casa Editorială Demiurg. 483–484.

¹²⁵ A román állam vezetője, Ion Antonescu tábornok a szabályzatot 4208. rendeletként 1940. december 23-án hirdette ki.

¹²⁶ Például a keleti hadszíntéren felvonuló 6. Hadtesthez rendelve működött a H Hírszerző Központ, az alközpontok pedig az 1. Hadtestnél az 1. Alközpont, a 2. Hadtestnél a 2., az 5. Hadtestnél a 3. Alközpont, a 4. Hadtestnél a 4. Alközpont. Ugyanekkor Erdélyben, Brassóban pedig a C Hírszerző Központ alárendeltségében működött a 8. Alközpont a 10. Hegyivadász Ezrednél és a 9. Alközpont a 13. Hegyivadász Zászlóaljnál. Továbbá az E Hírszerző Központ tevékenykedett Aradon, alárendeltségében pedig az aradi 10. Alközpont, a turnu-severini 11. Alközpont, a temesvári 12. Alközpont és az orsovai 13. Alközpont. További részletek: Spânu 2010: i. m., 489–490.

¹²⁷ 1942-es állapot szerint a keleti fronton három külön a G, H, B Kémelhárító Központot működtettek, míg egy alközpontot Vatra Dorneiben, az erdélyi területekre állítottak fel, a dobrudzsai alközpontot pedig Tulceában. Spânu 2010: i. m., 494.

¹²⁸ A román VKF 210 000. számú szabályzata: *Instructiunile referitoare la recrutarea si statuarea drepturilor persoanelor care vor fi chemate sa activeze in misiuni speciale la inamic [Szabályzat az ellenséges területen különleges műveletre bevetett személyek beszerzéséről és jogállásáról]*.

¹²⁹ Spânu 2010: i. m., 497–498. A GEG a vizsgált időszakban az erdélyi szászok egyetlen politikai szervezete volt. A TESZ és a GEG esetében is a román hírszerző és kémelhárító szervek ezen szervezetek anyaországgal fenntartott kapcsolatait vizsgálták és minősítették. Így a GEG-ről azt állították, hogy hírszerző struktúráját épített ki Brassó és

1944. augusztus 23-án, a Mihály király nevével fémjelzett sikeres kiugrás után a katonai szakszolgálatok rendkívül gyors strukturális és irányváltást hajtottak végre. A különleges helyzetet jelezte, hogy az addig az állami vezető felügyelete alatt működő SSI a Honvédelmi Minisztérium alárendeltségébe került 1945. március közepéig. A VKF II. Részlege megtartotta ugyan hagyományos szerkezetét (1. Hírszerző, 2. Elhárító, 3. Protokoll, Adjutánsi és Katonai Attasék, 4. Személyzeti, Tanulmányozó és Adminisztrációs Iroda), a hadsereg szerepének csökkenésével és a szovjet fennhatóság megjelenésével párhuzamosan zsugorodott a kompetenciája, valamint a létszáma is megcsappant. A szervezet minden erejét a volt szövetségesére, immáron új ellenségére irányította, hogy elsődleges hírszerző céljait teljesítse. 1945 májusáig legfontosabb feladatainak egyike az ellenséges katonai műveletek, kémkedési, szabotázs- és propagandatevékenység felderítése, illetve elhárítása volt. Az új politikai vezetés számára elsőrendű fontossággal bírt a bécsi székhelyű Horia Sima vezette kormánynak és katonai szárnyának az ANE (Armata Națională de Eliberare – Nemzeti Felszabadító Hadsereg) tevékenysége. Az új kihívásoknak megfelelő kémelhárítás módszertani szabályzatát 1945 februárjában kapták kézhez a katonai szakszolgálati szervek. A szabályzat szerint a szervek fő feladatául a katonák politikai-társadalmi megnyilvánulásainak, az általános hangulatnak és a felforgató tevékenységnek a felderítését jelölték meg.

A második világháború végével a VKF hírszerző, kémelhárító szervei látványos átalakuláson mentek keresztül. Az országhatárokon kívüli hírszerző tevékenység jelentősen visszaesett, és csak a katonai állományra korlátozódott. Feladata tehát elsődlegesen a fogságból hazatérő katonák szűrését jelentette, az így megszerzett adatok alapján tájékoztatta a katonai vezetést a katonai alakulatokban uralkodó helyzetről.¹³⁰ A VKF II. Részleg keretében nyolc szűrő-ellenőrző központot hoztak létre országszerte. Ebből négyet a nyugati országreszben állították fel (Temesvár, Nagyvárad, Kolozsvár, Brassó), a másik négyet pedig Bákóban, Craiován, Călărașiban és Bukarestben. 1945. november közepéig további 42 kisebb ellenőrző állomás jött létre. A kémelhárítás irányításáért felelős 2. Iroda 1945 októberében az elhárítási elveket illetően a defetista propaganda, a kémkedés, a szabotázs és terrorizmus elhárítását taglalta, de nyelvezetében már a szovjet szakszervek kifejezéseivel. Az átalakulóban lévő katonai

Temesvár központtal. A romániai magyar közösség szervezeteinek (Magyar Népközösség, TESZ stb.), illetve a magyar legációknak az illegális tevékenységéről számolnak be a korabeli román VKF II. Részlegének szervei. A magyarországi szakirodalomban csak L. Balogh Béni említi ezt a jelenséget (lásd: L. Balogh Béni 2013: *Kiszolgáltatva. A dél-erdélyi magyar kisebbség 1940–1944 között*. Csíkszereda, Pro-Print. 57.), és román csendőrségi iratokra hivatkozik: „a magyar kormány 1942 májusában olyan utasítást adott a Magyar Népközösségnek, hogy destruktív jelleggel szervezzen titkos egyesületeket Romániában”.

¹³⁰ Spănu 2010: i. m., 593.

szakszervek hálózataik révén 1946-ban még a régi iskola szabályai szerint dolgoztak. Így a román katonai vezetés értesült arról, hogy Budapesten felállították a Katonapolitikai Osztályt, és tevékenységi területei közé bekerült Románia is,¹³¹ a bolgárok aktiválták bukaresti rezidentúrájukat, valamint a török katonai hírszerzési csatornákat is figyelte a román hírszerzés. Ennek következtében az angolszász katonai manőverekről és a fegyverkereskedelemről is értesült a katonai vezetés. A hírszerző tevékenység ugyancsak az angolszász katonai tevékenységet követte Görögország, Spanyolország, sőt még Kína területén is. A begyűjtött adatok alapján egy 1947 eleji elemző jelentés szerint az angol és az amerikai erők tevékenysége agresszívnek minősült. Említésre méltó ugyanakkor, hogy az 1947. januári belső szakszolgálati tájékoztató első fejezete már a hadsereg és az új demokratikus politikai vezetés viszonyát elemezte. Az 1947-ben kiadott belső tájékoztatók és a vezetés asztalára kerülő jelentések már teljes egészükben az új politikai-ideológiai nyelvezettel íródtak, és a volt nyugati szövetségeseket állították be ellenségnek.

1947 februárjában honvédelmi miniszteri rendelkezés alapján a VKF II. Hírszerző és Elhárító Részleget teljes személyzetével és levéltárával együtt a honvédelmi miniszter alá rendelték, és új elnevezés alatt folytatta ténykedését. Az új szervezet, a *Hadsereg Hírszerző Szolgálat* (*Serviciul de Informații al Armatei – SIA*) a több mint negyvenéves múltja visszatekintő Katonai Akadémia épületébe, a légierő parancsnokságának székhelyére költözött. A SIA nagyon egyszerű hadrendet és feladatkört kapott: 1. Segéd (Adjutánsi) és Iktató Iroda, 2. Kémelhárítási¹³², 3. Biztonsági, 4. Nyilvántartó, 5. Vizsgálati és Ellenőrző, 6. Külső Szervek, Alapok és Ellátási, 7. Rádió és Fotó, 8. Gépkocsi, Őrző Szolgálatok Iroda. Területi szerveződés tekintetében a SIA minden magasabb katonai alakulatban létrehozott egy irodát, amelynek keretében egy vezető (vezérkari tiszt), egy segéd (altiszt) és egy gépiró(nő) teljesített szolgálatot.

1947 márciusában ugyancsak honvédelmi miniszteri rendelkezés hozta létre a VKF-en belül a Harci Felderítő Képző és Tanulmányi II. Részleget, amelytől teljes egészében elvonták a

¹³¹ ACNSAS I 938510 Spionajul maghiar [magyar kémkedés].

¹³² A SIA 2. Kémelhárító Irodájához három alacsonyabb szintű szervezeti egység került: a) a hadsereg kémelhárítási dokumentációs alirodája (napi, havi, időszakos) tájékoztatókon keresztül látta el a VKF-et és a politikai vezetést a hadseregben uralkodó állapotokról, valamint szabályzatokat és utasításokat készített. A b) vizsgálati aliroda a katonai alakulatoknál történt jogsértéseket vizsgálta, illetve ellátta a levéllenőrzést. A c) területi kémelhárítási aliroda a lakosság hangulatát és annak hatását vizsgálta a katonai alakulatokra, és együttműködött más kémelhárító szervekkel a fegyveres szervezkedések, szabotázs, irredenta tevékenységek felderítése érdekében. Spânu, Alin 2013: O structură contrainformativă de tranziție: Serviciul de Informații al Armatei (1947–1951) [Egy átmeneti kémelhárító struktúra: A hadsereg hírszerző szolgálata 1947–1951]. *Document*, 2013/3., 64–65.

kémelhárító tevékenységet, és gyakorlatilag csak sajtófigyelést és elemzést végezhetett.¹³³ Ennek ellenére a két szervezet, a SIA és a VKF II. Részlege között állandó volt a feszültség, mindkét fél azon dolgozott, hogy lejárássa a másikat a legfelsőbb vezetés előtt, így jutva elsőbbséghez.

Mihály király megbuktatása 1947. december 30-án korszakhatárt jelzett, ugyanis távozása után tömeges tisztogatás kezdődött az államigazgatásban, így a katonai szakszerveknél is. A két szervezet végső, azaz a kommunista diktatúrában „kijelölt” formája 1951-re alakult ki, ugyanis a SIA átkerült a Belügyminisztériumba, a DGSS-hez, és E Kémelhárítási Igazgatóságként, a 12 igazgatóság egyikeként folytatta tovább tevékenységét. A VKF II. Részlegnek a VKF Hírszerző Igazgatóságaként új szakmai kihívásokkal kellett szembenéznie.¹³⁴

3.2.2. A Titkos Hírszerző Szolgálattól (Serviciului Secret de Informații, SSI) a Különleges Hírszerző Szolgálatig (Serviciul Special de Informații, SSI)

A Román Királyság 1916. őszi katonai összeomlása után, 1917-ben a román VKF jóváhagyásával Mihail Moruzov¹³⁵ létrehozta a Duna-delta Biztonsági Irodát (*Biroul de Siguranță a Deltei Dunarii*), főleg az orosz és a balkáni területekre összpontosítva. Ez a szervezet 1920-ig tevékenykedett, Moruzov pályája tovább ívelt felfelé, és 1924-ben újra vezető beosztásba került, amikor is az Országvédelmi Legfelsőbb Tanács kinevezte a román *Hadsereg Titkos Szolgálatának (Serviciului Secret de Informații al Armatei Române, SSI)* élére.

Az SSI 1917-ben a kor kihívásaira adott intézményi válasz volt, és nem konvencionális, fedett intézményként indult. A vezetője altábornagy volt, függetlenül attól, hogy katonai vagy polgári pályáról érkezett. Az SSI 1927-es ideiglenes működési szabályzata alapján a szervezet hat részlegről állt, és fő tevékenységi köre főleg a hírszerzés és a kémelhárítás volt. 1925-től Moruzovnak sikerült a VKF vezetését meggyőzni arról, hogy polgári személyekkel is lehet hírszerző munkát végezni. A Katonai Titkos Szolgálat (*Serviciul Secret de Informații al Armatei*) hatékony tevékenységének, de főleg II. Károly¹³⁶ király támogató magatartásának

¹³³ Prisăcaru, Dan 2010: Direcția contrainformații și securitate militară – tradiție și onoare [Katonai Biztonsági és Kémelhárító Igazgatóság – hagyomány és becsület]. *Infosfera*, 2010/2., 57.

¹³⁴ Spănu 2013: i. m., 65.

¹³⁵ Mihail Moruzov (1887–1940): az SSI alapítója és haláláig a vezetője. Halálos ellensége volt Antonescu tábornoknak, aki 1940-ben a jilavai börtönben meggyilkoltatta.

¹³⁶ II. Károly (1893–1953) 1930 és 1940 között Románia királya. Ebben az időszakban előbb korporatista államot, majd királyi diktatúrát alakított ki. 1940 szeptemberében Mihály fia javára lemondott, és Nyugatra távozott. Portugáliában, Estorilban hunyt el.

köszönhetően háttérbe szorította a *Rendőrség Főigazgatóságának (Direcția Generală a Poliției – DGP)* hasonló szervezeti egységét.

A harmincas évek elején a szerv ideiglenes szabályozottsága megszűnt, ugyanis 1934-ben hatályba lépett az első működési szabályzata, amely szerint az SSI ugyan a Honvédelmi Minisztérium közvetlen alárendeltségében állt, de főigazgatója és helyettese közvetlen kapcsolatot tartott a kormányfővel, a királlyal és a honvédelmi miniszterrel. A személyzet katonai és polgári személyekből tevődött össze, akiket az igazgató saját jogkörben alkalmazott. Az SSI céljai elérésére a saját maga felállított módszertan szerint tevékenykedett.¹³⁷ Az 1934-ben stabilizálódott szervezeti felépítés a második világháború végéig megőrizte szervezeti modelljét, amely a következő volt: egy erős központi egység (kancellária), I. Részleg (amely hírszerzéssel foglalkozott, és a Nyugati, Keleti, Déli Arcvonal szerint folytatta tevékenységét), II. Részleg (amely a kémelhárítást látta el, és a területi szervekből épült fel). A területi szervek, amelyek az úgynevezett történelmi vidékek szerint szerveződtek,¹³⁸ a területi elv mellett a vonalas szakmai elvárásokat is teljesítették.¹³⁹ Az SSI szoros kapcsolatot tartott a rendőrség, a biztonsági (politikai) rendőrség és a csendőrség területi szerveivel. Moruzov arra törekedett, hogy szervezetét függetlenítse a hadseregtől, és közvetlenül a király felügyelete alá kerüljön. Ez a történelmi pillanat 1938-ban következett be.¹⁴⁰

1938 februárjában II. Károly király személyes diktatúrát vezetett be, hogy elkerülje a szélsőjobboldali Vasgárda hatalomra jutását. Az SSI polgári beosztottjainak kötelező beléptetése a Nemzet Pártjába¹⁴¹ a titkosszolgálat átpolitizálódását, illetve azt a kisajátítást jelezte, amit a király gyakorolt az említett szervezet felett.¹⁴² II. Károly 1940. szeptember 4-én nevezte ki Ion Antonescu tábornokot, azonban ez az SSI struktúrájában csak egyetlen azonnali változást hozott: a vezető, Moruzov leváltását. A tábornok-kormányfő első intézkedéseinek egyike volt, hogy az SSI-t törvényerejű rendelettel a minisztertanács alá tagolta be, közvetlenül a Antonescu kiszolgálására, költségvetését pedig a HM fejezetébe illesztette. Ez gyakorlatilag azt jelentette, hogy ennek a szakszolgálatnak a munkatársai mint közalkalmazottak a tárca

¹³⁷ Spânu 2010: i. m., 240.

¹³⁸ Erdélyben, Kolozsvárott SSI-központ, Körösök vidékén – Arad, Bukovina–Csernovic, Besszarábia–Kisjenő, Dobruzdza–Constanța, Craiova–Olténia.

¹³⁹ Az iparvidékek városaiban például külön SSI-irodákat állítottak fel (Ploiești, Brassó stb.). Határvárosokat fejlesztettek SSI-központokká arcvonalak szerint (Szatmárnémeti, Nagyvárad, Arad, Temesvár, Turnu Severin a Nyugati, Calafat, Turnu Măgurele, Gyurgyevó, Bazargic a Déli, míg Cetatea Alba, Tighina, Rezina, Otaci, Hotin és Csernovic a Keleti Arcvonalat biztosították).

¹⁴⁰ Spânu 2010: i. m., 240–254.

¹⁴¹ A Partidul Națiunii (Nemzet Pártja), előtte a *Frontul Renașterii Naționale* (Nemzeti Újjászületési Front) II. Károly király diktatúrája alatt az egyetlen legális és általa alapított párt volt.

¹⁴² Spânu 2010: i. m., 275–280.

állományába kerültek, tehát az ellátmány és kifizetések a minisztériumtól érkeztek, de a közvetlen politikai irányítás az állam vezetőjének kezében volt. Így az alig hatalomra került Antonescu első intézkedései nyomán az SSI-t saját hatáskörébe vonta. Az 1940 novemberében az SSI éléről eltávolított Moruzov után a marsall közvetlen utasítására a szervezet élére Eugen Cristescu¹⁴³ került. A szervezet elnevezése is megváltozott, noha rövidítése ugyanaz maradt (SSI), a Titkos Szolgálat (Serviciul Secret) Különleges Szolgálatra (azaz *Serviciul Special de Informații – Különleges Hírszerző Szolgálatra*) módosult.¹⁴⁴ A titkosszolgálat új vezetője a politikai rendőrség, a Siguranța élén már bizonyított a szélsőséges politikai mozgalmakkal szemben folytatott eljárásaival. Az új rendelkezések szerint a szolgálat új főigazgatója teljesen szabad kezet kapott a szervezet kiépítésében, a pénzek felhasználásában és az állomány feladatainak megállapításában.

Minden háborús évben módosult a szerkezete, mondhatni, a hadászati és a politikai változásoknak megfelelően. A szervezet átalakítása három alapelv figyelembevételével történt: 1. feleljen meg a háborús követelményeknek; 2. az országhatáron kívüli hírcsatornák a nemzetközi gócpontokba és helyszínekre kerüljenek; 3. a régi szervezetet olyan formában kell decentralizálni, hogy a hazai bázison növelje a rezidentúrák és az ügynökségek hatékonyságát, lefedve az ország teljes területét. A szervezet operatív hírszerző egységei az I. Hírszerző és a II. Kémelhárítási Ügyosztály voltak. Komoly változások következtek be az *I. Hírszerző Ügyosztályon*, kiemelt feladat lett értékelések és elemzések készítése a legfelsőbb vezetés számára. Növelték a személyi állományt, főként olyan vezérkari tisztekkel, akik járatosak voltak a hírszerző munkában. Az éves hírigényeket a Vezérkari Főnökséggel egyeztetették. Alapvetően átalakult a *II. Kémelhárítás Ügyosztály*. A felhalmozott nagy mennyiségű adat rendszerezését egy új szervezeti egység végezte, így a különböző területekről érkező általános politikai, gazdasági, kisebbségekkel foglalkozó, nagykövetségi anyagok rendszerbe kerültek. A háborús helyzethez alkalmazkodva egy új szervezeti egység állt fel Mozgó Egység (Eșalon Mobil) néven. Ez valójában a fronttal együtt haladt, és a legfőbb hadparancsnokságot segítette információkkal. Noha az SSI-t alapítók a polgári hírszerzés szervezetét akarták létrehozni, a

¹⁴³ Eugen Cristescu (1895–1950) 1920-tól 1940-ig a Belügyminisztérium hivatásos tisztjeként irodavezetőtől a főigazgatói székig minden szintjét megismerte a belügyi titkosszolgálati struktúrának. Moruzov szakmai ellenlábasa volt, ugyanis míg Cristescu belügyes pályát járt, addig Moruzov a katonai háttérű SSI szakmai irányítója volt egész életében. Az SSI vezetését 1940-ben átvevő Cristescut ugyanakkor a szovjet hatóságok a szélsőséges mozgalmak (kommunisták, vasgárdisták) kitartó ellenségeként tartották számon. Az 1944-es átállítás után letartóztatták, a szovjet hatóságok elszállították, kihallgatták. 1946-ban az Antonescu-perben őt is halálra ítélték, de végül életfogytiglani kényszermunkára módosították az ítéletet. 1950-ben a börtönben halt meg.

¹⁴⁴ Az SSI új szervezeti szabályozásáról az 1940. november 12-én kibocsátott 3818. törvényerejű rendelet rendelkezett.

háborús állapot és azon tény alapján, hogy a katonák határozták meg a feladatokat, és katonákat helyeztek a szervezetbe, nyugodtan kijelenthető, hogy az SSI továbbra is katonai szervezet maradt. Cristescu azért, hogy a német szövetséges gyanakvását elaltassa, és eleget tegyen a baráti követelményeknek, létrehozta a *III. G-t, a külföldi hírszerző szervezetekkel összeköttetést biztosító szervezeti egységet*, amelybe az SSI-ből összegyűjtötte a németbarát tisztakat, így figyeltetni tudta őket egy másik egységgel. Ezt az egységet az Abwehr tisztjei felügyelték, így biztosítva a beépülést az SSI-be.

Fontos megemlíteni, hogy a Hírszerzési Ügyosztály továbbra is három arcvonalba szerveződött keleti, nyugati és déli irányultsággal. A *Nyugati Arcvonal* öt belföldi (a bécsi döntés utáni Románia) központból, Észak-Erdélyben hat és külföldön további nyolc rezidentúrából állt. 10 belföldi, 9 észak-erdélyi és 14 külföldi ügynökséggel dolgozott. Gyakorlatilag Észak-Erdély (így Magyarország), Besszarábia (Szovjetunió) és Dél-Dobrudza (Bulgária) kiemelt hírszerzési területté vált, mivel a területükön külön rezidentúrákat alakítottak ki.¹⁴⁵ Ugyanekkor az SSI állománya 1940-hez képest 275%-kal növekedett 1944-re.¹⁴⁶ Antonescu 1944. augusztus 23-ai letartóztatásával és Mihály király hatalomra jutásával újabb fejezet nyílt meg a polgári titkosszolgálat történetében, amelyet az is jelzett, hogy az addig az állam vezetőjének felügyelete alatt működő SSI már augusztus végén a Honvédelmi Minisztérium alárendeltségébe került,¹⁴⁷ és 1945. március közepéig ott is működött SIMR (Serviciul de Informații al Ministerului de Război – Honvédelmi Minisztérium Hírszerző Szolgálat) megnevezéssel. Az új szervezeti felépítés leképezte az új geopolitikai helyzetet, így a nemzetvédelmi érdekek mentén felépülő szervezet már csak I. Hírszerző, II. Kémelhárító, III. Technikai, IV. Adm inisztrációs, V. Személyzeti és Mozgósítási Osztályból állt.

A szakmai döntések köréből kiemelkedőnek mondható az adatforgalmazás védelmében hozott szabály, amely a szovjet szervek lehallgatási tevékenységének elhárítására szolgált. Az 1945. március 6-ával felállt Petru Groza vezette kormány közvetlenül befolyásolta az SSI sorsát is. 1945 áprilisától ugyanis a minisztertanács felügyelete alá került a szervezet, és a hónap végére már 705 politikailag megbízhatatlannak nyilvánított személyt távolítottak el. Így az év közepére

¹⁴⁵ Mélyrehatóan tárgyalja ezen rezidentúrák felépítését és tevékenységét: Spănu 2010: i. m., 517–531; a Magyarország ellen folytatott hírszerző tevékenységről részletesen: Ochea, Lionede 2004: *Serviciul Special de Informații al României pe Frontul de Vest 1940–1944*. București, Tipart.

¹⁴⁶ Tănase, Tiberiu: *Serviciile secrete în timpul celui de-al II-lea Război Mondial* [Titkosszolgálatok a második világháború idején]. http://www.historia.ro/exclusiv_web/general/articol/serviciile-secrete-timpul-celui-al-ii-lea-razboi-mondial (utolsó letöltés: 2025.01.04.).

¹⁴⁷ Az SSI tevékenységét a szeptember 15-én a *Hivatalos Közlönyben* megjelent 1158-as törvényerejű rendelet szabályozta.

alig több mint 500 főre zsugorodott a szolgálat állománya, és ez magával hozta a szakterületek sorvadását is.¹⁴⁸ Mindezek ellenére a hírszerző iroda megtartotta a keleti, nyugati és déli arcvonalai szerkezetét, a kémelhárítási részleg pedig lefedte a legfőbb szakmai vonalat: belső rezidentúrák (Észak- és Dél-Erdély, Bánság, Dobrudzsa, Moldova, Havasalföld), társadalmi, politikai mozgalmak, szervezetek, pártok, képviselők elhárítását, a terrorelhárítást, a gazdasági és az ipari területeket, a kisebbségeket, az irredentákat és külön a katonai szerveket.

Ez a szervezeti és szakmai összetettség tovább működött 1946 novemberéig, amikor is a 3332-es minisztertanácsi rendelet már nem határozta meg pontosan ennek a polgári hírszerző, kémelhárító szervezetnek az új szakmai feladatköreit és struktúráját, így inkább a kommunista párt érdekeit kiszolgáló adatlerakatként tevékenykedett 1951 áprilisáig, amikor is a szovjet mintájú belügyi Állambiztonsági Főigazgatóságba olvasztották.

3.2.3. Általános Rendőrségi és Biztonsági Igazgatóság – Direcția Poliției și Siguranței Generale (DPSG)

Az 1907-es, Európa utolsó jobbáglázadásaként ismert parasztfelkelés katonai leverése után a Belügyminisztériumon belül létrehoztak egy új rendőri szervezetet, amely gyakorlatilag 1908 márciusában állt fel. Alapjaiban véve városi rendőrségről volt szó, ugyanis a vidéket a csendőrség szervezete fedte le. Az *Általános Rendőrségi és Biztonsági Igazgatóság* az első világháború alatt folytatta, sőt felerősítette hírszerző és kémelhárító tevékenységét.

A DPSG, azaz a belügyi szervek változatlanul folytatták elhárító, hírszerző tevékenységüket a háború ideje alatt. Francia mintára két igazgatósággal (*departament* – a francia főosztálynak megfelelő egység), az Általános Biztonsági Igazgatósággal és a Rendőrségi Felügyelőségek Igazgatóságával kezdett tevékenykedni. A központi szervekhez tartozott még négy, országos hatáskörű biztonsági egység (brigád – *brigadă*), amelyeket egy központi felügyelőség irányított,¹⁴⁹ és három függetlenített – hírszerző, fordító és írnoki – iroda.

Az újabb szervezeti változás 1919-ben következett be, amikor az új elfoglalt területeken törvényileg is rendezni kellett a szakmai tevékenységet, így az 1919 októberében hatályba lépett 4260-as törvényerejű rendelet kibővítette a DPSG állományát. Az új területeken is létrehozták

¹⁴⁸ Spânu 2010: i. m., 599.

¹⁴⁹ Ezek a szervezeti egységek foglalkoztak a szélsőséges pártokkal, szervezetekkel, kulturális, gazdasági, egyházi ügyekkel és a közjogi méltóságok védelmével is.

az általános biztonsági alfelügyelőségeket,¹⁵⁰ 81 városban működött városi rendőrség, 21 különleges biztonsági részleg (Serviciul Special de Siguranță),¹⁵¹ illetve 41 különleges biztonsági csoport létesült további kisebb városokban.

Fontos megjegyezni, hogy az erdélyi, említett területeken az önálló politikai-közigazgatási szerv, a Consiliul Dirigent (Kormányzó Tanács) a Iuliu Maniu¹⁵² vezette II. Belügyi Osztály alárendeltségében működő politikai rendőrség volt. Feladatai teljesen megegyeztek a Román Királyságban a DPSG keretében lévő Általános Biztonsági Igazgatóságával (Direcția de Siguranță Generală). Külön parancs rendelkezett arról, hogy Erdélyben a Kormányzó Tanács alárendeltségében, de szakmailag a Honvédelmi és a Belügyminisztérium szakmai irányítása mellett létrehozták a Biztonsági Szolgálatot 17 területi szervezeti egységgel.¹⁵³ Katonai vonalon a Kormányzó Tanács katonai részlegének alárendeltségében, Ștefan Cicio Pop vezetésével, a katonai és a közbiztonsági feladatok ellátására a Nemzeti Gárda (Garda Națională) és a Hírszerző Iroda (Biroul Informațional) jött létre. Az ideiglenes jellegű belügyi és a katonai szakosított szerveket 1922 májusától kezdődően lépcsőzetesen bontották le, és kerültek át a bukaresti központi, illetve miniszteriális struktúrába.¹⁵⁴ A húszas évek második felében, hosszú előkészítés után, megszületett az új rendőrségi törvény. Az 1929/21-es törvény értelmében a *DGP* továbbra is megtartotta – több más alapfeladata mellett – a biztonsági (elhárítási) és hírszerző feladatköröket is.¹⁵⁵ Az új szabályozás az addig önálló 355 rendőrhivatal adminisztratív egységesítésével véget vetett az egészségtelen, megyékhez köthető versengésnek. Ennek az intézkedésnek köszönhető továbbá, hogy a 8000 rendőri alakulat mellett 500 csendőri járási részleget és 70 megyei rendőrkapitányságot mint volt külső szervezeti egységet egységesítették. Minden új felügyelőség három szervezeti egységgel rendelkezett, közigazgatási, bűnügyi és biztonsági részleggel, ugyanúgy, ahogy a központi

¹⁵⁰ Erdélyben Kolozsvárott kezdte meg működését már 1918 végén, továbbá Csernovicban, Constanțan és Kísjenőben.

¹⁵¹ Míg a 81 városi rendőrségből alig jutott erdélyi városokba, a 21 biztonsági részlegből 16 került erdélyi urbánus környezetbe.

¹⁵² Iuliu Maniu (1873–1953) jogász, parasztpárti politikus, miniszterelnök. A Szilágybadacsonyban született Maniu Kolozsváron, Budapesten és Bécsben jogot hallgatott. Jogi doktorátusát Budapesten védte meg. A román parlamentben 1919-től 1938-ig, annak feloszlásáig a PNȚ (Román Nemzeti Parasztpárt) képviselőjeként politizált. 1926-tól a PNȚ elnökévé választották. Három bízták meg kormányalakítással. A második világháború utáni békeszerződést előkészítő munkálatokban és a párizsi békeszerződés aláírásánál sem lehetett jelen. A szovjetek támogatásával hatalomra került kommunisták szisztematikusan számolták fel az ellenzékbe szorított történelmi pártokat. Így a Román Nemzeti Parasztpárt ellen 1947 júliusában végrehajtott sikeres provokáció nyomán a párt vezetését is letartóztatták. Közöttük volt Iuliu Maniu is, akit társaival együtt kémkedésért életfogytiglanra ítélték. 1953 februárjában Máramarosszigeten, a politikai elit számára fenntartott szigorított börtönben hunyt el.

¹⁵³ I. m., 60.

¹⁵⁴ I. m., 111–116.

¹⁵⁵ I. m., 173.

irányítás struktúrája is három igazgatósággal állt fel az új törvényi szabályozásnak megfelelően. Ezenfelül a jobb együttműködés érdekében kialakították a Polgárőrség Felügyelőségét és a Csendőrségi Irodát. Komoly szerepet kapott a DGP szervezetén belül a *Biztonsági Rendőrség Igazgatósága (Direcția Poliției de Siguranță – DPS)*, amely két részlegből állt, és kilenc irodával, összesen közel száz munkatárssal működött. Fontos megemlíteni, hogy ehhez az igazgatósághoz tartozott a Detektívek Testülete (Corpul Detectivilor), továbbá egy nyilvántartó és levéltári iroda. Külön szervezeti egységet alkotott a főváros rendőrkapitánysága (Prefectura Poliției Capitalei – PPC). A rendőrség területi szervei lettek a felügyelőségek (comisariat). A Biztonsági Rendőrség Igazgatósága állományában 1930-ban 2615 alkalmazott dolgozott, míg a DGP-ben összesen 13 400.¹⁵⁶ Különleges, mondhatni, terrorelhárító szerepet kapott az 1931 februárjában felállított Brigada Mobilă (Mozgó Csoport), amelyet revolverekkel, könnygázgránáttal, fényképezőgépekkel és más szaktechnikai eszközökkel láttak el, és országos hatáskörrel ruháztak fel. A szervezett bűnözés, a vasúti támadások és egyéb rendkívüli cselekmények felderítésére és felszámolására hozták létre.

A DGP, a VKF és a Külügyminisztérium együttműködése alapján a tárca mozgástere továbbra is a politikai színtér maradt, és a külügyi adminisztráció rendszerén keresztül gyűjtött információt, amelyet eljuttatott a szakszerveknek. A VKF II. Részlege kiemelten foglalkozott a szomszédos államok tevékenységével, míg a Belügyminisztérium főleg kémelhárítást folytatott szervein keresztül. Ion Antonescu 1940. szeptemberi hatalomra kerülésével a rendőrség és a csendőrség újra önálló szervezetként folytatta munkáját a 3118-as törvényerejű rendelet megjelenésével.¹⁵⁷

A második világháború rendkívüli időszaknak számított a román rendőrség számára, erre való hivatkozással növekedett az ellátandó feladatok száma. Az 1941. májusi belső szabályzat 36 pontban foglalta össze a Biztonsági Rendőrség feladatait. Ezek közül főleg az elhárítás területére fektettek nagy hangsúlyt, arra törekedve, hogy az igazgatóság szakmaiságát megőrizték a szakszolgálati közösségben. Elhárítandónak minősült az ország határain belül a felforgatónak tartott szervezetek, a kisebbségi szervezetek, a társadalmi és a politikai szervezetek tevékenysége, valamint a zsidókérdés.¹⁵⁸ Ezeket a feladatokat csak megfelelő

¹⁵⁶ I. m., 178.

¹⁵⁷ A *Hivatalos Közlöny* 213/1940. szeptember 13-ai számában jelent meg.

¹⁵⁸ *Indrumari asupra modului cum trebuie sa se desfasoare activitatea politieneasca din tara in actuala conjunctura politica* [Útmutató a rendőri eljárások lefolytatásához az országban a jelen politikai konjunktúrában]. In: Buzatu, Gheorge – Bichinet, Corneliu (szerk.) 2005: *Arhivele secrete, Secretele arhivelor. II.* București, Mica Valahie. 147–173.

számú és minőségi szakemberrel lehetett ellátni, éppen ezért 1941-re sikerült egy átlátható és a kor kihívásainak megfelelő, teljes vertikumú kémelhárító szervezetet kialakítani. Ekkor már III. Biztonsági Igazgatóság elnevezés alatt három nagyobb szervezeti egység (szolgálat) létezett: a Hírszerző és Biztonsági Szolgálat (az Általános Biztonság, a Hírszerző, a Sajtó és Fordító, a Titkárság és Rejtjel, a Dokumentációs és Nyilvántartó Irodával), a román és idegen állampolgárokat ellenőrző szolgálat (az Ingatlan és Polgári Nyilvántartó, a Népmozgalmi és Statisztikai, a Külföldieket Ellenőrző, Engedély- és Tiltólista-kiállító Irodával), valamint az Iktató, Levéltár és a Bűnügyi Nyilvántartó (három irodával: értelemszerűen a három területre).

A központi szervek mellett minden megyei felügyelőségen egy biztonsági szolgálat (főosztályi szervezet) tevékenykedett négy irodával, a kisebb városi kapitányságokon három irodából álló szervezet jött létre, míg az alacsonyabb rendőri egységeknél egy hírszerző irodát és egy idegeneket ellenőrző egységet állítottak fel. A hatékonyság érdekében tett strukturális átalakítások mellett az állomány fegyelmezése fontos szerepet kapott az Antonescu-korszak belügyminisztériumi titkosszolgálati szervezetében. Egy korabeli belügyi jelentésből tudjuk, hogy 1941–1943 között lefolytatott fegyelmi eljárások száma meghaladta a 2500-at.¹⁵⁹

Az 1944-es kiugrás érzékenyen érintette a belügyi állományt, ugyanis az általános vélekedés szerint a rendőrök hű kiszolgálói voltak a királyi diktatúrának (1938-tól 1940-ig), majd pedig Antonescunak. Ezt erősítette az a törvénytervezet, amelyet az átmeneti kormányban igazságügyi miniszter kommunista Lucrețiu Pătrășcanu nyújtott be, mely szerint minden rendőrt át kell világítani. Ez az intézkedés 1945 márciusának végétől széles körű B-listázást indított el. Néhány hónap leforgása alatt (1944 szeptemberétől 1945 márciusáig) 18 000 főről előbb 5000-re csökkent az állomány, majd újra 10 000-re emelkedett.¹⁶⁰ Ezzel a nagy személyiállomány-mozgatással sikerült a kommunisták egyik hatalmi bázisává tenni a Belügyminisztériumot. A Biztonsági Igazgatóság részére az új berendezkedés is megfogalmazta információs igényét: legionáriusok felderítése, a német katonai elemek felkutatása és kényszermunkára küldése, az ukrán banderista tevékenység felderítése, magyar „fasiszta” elemek propagandájának felderítése, (különös tekintettel a Magyar Népi Szövetségre), a szerb sovíniszták felderítése és a jugoszláv határszakasz védelmének biztosítása a csendőrséggel és a határőrséggel közösen, általános hangulat követése és értelemszerűen a politikai pártok tevékenységének felgöngyölítése (kivételt ez alól csak a kommunisták

¹⁵⁹ Spânu 2010: i. m., 429.

¹⁶⁰ I. m., 575.

jelentettek). A katonai szakszervekkel párhuzamosan a DPS is foglalkozott a hazatérő román állampolgárok szűrésével és ellenőrzésével, természetesen polgári gyűjtőtáborokban.

A szervezet első lefejezése 1945 márciusában, Petru Groza koalíciós kormányának hatalomra kerülése után következett be, amikor az igazgatókat, főosztályvezetőket, megyei kapitányokat letartóztatták, majd elítélték. A tisztogatás több hullámban, 1947 közepéig tartott. 1948-tól már Boris Grünberg – utóbb Alexandru Nicolski néven ismertté vált tábornok – irányításával a Biztonsági Rendőrséget új szervezet, a *Direcția Generală a Securității Poporului – Népbiztonsági Főigazgatóság* váltotta fel.

3.2.4. Detektívek Testülete – Corpul Detectivilor

A Belügyminisztérium keretébe tartozó szakosított szervezatként tevékenykedő elhárító szerv.

Az 1929/21-es, rendőrségről szóló törvény külön rendelkezett arról, hogy a korábban önálló központi struktúra, azaz a négy, országos hatáskörű, biztonsági egység (brigád – brigadă) helyére – amelyeket egy központi felügyelőség irányított – egy új, önálló és különleges szabályzat alapján működő Detektívek Testülete lépjen (az 1931-ben meghozott 21-es törvény módosítása alapján). A 328 hivatalnokkal induló testület átvette szervezeti elődje feladatait és hatáskörét. Szerkezetileg négy csoportból épült fel: az I. Csoport a politikai pártokat és szélsőjobb mozgalmakat fogta át három operatív egységgel, a II. Csoport a felforgató mozgalmakat és baloldali szervezeteket felügyelte (az üzemeket is figyelték), a III. Csoport feladata az etnikai csoportok, a külföldiek tevékenysége, legációk ellenőrzése, a IV. Csoporté a közbiztonságok őrzése és védelme volt. 1937-től a testület a DGP vezetőjének közvetlen felügyelete alá került. A csoportokat részlegekké minősítették, és mindegyik kapott egy hírszerző, egy figyelő és egy vizsgálati osztályt. A testület szorosan együttműködött a Mozgó Csoporttal, a Biztonsági Rendőrség Igazgatóságával.¹⁶¹

A Detektívek Testülete az 1938 közepétől gyorsuló nemzetközi események belföldi reakcióit követte nyomon, illetve a pártok, szélsőséges áramlatok, szervezetek, a nemzeti kisebbségek, valamint a Romániában működő idegen szakszolgálatok és nagykövetségek tevékenységét próbálta átfogni. Komoly felderítő, megelőző és elhárító tevékenységet folytattak a kommunista mozgalom, illetve az illegális párt tevékenységének megakadályozására – így 1940-ben a csendőrség szakszerveivel együttműködésben minden adatot megszerezték a

¹⁶¹ I. m., 194–196.

Központi Bizottság üléseiről.¹⁶² A DGP fedett szerve, amely szoros kapcsolatban állt a Rendőrség Biztonsági Igazgatóságával, súlyos veszteségeket szenvedett 1940-ben a legionárius lázadás idején, amikor a jilvai börtönben a vasgárdisták kivégezték a testület egyik vezetőjét. 1940 ősztől, a legionáriusok letörése után következő Antonescu-korszakban a Detektívek Testülete folytatta kémelhárító és hírszerző tevékenységét. Az ország határain belül minden pártban hálózatokat hoztak létre, illetve különböző társadalmi csoportokat, a munkásságot és a kisebbségeket is átfogták. Külön foglalkoztak a legációk elhárításával, de kiemelten figyelték az NSDAP romániai tevékenységét is. Külön figyelték a magyar szövetséges paramilitáris, önvédelmi szervezeteket (Rongyos Gárda, Turáni Vadászok, Turul Szövetség).¹⁶³ Az 1944-es kiugrás a testület gyors átszervezését vonta maga után, így Titkárságból, Koordinációs Irodából és három műveleti egységből: Hírszerző, Figyelő és Műveleti Részlegből tevődött össze. Már 1945 márciusában azt a feladatot kapta a testület, hogy dolgozza fel az ellenzéki pártokat, majd később pedig koncepciók perек konstruálásban tevőlegesen is vegyen részt. Ez a szervezet volt az első, amelyet egy kriptokommunista káder, Alexandru Nicolski irányított 1946 májusától kezdve egészen az 1948-as DPSG-be olvadásig.

3.2.5. Csendőrség Főfelügyelőségének Hírszerző Szolgálat – Inspectoratul General al Jandarmeriei (IGJ), Hírszerző Szolgálat – Serviciul de Informații (SI)

A királyi Románia városainak biztonságát garantáló rendőrség mellé 1893-ban törvényt hoztak a vidék rendfenntartó szervezetének, a csendőrségnek a felállításáról.¹⁶⁴ A törvény a vidéki községek (falvak) közbiztonságának és rendjének, valamint a törvényeknek a betartására kötelezte a csendőrséget, mely testület a *Belügyminisztérium és a Honvédelmi Minisztérium közös alárendeltségébe tartozott*. Az 1907-es országos parasztlázadás rávilágított arra az információhiányra, amely nélkül ez a rendfenntartó erő használhatatlan volt. A helyzet megoldására született 1908-ban a csendőrségi törvény, amely a HM alá rendelte a szervezetet. Új és meghatározó volt, hogy a csendőrség karhatalmi jogkört nyert az új törvény alapján. 1916-ban a testület 7335 tisztből és altisztekből, illetve 5124 közkatonából és 21 polgári alkalmazottból állt, az állomány létszáma összesen 12 480 fő volt. Az első világháború alatt a hadsereggel ellentétben a csendőrséget nem oszlatták fel, sőt harci cselekményekben is részt

¹⁶² I. m., 322.

¹⁶³ A fogalomhasználat a román szakirodalomban szerepel, lásd erre részletesebben 142–156; illetve Troncotă 1999: i. m., 166.

¹⁶⁴ A csendőrség már korábban, 1850-től létezett, de az még fejedelemségi, azaz nem a modern Románia országos hatáskörű fegyveres szakosított szervezete volt [a szerző megjegyzése].

vett. 1918 júniusában királyi rendelet alapján dandárokba, ezredekbe szervezték, és a központi irányítást egy törzs látta el. Dandárparancsnokságot Bukarestben, Jászvásáron, Kisjenőben, majd 1919-ben előbb Szebenben, később pedig Kolozsváron állítottak fel.¹⁶⁵ Az 1921-es, általános leszereléskor a csendőrségnek 6706 tisztje, 24 000 sorozott tagja és 92 polgári hivatalnok volt. A húszas évek elején, noha törvényi felhatalmazása nem volt a testületnek, szisztematikusan folytatott felderítő, elhárító feladatokat, főleg vidéki környezetben.

A csendőrség tevékenységét 1929-ben a 912-es törvény szabályozta, és ekkor hozták létre a hírszerző, kémelhárító struktúrát is az *IGJ – Inspectoratul General al Jandarmeriei – Csendőrség Főfelügyelősége* keretében. Az IGJ mint állami szerv három tárcának volt alárendelve: a Belügyminisztériumnak, ebből kifolyólag látta el a közrendvédelmi és az állambiztonsági feladatait, az Igazságügyi Minisztériumnak, amely a jogrend megőrzését várta el, és végül a HM-nek, amely biztosította az anyagi keretet, a képzést és az intézmény katonai jellegét. A harmincas évek törvényi szabályozásai előtt az országos rendőrségi szervezeten belül már létezett a csendőrség központi struktúrájában (VKF) egy szakszolgálati mag, amely 1. Bűnügyi és Hírszerző, 2. Kutató és Felderítő, valamint 3. Statisztikai Irodából állt. Az 1931-es törvényi szabályozás nyomán önálló hírszerző és kémelhárító szervezet állt fel. Így az említett három egység komoly feladat- és állománybővülésen túl még rejtjelező és híradó, illetve egy mozgó, fedett ügynökök tevékenységét irányító irodával is bővült. Megyei szinten alakítottak hírszerző, kémelhárító irodákat, amelyek három osztályból (hírszerző-kémelhárító, mozgó ügynökök, siffre híradós) álltak. A harmincas évek közepére tovább bővült a csendőrség szervezete. Újabb irányítási szintet iktattak be a megyei és a központi szervek közé, helyettes főkapitányságok (Subinspectorate Generale de Jandarmi) alakultak három központtal. Erdélyben Kolozsváron volt a helyettes főkapitányság székhelye. A hírszerző, elhárító szervezet fokozatosan tovább bővült, 1937-ben a 148-as napiparancs alapján hozták létre az Állambiztonság II. Részlegét (Siguranța Statului Secția II-a), és az alárendeltségében lévő irodák területi elv szerint folytatták tevékenységüket. Így az I. Hírszerző Iroda a nyugati–déli és déli–keleti arcvonalhoz tartozó területeken folytatott hírszerző tevékenységet a Hírszerző Vonalak Iroda és Gépesített Légió (Legiune Motorizată) segítségével. A kémelhárítást az Állambiztonság I. Technikai Részlegének 2. Operatív Irodája látta el, amely a fedett mozgó ügynökcsoportokat irányította. A határövezetben és az ország területén begyűjtött információkat az Állambiztonság I. Technikai Részlegének 1. Irodája dolgozta fel. A

¹⁶⁵ Csendőr-ezredparancsnokságot állítottak fel Kolozsváron, Brassóban, Aradon, majd Temesváron.

hírigényre¹⁶⁶ és az ügynökök telepítésére is az említett szervezeti egység tette meg a javaslatot. Az összefoglaló elemzéseket, jelentéseket, amelyek a felső vezetés asztalára kerültek, ugyancsak ez az egység készítette el.

1936-ban a CFR (Căile Ferate Române – Román Vasutak) és a csendőrség között megállapodás alapján külön alakulatot hoztak létre Románia vasútvonalain a rabló- és terrortámadások elhárítására.¹⁶⁷ Az új, szárny¹⁶⁸ méretű csendőri alakulat létrehozásához és fenntartásához szükséges anyagi fedezetet a vasúttársaságnak kellett biztosítani. A 400 csendőrből és 30 tisztből álló légiótól elvárták, hogy felderítse az állam biztonságát veszélyeztető jelenségeket, személyeket.

Komoly szervezeti átalakítás zajlott le 1938 nyarától 1939 nyaráig, melynek köszönhetően a rendőrség városi és a csendőrség falusi, vidéki jellege, hatásköre eltűnt, ugyanis a megyei szinten, csendőri vezetés alatt végrehajtott egységesítés azt jelezte, hogy a hatékonyság és a gyorsaság érdekében a két testület ilyen mértékű együttműködése elengedhetetlen. Ekkor zajlott ugyanis a szélsőjobb legionárius mozgalom vezetőinek a kivégzése is, amit a csendőrség egy különleges alakulata hajtott végre („triumvirek” és „decemvirek” – terrorcselekményekért lefogott legionáriusok). Az 1939 közepén életbe lépett új szervezési szabályzat,¹⁶⁹ amely egyben a csendőrség szervezéséről szóló új törvény¹⁷⁰ is volt, mindamellet, hogy a testület nevét Országos Főfelügyelőségről (Inspectorat General) Testületre (Corp) módosította, egyben jelezte azt a jelentős szerepet, amelyet II. Károly király szánt ennek a rendfenntartó szervezetnek. A világpolitikai változások azonban felülírták a királyi szándékot, és más szerephez helyezték ezt a fegyvernemet. A háború kitörésével a csendőrség a körülmények hatására új szerepeket kapott, így a katonai ügyészégi és rendészeti feladatok is bekerültek a csendőri alakulatok tevékenységeinek sorába.

1940 szeptemberében a romániai belpolitikában földindulásszerű változások következtek be. II. Károly szeptember 4-én lemondott, miniszterelnöknek Ion Antonescu tábornokot jelölte, aki

¹⁶⁶ Az 1936-os évre kialakított hírigény a következő fő témákat és területeket irányozta elő: általános hangulat, szélsőséges társadalmi és politikai áramlatok, kémkedés, illegális határátlépés, az állam biztonságát veszélyeztető más felforgató tevékenységek, vallási szekták, felforgató propaganda színházban, mozikban és rádiókban, nemzeti-kulturális propaganda és ellenpropaganda, társszervektől érkező információk, adatok a szomszédos államokból/-ról, a csendőrségi állomány hangulata. Spânu 2010: i. m., 223.

¹⁶⁷ I. m., 220.

¹⁶⁸ A francia csendőrségnél használt alakulati forma, részleteket lásd Vedó Attila 2013: A Francia Nemzeti Csendőrség története a két világháború között. *Rendvédelem-történeti füzetek*, 31–34, 185–197.

¹⁶⁹ 1939/2254. királyi rendelet.

¹⁷⁰ A csendőrség szervezéséről szóló jogszabályt 1939. június 3-án 2254. királyi rendeletként hirdették ki, és 1939. június 5-én jelent meg a *Hivatalos Közlöny* 126-os számában.

rövid időn belül, szeptember 14-én kihirdette a nemzeti–legionárius kormány megalakulását. A megelőző események – azaz az 1938–39-es évek közép-európai régióban lezajlott geopolitikai változásai, az Anschluss¹⁷¹ és Csehszlovákia államiságának megszűnése¹⁷² – komoly figyelmeztetést jelentettek a román titkosszolgálatok számára is. Így a csendőrség hírszerző, kémelhárító feladatait, illetve a hírigényét is az új geostratégiai kihívásokhoz illesztették. Az 1940-es általános hírigénytervekben jól látható a szabotázs- és a kémelhárító, illetve ellenpropaganda-tevékenység felderítésének a szándéka. Ennek a hírigénynek az általános helyzet megismerése mellett volt néhány fajsúlyosabb tétele, mint például a szélsőséges társadalmi-politikai mozgalmak és áramlatok, a szomszédos államok kémtevékenysége,¹⁷³ a határsértési ügyek és a felforgató propaganda a szomszédos államok részéről. A belügyi vezetés fontosnak tartotta megismerni a csendőrségen belül uralkodó hangulatot is. A különleges helyzetre tekintettel és a hírigény teljesítése érdekében titkos belső parancsokkal szabályozták a csendőrség munkáját, így a terrorista tevékenység ellensúlyozását¹⁷⁴ is, s a felforgató folyamat egyik első lépésének, a rémhírterjesztés elhárításának érdekében adta ki belső, 32 846/1939-es titkos körparancsát.¹⁷⁵ Ugyancsak a hírszerzés, elhárítás fokozására a csendőrség változtatott hálózati rekrutációs politikáján, az állandó ügynökök mellett igénybe véve alkalmi ügynököket¹⁷⁶ is. 1941-ben a titkosszolgálati szakmai felzárkóztatás érdekében a csendőrség szakállományát a VKF II. továbbképzésben részesítette. A csendőrség szakszolgálati szervei 150 fedett tiszttel rendelkeztek, de a vezetés 220 főre szeretne volna emelni ezt a létszámot.¹⁷⁷ Az 1941-es hírigénytervek szerint a csendőrség szakosított szerve feladatául kapta a lakosság általános hangulatának felderítését, különös tekintettel a vidéki kisebbségi közösségek (magyar, bolgár, ukrán, német, orosz, török, zsidó, szerb, lengyel és idegen állampolgárok) hangulatára. Külön fejezetben kellett szintetizálni a magyarok esetében hivatalos intézményből, a Romániai Magyar Népközösségből,¹⁷⁸ valamint a bolgár és az ukrán szervezetekből származó

¹⁷¹ 1938. március 12-én a német hadsereg bevonult Ausztriába, majd 13-án az osztrák parlament elfogadta az *Anschluss* kimondó törvényt, ennek alapján az ország a Harmadik Birodalom része lett.

¹⁷² Az 1938. szeptember 30-ai müncheni egyezmény után Csehszlovákia államiságát végül az 1939. március 15-ei német bevonulás szüntette meg.

¹⁷³ A kémtevékenységre utaló vagy konkrét eseteket a csendőrség köteles volt azonnal a MStM (VKF) illetékeseinek jelezni és átadni.

¹⁷⁴ 1939. december 12-én kelt 32943. titkos körrendelet/parancs.

¹⁷⁵ Spânu 2010: i. m., 331–335.

¹⁷⁶ Korabeli meghatározás szerint az *állandó ügynöki* státuszt betöltő személy általában a legjobb hivatásos tisztek vagy visszafoglalkoztatott hivatásosok köréből került ki. Szükség esetén polgári személyek is lehettek ügynökök azzal a feltétellel, hogy az illetékes szervek meggyőződtek elkötelezettségükről és szakmai alkalmasságukról. Az *alkalmi ügynökök* csak polgári, civil személyek lehettek, a társadalom bármely rétegéből származhattak, de a titkosszolgálatok által ellenőrzött, kiképzett és meghatározott hírszerző képességgel rendelkeztek. I. m., 334.

¹⁷⁷ I. m., 453.

¹⁷⁸ Romániai Magyar Népközösség: Az 1938-ban bevezetett román királyi diktatúra tiltotta a politikai pártok tevékenységét, így az Országos Magyar Párt is befejezte működését. Ugyanakkor kulturális tevékenység

információkat. A szekták követése, a kémkedési, szabotázs-, hírkeltés és a szomszédos államokból vagy államokról való információk begyűjtése állandó igény maradt a háború végéig. Az 1944-es átállás során Bukarest védelmében 12 000 csendőr harcolt a német csapatok ellen. Augusztus végén a testület helyettes vezetője saját parancsnokát tartoztatta le, illetve novemberre az állományt 30 000 főre kellett csökkenteni. Ez a szám 1945 márciusára további 40%-kal csökkent, majd később 65%-ra emelkedett.¹⁷⁹ A személyi állomány drasztikus csökkentése mellett a politikai vezetés továbbra is elvárta a testülettől feladatainak ellátását, sőt új szervezési feladattal, a polgári területvédelmi szolgálat megszervezésével is megbízta. Ez gyakorlatilag a kommunista fegyveres csoportok intézményesítését, legalizálását jelentette. 1947 közepére a kommunisták által már megszerzett Belügyminisztérium alá tartozó rendőrség (DGP) elvárta a csendőrségtől, hogy a még létező hírszerző szervezetét bocsássa rendelkezésére. A szakmailag és az állomány szempontjából teljesen kizsigerelt testület 1948-ban ugyan megőrizte fegyvernemi önállóságát, de minden más jellemzője feloldódott az 1949-ben megszülető új, szovjet mintájú Trupele de Securitate – Securitate (Roham)Csapatái szervezetében.

3.2.6. Személyi védelemmel megbízott szervezetek az első világháború végétől a második világhégés végéig

Már az első világháborút megelőzően sorozatosan történtek támadások a Román Királyság közjogi méltóságai, vezető politikusai ellen. Többek között a Ion I. C. Brătianu¹⁸⁰ elleni 1886-ban, 1888-ban pedig az I. Károly¹⁸¹ román király elleni merényletkísérlet. A terrorcselekmények a világháború után is folytatódtak, az első jelentős az 1920-as robbantásos merénylet volt a román szenátus épületében,¹⁸² a politikus vezetők elleni cselekmények sora követte; Ion Gheorghe Duca¹⁸³ miniszterelnök szinajai meggyilkolása¹⁸⁴, majd Armand

szervezésére az erdélyi magyar közösség vezetői (Bánffy Miklós, Szász Pál, Gyárfás Elemér) egy új társadalmi szervezetet hoztak létre: 1939 februárjában Kolozsváron indították útjára a Magyar Népközösséget. Észak-Erdély visszatérése után a kolozsvári központ tovább működött, de a vidéki, távolabbi szervezetek lassan leépültek.

¹⁷⁹ I. m., 590.

¹⁸⁰ Ion I. C. Brătianu (1864–1927) mérnök, liberális politikus, miniszterelnök, a Román Liberális Párt elnöke 1909-től 1927-ig. Ezalatt ötször miniszterelnök, háromszor belügyminiszter, két alkalommal honvédelmi miniszter és ugyancsak kétszer külügyminiszter volt.

¹⁸¹ I. Károly (1839–1914) 1866 és 1914 között uralkodott.

¹⁸² Tănase, Stelian 2005: *Clieñii lu' Tanti Varvara*. București, Humanitas. A szerző részletesen ismerteti az 1920-ban a Cseka (Összoroszországi Rendkívüli Bizottság az Ellenforradalom és Szabotázs Elleni Harcra) irányításával a kommunisták bombarobbanásának történetét, amelynek következtében életét veszítette az igazságügy-miniszter és két szenátor.

¹⁸³ Ion Gheorghe Duca (1879–1933) liberális politikus, belügyminiszter. 1907-től liberális parlamenti képviselő, 1930 és 1933 között a Román Liberális Párt elnöke, 1922 és 1926 között külügyminiszter, 1927–1928-ban belügyminiszter, 1933-ban a minisztertanács elnöke.

¹⁸⁴ Stoienescu, Alex Mihai 2010: *Istoria loviturilor de stat, Esecul democratiei romane, II*. București, RAO.102. A szerző részletesen tárgyalja a vasgárdisták által Szinaja vasútállomásán elkövetett merényletet.

Călinescu¹⁸⁵ kormányfő ellen 1939-ben sikeres merényletet hajtottak végre¹⁸⁶. Mindezek az esetek Románia politikai és belügyi vezetőit arra ösztönözték, hogy keressék a közjogi méltóságok intézményi védelmének megoldását. Már a XIX. század második felében létezett katonai, intézményesített formájú, az állam vezetőjét védő szervezet. Az első világháború előtt, 1913-ban fogadták el a kémkedés törvényét, amely szabályozta a közjogi személyek védelmével hivatott királyi őrezred állományát. Ez a testület főleg a királyi család ingatlanainak védelmét látta el¹⁸⁷.

A két világháború között a román méltóságok védelmének biztosítása egyidejűleg az Általános Állambiztonság (Siguranța Generală a Statului) és a rendőrség hatáskörébe is tartozott, amelyek rendszerint a kiemelt személyiségek mellé viszonylag kisszámú rendőrdetektívet (általában egy-két nyomozó) helyeztek. Megfenyegetett személyek esetén a védőik létszáma növelhető, de ez elég ritka volt. A speciális célok (lakóhelyek) őrzését (kormányhivatalok, hivatalok, központi intézmények vagy közjogi méltóságok lakóingatlanai), közbiztonsági őrség, rendőrség, illetve titkos biztonsági őrök biztosították. Ilyen intézkedéseket csak krízishelyzetekben hoztak, azokban az esetekben, amikor a szakhatóságok potenciális fenyegetésről szereztek információt.

1930-tól kezdődően a román király védelmét a Palotaőrség Százada biztosította, amelyet a csendőri állományból hoztak létre, és a királyi lovassági kísérezred alárendeltségébe tartozott. Az eljárások újraértékeléséről és módosításáról 1939 júniusában intézkedtek, hiszen februártól II. Károly királyi diktatúrát vezetett be és a családja, a kormány tagjai, a parlament és egyéb méltóságok védelme szigorú feltételek szerint történt. 1939. június 6-án a bukaresti rendőrség újabb szabályzatot adott ki, amellyel rendkívüli intézkedéseket vezettek be a személyi biztosítás tekintetében: az Igazságügyi Rendőrségi Szolgálatnak és az Idegeneket és Szállodákat Ellenőrző Szolgálatnak a Királyi Palota – Calea Victoriei – Elisabeta Sétány– Izvor utca– Károly Herceg Stadion vonalon kellett fellépniük közösen „az útvonalon lévő épületek szigorú ellenőrzése érdekében”.

Tehát az Igazságügyi Rendőrségi Szolgálat (Serviciului Poliției Judiciare), és az Idegeneket és Szállodákat Ellenőrző Szolgálat (Serviciului Controlului Străinilor și Hotelurilor) munkatársai biztosították a rendezvények útvonalait, és ellenőrizték a lakókat és a bérlőket is. A Rendőrség

¹⁸⁵ Armand Călinescu (1893–1939) jogász, parasztpárti politikus, miniszterelnök. 1926-tól parlamenti képviselő a Nemezi Parasztpárt színeiben. 1928-tól államtitkár a Mezőgazdasági Minisztériumban, 1930-tól belügyi államtitkár, 1933-tól honvédelmi miniszter és kormányfő.

¹⁸⁶ A Nicadort három legionárius nevéből képezték, Nicolae Constantinescu, Doru Belimace és Ion Caranica 1933. december 29-én a sinaiai vasútállomás peronján meggyilkolták Ion Gheorghe Duca román miniszterelnököt.

¹⁸⁷ Nita, Dan 2004: *Istoria serviciilor de protecție românești*. București. 21.

Főigazgatósága (Direcțiunii Generale a Poliției) és a VKF alárendeltségében működő Különleges (Hírszerző) Szolgálat (Serviciului S din Marele Stat Major) tagjai a szélsőbal- és a szélsőjobboldali szervezetek tagságát ellenőrizték, kiszűrve az esetleges váratlan helyzeteket és cselekményeket.

Az 1939 szeptemberében Bukarest központjában nyilvánosan meggyilkolt Armand Călinescu miniszterelnök esete bizonyította, hogy kormányzati szinten szivárgott ki a miniszterelnök napi tevékenysége. Az eset arra világított rá, hogy az ilyen nemzetbiztonsági ügyekben hatékonyabb együttműködésre van szükség a szakági szervek között.

Ekkor a közjogi méltóságok védelmét a Rendőrség Főigazgatóságára bízták, amelynek keretében mindezt a Detektívek Testületén belül egy személyi védelemre szakosodott, 4. Különleges Csoport látta el. Ez a csoport biztosította a személyi védelmet és a koordinációt azon intézkedések alkalmával, amelyekben az államfő, a miniszterelnök, illetve más román és külföldi méltóságok voltak az érintettek. A rendőrség a királyi család, illetve a vezető méltóságok biztonságát elsősorban felderítő/hírszerző intézkedésekkel látta megvalósíthatónak. Ebből a célból az információszerzéssel foglalkozó szakági szervek, mind az SSI, mind pedig a VKF II. szolgálatait igényelték.

A két, információszerzésre szakosodott szervezet a terrorcselekmény kockázatával bíró csoportokat figyelte: terroristák, a legionárius mozgalom tagjai, egyéb belföldi felforgató elemek, ideiglenesen vagy végleg az országban tartózkodó külföldi állampolgárok és a hadseregből eltávolított tisztek. Azon protokolláris események előtt, amelyeken közjogi méltóságok vettek részt, a hírszerzés és a kémelhárítás fokozta információs tevékenységeit, azaz jóval nagyobb arányban aktivált informátorokat, bizalmi személyeket és ügynököket. Különös figyelmet fordítottak azokra a külföldiekre is, akik az eseményeket megelőzően érkeztek az országba, ellenőrzéseket tartottak, valamint biztosították a felügyeletüket, továbbá a határőrség megerősítette szolgálatát, hogy megelőzzék a titkos behatolásokat. A rendelkezések betartatása és szakmai ellenőrzése az Igazságügyi Rendőrségi Szolgálat hatáskörébe tartozott.

1939 és 1945 között a közjogi személyiségek őrzését és védelmét katonai őregységek és Bukarest Főváros Rendőri Prefektúrája Mobil Főosztályának hivatásos tisztjei biztosították. Információszerzés és -szolgáltatás terén pedig állandó együttműködő volt az SSI, sőt ez utóbbi objektumvédelmi alegysége biztosította a minisztertanács épületét és Ion Antonescu conducător

és testvére, Mihai Antonescu külügyminiszter lakásait.¹⁸⁸ Ion Antonescu a korábbi Királyi Őrszázadot 1941-ben Királyi Őrzászlóaljja (Batalionul de Gardă Regală) fejlesztette. Ez a szervezet 1945 tavaszáig, a kommunista kormány hatalomra kerüléséig folytatta tevékenységét, amikor is a Tudor Vladimirescu Hadosztályból¹⁸⁹ elkülönített Különleges Alakulat (Detasament Special) részévé lett. Az állomány 12 tisztből, 11 altisztből és 292 közkatonából állt. A kor elvárásainak megfelelő rádiótechnikai eszközökkel és könnyű páncélos szállító járművekkel rendelkeztek.

3.3. A királyi titkosszolgálatok személyi állománya

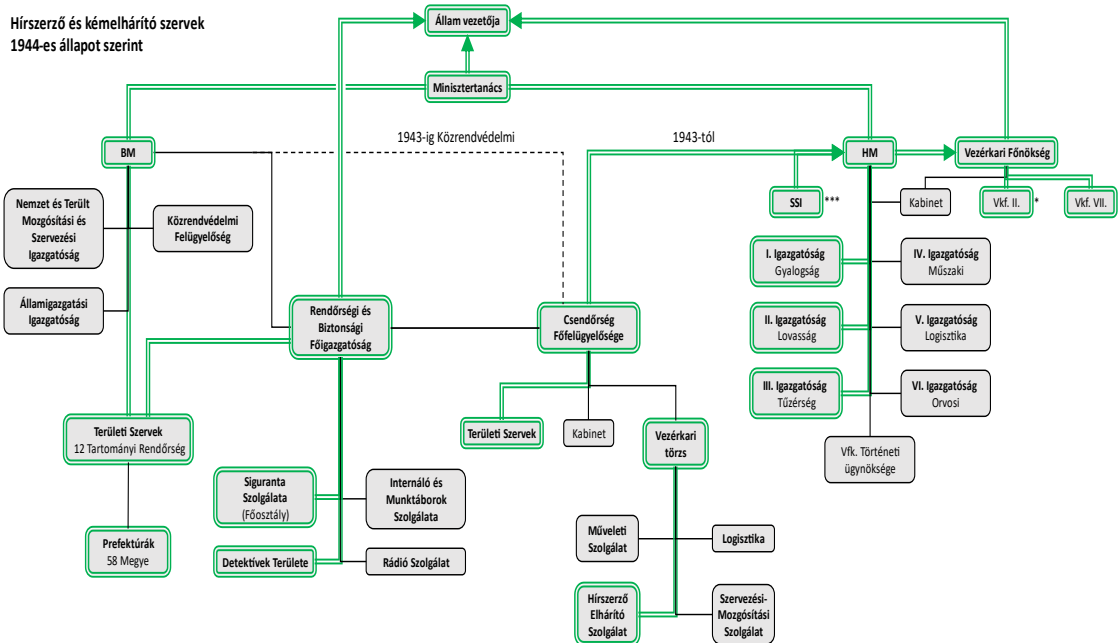
A két világháború közötti időszakban a Nemzetvédelmi Minisztériumnál a Katonai Hírszerző Szolgálat – más néven a VKF V., illetve később II. Részlege –, illetve a Román Hadsereg Titkos Hírszerző Szolgálat (Serviciul Secret de Informații), 1939 októberétől a Különleges Hírszerző Szolgálat (Serviciul Special de Informații – SSI) vezetői pozícióba került személyei maguk jelentették az intézmények folytonosságát. A két központi figura erős hatást gyakorolt, noha kibékíthetetlen riválisokként alakították karrierjüket, Mihail Moruzov és Eugen Cristescu mindig a szakmaiság alapján fejlesztették intézményeik hivatásos állományát. Míg az előbbi 15 évig volt a Román Hadsereg Titkos Hírszerző Szolgálatának vezetője, az utóbbi 1940 novemberéig a Belügyminisztérium keretébe tartozó Biztonsági Szolgálatnál (Siguranța) épített karriert. A két vezető meghatározó volt a királyi kémelhárítás, valamint hírszerzés szervezeti és állományfejlődése szempontjából. Egyrészt Mihail Moruzovnak köszönhetően született meg a modern román titkosszolgálat, másrészt Moruzovval szemben, aki a szolgálat alapjait rakta le, Cristescu kifinomult utód volt, aki határozottan törekedett a változásra, a haladásra¹⁹⁰.

1. szervezeti ábra a hírszerző és kémelhárító szervezetekről 1944-es állapot szerint

¹⁸⁸ Nita 2004: i. m., 33.

¹⁸⁹ A Tudor Vladimirescu Hadosztály egyike volt annak a két hadosztálynak, amelyeket a Szovjetunióban 1943. október 15-én hadifogságba esett katonákból toboroztak.

¹⁹⁰ Rodica, Liseanu 2023: Reformele serviciilor secrete de la Mihail Moruzov la Eugen Cristescu, între inovație și decadentă. *Intelligence Info*, 2/3., 3–4. <https://www.intelligenceinfo.org/reformele-serviciilor-secrete-de-la-mihail-moruzov-la-eugen-cristescu-intre-inovatie-si-decadenta/> (utolsó letöltés: 2026.03.10.).

forrás (Măță, Cezar 2010: *Serviciile secrete ale României în războiul mondial (1939–1945)*. Iași, Demiurg., Spânu, Alin 2010: *Istoria serviciilor de informații/contrainformații românești în perioada 1919–1945*. Iași, Casa Editorială Demiurg.)

3.3.1. Hírszerző és elhárító tisztek toborzása, személyzeti politika, képzés

Az első világháború utáni, román királyságbéli társadalmi és történelmi valóságban a titkosszolgálatok hivatásos állományának a háborús kihívások elmúlásával új, kihívásoknak kellett megfelelnie a békeidőszakban.

A XX. század első felében az alapvetően katonai tevékenységnek számító titkosszolgálati munkát két szerv gyakorolta. Elsődlegesen az 1892-ben a Belügyminisztérium keretében felállított Általános Biztonsági Iroda (Biroul Siguranței Generale – BSG), amelyet majd az 1907-es belügyi reformok következtében¹⁹¹ igazgatósági szintre emelnek Általános Állambiztonság néven (Siguranța Generală a Statului), és vidéki nagyobb városokban is

¹⁹¹ Ez a reform az 1907 februárjában kirobbant jobbagylázadás letörése után következett be, okulva abból, hogy az ország vezetésének semmilyen információja nem volt a vidéken kialakuló társadalmi feszültségekről.

szervezeti egységeket alakítanak ki.¹⁹² A szervezet hírszerző és kémelhárító tevékenységet is folytatott, hiszen feladatainak ellátásához általában együttműködött a rendőrséggel és a csendőrséggel, valamint ezek szakosított szerveivel. Offenzív tevékenysége főleg a Romániába delegált diplomáciai testületek tagjaira bízott iratok megszerzésében merült ki. Hivatásos állományát tekintve az 1916-os háborúba lépés után létszámát 73 főre emelték, amely a háború lezárultáig nagyjából változatlan maradt.¹⁹³

A másik fontos titkosszolgálati tevékenységet folytató intézmény a román hadsereg nagyvezérkara alárendeltségében tevékenykedett. Az 1913-ban életbe léptetett *kémelhárítás békeidőben* törvény¹⁹⁴ szabályozta a katonai szakszolgálatok tevékenységét. Gyakorlatilag pénz és politikai akarat hiányában 1916-ig a korábbi néhány személyből álló katonai hírszerző és elhárító szervezetet nem szervezték át a geopolitikai kihívásoknak megfelelően. Ezt támasztja alá Eugen Cristescu, a későbbi titkosszolgálati vezető, aki szerint a VKF II. Részlegéről (hírszerző és kémelhárító szervezet) 1913-ban elfogadott szabályzat alapján készített „Szervezési tervet” valószínűleg 1916 tavaszán próbálták átültetni a gyakorlatba, csak Románia háborúba lépése után. Ahogy Mihail Moruzov később mondta, „egy ilyen szolgálatot nem lehet rögtönzésre építeni”.¹⁹⁵ A hatékonyság növelésére főleg a háború utolsó két évében került sor, amikor is a hadvezetés elfogadta a katonai szakszolgálatok szervezetéről és szervezéséről szóló utasítást, amely vázolta a katonai hírszerző tevékenység doktrínáját, a hírszerző küldetések szerepének és helyének meghatározását, a hírszerző hivatal szervezetének létrehozását a főhadiszálláson. Ez az utasítás szabályozta a hírszerző tevékenység lebonyolításának és az információk kezelésének módját; a hírszerző küldetésekre rendelt személyzet feladatait; a felderítő repülés és a légi kutatások végrehajtásának módját; a titkos ügynökök tevékenységének koordinálását.¹⁹⁶

Személyi állományát tekintve a VKF II. Osztályának kémelhárító tevékenységét a nagyobb katonai egységek törzsei mellett felállított II. iroda folytatta, amely az alárendelt katonai alakulat elhárítását, illetve a katonai körzet földrajzi területének kémelhárítását is ellátta. Különlegesen kiképzett tisztek és határőrök révén hírszerző ügynököket szivárogtattak be szomszédos országokba információgyűjtés céljából. Különösen Erdélybe, ahol kapcsolatban

¹⁹² Tănase, Tiberiu: *Serviciile de informații românești în timpul Primului Război Mondial* <https://historia.ro/sectiune/general/serviciile-de-informatii-romanesti-in-timpul-570777.html> (utolsó letöltés: 2025.01.04.).

¹⁹³ Troncotă, Cristian 2008: *România și Frontul Secret*. București, Elion. 91.

¹⁹⁴ *Monitorul Oficial*, nr. 242, joi, 31 ianuarie – 13 februarie 1913, 11225–11227.

¹⁹⁵ Troncotă, Cristian 2004: *Mihail Moruzov și frontul secret*. București, Elion. 36.

¹⁹⁶ Troncotă, Cristian 2008: *România și Frontul Secret*. București, Elion. 92.

álltak az ottani románokkal.¹⁹⁷ Összességében a katonai hírszerző és elhárító szerveknek, az egyéb alárendelt szerveknek, a Titkos Katonai Részlegnek (Secția Militară Secretă, SMS), a Hírfigyelő Szolgálatnak, amelyet 1915. január 5-én hoztak létre a Központi Posta Palotájában és az Igazságügyi Minisztérium alatt működő Információs Kutató Irodának a hivatásos állománya nem érte el a 300 főt.¹⁹⁸

A békelétszámra való áttérés 1921-ben kezdődött, amikor is a március 21-én kelt 897. királyi rendelettel elrendelték a háborús állomány lecsökkentését és az áttérést a békeállományra. Ez a rendelkezés csökkentette a politikai rendőrség hírszerzéssel és kémelhárítással megbízott állományát, és természetesen ugyanez a királyi rendelkezés vonatkozott a katonai szakszolgálati állományra is, amely komoly szociális gondokat okozott az érintettek körében.¹⁹⁹

A politikai rendőrségi struktúra szervezeti pályáíve kissé más nyomvonalat követett, mint a HM laza függésű, Moruzov vezette Különleges Hírszerző Szolgálat, amelynél elismerése pillanatában, 1924-ben néhány hivatásos tiszt szolgált. 1934-ig a többszöri átalakításnak és bővítésnek köszönhetően a szervezet állománya: 37 hivatásos tiszt, 133 altiszt, 58 polgári alkalmazott, azaz 228 fővel működött²⁰⁰. A háború közeledtével előbb 1939-ben, majd 1943-ban átszervezett és a kihívásokhoz alkalmazkodó szervezeti formát öltött, illetve militarizálódott. Mindennek eredményeképpen az állomány is gyarapodott, így 89 hivatásos tiszt, 24 altiszt, 502 polgári hivatalnok és 302 napidíjas alkalmazott szolgált a testületnél, tehát összesen 917-en.²⁰¹ Egy másik kimutatás szerint 89 hivatásos tiszt, 814 polgári alkalmazott, 22 altiszt és 175 vezényelt katona²⁰². Hasonló személyzeti adatokat közöl a Vitéz Mihály Nemzeti Hírszerző Akadémia tanszékvezetője, Bogdan-Alexandru Teodor, aki szerint az SSI-nek 89 hivatásos tisztje (64 aktív és 25 tartalékos), 24 altisztje (22 aktív és 2 tartalékos) és 804 polgári hivatalnoka volt az 1940-es átszervezéskor²⁰³. A három forrásból származó adatokat összevetve

¹⁹⁷ Cristescu, Eugen 1995: Organizarea și activitatea Serviciului Special de Informații. In Troncotă, Cristian – Cristescu, Eugen: *Asul serviciilor secrete românești – Studiu, memorii, documente*. București, Roza Vânturilor. 95.

¹⁹⁸ Ochea, Lionede 2005: *Comunitatea de Informații a României Tradiție și Modernitate*. București, Paco. 14; és Cristian Troncotă în *Studii și Cercetări Sociumane* nr. 3/1998, p. 97-98. p.

¹⁹⁹ Otu, Petre 2003: Armata în staul român întregit. *Dosarele Istoriei*, VII/11., 2003/87., 39–43. https://adt.arcanum.com/ro/view/DosareleIstoriei_2003/?pg=720&layout=s&query=Petre+Otu (utolsó letöltés: 2026.03.10.). A tanulmányban a háborús állomány hivatásos része leépítésének kérdéskörét járja körbe a szerző, továbbá azt hangsúlyozza, hogy milyen társadalmi nehézségekkel járt a hivatásos tisztek tartalékos állományba helyezése, illetve a készenlétben tartása.

²⁰⁰ Diaconescu, Daniel 2018: *Din istoria Serviciului Special de Informații 1940–1945*. Târgoviște, Cetatea de Scaun. 55.

²⁰¹ I. m., 103.

²⁰² Iordache, Alexandru 2019: *Arma informației: „soldat cu arma la picior...”*. Târgoviște, Cetatea de Scaun. 280.

²⁰³ Teodor, Bogdan 2013: *Serviciul Secret în perioada interbelică*. București, Academiei Naționale de Informații Mihai Viteazul. 55.

megállapítható, hogy a második világháború végét az SSI 1000 fő körüli állománnyal érte meg, mely komoly ideológiai alapú tisztogatással volt kénytelen szembenézni, ami jelentős mértékben zilálja szét a szakági szervezet struktúráját és rombolja le a szakami gyakorlatot szerzett állományt.

A belügyi vonalon elhárító és a hírszerző tevékenységet folytató állományról sem feledkezhetünk meg. Az első világháborút megelőzően a politikai rendőrség kialakításában fontos szerepet játszott az 1907-es jobbágyfelkelés, amely felgyorsította a Biztonsági Rendőrség mindössze körülbelül 80 biztosból és rendőrügynökből álló testület reformját. Az 1908-ban centralizált, majd az első világháborúban a Honvédelmi Minisztériummal szorosan együttműködő Belügyminisztérium részének számító Siguranțának a háború után felduzzasztott állománya 1922-ben 2835 fő volt²⁰⁴, míg a Rendőrség Országos Igazgatóságának (DGP) állománya 1924-ben 13 361 fő volt. Ez utóbbi az 1929-ben bevezetett reformnak köszönhetően látványosan, 10 673-ra csökkent, majd 1930-ra, néhány hónap alatt 11 584-re emelkedett az állomány. Ebben az időintervallumban a Biztonsági Rendőrség Igazgatóságának (DPS) állománya 2615 fős volt.²⁰⁵ A szám lényegében keveset változott a második világháború végéig. Az 1944. augusztusi kiugrás után a Szövetséges Ellenőrző Bizottság (SZEB) kérte a Rendőrség Országos Igazgatóságának 18 330 fős létszámát 5000-re csökkenteni²⁰⁶.

1928 végén a pénzügyi racionalitás mellett felmerült a rendőri szervek átszervezése. A Iuliu Maniu vezette parasztkormány eltökélt szándéka volt a rendőrségi kiadások csökkentése. E cél elérése érdekében, még a reform előtt, úgy döntöttek, hogy csökkentik a tisztviselők számát, és ez a leépítés elérte a Biztonsági Szolgálatot (Siguranța) is. A *Cuvântul* újság egyik tudósítója 1928. december 20-án az Erdély városaiban ténykedő Siguranțáról tájékoztatva arról számolt be, hogy Déván a Biztonsági Szolgálatnak csak két tisztviselője van, és Kolozsváron [szintén] az összes titkos ügynököt és informátort elbocsátották.” A pénzmegtakarítás érdekében a kormány a Belügyminisztériumon belül a Biztonsági és az Adminisztratív Igazgatóság összevonását is tervbe vette. Ezzel kapcsolatban ugyanaz a tudósító hangsúlyozta: „A biztonsági szolgálatok feloszlataása esetén tevékenységi körüket a rendőri szervek fogják ellátni.”²⁰⁷ A sajtóban lezajlott heves viták is jól jelezték, hogy jelentős hatást vártak belügyi

²⁰⁴ Șinca, Florin N.: 31 martie 1908 – Înfiițarea Siguranței statului. *Historia*, <https://historia.ro/sectiune/general/31-martie-1908-infiițarea-siguranței-statului-570681.html> (utolsó letöltés: 2026.03.10.).

²⁰⁵ Spănu 2010: i. m., 177–178.

²⁰⁶ I. m., 575.

²⁰⁷ *Cuvântul*, nr. 338, 20 decembrie 1928.

területen, és komoly változások következnek majd be a politikai rendészet területén is. Az ellenzék és a nemzeti–paraszti kormány között a reformmal kapcsolatos összes konfrontáció ellenére jóváhagyták az állam általános rendőrségének megszervezéséről szóló törvénytervezetet, és a törvényt a *Hivatalos Közlöny* 1929. július 21-ei, 159. számában tették közzé. Így a biztonsági, az adminisztratív és az igazságügyi rendőrség egységes belügyi vezetés alá került. A minisztériumokról szóló törvény 1929. augusztus 2-án jelent meg a *Hivatalos Közlönyben* és szabályozta a Belügyminisztérium jogállását, amely ennek következtében egy rendkívül központosított államhatalmi szervvé alakult át.²⁰⁸ Fél évvel később, 1930. január 25-én a BM szervezetéről szóló rendelet révén visszatértek a BM-nek a közel egy évszázaddal korábbi Organikus Szabályzatban adott definíciójához, nevezetesen: „A Belügyminisztérium feladatai közé tartozik az ország általános közigazgatásának, az állam rendjének és biztonságának fenntartása.”²⁰⁹ A költségvetési kiadások megtakarítása érdekében az új rendőrségi törvény számos tisztviselő elbocsátását irányozta elő, úgy, hogy az álláshelyek számát csökkentette. Emellett új követelményként jelentették be a rendőrök számára a minősítést. Így sok, a munkaköri leírásban szereplő, minősítéssel nem rendelkező szakember került utcára vagy olyan beosztásba, amely szakmai szempontból visszaminősítésnek számított.

Ezek a szervezeti átalakítást hozó rendelkezések elégedetlenségi hullámot váltottak ki a régi rendőrkapitányok körében. Az 1934. december 19-ei törvény értelmében azonban a felügyelő, helyettes felügyelő, rendőrfőnök, rendőrkapitány, rendőrtitkár pozíciókat – a szokásos előmeneteli úttól eltekintve – jogi diplomát vagy doktorátust szerzők, gyakorló vagy volt ügyészek, rendőrhivatalnokok, csendőrtisztek, illetve ügyvédek tölthették be. Ez a fajta személyzeti toborzás azonban nem hozta meg a kívánt eredményt, ugyanis a rendőri pálya olyan tapasztalatot és gyakorlatot igényelt, amelyet csak a teljes hivatali hierarchia végigjárásával lehetett megszerezni. Ezért, illetve a bel- és külpolitikai helyzet fokozódása miatt is, 1938-ban hatályon kívül helyezték az 1934. decemberi törvényt, és bizottságot hoztak létre a rendőri pozíciókra jelöltek felvételére, amelynek összetételét a BM nevezte ki, magas rangú rendőrtisztekből és egyetemi professzorokból állt.²¹⁰

²⁰⁸ *Monitorul Oficial*, Partea 1, august 1929 (nr. 168–193) 1929-08-02, nr. 169 Legea Organizarii Ministerelor.

²⁰⁹ *Monitorul Oficial*, Partea 1, ianuarie 1930 (nr. 1–24) 1930-01-25/nr. 19 Regulament pentru organizarea Ministerului de Interne [A Belügyminisztérium Szervezeti Szabályzata] https://adt.arcanum.com/ro/view/MonitorulOficial_1930_01_Part1/?pg=785&layout=s (utolsó letöltés: 2026.03.10.).

²¹⁰ Aurel, Radu 2005: *Din istoria Poliției Române (1919–1940)*. Szakdolgozat az Alexandru Ioan Cuza Rendőrakadémián, București. 53–54. <https://www.scribd.com/doc/91269/Din-istoria-politiei-romane-1919-1940-Licenta> (utolsó letöltés: 2026.03.10.).

Az 1936-tól 1944-ig terjedő időszakban számos államigazgatási szervet, fegyveres testületet integrálnak a BM-be, így többek között 1939-ben a Nemzeti Turisztikai Hivatalt, az Országos Légoltalmi Hivatalt, a Rádió- és Filmhivatalt, valamint az Országos Statisztikai Intézetet (Oficiul Național de Turism, Oficiul Național pentru Apărarea populației contra atacurilor aeriene, Oficiul emisiunilor radiofonice și al cinematografiei și Institutul General de Statistică). Majd a háború kitörése után, 1940-ben az Országos Rendőr Igazgatóságához kerül a Csendőrség Testülete, igaz, csak rövid ideig, 1941 szeptemberéig, a legionárius kormány bukásáig. Az 1944. augusztus 23-áig tartó és Antonescu marsall fémjelezte időszakban újrarendezés történt, és az Országos Rendőr Igazgatóság részévé vált a Biztonsági Rendőrség Igazgatósága. A fent röviden ismertetett, sűrű szervezeti átalakítások és a háborús kihívások következtében rendkívül felduzzadt a Rendőrség Országos Igazgatósága, hiszen közel 20 000 fő teljesített szolgálatot ezekben a rendkívüli időkben.

A belügyi vonalon 1908-tól, míg katonai vonalon az első világháború kezdetétől tevékenykedő hivatásos hírszerző és kémelhárító szerveknek a legnagyobb kihívást a személyi állomány kiválasztása, illetve képzése jelentette.

A személyi állomány kiválasztása a VKF számára kézenfekvő volt, hiszen a rátermettebb tisztekből válogathatták össze az embereket.

Az 1930-as évek közepéig nem volt hivatalos hírszerzőképzési rendszer, a tiszteket a terület elvárásainak megfelelő készségekkel a hivatásos katonai személyzetből választották ki. A VKF szabályozókkal segítette a szakosított területeken tevékenykedők munkáját, így 1913. január 31-én hatályba lépett „a békeidőben működő kémelhárításról szóló törvény”, azonban a benne foglaltak csak tervek maradtak egy új, a kor kihívásaira választ adó hírszerző szolgálat megszervezésére, a gyakorlatban nem fejtett ki hatást. A húszas évek kezdetén a Román Királyságban kevés szakági tapasztalatot szerzett szakember állt rendelkezésre, és ők is inkább a Belügyminisztériumhoz tartozó Siguranța országos szervezetét gyarapították. Az 1924-ben induló SSI kezdetleges körülmények között látta el tevékenységét, elhanyagolt állapotú titkos épületekben, nem rendelkezett elegendő anyagi erőforrással, illetve megfelelően képzett személyzettel. Mivel nem volt sok szakember a hírszerző tevékenységhez, a VKF által kinevezett Mihail Moruzov számos tisztet csábított a szolgálat központi szervezetébe.

1936 után Mihail Moruzov, az SSI vezetője kezdeményezte a tervezett képzést és továbbképzést szakmai tanfolyamok révén, amelyek a hírszerzési és kémelhárítási technikák megismerésére, illetve elmélyítésére szolgáltak, és kimondottan az állomány számára. Az SSI bukaresti kiképző

központjában (Centrul de Instrucție al Serviciului Special de Informații,) főleg hírszerzési technikákat, elhárítási és belső biztonsági, kihallgatási módszereket és adatelemzést, továbbá kriptográfiát, idegen nyelveket, táblázatkezelési technikákat oktattak.²¹¹A harmincas évekre kristályosodik ki az a stratégia, amely szerint a hivatásos ügynököket (agent) toborozták. A rekrutációt a harmincas évekre már a területi parancsnokságok végezték. A bemetszésnél és a kiválasztásnál a következő szempontokat tartották szem előtt: a kiválasztottnak ismernie kell annak az országnak a nyelvét, ahova majd kiküldik, sőt arra a törekedtek a kiválasztók, hogy az adott célországban éljen valamilyen rokona, hogy legyen kihez látogatni. A kiválasztott ügynökök képzésük során az eredeti személyi iratok megszerzésének módját, a hamis papírok használatát, a rejtőzés különböző módszereit, a célországban beszerzésre alkalmas személyek fajtáit, az érdekeltségi területek megállapítását, a rádiókommunikációs eszközök használatát és rejtését, a tárgyi postaláda használatát is elsajátították.²¹² Moruzov, aki terepen szerzett komoly titkosszolgálati gyakorlatot²¹³, a harmincas évek második felében indított szakági kurzusok szintjéről intézményi szintre szeretne volna emelni a szakmai képzést. Azonban az 1940-ben bekövetkezett 138 napos legionárius diktatúra az SSI-t mint a legfontosabb szakági szervezet komolyan megrázta, illetve addigi vezetője, Mihail Moruzov áldozatául esett a szélsőség tobzódásának. Utóda a vezetői székben Eugen Cristescu, aki hosszú belügyes és titkosszolgálati karrierrel a háta mögött vette át a szervezet irányítását, és gyors ütemben kezdte a szervezet oktatási, képzési intézményének felállítását. A cél az volt, hogy az SSI állománya mellett más intézményekét (Biztonsági Rendőrség Országos Igazgatósága, Csendőrség Főfelügyelősége) is képezzék, azonban a háborús körülmények és az intézmények viszonyrendszere csak 1941-et biztosította ezt a képzési formának, a következő években kisebb csoportokban szervezett képzés folyt az SSI intézményrendszerén belül.²¹⁴

Össességében a modern román titkosszolgálat létrehozásától, azaz 1924-től az 1944. augusztusi kiugrásig terjedő időszakban a szervezeti kultúra szempontjából két jól elválasztott szakasz különböztethető meg. Az első Mihail Moruzov nevéhez kapcsolódik, és az első világháború tapasztalatait felhasználó műveleti tiszt vezetői rutinját tükrözi az intézményi struktúra. Olyan személyiségről beszélhetünk, aki terepen szerzett tapasztalatai alapján válogatta össze azt a maroknyi megbízható embert, akikkel közel 16 éven keresztül kézi

²¹¹ 55. A Moruzov-féle gyorstalpaló kurzusokról részletesebben lásd Iordache 2019: i. m., 56–57.

²¹² Iordache 2019: i. m., 57–58.

²¹³ Consiliul Securității Statului, Direcția Învățământ: Din memoriile lui Eugen Cristescu. 1968, 27–28. http://www.cnsas.ro/documente/materiale_didactice/Din%20memoriile%20lui%20Eugen%20Cristescu.pdf (utolsó letöltés: 2026.03.10.).

²¹⁴ Iordache 2019: i. m., 60.

vezérlésű szervezetet működtetett. Átmenetileg, a legionárius diktatúra idején, Nicolaid ezredes kapta feladatul Antonescu marsalltól, hogy a korábbi, kézi vezérlésű és hatalmi, illetve személyi érdekek alapján felépített SSI-t alakítsa át egy, a világháborús kihívásokra választ adó titkosszolgálatá. A korábbi titkosszolgálat (SSI, az első S secret, titkos) már Különleges (Special) Hírszerző Szolgálat része 1940 és 1944 között, a HM biztosította a személyi állományt és a költségvetési fedezetet, de az irányítás Antonescunak, a conducătornak a kezében összpontosult. A változatlanul hagyott személyi állomány fölé érkezett az a maroknyi hivatásos tiszt, akiket Nicolaid ezredes a Honvédelmi Minisztériumból vitt magával.²¹⁵ Nicolaid átmenetet jelentett a szervezet élén, ugyanis néhány hónap után Cristescu vette az irányítást, olyan vezetőként, aki hosszú biztonsági vezetői karriert tudott maga mögött, hiszen 14 évig irányította a Belügyminisztérium Biztonsági Igazgatóságát. A bővítéshez a rendőrség, a volt vezérkari tisztek, a haditengerészet hivatásos állománya és végül a minisztériumok hivatalnoki körében kerestek alkalmas személyeket. További lehetőségként kutattak a nyugállományú és tartalékos tisztek között, azokat kutatva fel, akik idegen nyelvi és további, a szakterületek ellátásához szükséges képességekkel rendelkeztek.²¹⁶ A háború alatt három átszervezést megélt szolgálat végül egy, a szabályozók szerint elvárható struktúrát eredményezett, ami a megfelelő információkkal látta el az állam vezetését, közjogi szolgálat, azaz nem egy személy titkos szervezete volt, hanem a törvények szellemében az állam szervezetébe jogilag meghatározott módon illeszkedett, így fogalmazta meg kritikai állaspontját Cristescu a háború után, a Securitate fogságában.²¹⁷

Az SSI a hírszerzést és a kémelhárítást egységesen kezelő intézményként komoly felkészítésben részesítette műveleti tisztjeit. Már a felkészülés során elkülönítve tanultak a kiküldésre kerülő ügynökök. Külön képezték a kutató tiszteket (ofițer indicator), akik aztán engedéllyel átadták a beszerző tiszteknek a potenciális együttműködőket, és végül külön képezték az összekötő tiszteket. Fontos megemlíteni még egy tisztípust, mégpediglen az elemző tiszteket, akiknek az volt a feladatuk, hogy a kutató tiszt által bemetszett személyt kielemezzék, még mielőtt a beszerző tiszt átvénné a beszerzéshez.²¹⁸ A négy kategória

²¹⁵ Consiliul Securității Statului... i. m., 27–37.

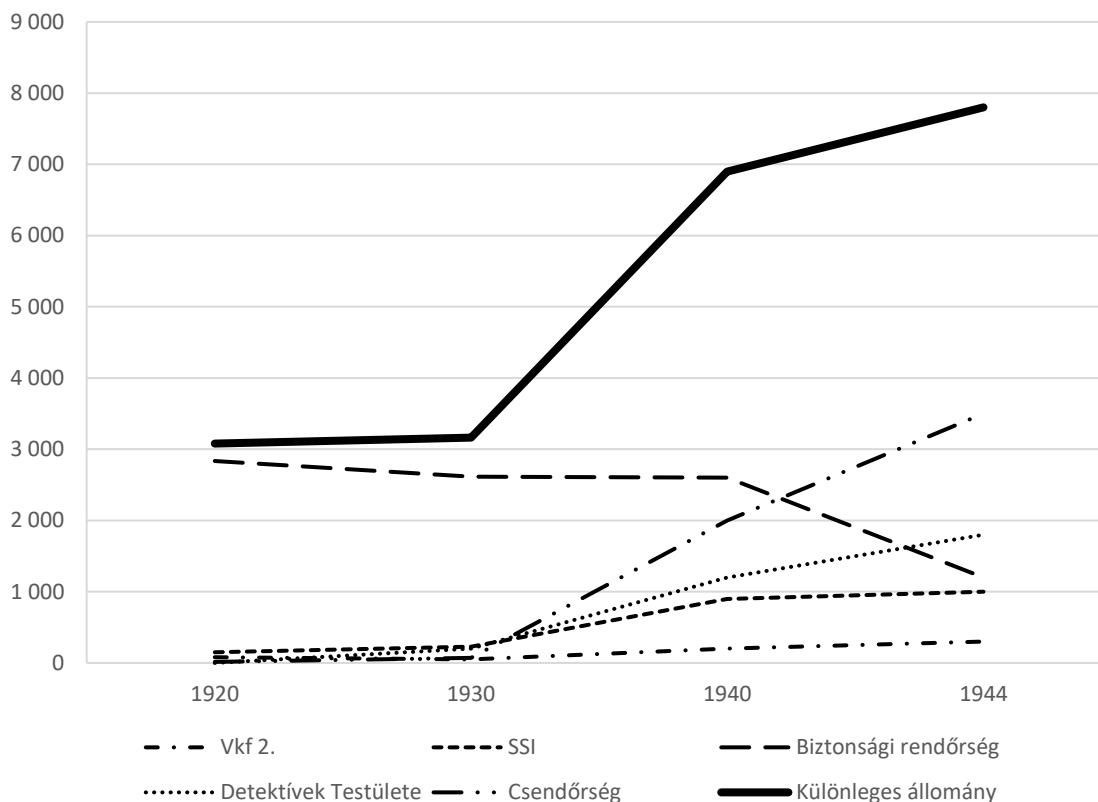
²¹⁶ Consiliul Securității Statului... i. m., 47–48.

²¹⁷ Consiliul Securității Statului... i. m., 85.

²¹⁸ Iordache 2019: i. m., 348–352; továbbá a beszerző tisztek módszereiről részletesen lásd: Ochea, Lionede 2004: Serviciul Special de Informații al României pe frontul de vest 1940–1944. București, Tipart. 162–167.; a beszerzés típusairól és a menetéről pedig részletesebben ír Troncotă 2008: i. m., 201–204.

együttvéve alkotta az SSI gerincét, és főleg ezt töri majd meg az 1944. augusztusi kiugrás utáni szovjet katonai szolgálat.

A személyi állomány változása különböző szakági szervezetek bontásában 1920 és 1944 között

forrás: (Spânu, Alin 2010: *Istoria serviciilor de informații/contrainformații românești în perioada 1919–1945. Iași, Casa Editorială Demiurg, Teodor, Bogdan 2013: *Serviciul Secret în perioada interbelică. București, Academiei Naționale de Informații „Mihai Viteazul., Iordache, Alexandru 2019: *Arma informației: „soldat cu arma la picior...”. Târgoviște, Cetatea de Scaun.*)**

3.4. A Román Királyság titkosszolgálatainak kapcsolata a francia, angol, német szakszolgálatokkal. Kémelhárítási és hírszerzői műveletek a Szovjetunióval, Magyarországgal és Bulgáriával szemben

A román titkosszolgálatok tevékenységének hatékonyságát bel- és külföldön egyaránt a beágyazottság adta, értve ez alatt az intézményközi kapcsolatok fejlesztését, az együttműködések kialakítását. A Román Királyság két világháború közötti időszakában a külpolitikai orientáció rendkívül meghatározó szerepet játszott a katonai hírszerzés, az SSI és a Siguranța szakmai mozgásterére.

Közvetlenül az első világháború után, illetve a húszas években a Román Királyság a Brit Birodalom és Franciaország felé orientálódott, ebből kifolyólag a titkosszolgálati együttműködés is magától értetődő volt, hiszen a Szovjetunió jelentette kockázatok felderítése mindegyikük érdekében állt. A gyakorlatban a román szervek lehetőséget biztosítottak a brit és francia ügynököknek átjutni szovjet területekre, például 1921-től kezdődően átjárást biztosítottak a brit ügynökök számára Tighina és Cetatea Albă között, míg a francia ügynökök a Soroca határszakaszán keresztül léptek át a Szovjetunióba.²¹⁹

Románia az első világháborút lezáró békerendezési folyamat eredményeképpen, illetve méreténél és geopolitikai helyzeténél fogva a franciák és a britek felé fordult, és próbált intenzív diplomáciai kapcsolatot fenntartani, amit az eddig bemutatott titkosszolgálati együttműködés is igazol. A Román Királyság nemzetbiztonsági stratégiájának másik pillére volt a közép-európai államok szövetségi rendszerének kialakítása, és ebből kifolyólag titkosszolgálati tevékenységét ebbe az irányba is fejlesztette. E szellemben zajlott le a kisantant 1929. május 22–23-án Bukarestben megrendezett politikai-katonai konferenciája. Ebből az alkalomból a három ország vezérkari főnökei a katonai potenciálra vonatkozó információcsere és a katonatechnika fejlesztéséről, illetve biztonsági kérdésekről is egyeztettek, és néhány hónappal később, 1929 szeptemberében Prágában elfogadták a Kisantant Hadseregek Hadműveleti Tervét, aminek részét képezte a titkosszolgálati együttműködés is²²⁰. Ugyancsak a biztonsági kockázatok elhárítása szülte a balkáni antant²²¹ létrehozását,²²² amely Jugoszlávia olasz orientációja, majd később a német–olasz előretörés következtében teljesen elhalt.

Lengyelország, amely a húszas években még a Szovjetunió ellen diplomáciai hadjáratot, Romániával pedig titkosszolgálati információcserét folytatott, 1932-ben a Szovjetunióval aláírt megneemtámadási szerződés után eltávolodott korábbi szövetségesétől és megszűnt a szakági együttműködés is.²²³

Hitler 1933-as hatalomra kerülésével a romániai német kisebbség is a Harmadik Birodalom terjeszkedésének eszközévé vált. Erre a kihívásra válaszolt Moruzov, amikor a harmincas évek második felében elindult a tapogatózás az összekötő tiszteken keresztül, majd megfelelő

²¹⁹ Spânu 2010: i. m., 159.

²²⁰ Spânu 2010: i. m., 257.

²²¹ A balkáni antant megállapodást 1934-ben Törökország, Görögország, Jugoszlávia és Románia írta alá abból a célból, hogy elszigeteljék Bulgáriát.

²²² Oșca, Alexandru 2002: Convențiile militare adoptate în cadrul Întelegerii Balcanice. *Dosarele Istoriei*, 2002/5., 24–27. https://adt.arcanum.com/ro/view/DosareleIstoriei_2002/?pg=229&layout=s

²²³ Retegan, Mihai 1997: *În balanța forțelor. Alianțe militare românești interbelice*. București, Semne. 82.

előkészítés után személyes látogatásra ment Canarishoz, az Abwehr vezetőjéhez. A közös együttműködés egyik feltétele volt, hogy a romániai kőolaj zökkenőmentes Németországba szállítása biztosítva legyen, és ehhez mind a román, mind a német operatív szervek együttműködésével közös, fedett szervezetet hoztak létre ennek biztosítása érdekében. Moruzov a megállapodás alapján 120 német tisztnak biztosított fedést, és ez a titkos tevékenység II. Károly bukásáig tartott, amikor is Moruzov elveszítette hátszágát. Ellentételezéseként a francia szervek a Bukarestben tevékenykedő Katonai Irodán keresztül tájékoztatták a román illetékes szerveket a Franciaországon keresztül Spanyolországba, illetve a Szovjetunióba irányuló kommunistagyanús személyek mozgásáról.²²⁴ A brit Intelligence Service komolyabb állománnyal biztosította hírszerzési igényeit, hiszen a balkáni kommunista mozgalmakat, a Szovjetunió területére irányuló hírszerzést és az orosz emigránsok felderítését külön-külön részlegek dolgozták fel a Romániába telepített brit legáció fedésében.²²⁵ A kémelhárításért elsődlegesen felelős Siguranța együttműködési viszonya az angol szervekkel megromlott a húszas évek végére, és ennek oka a Romániában az Intelligence Service szolgálatában tevékenykedő orosz emigráció román érdekeket sértő tevékenysége volt. Gyakorlatilag megszerezték a román Honvédelmi Minisztérium mozgósítási dokumentációját, és amint az szokványos a szolgálatok nemzetközi viszonyrendszerében, számos szolgálat hozzájutott (szovjet, német, magyar) az említett anyagokhoz.²²⁶

1938-tól előbb karlista egyeduralom, majd 1940 szeptemberétől 138 napig tartó legionárius önkény, végül 1944. augusztus 23-áig Antonescu-diktatúra határozta a Román Királyság politikatörténeti keretét. A lakosság életét tovább nehezítette az ország geopolitikai helyzetének változása, amelyet a német Harmadik Birodalom térhódítása kényszerhelyzetbe hozott, ugyanis 1940. július 2-án II. Károly király tájékoztatta Adolf Hitlert, hogy a román kormány lemondott a francia–brit garanciákról. Majd a német birodalom támogatását kérte azzal a feltétellel, hogy Romániának „szoros kapcsolata lesz Németországgal minden területen, amelyet politikai szerződések garantálnak mindkét ország javára. Az 1940. szeptember 6-án beiktatott új kormányzati irányultsággal Németország figyelembe vehette Bukarest kívánságait a biztonsági garanciák tekintetében. Igaz, hogy Románia az akkori helyzetben – átengedett területekkel, menekültekkel, alacsony hadseregbeli és lakossági morállal, a szovjet invázió fenyegetésével

²²⁴ Consiliul Securității Statului... i. m., 21–26.

²²⁵ Buzatu, Gheorghe 2010: *Razboiul mondial al spionilor (1939–1989)*. Iași, Tipo Moldova. 1–12.

²²⁶ Ștefănescu, Paul 1994: *Istoria serviciilor secrete românești*. București, Divers Press. 110.

az új határokon – nem rendelkezett igazán egyenlő vagy jelentős tárgyalási kapacitással Németországgal szemben, de a korabeli hatalmon lévők igyekeztek a lehető legnagyobb mértékben korlátozni a veszteségeket. Antonescu tábornok, Románia államfője kijelentette, hogy teljes mértékben együttműködik Németországgal. 1940. október 21-én aláírták a német katonai misszióról szóló jegyzőkönyvet, és ennek eredményeként 1940 novemberében 22 430 német katona tartózkodott Romániában, 890 tiszt és 21540 közkatona, azaz egy egész német hadsereg.²²⁷ Ilyen körülmények között nem meglepő, hogy a román hírszerzés (SSI) 1940 decemberétől a korábbi megállapodás alapján együttműködött az Abwehrrel.

A politikai és katonai szövetségesi viszony azonban nem jelentette azt, hogy a román hírszerző és kémelhárító szervek ne derítették volna fel azokat a műveleti tevékenységeket, amelyeket a Román Királyság németekkel nem szimpatizáló vezetőikkel szemben végrehajtottak. Cristescu főigazgató szerint párhuzamosan és egy időben tevékenykedett az SD, az Abwehr, a Gestapo, és míg a 1933–40 közötti időszakban az illegálisan tevékenykedő német szolgálatok közreműködésével számos kormányfő politikai leszámolás áldozata lett (I. G. Duca 1933-ban, Armand Călinescu 1939-ben, Nicolae Iorga 1940-ben), továbbá a Balkán biztosításához Romániából irányított fedett műveletek történtek beépülés, befolyásolás céljából a régió államaiba. Cristescu visszaemlékezése szerint az általa vezetett titkosszolgálati szervezet, az SSI 1940 és 1944 között olyan alapos felderítő- és dokumentálómunkát végzett, amely mindamelllett, hogy az ország első vezetőjét, Ion Antonescut napirenden tartotta a németek operatív műveletein keresztül folytatott politikai zsarolási műveleteiről (a Német Etnikai Közösség képviselőit, illetve a legionárius vezetőket használta fel a Harmadik Birodalom arra, hogy Romániát rábírja a kőolaj-kitermelés növelésére), elérte azt a Romániában hivatalosan tevékenykedő Abwehren keresztül, hogy a többi német, illegális szerv csökkentse titkos tevékenységét a megszállt területeken.²²⁸ Ebből következik, hogy az SSI egyszerre működött együtt a szövetségesekkel és tudta elhárítani annak titkos tevékenységét, amelynek hatékonysága az 1944. augusztus 23-ai kiugráshoz is hozzájárult. A németek hivatalos jelenlétével implicite az Abwehrrel és nem hivatalosan egyéb szakági szervekkel, azonnal kivonták a hivatalos amerikai és brit szolgálati struktúrákat. Azonban ez nem jelentette azt, hogy Romániában az említett titkosszolgálatok nem hivatalosan ne tevékenykedtek volna. Az angolszász nem hivatalos jelenlét alapos dokumentálása és lebuktatása úgy történt, hogy a

²²⁷ *Misiunea Militară Germană în România. 1940–1944.* <https://www.romania-actualitati.ro/emisiuni/istorica/misiunea-militara-germana-in-romania-1940-1944-id168216.html> (utolsó letöltés: 2026.03.10.).

²²⁸ Consiliul Securității Statului... i. m., 119–125.

felszámolt összekötő csatornákon román, belga és lengyel²²⁹ állampolgárok rádióforgalmazással, információgyűjtéssel és futárszolgálatokkal foglalkoztak. A legfontosabb SOE- (Különleges Műveletek Parancsnoksága, Special Operations Executive) állomás Isztambul volt, ahonnan a finanszírozást és az operatív technikai eszközöket is biztosították számukra. A Romániában jelen lévő német szakhatóságok arra törekedtek, hogy drasztikus intézkedéseket fogantossítsanak a lebuktatott ügynökökkel és hálózati személyekkel szemben. Azonban sem a román politikai vezetés, sem az SSI nem hajolt meg a presszió előtt, főleg azért sem, mert közben 1943 karácsonyán már a kairói brit állomásról három tisztet ejtőernyőztek Romániába a kiugrási tárgyalások megkezdése érdekében²³⁰. A kettős játék végül sikeres kiugráshoz vezetett, hiszen Antonescu marsall, államvezető (conducător) tudott erről (a minisztertanács vezetőjeként felügyelve az SSI-t), és támogatta a kiugráshoz vezető összes operatív és politikai tevékenységet. Különböző álláspontok és értelmezések születtek a román szakirodalomban arról, hogy az első világháború végétől a második világháborús kiugrásig a román titkosszolgálati szervek mennyire voltak sikeresek, illetve milyen bukásokat szenvedtek el. Az első csoportba tartoznak azok²³¹, akik a korszak hírszerző-kémelhárító tevékenységének jelentős nemzeti vonalas ideológiát kölcsönöznek az ellenségkép korabeli szervezeti súlyának aránytalan használatával, továbbá az elért sikerek és a kudarcok egymáshoz való arányának fokmérőjét is a történelmi szomszédsági viszonyoknak rendelik alá. A másik csoportba tartozók²³² inkább a nemzetközi biztonsági architektúrába helyezve teremtenek értelmezési és értékelési keretet e szervek bemutatásakor, illetve kiegyensúlyozott távolságtartással elemzik a román szakági szervek szerkezeti változásait és a műveleti tevékenységét. Ezen logika mentén Magyarország, illetve az erdélyi magyarok, az előbbi elsődlegesen mint állandó hírszerzési vektor volt jelen a román szakági műveletekben, míg utóbbi kémelhárítási feladatként szerepelt az elhárító szervek (Siguranța, az SSI elhárítási igazgatósága és a csendőrség) céljai között.

²²⁹ 150 menekült lengyel tiszt és diplomáciai hivatalnokok, akik Lengyelországból menekültek, és az angol, illetve amerikai szervek használták fel őket Románia területén operatív céljaikra. Consiliul Securității Statului... i. m., 129–131.

²³⁰ I. m., 132–137.

²³¹ Spânu 2010: i. m., 138–152, 245–254, 368–370, 520–530; Spânu, Alin 2020: Informații, propagandă și contraspionaj în Transilvania, Ungaria și Banat. București, Militară; Troncotă, Cristian 1999: i. m.; Troncotă, Cristian 2022: *Glorie și tragedii. Momente din istoria serviciilor de informații și contrainformații române pe frontul de Est (1941–1944)*. București, Paul Editions; Măță, Cezar 2010: *Serviciile secrete ale României în războiul mondial (1939–1945)*. Iași, Demiurg.

²³² Georgescu, Maria – Retegan, Mihai 2007: *SSI–SOE. Jurnal politic (1941–1946)*. București, RAO; Moraru, Pavel 2016: *Serviciile de informații și siguranță românești din Basarabia în perioada anilor 1918–1944*. Chișinău, USM, habilitációs dolgozat. http://www.cnaa.md/files/theses/2016/50625/pavel_moraru_thesis.pdf; Diaconescu, Daniel 2018: *Din istoria Serviciului Special de Informații 1940–1945*. Târgoviște, Cetatea de Scaun. 55.

A húszas évek Magyarországának szakági tevékenységének felderítésére a Román Királyság szakági szervei, de főleg az SSI a lehetőségekhez mérten mindent megtett. A román szakirodalom szerint már 1921-re Magyarországnak 30 tájékoztatási irodát sikerült felállítania külföldön, főleg angolszász területeken (román minősítésű propaganda), amelyek 120 újságot és a 24 folyóiratot terjesztettek angolul, franciául és olaszul.²³³ A magyar hírszerző szervek fedett intézményrendszerének felderítéséről, műveleti tevékenységéről Románia területén, az Ébredő Magyarok Egyesülete, **Nemzetvédelmi Egyesület** (gyakran **Magyar Országos Véderő Egyesület, MOVE**) tevékenységének dokumentálását sikerként láttatják történész és hivatásos szakági tisztek²³⁴. Így az SSI hírszerzési sikerének könyveli el, hogy H. H. Bandholtzot az Egyesült Államok budapesti katonai attaséját Magyarország megnyerte magának, ugyancsak a sikerek közé sorolják a Széchényi László és Cornelius Vanderbilt unokáján keresztül kifejtett magyar titkos diplomáciai tevékenységet.²³⁵ Azt a magyar hírszerző tevékenységet viszont nem említi a román szakirodalom, amelyet Zákó András 1921 és 1923 között fejtett ki a román Nagyvezérkar Rádiófelderítő Központjában beszervezett ügynökhálózatán keresztül²³⁶, annak ellenére, hogy a magyar katonai hírszerzőtiszte végül lebukott. Feltehetően a román szakirányú kutatás még nem fedezte fel magának.

A harmincas évek végétől és a főleg a második bécsi döntésből fakadó új területi realitás a román kémelhárítást és hírszerzést egy időben folytató SSI mellett a Siguranța, a csendőrség és a katonai hírszerzés²³⁷ is végzett hírszerző, mélységi felderítő és elhárító tevékenységet Észak-Erdély és Magyarország egésze területén. A történelmi elemzések²³⁸ szerint minden Erdélyben, illetve Észak-Erdélyben zajló közösségi tevékenység államellenes cselekménynek minősült, illetve ezeknek a közösségi (egyházi, politikai, gazdasági, társadalmi) cselekményeknek az eredője minden esetben Budapest volt, és csak egyetlen céllal történtek, hogy Magyarország vissza-/elfoglalja egész Erdélyt.²³⁹ Az egyházakat, vallási felekezettől függetlenül, egy nagy kémhálózatként mutatják, amely a magyar legáció alárendeltségében hajtotta végre hírszerző

²³³ Spânu 2010: i. m., 150.

²³⁴ Mălureanu, Vasile [ny. dandártábornok] 2025: *Ordine Statală versus dezordini publice*. București, RAO. 438; illetve Deac, Augustin 1996: *Revizionismul ungar – permanent factor destabilizator în Europa, vol. I (1920–1938)*. București, Bravo Press. 223.

²³⁵ Spânu 2010: i. m., 148–149.

²³⁶ Bandi István 2025: Additions to the Intelligence Career of Major General András Zákó. *National Security Review: Periodical of the Military National Security Service*. 2025/1., 5–17, 13.

²³⁷ Dobre, Florica – Manea, Vasilica – Nicolescu, Lenuța 2000: Anul 1940: armata română de la ultimatum la dictat: documente. București, Europa nova. A kötetbe foglalt levéltári források olyan korabeli katonai hatósági jelentések, amelyek nemcsak az Erdélyben, hanem a Moldovában kialakított új határok mentén folytatott román katonai felderítést dokumentálják.

²³⁸ Măță 2010: i. m., 145–156.; Troncotă 1999: i. m., 175; Spânu 2010: i. m., 520–521.

²³⁹ Diaconescu 2018: i. m., 144–151.

és felforgató tevékenységét, továbbá a Gyárfás Elemér vezette Romániai Magyar Népközösség közvetítője és szereplője volt e hírszerző gépezetnek. Összevetve a történelmi megállapításokat a korabeli SSI vezetői elemzéssel, a magyar szolgálatok a vizsgált korszakban általában nagyon kis csoportokat vagy akár egyetlen személyt alkalmaztak behatolásra. Szinte minden hírszerző személynek lehetősége volt titkos, rövidhullámú adó-vevő készülékeken keresztül továbbítani a gyűjtött adatokat. Az SSI-nek 16 magyar eszközt fedezett fel, illetve sikerült olyan dokumentációt szerezni a magyar struktúrából, amely alapján a háború vége felé az SSI 42 hírszerző (köz)pontot azonosított, amelyek mindegyike adóvevővel dolgozott, azonban ezekből 26 csoport/személy azonosítása, illetve dokumentálása még váratott magára. Cristescu azt is hangsúlyozta, hogy a magyar hírszerző szolgálatok nemcsak Erdélyben, hanem Moldovában (Galac, Jászvásár) továbbá a Duna mentén is elhelyezkedtek. Értékelése szerint a magyar oldal arra törekedett, hogy minél kevesebb katonai erőt tartson a keleti fronton, és Brassó környékére összpontosítottak erőt egy esetleges betörésre készülve.²⁴⁰

Összegezve az 1944. augusztusi kiugrásig terjedő időszak román szakirodalmi feldolgozásait, egyértelműsíthető, hogy a korabeli román szolgálatok szerint a magyar revíziós kémtevékenység intenzitása főleg a harmincas évek második felétől növekszik jelentősen, és minőségük szerint főleg szabotázsban, terrorista cselekményekben és kémkedésben nyilvánul meg.²⁴¹ A jelenkori történelmi irodalomban a korabeli titkosszolgálati hírigény-minősítések kritika nélkül és főleg a nemzeti vonalas ideológiába csomagolt munkákban jelennek meg, illetve az ellenségkép korabeli szervezeti súlyához képest aránytalanul, az objektivitást mellőzve használják a szerzők. Gyakran a korabeli magyar hivatalos külképviselő minden tevékenységét²⁴² kémkedésnek minősítik, továbbá kritika nélkül veszik át²⁴³ a korabeli tájékoztatási anyagokat²⁴⁴.

²⁴⁰ Consiliul Securității Statului... i. m., 137–138.

²⁴¹ Calafeteanu, Ion 1995: *Revizionismul ungar și România*. București, Enciclopedică. 199.

²⁴² ACNSAS I 938510/1-3 Spionajul maghiar, amelyben a román szakági szervek (SSI, DPS, Siguranța) a bukaresti magyar legáció/követség dolgozói teljes körű, operatív feldolgozásának dokumentációja megtalálható. Továbbá hasonló anyagok olvashatók az ACNSAS Fond D 014580 Problema maghiara dossziében is.

²⁴³ Poncea, Traian Valentin – Rogoian, Aurel I. 2006: *Spionajul ungar în România (origini, evoluție și acțiuni pe spațiul românesc)*. București, Elion; továbbá Rogoian, Aurel I. 2011: *Fereastra serviciilor secrete. România în jocul strategiilor globale*. București, Compania.

²⁴⁴ ACNSAS FB 3913 Terorismul maghiar, a román VKF tájékoztatási anyaga a romániai magyarság kulturális és érdekvédelmi szervezeteinek és a magyarországi szolgálatoknak a tevékenységéről.

3.5. Fejezeti részkövetkeztetések

Az első és a második világháború közötti békeévekben a Román Királyság titkosszolgálati intézményrendszere jelentős szervezettörténeti fejlődésen ment át, amely rendkívüli állománynövekedést is jelentett egyben. A nemzetközi militarizmus és szélsőséges irányzatok hatalomra kerülésével, valamint a geopolitikai szövetségi rendszerek megváltozásával a Román Királyság belpolitikai helyzete is ingataggá vált, és még a második világháború kirobbanása előtt diktatúrába torkollott. Az 1938-tól a belpolitikát uraló diktatúra sem tudott politikai és társadalmi stabilitást teremteni, hiszen az európai hatalmi átrendeződés és az új nemzetközi szerződések az első világháborút lezáró megállapodás-rendszert alapjaiban megváltoztató biztonsági architektúrát alakítottak ki, amely Romániát is érzékenyen érintette, a belpolitikában újabb és újabb diktatórikus berendezkedést eredményezett.

Német szövetségesnek lenni és a szövetséges orra előtt titkos diplomáciai úton, klasszikus hírszerzési módszerekkel információt gyűjteni háborús időkben úgy, hogy az mindenekfelett a hosszú távú nemzeti érdekeket szolgálja, közben az aktuális hatalmi berendezkedés érdekeit ne sértse, ugyanakkor párhuzamosan a saját titkosszolgálati struktúra integritását is megőrizze, komoly kihívást jelentett az SSI vezetésének. Titkosszolgálatként játszmaúgy, hogy a német szövetségeseket elaltassák, a háború utáni leendő győztes hatalmakkal kapcsolatot tartsanak és elhitessék az angolszász hatalmakkal, hogy Románia végül időben a megfelelő oldalra áll, nagy szakmai bravúrnak számított. Ugyanakkor az SSI intézményének teljes átmentése nem járt sikerrel, hiszen ez utóbbi felső vezetését, sőt a szakmai vezetők jelentős részét a szovjet megszállás után rövid időn belül lecserélték, felelősségre vonták, sőt az apparátust az angolszász szervek ellenében vetették be.²⁴⁵ Ilyen rövid időszak, ilyen komoly és sűrű kihívások közepette a Román Királyság titkosszolgálatainak szervezet- és művelettörténeti rövid áttekintése elemzési alapot ad a következő történelmi korszak szervezettörténeti elemzéséhez. Ezenfelül néhány összegző gondolat is kiérlelődött ennek a királyi korszaknak a szervezeti elemzése során. A két világháború közötti román titkosszolgálati rendszert a háborús helyzetből békeállaptra való átmenet, illetve az új államalakulatból fakadó kihívásokra adott komplex válaszok jellemezték. Az SSI (Titkos, később Különleges Hírszerző Szolgálat), amely a húszas években önállósítani tudta magát, majd ötvözte a francia, az angol és a német szervezeti és műveleti tapasztalatokat, valamint önálló entitássá válva csak az állam vezetőjének tartozott beszámolási kötelezettséggel. A kor viszonyaihoz mérten meglepően fejlett operatív technikai

²⁴⁵ Az Office of Strategic Services (OSS) Romániában állomásozó teljes állományát, az összes beszervezett ügynökét, minden műveletét felderítették a románok, és az információkat átadták a szovjeteknek. Aparaschivei, Sorin 2013: *Spionajul american în România 1944–1948*. București, Militară.

eszközparkkal, fotó-, filmlaboratóriumokkal, telefonlehallgató rendszerekkel és nagy teljesítményű dekódolószolgáltatással rendelkezett.

A bel- és külpolitikai kihívásokra pedig komoly hálózati felderítéssel – főleg Varsó, Bécs, Prága irányába – reagált. A kiépült titkosszolgálati rendszert teljes fennállása ideje alatt a politikai befolyásolás tette sérülékennyé, előbb a királyi diktatúra, majd a 138 napig tartó legionárius önkény. Ezek a politikai rezsinváltások megelőzik a vizsgálat tárgyát képező rendszerváltásokat (1945, 1989), azonban kiváló viszonyítási mintát adnak az intézményi folytonosság, megszakítottság jelenségének tanulmányozásához, hiszen az *intézményi folytonosság rejtett elemének* jelenléte a feldolgozott szak- és emlékező irodalom alapján bizonyosságot nyert, vagyis az irredenta hírigény már a húszas évektől jelen volt a hírszerző és kémelhárító szervezetek műveleti kötelezettségeiben, illetve a második világháború közeledtével ez az igény csak fokozódott, hiszen Magyarország, illetve az erdélyi magyarok, az előbbi elsődlegesen, mint állandó hírszerzési vektor a második bécsi döntés következtében fokozottan megjelent a román szakági műveletekben, míg az utóbbi megkerülhetetlen kémelhárítási feladatként szerepelt az elhárító szervek (Siguranța, az SSI elhárítási igazgatósága és a csendőrség) céljai között. Noha jelentős volt a belpolitikai nyomás, utalunk itt az 1929–1931 közötti megszorításokra, illetve a már említett diktatúrákra, az *irredenta hírigény* folyamatosan megmaradt és részét képezte az intézményi identitásnak.

A szak- és emlékező irodalom mellett a levéltári forrásokat feldolgozó esettanulmány, amely a korabeli titkosszolgálatok egyik nyilvántartásának számított, elsődlegesen arra szolgáltat bizonyítékot, hogy Románia férfilakosságának jelentős része valamilyen formában a titkosszolgálatok nyilvántartásába került, természetesen a magyar ajkúak is, másodsorban pedig a kartonokon jelölt nemzetbiztonsági kockázati kategóriák igazolják, hogy a két világháború közötti időszakban az irredenta fogalma szerves részét képezte a román titkosszolgálatok műveleti tevékenységének. Az a tény, hogy ezeket jelenkorunk kutatói vizsgálhatják, jelzi, hogy az 1945 utáni kommunista titkosszolgálatoknak is rendelkezésre álltak ezek a nyilvántartások, és használhatták, illetve a következő fejezetekben látni fogjuk, hogy használták is ezeket az információkat.

Mennyire maradt meg a korábbi szervezeti kultúra, a személyi állomány és vele együtt az intézmény olyan jellemzői, amelyek túlélése biztosítja az intézményi folytonosságot? Az a hipotézisünk (H1.), hogy az irredenta mint identitásképző elem jelen van függetlenül attól, hogy királyi, legionárius vagy katonai diktatúra volt a Román Királyságban. A másik tudományos

felvetésünk (H3.) is igazolódik, hiszen a 3. fejezet történelmi korszakában mint „külső-belső ellenség” fókuszú szervezeti modell bizonyítást nyert, sőt a különböző nemzetbiztonsági területek, katonai és polgári szakágak szétválasztásának módja is körvonalazódott.

4. A Securitate felállítása és hatalmi helyezkedés a negyedik Groza-kormánytól a gheorghiu-deji korszak végéig (1944–1965)

4.1. Románia bel- és külpolitikai helyzete a második világháború végétől a gheorghiu-deji korszak végéig

4.1.1. Átmenet a királyságból a népi demokráciába (1944–1948)

Bár a kommunista ideológiának nem voltak erős gyökerei Romániában, a PCdR hatalomba kerülését több belső tényező is elősegítette. Ennek egyik alapvető feltétele az Európa szívébe menetelő szovjethatalom volt. Egy olyan Európában, amelyet háború pusztított, és lezárásakor Európa államai számos bizonytalansági tényezővel néztek szembe (éhínség, polgárháborús hangulat, ellátási gondok) és ezek mellett a diadalmas Szovjetunió befolyásolási követelései elfogadhatónak, jogosnak tűntek. Sztálin elképzeléseit Stéphane Courtois-t idézve: „Ez a háború nem olyan, mint a korábbiak. Aki meghódít egy területet, rákényszeríti a társadalmi rendszerét is. Mindegyik a saját rendszerét írja elő, amennyire csak lehetséges és a hadserege elérheti.”²⁴⁶ Ezt figyelembe véve a szovjetek által elfoglalt Romániában egy másik előfeltétel is adva volt a kommunisták hatalomra kerüléséhez, az a történelmi tapasztalat, hogy a polgári demokrácia vége Romániában Goga²⁴⁷ és Cuza²⁴⁸ tekintélyelvű kormányának beiktatásával kezdődött (1937. december – 1938. február), majd II. Károly diktatúrájával folytatódott 1938 februárjától 1940. szeptemberi bukásáig. Ez a királyi diktatúra felszámolt minden pártot és létrehozta az egyetlen politikai alakulatot, a Nemzeti Újjászületés Frontját, amely fontos precedenst teremtett a jövőbeni diktatúrák számára, így többek között Antonescu, majd a kommunisták hatalomra jutásának is.

²⁴⁶ Courtois, Stéphane 2011: *Comunism și totalitarism*. Iași, Polirom. 58.

²⁴⁷ Octavian Goga (1881–1938) költő, szélsőjobboldali politikus, akadémikus, miniszterelnök. 1919-ben művelődésügyi, 1920-ban állam-, 1926-ban belügyminiszter és végül 1937–1938-ban miniszterelnök.

²⁴⁸ Alexandru Constantin Cuza (1857–1947) egyetemi tanár, szélsőjobboldali politikus, akadémikus. 1923. március 4-én megalapította a Keresztény Nemzetvédelmi Szövetséget, majd 1935. július 14-én egyesült Octavian Goga Nemzeti Agrárpártjával, megalakítva a Nemzeti Keresztény Pártot. 1937 decembere és 1938 januárja között államminiszter, majd 1938-tól II. Károly 1940-es bukásáig királyi tanácsadó. 1945 áprilisában letartóztatták, és 1947-ben a szebeni börtönben hunyt el.

A két világháború közötti időszak modernizációs kudarcai, a felgyülemlett társadalmi feszültségek, a jellemzően elmaradott vidéki agrártársadalom felzárkóztatásának hiánya, a mímelt demokrácia az 1944. augusztus 23-ai kiugráskor alapja lett egy újabb diktatúra megjelenésének.²⁴⁹ Az alacsony iskolázottságú tömegek a két világháború között a szélsőjobboldali mozgalmaknak és pártoknak biztosítottak bázist, majd a kiugrás után a kommunistáknak is meglehetősen széles, a befolyásolásra érzékeny tömeg állt rendelkezésére. Azonban hangsúlyoznunk kell a Vörös Hadsereg jelenlétének jelentőségét is, amely a már korábban kiépített hálózatain keresztül megteremtette annak a feltételét, hogy egy apró politikai csoportosulás (két romániai csoport – Dej²⁵⁰ és Foriş²⁵¹, valamint egy Ana Pauker²⁵² vezette moszkvai társaság) a kommunisták részére megkönnyítse akár törvénytelen eszközökkel is azt, hogy egyik napról a másikra főszereplővé váljon a politikai színtéren.²⁵³

Az 1944. augusztus 23-ai, Constantin Sănătescu²⁵⁴ néhány hónapig tartó két kormányfői mandátuma alatt, decemberéig, többször kényszerült engedményeket tenni a

²⁴⁹ Şerban, Stelu 2006: *Elite, partide și spectru politic în România interbelică*, București, Paideia. 39–40.

²⁵⁰ Gheorghe Gheorghiu-Dej (1901–1965) egyszerű vasúti munkásból a romániai nemzeti kommunizmus „építészévé” vált. 1930-ban csatlakozott az RKP-hoz, és 1933-ban szervezője volt a grivițai munkáslázadásoknak. Ezért a tettéért a bíróság 12 évre ítélte, és ez a kommunista munkásmozgalom felkent vezérévé tette. 1944 augusztusában szabadult a börtönből, és a honi kommunisták vezetőjeként a kiugrás utáni kormányokban a Közmunkák Minisztériumát vezette, majd 1946-tól ipari és kereskedelmi miniszter. Beosztásából fakadóan irányította az államosítást, és hozzájárult a kollektivizálás folyamatához is. Tehette, hiszen 1945-től a kommunista párt főtitkára volt 1954-ig, majd 1955-től 1965-ig is ő töltötte be ezt a funkciót. 1952-ben eltávolította a moszkovita csoportot (Ana Pauker, Vasile Luca [Luka László], Teohari Georgescu), ezzel nyílt meg számára a halálig tartó teljhatalom.

²⁵¹ Ștefan Foriş (Fóris István) (1892–1946) a romániai kommunista mozgalom jeles alakja. 1921-ben az RKP alapítói között bukkant fel, majd illegalitásban tevékenykedett a harmincas években Romániában, moszkvai és prágai tartózkodása főleg agitációs és propagandatevékenységre szorítkozott. Többször bebörtönözték, és ott került szembe a Gheorghiu-Dej vezette csoporttal. 1940 és 1944 között, az Antonescu-diktatúra időszakában az RKP főtitkára, és ez az illegalitás az elszigetelődéséhez vezetett. 1944. április 4-én az Emil Bodnăraș és Iosif Ranghet (Ráncgez József) vezette összeesküvés során erőszakkal leváltották. Saját pártja fogságában maradt 1946-ig, amikor Teohari Georgescu felügyelete alatt brutálisan meggyilkolták.

²⁵² Ana Pauker (1893–1960) Románia sztalinizációjának egyik irányítója. Politikai karrierje gyors felemelkedések és bukások sorozata. Az első világháború végén Genfben orvosnak tanult. Franciaországban ismerkedett meg Marcel Paukerrel, és összeházasodtak. 1920-ban lépett be a kommunista mozgalomba, 1922-ben letartóztatták férjével együtt, és szabadulásuk után Svájcba, majd később Franciaországba mentek. Kommunista instruktorként tevékenykedett és a balkáni kommunista hálózatok építésével foglalkozott. Visszatérve Romániába illegális kommunista tevékenységért 1926-ban elítélték, de a Szovjetunióba szökött. 1934-es visszatérése után újból elítélték, és tíz évet kapott Mogyorós Sándorral [Alexandru Moghioros] és Alexandru Drăghici-csal együtt. 1941-ben a Szovjetunióba távozott, ahol a román csoportot vezette. 1944. szeptember 16-án tért vissza. 1947-ben külügyminiszter lett, majd a moszkovita csoport tagjaként 1952-ben Gheorghiu-Dej eltávolította, illetve börtönbe juttatta, majd házi őrizetben halt meg 1960-ban.

²⁵³ Denize, Eugen – Măță, Cezar 2005: *România comunistă. Statul și propaganda 1948–1953*. Târgoviște, Cetatea de Scaun. 17.

²⁵⁴ Constantin Sănătescu (1885–1947) katona5 karriert futott be, életútja a front szigora és a politikai élet között ingadozott, kulcsszerepet játszott Románia második világháború végi átmeneti korszakában. Katonai pályáját 1907-ben lovassági tisztként kezdte, gyorsan haladt a ranglétrán és a húszas évek második felében már Londonban és Madridban attaséként képviselte a Román Királyság érdekeit. A második világháború alatt vezérkari főnök 1943–1944-ben. Az augusztusi kiugrásban a királyi palota parancsnokaként vett részt. Az átállás utáni első két kormány miniszterelnöke 1944 decemberéig. Decembertől 1945. júniusig ismét vezérkari főnök.

kommunistáknak.²⁵⁵ Végül kénytelen volt lemondani miniszterelnöki tisztéről, azonban 1944. december – 1945. március között a Nicolae Rădescu²⁵⁶ vezette kormányban a kommunisták elvesztették a belügyi tárcát, hiszen azt a kormányfő maga irányította.

A remény, hogy a Rădescu-kormány feloldja a korábbi, a Sănătescu-kormány idején kialakult ellentéteket a kommunisták és a más nézeteket valló pártok között, és egységesen az ország építésére összpontosítanak majd, 1945 januárjában szertefoszlott. A Szövetséges Ellenőrző Bizottság (SZEB) vezetője, Malinovszkij tábornok sürgette a fegyverszüneti megállapodás szerinti kártérítés megfizetését a Szovjetuniónak, ugyanekkor pedig a kommunisták egyértelművé tették, hogy minden erejükkel azon lesznek, hogy megakadályozzák a kormány munkáját. 1945. január 20-án kihirdették a szakszervezetek szervezéséről szóló törvényerejű, valamint a háborús bűnösök és „az ország katasztrófájáért felelős személyek” üldözéséről és megbüntetéséről szóló rendeleteket. A szakszervezetek irányítását is átvették a kommunisták, és megkezdődött a mozgósítás a kormány ellen. Február 10-én a Ekések Frontja (Frontul Plugarilor) felhívást intézett a parasztokhoz, hogy lépjenek fel az azonnali agrárreform (földosztás) végrehajtása és a Nemzeti Demokrata Front (Frontul Național Democrat – FND)²⁵⁷ kizárólagos kormányalakítása érdekében. Arra hivatkozással, hogy a Nicolae Rădescu-kormány nem támogatta az azonnali földosztást, a Földművesek Frontja felszólította a parasztokat, hogy hozzanak létre falubizottságokat, és azonnal intézkedjenek a birtokok felosztása érdekében. Végül a kormány megbuktatását a szovjetek közvetlen beavatkozással érték el. 1945. február 27-én Andrej I. Visinszkij szovjet külügyminiszter-helyettes Bukarestbe érkezett, és azt követelte, hogy Mihály király azonnal menessze a Rădescu-kormányt, és hozzon

²⁵⁵ A kommunista párt önállóan nem lett volna elég erős, ezért tömörített más, baloldalinak beállított pártokat (Szociáldemokrata, MADOSZ, MNSZ – 1946. október 16-ától Magyar Népi Szövetség, Hazafiak Egyesülete – Uniunea Patrioților), és Nemzeti Demokrata Front néven folytatta pressziós tevékenységét a Sănătescu-kormányok ellen. 1944. november 4-én a szovjet támogatással követelőző FND elérte a kormány átalakítását, így az újban a miniszterelnök-helyettes és három tárcavezető is az FND színeiben tevékenykedett. Így a belügy irányítását miniszteri és államtitkári szinten már a kommunisták irányították. A kormány liberális és parasztpárti tagjaival szemben tovább folytatódtek az utcai zavargások, tüntetések, és végül Sănătescu kormányfő december 2-án végleg lemondott.

²⁵⁶ Nicolae Rădescu (1874–1953) is karrierkatona volt, aki életében egyszerre ért el katonai és politikai sikereket. Katonai pályáját 1903-ban kezdte lovassági hadnagyként, majd első világháborús szereplését ezredesként és egyben Ferdinánd király adjutánsaként fejezte be. 1933-ban a gyalogsági erők szemlélőjeként lett tartalékos. Ebben az évben lépett a politikai életbe. 1941-ben, amikor Antonescu marsall csatlakozott a Barbarossa művelethez, Rădescu tábornok tiltakozott a Dnyeszteren túli területekre való bevonulás ellen, és ezért internálótáborba küldték. 1944 októberében vezérkari főnökké nevezték ki, majd december 6-án miniszterelnökké. 1945. február 28-án lemondásra kényszerítették, majd 1946 júniusában külföldre menekült. Távollétében a bíróság elítélte katonai nemzeti ellenállási mozgalom szervezéséért. 1953-ban hunyt el New Yorkban.

²⁵⁷ Az FND a Román Kommunista Párt (PCR vagy magyarul RKP) által uralt politikai koalíció volt, amelyet 1944–1946 között a hatalom megragadásának eszközeként használtak. Az 1944. október 12-én alakult népfreontos szervezetet az RKP, a szociáldemokrata párt, Petru Groza Ekések Frontja, a Hazafiak Szövetsége és a szakszervezetek alkották.

létre egy olyat, amelyben a demokratikus (értsd kommunista) pártok képviselői és a pártokon kívüliek is képviseltetik magukat. A király elutasította a kérést, és kilátásba helyezte, hogy egy kormányváltás esetén az újat csakis választás útján lehet hatalomra juttatni. A király elutasító válaszára a szovjet hatóságok megfélemlítő intézkedéseket hoztak: a páncélos egységeket Bukarestbe vonták össze, leszerelték a HM-vezérkar őrzészlóalját, a rádió és a sajtó szovjet ellenőrzés alá került. 1945. február 28-án Nicolae Rădescu tábornok lemondott kormányfői tisztségéről. Ilyen körülmények között fogadta el a király az új kormány megalakulását.

Az 1945. március 6-án megalakult, Petru Groza²⁵⁸ vezette kabinet az első kommunista kormány az országban, amely megalapozta az utat a kommunista diktatúra előtt Romániában.²⁵⁹ Az 1945. március 6-án hatalomba ültetett Petru Groza-kormányban minden párt „képviseletette” magát, az FND-t alakító pártok, valamint a Nemzeti Liberális Párt (PNL) és a Román Nemzeti Parasztpárt (PNȚ) politikusai, így a kommunisták megszerezték az első győzelmüket. A parasztpárti és a liberális politikusok beemelése az első Groza-kormányba elsősorban a nyugati kormányok meggyőzésére szolgált, másodsorban pedig a nemzeti szakszervezetek, a népakarat megtestesítőiként hivatkozhattak rájuk. Így került be külügyminiszterként Gheorghe Tătărescu²⁶⁰, aki komoly szerepet játszott a román érdekek érvényesítésében a párizsi béketárgyalások során, vagy Petre Bejan²⁶¹ liberális politikus kereskedelmi miniszterként. Nyilvánvalóan a két világháború korszakalkotó történelmi nevei és meggyőződések

²⁵⁸ Petru Groza (1884–1958) politikus, államférfi. Politikai karrierje: az erdélyi román elitből kiemelkedve skrupulusok nélkül képes volt megegyezni mindenkivel céljai elérése érdekében. A két világháború között a közmunkák minisztériumát vezette 1926–27-ben. Az Ekések Frontjának 1933-as megalapításával és kriptokommunistaként igazgatva szolgált a kommunisták érdekeit az 1952-es felszámolásig. 1944 augusztusától 1945 februárjáig a minisztertanács helyettes elnöke, 1945. március 6-ától 1952 júniusáig kormányfő, 1952 júniusától 1958-ban bekövetkezett haláláig államelnök.

²⁵⁹ A részleteket lásd Rădulescu-Zoner, Șerban – Bușe, Daniela – Marinescu, Beatrice 1995: *Instaurarea totalitarismului comunist în România*. București, Cavallioti.

²⁶⁰ Gheorghe Tătărescu (1886–1957) liberális politikus, kormányfő, külügyminiszter. 1934–1937 és 1939–1940 között Románia miniszterelnöke. Ion Antonescu bukása után, 1944-ben megalapította saját liberális pártját, valójában a kommunisták szatellitpártját. Az 1945. március 6-án kinevezett Petru Groza-kormányban miniszterelnök-helyettes és külügyminiszter lett. 1947 novemberében eltávolították a kormányból.

²⁶¹ Petre Bejan (1896–1978) mérnök és liberális politikus. 1933-ban kezdődött politikai karrierje, amikor a Nemzeti Liberális Párt színeiben jutott be a parlamentbe. 1945 után szerepet játszott a PNL felszámolásában. 1950-ben perbe fogták azzal az indokkal, hogy vezető személyisége volt az általa felszámolt liberális pártnak, majd kényszermunkatáborba küldték 1951-ben, és végül 1955-ben szabadult Máramarosszigetről. Kényszerlakhelyet jelöltek ki számára, és csak 1960-ban oldották fel az adminisztratív intézkedést.

kommunistaellenes politikusai, mint Iuliu Maniu²⁶² és Constantin I. C. Brătianu²⁶³, nem kerülhettek be ebbe a kabinetbe.²⁶⁴

A Petru Groza vezette három kormány 1945. március 6. és 1948. április 14. között megszilárdította a kommunisták hatalmi rendszerét. Ennek egyik fontos módszere volt a sűrű kormányváltás, amelyek során megszabadult a korábban kabinetben lévő nemkívánatos, társutas miniszterektől, és helyükre megbízható kommunistákat tett, akik miniszteri székbe kerülve megkezdték Románia szovjetizálását. Ennek egyik fontos eleme volt a társadalom megtisztítása a fasiszta elemektől (értsd: antikommunistáktól). 1945 tavaszától a kommunista Lucrețiu Pătrășcanu²⁶⁵ igazságügyi miniszter szovjet mintára felállította a népbíróságok és a törvényszékek rendszerét, illetve bevezette a közvádoló intézményét is.²⁶⁶ Az 1946. novemberi választásokon a Demokrata Pártok Tömbje²⁶⁷ nyert a szavazatok 83,81%-val, azonban nyilvánvaló volt, hogy a történelmi PNT és a PNL szavazatai voltak enyhe túlsúlyban, de a Groza vezette kormány adminisztrációja meghamísította az eredményeket.²⁶⁸ A második Groza-kormányban a Román Kommunista Párt eminens személyiségei kerültek be: Ana

²⁶² Iuliu Maniu (1873–1953) a román politika központi alakja volt, több mint négy évtizeden át regionális és országos szintű pozíciókat töltött be. Politikai karrierjét a magyar országgyűlésben kezdte 1906-ban, 1910-ig volt képviselő. A húszas évek első felében a Román Nemzeti Párt elnöke. Majd 1928-tól 1933-ig a Román Nemzeti Parasztpárt színeiben képviselőként tevékenykedett a román parlamentben. Háromszor volt miniszterelnök 1928 és 1933 között. A kommunista hatalomátvétel ellen tevékenykedett, és nem meglepő, hogy 1947-ben a politikai rendőrség letartóztatta és hazaárulásért életfogytiglanra ítélték. A máramarosszigeti börtönben hunyt el 1953-ban.

²⁶³ Constantin I. C. (Dinu) Brătianu (1866–1950) bányamérnök és politikus, központi alakja a két világháború közötti és az 1945 utáni román politikai életnek, illetve a PNL utolsó nagy vezetője a kommunista rezsim megalakulása előtt. A PNL-t vezette 1934-től 1947-ig, a párt felszámolásáig. 1950-ben letartóztatták, és rövid időn belül a máramarosszigeti börtönben halt meg.

²⁶⁴ Prost, Henri 2006: *Destinul României (1918–1954)*. București, Compania. 243–248.

²⁶⁵ Lucrețiu Pătrășcanu (1900–1954) ügyvéd, közgazdász, szociológus, a Román Kommunista Párt vezetőségének tagja, igazságügy-miniszter. 1921-től az RKP (PCdR) alapító tagja. A két világháború alatt többször képviselte Moszkvában az RKP érdekeit. Védőügyvédként részt vett a harmincas évek kommunista pereiben, és ennek ellentételezéseként, illetve szakmai felkészültségének köszönhetően 1944 novemberétől igazságügy-miniszter egészen 1948. februári letartóztatásáig. Jobboldali elhajlással vádolták, és egy, a Slánský és Rajk elleni koncepciós perekhez hasonlóan folytattak le vele szemben, amelyben csak 1954-ben hoztak halálos ítéletet. Ceaușescu 1968-ban rehabilitálta.

²⁶⁶ Denize–Măță 2005: i. m., 22–23.

²⁶⁷ A Demokratikus Pártok Blokkja (BPD) egy újabb változata volt a kommunista szatelliteszervezetek politikai szövetségbe tömörítésének, amelyet az RKP vezetett, és amely 1946 és 1947 között irányította Romániát. A blokkot azért hozták létre, hogy biztosítsák a kommunisták győzelmét az 1946. novemberi, manipulált választásokon, és az RKP mellett a mindig szövetséges EkésekjáFrontot, a szociáldemokrata pártot, a Tătărescu-féle Nemzeti Liberális Pártot és más kisebb csoportokat is magában foglalt.

²⁶⁸ Boia, Lucian 2016: *Strania istorie a comunismului românesc*. București, Humanitas. 35–37.

Pauker, Vasile Luca²⁶⁹, Emil Bodnăraș²⁷⁰, akik meghatározó szereplői lettek az elkövetkező évek román politikai és társadalmi életének. Gyakorlatilag 1946. december 1-étől a kommunista párt egyeduralmódóvá vált Romániában.²⁷¹ Miután az állam összes kulcspozícióját elfoglalták és az ellenfeleket eltávolították, már csak Mihály király eltávolítása és a népi demokrácia hivatalos létrehozása maradt hátra. Ez a fordulat 1947. december 30-án következett be, amikor is Mihályt azzal zsarolták, hogy ha nem írja alá a lemondási nyilatkozatot, akkor kivégzik az 1945. november 8-ai politikai tiltakozás szétverése során letartóztatott 1100 fiatal tüntetőt. A király elfogadta a lemondási nyilatkozatot. Még aznap egy törvénytelen keretek között megtartott képviselőházi szavazással kikiáltották az új államformát, a Román Népköztársaságot. Ezzel az aktussal hatálytalanították az 1923-as alkotmányt, így az 1947. december 30-ai államcsínyt követően 1948. április 13-ig Románia alkotmányos vákuumba került. Azonban ez egyáltalán nem akadályozta a hatalomba került kommunistákat, hiszen a Petru Groza-kormány által kiadott rendeletek antedatált dátummal jelentek meg a *Hivatalos Közlöny*ben, azaz minden egyes rendelkezés 1947. december 29-ei időponttal jelent meg. Végül az új alkotmányt 1948. április 13-án fogadták el és a kommunista Románia első alkotmánya lett, azonban jogalapja vitatható maradt.

4.1.2. A romániai kommunizmus megszilárdításától a nemzeti kommunizmus megerősödéséig (1948–1965)

Az 1948. márciusi parlamenti választás volt az utolsó, amelyen hivatalosan szerepelhettek a kommunistán kívül más pártok is – a Nemzeti Liberális Párt és a Demokrata Parasztpárt –,

²⁶⁹ Vasile Luca [Luka László] (1898–1963) kommunista aktivista. 1919-ben a Székely Hadosztály kötelékében harcolt a megszálló románokkal szemben. 1924-ben már az RKP tagjaként és mint vasutas Lupényban és a Zsil völgyében sztrájkok szervezésével foglalkozott. A román Siguranța eljárta vele szemben és börtönbe csukták. Szökési kísérlete meghiúsult, és a bukovinai Csarnócán újból börtönbe került. A bevonuló szovjet közigazgatás szabadította fel, előbb szovjet állampolgár, majd Csarnócán polgármester-helyettes lett. 1944-ben őrnagy rendfokozattal a bevonuló csapatokkal érkezett Bukarestbe, és rögtön az RKP KB titkárságának tagja lett, majd a minisztertanács alelnöke és pénzügyminiszter 1947–1952 között. 1952-ben jobboldali elhajlással és pártellenes tevékenységgel vádolták, letartóztatták, bíróság elé állították, és 1954-ben hazaárulásért halálra ítélték; később a büntetését életfogytiglani szabadságvesztésre változtatták. 1963-ban halt meg a nagyenyedi börtönben. Ceaușescu 1968-ban rehabilitálta.

²⁷⁰ Emil Bodnăraș (1904–1976) katonai pályáját 1930-ban tüzér hadnagyként kezdte, kockált a szélsőjobboldali mozgalmakkal, majd 1932-ben dezertált és a Szovjetunióba szökött, különleges felkészítés után pedig 1935-ben már újra Románia területén tevékenykedett. Lebukott, a és börtönéveit kommunista aktivistákkal töltötte, többek között Gheorghiu-Dej csoportjában. 1944 áprilisától, Ștefan Foriș eltávolítása után az RKP ideiglenes operatív vezetésének tagja volt; a Hazafias Gárda parancsnoka (1944 augusztusa); honvédelmi miniszter (1947 decemberétől 1955 októberéig, párhuzamosan emelkedett a ranglétrán is, hiszen 1948-ban vezérezredes, majd egy évvel később már hadseregtábornok; 1955 és 1957 között a minisztertanács első alelnöke, közlekedési és távközlési miniszter 1957 és 1959 között. Karrierje utolsó éveiben az államtanács alelnöke (1967–1976). Pártvonalon az RKP KB tagja 1944 áprilisától egészen 1976-ban bekövetkezett haláláig).

²⁷¹ Denize–Mățu 2005: i. m., 21.

illetve szerepük csak annyi volt, hogy a demokrácia látszatát megőrizzék, a valóságban már csak kirakati kellékek voltak a népi demokráciában. E történelmi pártok teljes vezetősége már az új rendszer történetében sínylődött. A győztes párt, a Népi Demokrácia Frontja²⁷² – PCR – formális szövetségesei, és teljesen alárendelt viszonyban voltak vele, a hatalom célja pedig a széles nemzeti konszenzus szimulálása volt. Ezzel a lépéssel a maroknyi kommunista kisajátította az állam funkcióit, és elindult a népi demokrácia kiteljesítése felé.²⁷³

A történelmi kétkamarás parlamentet leváltó nagy nemzetgyűlés, amely a márciusi választások eredményeit tükrözte, 1948. április 13-án megszavazta a 114. törvényt²⁷⁴, amely bevezette a Román Népköztársaság alkotmányát. Ezt követte az 1952-es alkotmány, majd pedig az 1965-ös, a kommunista időszakban kiadott alaptörvény harmadik és egyben utolsó változata. A dokumentum egy új állami paradigma alapjait fektette le, amelyet a Szovjetunió alkotmánya inspirált.²⁷⁵ Noha az alkotmány 5-ös és 8-as cikkelye szerint a magánszemélyek továbbra is birtokolhattak termelőeszközöket, azaz létezett még magántulajdon²⁷⁶, azonban hamarosan, az 1948. június 11-ei 119. törvény értelmében minden magántulajdont államosítottak. Az 1948-as alkotmány számos jogot, például a tulajdonhoz való, írásban biztosított, szólás- és sajtószabadság, politikai és vallási szabadság stb., de a valóságban az állam abszolút mértékben ellenőrzött mindent a szovjetizált politikai rendőrség és az igazságszolgáltatás révén, figyelmen kívül hagyva az alkotmányban garantált jogokat.

1950. szeptember 8-án lépett hatályba az 1950. évi 5., a Román Népköztársaság területi átszervezéséről szóló törvény²⁷⁷, amellyel szovjet minta szerint felosztották az országot tartományi, városi, rajoni és községi gazdasági-adminisztratív területekre. A történelmi megyék – nevüket megtartva – tartományokként működtek egészen 1968-ig.

Az új társadalmi berendezkedés szovjet mintára rendelte el a történelmi emlékezet megváltoztatását és a kötelező névváltoztatásokat. Így az 1951. december 15-én hatályba lépett 226. rendelet alapján rendkívül sok települést, utcát, parkot, városrészt, vasútállomást, közintézményt, szervezetet stb. neveztek át.²⁷⁸ Minden nevet a szovjet és a román kommunista,

²⁷² 1948 februárjában, nem sokkal a választások előtt újabb, a kommunisták által irányított front alakult, amelybe a Román Munkáspárt (PMR) (az RKP és a szociáldemokraták egyik szárnyának egyesüléséből jött létre), továbbá olyan kommunista szervezetek tartoztak, mint az Ekések Frontja, a Magyar Népi Szövetség és a Nemzeti Néppárt.

²⁷³ Courtois 2011: i. m., 60.

²⁷⁴ Constituția RPR, *Monitorul Oficial*, nr. 87 bis, partea I (13 aprilie 1948), 3379–3385.

²⁷⁵ Denize–Măță 2005: i. m., 39.

²⁷⁶ Constituția RPR, *Monitorul Oficial*, nr. 87 bis, partea I (13 aprilie 1948), 3380.

²⁷⁷ *Buletinul Oficial*, nr. 77 (8 septembrie 1950), 857–858.

²⁷⁸ Bîțfoi, Dorin-Liviu 2012: *Așa s-a născut omul nou: În România anilor '50*. București, Compania. 21–25.

illetve vagy az új hatalom fogalmi megközelítésében progresszív történelmi személyiségek közül választottak ki. Így minden közteret és intézményt Marx, Engels, Lenin és Sztálin neve, alakja töltött meg. A negyvenes évek végétől a legfelsőbb vezető kultusza vált hivatalossá az élet minden területén. A civil társadalom atomizálódott, és a korábbi polgári demokratikus szervezetek teljes építménye és értékrendjei összeomlottak, hiszen ezekben az években az új társadalmi rend fő célja a hatalom megszilárdítása mellett az új ember típusának elfogadtatása. A második világháború végén Észak-Erdély román közigazgatás alá kerülésével (1944. október) az erdélyi magyarság súlyos bizalmi válságba került. Az 1944. október 16-án Brassóban megalakult Magyar Népi Szövetség célja az volt, hogy a baloldali erőkkel szövetségben biztosítsa a magyarság kollektív jogait.²⁷⁹ Ez az időszak a „román baloldal és a magyar népi erők szövetségeként” jelent meg a korabeli propagandában. A párizsi békeszerződés (1947) után, amely véglegesítette a határokat, az RKP már nem tartott igényt az MNSZ önálló politikai súlyára. Elkezdődött a szervezet leszalámizása: a nemzeti érdekeket képviselő vezetőket (pl. Kurkó Gyárfás) háttérbe szorították, és moszkovitákat ültettek a helyükre.²⁸⁰

Ugyanebben az időszakban a kommunista párt élén testvérgyilkos harc folyt az elsőbbségért a Romániában maradt kommunisták Gheorghe Gheorghiu-Dej vezette frakciója és a moszkovita Ana Pauker vezetésével. Ez utóbbi csoport tagjai, akik Moszkvában szereztek politikai-ideológiai jártasságukat, természetesen a központtól kapott küldetésüket akarták teljesíteni, míg a Gheorghiu-Dej vezette csoport, amely végül megnyerte ezt a konfrontációt, finoman és fokozatosan nacionalista irányba terelte a párt politikáját. Ana Pauker, Vasile Luca, Teohari Georgescu csoportjának felszámolása gyorsan következett be, 1952-ben, és csakis Sztálin engedélyével hajthatta végre a honi csoport.²⁸¹

Saját módszereikkel távolították el őket, egy, a háttérből irányított bírósággal, amelynek kialakításánál korábban ők maguk is közreműködtek. Olyan vádak hangzottak el, mint a „kozmpolitizmus”, „jobboldali elhajlás”, nagyon rugalmas vádak, amelyeket a kommunisták találtak ki, hogy bármilyen körülmények között és bármely személlyel szemben használhatók legyenek, és visszatérő motívumok maradtak az igazságszolgáltatásban a rendszer bukásáig.

²⁷⁹ Töttössy Magdolna 2005: *A Magyar Népi Szövetség története 1944–1953*. Csíkszereda, Pallas-Akadémia. 24–28.

²⁸⁰ Vincze Gábor: A Magyar Népi Szövetség válsága. *Magyar Kisebbség*, 1999/2., 34–40.

²⁸¹ Tismăneanu, Vladimir 2008: *Fantoma lui Gheorghiu-Dej*. București, Humanitas. 104–107.

Az említett eljárások az 1930-as sztálini tisztogatásokban gyökereznek, amikor is kialakult a kommunista diktatúra kettőssége, a terror és a propaganda mint az érem két oldala.²⁸²

Az új társadalmi rend kialakításához, illetve a teljes ellenőrzés megteremtéséhez a politikai rendőrség átalakítás mellett az igazságszolgáltatás gyökeres „reformjára” is szüksége volt a hatalomnak. A kor követelménye szerint: „az igazságszolgáltatásnak az osztályharc szellemében kell tevékenykednie. A bíróknak elemezniük kell az okok valódi társadalmi és politikai vetületét.”²⁸³ Az igazságszolgáltatásban bevezették az ülnöki rendszert, az ülnököket pedig a szakszervezetek küldték a bíróságokra²⁸⁴, míg a régi rendszer bírói apparátusát lecserélték, és újraértelmezték a jog alapjait, hiszen a törvényeket visszamenőleg alkalmazták, és eltörölték az ártatlanság vélelmét. Az új igazságszolgáltatás az újonnan meghozott törvényi támogatással halálra ítéelhette azokat, akiket „az állam belső és külső biztonsága elleni összeesküvéssel, a nemzetgazdaság gyarapodásának szabotálásával, árulással vagy osztályellenség szolgálatába állással”²⁸⁵ vádoltak meg. 1949-re az MNSZ elveszítette érdekvédelmi jellegét, és a kommunista párt egyszerű közvetítő szervezetévé vált. A vezetőket (köztük Bányai Lászlót vagy Kurkó Gyárfást) koncepciós perekben tartóztatták le vagy ellehetetlenítették. Végül 1953-ban a szervezet „önfeloszlattással” megszűnt, mivel a hatalom szerint a szocialista építés során a nemzetiségi kérdés „megoldódott”.²⁸⁶

Az új kommunista társadalmi berendezkedés záróköve, amely egyben Groza kormányzatának végét²⁸⁷ és a Gheorghiu-Dej fémjelezte időszak kezdetét jelentette, a sztálinista ihletésű, 1952 szeptember 24-én elfogadott alkotmány volt, amelyben elismerték, hogy Románia az előző elfogadása óta eltelt három évben alapvető változásokon ment keresztül, amely új alaptörvényt igényelt, és a korszak legújabb kihívásaira kellett választ adnia. Az új alkotmány hivatalossá tette Románia tagságát a szovjet befolyás alatt álló államok sorába, hiszen „a Román Népköztársaság a Szovjetunió történelmi győzelméből született úgy, hogy a szovjet dicsőséges hadsereg felszabadította Romániát a német fasizmus alól, és a felszabadulás a dolgozó népnek adott hatalmat. [...]”²⁸⁸

²⁸² Arendt, Hannah 1994: *Originile totalitarismului*. București, Humanitas. 445.

²⁸³ Henri Prost 2006: i. m., 301.

²⁸⁴ Uo.

²⁸⁵ Denize–Măță 2005: i. m., 73.

²⁸⁶ Bárdi Nándor 2004: *Tény és való. A budapesti kormányzatok és a határon túli magyarság kapcsolattörténete*. Pozsony, Kalligram. 58–62.

²⁸⁷ Petru Groza negyedik és utolsó kormányfői (minisztertanács-elnöki) ciklusa 1948. április 15-étől 1952. június 2-áig tartott.

²⁸⁸ Constituția RPR, *Buletinul Oficial*, nr. 1 (27 septembrie 1952), 1–8.

Sztálin 1953 márciusában bekövetkezett váratlan halála a csatlós államok minden politikai vezetőjét a bizonytalanság állapotába lökte; hiszen nem voltak felkészülve a legfőbb vezető távozására. Ezután röviddel belső hatalmi harc kezdődött a Szovjetunió legfelsőbb vezetői körében, amely az egész szocialista táborra hatással volt. Ahogy Jean-François Soulet megjegyzi: „kevesebb mint 18 hónap alatt (1953. március – 1954. július) minden európai kommunista országban a párt és az állam vezetése más kezébe került²⁸⁹, ami politikai irányváltást előidéző intézkedések fokozatos bevezetésével járt Csehszlovákiában, Lengyelországban, Magyarországon. Gheorghiu-Dej miniszterelnök is gyorsan megértette, hogy a kialakult helyzetben saját státusza is veszélybe került, így a párton belüli ellenzék felszámolására összpontosított (Ana Pauker, Vasile Luca, Teohari Georgescu), és 1955-re sikerült megszilárdítania vezető pozícióját. A „reformoktól való zsigeri, sőt kóros félelme”²⁹⁰ ellenére Gheorghiu-Dej mímelt nyitást hajtott végre, és úgy tett, mintha reformokat vezetne be.²⁹¹ A vasfüggöny több államában bekövetkezett változásokkal és a Romániában bevezetett ötéves tervvel (1951–1955), továbbá az erőltetett iparosítással szemben megnyilvánuló társadalmi elégedetlenségek következtében Gheorghiu-Dej újrafogalmazta a párt stratégiáját: felülvizsgálta az ötéves tervet, késleltette a kollektivizálást, a politikai foglyok egy részét kegyelemben részesítette, de csak azokat, akiket tíz évnél kevesebbre ítélték²⁹², és leállította a Duna–Fekete-tenger közti csatorna munkálatait. Hruscsov beiktatása után a Romániában addig folytatott intenzív szovjetizálási kampány gyengülni kezdett. 1954 és 1956 között feloszlatták a szovjet–román vegyesvállalatokat, a szovromokat, amelyeket 1945-ben baráti kapcsolatokra és a kommunista kölcsönös segítségnyújtásra hivatkozással alakítottak ki, azonban a Szovjetunió a saját gazdasági érdekeinek képviselőjére használta őket.

Moszkvában 1956. február 23-án az SZKP XX. kongresszusán Hruscsov jelentése – amelyben elítélte a sztálini személyi kultuszt és leleplezte a nagy tisztogatásokat – volt az a pillanat, amely komoly visszhangot keltett a kommunista világban, és valódi olvadást idézett elő a kommunista térben, azonban a román politikai életben fordított reakciót váltott ki. 1956 tavaszán és őszén a lengyelországi és a magyarországi történelmi eseményekkel összefüggésben Gheorghiu-Dej úgy érezte, hogy a jobboldali revizionista hullám komoly fenyegetés a számára. A többi

²⁸⁹ Soulet, Jean-François 1998: *Istoria comparată a statelor comuniste*. București, Polirom. 101.

²⁹⁰ Tismăneanu 2008: i. m., 132.

²⁹¹ Tismăneanu, Vladimir 2006: *Raport final. Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România*. București, 67. https://www.iicmer.ro/wp-content/uploads/2025/05/RAPORT-FINAL_-CADCR.pdf

²⁹² Decret nr. 421 din 24 septembrie 1955 pentru grațierea unor pedepse și amnistierea unor infracțiuni. *Buletinul Oficial*, nr. 27 (24 septembrie 1955).

kommunista vezetőhöz hasonlóan – a „magyar szindrómától” félve²⁹³ – Dej úgy döntött, hogy elutasítja a hruscsovi enyhülést, és visszatereli az országot az erős központi vezérlésű, keményvonalas politika irányába. Lucian Boia történész szerint Dej eleinte diszkréten, de egyre kitartóbban a nemzeti értékek fele fordult.²⁹⁴

Közvetlenül a moszkvai XX. pártkongresszuson való részvétel után a Iosif Chișinevschi²⁹⁵ – Miron Constantinescu²⁹⁶-féle csoport tagjai²⁹⁷ úgy ítélték meg, hogy Romániában eljött az ideje a személyi kultusz felszámolásának, ami gyakorlatilag Gheorghiu-Dejt támadta. A palotaforradalom nem sikerült, ugyanis nem találtak elég támogatót a pártvezetésben. A következő évben, 1957-ben mindkét vezetőt eltávolították a pártirányítás éléről. A Román Munkáspárt (RMP, románul PMR) 1957. június 28-a és július 3-a közötti plenáris ülésén a KB és a képviselt tagság határozottan elítéltek minden olyan kezdeményezést, amely torzítani és rágalmazni merészelt a párt tevékenységét és a népi demokratikus rendszer vívmányait, és olyan színben tünteti fel a SZKP XX. kongresszusa dokumentumainak megvitatását, ami zavart okozott volna a pártban, és gyengítette volna a munkáspárt és vezetőségének egységét.²⁹⁸ A párton belüli válság leküzdése után Gheorghiu-Dej pedig, utalva a reformerek csoportjára, 1957 decemberében a Magyar Autonóm Tartomány pártkonferenciáján határozott álláspontot képviselt, mondván: „A pártfegyelem megsértését határozottan el kell ítélni. Ebben a tekintetben nem szabad habozni.”²⁹⁹

Ebben az időszakban a hatalom koncentrációja mellett Gheorghiu-Dej úgy döntött, hogy formálisan kielégítik az új moszkvai irányelvet, az enyhülést. Mindeközben már a nemzeti politizálás első jelei is megjelentek, hiszen a Román Munkáspárt Központi Bizottságának 1956.

²⁹³ Antonín Novotný Csehszlovákiában és Walter Ulbricht az NDK-ban hasonló álláspontra helyezkedett, erről részletesen lásd Soulet 1998: i. m., 123.

²⁹⁴ Boia 2016: i. m., 87.

²⁹⁵ Iosif Chișinevschi (1905–1963) Bessarábiában, Bălțiiban orosz családban született. 1928-tól tagja a RKP-nak. Rövid idő belül letartóztatták, és szabadulása után a Szovjetunióba távozott, ahol agitprop vonalon képezték ki, majd Romániában vetették be. 1940-ben börtönbe került és a Targu Jiu-i lágerbe vitték. Ott került közel Gheorghiu-Dejhez. Az átállás után gyorsan ívelt a politikai karrierje, előbb az RKP KB tagja lett, majd 1948-ban a PB tagja, 1952 és 1955 között pedig az RKP KB propagandatitkára. 1954-1955-ben a minisztertanács helyettes elnöke. Azonban azzal, hogy Dej pártfőtitkár ellen fordult, 1957-re minden fontos vezetői tisztségből kizárták.

²⁹⁶ Miron Constantinescu (1917–1974) Chișinăuban született, de a húszas évek elején a család Aradra költözött. Filozófiát tanult, és 1936-tól az RKP tagja lett. A Siguranța letartóztatta, és tíz év kényszermunkára ítélték. Az 1944-es kiugrás után a *Scinteia* hivatalos pártlap főszerkesztője lett. 1948 és 1960 között az RKP PB tagja, 19945-től kisebb megszakítással 1974-ig az RKP KB tagja is volt. Chișinevschihez hasonlóan szembefordult Dejzsel, és lépésről lépésre szorították ki a vezető pozíciókból. Ceaușescu hatalomra jutásával újból visszakerült a Politikai, illetve a Központi Bizottságba.

²⁹⁷ Tismăneanu 2006: i. m., 71–74.

²⁹⁸ Gheorghiu-Dej, Gheorghe 1959: *Articole și cuvântări*. București, Politică. 200.

²⁹⁹ Gheorghiu-Dej 1959: i. m., 347.

decemberi ülésén hangoztatta, hogy a nemzeti jövedelem jelentősebb részét kell a román emberek anyagi és kulturális igényeinek kielégítésére fordítani.³⁰⁰

A leszámolásokkal és a tömeges perekkel (represszióval) párhuzamosan, a magyar forradalom leverésében játszott szerepéért, továbbá a Kreml politikai vezetésének katonai doktrínája megváltozásának következtében a szovjet hadsereg kivonult Romániából (1958). Gheorghiu-Dej a szovjet katonai erők kivonulásában látta politikája sikerét és egyben a moszkvai vezetést irányába megnyilvánuló bizalmának megerősödését. A román történeti irodalom ezt a történelmi pillanatot jelöli nemzeti, a Romániában ilyen formán bevezetett kommunizmusnak. Nemzeti változata csak népszerű lehetett, hiszen a lakosság a Szovjetunió gyámsága alóli fokozatos felszabadulásként élte meg a kivonulást. Katherine Verdery szerint a román kommunizmus eme sajátossága biztosította a gheorghiu-deji új politika sikerét, és idővel az értelmiségiek különféle kategóriáit is a hatalom oldalára állították, sőt, ez „(...) a nemzeti diskurzus olyan erősen meghonosodott a kulturális és a politikai életben, hogy hosszú távon aláásta a marxizmus diskurzusát, amely a pártvezetés alapját képezte.”³⁰¹

A Gheorghiu-Dej fémjelezte nemzeti kommunista diktatúra legjelentősebb politikai megnyilvánulása minden kétséget kizáróan a Román Munkáspárt 1964. áprilisi plenáris ülésén közzétett függetlenségi nyilatkozat, amely hivatalossá tette Románia függetlenségét a Szovjetuniótól, és ennek nyomatékot adott, hogy a román pártvezetés a Szovjetunió és Kína között kialakult konfliktusban Kína mellé állt, és ezzel a döntéssel közvetlen nemzetgazdasági következményekkel kellett szembenéznie a Szovjetunió részéről. Ez a döntés inkább egy arculatváltás volt, hiszen a román politikai berendezkedés továbbra is a deji sztálinizmus maradt.³⁰²

Az olvadás Gheorghiu-Dej diktatúrájának vége felé vált valósággá, amikor már megbizonyosodott, hogy a hatalmát senki sem fenyegeti. A társadalmi felszabadultság érzete főleg a sorozatos amnesztiáknak volt köszönhető, azonban ezeket külpolitikai érdekek határozták meg. Ezek következtében a politikai vezetés úgy döntött, hogy lépcsőzetesen engedi szabadon a politikai fogvatartottakat, ami gyakorlatilag két hullámban történt, előbb 1963-ban, majd 1964-ben, az első hullámban az 1963/767. és a 176. rendelet eredményeként, míg a

³⁰⁰ Gheorghiu-Dej 1959: i. m., 209.

³⁰¹ Verdery, Katherine 1994: *Compromis și rezistență. Cultura română sub Ceaușescu*. București, Humanitas. 79.

³⁰² Az áprilisi nyilatkozat keletkezéstörténetéről és következményeiről lásd Banu, Florian – Țăranu, Liviu 2004: *Aprilie 1964 – „Primăvara de la București”*. Cum s-a adoptat „Declarația de independență” a României? București, Enciclopedică.

másodikban szabadulók az 411/1964. rendelet alapján részesültek közkegyelemben. Azonban kutatói vélemények szerint ezek ugyancsak látszatintézkedések voltak, hiszen racionális döntés eredményeként a politikai vezetés ezzel a döntéssel megtakarította a kórházi kezelési költségeket, mivel gyakorlatilag az összes börtönt kórházzá alakították át betegek és haldoklók számára.³⁰³ Geopolitikai magyarázata ezeknek a döntéseknek, hogy Románia a Nyugattal való kapcsolatok enyhülésére törekedett, hogy technológiához és hitelekhez jusson, és ehhez az enyhülésére utaló intézkedéseket kellett hozni. Ugyanakkor ezek a Moszkvától való távolodást is jelezték, illetve a foglyok szabadon bocsátása a nemzettel való „megbékélés” gesztusa volt Dej részéről, továbbá a szovjet nyomással szemben a lakosság támogatását is megszerezte. A brutális erőszak korszakának a végét is sugallva a rendszer jelezte, hogy a társadalmi mérnökség következő fázisába lépett, hiszen a társadalmi ellenséget fizikailag és erkölcsileg megsemmisítették, így a foglyok már nem közvetlen veszélyt jelentettek, hanem olyan tömeget, amelyet szigorú felügyelet mellett kell integrálni.³⁰⁴

4.1.3. Románia nemzetközi szerepváltozása a második világháború végétől a nemzeti kommunizmus kialakulásáig (1944–1965)

Az a mód, ahogyan a második világháború véget ért, számos kompromisszum alapján történt, amelyek újabb állandó konfliktus forrását képezték, a hidegháborúét.³⁰⁵

A hidegháború kitöréséhez vezető okok a második világháborúban gyökereznek, és a több mint négy évtizedig tartó béke paradox módon a legnagyobb konfliktust is magába foglalta, és a két nagy győztes állam, az USA és a Szovjetunió egymásnak feszüléséből fakadt. A két nagyhatalom szembenállását úgy is felfoghatjuk, mint két ideológia, a kapitalista–demokratikus és a kommunista–autokrata konfliktusát.

³⁰³ Oprea, Marius 2008: *Adevărata călătorie a lui Zahei. V. Voiculescu și taina Rugului Aprins*. București, Humanitas. 271.

³⁰⁴ Dennis Deletant amellett száll síkra, hogy a hatalom az amnesziarendeleket (különösen a 411/1964-est) külpolitikai eszközként a rezsim megítélésének „megtisztítására” használta, előkészítve ezzel a terepet a fontos diplomáciai látogatásoknak. Deletant, Dennis 1998: *Ceaușescu și Securitatea. Constrângere și disidență în România comunistă, 1965–1989*. Iași, Polirom. 63. Ezzel szemben Stelian Tănase azt hangsúlyozza, hogy az amnesziarendeleket a párt körüli emberek „monolit egységének” megszilárdítása érdekében történtek, amely egyben Dej állásfoglalása volt a szovjet–kínai konfliktussal összefüggésben. **Tănase, Stelian 2006: *Elite și societate. Guvernarea Gheorghiu-Dej, 1948–1965*. București, Humanitas. 184.**

³⁰⁵ A „hidegháború” kifejezést két történelmi szereplőnek tulajdonítják. Az első, aki a fogalmat használta, Walter Lippmann újságíró és publicista, aki határozottan fogalmazott George Kennannak a Szovjetunió politikájához való hozzáállásáról. Ugyanakkor Bernard Mannes Baruch, Roosevelt elnök tanácsadója a „hidegháború” kifejezést használta a korabeli nemzetközi kapcsolatok állapotának jellemzésére. Lásd részletesen: Lippmann, Walter 1947: *A study in U.S.* New York, Foreign Policy; Gunn, Jeremy T. 2009: *Spiritual weapons: the Cold War and the forging of an American national religion*. In Greenberg Leonard E.: *Center for the Study of Religion in Public Life*. Trinity College, Hartford, Praeger. 24.

Románia nemzetközi politikai helyzete szempontjából jelentős volt Churchill 1944. októberi moszkvai látogatása. Ezen a találkozón döntött Sztálin és Churchill arról, hogy a később szovjet érdekszférába kerülő államok milyen mértékben és melyik nagyhatalom befolyása alá kerülnek. A két hatalom között létrejött „százalékos megállapodás” a román államot a szovjet befolyás övezetébe tolta, és 90%-os arányban biztosította Moszkva irányítását.³⁰⁶

Az 1943-as teheráni után a három nagyhatalom második konferenciájára Jaltában került sor 1945. február 4–11 között. Jaltában Sztálinnak már katonai előnyei voltak, hiszen a Vörös Hadsereg a későbbi befolyási övezetébe kerülő országok területein állomásozott, egyúttal közelebb lévén Berlinhez, az angol–amerikai csapatok így stratégiai hátrányban voltak. Ebből kifolyólag a szovjetek kedvezőbb tárgyalási helyzetbe kerültek Európa jövője és a nemzetközi biztonsági kérdések tekintetében. Ekkor rakták le az ENSZ alapjait és fogadták el a *Nyilatkozatot a felszabadult Európáról*³⁰⁷, ami illúzió volt a szovjet érdekszférába került országok számára, ahol majd „szabad választások” útján dönthettek volna a társadalmi berendezkedésről. A három nagyhatalom utolsó konferenciáján, Potsdamban 1945. július 17. és augusztus 2. között a tárgyalóasztalnál Sztálin, az új amerikai elnök, Harry S. Truman és a brit miniszterelnök, Winston Churchill³⁰⁸ egyeztettek a háborút lezáró kérdésekről. A tárgyalások feltételei némileg eltértek az előzőtől, hiszen az amerikai elnök annak tudatában tárgyalta, hogy az Egyesült Államok már megépítette az atombombát, használni is akarta Japán ellen. A szovjetek és az angolszász hatalmak között több kérdésben is feszültség volt, amelyek Európa jövőjét érintették. Így Truman felvetette a korábban elfogadott *Nyilatkozat a felszabadult Európáról* kapcsán, hogy a romániai és a bulgáriai kormányok oktrojált módon kerültek hatalomra. További fontos kérdés került terítékre: a Miniszterek Tanácsának létrehozása, amellyel az ENSZ Biztonsági Tanács öt állandó tagállama (USA, Szovjetunió, Egyesült Királyság, Franciaország, Kína) képviseltetné magát az elkövetkező békekonferencián Japán kapitulációja után; továbbá Németország helyzete a háború után; Ausztria státusza; a győztes hatalmak és a lengyel kormányok közötti kapcsolatok kérdése.³⁰⁹

A második világháború teljes befejezésének jegyében az Egyesült Államok, a Szovjetunió, Nagy-Britannia, Franciaország és Kína Párizsban találkozott, hogy eldöntsék, hogyan

³⁰⁶ Churchill, Winston 2002: *Memories, vol. VI. Triumph and Tragedy*. London, Rosetta Books. 273.

³⁰⁷ FRUS 1955: *The Conferences at Malta and Yalta 1945*. Vol. III, chapter I „Pre-conference documents”, documents 1–68 and chapter III „The Yalta Conference: February 4–11, 1945”, documents 322–472. Washington, US Government Printing Office. 3–447, 549–999.

³⁰⁸ A potsdami konferencia ideje alatt Churchillt Clement Attlee miniszterelnök váltotta.

³⁰⁹ Bernstein, Barton J. 1980: *Truman at Potsdam: His secret diary*. *Foreign Service Journal*, july–august, 29–36.

folytassák le a második világháborút lezáró békekonferenciát. A béke-előkészítés folyamatában a döntéshozó fórum a Nagyhatalmak Külügyminiszteri Tanácsa volt. A párizsi békeszerződést Párizsban 1947. február 10-én írták alá. Románia hivatalosan elveszítette Besszarábiát és Észak-Bukovinát, valamint a szovjet csapatok román területen állomásozhattak 1958-ig.³¹⁰

A Szovjetunió területi kompenzációt követelt az emberáldozatokért és a világháború alatt bekövetkezett anyagi károkért. Az USA nem folytathatta tovább a Szovjetunióval azt a partnerségi politikát, amelyet a második világháború alatt alakított ki, ezért az amerikai diplomácia más hangon kezdett politizálni Truman hivatali ideje alatt. Az USA külpolitikájáról és annak a nemzetközi biztonságra gyakorolt hatásairól George Frost Kennan a "Hosszú táviratban" tette közzé gondolatait.³¹¹ Kennan elemzése számos időtálló gondolatkört tartalmazott: a) az első azzal kapcsolatos, hogy a Szovjetunió volt a katonai hatalom szárazföldön, míg az USA ellenőrizte a tengereket és a levegőt, következésképpen a szovjet katonai hatalmat az USA csak tengeri és légi úton tudta ellensúlyozni; b) a második gondolatkörben az USA jövőbeni diplomáciai lépéseit taglalta, hogy a Szovjetunió terjeszkedése csak az ENSZ-en keresztül történhessen. A gyakorlatban a katonai stratégiai helyzet azt mutatta, hogy az USA nem tudta megvalósítani haditengerészeti fölényét, így Finnország, Skandinávia, Kelet-, Közép- és Délkelet-Európa, Irán, Irak, Törökország, Afganisztán, Mandzsúria rendkívüli kockázatoknak volt kitéve.³¹² Ilyen megfontolások alapján nyílt meg az út a Marshall-terv és a Truman-doktrína előtt. George Marshall, az USA külügyminisztere a brit és a francia külügyminiszterrel egyeztetett, majd ezután indult el 1947-ben az Európai Újjáépítési Program, vagy közismertebb nevén a Marshall-terv.

Eredeti formájában a Marshall-terv minden országnak szólt, függetlenül attól, hogy melyik befolyási övezetben volt. Az amerikaiak számoltak azzal, hogy a szocialista táborba került államok között feszültség alakul ki. Azonban Európa hidegháborús hadszíntérré változott, hiszen Sztálin a Marshall-tervre úgy válaszolt, hogy Belgrádban létrehozta a Kominformot 1947. szeptember 22-én. Ugyanakkor a potsdami konferenciát követően Sztálin Berlin blokád alá vonásával „fegyelmelni” akarta a Nyugatot. A szövetségesek megállapították, hogy a tervek teljesen átgondolatlanok voltak, és légi folyósókon keresztül megoldást találtak a nemzetközi

³¹⁰ Onișoru, Gheorghe 2015: *Istoria lumii contemporane: de la revoluția bolșevică până în zilele noastre (1917–2015)*. Târgoviște, Cetatea de Scaun. 117–119.

³¹¹ Kennan, George Frost 1946: „Long Telegram” Moscow, February 22, 1946. In *FRUS*, vol. 6. Washington, US Government Printing Office. 666–709.

³¹² Matthews, Freeman H. 1946: Political Estimate of Soviet Policy for Use in Connection with Military Studies, 1 April, 1946. In *FRUS*, vol. 1. Washington, US Government Printing Office. 1169.

humanitárius válságra. A szövetségeseknek ebből a műveletből kettős nyereségük származott: egyrészt megnyerték a közvélemény támogatását, másrészt tiszteletet és hálát a város lakóitól. Ebben a nemzetközi helyzetben volt a világ a hidegháború elején.

A hidegháború első évtizedében Románia geopolitikai helyzetét alapvetően a két katonai blokk megjelenése, a NATO és a Varsói Szerződés határozta meg. Gheorghiu-Dej főtitkár haláláig terjedően és azon túl Románia külpolitikai stratégiai pozícióját a Szovjetunió által Közép- és Kelet-Európában kiépített és több mint négy évtizeden át sikeresen fenntartott nemzetközi kapcsolatok keretették. Kiindulási pontnak számított, hogy Lengyelországgal vagy Csehszlovákiával ellentétben Romániát, Magyarországhoz hasonlóan, a moszkvai vezetés legyőzött és katonailag megszállt államnak tekintette, hiszen a szovjet hadsereg, amely katonailag a jászvásári–kisjenői offenzívával legyőzte a román felet, politikailag pedig az 1944. szeptember 12-ei fegyverszüneti egyezmény révén kapitulált. A politikai alávetés, azaz a politikai szuverenitás elvesztése mellett a gazdasági, kereskedelmi átrendeződés is bekövetkezett, hiszen Romániát (1938-as árfolyamon) 300 millió dollár kifizetésére kényszerítették, de a valóságban a költségek sokkal magasabbak voltak a Szovjetunióba küldött román termékek alulértékelése miatt,³¹³ továbbá az 1945-től alapított szovjet–román vegyesvállalatok stratégiai ágazatokat (olaj, közlekedés, urán, banki szolgáltatások) ellenőriztek. Bár elméletileg 50-50% partnerségről volt szó, a gyakorlatban a Szovjetunió ellenőrizte az irányítást, a profit és az erőforrások pedig kelet felé áramlottak.³¹⁴ A kereskedelmi orientáció egyértelmű átállítása mellett a Szovjetunió oktrojált árakat kényszerített ki, amelyek jóval a román export világpiaci szintje alatt, de a Szovjetunióból származó import piaci ára felett voltak.³¹⁵ A szovjet ellenőrzés alapja a tanácsadók beszivárgása, illetve behívása volt a nemzetbiztonsági és a gazdasági intézményekbe. A hadsereget és az elhárító/hírszerző rendszert, amelyeket évek alatt belső elnyomó eszközzé, politikai rendőrséggé alakították át, két általános módszerrel ellenőrizték: szovjet tanácsadókkal ezredszintig (a hadseregben) és hivatali szintig (a belügyi apparátusban), valamint jelentős számú katonai és állambiztonsági tiszt kiképzésével a Szovjetunióban.³¹⁶ A belpolitikai, gazdasági, belbiztonsági alrendszerek alávetése mellett Románia külpolitikájának a függése a Szovjetuniótól ugyancsak

³¹³ Constantiniu, Florin 1997: *O istorie sinceră a poporului român*. Univers Enciclopedic. 441–443.

³¹⁴ Banu, Luminița, – Banu, Florian 2014: *Sovromurile: mărirea și decăderea unui imperiu economic sovietic în România*. Cetatea de Scaun. 45–68.

³¹⁵ Hitchins, Keith 1994: *România: 1944–1989*. București, Humanitas. 32–35.

³¹⁶ Lásd a SZEB amerikai képviselőben jelen lévő Schuyler tábornok visszaemlékezéseit az 1940-es évek második feléből. Schuyler, Cortlandt Van Rensselaer 1997: *Misiune dificilă. Jurnal (28 ianuarie 1945–20 septembrie 1946)*. București, Enciclopedică.

szisztematikus folyamat volt, amely a közvetlen katonai irányítástól a nemzetek feletti struktúrákba való integrációig terjedt. Így előbb a Szövetséges Ellenőrző Bizottságon keresztül 1944 és 1947 között a szovjetek hatóságok közvetlenül a fegyverszüneti megállapodásra hivatkozással irányították a román állam alrendszerait és a külpolitikáját.³¹⁷ Hasonló befolyásszerzési mód volt a román szerződésrendszer irányultságának megváltoztatása, ennek ékes példája volt az 1948 februárjában megkötött Barátsági és Segítségnyújtási Szerződés, amely megpecsételte a szovjet érdekekkel való teljes egyetértést, illetve megtiltott Romániának minden olyan más szövetséget, amelyet a Szovjetunió ellenségesnek minősített.³¹⁸ A szovjetizálás másik hatékony módszere a külügyi apparátus megtisztítása volt a korábbi rendszer karrierdiplomataitól, lojális szakemberektől, illetve helyettesítése Moszkvához hű káderekkel, akiket közvetlenül „tanácsadók” felügyelnek.³¹⁹ A szovjet hatalmi rendszerbe integrálás lépései a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsával 1949-ben, majd a katonai integráció 1955-ben a Varsói Szerződés révén valósultak meg, és ahogy Dennis Deletant megállapította, Románia a hidegháborús sakktabla egy bábujává vált, a kezdeti években valódi vétőjoggal sem rendelkezett.³²⁰ A Dej pártfőtitkár kezdeményezte Moszkvától való távolodást mint külpolitikai taktikai irányváltást – amelynek látványos eleme az 1964. áprilisi nyilatkozat – is a szocialista blokk által elfogadott korlátokon belül tárgyalták meg.³²¹

4.2. Az 1945-től 1948-ig tartó politikai változások hatása a román titkosszolgálatok világára

Az 1944. augusztus 23-ai kiugrás után minden román titkosszolgálati szervnél alapos tisztogatás kezdődött azzal a céllal, hogy kitakarítsák az Abwehr és a Gestapo ügynökeit. Kezdetben ez a folyamat objektív irányt, a megtisztulást célozta, ugyanis jelentős számú német elkötelezettségű és legionárius érzelmű személy volt mind a rendőri, mind pedig a Biztonsági Rendőrség Igazgatóságánál (Direcția Poliției de Siguranța – DPS), közismertebb nevén a Siguranțanál. Párhuzamosan azonban megkezdődött az intenzív szovjet és kommunista

³¹⁷ Deletant, Dennis 2002: *România sub ocupație sovietică. 1944–1947*. București, Univers Enciclopedic. 31–35. A szerző részletesen taglalja azokat a módszereket, amelyeket a SZEZB-et paravánként használó szovjet szervek kihasználtak a beavatkozásra.

³¹⁸ Anton, Mioara 2007: *Ieșirea din cerc. Politica externă a României (1948–1955)*. București, Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului. 28–32.

³¹⁹ Giurescu, Dinu C. 2010: *România și comunismul: o istorie ilustrată*. București, Corint. 74. A szerző hangsúlyozza, hogy az új kádereken, illetve a tanácsadók rendszerén keresztül bármilyen román diplomáciai kezdeményezést nyomon követhettek.

³²⁰ Deletant, Dennis 2006: *România sub regimul comunist*. București, Fundația Academia Civică. 82–85. A szerző részletesen elemzi, hogyan szolgálták a román diplomaták a nemzetközi kommunista intézményeket Moszkva politikai ellenőrzésének eszközeiként.

³²¹ Retegan, Mihai 1998: *1968 – Din primăvară până în toamnă*. București, RAO. 15–20. A szerző részletesen bemutatja Dej és a szovjet vezetők közötti erőviszonyok történelmi kontextusát hatalmának utolsó pillanatáig terjedően.

beépülés és hatalomátvétel a védelmi struktúrákba. 1944-ben, amikor „megreformálták” (értsd: tisztogatásokat hajtottak végre) a román hírszerző szolgálatokat, három létezett: a Vezérkari Főnökség II. Osztálya (MStM Secția a II-a), az inkább 2. Iroda néven ismert struktúra, a Különleges Hírszerző Szolgálat (Serviciul Special de Informații – SSI), önálló hírszerző szerv és a Siguranța Națională – Általános Biztonság –, a Siguranța a rendőrség országos szervezete keretében. A munkaterületeik a külügyi, a belügyi hírszerzés és az elhárítás voltak. Ez a jelenség akkor erősödött fel, amikor 1945. március 6-án a Petru Groza-kormány megkezdte tevékenységét. A Siguranța, a rendőrség és a csendőrség politikai irányítását átvették a kommunisták. Ugyanekkor a személyi állomány megbízhatóságának vizsgálata ürügyén az NKVD bizalmas pozíciókba helyezte ügynökeit. Ebben az átmeneti időszakban királyságról beszélünk ugyan, de gyakorlatilag egy új hatalmi struktúra kiépítése zajlott, és a korábbi királyi korszakban képzett szakemberek mellett megjelent egy új, főleg a politikai lojalitás kritériuma szerint összeválogatott gárda is.

Az 1948. augusztus 28-ai 221. rendelettel létrehozott Securitate (Securitate) (az intézmény első hivatalos neve Népbiztonsági Főigazgatóság volt – Direcția Generală a Securității Poporului, DGSP) az egyeduradalomra törekvő kommunista párt által 1945–1948 között egy új elnyomó apparátus létrehozására tett erőfeszítések eredménye volt. A népköztársaság kikiáltása³²² után alig nyolc hónappal létrehozott intézmény négy évtizeden keresztül döntő befolyást gyakorolt Románia társadalmi és politikai helyzetének alakulására, és több százezer, sőt millió polgár sorsára. Az egyáltalán nem lineáris fejlődésű Securitate tíz átszervezésen esett át, az intézmény méretét, feladatait és hatásköreit pedig állandóan hozzáigazították az általa védelmezett politikai berendezkedés céljaihoz.

4.3. A Securitate szervezettörténeti áttekintése a létrehozástól a nemzeti kommunizmus bevezetéséig (1948–1965)

A titkosszolgálatok a királyi Románia eltűnésével egy új társadalmi rendszer követelményeivel néztek szembe. A jogi környezet átalakítása, kezdve a köztársaság 1947. december 30-ai kikiáltásával, folytatva a Ptk. 1948-as módosításával³²³, majd 1948. április 13-án az új alkotmány elfogadása, megteremtette a törvényi feltételeit egy belügyi irányítás alatt működő, rendőri szemléletű titkosszolgálati apparátusnak. A politikai életben végbement drasztikusan

³²² Köztársaság kikiáltása: 1947. december 30. *Monitorul Oficial*, nr. 87 bis, 13 aprilie 1948.

³²³ *Monitorul Oficial*, nr. 48, 27 februarie 1948.

egyoldalú változások, valamint ennek a társadalomra és az államigazgatásra gyakorolt hatása egyértelműen politikai, jelesül a Román Munkáspárt közvetlen irányítása alatt álló szervezetként kezdte meg működését. A szakirodalom a Securitate helyzetének alakulása szempontjából négy, egyenként nagyjából évtizedes időszakra bontja a titkosszolgálatok szervezettörténetét³²⁴:

1. 1948–1958 – a Securitate „inasévei”, az „osztályellenséggel” folytatott erőszakos konfrontáció periódusa. Ebben az időszakban rakták le tevékenysége alapjait az új moszkvai módszerek és a specifikus eszközök bevezetésével, és ekkor teremtették meg a Securitate mint a rettegett kommunista párt nem kevésbé rettegett fegyvere „hírnevet”.

Az intézmény az első, az önazonosság keresésének szakaszában szenvedte el a legalapvetőbb és több hullásban végrehajtott átszervezését. Ennek megfelelően a 1948. szeptember 1-jei létrehozás³²⁵ és 1951. április 1-je között az intézmény neve a Népbiztonsági Főigazgatóság volt. A Securitate neve 1951. április 1-je és 1952. szeptember 20-a között Állambiztonsági Főigazgatóság (Direcția Generală a Securității Statului – DGSS). Attól az időponttól, a szovjet modell kísérleti alkalmazása nyomán, kezdte működését az Állambiztonsági Minisztérium (Ministerul Securității Statului – MSS), a BM egyes hagyományos struktúráiból létrehozott mesterséges entitás, mely rövid időn belül bebizonyította életképtelenségét, következésképpen az MSS 1953. szeptember 7-én beolvadt a BM-be, a Securitate pedig igazgatóságok, központi szolgálatok és tartományi igazgatóságok formájában létezett ezen minisztériumon belül. A levéltári források szerint a Román Munkáspárt vezetőit szinte folyamatosan az foglalkoztatta, hogy a Securitate szervezeti struktúráját minél jobban hozzáigazítsák a rezsim igényeihez. Az újabb átszervezési kísérletre 1956-ban került sor. Ezúttal a Securitate tevékenysége hatékonyabbá tételének ügye szorosán egybefonódott azzal az elvárással, hogy a rettegett intézményt megtartsák a párt ellenőrzése alatt, és elkerüljék, hogy a párton belüli hatalmi harc eszközévé váljon. Az attól való félelem, hogy az intézményt Gheorghiu-Dej a saját céljaira használná, és a Szovjetunióban kezdeményezett úgynevezett „desztalinizálás” által megteremtett kedvező helyzet arra készítette a Politikai Bizottság egyes tagjait, változtassanak a helyzeten. Megpróbálták leválasztani a Securitatét a Belügyminisztérium (MAI vagy

³²⁴ Banu–Țăranu 2016: i. m.; Banu, Florian et al. 2002 I: i. m.; Neagoe-Pleșa–Pleșa 2004: i. m.; Dobre et al. 2004: i. m.; Troncotă 2003a: i. m.; Oprea 2002: i. m.; SRI 1995–1997: *Cartea Albă a Securității, 1–5*. București, SRI. Troncotă 1999: i. m.; Williams–Deletant 2001: i. m.

³²⁵ CNSAS Fond MI/DMRU 7346 vol. 1. Az 1948. augusztus 30-án kelt 221-es nemzetgyűlési rendelet a DGSS felállításáról. http://www.cnsas.ro/documente/acte_normative/7346_001%20fila%20007-008.pdf (utolsó letöltés: 2026.03.10.).

magyarul BM) többi részlegéről és átszervezni egy Állambiztonsági Főosztállyá (Departamentul Securității), melyet így kivontak volna a Dej parancsait hűségesen végrehajtó Alexandru Drăghici³²⁶ közvetlen ellenőrzése alól. Végül e szervezeti egység létrehozásának kérdését 1957 márciusában véglegesen a Gheorghiu-Dej által kívánt módon döntötték el, és gyakorlatilag Drăghici végig kiszolgálta Dej kéréseit.

2. 1958–1968 – ennek az időszaknak az elejét a szovjet csapatok kivonása határozta meg az ezzel járó összes politikai, gazdasági és társadalmi következménnyel, a végét pedig az Állambiztonsági Tanács (Consiliul Securității Statului – CSS) 1968. április 3-ai felállítása, szinte egyidejűleg az addigi teljhatalmú belügyminiszter, Alexandru Drăghici kizárásával a pártból. A BM-en belül csak 1967 júliusában hozták létre az Állambiztonsági Főosztályt (Departamentul Securității Statului – DSS), hogy „egységes módon koordinálja, ellenőrizze és irányítsa a biztonsági szervek által az állambiztonság ellen irányuló tevékenységek megelőzését, felfedezését és felszámolását”. E főosztály vezetését az Állambiztonsági Tanács (CSS) mint „döntéshozó szerv” biztosította, mely „a kollektív munka és vezetés elve” szerint fejtette ki tevékenységét, élén egy elnökkel, aki ugyanakkor a belügyminiszter első helyettese is volt (Ion Stănescu³²⁷, aki 1964-től az RMP Olténiai Regionális Tanácsának első titkára). A DSS főigazgatóságából, igazgatóságokból és központi szolgálatokból állt, alárendeltségében pedig regionális igazgatóságok, valamint biztonsági csapatok működtek.

1948 augusztusában a Központi Bizottság adminisztratív és politikai osztályának vezetéséből a pártvonalon megbízható Gheorghe Pintiliét³²⁸ nevezték ki a frissen átszervezett Siguranța (a

³²⁶ Alexandru Drăghici (1913–1993) vezérezredes; a harmincas években az illegális kommunista mozgalom tagja. 1936-ban elítélték az Ana Pauker-perben. Ceaușescu és Drăghici versengése már ekkor elkezdődött. Az 1944. augusztusi kiugrás után a román főváros pártszervezetét vezette. 1952-től belügyminiszter, majd 1953 és 1957 között az Állambiztonsági Minisztérium vezetője és újra belügyminiszter 1957-től 1965-ig. Az 1965-ben hatalomra került Ceaușescu vizsgálatot indított ellene a múltban elkövetett bűnök (a Pătrășcanu-csoport és más kommunisták ellen lefolytatott perek) miatt. 1968-ban megfosztották vezérezredesi rendfokozatától, és felmentették minden párt- és állami beosztásból. 1972-ben vállalatigazgatóként nyugdíjba vonult.

³²⁷ Ion Stănescu (1929–2010) fodrász, kommunista aktivista, miniszter. 1947-ben lépett a kommunista pártba és rövid agitatori tevékenysége után karrierje az 1951-ben befejezett politikai tisztviselői iskola elvégzése után gyorsult fel. Előbb politikai instruktor, sőt, az RMP KB A. A. Zdanov Politikai Főiskolán szerzett diplomát és 1955-től 1959-ig a Fegyveres Erők Minisztériumát és a Belügyminisztériumot felügyelő személyzeti politikáért felelős vezető. Ennek köszönhetően került kapcsolatba Nicolae Ceaușescuval. Ebben az időszakban szerzett jogi diplomát. 1965-ben Ceaușescu hatalomra kerülésével ő is bekerült az RKP KB-ba és maradt a rendszer bukásáig, majd 1969-től az RKP KB VB tagja 1980-ig. 1968-tól 1972-ig a CSS vezetője, majd belügyminiszter 1972-től 1973-ig. Szakmai hiba miatt visszaléptették és megyei párttitkárként folytatta tevékenységét 1977-ig. Rehabilitált személyként számos minisztérium élén tevékenykedett 1990. január 2-ig, amikor is vezérőrnagyi rendfokozattal vonult nyugállományba.

³²⁸ Gheorghe Pintilie (Bodnarenko) (1902–1985) Moldovában, Tiraszpolban született, ukrán származású. 1944-től Romániában tevékenykedett szovjet hivatásos kém, aki paramilitáris szervezet vezetőjeként a szovjet típusú kommunista berendezkedés erőszakszervi irányítója. Az 1948-ban létrehozott Securitate első igazgatója vezérőrnagyi rendfokozattal és a belügyminiszter első helyettese. 1963-ig igazgatóként a Securitate különböző

politikai rendőrség) élére. Ekkor vette fel a szervezet a Népbiztonsági Főigazgatóság, röviden Securitate nevet. Az új név az új politikai berendezkedésnek megfelelően új feladatokat jelentett a szervezet számára. Az állambiztonság formálisan továbbra is a Belügyminisztérium szervezetébe tartozott, szerepe pedig a 221/1948. alapító rendelet (1948. augusztus 30.) szerint „megvédeni a demokratikus vívmányokat és a Román Népköztársaság biztonságát a szervezkedő belső és külső ellenséggel szemben”. A „demokratikus vívmányok” védelme az RMP hatalmon maradásának biztosítását jelentette, és ezáltal az új Román Népköztársaság hivatalosan is rendőrállamként határozta meg magát. A Securitate tisztjeinek 90%-a párttag volt, Pintilie KB-tagsága pedig implicit módon is jelezte, hogy a szervezet a párt ellenőrzése alatt áll.

Az augusztus 15-én rendeletben kinevezett Gheorghe Pintilie altábornagy mellé szeptember 1-jén két további helyettes érkezett vezérőrnagyi rangban: a besszarábiai származású, orosz anyanyelvű Alexandru Nicolski³²⁹, valamint az ugyanonnan származó, ukrán nemzetiségű Vladimir Mazuru³³⁰, aki a későbbiekben lengyelországi nagykövet is lett. Mindhárman az ekkori MGB, a szovjet Állambiztonsági Minisztérium tagjai voltak. A frissen megalakult DGSP tevékenységét az MGB tanácsadói felügyelték. 1949 és 1953 között a MGB bukaresti főtanácsadói szerepét Alekszandr Szaharovszkij töltötte be, aki 1956-ban a KGB (Állambiztonsági Bizottság) első főcsoportfőnökségét vezette. A DGSP tíz országos vagy központi igazgatóságra tagozódott: A DGSP szervezete az 1948. augusztus 30-ai alapító rendelet szerint: I. Belföldi Hírszerzési Igazgatóság (Informații interne), vezetője Gavril Birtaş ezredes, II. Szabotázselhárítási Igazgatóság (Contrasabotaj), igazgatója Gogu Popescu ezredes, III. Rendőrség és Fegyintézetek Elhárítási Igazgatósága (Contraspionaj în închisori și poliție), igazgatója Coman Stoilescu őrnagy, IV. Fegyveres Erők Belföldi Elhárítási Igazgatósága

szervezeti egységeit vezeti, amikor is egészségügyi állapotára tekintettel kérte nyugdíjazását. 1968-ban a Ceaușescu-féle, az ötvenes évek kommunista áldozatainak rehabilitációjával egy időben még a pártból is kizárták. 1971-ben Nicolae Ceaușescu rehabilitálta és visszakapta rendfokozatát, illetve Tudor Vladimirescu Renddel is kitüntette.

³²⁹ Alexandru Nicolski (Nicholski) (1915–1992) a besszarábiai Chișinăuban született Boris Grünberg néven. 1932-től már a kommunista párt tagja. 1940-ben együttműködött a bevonuló szovjet hatóságokkal, és Romániába küldték felderítő műveletre. Lebukott, és életfogytig tartó kényszermunkára ítélték. Az 1944. augusztusi átállás után szabadult, és politikai instruktor lett a Hazafias Harci Alakulatoknál (az RKP félkatonai szervezete). 1944 telén már a Rendőr Főigazgatóság Detektívek Testületénél szolgálat. Előbb a Siguranța vezetésével bízták meg 1947-ben, majd a következő évben a frissen alakult Népbiztonsági Főigazgatóság helyettes vezetője lett. 1953-tól 1961-ig a BM főtitkára. 1961-ben egészségügyi állapotára tekintettel nyugdíjazták.

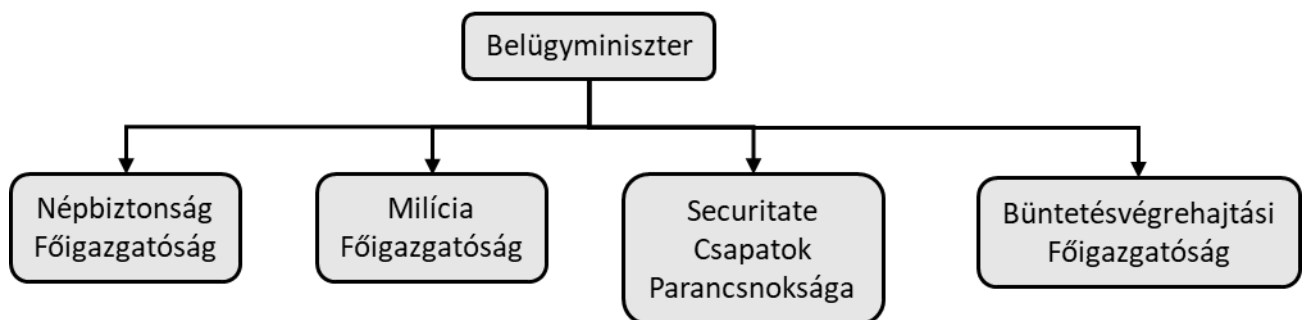
³³⁰ Vladimir Mazuru (1913–1986) Chișinăuban született ukrán családban. Az NKVD ejtőernyőzte 1944-ben: az RKP személyzeti ügyekért felelős vezetője, a Siguranța személyügyi igazgatója, illetve politikai vonalon az Ana Pauker vezette moszkovita csoport támogatását élvezte. 1948-ban a frissen alakult DGSP főigazgató-helyettese lett. 1953-ban a moszkovita csoporttal együtt ő is háttérbe szorult, előbb logisztikáért felelős igazgató, majd 1955-ben tartalék állományba helyezték.

(Contraspionaj în forțele armate), igazgatója Gheorghe Petrescu őrnagy, V. Bűnügyi Vizsgálatok Igazgatósága (Anchete penale), igazgatója Mihai (Mișu) Dulgheru ezredes, VI. Minisztériumok Védelmének Igazgatósága (Protecția ministerelor), igazgatója Augustin Albon alezredes, VII. (Op.) Technikai Igazgatóság (Technică), igazgatója Alexandru Neacșu alezredes, VIII. Személyzeti Igazgatóság (Cadre) igazgatója Vladimir Mazuru ezredes, IX. Politikai Igazgatóság (Politică) igazgatója Alexandru Guțan őrnagy, X. Adminisztratív Igazgatóság (Administrativă) igazgatója Alexandru Jurnu ezredes. További alosztályok foglalkoztak a levélküldemények ellenőrzésével, megfigyeléssel, lehallgatással, és volt egy rejtjeles kommunikációval foglalkozó részleg, valamint egy titkárság is. Létrehoztak 12 tartományi, köztük a bukaresti igazgatóságot is.

1949-ben a MAI struktúrája gyökeres átalakuláson ment keresztül, amelynek állambiztonsági, rendőri és karhatalmi erőit teljesen az új kommunista rendszer szolgálatába állították át. Az 1948. augusztus 30-án megkezdett strukturális változások következő meghatározó lépése az 1949. március 9-ei 102. rendelet volt, amely szabályozta a kommunista MAI szervezetét és működését.³³¹

1. ábra. A Belügyminisztérium 1949-es áttekintő szervezeti ábrája

BM elnagyolt szervezeti ábrája 1948 második felében

Forrás: *Buletinul Oficial al RPR*, nr. 8, 16 martie 1949, a nemzetgyűlés 102-es rendelete a Román Népköztársaság Belügyminisztériumának megszervezéséről.

A DGSP szervezete az 50/1951-es (1951. március 30.) rendelet után, immár Állambiztonsági Főigazgatóság (Direcția Generală a Securității Statului, DGSS): A) Külügyi Hírszerzési

³³¹ *Buletinul Oficial al RPR*, nr. 8, 16 martie 1949, a nemzetgyűlés 102-es rendelete a Román Népköztársaság Belügyminisztériumának megszervezéséről.

Igazgatóság (Informații externe), B) Kémelhárítási Igazgatóság (Contraspionaj), C) Szabotázselhárítási Igazgatóság (Contrasabotaj), D) Szállítási (Biztosítási) Igazgatóság (Transporturi), E) Miliția Elhárítási Igazgatósága (Contraspionaj în Miliție), F) Megfigyelési Igazgatóság (Supraveghere), G) Bűnügyi Vizsgálatok Igazgatósága (Anchete penale), H) Fegyveres Erők Elhárítási Igazgatósága (Contraspionaj în forțele armate), I) Pártvezetés Személyi Biztonságát Felügyelő Igazgatóság (Protecția conducerii partidului), J) Oktatási és Káderigazgatóság (Cadre și școli), K) Ügyviteli/Adminisztratív Igazgatóság (Administrativă), L) Politikai Igazgatóság (Politică) További osztályok foglalkoztak a könyveléssel, az archiválással, a levélküldemények ellenőrzésével, a titkos dokumentumok szállításával, valamint létezett egy titkárság is. Annak érdekében, hogy lefedjék az 1950 szeptemberében végrehajtott helyi közigazgatási reform új területi tagozódását, amelynek eredményeként a korábbi megyéket 28 tartományba szervezték, a tartományi igazgatóságok számát is 28-ra növelték. 1952. szeptember 20-án a Belügyminisztériumtól különálló szervezetként létrejött az *Állambiztonsági Minisztérium (Ministerul Securității Statului)*, amely magába foglalta a DGSS-t is. 1953. szeptember 7-én a két minisztériumot összevonták.

Az SSI, amely a külügyi hírszerzésért és elhárításért volt felelős, 1948–1951 között párhuzamosan dolgozott a DGSP I. és IV. Igazgatóságával, amikor is beolvadt a Securitateba. Tartományi igazgatóságokat (direcții regionale) hoztak létre Bukarest, illetve Brassó, Kolozs, Constanța, Craiova, Galați, Iași, Nagyvárad, Pitești, Ploiești, Szeben, Suceava és Temesvár tartományok lefedésére. A tartományi igazgatóságok belső szervezeti tagozódása a tíz országos igazgatóságét tükrözte, amelyek alá tartoztak az egyes tartományi részlegek is. Továbbá minden tartományi igazgatóság tovább tagozódott megyei kirendeltségekre (servicii județene), amelyek alá rendelték a városi és községi állambiztonsági irodákat (birouri de securitate).

Az 1948-tól 1953-ig terjedő időszak szervezeti átalakításaival a román vezetés kritika nélküli átvette a szovjet belügyi szervezési modellt. Marius Oprea határozott álláspontja, hogy a szervezeti felépítést a szovjet modelltől másolták, ideológia és működési logika tekintetében teljesen alárendelve azt Moszkvának³³². Dennis Deletant brit kutató, a román állambiztonsági szervezet szakavatott ismerője munkáiban azt hangsúlyozza, hogy a Securitate a sztálinista modell szerint „állam az államban”, továbbá azt is, hogy az igazgatóságokat és a kihallgatási módszereket közvetlenül a jelen lévő szovjet tanácsadók utasításai alapján alakították ki.³³³ A 2006-ban a romániai kommunista diktatúra elemzésére felállított Elnöki Bizottság jelentése is

³³² Oprea, Marius 2004: *Moștenitorii Securității*. București, Humanitas. 42–47.

³³³ Deletant 1998: i. m., 43–49.

igazolta, hogy a Belügyminisztériumot 1952-ben a Szovjetunió MGB-jének mintájára szervezték át.³³⁴

A két minisztérium összevonása után a Securitate a Belügyminisztériumon belül továbbra is központi igazgatóságok és szolgálatok, valamint regionális igazgatóságok szerkezeti kiosztásban működött, az intézmény szervezeti felépítése nem változott jelentősen. Az egyik központi igazgatóság az I. Külügyi Hírszerzési Igazgatóság volt, amely a külföldi és elsősorban nyugati irányú hírszerző műveletekért volt felelős, és a BM vezetésének különös figyelmét élvezte. 1955-ben ez az igazgatóság főosztályi felosztásban földrajzi régiókat fedett le: Németország, Ausztria főosztályának megfeleltethető a II. Szolgálat; Egyesült Államok és Kanada: III. Szolgálat; Olaszország, Franciaország: IV. Szolgálat; Törökország, Izrael, Egyiptom: V. Szolgálat. A hírszerző tevékenység védelmét a VI. Kémelhárító Szolgálat látta el. Noha földrajzi kiosztás szerinti elvet alkalmaztak a szervezeti felépítés kialakításánál, mégis voltak olyan kiemelt hírigények, illetve műveleti vektorok, amelyek ezenkívül is helyet kaptak a szervezetben. Az I. Szolgálat az emigrációval foglalkozott, illetve külön műveleti terület volt a technikai-tudományos hírszerzés, a VII. Szolgálat. A technikai és az adminisztratív feladatokat szakterületenként ugyancsak főosztályi szintű szolgálatok fedték le, így a IX. az adminisztratív, a H jelű pedig a rádióforgalmazás és rejtjelfejtés szolgálata volt. A személyzeti szolgálatot nem számozták. A struktúra eggyel alacsonyabb szintjén osztályok és alosztályoknak megfeleltethető irodák működtek (birouri).

Az 1953. szeptemberi összevonás utáni átszervezési hullám 1955 elejére zárult le: egy rendkívül sokrétű feladatokat ellátó és szervezeti kiterjedésű minisztériumot eredményezett. 1955-ben a következő szervezeti egységet integrálta magába a belügyi terület:

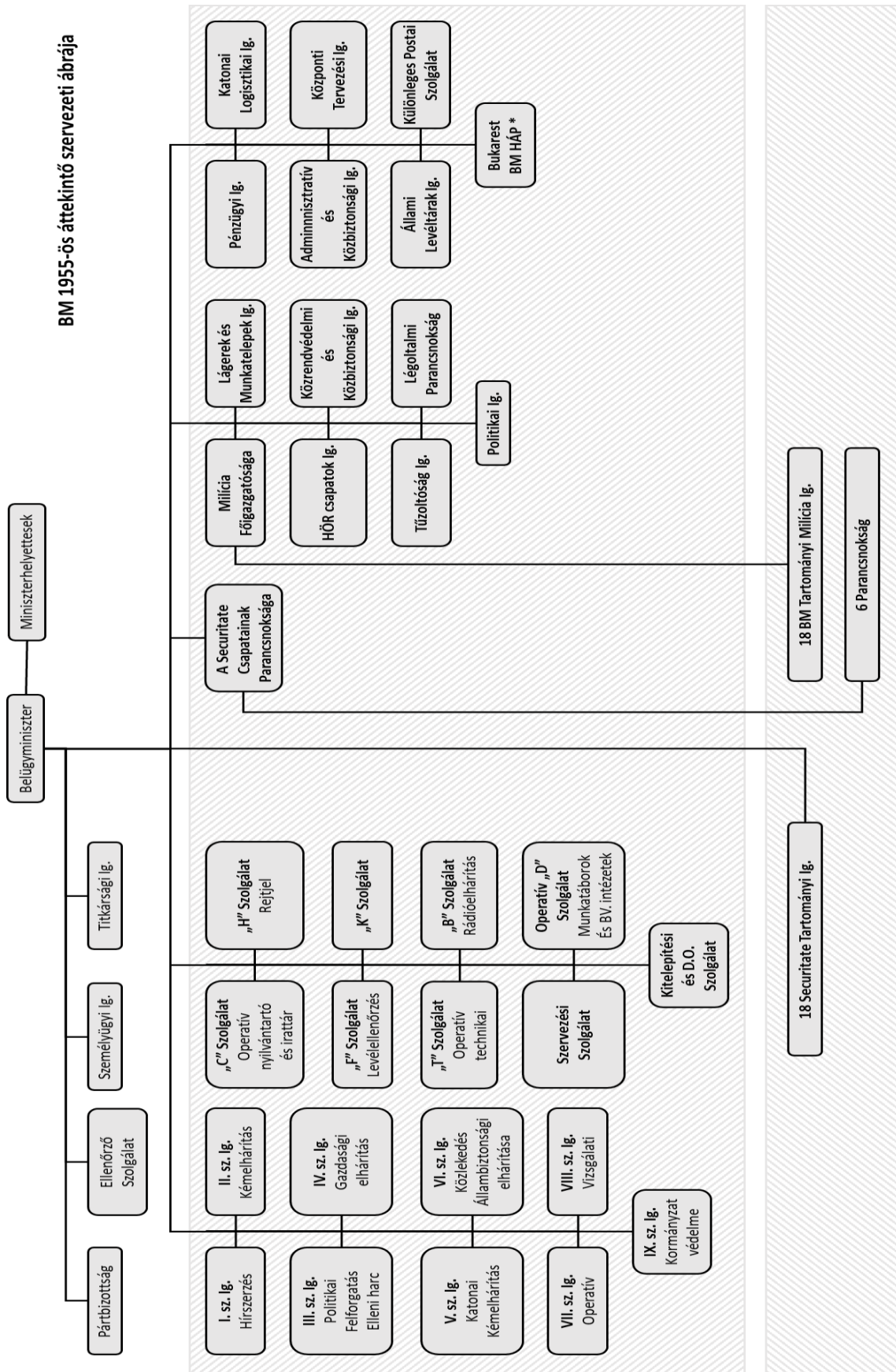
Külügyi Hírszerző Igazgatóság, Kémelhárítási Igazgatóság, Belföldi Hírszerző Igazgatóság, Közlekedésbiztonsági Igazgatóság, Közjogi Méltóságok Védelmét Biztosító Igazgatóság, Figyelő és Nyomozó Igazgatóság, Bűnügyi Vizsgálói Igazgatóság, Katonai Elhárítási Igazgatóság, Politikai Főigazgatóság, Belügyi Csapatok Parancsnoksága, Miliția Főigazgatósága, Büntetés-végrehajtási Intézetek és Munkatelepek Főigazgatósága, Tűzoltóság Parancsnoksága, Általános Ellenőrzési Felügyelőség, Személyügyi és Oktatási Igazgatóság, Állami Levéltár Igazgatósága.

³³⁴ Tismăneanu: 2006: i. m., 151–154.

Néhány szervezeti egység megnevezése tisztázásra szorul. Ilyen a Belföldi Hírszerző Igazgatóság, gyakorlatilag egy elhárító igazgatóság, amely az országhatárokon belüli, vélt vagy valós politikai ellenfelek/ellenzék operatív feldolgozásával és felszámolásával megbízott szervezet, a vizsgált időszakban gyakorlatilag politikai rendőrségi tevékenységet folytatott. Egy másik szervezeti egység a Belügyi Csapatok Parancsnoksága, amelynek elnevezése később Securitate-csapatok Parancsnokságára változott, a korábbi csendőrség jogfolytonos szervezete, amely elsősorban karhatalmi feladatokat látott el az 1989. decemberi forradalomig.

2. ábra. *A Belügyminisztérium 1955-ös szervezeti ábrája*

BM 1955-ös áttekintő szervezeti ábrája

1956 első felében desztalinizációs szándékkal a Román Munkáspárt egy átfogó szervezeti átalakításba kezdett azzal a céllal, hogy az állambiztonsági szervezetet a belügyi apparátus más részeitől jól elkülöníthető módon szervezze rendszerbe, azaz létrehozzon egy szakági államtitkárságot (Departament al Securităţii). A párt felső vezetői körében kialakult egy Dej-ellenes platform, amely arra törekedett, hogy ezzel az átszervezéssel eltávolítsák Alexandru Drăghici-ot Gheorghiu-Dej közvetlen irányítása alól, ugyanis azt tartották, hogy Drăghici az RMP-vezető parancsainak hűséges végrehajtója. Az 1956. július 11-én elfogadott 1361-es minisztertanácsi határozat³³⁵ a BM szervezetét két nagy államtitkárságra bontotta, így a Securitate Államtitkárságához került az állambiztonság, a Securitate-csapatok, a határőrcsapatok, a közbiztonsági csapatok, illetve a Belügyi Államtitkárság alárendeltségébe a Miliția, a büntetés-végrehajtási intézetek és táborkok, a tűzoltóság és a légoltalmi parancsnokság.

A fenti szervezeti modell és az ebből fakadó megosztott hatásköri változás sem Gheorghiu-Dejnek, sem Alexandru Drăghici miniszternek nem felelt meg, és kimondottan kapóra jött 1956 őszén a magyarországi forradalom, ugyanis indokot szolgáltatott a párt vezetőjének és a hozzá lojális erőknek arra, hogy saját és a Securitate hatalmi pozícióit megszilárdítsák, azzal érvelve, hogy határozottan kell fellépni az „ellenforradalmi” veszéllyel szemben. A sztálinizmussal leszámolni akarók eltávolítása korabeli nyelvezettel az „elhajlók” kiszorítását jelentette a hatalmi pozíciókból, így az 1958. júniusi plenáris ülésen Gheorghiu-Dej pozíciója jelentősen

³³⁵ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13.088, vol. 1, f. 1. Ebben a dokumentumban csak utalnak erre a határozatra. A kor titkosítási elvei miatt nem minden rendelet került be a *Hivatalos Közlönybe*.

megszilárdult, Alexandru Drăghici pedig határozottan mellette állt, ezzel hozzájárulva ahhoz, hogy a Securitate fokozatosan Dej személyes eszközévé váljon.³³⁶ Ez azt is jelentette, hogy a szervezeti átalakítás helyett, amelyet 1956 tavaszán tárgyalt meg az RMP PB (a későbbi Végrehajtó Bizottság), és a Belügyminisztériumon belül egy állandó állambiztonsági államtitkárság létrehozásáról állapodott meg, 1957 márciusában ugyanaz a RMP-testület azt javasolta, hogy még tanulmányozni kell a javaslatot. Majd csak tíz év múltán ültették a gyakorlatba.

A Moszkvától való távolodás az 1958-as szovjet csapatkivonással kezdődött. Ez a folyamat lassan elérte a Belügyminisztériumot, illetve az azon belüli hírszerzést és elhárítást is. Az 1957-ben bevezetett reformoknak köszönhetően a korábbi időszakban önálló Állambiztonsági Minisztériumnak a BM-be integrálásának folyamata lezárult, és 1963-ban a Román Népköztársaság Belügyminisztériuma konszolidált struktúrában működött, erős pártbefolyás alatt, és határozottan csökkent a közvetlen függőség a szovjet tanácsadóktól. Ugyancsak erre az időszakra tehető a káderállomány románosodásának kezdete, illetve a Securitate „deszovjetizálása”. A korabeli hivatásos tisztek, Neagu Cosma,³³⁷ a kémelhárítás akkori vezetője és Ionel Gal³³⁸ akkori belügyminiszterhelyettes emlékirataiból³³⁹ tudjuk, hogy az 1960-as években „távolították el” a KGB-t a Securitatéból, amely a szovjet tanácsadók kitessekelésével és a Moszkvával való kapcsolatok feszültté válása után valójában „nemzeti” intézménnyé vált. Neagu Cosma még azt is állítja, hogy Gheorghiu-Dej pártvezető Alexandru Drăghici-on keresztül adott utasítást a kémelhárításnak, hogy úgy zárják el az információkat a tanácsadók elől, hogy azok ne érzékeljenek ebből semmit.³⁴⁰

A folyamat következő állomása 1963. május: a *Hivatalos Közlöny*ben megjelent a nemzetgyűlés 1963. május 30-ai 141/30. rendelete a Belügyminisztérium szervezetéről és

³³⁶ Cătănuș, Dan 1999: Destalinizarea în versiunea românească. Cazul Miron Constantinescu – Iosif Chișinevschi, 1956–1961. *Arhivele Totalitarismului*, 1999/3–4., 99–112.

³³⁷ Neagu Cosma (1925–2007) Securitate-tábornok, aki a III. Kémelhárító Igazgatóságot vezette 1960 és 1973 között. A kémelhárítás éléről való eltávolítása után a BM Băneasai Tisztképző Iskoláját vezette 1974-es nyugdíjazásáig.

³³⁸ Ionel Gal (1928) az RKP KB Káderosztályának helyettes vezetője volt 1965–1966-ban, valamint a Külügy-, a Belügy- és az Igazságügyi Minisztérium Munkaügyi Ellenőrzési Osztályának helyettes vezetője 1966–1969 között. 1969. augusztus 19-én belügyminiszter-helyetessé nevezték ki. Kinevezésekor az RKP KB póttagjává is megválasztották. Karrierjét az Állami Levéltárak főigazgatójaként fejezte be.

³³⁹ Gal 2001: i. m., 45–60. Gal részletesen leírja azt a folyamatot, amelynek során a szovjet csapatok 1958-as távoztása után eltávolították a BM hírszerző és kémelhárító szervezeteibe ejtőernyőzött KGB- és GRU- (katonai hírszerző szolgálat) tanácsadókat.

³⁴⁰ Cosma 1994: i. m., 213–229.

működéséről.³⁴¹ Az RMP vezetése új nézőpontot fogalmazott meg a Securitate szerepéről és cselekvési módjáról. Az új szabályozás szerint a hangsúly a korábbi durva elnyomásról és terror alkalmazásáról áthelyeződött a megelőző tevékenységekre, ami arra utalt, hogy a rendszer szilárdnak látta a helyzetét, és a társadalmi ellenállást nem érezte magára nézve végzetesnek.

Az új doktrína a BM és ezen belül a hírszerzési és elhárítási szervezetek átrendezését is magával hozta. Többek között a korábbi III. Politikai Felforgatók Elleni Harc Igazgatóságát és a IV. Gazdasági Elhárítás Igazgatóságát, amelyek addig duplikált formában működtek, összevonták, de például azt a két szolgálatot (főosztály) is, amelyek legionáriuskérdéssel foglalkoztak. A kémelhárítás nacionalista vonalon „cionista” kérdéssel foglalkozó szolgálata átkerült a II. Kémelhárító Igazgatóság VIII. Szolgálatához (elhárítómunka az izraeli követségi vonalon).³⁴²

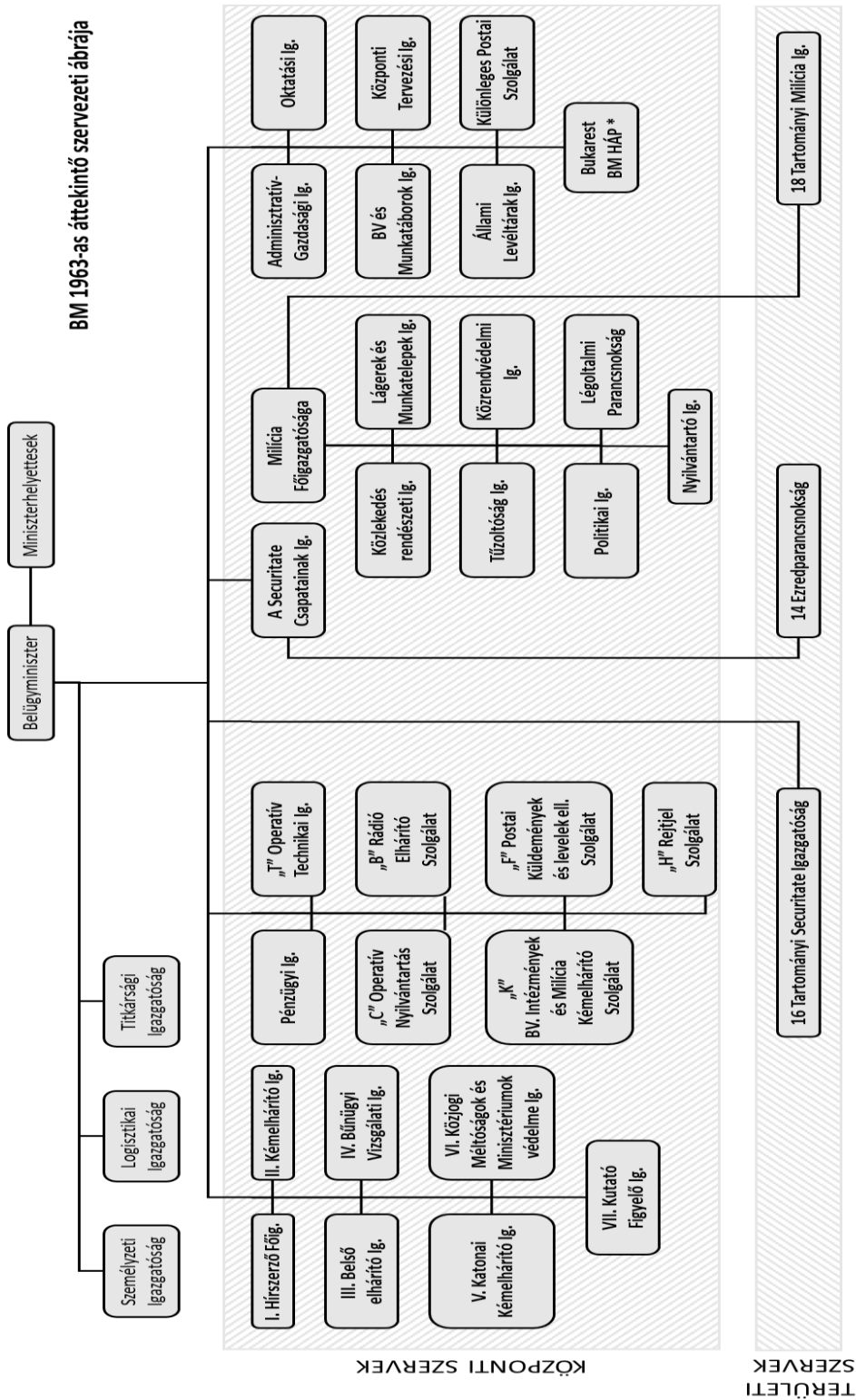
A 141/1963. május 30-ai rendelet alapján a Belügyminisztériumban a következő nagy szervezeti egységeket alakították ki: Személyzeti Igazgatóság, Titkársági Igazgatóság, Logisztikai Igazgatóság, I. Hírszerzési Főigazgatóság, II. Kémelhárítási Igazgatóság, III. Belföldi Elhárítás/Hírszerző Igazgatóság, IV. Bűnügyi Vizsgálat Igazgatóság, V. Katonai Kémelhárítási Igazgatóság, VI. Közjogi Méltóságok És Minisztériumok Védelme Igazgatóság, VII. Kutató, Figyelő Igazgatóság, T Operatív Technikák Igazgatósága, Pénzügyi Igazgatóság, B Rádióelhárító Szolgálat (főosztály), C Operatív Nyilvántartás Szolgálata, "F Postai Küldemények és Levelek Ellenőrzése Szolgálat, H Rejtjel Szolgálat, K Szolgálat, Bv.-intézmények és Miliția Kémelhárító Szolgálat, Belső Pénzügyi Ellenőrzés Szolgálat. A központi szervek mellett a területi szervek átalakítása nem volt látványos, hiszen a korábbi, főleg a közigazgatási határok szerinti tartományi felosztást vették alapul a területi szervek kialakításánál, és így az ötvenes évek közepén 18 tartományi Securitate-igazgatóság működött a Román Népköztársaságban, ez a szám 16-ra csökkent az 1956. januári és az 1960 decemberében módosított közigazgatási rendszer miatt.³⁴³

³⁴¹ *Buletinul Oficial*, nr. 9, 30 mai 1963 Decretul nr. 141/30. mai 1963 *privind organizarea și funcționarea Ministerului Afacerilor Interne*. https://adt.arcanum.com/ro/view/BuletinulOficial_1963/?pg=51&layout=s (utolsó letöltés: 2026.03.10.).

³⁴² ACNSAS, fond MAI/DMRU 7378 vol. 5. 76.

³⁴³ Az 1956. január 10-én kelt 12. rendelet módosította az 5/1950. törvényt, megszüntetve Arad és Bârlad régiókat. Lásd *Decret nr. 12 cu privire la modificarea Legii nr. 5/1950 pentru raionarea administrativ-economică a teritoriului RPR*. *Buletinul Oficial al R.P.R.*, nr. 1, 10. ianuarie 1956 (https://adt.arcanum.com/ro/view/BuletinulOficial_1956/?pg=0&layout=s utolsó letöltés: 2026.03.10.); illetve az 1960. december 24 e-i 3. törvény alapján újrendezték és átnevezték a tartományokat. A korábbi Magyar Autonóm Tartományt az új szabályozás alapján Maros–Magyar Autonóm Tartományra nevezték át, és a területét is megváltoztatták, illetve országosan a tartományok számát 16-ra csökkentették. Lásd *Buletinul Oficial*, 1960

3. ábra. A Belügyminisztérium 1963-as szervezeti ábrája

Forrás: Dobre 2006: i. m.; Banu-Țăranu 2023: i. m.

1963-ban a BM központi apparátusát főigazgatóságokba, igazgatóságokba, főosztályokba (szolgálatokká) és osztályokba szervezték, illetve hibrid struktúrát hoztak létre, amely ötvözte a politikai rendőrségi, hírszerző és kémelhárító, a közbiztonsági (Miliția) és az adminisztratív alrendszereket. Bár a nagyobb átszervezésekre 1956–1957-ben került sor, az 1963-as struktúraváltás ezek folytatása volt, amely a pártkontroll fokozásával az operatív munka hatékonyságának növelésére irányult. A szervezettörténeti változás következő nagy állomása a Gheorghiu-Dej halála után, 1965 márciusában hatalomra jutó Nicolae Ceaușescu pártfőtitkári pozícióba kerülésével, illetve augusztusban az új alkotmány elfogadásával kezdődik.

4.4. Művelettörténeti áttekintő

A világháború és a Gheorghiu-Dej fémjelezte kommunista diktatúra 1945–1965 közötti időszakában a román szolgálatok és tevékenységük is a totalitárius elnyomást szolgálták, közvetlen szovjet tanácsadói irányítás alatt. Ezt a szakaszt a klasszikus hírszerzésről az „osztályharcra” való áttérés határozta meg. A Securitate 1948. augusztusi felállítása után a Román Munkáspárt uralta állambiztonsági szolgálatok hírszerző vektorváltását a szakirodalom igazolta³⁴⁴. A visszaemlékező hivatásosok ezt a korai korszakot mint szemtanúk közvetítik számunkra, ugyanakkor ezek a munkák komoly forráskritikával kezelendők. Ezekben a kötetekben ritkán fordul elő jelentősebb tényadat, a szerzők inkább a korszak nyers módszereit,

³⁴⁴ Herbstritt, Georg 2010: Răpire de persoane în Berlin – acțiunile comune desfășurate de Securitate și Stasi împotriva emigrației românești în anii 50. *Caietele CNSAS*, nr. 2/6., 7–36. Ez a tanulmány a Securitate hírszerző tevékenységét elemzi az „ügynökök fővárosában”, leírva a beépített hálózatok beszivárgását a menekültáradatba, valamint a nyugat-berlini „román kolónia” megfigyelését az 1950-es években. A szerző kiemelési műveletek végrehajtásának részletes ismertetésére is vállalkozott. Petcu, Adrian Nicolae 2019: *Biserica Ortodoxă Română de la Paris în anul 1948...* *Caietele CNSAS*, XII/1–2, 2019/23–24., 7–60. A szerző a legfontosabb ortodox emigrációs központban, Párizsban ellenállást kifejtő ortodox egyházi személyiségek elleni tevékenységet ismerteti tanulmányában. Banu 2016: i. m., 84–92 és 115–128. Ebben a hírszerzéstörténeti monográfiában a szerző többek között részletesen ismerteti a régi káderek eltávolításának folyamatát a Különleges Hírszerző Szolgálatból (SSI) és a párthoz hű emberekkel való helyettesítésüket, szovjet tanácsadók felügyelete alatt. Leírja a nyugati román diaszpórába (Párizs, München) diplomáciai fedésben működő hírszerzők tevékenységét, továbbá az emigráns vezetők megfigyelését az 1950-es években. Pelin, Mihai 1997: *Culisele spionajului românesc. DIE 1955–1980*. București, Evenimentul Românesc. 45–52 és 78–83. Noha a kilencvenes évek második felében megjelent monográfiáról van szó, a kötetben meglepően sok levéltári forrást használ a szerző, amelyeken keresztül többek között elemzi a „berni ügyet” (a svájci román követség elleni támadást 1955-ben) és a hírszerző szolgálatok műveleti válaszait a veszélyeztetett dokumentumok visszaszerzésére. Ugyancsak bemutatja, hogyan használták fel a külföldi kémkedést technológia megszerzésére a Nyugattól, megsértve az 1960-as évek elején a kommunista blokkra bevezetett embargókat. Olaru, Stejărel 2018: *Agentul nostru Victor*. Iași, Polirom. A kötet egy volt legionárius nyugat-európai emigrációs központokba való beépülését és végül kilépésének történetét ismerteti. Részletes alaposággal táru elénk a Bukarestből, Magyarországon keresztül, Bécsen érintve Párizsban, majd Londonban beépülő ügynök fedőtörténete, kiképzése, illegális határátlépési módszerei és számos titkosszolgálati eljárás, amelyet az ötvenes–hatvanas években a Securitate alkalmazott.

a korabeli kezdetleges állapotokat írják le. Hairabetian Sevag (Hagop)³⁴⁵, aki hivatásos kémelhárítóként tevékenykedett az időszakban, regényes formában mutatja be a román hírszerzés tevékenységét Nyugaton³⁴⁶. Az alkotás műfaji jellegéből is adódik, hogy a szerző adott esetben az előd-, jelesül hírszerző szervekről készült irattári dokumentációs anyagait ismerve és felhasználva számol be regényes formában a nyugati hírszerző műveletekről (bécsi kémkedés), illetve nosztalgikus-heroikus képet fest a világháború utáni kémügyekről.³⁴⁷ Tartalmában értékelhetőbb kötetek szerzője Neagu Cosma, aki közel másfél évtizedig vezette a román kémelhárítást, és számos munkában taglalta a korabeli hírszerzést és kémelhárítást. Bár a kémelhárításra összpontosított, részleteket közölt a Securitate szovjet modellről a „nemzeti” modellre való átállásáról az 1960-as évek elején, illetve ezen belül is elemzi a Securitate átszervezését a szovjet csapatok 1958-as kivonása után, valamint az 1960-as évek elején a politikai vezetés által megfogalmazott új hírszerzési igényeket, irányokat.³⁴⁸ A nyolcvanas években a Katonai Kiadónál megjelent, a tudományos-technikai és a gazdasági hírszerzés helyzetét bemutató munkában a szerző Ilie Mocanu³⁴⁹ arra fektette a hangsúlyt, hogy kevésbé a román hírszerzés szervezési jellemzőire, inkább más államok (magyar, amerikai, brit) szolgálatainak tevékenységeit jellemezte. Így a második világháború utáni amerikai–magyar szolgálatok összefonódását taglalja, azt állítva, hogy Radó Zoltán, Geiger Imre és Dóry Edina bárónő együttműködtek az Egyesült Államok szolgálataival, míg végül le nem buktak. Ugyancsak a CIA beavatkozásait taglalja a szerző dél-amerikai államokban, ahol gazdasági társaságok fedésében Salvador Allende megbuktatásán ügyködött. Az esettani ismertetéseket áthatják a kommunista korszak államtitkok védelmével kapcsolatos elképzelései és a külföldi hírszerző szolgálatokkal szembeni szükséges „éberség”.³⁵⁰

Az emlékező irodalom mellett a szakirodalom és a megismert levéltári források tükrében a román hírszerző és kémelhárító szervek tevékenysége rögtön az 1945. március 6-ai kommunista hatalomátvétel után arra irányult, hogy műveleteik iránya Nyugat-ellenesre forduljon, illetve

³⁴⁵ Hairabetian Hagop kémelhárító volt, aki az ötvenes években kezdte hivatásos karrierjét, és ezredesként vonult nyugállományba.

³⁴⁶ Hairabetian, Sevag 2017: *Un ofițer de informații*. București, Neverland.

³⁴⁷ Hairabetian, Sevag 2021: *Biroul II Roman și SSI în acțiune – ultima misiune*. București, Universul Academic.

³⁴⁸ Cosma, Neagu 1994: *Cupola. Securitatea văzută din interior. Pagini de memorii*. București, Globus. 112–128.

³⁴⁹ Ilie Mocanu (fedőnév), eredeti nevén Mihai Ilie (1929–1981). 1951-ben kezdte pályáját a Securitate I. Hírszerzési Igazgatóságán. Egyházi hírszerzési vonalon folytatott tevékenysége alapján 1953-ban százados. Még ebben az évben áthelyezték a kémelhárítási igazgatóságra, ahol 1956-ig igazgatóhelyettes. A moszkvai KGB-iskolán ösztöndíjas, és 1958-ban hazatérve a korábbi vezetői beosztásában tevékenykedett 1960-ig. Ekkor visszahelyezték a hírszerzéshez, ahol előbb a műveleti igazgatóságot, majd a párizsi, londoni rezidentúrát vezette. 1969-ben vezérőrnaggyá léptették elő. 1977-ben vonult nyugállományba.

³⁵⁰ Mocanu, Ilie 1975: *Însemnări despre spionajul tehnico-economic*. București, Militară.

teljes mértékben megfeleljen a szovjet érdekeknek. E tevékenység részletes feldolgozására vállalkozott Sorin Aparaschivei, aki mindamellett, hogy részletesen dokumentálta az amerikai titkosszolgálatok romániai apparátusát, azt is bizonyítani kívánta, hogy az angolszász szövetségesek titkosszolgálatai rendkívül aktívak voltak Romániában közvetlenül 1944. augusztus 23-a után, és megpróbálták ellensúlyozni a szovjet befolyást. A szerző alátámasztja azt a tézist, hogy a hidegháború szimbolikusan Romániában kezdődhetett volna a szövetséges ellenőrző missziók közötti feszültségek közepette. Ezt támasztja alá Frank Wisner, aki az OSS (Stratégiai Szolgálatok Hivatala, a CIA elődje) tisztjeként szolgált a fordulat időszakában Romániában, és intenzív német birodalmi iratmentést hajtott végre a Román Királyságban, noha Wisnert „figyelmeztették, hogy munkája a bukaresti orosz döntéshozókkal fenntartott baráti kapcsolatoktól függ”.³⁵¹ Tehát műveleti szempontból közvetlenül a világháború utáni időszakban a prioritás a hírszerző és a kémelhárító szervek „polgári” káderektől való megtisztítása és az MGB/KGB irányelveihez igazítása volt. 1957-ig, a deji csoport hatalmi pozíciójának megszilárdulásáig, a hírszerző tevékenység nem a klasszikus nemzeti érdekeket célozta, hanem a kívülről érkező „osztályellenség” megfigyelésének eszközévé volt.³⁵²

Amennyiben a korszak román hírszerzésének műveleti tevékenységeit földrajzi oldalról közelítjük, akkor az első tíz évben a fő erőfeszítések a szomszédos NATO-, illetve nyugati befolyás alatt álló államokra összpontosultak: Törökországra, Görögországra és Jugoszláviára (különösen a Tito–Sztálin-szakítás után, 1948-tól). Továbbá a szovjet érdekek megfelelően a figyelem az „imperialista hatalmi központokra” irányult: Franciaországra, az NSZK-ra és az USA-ra.³⁵³

Ha vonalas elv szerint közelítünk, akkor ebben az időszakban a román emigráció volt a fő célpont a fenti államokban. A szolgálatok a politikai száműzött csoportok vezetőinek, például Constantin Vișoianunak³⁵⁴, Nicolae Rădescu miniszterelnöknek vagy a Román Nemzeti Bizottság³⁵⁵ tagjainak kompromittálására törekedtek, de a száműzetésben lévő I. Mihály király intenzív megfigyelése is első helyen szerepelt. A Nyugatra küldött ügynökök fő tevékenysége a száműzetésben lévő ellenállási központok zaklatása és megosztása volt, amelyeket a bukaresti

³⁵¹ Maior, George Cristian (szerk.) 2014: *Spion pentru eternitate: Frank Wisner. O poveste tristă de spionaj despre un om care a crezut că poate schimba lumea*. București, RAO. 75.

³⁵² Troncotă 1999: i. m., 248.

³⁵³ Banu 2016: i. m., 55–56.

³⁵⁴ Constantin Vișoianu (1897–1994) román jogtudós, diplomata, publicista és politikus volt, külügyminiszter a második Sănătescu- és a Nicolae Rădescu-kormányban.

³⁵⁵ Román Nemzeti Bizottság (Comitetul Național Român – CNR), amelyet 1948–1949-ben alapítottak, a háború utáni román emigránsok fő antikommunista szervezete volt reprezentatív emigráns kormány, fő központja Washingtonban és Párizsban volt.

rezsím legitimitására leselkedő közvetlen fenyegetésnek tekintettek.³⁵⁶ A korszakban nyugati hatalmak által felállított intézmények is felkerültek a román hírszerzés műveletileg átfogandók listájára, így a müncheni Szabad Európa Rádió első számú célpont lett. Ebben az időszakban elsősorban, a hírfigyelés mellett, a beszivárgásra és az ügynöki beépülésre törekedett, a későbbi időszakban már drasztikus módszereket is bevetettek a müncheni román részleg felszámolására. A Securitate hírszerzési igazgatósága a korszak kezdeti időszakában az eddig említett hírigények, irányok mellett az iparosodás szükségességétől vezérelve prioritásként kezelte különböző technológiák megszerzését Nyugatról, ez a jelenség Ceaușescu idején növekszik majd meg jelentősen.³⁵⁷

A Gheorghe Gheorghiu-Dej fémjelezte korszakban a hivatalos „békés egymás mellett élés” ideológiai kurzusának napi valósága a csatlósi helyzet; illetve az ebből fakadó elkötelezettség minimálisra csökkentette a román gazdaság valutaalapját. A valutahiány megoldását már az ötvenes években a Securitate, az I. Hírszerzési Igazgatóság kapta feladatul, és ennek maradéktalan megoldását csak a II. Kémelhárítási Igazgatósággal együttműködve tudták megvalósítani. Az I. Hírszerzési Igazgatóságnál már az ötvenes évek végétől szervezett formában szakosodott LC3 Osztály foglalkozott a különleges valutaműveletekkel. A Betakarítás, vagyis a Recolta fedőnevű művelet keretében olyan személyeket kerestek, akiket a második világháború alatt a náci rendszer meghurcolt, és az ő kártalanítási ügyükben eljárva busás összeget gyűjtöttek be az NSZK-tól. Szintén fontos bevételi forrást jelentett az állambiztonsági szerveknek a zsidó származású román állampolgárok emigrálásának engedélyezése, továbbá a német származású román állampolgárok részére alkalmi vagy kivándorlási vízumok kibocsátása. A hírszerzők az Emlékmű, vagyis a Monumentul fedőnév alatt bonyolították le a világháborúban elesett német katonák sírjának gondozását, legalábbis ezen a jogcímen további valutát szereztek a nyugatnémet államtól.³⁵⁸ Az emberkereskedelem növelése érdekében beszervezték a londoni illetőségű Henry Jakobert, egy munkácsi származású kereskedőt, aki segített közvetíteni Angliába, Amerikába, Kanadába és Izraelbe romániai zsidók „eladását”. A kezdeti időszakban barterkereskedelem formájában ellentételezték (mezőgazdasági termékek, technológiák állampolgárok ellenében). A hatvanas

³⁵⁶ Deletant 1998: i. m., 112.

³⁵⁷ Banu, 2016: i. m., 70–71.

³⁵⁸ Bandi István 2014: „*A Duna hullámain*”. Beszámoló Dr. Laura Stancu, az ACNSAS igazgatója 2014. március 27-én Bukarestben elhangzott előadásáról. *Betekintő*, 2014/2. https://www.betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2014_2_bandi.pdf (utolsó letöltés: 2026.03.10.).

évek elejére évente 8–10 millió dollárnyi „forgalmat” bonyolított le a román titkosszolgálat.³⁵⁹ Hasonló emberkereskedelem zajlott a romániai szász és sváb származásúak esetében, akiket az NSZK politikai vezetése tudtával titkosszolgálati közvetítéssel, szabályozott árfolyamon „adtak el” a hírszerzés megbízottjai. 1949 és 1957 között Ewald Garlepp ügyvéd együttműködött az evangélikus egyházzal, és több mint 5000 ügyben nyújtott jogi segítséget. Garlepp munkája a hivatalon belül 1968-ban ért véget, amikor Gerd Lemmer, a Szövetségi Kitelepítési Minisztérium államtitkára Heinz-Günther Hüsich ügyvédet nevezte ki tárgyalópartnernek a romániai családegyesítés kérdésében.³⁶⁰ A szerepe hasonló volt, mint Jakobernek: együttműködni a Securitatéval és „kivásárolni” a németeket a kommunista Romániából. Mindkét hírszerző tevékenység folytatódik a Ceaușescu-korszakban, csak magasabb műveleti intenzitással.

Az 1948 és 1960 közötti műveleti kivitelezésről összefoglalóan elmondható, hogy az alkalmazott módszerek közé tartozott a zsarolás, a közvetítőkön keresztüli kompromisszum, szélsőséges esetekben pedig az együttműködést megtagadó alattvalók „likvidálása” vagy elrablása.³⁶¹

Az ország határain belül klasszikus módon a követségek elhárítása a kémelhárítás feladatkörébe tartozott, azonban a belső ellenség elhárítását elsősorban ideológiailag meghatározottan és a kommunista elit utasításainak megfelelően jelölték ki, ahogy a többi szovjet szatellitállamban is. Tehát a szabotázszt és a politikai felforgatást elhárító igazgatóságok központi és területi/tartományi szervei 1948. augusztusi létrehozásuktól a hatvanas évek elejéig – függetlenül a közben bekövetkezett átszervezésektől – a „polgárföldesúri maradványok felszámolására” összpontosítottak. Természetesen ezeknek a szervezeti egységeknek a hatáskörébe tartozott a korábbi politikai pártok vezetésének és tagságának felszámolása, illetve állandó figyelése, továbbá az egyházak és a nemzeti kisebbségek³⁶² operatív feldolgozása, előbbinek az elsorvasztása, utóbbinak a kordában tartása.³⁶³ Ez az az időszak, amelyben lerakták a szovjet modell szerinti állambiztonsági tevékenység alapjait, átvették a konkrét

³⁵⁹ Ioanid, Radu 2015: *Securitatea și vânzarea evreilor. Istoria acordurilor secrete dintre România și Israel*. Iași, Polirom. 113.

³⁶⁰ Anghel, Remus Gabriel – Gheorghiu, Laura 2019: *Refugiați, vânduți, regretați. Migrația germanilor din România 1944–1993*. In Trașcă, Ottmar Anghel, Remus Gabriel (szerk.): *Un veac frământat. Germanii din România după 1918*. 2. kiadás. Cluj-Napoca, Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale. 320–321.

³⁶¹ Oprea 2004: i. m., 89.

³⁶² Banu-Țăranu 2016: i. m., 103, 118. Az ötvenes években a magyar kisebbség elhárításával a III. Szolgálat foglalkozott, majd a hatvanas évek első felében, pontosabban 1963-tól a II. szolgálat. Az egyházak pedig a vizsgált időszakban végig a IV. szolgálat hatáskörébe tartoztak.

³⁶³ Banu-Țăranu 2016: i. m., 68–130.

módszereket és eszközöket, és ekkor szerzett hírnevet magának a Securitate mint politikai rendőrség és vált a nem kevésbé rettegett párt hatalmi fegyverévé. A román kémelhárítás az ötvenes évek kezdetétől 1965-ig kémszervezetté minősítette a régi rezsimhez hű struktúrákat és elhárító műveletek sokaságával göngyöltette fel szovjet mintázat szerint. Ebben az időszakban intenzíven vették célba az angol és amerikai szövetséges ellenőrző missziók tagjait, diplomatákat, újságírókat, hivatásosokat és helyi „ügynökeiket”, akiket a kommunizmus ellenségeinek tekintettek.³⁶⁴ A deji rendszer idején az ellenség többféle formában jelent meg, ezek egyike a kém volt; a kommunista és a szociáldemokrata párt egyesüléséről szóló kongresszuson bemutatott jelentésben Gheorghe Gheorghiu-Dej először határozta meg a „belső reakció” szereplőit, a „legionáriusokat, kémeket és diverzánsokat” a „román demokrácia ellenségeiként” jelölve meg, akikkel szemben a népnek „a legnagyobb éberséget” kell tanúsítania.³⁶⁵ Belső, a társadalmi rendre veszélyes ellenségnek számítottak a történelmi politikai pártok, rövid idő alatt a politikai rendőrségi feladatokat ellátó Siguranța lépett fel velük, például 1947-ben a Nemzeti Parasztpárt vezetésével szemben, többek között kémkedéssel vádolva őket. Már a Securitate számlájára írható, pontosabban a Népbiztonsági Főigazgatóság hajtotta végre 1948 nyarán, majd az azt követő hónapokban számos görögkatolikus pap és püspök letartóztatását, akik elleneztek a görögkatolikus egyház feloszlását és az ortodox egyházba illesztését. Ugyanekkor az évek során hatalmas letartóztatási hullám érte a római katolikus főpapokat, akiket a Vatikán (!) és az Egyesült Államok (a bukaresti pápai nuncius amerikai volt!) javára elkövetett kémkedéssel vádoltak. Ugyanezen kritériumok alapján zajlottak – a Nyugattal való minden kapcsolat elvágását célozva – a nagy kémkedési perek az amerikai, angol, francia, jugoszláv és török követségek munkatársai, illetve kapcsolataik ellen, és 300, a Francia Intézet Könyvtárába járó diákot is ilyen vádakkal tartóztattak le.³⁶⁶

Összegezve elmondható, hogy a vizsgált korszak kémelhárítási, illetve belsőellenség-elhárítási területeinek műveletei számos ponton összemosódtak a túlideologizálás következtében, továbbá az álcázott politikai elnyomás egyik formájává váltak. Így ezen eljárások során diplomatákat, politikai pártokat, vezető értelmiségieket az „imperializmus ügynökeinek”

³⁶⁴ Onișoru, Gheorghe 2008: *Operațiunea Tămădău. Desființarea Partidului Național Țărănesc. (1947)*. Pref. acad. Florin Constantiniu. București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului. 315.

³⁶⁵ *Cartea Albă a Securității II* 1995: i. m., 7.

³⁶⁶ Tismăneanu 2006: i. m., 200.

bélyegeztek, és mindezt úgy, hogy a szuverenitását veszített intézmény szovjet ellenőrzés alatt álló erőstruktúráként tevékenykedett.

A művelettörténeti áttekintés egy utolsó szempontja a szocialista szövetségi rendszeren belüli állambiztonsági viszony a román szakirodalom szemszögéből. Az 1955. május 14-én megkötött katonai-politikai Varsói Szerződést megelőzően csak áttételesen mutatható ki együttműködés. Első nyomai Magyarországra vezettek, ahol 1949 januárjában konkrét állambiztonsági együttműködési művelet zajlott arra hivatkozással, hogy a két pártvezetés az előző év decemberében szóban megállapodott bizonyos szintű titkosszolgálati együttműködésben.³⁶⁷ A román állambiztonság együttműködésének sikeres iránya Kelet-Németországhoz, a Stasihoz kapcsolódik. Erre a bizonyíték Theodor Bucur elrablása Kelet-Berlinből a Stasi tisztjeivel együttműködve, majd átadása a román nagykövetségen várakozó operatív csoportnak 1953. március 27-én.³⁶⁸ Az állambiztonsági szervek titkos találkozóin közül az első nem sokkal a Varsói Szerződés megkötése után Bukarestben zajlott le, azonban erről jelen pillanatig az ACNSAS levéltárából forrás nem került elő. A következő találkozóra Prágában 1955. szeptember 20-án került sor, és főleg rádióelhárítási témákat vitattak meg,³⁶⁹ és a román fél miniszterhelyettesi szinten képviseltette magát Evghenie (Eugen) Tănase tábornok személyében³⁷⁰. Az 1956 nyarán Varsóban tartott állambiztonsági találkozó jóval mozgalmasabbra sikeredett, mint a prágai, annak ellenére, hogy ott is a szovjet küldöttségé volt a főszerep, amely „kidolgozta a részt vevő országok által hozandó szakszemélyzet megszervezésének és hozzájárulásának konkrét tervét”³⁷¹, a román küldöttség kezdettől fogva határozott álláspontot képviselt, és nem fogadott el egy sor olyan javaslatot, amelyek a román küldöttség szerint a román államot károsították volna. Így az egyes államok pénzügyi hozzájárulását „meglehetősen eltúlzottnak” tartották, és a Służba Bezpieczeństwa (Biztonsági Szolgálat) lengyel tisztjeinek a többi állam hozzájárulásának felmérésére vonatkozó koncepciója komoly kifogásokat váltott ki a román küldöttségből. A pénzügyi súrlódások még szovjet nyomásra sem oldódtak meg, és a Temesvárra tervezett rádiófelderítő állomás sem épült meg, ugyanis ahogy Evghenie Tănase tábornok emlékszik, „ennek a koordinációs központnak a későbbi tevékenysége, különösen, miután a hírszerző szolgálatok elkezdtek használni az

³⁶⁷ ACNSAS D 014731 1–2. vol.

³⁶⁸ A kiemelési akcióról és az együttműködésről részletesebben lásd Olaru–Herbstritt 2005: i. m. 33–36.

³⁶⁹ Anisescu, Cristina – Moldovan, Silviu B. 2007 (szerk.): *Pseudomemoriile unui general de Securitate*. București, Humanitas. 194.

³⁷⁰ Banu, Florian 2015: De la colaborare la izolare. Relațiile Securității cu serviciile similare din țările Pactului de la Varșovia, 1955–1989. *Arhivele Totalitarismului*, XXIII/86–87., 2015/1–2., 129.

³⁷¹ Anisescu–Moldovan 2007: i. m., 195.

ultragyors adásokat, valamint az ultrarövid hullámú rádióberendezéseket – amelyeket akkoriban lehetetlen volt felderíteni –, természetlennek bizonyult, és meglehetősen drága volt, ami arra készítette országunkat, hogy feladja a csoporthoz tartozásunkat”³⁷². A szovjetek által kezdeményezett közös rádióelhárító rendszer mellett főleg kétoldalú megállapodások jellemezték a román állambiztonság szocialista táboron belüli tevékenységét. A bolgár állambiztonsággal az ötvenes évek végén főleg ügynökazonosításban működtek együtt. Ezen a téren a korábbi román királyi szolgálatok ügynökeit, a mindkét államban megforduló amerikai, angol, olasz diplomáciai fedésben tevékenykedő titkosszolgákat azonosították, így többek között a brit katonai attasét, Appletent és az az olasz katonai attasét, Bonsiniorét.³⁷³ Az 1950-es években a román szolgálatok együttműködése a német társszervekkel volt a legjobb. Például a Securitate és a Stasi közötti együttműködés felfelé ívelő pályára állt abban az évtizedben, ugyanis egy sor sikeres műveletet hajtottak végre a romániai kommunista rendszer ellenzőivel, az NSZK-ban élő román emigránsokkal szemben³⁷⁴. A két állambiztonsági szerv közötti információcsere a legmagasabb szinten zajlott Alexandru Drăghici és Erich Mielke között³⁷⁵, amiből arra is lehet következtetni, hogy műveleti és szervezeti szinten is kiváló volt a kapcsolat. Erre enged következtetni az is, hogy Erich Mielke állambiztonsági miniszter 1962 nyarán Bukarestbe látogatott Markus Wolf, a keletnémet hírszerzés vezetője kíséretében, valamint Nicolae Doicaru, a román hírszerzés vezetője 1963 áprilisában Berlinben tanácskozott, és ezek eredményeképpen a két titkosszolgálat együttműködést kötött az operatív technikák fejlesztéséről.³⁷⁶ Ugyancsak operatív értékű volt a kapcsolat a román és a magyar állambiztonsági szervek között, hiszen a román oldal 1958 novemberében segítő jobbot nyújtott egy művelethez, amelynek célpontja Ábrányi Aurél volt. Ebből az is kiderül, hogy a célszemélyt a román hírszerzés is figyelte, sőt a közös feldolgozás, amely az együtt preparált operatív levelezésben valósult meg, járulhatott hozzá a sikerhez – értékelte a műveletet Alexandru Nicolski a BM főtitkára, altábornagy³⁷⁷. A pontozva bemutatott, ugyanakkor gyümölcsözőnek mutakozó állambiztonsági együttműködések ellenére a Securitate és a „testvéri országok” hasonló szolgálatai közötti kapcsolatok aranykora a végéhez közeledett. A Gheorghe Gheorghiu-Dej és köre kezdeményezte „új külpolitikai irány” a titkosszolgálatok

³⁷² I. m., 196.

³⁷³ Banu 2015: i. m., 133.

³⁷⁴ A legjobban dokumentált kiemelési/elrablási esetek közé tartozott Aurel Decei történész 1957. decemberi és Oliviu Beldeanu 1958. augusztus 31-ei elrablása. Az esetek részletes bemutatását lásd Herbstritt 2010: i. m., 7–36.

³⁷⁵ Olaru–Herbstritt 2005: i. m., 54.

³⁷⁶ I. m., 290.

³⁷⁷ *Cartea Albă a Securității III* 1995: i. m., 154.

közötti együttműködésre is rányomta a bélyegét. Mindenekelőtt a Securitate vezetése és a Romániában tevékenykedő szovjet tanácsadók közötti kapcsolatok váltak feszültté, ami végül utóbbiak végleges kivonásával zárult. Másodsorban Románia a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsán (KGST) belüli gazdasági integrációs projektekkel szembeni magatartása, valamint az egyre nyilvánvalóbbá váló nyugati nyitás ahhoz vezetett, hogy a többi szocialista állam vezetésében gyanú merült fel a bukaresti vezetés „szocializmushoz” kötődésével kapcsolatban. Ennek következtében a „testvéri pártok” vezetése egyre vonakodva osztotta meg a románokkal saját hírszerző szolgálataik információit az „imperialista táborról”, különösen, mivel a Kremlből jelezték, a román politikai elit Kína felé fordult.

4.5. Társadalmi háttér, képzés, érvényesülés

A román pártvezetés a Népbiztonsági Főigazgatóság 1948. szeptemberi létrehozásakor komoly kihívással nézett szembe, hiszen az új politikai rendszer megszilárdításához megfelelő számú lojális és hozzáértő személyre volt szüksége. Az új intézmény személyi állományának egy részét a királyi Siguranțăból vette át az állambiztonság, de ez messze nem felelt meg az új ideológiai igényeknek. Ez elsődlegesen az állambiztonsági szervezet vezetőire vonatkozott, hiszen a Securitate főtiszti állománya etnikailag és politikai elköteleződés szintjén rendkívül heterogénnek számított a negyvenes évek végén és az ötvenes elején³⁷⁸.

A levéltári és a szakirodalmi források alapján felállított korösszetételre, szakmai képzettségre, társadalmi háttérre és állományi adatokra vonatkozóan a következők fogalmazhatók meg. A Securitate kezdeti, 1948-as apparátusa mindössze 4641 főt számlált. A központi szerveknél 1375, a fővárosi igazgatóságon 410, a területi szerveknél 2856 fő teljesített szolgálatot. A kommunista társadalmi berendezkedés megvalósításában rendkívüli szerepet játszó Securitate vezetése állandóan létszámemelést követelt. 1949-ben 4559 a betöltött állások száma a tervezett 7252-höz képest.³⁷⁹ 1951-re már 15 491 helyet kellett volna betölteni, ebből 10 423-at sikerült. 1953-ban érte el csúcspontját a terror, és a létszámigény is ekkor döntött rekordot, ugyanis a tervezett 32 323 helyett 22 658-an szolgáltak a román állambiztonsági szerveknél³⁸⁰. Ezek a számok még a pártvezetőket is aggasztották, hiszen az RMP KB a Belügyminisztérium és az Állambiztonsági Minisztérium állományát elemezve rádöbben, hogy az utóbbinál (126 575 álláshely, beleértve a biztonsági csapatokat) és a BM-nél (65 233 álláshely) tervezett

³⁷⁸ ACNSAS MAI/DMRU 84, Ordinul MAI, nr. 5294/31.12.1955.

³⁷⁹ ACNSAS MAI/DMRU, 7373, vol. 16, 81.

³⁸⁰ I. m., vol. 16, 1.

összlétszám már elérte a 191 808 főt. Összevetve a Fegyveres Erők Minisztériumának tervezett 270 ezres létszámával és az ezekből következő költségvetési számokkal, a pártvezetés úgy döntött, hogy az ideológiai enyhülést kihasználva kezdeményezi az Állambiztonsági Minisztérium beolvasztását a BM-be, ezzel csökkentve az állomány létszámát.³⁸¹ Az 1955-ös átszervezéssel 1956-ra a Securitate központi és területi szerveinél összesen 13 348 személy szolgált a tervezett 16 279-cel szemben. A gheorghiu-deji korszakon túlmutató tendencia, hogy a létszám és a feladatellátás közötti egyensúly állandósulni látszott, hiszen az 1967-es összesített állománytábla szerint 16 740 fő szolgált a Securitaténál³⁸².

Mint korábban szóba került, a DGSP kezdeti, 1948. szeptemberi szervezeti ábrája 4641 helyet tartalmazott, amelyek közül 3549-et töltöttek be 1949. február 11-én. A Securitate személyi állományának struktúrája teljes mértékben tükrözte a kommunista párt elképzelését az intézmény céljáról, így az állomány tagjai közül 64% munkás, 4% paraszt, 28% köztisztviselő, 2% értelmiségi, 2% egyéb származású volt.³⁸³

Az ötvenes évek szerkezeti átalakításai nem voltak különösebb hatással a társadalmi összetételre, ugyanis a Securitate túlnyomórészt munkás- és paraszti származású alkalmazottakból állt, akik együtt az összes alkalmazott 73,46%-át tették ki. Az ideológiai hatás a személyzeti politikát egyértelműen meghatározta, a Securitatét továbbra is a könyörtelenül kibontakozó osztályharc fő fegyverének tekintette, és a személyi összetétel ezt hűen tükrözte.

Így 1956. május 1-jén 12 865 főt foglalkoztattak a Securitate központi és külső egységeiben, közülük 10 693 tiszt, 954 őrmester és 1218 civil alkalmazott volt. Társadalmi összetétel szerint a Securitate személyzete 47,43%-ban a munkások közül került ki. Őket a mezőgazdasági munkások soraiból kiemelt személyek (33,76%) követték, szegényparaszti sorból pedig 8,1%-uk származott. A hivatalnoki háttérű alkalmazottak aránya 5,51%, a kisiparosok és kereskedőké 2,21%, a kollektivistá parasztszámok családjából származóké pedig 1,85% volt. A legalacsonyabb arány a paraszti vagy polgári környezetből, illetve katonacsaládból származók aránya: 0,62%, illetve 0,52% volt.³⁸⁴ Ez a társadalmi származási struktúra jelentősen nem módosult a hatvanas években sem. Ugyancsak beszédes a személyi állomány iskolai végzettségére vonatkozó adatelemzése, amely szoros összefüggésben állt a Securitate vezetésének társadalmi

³⁸¹ Bejenaru-Țăranu 2023: i. m., 55–56.

³⁸² ACNSAS Documentar, dosar nr. 88, vol. 7, 50.

³⁸³ Troncotă, Cristian 2003b: *Istoria Securității regimului comunist din România. 1948–1964*. București, INST. 51

³⁸⁴ Banu, Florian 2001: *Profilul angajatului Securității în anii '50*. In Gh. Onișoru, Gheorghe (szerk.): *Totalitarism și rezistență, teroare și reprimare în România comunistă*. București, CNSAS. 82–83.

származásával. A korai időszakra inkább társadalmi származási, és kevésbé iskolázottságra vonatkozó adatokat aránya. Többet jelentett a lojalitás és az „egészséges” szociális származás, mint a végzettség. Ezt bizonyítja, hogy a területi szervek, jelesen a tartományi igazgatóságok vezetői főként szegényparaszti és munkásszármazásúak voltak, ahogyan az operatív és a politikai helyettesek is. Az ebbe a kategóriába tartozóknál a két világháború közötti királyi Romániában az általános iskolai oktatás keretein túli tanulmányok anyagi költségei gyakran túl nagy terhet jelentettek a családok számára. E társadalmi realitások és az ideológiai alapú toborzási feltételek eredményeként a 27 tartományi területi igazgató közül csak ötnnek volt egyetemi diplomája, az operatív és politikai helyettesek közül pedig egyetlenegy sem szerzett felsőfokú végzettséget.³⁸⁵ Az 1956-os kimutatás szerint, amely már a gyorstalpalók hatását is mutatja, az állomány 13,85%-a négy osztály elvégzését tudta igazolni, tovább 17,16% öt és hat osztályt, illetve 49,29% hét osztály³⁸⁶ befejezését jelentette. Középiskolai végzettség megkezdését (8–9. osztály) 6,83, míg a befejezését (10. osztály) 9,51% igazolta. A felsőoktatási végzettségűek az állomány 3,36%-át tették ki. Az állambiztonsági gyorstalpalót (3–6 hónap) 17,3%, katonai iskolát (szovjet mintájú, egyéves tiszti) 12,10% végzett, és az állomány 10,98%-a egyéves állambiztonsági iskolát tudhatott a magáénak. Katonai akadémiát 0,15% fejezett be, a Szovjetunió állambiztonsági képzésére pedig mindössze 0,96% került.³⁸⁷ A hatvanas évek közepére a politikai és a szakmai vezetés javaslatainak megfelelően szisztematikusan emelni kellett a politikai, a szakmai és az általános kulturális ismeretek szintjét. Ennek eredménye 1957-es kimutatások szerint a vezetői beosztásúak körében a következő megoszlást mutatta: A központi irányítás vezetői, valamint a regionális igazgatóságok vezetői közül 7. osztállyal 71,4%-a, 8–9. osztállyal 6,8%, 10. osztállyal 12,8% és végül felsőfokú végzettséggel 8,8% rendelkezett. Az operatív állomány szintjén a helyzet még aggasztóbb volt. Így 1957-ben az operatív dolgozók 77%-a 7 osztályt, 6%-a 8–9 osztályt; 13%-a 10 osztályt végzett, míg 4% volt felsőfokú.

A Securitate állományának nemzetiségi összetétele főleg a következő, Ceaușescu fémjelezte korszakban kap majd nagyobb szerepet, azonban már Gheorghiu-Dej időszakában is komoly változások figyelhetők meg ezen a téren. 1949-ben a Securitate állományának etnikai összetétele a következő képet mutatta: 83% román, 10% zsidó, 6% magyar, 1%-uk más

³⁸⁵ Bejenaru–Țăranu 2023: i. m., 47.

³⁸⁶ Romániában az ötvenes években az általános iskola hétosztályos volt.

³⁸⁷ Ioniță, Nicolae 2009: *Politica de cadre în Securitate. Schimbarea cadrelor medii de conducere (1958–1967). Caietele CNSAS*, II/1., 2009/3. 27–28.

nemzetiségű.³⁸⁸ Ugyanakkor azt érdemes megjegyezni, hogy a nem román származású vezetők igyekeztek románosított névvel érvényesülni (Gheorghe Pintilie, ukrán nevén Tyimofej Bodnarenko, a Securitate első igazgatója volt, Alexandru Nicolski, születési neve Boris Grünber, a Securitate helyettes főigazgatója a korai időszakban, Vladimir Mazuru, ukrán nevén Volodimir Mazurov, főigazgató-helyettes, Serghei Nicolau, orosz nevén Szergej Nikonov, a kezdeti korszakban a hírszerzés vezetője). 1956 májusában az állomány nemzetiségi összetétele: 89,22% román, 7,71 magyar, 1,85% zsidó, orosz 0,47%, német 0,14%, illetve 0,61% egyéb származású.³⁸⁹ A jelentős csökkenés a zsidók esetében látható, ami azzal magyarázható, hogy Izrael állam és Románia között megindult a diplomáciai kapcsolat és jelentős számban éltek a kitelepedés lehetőségével. A nemzeti kommunizmus elhatalmasodásával a hetvenes és nyolcvanas években, illetve az etnikum új, ideologikus alapú értelmezésével az együtt élő nemzetiségek nyelvhasználata is abba az irányba mutatott, hogy az állambiztonsági szervezetben a nemzetiségi származás nem segítette az egyéni szakmai érvényesülést. Továbbá a kisebbségi etnikai csoporthoz tartozást társadalmi negatív jellemvonásokkal ruházták fel, és ez a Securitate bizonyos vezetőinek is köszönhetően nemcsak az állományra, hanem a romániai magyar kisebbség számára is komoly fenyegetettséget jelentett. Ezt támasztja alá Neagu Cosma, a kémelhárítás 1960 és 1973 közötti igazgatója, aki szakmainak álcázott kötetében³⁹⁰ részletesen vizsgálja a romániai nemzetiségek felelősségét, a romániai kommunizmus hatalomra juttatásában játszott szerepét.

A negyvenes évek végén, az ötvenes évek elején a politikai rendőrség állományának korosztályi megoszlása egy fiatal szervezet képét mutatta, ugyanis a 25 év alattiak aránya meghaladta a 27%-ot, a 25–30 évesek 44,5%-át tették ki az állománynak. A következő korcsoport 40 éves korig 22,6%, és csak 5,39%-a volt a testületnek 40 évnél idősebb. A társadalmi összetétel és a korosztályi arányszámok alapján már érthetővé válik az is, hogy a hatalmát megszilárdító Román Kommunista Párt hogyan tudott céljainak megfelelően lojális erőszakszervet irányítani: ennyi fiatal, iskolázatlan embert emelt ki a társadalom alsó rétegeiből és tett kiváltságos helyzetűvé, illetve ígéretes jövőképpel kecsegtette őket. Könnyen irányítható és könyörtelen végrehajtó testületet alakított ki belőlük.

³⁸⁸ Troncotă 1999: i. m., 337.

³⁸⁹ ACNSAS MAI/DMRU 7364, vol. 10, 255.

³⁹⁰ Cosma, Neagu 1996: *Dominația comunistă, 1944–1989. Contribuția unor minorități „naționale” la bolșevizarea României*. București, Bravo Press. 73–93.

A hetvenes évek végére ez a korosztályi összetétel megváltozik, hiszen a 35 év alattiak 32,85%-, a 36–40 közöttiek 18,09%-, a 41 és 50 közöttiek pedig 41,84%-ot tettek ki, a fennmaradó 7,23% az ötven év felettiékből került ki³⁹¹. Jól látható, hogy húsz év alatt a korábban kimondottan fiatal, fiatalos szervezett maturizálódott, azaz megőrizte a fiatalon felvettek jelentős részét, és ezek már középkorúként adták a titkosszolgálat gerincét, illetve az eltelt idő alatt az állományban maradtak szakmai tapasztalatot szereztek.

A hivatásos fedett tisztek bértábla szerinti fizetésének nyomon követése az ötvenes évektől a 80-as évek elejéig önmagában nem ad választ arra, hogy miért távoztak Nyugatra a diplomatának álcázott hírszerző tisztek, azonban rávilágít, hogy abban a román társadalomban milyen anyagi megbecsülésnek örvendtek. Az 1952-es³⁹² pénzreform következtében új fizetési besorolás szerint egy hadnagy rendfokozatú operatív dolgozó havi juttatása minden pótlékkal együtt 1072 lej volt. Ugyanekkor egy főoperatív alezredes egy igazgatóság vezetőjeként 3135 lej havi bért kapott.³⁹³ A román statisztikai hivatal adatai szerint 1952-ben az országos bruttó átlagkereset 403 lej volt³⁹⁴. Az ötvenes évek bérkülönbségei tovább nőttek az 1968-as prágai események után, hiszen a román pártvezetés újból felértékelte a fegyveres erők jelentőségét. Azonban a Belügyminisztériumon belül jelentős eltérések alakultak ki a Miliția és a Securitate hivatalos állományának bérezésében, ez utóbbi javára.³⁹⁵ Általános bérrendezés történt a hetvenes évek közepén. 1974-ben egy operatív dolgozó hadnagyi rendfokozattal 2813 lejt keresett, míg egy főoperatív beosztású alezredes 6133 lejt vitt haza³⁹⁶. A román statisztikai hivatal adatai szerint 1974-ben³⁹⁷ az országos bruttó átlagkereset 1663 lej

³⁹¹ Bejenaru–Țăranu 2023: i. m., 81.

³⁹² A Román Nemzeti Bank lej/dollár árfolyama szerint 1952-ben 1 dollár 11,20 lejbe került. <https://www.bnr.ro/apage-Mobile.aspx?pid=404&actid=22706> Ugyanekkor Magyarországon 11,7 forintot kellett fizetni egy dollárért. http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/2844/1/Koz_Gazdasag_2017_2_Szaz_Janos_u.pdf (utolsó letöltés: 2026.03.10.).

³⁹³ MAI, DGSS, Regulament pentru stabilirea drepturilor bănești ale personalului din Direcțiunea Generală a Securității Statului conform decretului nr. 50/1951 și a Deciziei Ministeriale 17 bis/1952. 1952. [Az Állambiztonsági Főigazgatóság személyi állományának pénzügyi jogait meghatározó 50/1951. szabályzat és az 1952/17-es kiegészítő miniszteri rendelet], 58.

³⁹⁴ <https://insse.ro/cms/ro/content/c%3%A2%C8%99tiguri-salariale-din-1938-serie-anual%C4%83-0> (utolsó letöltés: 2026.03.10.).

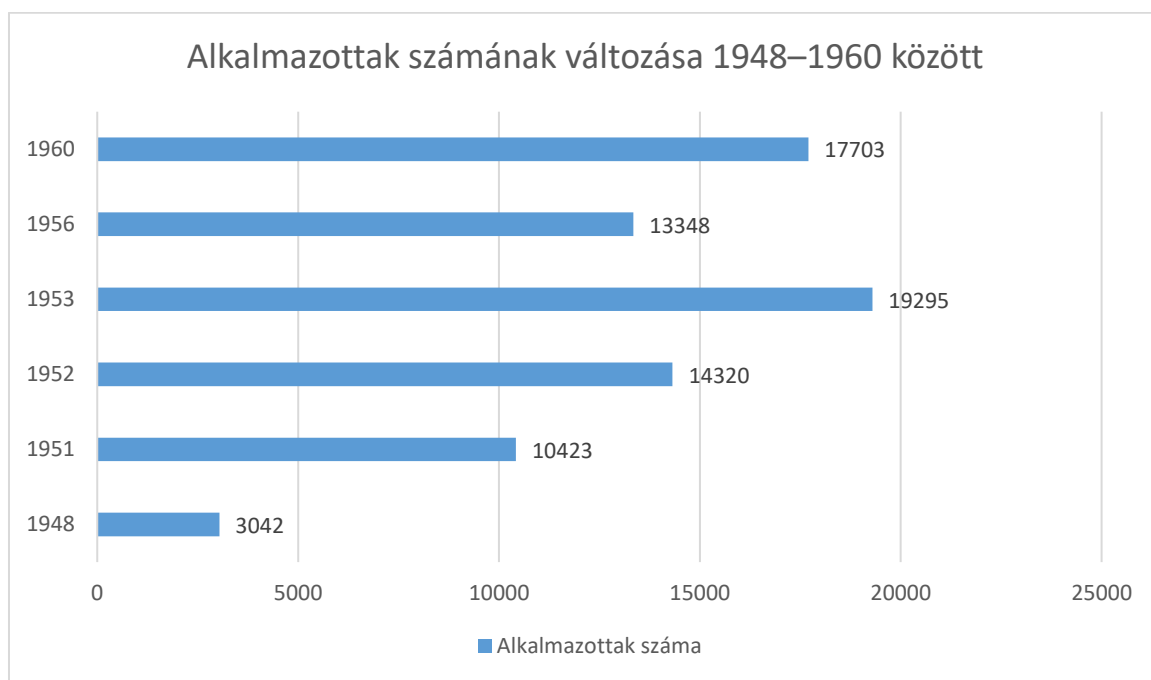
³⁹⁵ ACNSAS MI/DS-J 3634/2, 388–389.

³⁹⁶ ACNSAS MI/DS-J 3637/2, 391.

³⁹⁷ A Román Nemzeti Bank lej/dollár árfolyama szerint 1974-ben 1 dollár 4,97 lejbe került. <https://www.bnr.ro/apage-Mobile.aspx?pid=404&actid=22706> (utolsó letöltés: 2026.03.10.). Ugyanekkor Magyarországon komoly leértékelődés következtében közel 40 forintot kellett fizetni 1 dollárért. http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/2844/1/Koz_Gazdasag_2017_2_Szaz_Janos_u.pdf (utolsó letöltés: 2026.03.10.).

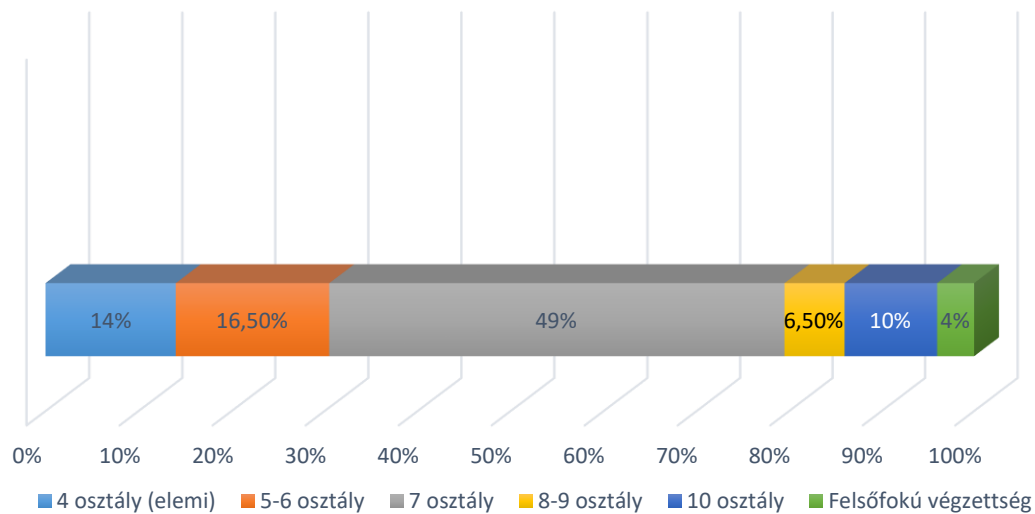
volt³⁹⁸. A béketáboron belüli valósághoz mért bérezés stabil életszínvonalat biztosított a román titkosszolgálatok hivatásosainak, azonban azok, akik kiküldetéseik során megismerték a „hanyatló” Nyugat valóságát, feltehetően már más paraméterek szerint közelítettek az életszínvonal kérdéséhez. Kevésbé kimutatható jelenség, azonban megkerülhetetlen jelentőségű az a rendszerszintű rutin, ahogyan a BM alkalmazottai és hangsúlyosan a Securitate tisztjei, a hétköznapi polgárok szemében, megélték az életszínvonalukat, ugyanis nem vártak és soha nem álltak sorban élelemért (kivéve, amikor küldetésben voltak). Mindennapi szükségleteiket státusukból adódóan a gazdasági egységekben kiépített operatív hálózataikon keresztül biztosították.

4. a–d) ábra. *Grafikonok a Securitate állományának számbeli változásáról, társadalmi és korosztályi összetételéről, iskolázottságáról 1948–1960 között*

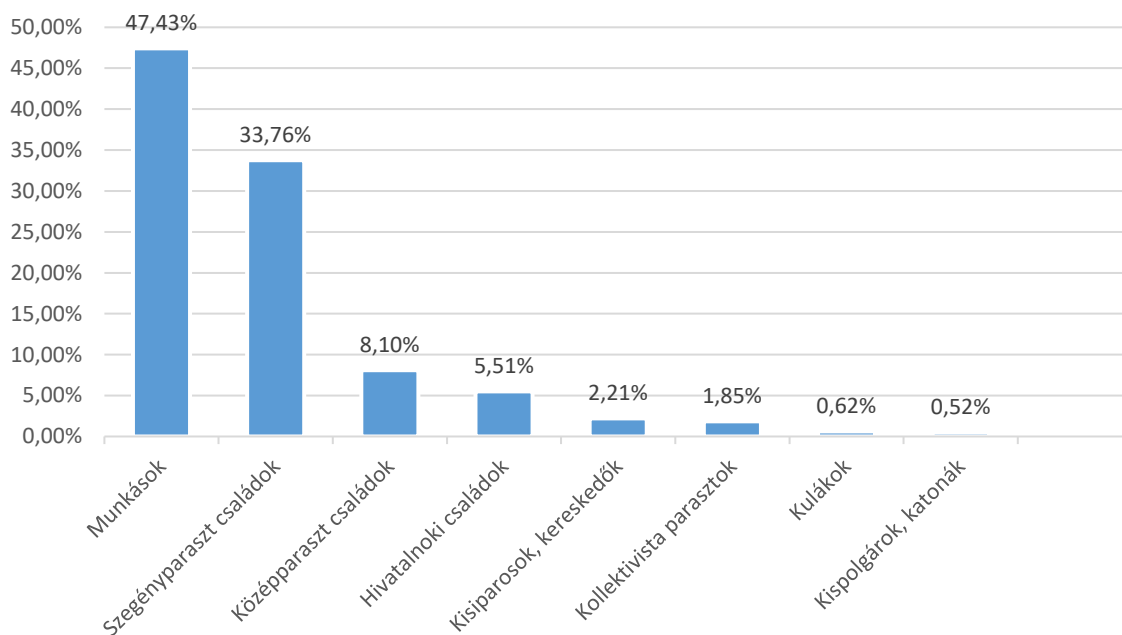

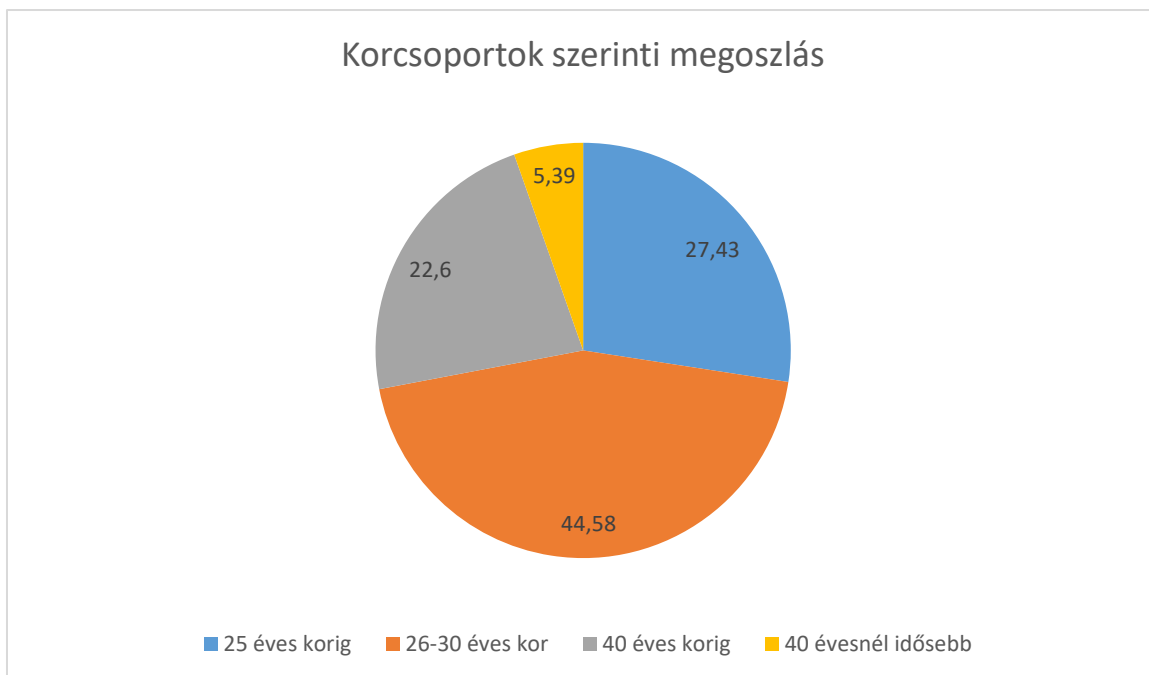
³⁹⁸ A Román Statisztikai Hivatal (INS) kimutatása az éves nettó, bruttó átlagfizetés változásáról. <https://insse.ro/cms/ro/content/c%3%A2%C8%99tiguri-salariale-din-1938-serie-anual%C4%83-0> (utolsó letöltés: 2026.03.10.).

Alkalmazottak iskolai végzettségének megoszlása (1956)

Az állomány társadalmi származás szerinti megoszlása

Forrás: Dobre 2006: i. m.; Banu–Țăranu 2023: i. m.; Bejenaru–Țăranu 2023: i. m.

4.6. Káderpolitika

A Személyzeti Igazgatóság és a szakirányú igazgatóságok között fennálló feszültség, hiszen az előbbi úgy nyilvánult meg, mint állam az államban, noha a kinevezés, áthelyezés, előléptetés vagy visszavetés stb. ügyében a szakterületi vezetés tett javaslatot, azonban az érintett személy anyagát a Személyzeti Igazgatóság ellenőrizte olyan szempontok szerint, amelyeket éppen ő alakított ki. A kinevezést a Belügyminisztérium legfelsőbb vezetése hozta, azonban a Személyzeti Igazgatóság anyaga alapján. A BM és ezen belül a titkosszolgálat tisztjeit is egészen 1964-ig a tárca Személyzeti Igazgatóságának önjáró rendje szerint nevezték ki, noha a BM pártalapszervezetei³⁹⁹ rendszeresen jelezték, hogy a személyzeti döntéseknél az igazgatóság nem veszi figyelembe az általuk küldött információkat, azaz a párt ezen struktúrája kiszorult az eljárásból.⁴⁰⁰ A kinevezések elsődlegesen a belügyminiszter és a tárca vezető tábormokai közbenjárására történtek, a törvényi előírások rugalmas alkalmazásával. Nicolae Ceaușescu hatalomra kerülésével a BM-ben is változások következtek, így a személyzeti

³⁹⁹ Már 1951-ben a 10 423 káderből 5379 párttag volt 246 alapszervezetben. Banu, Florian – Banu, Luminița 2013: *Partidul și Securitatea, Istoria unei idile eșuate (1948–1989)*. Iași, Casa Editorială Demiurg. 40.

⁴⁰⁰ Uo.

politika kiszámíthatóbbá vált, illetve a korábbi szokásokkal ellentétben a párt nagyobb ellenőrzést kapott a Securitatében.⁴⁰¹

Ugyanakkor érdekes adalék, hogy a Ceaușescu ellenfeleként nyilvántartott Drăghici belügyminiszter 1967-es eltávolítása után is érvényben maradt az az 1964-es rendelet, amely szabályozta a Securitatén belüli kinevezések rendjét. Sőt, a szakterületek (hírszerzés, kémelhárítás) elválasztásának elve 1989-ig fennállt. A Ceaușescu-korszakban rendszerszintűvé vált, hogy az egységvezetőket egyre inkább bevonták a döntéshozatali folyamatba. Azonban a kapcsolati hálók és a befolyásos főtisztek ráhatásának jelensége a rendszer bukásáig megmaradt.

4.7. Szakmai képzés

A káderpolitikával szervesen összefügg a hivatásos operatív állomány képzésének kérdése. Kezdetben az 1948-ban felállított Securitate Operatív Tiszti Iskolája a főváros Băneasa negyedében⁴⁰², majd az 1953-ban indított Idegen Nyelvű Iskola⁴⁰³ ugyancsak Bukarestben jelentette az alapját a hivatásos kémelhárítók-hírszerzők tisztképzésének. Önálló szakirányú képzésről csak 1963-tól beszélhetünk, amikor felállították az 5. Külügyi Hírszerző Tisztek Továbbképző Iskoláját. Az Idegen Nyelvű Iskolában diplomát szerzők főleg a Postai Küldemények és Levelek Ellenőrzése Szolgálatnál, az Operatív Technikák Igazgatóságánál és a Rádióelhárító Szolgálatnál, továbbá a kémelhárító és hírszerző igazgatóságokon kaptak megbízást. A hároméves képzések mellett természetesen rövid idejű tanulmányok rendszere is létezett. Ez a felsőfokú továbbképzés 1961-től három, 1968-tól hat hónapos volt. Ezeken főleg vezető beosztású tisztek vettek részt.

A Belügyminisztérium 5., a külföldi hírszerző apparátusban dolgozó tisztek továbbképző iskoláját (Școala M.A.I. nr. 5 de Perfecționare a Ofițerilor din Aparatul de Informații Externe) 1963-ban állították fel, évente 25-30 fős évfolyamok indultak, és két évig készítették fel a külföldre telepítendő tiszteket.

Az oktatás és képzés minőségével már az 1948-as indulástól gondok akadtak. A gyakorlati tudással, a tankönyvekkel és a szakképzett tanárok hiányával küzdő iskolák arra törekedtek,

⁴⁰¹ Banu–Banu 2013: i. m., 46.

⁴⁰² ACNSAS MAI/Direcția Secretariat – Juridică 3616, dosar nr. 6, 11: Ordinul M.A.I. nr. 1683/01.10.1958. Ebben az 1958-as parancsban tesznek említést az iskola 10 éves alapításáról.

⁴⁰³ ACNSAS MAI/Direcția Secretariat – Juridică 3611, dosar nr. 1, 39: Ordinul M.S.S. nr. 117/11.02.1953.39.

hogy gyakorló hivatásosok tartsanak tanórákat, így a korabeli Securitate-vezetők vállalták a tanórák megtartását. Azonban a gyorsan változó politikai helyzet a Securitate vezetésének leváltásával és eltávolításával járt, így 1952-re Mihai Dulgheru, Alexandru Nicolski stb. háttérbe szorultak. A tanárkérdés sohasem oldódott meg teljesen, sőt, a tanárok egy része azzal szándékkal oktatott, hogy előbb-utóbb felfigyelnek rájuk, és átkerülnek operatív területre. Ilie Merce 17 évet várt arra a pillanatra, hogy oktatói beosztásából 1981-ben átkerülhessen az I. Igazgatóság (kémelhárítás – művészet-kultúra) 5 részlegének vezetői pozíciójába, majd 1983-tól 1986-ig igazgatóhelyettes legyen⁴⁰⁴.

A hatvanas évek közepéig a Securitate iskoláiba a besorozás a beiskolázási terv szerint történt, azaz a létszám teljesítésére törekedtek. Az 1966 márciusában megtartott BM-kollégiumi ülésen Iulian Vlad alezredes, akkoriban a Személyzeti Igazgatóság helyettes vezetője és Cornel Onescu belügyminiszter között lezajlott beszélgetésen az oktatás és képzés alacsony színvonalára az a magyarázat született, hogy a Securitate a nagy szervezeti egységeitől érkezett igényre válaszolva gépiesen iskolázta be a megfelelő számú tisztet, és ennek bővületében kénytelenek voltak engedelményeket tenni a minőség terén.⁴⁰⁵ Az iskolák tananyaga alapvetően ideologikus és jogi irányultságú volt, emellett szakmai tárgyakat is oktattak, azonban jelentősen kevesebbet, mint a jogtudományi kurzusokból. Romániában közismert volt, hogy a belügyi tisztis iskolát végzettek a jogi diplomával megegyező oklevelet kaptak. 1967-ben a Securitate apparátusának 20%-a semmilyen katonai iskolát nem végzett, és körülbelül 25%-uk csak egy évnél rövidebb iskolát.⁴⁰⁶

4.8. Fejezeti részkövetkeztetések

A moszkvai politikai rendészet szolgálékű másolása aránytalan intézményi átalakulási folyamatot indukált Romániában is, kezdve az állomány folyamatos és erőltetett bővítésével az önálló állambiztonsági minisztériummá alakításon át, a szovjet politikai fordulatra rezonálva és a költségvetési realitások kényszere alatt az állambiztonság belügy intézményrendszerébe való integrálásig. Az ilyen, a „proletárforradalomnak” elkötelezett emberek, minden népi demokrácia útjára lépett országban megjelentek, és akiket a politikai rendőrség felállításánál a

⁴⁰⁴ *Monitorul Oficial al Romaniei*, 2004. december 20., XV/172., 858., 1. http://www.cnsas.ro/documente/monitoare/2004/MO%202004.12.20_858.pdf (utolsó letöltés: 2026.03.10.).

⁴⁰⁵ ACNSAS Documentar D 14790, vol. 3, Stenograma ședinței de Colegiu lărgite, din 22 martie 1966, 27–28.

⁴⁰⁶ ACNSAS D 11752, vol. 1, 150. *Stenograma ședinței cu activul Ministerului Afacerilor Interne, ținută în zilele de 15 – 18.07.1967.*

szovjetizálás és a kommunista rezsimnek „demokratikus vívmányainak” védelmének eszközeként alkalmaztak, és ebben Románia sem volt kivétel. Ennek eredményeként a személyzeti politikában, akárcsak a társadalmi élet számos más területén, a politikai tényező és az ideológia meghatározó szerepet játszott. Az olyan elvek és jelszavak, mint a proletariátus diktatúrája, az osztályharc és az osztályharc kiélezése, súlyosan befolyásolták az emberek közötti kapcsolatokat, módosítva a korábbi időkben megszokott társadalmi normákat, egyensúlyokat és állami berendezkedés hagyományos hierarchiáit.

Mivel az ejtőernyőzött belügyi és politikai rendőrségi kulcspozícióba került káderei szovjet ihletésű „pozitív diszkrimináció” termékei voltak, azoknak, akiket ebbe az „elit” kategóriába kerültek teljes odaadással kellett szolgálniuk *idegen érdekeket*, illetve ebből fakadóan a *kiszolgáló struktúra is hasonló mintázatot követett*. Ebbe a körbe tartozó tulajdonság volt az „egészséges társadalmi származás” és az „osztályellenség iránti gyűlölet”, továbbá olyan intézményi vonás, mint a „nagy felszabadító szovjet nép” és a „szocializmus nagy hazája, a Szovjetunió” iránt tanúsított ragaszkodás, amelyet akkoriban minden jó Securitate tiszt alapvető jellemzőjének tekintettek⁴⁰⁷. E feltételek teljesítéséért cserébe a Securitate biztosította káderei számára egy a társadalom által rettegett intézményhez való tartozás érzését. Mindezek a hatások, strukturális átszervezések egy szovjet mintájú *korábbi szervezeti kultúrát háttérbe szorító szervezeti struktúrát eredményezett*.

A Securitate tisztjeinek túlnyomó többsége számára szakmai karrierjük nem hivatás választás eredménye volt, hanem inkább egy ráerőltetett pályafutás, főleg a pártaktivisták közül toborzott káderek esetében volt ez így, illetve egyesek számára konjunkturális lehetőség egy korábbi társadalmi helyzetből való kitöréshez.

A döntéshozatali pozíciókban kezdetben előnyben részesítették a nemzeti kisebbségekhez tartozó kádereket, különösen az oroszokat, zsidókat, magyarokat, ukránokat, akiknek a nevét lehetőség szerint románosították. Ez azonban nem jelenti azt, ahogy egyes memoárforrások állítják, hogy a külföldiek domináltak volna a DGSP-n belül.⁴⁰⁸ A levéltári forrásoknak köszönhetően árnyaltabb kép rajzolódik ki abban az értelemben, hogy a vezető pozíciókat betöltő kádereket többsége mégiscsak román volt.⁴⁰⁹ A Securitatéhoz tartozni a személyes biztonságérzet kialakulásához is vezetett, és sok esetben az állomány lehetséges letartóztatástól való félelme szinte teljesen eltűnt, ami nem volt kis dolog azokban az években, amikor

⁴⁰⁷ Banu 2001: i. m., 89.

⁴⁰⁸ Cosma 1996: i. m., 73–93.

⁴⁰⁹ Lásd a statisztikai adatokat: Banu 2001: i. m., 84.

gyakorlatilag bárkit letartóztathattak különféle vádak miatt. A Securitate alkalmazottai önképét, továbbá az önreflexió vizsgálata a hatékonyság és önbecsülés jelenégeinek elemzése már nem fért bele a vizsgálódásunkba, noha az intézmény szervezettörténeti megismeréséhez további tudományos eredményeket hozott volna. Mindezek alapján, illetve a fejezetben bemutatott szervezeti átalakulások áttekintése után arra következtetésre jutottunk, hogy deji korszak 1958-ig terjedő időszakában egy *vízfejű intézmény kiépítésére került sor, amelyben a politikai rendőri szervezeti elemek túlsúlyba kerültek*. A szovjet csapatok kivonása után (1958) a Román Munkáspárt (RMP) vezetésének döntései alapján számos változás történt a Securitate személyzeti politikájában, a meghozott intézkedések főként három összetevőből álltak: egy professzionális intézkedés a képzett személyzet saját iskolákba történő toborzásával, egy nemzeti jellegű intézkedés, amely számos idegennek minősített káder eltávolításával járt, és akik mindaddig elsősorban a Belügyminisztérium kulcspozícióiban voltak, és harmadszor azoknak a háttérbe szorítása, akik bár jól képzettek és román etnikumúak voltak, nagyfokú kockázatot jelentettek a nemzeti-kommunista rendszer számára, mivel a Szovjetunióban tanultak állambiztonsági vagy katonai intézményekben. Ezen intézkedések mindegyikét különböző mértékben hajtották végre, amelyek közül az utolsót alkalmazták a legkevésbé. *A vizsgált intézmény ebben a korszakban tipikus lenyomata a szovjetizált intézménynek és ugyanakkor a vezetői állomány – a politikai vezetés mintájára – egy része megőrizte és az alkalmas időben nemzeti jellegre váltotta az állambiztonság intézményét. Ezzel a nemzeti politikai vezetés önállósodási érdekeit szolgálták úgy, hogy megőrizték a szovjetizálás lenyomatát is.*

A nagyléptékű ideológiai presszió, illetve a sűrű szervezeti átalakítások ellenére a struktúrán belül a magyar irredenta elleni harc szervezeti egysége jelen volt⁴¹⁰, sőt a hatvanas évek elejére, a gheorghiu-deji nemzeti kommunizmus határozott megszilárdulásával, új lendületet kap ennek a területnek a fejlesztése, hiszen a nacionalisták elhárítása központi szervezeti egység, illetve a vonalas elv alapján a területi szerveknél, azaz a tartományi Securitate Igazgatóságokon is működő alegységek mellé Neagu Cosma vezetése alatt és Gheorghiu-Dej diszkrét utasítására II. Kémelhárító Igazgatóság IX szolgálat/főosztály kebelében már működött egy központi

⁴¹⁰ A magyarok elleni elhárító tevékenységet folytató központi egységek 1948-tól 1965-ig a következők: 1948-ban a Securitate (DGSP) létrehozásakor az ügyben illetékes szervezeti egység a I. Belföldi Hírszerző (értsd elhárítás) Igazgatóság II. Szolgálat (főosztály), 1956-ig I. Politikai Felforgatók Elleni Harc Igazgatóságán belül a II. Szolgálat (főosztály) majd a vizsgált korszak végére az 1963-ás átalakítás után az I. Igazgatóság III. Szolgálat (főosztálya) az illetékes a magyarok elleni elhárítás megvalósításáért részleteket lásd Banu-Țăranu 2016: i. m., 71, 118, 169.

egység, amely a szocialista testvéri államok mélységi felderítésével foglalkozott.⁴¹¹ *intézményi folytonosság rejtett elemének jelenléte* igazolódni látszik. Az esettanulmányi elemzés, amely a magyar irredenta elleni harc 1945 utáni elhárítás és hírszerzés vonalát átfogta, illetve szervezettörténetileg is felfejtett elhárítási struktúra megléte arra enged következtetni, hogy *az 1945–1948 között az irredenta mint „külső-belső ellenség fókuszú szervezeti modell megléte teljesen igazolt, ugyanakkor a 1949 és 1958 között csak kémelhárítási vonal megléte igazolható.*

Az apparátus „megtisztítása” érdekében 1958 és 1968 között mintegy 20 000 embert helyeztek tartalékba, politikai okokból, visszaélések, bűncselekmények, szakmai alkalmatlanság, valamint orvosi besorolás miatt. A képzett személyzet felvétele szempontjából a fodrászok, pincérek vagy fizikai munkások helyett – akiket egyenesen megdöbbsentett az elért pozíciójuk, a társaik felett egyik napról a másikra szerzett nagy hatalom⁴¹² – fiatal felsőoktatási végzettségűeket hoztak be. *Így megteremtődött egy belügyi irányítás alatt működő, rendőri szemléletű, titkosszolgálati apparátus is, amelynek felívelése a Ceaușescu-rendszer első évtizedében teljessé válik.*

5. A Ceaușescu-féle „arany korszak”: 1965-ös hatalomra kerülésétől az 1989-es bukásig

5.1. A Román Szocialista Köztársaság a nyitástól az elszigetelődésig. Külpolitikai áttekintés (1965–1989)

A hidegháborús bipoláris világ következő szakasza az enyhülés időszaka, amelyben biztonsági szempontból a kisebb politikai szereplők kapnak szerepet azáltal, hogy egyensúlyba hozták az erőviszonyokat. Ez az egyensúly összekapcsolódik a „el nem kötelezettek” fogalmával, ami hozzájárult a globális biztonság megőrzéséhez. A legjobb példa az indiai Dzsaváharlál Nehru és a Gamel Abden Nasszer⁴¹³, akik ezt 1955-ben a bandungi konferencián nyilvánították ki. Ezzel a történelmi lépéssel a világ biztonsági térképére felkerült ez a szempont is, vagyis azok az államok, amelyek nem soroltak be sem az Egyesült Államok, sem pedig a Szovjetunió mögé, és együttesen befolyást tudtak gyakorolni a nemzetközi katonai, diplomáciai és biztonsági helyzetre.

⁴¹¹ Banu–Țăranu 2016: i. m., 116.

⁴¹² Banu, Luminița 2008: Ofițerul de Securitate – prototip al „omului nou”. *Historia*, VIII/82. (október), 61.

⁴¹³ A Ligeti Lajos – Terjék József (szerk.): *Keleti nevek magyar helyesírása* (Budapest, Akadémiai, 1981) szerinti névhasználat.

Itt érdemes megjegyezni, hogy Román Szocialista Köztársaság, biztonsági érdekeinek, illetve külpolitikai irányvonalának a hatvanas évek kezdetén ez szolgált mintaként, különösen az 1964. áprilisi nyilatkozat⁴¹⁴ után, noha továbbra is Moszkva diktált, illetve az ország a Varsói Szervezet keretei között maradt.

A szovjet–amerikai kapcsolatok feszültségmentesítésének időszaka 1962–1972, illetve mindkét nagyhatalom a blokkja egységének megőrzésén tevékenykedett, és egy gazdaságilag megterhelő fegyverkezési versenybe kezdett a Hruscsov utáni években.⁴¹⁵ A Nixon-doktrína, amely 1969. július 25-én egy Guam szigetén tartott háttér-tájékoztatón hangzott el először, miszerint el kell kerülni, hogy az Egyesült Államok olyan politikát folytasson, hogy az ázsiai országok annyira függővé váljanak tőle, hogy hasonló módon rángassák bele a konfliktusaikba Amerikát, mint Vietnám kapcsán történt.⁴¹⁶ Ez a kivonódási doktrína lehetővé tette, hogy a Szovjetunió globális geopolitikai offenzívát hajtson végre a nyolcvanas évek közepéig. Így szovjetek csapatokat helyeztek el Vietnámban, Etiópiában, Jemenben, Mozambikban, Angolában és más stratégiai pontokon, amelyek közvetlenül veszélyeztették az amerikai érdekeket.

A szovjet–amerikai viszony valamelyest leküzdötte a nukleáris katonai feszültségeket, és közeledést jelzett az 1972-ben Moszkvában aláírt SALT I. megállapodás. Mindkét tábor elismerte, hogy a totális nukleáris háború mindkét fél végét jelentené.

Európában a nagyhatalmak megértéssel fordultak egymás felé, azonban a nyers szembenállás Európán kívül fennmaradt. A Szovjetunió pedig megértette, hogy a feltartóztatás geopolitikai forgatókönyvét csak úgy lehet megtörni, ha koloniális világban próbálkozik, méghozzá a békaugrás politikájával lépi át az angolszáz gátat, frontot.⁴¹⁷

A szovjet csapatok beavatkozása Afganisztánban 1979 decemberében súlyos válságot idézett elő Moszkva és Washington között, amelynek következményei nagyobbak voltak, mint a vietnámi háborúé. Ez a konfliktus azért is jelentős volt, mert azt mutatta, hogy amerikaiakhoz hasonlóan az oroszok is felismerték az „iszlám olaj” geopolitikai jelentőségét.⁴¹⁸ Az amerikai

⁴¹⁴ Declarația cu privire la poziția Partidului Muncitoresc Român în problemele mișcării comuniste și muncitorești internaționale, adoptată de Plenara lărgită a C.C. al P.M.R. din aprilie 1964. *Scântea*, XXXIII/6239., 26 aprilie 1964, 1–3.

⁴¹⁵ Gârz, Florian 1997: *Expansiunea spre vest a NATO. Bătălia pentru Europa*. București, Corut Pavel. 50.

⁴¹⁶ Kissinger, Henry 2019: *Fehér házi éveim I.* Budapest, Antall József Tudásközpont. 267.

⁴¹⁷ Brzezinski, Zbigniew 2017: *A nagy sakktabla*. Budapest, Antall József Tudásközpont. 22. Ionescu, Mihail E. 1997: Punctul de cotitură al epocii postbelice. *Dosarele istoriei*, an I, nr. 1, august 1997, 8.

⁴¹⁸ Dobrescu, Paul – Bârgăoanu, Alina 2001: *Geopolitica*. București, Comunicare.ro. 123–127.

reakció gyors volt a szovjet „békaugrásra”, és a szovjetek várakozásával ellenében egyáltalán nem hasonlított a magyarországi 1956-os, illetve a 68-as csehszlovákiai beavatkozásra adott válaszokra. Az Egyesült Államok felfüggesztette a SALT II. megállapodás tárgyalásait, illetve 1980 januárjában Jimmy Carter a kongresszus előtt meghirdette a róla elnevezett doktrínát, amely lényegében az USA beavatkozását írta elő a világ bármely régiójában, ha érdekei veszélybe kerülnek. A Carter-kormányzat nemcsak támogatta az ellenállást a szovjetekkel szemben, hanem ki is szélesítette azon államok sorát, amelyek támogatták a mudzsahedeket. Ezzel a taktikával az USA-nak sikerült a Szovjetuniót a „mocsárba” taszítani, ami egyenértékű volt egy második Vietnámmal.⁴¹⁹

A Nyugat – elismerve a hatvanas évek elején megkezdett Moszkvától való távolódást –, fontos gesztusokat tett Románia függetlenségi politikájának támogatására. Románia szimbolikus szolidaritása Csehszlovákiával 1968-ban – azzal, hogy nem szövetkezett a csehszlovák reform leverésében részt vevő intervenciós erőkkel – növelte a román társadalom belső kohézióját, illetve tovább fokozta a nemzetközi szimpátiát is. A rendszer első éveiben Ceaușescu népszerű és rokonszenves volt mind a nyugati kormányok, mind pedig a nyugati baloldali értelmiség köreiben.

Ebben az időszakban Románia látványosan javította nemzetközi pozícióját, számos nyugati állammal vette fel a kapcsolatot. Többek között a Német Szövetségi Köztársasággal 1967-ben, vagy a Romániába látogató De Gaulle elnök (1968) személye révén Franciaországgal és az Egyesült Államokkal, Richard Nixonnal (1969). Kiemelt figyelmet kapott Ceaușescu angliai látogatása, amelynek során lenyűgöző, királyi személyeknek kijáró pompával fogadta őt II. Erzsébet királynő. Románia helyzete 1948 és 1958 között közvetlenül a Szovjetunió kül- és biztonságpolitikájától függött, így a hidegháború kezdeti éveiben Moszkva Nyugattal való kapcsolatát a kommunista ideológia uralta, és ezt hűen másolta a román pártelit. A Szovjetunió biztonságának záloga a második világháború utáni években a csatlós államokká tett területek szovjetizálása volt, amelyek így gyakorlatilag átadták a döntési jogot politikai, társadalmi, gazdasági és katonai téren. Bukarest az első évtizedben Moszkva hűségese szövetségese volt (1948–1958) a Kreml irányelvei szerint. Az első kommunista évtizedben Románia külpolitikai lépéseit Moszkva diktálta.⁴²⁰

⁴¹⁹ Brzezinski, Zbigniew 1993: *Marele eșec. Nașterea și moartea comunismului în secolul douăzeci*. Cluj-Napoca, Dacia. 228.

⁴²⁰ Erről részletesen lásd: Retegan, Mihai 2002: *Război politic în blocul comunist: relații româno – sovietice în anii șaizeci: documente, vol. I*. București, RAO. 22–213; Retegan, Mihai – Duțu, Alesandru 2004: *Război politic*

A gheorghiu-deji korszak végén kezdett nacionalista kurzus feltételei szerint kialakított új káderpolitikát – többéves átmenet után – Ceaușescu azzal hitelesíti, hogy váratlan álláspontra helyezkedve elítéli az 1968-as prágai szovjet beavatkozást. A Szovjetuniótól való függetlenség hangoztatásával párhuzamosan belpolitikai síkon a nemzeti szuverenitás és függetlenség elvei váltak hangsúlyossá, illetve a román államszervezetben meghatározó jelenség lett a nacionalizmus. A nacionalizmusról bebizonyosodott, hogy a népszerűség elnyeréséhez a legmegfelelőbb kártya, amelyet Gheorghiu-Dej utódja, Nicolae Ceaușescu teljesen megértett és magévá tett. A szovjet birodalom és Románia közötti centrum-periféria viszony megváltozása főleg a bipoláris világ átalakulásában gyökerezett. Szovjetunió és Románia között a Varsói Szerződésen belül már a hatvanas évek kezdetétől nézeteltérések mutatkoztak, például Moszkva szerint Romániának mezőgazdasági állammá kellett volna válnia, illetve a berlini fal építésének megkérdőjelezése is fokozta a feszültséget a két állam között. A kubai válság is tovább gyorsította Románia önállósodási politikáját a Varsói Szerződésen belül⁴²¹. Ceaușescu hatalomra kerülésével a helyzet romlott, hiszen a román pártfőtitkár már ekkor azt javasolta, hogy a Varsói Szerződést meg kell reformálni és be kell vezetni a káderek rotációjának elvét. Komoly kenyértörésre 1971-ben kerül sor, amikor a román pártfőtitkár Kínai Népköztársaságba és más ázsiai országokba látogatása után a román külügy határozott állásfoglalást közölt, miszerint a Szovjetunió hozzáállása Romániához negatívabb, mint más tagállamokhoz, és noha 1971 januárjában Kijevben román főkonzulátus nyílt, és 1972 márciusában konzuli egyezményt írtak alá, a két állam viszonya nem javult. Ennek a hűvös viszonynak a hátterében, a gazdasági függésen kívül, 1970–1980 között a területi kérdésekből fakadó nézeteltérések álltak, hiszen Besszarábia és Észak-Bukovina folyamatosan biztonságpolitikai és titkosszolgálati kérdés volt a két ország között. A Securitate magasabb szintjén úgy döntöttek, hogy mélységi felderítésbe kezdenek azzal a céllal, hogy információt gyűjtsenek gyakorlatilag a szomszéd Szovjetunió tagköztársasági területeiről. A művelet során dokumentálták e területek történetét, a lakosság lelkiállapotát stb. Az akciókat ezeken a fedőneveken hajtották végre: „Brândușa” – Besszarábia⁴²², „Dumbrava” – Dobrudzsa, „Fortuna” – Erdély, míg az „Adevărul” művelet arra irányult, hogy bemutassák a románság történelmét külföldön.⁴²³ A szovjet fél sem maradt adós,

în blocul comunist: relații româno – sovietice în anii șaizeci: documente, vol. II. București, Titronic. 15–268; és Dumitru, Laurențiu Cristian 2011: *România și blocul comunist 1948–1968: documente.* București, Universităţii din București. 15–228.

⁴²¹ Garthoff, Raymond 1995: When and Why Romania Distanced Itself from the Warsaw Pact. *CWIHP, Bulletin* nr. 5 (Spring 1995), 111.

⁴²² ACNSAS Fond FCX 557, 1–6.

⁴²³ Constantin, Ion 2015: *Problema Basarabiei în discuțiile româno – sovietice din timpul Războiului Rece, 1945–1989.* București, INST. 180–181.

ugyanis az Andropov vezette KGB operatív megelőző intézkedéseket tett a Moldovai SZSZK területén, amely ügyek/személyek végül az ügyészség elé kerültek.⁴²⁴ A hetvenes évek második felében diplomáciai eszközökkel sikerült csökkenteni a feszültséget a két állam között, ennek kézzelfogható jele volt Brezsnyev 1976. novemberi látogatása, majd Ceaușescu 1977 augusztusában három napig vendékeskedett a Krím félszigeten, ahol hivatalos fogadás keretében mindkét fél kijelentette, hogy nincsenek területi követelései.⁴²⁵ A látszólagos nyugalom mögött azonban intenzív egymásnak feszülő, titkos diplomáciai és hírszerzői tevékenység zajlott, hiszen 1974-ben a különutas politikát folytató Románia katonai együttműködési megállapodást kötött az Egyesült Államokkal, és erről a KGB értesült a Stasin keresztül.⁴²⁶ Mindez mögött Ceaușescu azon félelme húzódott, hogy a Varsó Szerződés tagállamainak esetleges támadása esetén az Egyesült Államokkal és Kínával ápolt jó kapcsolatok biztonsági garanciát jelentenek Románia számára. Ezt erősítendő az ország első vezetője a proliferáció, a leszerelés és a katonai kivonulás kérdésében a hetvenes és nyolcvanas években mind a Varsói Szerződésen belül, mind az EBESZ-ben és végül a kétoldalú tárgyalások során is önálló, különutas politikát folytatott. Ettől az állásponttól majd csak 1987-ben tér el, amikor a Varsói Szerződés Szervezetének Politikai Konzultatív Tanácsának májusi berlini ülésén, a fegyverkezés témájában különleges bizottság felállítását javasolta azzal a céllal, hogy harmonizációs folyamatot kezdeményezzen a tagállamok között⁴²⁷. Feltehetően ez a megkésett lépés reakció volt a amerikai-szovjet közeledésre. A román diktátor ugyancsak közvetítői szerepre törekedett az Egyesült Államok, Izrael és az arab világ között, ami a Moszkvával szembeni „autonóm” külpolitika központi pillérét jelentette. A hatnapos arab–izraeli háborútól kezdődően tudatos közvetítésre törekedett, amely aztán az 1978-as Camp David-i megállapodások elősegítésében csúcspontot ért el Ceaușescu számára. Románia egyedülálló helyzetbe került azzal, hogy a szocialista blokkon belül a hatnapos háború (1967) után nem volt hajlandó megszakítani a diplomáciai kapcsolatokat Izraellel.⁴²⁸ Hasonló közvetítői szerepe volt Romániának a Palesztin Felszabadítási Szervezet és az USA közötti kapcsolatok elősegítésében, valamint a palesztin jogok elismerésének kérdésében.⁴²⁹ Közvetítői szerepét az arab–izraeli konfliktusban az tette lehetővé, hogy nyitva hagyta a titkos diplomáciai csatornákat, és Ceaușescut mindkét fél elfogadta közvetítőként. A tárgyalásokon

⁴²⁴ Stan, Mircea 2021: *Programul de măsuri active ale KGB–GRU împotriva României (1964–1989)*. București, Militară. 387.

⁴²⁵ I. m., 388.

⁴²⁶ Olaru–Herbstritt 2005: i. m., 320–321.

⁴²⁷ Stan 2021: i. m., 371–374.

⁴²⁸ Păiușan–Nuică, Cristina 2008: *Relațiile româno-israeliene (1948–1978)*. București, Universitară. 165–182.

⁴²⁹ Stan, Florin C. 2016: *România–Israel. Relații bilaterale (1948–1991)*. Cluj-Napoca, Argonaut. 245–260.

kulcsfontosságú volt előbb Menachem Begin izraeli miniszterelnök bukaresti látogatása 1977 augusztusában, majd Anvar Szadat egyiptomi elnök 1977. októberi vizitációja. Ceaușescu közölte Szadattal, hogy Begin valóban békét akar, és olyan vezető, akivel közvetlenül tárgyalhat, ezzel is ösztönözve Szadat történelmi jelentőségű jeruzsálemi látogatását 1977 novemberében. Ugyanakkor Ceaușescu nem mérte fel szerepének súlyát, és kénytelen volt a kispadról figyelni, amint Camp Davidben az Egyesült Államok égisze alatt a tárgyalások elérték a végső szakaszt, és ezzel Románia szerepe háttérbe szorult.⁴³⁰

A világpolitika porondján a szocialista tömb államaként autonóm politikát folytató és közvetítő játékosnak csak hosszú pórázon lehetett szerepe, hiszen a gazdasági, illetve konkrétan nyersanyagfüggése a Szovjetuniótól állandó és nyomasztó valóság volt a román pártvezetés számára. Azzal a függetlenedési folyamattal, amit még Gheorghiu-Dej kezdett el az ötvenes évek végén és Ceaușescu a hatvanas években folytatott, Románia számára lehetőség adódott a távolodásra, azonban a fiatal pártvezető elkövette azt a hibát, hogy nem épített ki alternatív nyersanyag-, gáz- és kőolajellátást. Ezért az a technológiai előny, amely a hetvenes évek kezdetére lendületet adott a román gazdaságnak, a világszintű kőolajválság idején tragikus folyamatokat indított el a Román Szocialista Köztársaságban.

Az USA-nak a diplomáciai kapcsolatok újbóli felvétele Kínával 1979 januárjában lehetővé tette együttműködésük kiterjesztését. Így 1980-tól kezdődően az amerikai–kínai együttműködés új dimenzióba lépett, ugyanakkor a Szovjetunió növekvő geopolitikai fenyegetéssel szembesült, ami azzal fenyegetett, hogy újból komoly geopolitikai elszigetelődés elé néz. A két állam biztonsági stratégiáját az a törekvés uralta, hogy a másikat eltávolítsa a világ azon területeiről, ahol az előbbi úgy vélte, hogy nagyobbak az érdekei. 1972–1985 között eszkalálódtak a szovjet–amerikai feszültségek. Az 1980-as évektől kezdve az amerikaiak felülvizsgálták globális biztonsági stratégiájukat, és Ronald Reagan kezdeményezte az SDI-t, a csillagháborús tervet, hogy fegyverkezési versenyre készítse a Szovjetuniót, annak tudatában, hogy a szovjet hiánygazdaság ezt nem fogja bírni. Amikor Mihail Gorbacsov a kommunista párt és a szovjet állam élére került, a következő képet festette a Szovjetunióról: „Az ország egyértelműen a végét járta. A gazdasági mechanizmusok egyre rosszabbul működtek. A termelés hatékonysága csökkent. A tudományos és műszaki gondolkodás vívmányait a bürokratikus gazdaság semmissé tette.”⁴³¹ A gazdasági szakadék, amely a Szovjetunió és az USA között

⁴³⁰ Ioanid, Radu 2005: *Răscumpărarea evreilor. Istoria acodurilor secrete dintre România și Israel*. Iași, Polirom. 118–125.

⁴³¹ Gorbaciov, Mihail 1994: *Memorii*. București, Nemira. 6.

kialakult, arra készítette Gorbacsovot, hogy többször is találkozzon Ronald Reagan, majd George Bush amerikai elnökkel, így egyértelmű volt, hogy a hidegháborút „a kapitalisták fogják megnyerni”, és sok korábban kommunista társadalmi berendezkedésű ország elindult a nyugati demokráciák irányába.

5.2. A Ceaușescu-féle „arany korszak”. A szocializmus román útja 1965-től a az 1989-es bukásig

Azok a látszatintézkedések, amelyeket 1965 után vezettek be, növelték a politikai szabadság érzését. Az emberekben tudatosult, hogy a korábbi időszakokkal szemben szabadon kifejtethetik véleményüket a médiában. A Securitate intézménye aktívan tevékenykedett és a társadalom tudatában az a kép alakult ki, hogy mindenki biztonságban van. Úgy tűnt, hogy a román állambiztonság a kommunistaellenes szervezkedési kísérletek visszaszorítására korlátozódott. Növekedett a nemzetközi kapcsolatok mozgásteret, így a román állampolgárok nemcsak a szocialista, hanem a kapitalista államokba is utazhattak szabályozott keretek között, ugyanakkor hangsúlyozni kell, hogy a határzár továbbra is megmaradt. A Nyugatra szökési kísérletek száma csökkenni látszott, azonban a jelenség ellenőrzése nem gyengült⁴³². A Nyugatra menekülést továbbra is bűncselekménynek tekintették, azonban a kezelés módja, ami a következményeket illette, különbözött a korábbi korszak eljárásától, ugyanis a hatóságok inkább a megelőzésre helyezték a hangsúlyt.

1967-ben került először szóba a jövedelmezőség és a piacgazdaság kérdése, a gazdasági döntések decentralizálása és a vállalkozások felelősségének növelése vagy ösztönzött magánkezdemenyvezések: éttermek és cukrászdák megnyitása „megbízásokon” keresztül. A rendszer liberalizációját cselekmények is jellemzik, mint például: a nemzeti értékekhez való visszatérés, a kultúra és az oktatás oroszlanítása és a politikai foglyok szabadon bocsátása 1964-ben. Ezek az intézkedések a társadalmi jólét, a biztonság képzetét voltak hivatottak biztosítani. A kollektivizálás sokkjának leküzdése után a román társadalom, főleg a vidéki lakosság került rezignált állapotba, és a falusi világ kezdett az új valósághoz alkalmazkodni, gyakorlatilag kialakult a tömeges ingázás az ipari centrumokban, ugyanakkor a fiatalok elvándoroltak a falvakból. Ehhez járult az is, hogy a kommunista rendszer az iparban és a városokban megélhetési lehetőséget kínált a vidéki fiataloknak. A liberalizáció hatására a

⁴³² Bandi István 2022: Fejezetek a Securitate Felderítő Szolgálatának tevékenységéből. A nyugati határszakaszon elkövetett jogellenes határátlépések (1968–1989). *Betekintő*, 2022/2., 87–103. https://www.betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2022_02_bandi.df (utolsó letöltés: 2026.03.10.).

társadalom magabiztossá vált, és optimistán tekintett az új pártvezető bejelentett intézkedéseire. A hatvanas évek közepén a lakosság hangulata javult a politikai foglyok szabadon bocsátásával, a rádióállomások zavarásának időszakos beszüntetésével, a külföldre távozás egyszerűsítésével, a nyugati világgal a kulturális és tudományos cserekapcsolatok dinamikussá tételével, a kivándorlás elősegítésével, a kultúra területén a román klasszikusok megjelentetésével.

A társadalom ráhangolódott az új politikára, és megváltoztatta a kommunista hatalomhoz való viszonyát, elfogadóbbá és befogadóbbá vált. Ellentétben az előző időszakokkal, amikor ez a kapcsolat ellenséges volt, éppen azért, mert erőszakos módszerekkel akarták ráerőszakolni a lakosságra a homo sovieticus mintáját. Ceaușescu, a róla elnevezett korszak első éveiben, tudatában volt annak, hogy a társadalom jelentős része feltétlen elkötelezettséggel támogatta elképzeléseinek megvalósítását. Azonban az átláthatóság és a párbeszédre való nyitottság a párt játéka volt, amellyel irányíthatta a társadalmat. Ez az átmeneti időszak gyakorlatilag a párt korábbi hatalmi gyakorlatának újrafogalmazása és kiigazítása volt.⁴³³ Mindez gyorsan megváltozott a hetvenes évek elején, ugyanis már ekkor jelentkeztek az első jelei annak a strukturális válságnak, amelyet Ceaușescu azon makacs elképzelése váltotta ki, hogy a hazai energiaforrások hiánya ellenére is nagy volumenű nehézipar és petrokémia kiépítését követelte meg.⁴³⁴ Ez a strukturális koncepció akkor kapott léket, amikor először 1973-ban, majd 1979-ben olajválság tört ki. A kiépített finomítói kapacitások messze meghaladták a hazai nyersolajtermelést, illetve az Iránból és az arab országokból származó drága import rövid idő alatt felemésztette Románia valutatartalékát. Ebben a helyzetben a nemzetközi pénzügyi világ adott hitelt, úgyhogy Románia 1972 decemberében csatlakozott a Nemzetközi Valutaalaphoz, és 1,3 milliárd dollár hitelhez jutott. Az elszabadult infláció és az ismétlődő olajválságok 1980-ra Románia adósságállományát előbb 11 milliárd dollárra növelte, majd ezt 1982-re sikerült letornászni 9,8 milliárdra.⁴³⁵ Ehhez a visszafizetéshez természetesen nem volt elég a monetáris politikai intézkedés, előbb feláldozták a mezőgazdaságot az ipar megmentésére, illetve a határidő előtti adósságállomány törlesztésének eröltetése a devizakereskedelemhez szükséges mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek korlátlan exportjához⁴³⁶ vezetett, lerombolva gyakorlatilag a belső piacot és a közellátást. Mindezek mellett az eröltetett visszafizetés

⁴³³ Copilaș, Emanuel 2011: Despre „poporul muncitor unic” și locul minorităților naționale în cadrul „națiunii socialiste”. Maghiari, germani și evrei în România lui Ceaușescu I–II. *Sfera Politicii*, 2011, I. rész: 19(4 [158]) 65–74, illetve II.: 19(9 [163]) 84–93.

⁴³⁴ Deletant 1998: i. m., 182–184.

⁴³⁵ Burakowski, Adam 2016: *Dictatura lui Nicolae Ceaușescu (1965–1989). Geniul Carpaților*. Iași, Polirom. 315.

⁴³⁶ Hitchins 2017: i. m., 312–315.

magával hozta a nyugati technológiák importjának 1980 utáni megtagadását is, amely a nyolcvanas évek végére stagnálásra, illetve technológiai elmaradásra ítélte az ipart. Ezzel egyidejűleg a munka termelékenysége a diktatúra utolsó évtizedében folyamatosan csökkent, továbbá a nemzetközi pénzügyi és technológiai piacoktól való elszigeteltség miatt a román termékek már nem voltak versenyképesek még a KGST piacain sem, ami súlyosbította a valutaválságot is.⁴³⁷ A belső piac és a közellátás feláldozása a külkereskedelem érdekében a jegyrendszer bevezetéséhez és a híres „tudományos táplálkozási programhoz” vezetett, amely valójában a lakosság éheztetésének „orvosi érvekkel” történő igazolása volt.⁴³⁸ A „vég kezdete” már 1977-ben megjelent, hiszen a Zsil-völgyi bányászsztrájk 1977 augusztusában volt az első jelentős társadalmi vészjelzés. A rendszer reakciója ekkor nem a reform volt, hanem a Securitate megerősítése azzal a céllal, hogy megakadályozza az ellenállás bármilyen formáját⁴³⁹. Ez a jelenség megismétlődött 1987-ben Brassóban is, ahol a hatalom tömeges letartóztatásokkal, 60 ember elítélésével válaszolt, és számos személlyel szemben adminisztratív intézkedést alkalmaztak.⁴⁴⁰ Az életszínvonal csökkenésével a személyi kultusz exponenciálisan nőtt. A propaganda az élelem és a meleg hiányát „lelki táplálékkal” – a „Kárpátok Géniusza” előtti tisztelegéssel – próbálta ellensúlyozni.⁴⁴¹ A kialakult helyzet vezetett oda, hogy a társadalmi valóság és az ettől elszakadt vezetői réteg között folyamatosan nőtt a távolság, és a fokozódó feszültség elvezetett az 1989-es decemberi eseményekhez.

5.2.1. A Ceaușescu-korszak hatása a Securitate intézményére. Szervezettörténeti áttekintő

Az 1958-ban a szovjet csapatok kivonásával elkezdődött deji nemzeti kommunista korszak 1965. március 19-ével, a névadó pártfőtitkár halálával lezárult, azonban Nicolae Ceaușescu megválasztásával a nemzeti kommunista örökség új lendületet kapott. Az új párvezető első intézkedései között szerepelt az ellenlábások eltávolítása a hatalomból, így a Securitatét 13 éve vezető Alexandru Drăghici vezérezredest, Dej bizalmi emberét, 1965 júliusában az RKP KB Titkárságába emeléssel, azaz felfelé buktatással távolították el a belügyminiszteri székből.⁴⁴² Helyére egy régi illegalista pártembert és bizalmasát, Cornel Onescut nevezte ki a fiatal pártfőtitkár. Ez a döntés jelezte, hogy az új pártvezetés maga alá akarja gyúrni az állambiztonság szervezetét, illetve azt, hogy a belügyminiszternek csak közvetítői szerepet

⁴³⁷ Axenciuc, Victor 1997: *Introducere în istoria economică a României*. București, Fundației României de mâine. 158–160.

⁴³⁸ Boia, Lucian 2005: *România: țară de frontieră a Europei*. București, Humanitas. 217.

⁴³⁹ Constantiniu, Florin 1997: *O istorie sinceră a poporului român*. București, Univers Enciclopedic. 512–518.

⁴⁴⁰ Oprea, Marius – Olaru, Stejărel 2002: *Ziua care nu se uită. 15 noiembrie 1987, Brașov*. Iași, Polirom.

⁴⁴¹ Cioroianu, Adrian 2013: *Pe umerii lui Marx*. București, Curtea Veche. 432.

⁴⁴² *Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român, 19–24 iulie 1965*. București, Politică, 1966. 730–732.

szánnak. A deji korszakban, 1957-ben elhalasztott szerkezeti átalakítást, amely önálló Állambiztonsági Államtitkárságot alakított volna ki, 1967-ben felmelegítették, és elfogadták e szervezet kialakítását.⁴⁴³ Még jószerivel be sem fejeződött a strukturális változtatás, amikor is az Államtanács 1968. április 3-ai 295. rendeletével létrehozták az Állambiztonsági Tanácsot (Consiliului Securității Statului – CSS)⁴⁴⁴, egy „központi államigazgatási szervet”, amely teljesen elkülönült a Belügyminisztériumtól, és Ion Stănescu vezette, aki egy másik bizalmi embere volt Ceaușescunak. A CSS létrehozása a korábbi teljhatalmú belügyminiszter, Alexandru Drăghici pártból történt kizárásával szinte egyidejűleg történt. A Belügyminisztériumon belül 1967 júliusában létrehozott Állambiztonsági Államtitkárság (Departamentul Securității Statului – DSS) szervezeti felépítését a gyakorlatban 2.306/1967. minisztertanács határozat részletezte. E normatív törvény értelmében a DSS a következőkből állt: négy főigazgatóság (amelyek magukban foglaltak tíz igazgatóságot és központi szolgálatot), továbbá már rendelkezett a CSS titkárságának és a CSS Tanácsosok és Felügyelők Testületének felállításáról, illetve a szervezeti struktúrába tartozott még a Securitate-csapatok Parancsnoksága (tíz zászlóaljjal), a Légi és Szállítási Csoport (amely sürgős helyzetekben biztosította a Securitate-csapatok és a Belügyminisztérium szerveinek mozgását), a Securitate Bukarest Fővárosi Igazgatósága, 16 regionális igazgatóság és a Securitate három képzési/oktatási központja. Ennek a szervezeti modellnek az egyik sajátossága a rendkívül nagy koncentrálttság volt. Hiszen az igazgatóságokat főigazgatóságokba vonták össze az 1963-ban létrehozott Hírszerzési Főigazgatóság (DGI) mintája alapján, amely ezen rendelkezés szerint 1967-től már a Külső Hírszerző Főigazgatóság (Direcția Generală de Informații Externe – DGIE) megnevezést kapta. Így további főigazgatóságok jöttek létre: Belföldi Hírszerzési Főigazgatóság (Direcția Generală de Informații Interne – DGII), Kémelhárítási Főigazgatóság (Direcția Generală de Contraspionaj – DGC), és a Műszaki-Operatív és Ellátási Főigazgatóság (Direcția Generală Tehnico-Operativă și de Înzestrare DGTOÎ).

Hasonló változások történtek a területi szerveknél is, a Securitate tartományi igazgatóságainak struktúrájában is, ahol a központi igazgatóságoknak megfelelően osztályok új megnevezéseket kaptak, és tevékenységüket összehangolták a központi igazgatóságok elnevezései szerint. A Securitate szerveinek strukturális átszervezése eredményeképpen

⁴⁴³ Decret nr. 710 al Consiliului de Stat, privind organizarea și funcționarea Ministerului Afacerilor Interne „Buletinul Oficial al Republicii Socialiste România”. Partea I, nr. 65/22 iulie 1967, 564–567. In Dobre 2006: i. m., 17–18.

⁴⁴⁴ *Buletinul Oficial*, an I, nr. 43, 1968. április 4., 375.

megszüntettek 129 álláshelyet (80 tiszt, 46 altiszt és 3 polgári alkalmazott) ⁴⁴⁵. Bár nagyobb részüket nyugdíjazták, a reform értékelésében jelezték a pártvezetésnek, hogy hatékony létszámcsökkentést valósítottak meg. A Ceaușescu-korszak első éveinek a Securitate átalakítására gyakorolt hatásai közül kiemelendő a párt és az állambiztonság alárendelt viszonyának további fokozása. Ami a biztonsági szervek tevékenységét illeti, a szervezeti átalakítások egyik fő célja egyértelműen az volt, hogy a Securitate tevékenységét az RKP-nak rendelje alá. Így a tartományi, járási és városi pártbizottságoknak időszakosan ellenőrizniük és irányítaniuk kellett a Securitate-szervek tevékenységét. A párt vezetése azt gondolta megvalósíthatónak elsősorban, hogy az adott területi Securitate-szervezet vezetése köteles legyen volt tájékoztatni a területileg illetékes helyi pártvezetést a folyamatban lévő intézkedésekről, valamint bizonyos problémák megoldására tett intézkedésekről. Kiemelkedőbb esetekben a tartományi, járási és városi pártbizottságok első titkárai kötelesek voltak tájékoztatni az RKP KB-t. Másodsorban pedig a függési viszony megerősítése érdekében a párt vezetése úgy döntött, hogy a Belügyminisztérium pártbizottságaiba számos, a polgári életből származó pártaktivistát bevon. ⁴⁴⁶

Az Állambiztonsági Tanács „feladata az volt, hogy végrehajtsa a párt és az állam politikáját az állambiztonság védelme terén”. Tevékenységét az RKP KB és a minisztertanács koordinálta. A Securitate független struktúrává alakítása a BM-től való függetlenítéssel, illetve azzal a kinyilvánított céllal történt, hogy hozzájáruljon „e tanács elszámoltathatóságának megerősítéséhez a párt és a kormány vezetése felé”⁴⁴⁷. A gyakorlatban a Securitate szervei nem mentek keresztül semmilyen változáson, mivel már eleve független szervezet volt a BM-en belül. Mindeközben az 1968. február 16-ai 2. törvény megreformálta Románia közigazgatási szervezetét, megszüntetve a tartományi/járási és bevezetve a megyei közigazgatási rendszert. Az új közigazgatási egység kialakításánál, a megyéhez való visszatérésnél, a történelmi hagyományok erősítése mellett üzenetértéket is hordozott ez a reform, hiszen a Moszkvától való eltávolodást jelentette, elszakadva a szovjet járási modelltől, továbbá figyelembe vették a felügyelőségek, a Belügyminisztérium korábbi struktúráinak újjáépítését is. Így a megyei közigazgatási egységek egybeestek a Securitate-felügyelőségek területi hatáskörével. Ennek eredményeként 1968. február 16-án a Securitate korábbi 16 tartományi igazgatóságát a kapcsolódó járási osztályokkal együtt megszüntették, és helyükbe 39 megyei Securitate-

⁴⁴⁵ ACNSAS Fond Documentar 11.732, 204.

⁴⁴⁶ Gal 2001: i. m., 80.

⁴⁴⁷ *Buletinul Oficial*, I. rész, nr. 43, 1968. április 4., 375.

felügyelőséget hoztak létre, amelyeket a BM megyei felügyelőségein belül önálló struktúrákként szerveztek. A CSS elnökének 1968. február 16-ai 6. rendelete kimondta, hogy: „A megszűnt tartományi Securitate-igazgatóságok feladatait és hatásköreit a megyei Securitate-felügyelőségek veszik át a számukra megállapított területi illetékesség keretein belül.”⁴⁴⁸ A megyei felügyelőségek személyzetének elosztását „szükségleteknek megfelelően” kellett elvégezni, a felszabadult tisztekről és altisztekről pedig a CSS rendelkezett. A megyékben a központi szinten meglévő struktúrákat hozták létre: belföldi hírszerzés (társadalmi felforgató elemek elleni harc), gazdasági kémelhárítás, katonai kémelhárítás, operatív technikai egységek stb. Az adott megyékre jellemző operatív helyzettől függően szolgálatokká (főosztályi súlyú szervezeti egység), osztályokká vagy irodákká (csoport) szervezték őket. A belföldi hírszerzést mindenhol szolgálatként (I. szolgálat) szervezték, a kémelhárítást és a gazdasági kémelhárítást pedig, a többi osztályhoz hasonlóan, általában osztályszinten működtették. A nem megyei jogú, illetve a kisebb városokban is felállítottak iroda szintű szervezeti egységeket úgy, hogy a vonalas elv megvalósuljon. Így ezeken a településeken is 3-5 fős irodák ténykedtek belső elhárítási, gazdaság- és kémelhárítási vonalon.⁴⁴⁹

A Ceaușescu-rendszer alatt a Securitate mindössze négy évig (1968–1972) működött függetlenül a BM-től. 1972. április 18-án az RKP KB úgy döntött, hogy újra egyesíti a Securitatát a Milițiával. 1972. április 19-én a 130. államtanácsi rendelettel, amelyet az 1972. április 26-án kelt 457. minisztertanácsi végrehajtási rendelettel léptettek életbe, hozták létre az átszervezett Belügyminisztériumot (MI)⁴⁵⁰, a korábbi (MAI) és az Állambiztonsági Tanács összevonásával.⁴⁵¹ A román diktatúra kifelé nyitottságot közvetített, míg befelé ilyen és ehhez hasonló intézkedésekkel, jelesül a Securitate és a Miliția együttműködésével tovább növelte a saját állampolgárai feletti elnyomást. Ilyen körülmények között, amikor a rezsim a két struktúrát eszközként használta a társadalom teljes alárendeltségének biztosítására és a belső kritika elfojtására, természetesen felmerült az egyesítésük iránti vágy, amelynek célja a megfigyelési és ellenőrzési tevékenység hatékonyságának növelése volt. Noha a két struktúra

⁴⁴⁸ ACNSAS Fond Documentar, 86, vol. 3, 12–13.

⁴⁴⁹ Banu–Țăranu 2016: i. m., 141–142.

⁴⁵⁰ Itt szükséges egy rövid fogalmi tisztázás, hiszen eddig mindig MAI – Ministerul Afacerilor Interne – rövidítéssel Belügyminisztériumot fordítottunk, noha szöveghű fordítás szerint a Belső Ügyek vagy Belügyek Minisztériumát kellett volna alkalmazni. Az 1972-es rendelkezés szerint pedig az MI rövidítés (Ministerul de Interne) egyszerűen Belügyminisztériumként fordítható.

⁴⁵¹ Részletek erről az átalakításról: Bejenaru–Țăranu 2023: i. m., 167–175.

egyesülését a tevékenységükhöz szükséges anyagi ráfordítás csökkentésével indokolták, az egyesítés eredményeképpen 30%-kal növekedett az új BM költségvetése.⁴⁵²

A következő átalakítás egy személyes drámához kapcsolódott, amely a diktátort közvetlenül érintette, ugyanis Ceaușescu személyi orvosának gyanús halálakor a diktátor számára is egyértelművé vált, hogy a Securitate őt is megfigyeli. Ennek a felismerésnek esett áldozatul az Állambiztonsági Tanácsa vezetője és egyben belügyminiszter Ion Stănescu⁴⁵³. A helyette miniszteri székbe ültetett Emil Bobu⁴⁵⁴ a diktátor legbizalmasabb emberének számított. Szolgalelkűen rezonálva a diktátor kívánságaira, első intézkedései között szerepelt a párt bizonyos tagjaira vonatkozó, főleg hálózati anyagok megsemmisítése, egyes becslések szerint 1973 és 1982 között körülbelül 200 000 dosszié jutott erre a sorsra.⁴⁵⁵ Egy másik fontos szervezeti változás a Ceaușescu környezetéhez tartozók befolyásolásának eredményeként született – gondolva itt a hírszerzés vezetőjére, Nicolae Doicaru és helyettesére, Ion Mihai Pacepa tábornokokra –, akik a Külügyi Hírszerzési Főigazgatóság jelentőségét hangsúlyozva elérték, hogy az 1973. június 23-ai 363. rendelettel a Securitate új szerkezeti átalakítása keretében e főigazgatóság a Securitatétól elkülönülve, Külső Hírszerzési Államtikársággként (DIE) folytatta tevékenységét. Ennek a függetlenítésnek volt még egy ágazatok közötti és vezetőkhez köthető alapja, ugyanis a kémelhárítás vezetője Neagu Cosma tábornok, aki már a hatvanas évek végétől amellet kardoskodott, hogy az elhárítás tevékenysége lépje át az államhatárokat, míg a hírszerzést vezető Doicaru azzal érvelt, hogy a külföldi ügynöki tevékenység maradjon inkább a hírszerzés feladata. Végül a feladatkört a hírszerzés csak 1973-ban vette el a kémelhárítástól az átszervezés eredményeképpen⁴⁵⁶, azonban a Neagu Cosma⁴⁵⁷ vezette szervezetnek még egy csapást el kellett szenvednie a hírszerzéstől. Így a III. igazgatóság

⁴⁵² Gal 2001: i. m., 268.

⁴⁵³ Ion Stănescu eltávolításának és a megyei első titkári beosztásba helyezésének részleteit lásd: Banu, Florian 2003: Din paradoxurile Epocii de Aur – Ceaușescu versus Securitatea. *Dosarele Istoriei*, nr. 7 (83), 36–41.

⁴⁵⁴ Emil Bobu (1927–2014) paraszti családból származott, és esztergályos végzettséggel belügyministerséggig jutott. 1945-ben lett az RKP tagja, majd néppügyész, az RKP KB titkára. 1972-ben Nicolae Ceaușescu tanácsadója. Karrierje csúcsára 1973-ban került, ugyanis ekkor kapta meg belügyminiszteri kinevezését, amelyet 1975-ig töltött be. A rendszerváltás után életfogytiglani börtönre ítélték a román nemzet ellen elkövetett genocídium vádjával, majd 1990 áprilisában a Legfelsőbb Bíróság 10 év börtönbüntetésre enyhítette az ítéletet, miután megváltoztatták a cselekmények jogi besorolását. 1993-ban feltételelesen szabadult.

⁴⁵⁵ Banu–Țăranu 2016: i. m., 294.

⁴⁵⁶ ACNSAS Fond Documentar, 13.331 dosszié, 466.

⁴⁵⁷ Neagu Cosma (1925–2007) altábornagy. 1950-ben lépett a Securitate állományába. 1952-ben hadnagy, 1955-től a Kémelhárítási Igazgatóságon századosi rendfokozatban teljesített szolgálatot. 1958-tól a Kémelhárítási Igazgatóság helyettes vezetője volt őrnagyi rendfokozattal. 1960-tól a II. Kémelhárítási Igazgatóság megbízott vezetője. 1963-tól alezredesként, majd 1965-től ezredesként vezeti az igazgatóságot. 1968-ban vezérőrnaggyá léptették elő, és 1973-ig irányítja a kémelhárítás 2. igazgatóságát. 1974-től 1989-ig a bukaresti belügyi tisztképző parancsnoka. 1990-ben az SRI-ben kapott beosztást, majd 1991 áprilisában altábornagyi rendfokozattal vonult nyugállományba.

tényleges szakmai bukása a konspirált tisztekkel kapcsolatban 1974 januárjában következett be, amikor Doicaru tábornok, a hírszerzés vezetője egy vizsgálat keretében kimutatta, hogy hazai bázison a kémelhárítás által felépített konspirált tevékenység csődöt mondott. Doicaru elérte, hogy Neagu Cosma tábornokot leváltásák a kémelhárítás éléről, továbbá a kémelhárítás hatáskörét Románia területére korlátozzák.⁴⁵⁸ Az 1973-as átszervezésre jellemző, hogy a kikülönített hírszerzés szervezeti egységei igazgatósági szintűek lettek, míg a Securitate többi szakágainak (kémelhárítás, belföldi hírszerzés, gazdasági elhárítás) szervezeti egységei a szolgálat szintjén maradtak. A hírszerzés szervezeti pályájának csúcsára ért, és ez látszott a létszámból is, hiszen ekkor megközelítette a 3200 főt.⁴⁵⁹

A hírszerzésnél 1977 végén indított vizsgálatok igazolták a korábbi félelmeket. Az állami szerveket általában jellemző kontraszelekció 1958-tól 1968-ig a politikai elit újrendezésének árnyékában a Securitate egészére és így a hírszerzésnél is jellemző volt. Ez a Doicaru–Pacepa vezetői páros előtt is megnyitotta a lehetőséget egy sajátos kapcsolati rendszer kiépítésére, illetve saját előnyök kiaknázására. 1958 és 1968 között a BM-ből 20 000 személyt távolítottak el szakmai rátermettség hiánya vagy törvénybe ütköző cselekmények miatt, továbbá ideológiai alapon.⁴⁶⁰ Ez a szelekció, amely sok esetben képzetlen és ideologikus személyek eltávolításával járt, mégsem eredményezte a hírszerző szolgálat elit szervezetté alakulását.⁴⁶¹ Pacepa szökése előtt néhány hónappal, 1978 márciusában született meg a legfelső politikai vezetői körökben az a döntés, hogy újabb szerkezeti átalakítás keretében a BM-en belül felállítják az Állambiztonsági Államtitkárságot (Departamentul Securității Statului – DSS).⁴⁶² Erről az átalakításról rendelkezett az április 8-án kelt, a BM szervezéséről és működéséről szóló 121. államtanácsi rendelet.⁴⁶³ Ez a szervezeti forma egy korábban már létező DSS, azaz a Securitate az államtitkárság szerkezetéhez való visszatérést jelentette.⁴⁶⁴ Ez az átalakítás tehát már folyamatban volt, amikor Nicolae Doicaru, a hírszerzés vezetője és Pacepa közvetlen felettese 1978 márciusában miniszteri kinevezést kapott, de nem úgy, ahogy várta: a belügy- helyett a

⁴⁵⁸ Pleșa, Liviu 2009: *Contraspionajul în prima parte a regimului Ceaușescu (anii '60-'70). Organizare, atribuții și metode de acțiune. Caietele CNSAS*, 2009/4., 56.

⁴⁵⁹ Gal 2001: i. m., 194.

⁴⁶⁰ I. m., 224.

⁴⁶¹⁴⁶¹ Țăranu, Liviu 2008a: *Câteva considerații privind schimbările din politica de personal în cadrul structurilor M.A.I la începutul anilor '60. Caietele CNSAS*, 2008/2., 47.

⁴⁶² A román departament fogalmát a francia département ministériel (minisztériumi főosztály) mintájára használták.

⁴⁶³ *Buletinul Oficial al Republicii Socialiste România. Hivatalos Közlöny*, 1978/14., 29.

⁴⁶⁴ A DSS-ről részletesen lásd: Banu, Florian 2012: *Adenda et corrigenda: Când a fost înființat Departamentul Securității Statului? Magazin istoric*, 2012/5., 47–52.

turisztikai tárca élére.⁴⁶⁵ Ezzel a kinevezéssel megnyílt a lehetőség Pacepa előtt, hogy átvegye a hírszerzés vezetését. Azonban erre a pozícióra júliusban a BM Pártkollégium vezetéséből érkezett Alexandru Dănescu⁴⁶⁶ vezérőrnagy került, aki kinevezése pillanatáig az ellátási területekért felelős vezető volt. Ion Mihai Pacepa feltehetően számított arra, hogy az ország vezetője szemében kivívott elismertsége, valamint a befolyásos embereknek rendszeresen biztosított ajándékok majd szavatolják a kinevezését. Ez lett volna karrierjének megkoronázása, ezzel szemben éppen belső fegyelmi vizsgálat folyt a Hírszerzési Igazgatóság ellen, amelyben valószínűleg őt is felelősségre vonták volna.⁴⁶⁷

Az említett 1978. április 8-ai 121. államtanácsi rendelet a feladat- és hatáskörök mellett pontosan meghatározta, hogy az Állambiztonsági Államtitkárság DSS, röviden Securitate, a Belügyminisztérium szervezeti struktúrájának része. A korábbi időszakokkal teljes folytonosságban a Securitate szerepe elsősorban az állam védelme volt minden ellenséges külső és belső művelettel szemben.⁴⁶⁸ Ez a védelmi feladat a szocialista rendre, a párt- és államvezetésre terjedt ki, és csak végső soron Románia lakosságára. A hetvenes és nyolcvanas években a kulturális örökség védelme (értsd: a történelmi eredet protokronista⁴⁶⁹ megközelítése) és a lakosság elhárítási területen való kiképzése mint új alapfeladat került be a Securitate tevékenységi körébe. Mindez jobb koordinációt igényelt belügyi, illetve egyéb katonai intézményekkel is. A Securitate tevékenységének hivatkozási alapját az éves/időszakos hírigény, illetve a politikai vonalon meghatározott műveleti irányok határozták meg, amelyeket időszakosan felülvizsgáltak és frissítettek. A korábbi korszakra jellemző műveleti irányok és a politikai igények az 1978-as 2112. államtanácsi rendeletben is megfogalmazódtak, és alapvetésként a 1989-es forradalomig érvényben maradtak. Többek között előírta, hogy a Securitate rendelkezzen azzal a naprakész tudással, előrelátással és cselekvőképességgel, amely az állam biztonságát, a nemzeti integritást, a függetlenséget és a szuverenitást

⁴⁶⁵ Banu 2016: i. m., 187.

⁴⁶⁶ Alexandru Dănescu (1927–2020) a Miliția tábormoka volt. 1966. augusztus 19-től a közigazgatásért és logisztikáért felelős belügyminiszter-helyettes. 1978 júniusában az Állambiztonsági Államtitkárságon belüli DIE igazgatója 1978 októberéig. A DIE igazgatójaként töltött ideje alatt helyettese, Ion Mihai Pacepa tábormok elmenekült Romániából. Dănescu altábormagyot 1980. április 22-én menesztették belügyminiszter-helyettesi posztjáról, és az Állami Tervezési Bizottság alelnökévé, valamint az Állami Tartalékok Főigazgatóságának főigazgatójává nevezték ki.

⁴⁶⁷ Banu 2016: i. m., 189–197.

⁴⁶⁸ Oprea 2002: i. m.

⁴⁶⁹ A Ceaușescu-korszak protokronizmusa olyan ideológiai, kulturális és történelmi doktrína volt, amelyet intenzíven népszerűsítettek Romániában az 1970-es és 1980-as években. Azt állította, hogy a román nép egyetemes eszméket és felfedezéseket várt el vagy hozott létre más nemzetek előtt, illetve eredettörténete a legelsőkhöz tartozott. Egyik legfőbb támogatója a külföldi emigrációban legionárius eszméket valló milliárdos, Iosif Constantin Drăgan. Személyének jelentőségéről, beszervezéséről és műveleti tevékenységéről lásd a jelen fejezet esettanulmányi részét.

veszélyeztető cselekmények megelőzéséhez és felszámolásához szükséges. A rendelet külön kitért a legfőbb parancsnok biztonságának és minden kivételesen fontos küldetés kifogástalan végrehajtásának biztosítására. A visszatérő elem a jogi normában, amelyet külön kiemeltek, a reakciós körök, a nacionalista-irredenta, valamint fasiszta szervezetek által külföldön végrehajtott cselekmények megelőzése, elhárítása és semlegesítése volt.⁴⁷⁰ Természetesen a hírszerzés számára megfogalmazott alapfeladatok a kémelhárítás, sőt a belső reakció – vagy ahogy a korabeli szervezeti szabályok meghatározták – a belföldi hírszerzés igazgatóságának is kötelessége volt e területek és jelenségek felderítése és felszámolása. Tovább fokozta, sőt a totális elhárítás irányába tolta a Securitate hazai bázisú elhárítási szerveinek tevékenységét az államtitkok védelmével és a külföldiekkel való kapcsolattartás módjával összefüggő egyes intézkedésekről szóló 1985. december 26-ai 408. rendelet a Securitate munkájának körét, különösen a kémelhárítást olyan szintre növelte, amelyre csak az 1950-es években volt példa⁴⁷¹.

A minisztérium szervezeti felépítése az Állambiztonsági Minisztérium és a kollektív irányító szerveinek szervezeti és működési szabályzata szerint a következő volt: Külföldi Hírszerzési Államtitkárság (DIE, 1978 őszén pedig Külügyi Hírszerző Központra változtatták (CIE – Centrul de Informații Externe); I. Belföldi Hírszerzési [Kémelhárító – *a szerző megjegyzése*] Igazgatóság; II. Gazdasági Kémelhárítási Igazgatóság; III. Kémelhárítási Igazgatóság; IV. Katonai Kémelhárítási Igazgatóság; V. Biztonsági és Személyvédelmi Igazgatóság; VI. Vizsgálati Igazgatóság; Függetlenített Szocialista Országok Elleni Kémelhárítási Egység (UM 0110, az UM katonai egységjel); Operatív-Technikai és Rádióforgalmazási Parancsnokság (CTOT) a következőkkel; T Műveleti Technika Telepítési és Üzemeltetési Különleges Egység; P Műveleti Technika Kutatási, Tervezési és Gyártási Különleges Egység; S Rejtett Írások és Grafikai Szakértelem Felderítésének Különleges Egysége; R Rádióadások és Kémelhárítási Információk Különleges Egysége; F Különleges Megfigyelési és Nyomozási Egység; Terrorelhárítás Különleges Egysége (USLA); Számítástechnikai és Dokumentációs Központ (CID); C Titkos Levelezés Szállításaért Felelős Szolgálat; D Kémközpontok

⁴⁷⁰ ACNSAS Fond Documentar, 13.219, vol. 4, 86.

⁴⁷¹ Troncotă 2003: i. m., 64. Számos más korlátozó intézkedés volt érvényben, amelyeket a Securitate illetékes szakági igazgatóságának operatív dolgozói következetesen alkalmaztak, például a 408/1985. rendelet a külföldi állampolgárok Román Szocialista Köztársaság területén tartózkodásáról rendelkezett, és tovább szigorította az 1974/224-es rendeletet. E rendelet alapján kötelezte a külföldieket (rokonokat vagy turistákat) fogadó román állampolgárokat, hogy 24 órán belül értesítsék a rendőrséget nevezettek jelenlétéről. E kötelezettség elmulasztása esetén operatív, adminisztratív vagy büntetőeljárást indítottak.

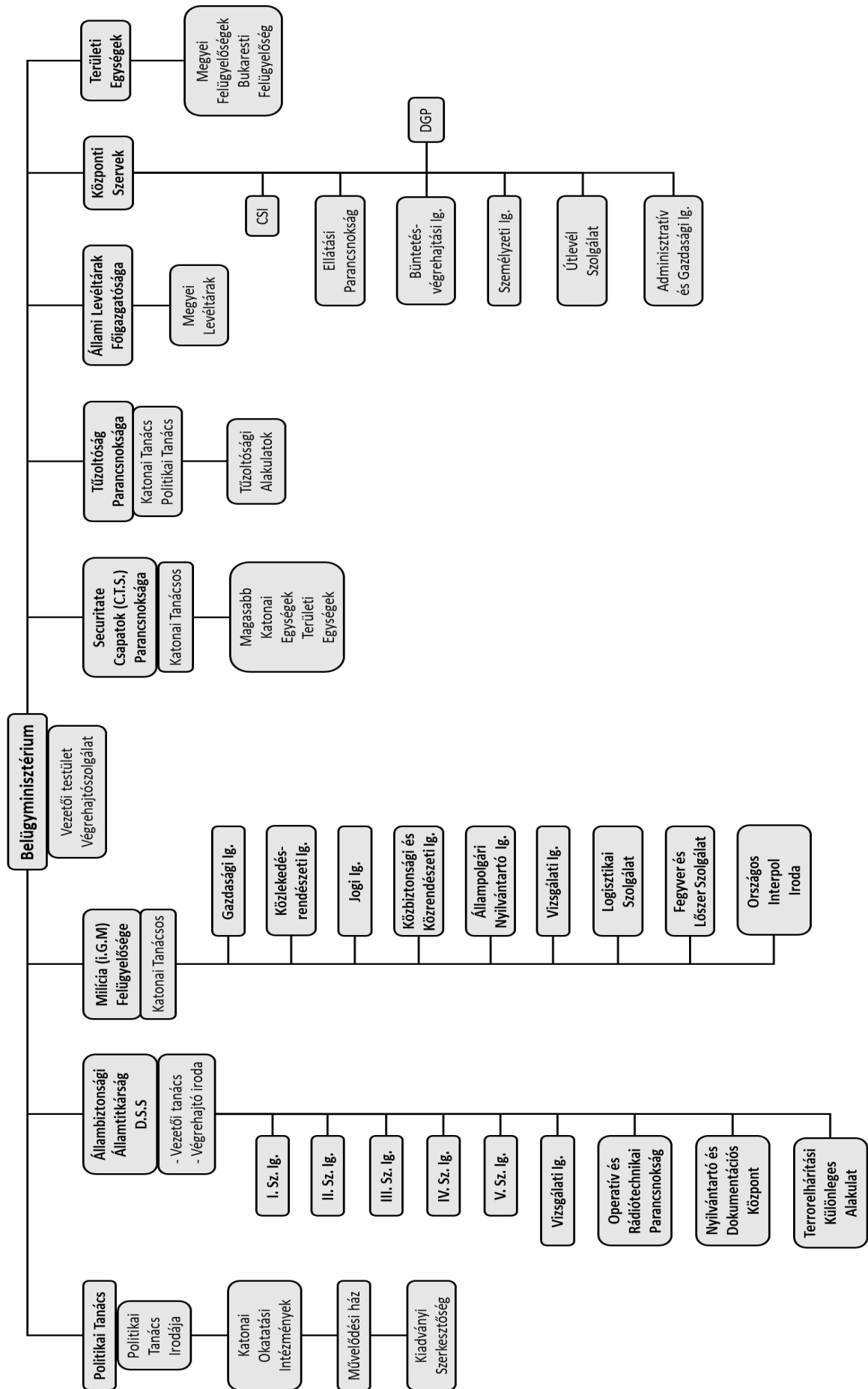
dezinformációjáért Felelős Szolgálat; Titkársági-Jogi Igazgatóság; Személyzeti és Oktatási Szolgálat.⁴⁷²

Minden felsorolt szakági (hagyományos értelemben vett hírszerzési és kémelhárítási) szervezet, illetve igazgatóság elemzése újabb fejezeteket igényelne, továbbá ezek tevékenységét a művelettörténeti részben világítjuk meg, azonban két szervezeti egységre irányítanánk a figyelmet, hiszen a korábbi korszakban egyáltalán nem vagy rendkívül minimális formában volt jelen a titkosszolgálati szervezeti felépítményben. Első helyen a terrorelhárítás szervezettörténeti elemzését, majd a testvéri szocialista államok elleni elhárítást mutatjuk be.

5. ábra. *A BM 1978 és 1989 között érvényes szervezeti ábrája*

⁴⁷² ACNSAS Fond Documentar, 13.219, vol. 4, 10. és Fond Documentar 92. 6. vol. 39, Fond Documentar 12595, vol. 2, 4-5.

A BM 1978 és 1989 között érvényes szervezeti ábrája

5.2.2. Új szakmai kihívások. A terrorelhárítás megszervezése és tevékenysége a 60-as, 70-es években

A román állambiztonság számára új kihívások jelentek meg a nemzetközi geopolitikai és műveleti térben a hatvanas évek vége felé, és erre válaszokat keresve alkotta meg azokat a szervezeti modelleket, amelyekkel megelőzni, elhárítani, illetve csökkenteni szándékozott a biztonsági kockázatokat. A 60-as évek vége, 70-es évek eleje olyan időszak volt, amikor egyrészt a palesztinok, másrészt az izraeliek totális és határokat nem ismerő háborúba kezdtek egymással, és ennek során a terrorista akciók voltak az uralkodók. Az ilyenfajta, megfontolás nélkül végrehajtott cselekményeknek ártatlan emberek (gyermekek, nők, idősök) estek áldozatául, illetve ezek a cselekmények kiterjedtek Európára is. A szakirodalom az ebben az időszokban végrehajtott akciókat harmadik hullámos terrorizmusként tartja nyilván.⁴⁷³

A 60-as évek vége, a 70-es évek eleje a terrorista cselekmények jelentős fokozódását hozta. A jelenség új mérete, valamint a terrorizmus által okozott gondok változatossága arra készítette a nemzetközi közösséget, hogy összefogjon és határozottabban lépjen fel a terrorizmussal szemben. E célból 1972-ben felkerült az Egyesült Nemzetek Szervezete napirendjére a „Lépések a terrorizmus és más olyan erőszakos formák megelőzésére, melyek veszélybe sodorják vagy elveszik ártatlan emberek életét, illetve alapvető emberi szabadságokat veszélyeztetnek” című pont.⁴⁷⁴

A nemzetközi igyekezetekkel párhuzamosan minden állam saját stratégiát is kidolgozott a terrorizmus megelőzésére és visszaszorítására. A terrorizmus nemzetközi eszkalálódása nem maradt következmények nélkül a szocialista tábor államain belül sem. Így Romániában az új formátumú terrorista cselekmények elhárítására intézményesített keretek között adtak választ. A legnagyobb és napi kihívásokkal a polgári légi szállítás szembesült. Az első intézkedések a polgári repülés biztonságának szavatolására irányult, mert a repülőgépek bizonyultak a leginkább sebezhetőeknek a terrorista támadásokkal szemben⁴⁷⁵. Románia esetében az első

⁴⁷³ Maras, Marie-Helen 2016: *A terrorizmus elmélete és gyakorlata*. Budapest, Antall József Tudásközpont. 42–43.

⁴⁷⁴ *Report of ad hoc committee on international terrorism*. United Nations, New York, 1973. <https://legal.un.org/avl/pdf/ha/dot/A9028.pdf> (utolsó letöltés: 2026.03.21.)

⁴⁷⁵ Románia ebben az időszakban csatlakozott a repülőgépek fedélzetén elkövetett bűncselekményekről és bizonyos más cselekményekről szóló, 1963. szeptember 14-én Tokióban aláírt megállapodáshoz. A megállapodás szövegét ld. Maxim, Ioan V. 1989: *Terorismul*. București, Politica. 212–217.

terrorelhárítási lépések szintén e területet célozták. A terrorelhárító intézkedések a 70-es évek elején új intézményi struktúra létrejöttét biztosították a Művészet (Arta)⁴⁷⁶ és a Pajzs (Scutul) kód-/fedőnevű műveleti tervek kidolgozásával. Ezekkel a tervekkel határozták meg a kiemelten fontos létesítmények védelmét, valamint a terrorista támadásokra vonatkozó konkrét lépéseket és a bevetési egységek szervezési elvét. Az ezen terveken belüli műveletek végrehajtásához együttműködött az Állambiztonsági Államtitkárság (DSS), a Miliția és a Securitate-csapatok Parancsnoksága (CTS). Ion Stănescu belügyminiszter 1972. május 25-én kelt 64-es parancsában rendelkezett, hogy a Miliția Főfelügyelősége és a CTS hozzák létre a Súlyom Operatív Csoportot (Grupul Operativ Șoimul), majd rövid időn belül továbbfejlesztették, és az elnevezése is változott Repülőgép-kísérő Alakulatra (Unitatea de Însoțire a Aeronavelor în Zbor – UIAZ, egységjele UM 0640). E parancs alapján 74 sorkatonát választottak ki az ejtőernyős deszant alegységekből, és egy két szakaszra osztott századba szervezték őket (az egyik a bel-, a második a külföldi utakra).⁴⁷⁷ A hatvanas évek végén a terrorelhárító alakulat felállításának jelentőségét tovább növelték a hetvenes évek elejének légi biztonsági incidensei. 1971. május 27-én a nagyváradi repülőtéren sikeres géprablást hajtottak végre,⁴⁷⁸ függetlenül a rendszerellenes jellegétől klasszikus terrorcselekménynek számított. A repülőgépet hatalmukba kerítők a szocialista lágerből akartak megszökni, és az akció bebizonyította, hogy a légi személyzet nem elég képzett, a romániai repülőterek biztonsági rendszere pedig hiányos volt, és új rendszabályok bevezetését igényelte. Az 1973. március 12-én létrehozott Arta parancsnokságát Neagu Cosma vezette, aki egyben a kémelhárítás vezetője is volt. Ugyancsak ekkor állítják fel az Arta vezérkari törzset, amely 24 főtisztből és egy polgári alkalmazottból állt. A Securitate-csapatok Parancsnoksága az 1973. június–október időszakban tíz tiszttel, három tiszthelyettessel és 240 sorkatonával kapcsolódott be a Művészet és a Pajzs műveleti tervek megvalósításába. Ennek keretében egyes romániai nagykövetségek és diplomáciai képviselők őrzését, egyes létesítmények robbantásszakértői és vegyvédelmi felderítését, valamint egyes román és külföldi tisztségviselők védelmét biztosították. Az 1973-as év jelentős változásokat hozott a Securitate terrorizmus elleni harccal kapcsolatos szervezeti felépítésében és hatásköreiben, amelyet a Védelmi Tanács (CA – Consiliul de Apărare) elnökének 004674/1973. utasítása és az 1282/1973. minisztertanácsi határozat (HCM) biztosította. A CTS ezek alapján tökéletesítette a Románia területén megnyilvánuló bármilyen terrorista

⁴⁷⁶ Eredeti rövidítése az ARTE volt, amely az Arab Terrorism szavak első két-két betűjét olvasztotta össze. A nagyobb konspiráció biztosítása okán változtatták Artára. Az elnevezés körülményeiről lásd Banu–Banu 2024: i. m., 87.

⁴⁷⁷ I. m., 89–90.

⁴⁷⁸ ACNSAS Fond DMRU 7395., vol. 14, 257–259.

cselekmény megelőzésére és visszaszorítására szánt erők és eszközök szervezeti és felkészítési formáit. Ebben a szervezeti átalakításban jelentős szerepet játszott a nagyváradi gépeltérítés,⁴⁷⁹ amelynek hatására a hetvenes évek elején a repülőgép-eltérítések megelőzése állt a figyelem középpontjában. A Sólymok alakulatot a nagyváradi eset után két héttel állították fel.⁴⁸⁰ A 1282/1973. minisztertanácsi rendelet 2. cikkelyében ez állt: „A Belügyminisztérium részt vesz a TAROM Polgári Légügyi Parancsnokság utas- és áruszállító repülőgépeinek őrzésében és fegyveres biztosításában a repülés alatt és a rövid idejű leszállások során. Biztosítja a közrend fenntartását a polgári repülőtereken, az utasok testi motozását és a csomagok átvizsgálását a bel- és külföldi járatokon.”⁴⁸¹ Ami a felszállás ellenőrzését illeti, a rendelet 4. cikkelye a következőket rögzítette: „A külföldi járatok esetében az eltérítésellenes ellenőrzéskor a Külkereskedelmi Minisztérium felel a kézi- és rakodótéri poggyászok vámellenőrzésének megszervezéséért és végrehajtásáért.” Hivatalosan azért van szó a Külkereskedelmi Minisztérium szerveiről, mert a személyi ellenőrzést végző határőrtisztek ehhez a tárcához tartoztak. Amikor a tervezetbe bevettek egy 10 százalékos bérpótlékot a Securitate által elvégzett kiképzésért és az új feladatokért, Ceaușescu határozottan közbelépett, és rámutatott a valós helyzetre. Az egyik szemtanú, Doicaru tábornok a következőképpen számolt be erről: „A legfőbb parancsnok törölte, arra utasított minket, hogy vegyük ki az ilyenfajta rendelkezéseket, és a következő parancsot adta: »Azzal, hogy a 2. cikkellyel magatoknak, a Belügyminisztériumnak adtátok ezt a hatáskört, használjátok fel a specifikus eszközeiteket arra, hogy a vámosok a ti utasításaitokat hajtsák végre, és ami a fizetséget illeti, a jobban dolgozók esetében a specifikus rendszereteken belül kerülhet sor erre a díjazásra.« Ez alatt a CIS-alapot értette⁴⁸². Ha valaki jól dolgozott, adsz neki 100, 200 lejt. Tehát anélkül, hogy az utasításba külön bekerülnének az ilyenfajta ügyek.” Ugyanezen jogszabályok alapján a repülőgépeket kísérő („sólymoknak” nevezett) tisztek és tiszthelyettesek a hajózó személyzet bérosztályába kerültek: „A repülőgépek biztonságát a bel- és külföldi járatokon a repülés alatt szavatoló belügyminisztériumi személyzet a repülőgépek személyzetéhez tartozik, és a légiutas-kísérőkre vonatkozó törvényi rendelkezéseknek megfelelő utazási díjazásokat, napidíjat és étkezést kap”⁴⁸³.

⁴⁷⁹ 1971. május 27-én egy hat főből álló magyar társaság arra kényszerítette a Nagyváradi-Bukarest vonalon közlekedő repülőt, hogy Bécsbe vigye őket. Az esetet a CSS rendkívül súlyos eseménynek minősítette. ACNSAS Fond DMRU 3629/10. 181–195.

⁴⁸⁰ Banu–Banu 2024: i. m., 99.

⁴⁸¹ I. m., 100.

⁴⁸² A Securitate informátorainak kifizetése a CIS- (Különleges Hírszerzési Kiadások) alából történt.

⁴⁸³ Banu–Banu 2024: i. m., 99–100.

A terrorista műveletek lehetséges célpontjainak számító fővárosi létesítmények őrzésének és védelmének, az otopeni és a băneasai repülőtéren végzett eltérítésellenes ellenőrzéshez, valamint a román repülőgépek repülés ideje alatti biztonságának szavatolásáért létrehozták a Repülőgép-kísérő Alakulatot. Ezt a terrorelhárító egység az 1974. május 29-ei belügyminiszteri parancs alapján állították fel, egységjele pedig UM 0625/RP⁴⁸⁴ volt. Ez az alakulat őrizte a bukaresti diplomáciai képviseleteket, lakásokat és egyéb diplomáciai objektumokat, továbbá négy osztag az Otopeni és a Băneasa repülőtér terrorelhárító védelmét biztosította. Az alakulat rendelkezett még egy bevetési biztonsági századdal. A repülőtereken bevetési, őrzési és rendfenntartó feladatokat ellátó különleges alegységeket is létrehoztak. Ennek megfelelően a Constanțai Biztonsági Dandáron belül létrehozták a Mihail Kogălniceanu Nemzetközi Repülőtér terrorelhárító különleges osztagát, Aradon pedig egy vegyes terrorelhárító védelmi csoport állították fel. Az ország többi 11 repülőterén csoport nagyságú alegységek állomásoztak.

A Securitate-csapatok szabályzatában rögzítették a terrorizmus visszaszorításával kapcsolatos harci cselekmények és a különleges biztonsági akciók végrehajtására vonatkozó elveket és szabályokat. Ezenkívül az UM 0625/RP-vel és a Securitate III. Igazgatóságával (Belföldi Hírszerzés, azaz kémelhárítás) együttműködésben kidolgozták a terrorizmus visszaszorítására létrehozott egységek szervezeti és működési szabályzatát, valamint a különleges bevetési osztagok műveleti tevékenységét szabályozó utasításokat, kiiktatva a párhuzamosságokat. Az így létrejött egységes koncepció alapján 1975-ben a korábbi UIAZ átalakításával létrejött a Terrorizmus Elleni Különleges Harci Alakulat (Unitatea Specială de Luptă împotriva

⁴⁸⁴ A 0625/RP egységjelben a P betű a memoáirodalmi források szerint (lásd a visszaemlékező Ion Botofei ezredest: S.R.I. 40 de ani de antiterorism românesc. *Revista Intelligence*, Nr. 28, 2014. december) egy korabeli parancsnok, *Aristotel Plesa* családnevének kezdőbetűjét illesztették az egységjelbe. Sorin Aparaschivei hadtörténész kutatásainak köszönhetően 2022-ben kiderült, hogy valójában egy 1974-es belügyminiszteri rendelet alapján párhuzamosan két majdnem azonos rendeltetésű terrorelhárítási egység létezett, az egyik az UM 0625 RB, amely 1973-tól a IV. Katonai Kémelhárítási Igazgatóság alárendelésében tevékenykedett és 1974 decemberében feloszlatták, és egy másik alakulat, az UM 0625 R, amelyet az említett Blaga ezredes vezetett és a Securitate-csapatok Parancsnokságának közvetlen alárendelésébe tartozott, és ebből lett később az USLA. Lásd Aparaschivei, Sorin 2022: *Istoria unităților speciale de apărare, intervenție și luptă antiteroristă din România (I)*. *Vitralii, Lumini și umbre*, XIII/51. (november), 27.

Terorismului – USLT), amelynek a parancsnoka június 1-től Ștefan Blaga⁴⁸⁵ ezredes vezette, aki a korábban a katonai kémelhárítás vezetője volt.⁴⁸⁶

Egyre jelentősebb lett a Securitate-csapatok tagjainak részvétele terrorelhárító küldetéseiben. 1976-ban az állomány nagyjából 20 százaléka vett részt ilyen típusú küldetéseiben (8 százalék volt állandó hadrendben). Az egész országban 39 Securitate-szakasz volt felkészítve terrorelhárító műveletre, 16 Securitate-század és 6 légvédelmi gépágyús szakasz pedig arra, hogy a repülőtereken, a kikötőkben és a Duna-hidaknál avatkozzon be⁴⁸⁷. A repülőket kísérő osztagba 30 tiszthelyettest választottak ki, akiknek a CTS Továbbképzési Központjában biztosítottak különleges kiképzést. A terrorelhárító egységekbe vezényelt állomány gyakorlatozásai a Művészet/Arta művelet keretében bukaresti objektumoknál (Izrael, Jordánia, Szíria nagykövetségei és egyebek) szimulált események elemzésén alapultak.

Annak ellenére, hogy szigorú szabályok voltak a terrorizmus jelenségének kezelésére, az erre a célra kiképzett állomány egyes tisztjei és tiszthelyettesei magatartásában felületességet tapasztaltak a belső vizsgálatok. A leggyakoribb hiányosságok közé tartozott a rossz koordináció a Belügyminisztérium megyei felügyelőségein belüli Arta-részlegek és a megyei vezetés között. Erre jó példa egy 1976. májusi ellenőrzés, amely során megállapították, hogy Galacon (Galați) az Arta-részleg parancsnoka nem tudta, hogy náluk van bevetési alegység, és nem ismerte a parancsnokát. A Securitate Lugosi Zászlóaljánál a resicabányai század parancsnoka nem tudta, hogy van egy terrorelhárításra alkalmas szakasza. Egy másik jellemző hiányossága az Arta keretében kialakított terrorelhárító szervezetnek, hogy az egységhez vezényelt sorkatonák kiválasztási eljárása hiányos volt, valamint számos esetben nem eléggé felkészült, egészségügyi gondokkal küszködő vagy éppen koros Miliția-tiszthelyetteseket alkalmaztak. A terrorelhárító védelmi egységeknek és alegységeknek, minden szervezeti és működési hiányosságuk ellenére, sikerült számos terrorista cselekményt megelőzniük. 1977-ben két gépeltérítési kísérletet hiúsítottak meg belföldi járatokon, 78 személyt vettek őrizetbe, akik megsértették a törvényi előírásokat, a repülőtéri ellenőrzések során pedig több tucat lőfegyvert és több mint 17 000 szűrő-vágó eszközt fedeztek fel.⁴⁸⁸ Természetesen a korabeli

⁴⁸⁵ Ștefan I. Blaga rendőr ezredes, 1950-ben kezdte belügyi pályáját, és rövidesen a katonai kémelhárítás területére került. 1958-tól 1970-ig a II. hadsereg kémelhárítási osztályának alosztályvezetője, majd vezetője, 1970-ben Bukarestbe helyezték, ahol előbb a 4. kémelhárító részleg vezetője, majd 1972-től 1975-ig a IV. Katonai Kémelhárítási Igazgatóság helyettes vezetője. 1975-ben a belügyi kémelhárítás élére kerül mint a III. Kémelhárítási Igazgatóság helyettes vezetője. 1977-ben pedig az USLA parancsnoka lesz 1985-ös nyugdíjba vonulásáig.

⁴⁸⁶ Deletant 1998: i. m., 301.

⁴⁸⁷ Banu–Banu 2024: i. m., 113.

⁴⁸⁸ Dobre–Banu–Duică–Moldovan–Țăranu 2004: i. m., 393.

jelentés nem tért ki a mennyiségi és minőségi szempontokra, amikor a szervezet tevékenységét elemezték.

Az állami terrorizmus kategóriájába tartozik az a döntés, amely a Zsil-völgyi bányászok 1977. augusztusi sztrájkja nyomán a politikai legfelsőbb, illetve a belügyi vezetés fejében megszületett. A döntés megalapozottságát és jelentőségét a Ceaușescu-diktatúra hírszerzése második vezetőjének, Pacepának⁴⁸⁹ az 1978. júliusi szökése tovább növelte, illetve elindította a Belügyminisztérium és az Állambiztonsági Minisztérium (DSS, hivatalosan nem volt minisztérium, és mégis) szerkezeti átalakítását. Az átszervezések a terrorelhárítással megbízott részlegekre is kiterjedtek. A DSS konkrét feladatként kapta a diktátortól azt a feladatot, hogy koordinálja „Románia területén a terrorista cselekmények megelőzési, felfedezési, semlegesítési és felszámolási tevékenységét”. Ennek következtében a korábbi USLT-t átszervezték az 1978. május 10-ei 001370. belügyminiszteri parancs alapján, és létrehozták a Különleges Antiterrorista Harci Egység (Unitatea Specială de Luptă Antiteroristă – USLA) betűszóval ismertté vált egységet. Ezt az elit egységet megalakulásakor Ștefan Blaga ezredes vezette⁴⁹⁰, 1985-től a rendszerváltásig pedig Gheorghe Ardeleanu ezredes. Ezen kívül a Securitate-csapatokon belüli különleges egységek is folytatták terrorelhárító tevékenységüket. Az USLA kiemelt szerepet kapott a párt vezetése részéről és a korábbi egységtől megörökölt feladatai mellé még a személyvédelmi, különleges logisztikai műveletek biztosítása is bekerült, éppen ezért mint elkülönített egység működött együtt a IV. Katonai Kémelhárító Igazgatósággal, az V. Biztonsági és Személyvédelmi Igazgatósággal, a Securitate-csapatok Parancsnokságával, az I. Belföldi Hírszerzés (elhárítás) Igazgatósággal, illetve minden a DSS, azaz a Securitate és a Belügyminisztérium alárendeltségébe tartozó minden más szervezeti egységgel. Az (1979. szeptember 25-ei) *Terv a Securitate-csapatok alkalmazására békeidőben* megállapítása szerint a Securitate-csapatok szervezeti struktúrájában szereplő terrorelhárító

⁴⁸⁹ Ion Mihai Pacepa (1928–2021) hírszerző altábornagy. Egy cseh ajkú gépkocsibádogos-család fiaként került a bukaresti vegyipari fakultásra, és utolsó éves egyetemistaként, a Dolgozó Ifjak Szövetsége (Uniunea Tineretului Muncitoresc – UTM) ajánlására, 1951-ben bekerült a Securitate állományába alhadnagyként. Rövid időn belül előléptették, és osztályvezetőként teljesített szolgálatot a IV. Szabotázselhárító Igazgatóságon. A Duna–Fekete-tenger-csatorna lágerrendszere keretében folytatott sikeres munkája eredményeként 1956-ban az I. Hírszerzési Igazgatóságra került, ahol az NSZK Kereskedelmi Képviselőte operatív csoportjának helyettes vezetőjévé nevezték ki, ami gyakorlatilag az NSZK-ban működő rezidentúra vezetői pozícióját jelentette. 1959-ben hazarendelték, és kinevezték a központban a német területekkel (Németország, Ausztria – később kibővítik az észak-európai államokkal) foglalkozó osztály helyettes vezetőjévé. 1963-ban ezredessé, 1967-ben pedig vezérőrnaggyá léptették elő. Hírszerzői pályája töretlenül ívelt felfelé, 1972-ben a BM keretében működő CSS-ben képviselte államtitkárként a hírszerzés érdekeit, ugyanakkor a Hírszerzési Igazgatóság helyettes vezetője is volt. 1974-ben újabb csillaggal jutalmazták tevékenységét, és altábornagyként Nicolae Pleșiță belügyi főtitkár és a belügyminiszter első helyettese után közvetlen vezető és egyben a hírszerzés vezetői pozíciójának várományosa volt.

⁴⁹⁰ Deletant 1998: i. m., 301.

szakaszok (egy-egy szakasz minden megyében) a különleges terrorelhárító harci részlegekkel és a megyei felügyelőségek terrorelhárító bevetési csoportjaival az adott megyék területén együtt vettek részt terrorcselekmény-megelőzési és -elhárító műveletekben. Ezek a terrorelhárító szakasz erejű egységek gyakorlatilag a megyei Securitate-felügyelőségek vezetőinek voltak alárendelve, akik utasításokat és rendelkezéseket adhattak ezeknek az egységeknek a miniszteri utasításban és az egyedi bevetési tervekben meghatározott küldetések végrehajtására. Ez a kiemelt szerep majd tragikus műveleti helyzethez vezet, ugyanis 1989. december 22-e után a honvédelmi miniszter, aki átvette az összes fegyveres testület felett az irányítást, a Honvédelmi Minisztérium elé rendelte az USLA-egységek vezérkari tisztjét és további nyolc társát felderítési feladattal, majd tragikus körülmények között lemészárolják a terrorelhárító alakulatot.⁴⁹¹ A szervezeti egység az 1990 márciusában alakult SRI terrorelhárító zászlóaljakként (SRI BAT) folytatta tevékenységét.

5.2.3. A szocialista államok elleni elhárítás 0110 egységjelű szervezeti egysége

Az előző titkosszolgálati szervezeti egység a nemzetközi politikai helyzetből fakadó sajátos jelenségre adott választ, a szocialista államok elleni elhárítás (*contraspionaj țări socialiste*)⁴⁹² egységét pedig a Román Szocialista Köztársaság szomszédügyi politikájából fakadó biztonsági kihívások keltették életre. A Szovjetunió és Románia között a Varsói Szerződésen belül már a hatvanas évek kezdetétől nézeteltérések alakultak ki, például az 1960-as évek elején Moszkvában a mezőgazdaság problémáival kapcsolatos kérdés, amely szerint Romániának mezőgazdasági állammá kellett volna válnia, és ez, sok más mellett, fokozta a feszültséget a Szovjetunió és Románia között. Ceaușescu 1965-ös hatalomra kerülésével a szovjet–román viszony tovább éleződött, hiszen az új román pártfőtitkár már akkor azt javasolta, hogy a Varsói Szerződést meg kell reformálni és a káderek rotációjának elvét javasolta alkalmazni. Az 1963/141-es, a Belügyminisztérium szervezetéről és működéséről szóló rendelet következtében a Securitate korábbi szervezeti szerkezete megváltozott, és ezzel egy időben szakmai-módszertani váltás is bekövetkezett, ugyanis a tömeges elhárításról áttértek a preventív eljárásrendre. A II. Kémelhárító Igazgatóság keretein belül többek között a IX. szolgálat

⁴⁹¹ Részleteket lásd: A rendszer bukása és a szolgálatok átalakulásának nehéz átmenete című fejezet.

⁴⁹² A Ceaușescu-korszak kémelhárításának egy specifikus feladatkörét ellátó szervezeti egység a *contraspionaj țări socialiste* tevékenységéről már számos munka született. Banu–Țăranu 2016: i. m.; Aparaschivei, Sorin: *UM 0110 – Contraspionaj țări socialiste (anti-KGB). Infintarea și primii ani (1963–1973)*. <https://historia.ro/sectiune/general/um-0110-contraspionaj-tari-socialiste-567294.html> (utolsó letöltés: 2026.03.28.); Stefureac 2015: i. m., 185; Stan 2021: i. m.; Păcuraru, Tudor – Nistru, Planul 2020: *1989, Implicarea G.R.U. în Revoluția din Decembrie*. București, Evenimentul și Capital.

(főosztály) foglalkozott a KGST-államokhoz tartozó objektumok feldolgozásával, valamint a Nyugatra kiküldött román és az onnan érkező nyugati delegációk operatív elhárításával.

A területi szerveknél (tartományokban) 1963-mal kezdődően egy-két tisztből álló csoportok dolgoztak a Szocialista Országok Elhárítása Szektorán belül, kivéve néhány tartományt (később megyét), ahol nagyobb arányban fordultak elő aktuális operatív problémák (Kolozsvár, Constanța, Temesvár), ott a létszámot öt tisztre emelték. 1968-cal kezdődően, különösen Csehszlovákia szovjet katonai inváziójának idején jelentősen megnőtt a „különleges problémával” (szovjetekkel) foglalkozó elhárító tisztek száma. 1973 nyarán a szocialista országok kémelhárító szervezeti egységét átszervezték, és ezzel egy időben egységjele UM 0920/A-ra változott. Ez egyben ennek a területnek a fejlesztését, megerősítését is jelentette. Az UM 0920/A-n belül az átszervezés után összesen 16 350 célszemélyt dolgoztak fel, amelyből ekkor 920 fő operatív ellenőrzés alatt állt. A „Különleges Probléma” (szovjet vonal) keretében végzett munka tárgyát képező személyek, illetve a többi szocialista állam objektumainak nyomon követése érdekében a 0920/A saját ügynöki hálózati rendszer megszervezésére tért át, amelyek különleges követelményeket igényeltek az ügynök kiválasztásában, az ellenőrzésében és az irányításában. Ennek következményeképp 1973 júliusában az UM 0920/A központi szervnek 708 ügynök állt rendelkezésére.⁴⁹³ Ennek az offenzív kémelhárító szervnek minden szocialista állam diplomatáját és követségi tisztségviselőjét, sajtótudósítókat és gazdasági képviseleti munkatársat el kellett hárítani.⁴⁹⁴

1978. december 15-től kezdődően, Pacepa szökésének is köszönhetően, a korábbi 0920/A e3különített főosztályt átszervezték, és 0110 egységjel alatt folytatta tovább tevékenységét. A DSS vezetésének utasításaival és az UM 0110 működési szabályzatában foglalt rendelkezésekkel összhangban a megyei biztonsági felügyelőségek osztályainak a korábban felsorolt diplomáciai, katonadiplomáciai és gazdasági képviseltek személyzetének teljes feldolgozása mellett kötelességük volt felfedni a külföldi képviseleti személyek által használt információforrásokat, a kapcsolatok kialakítása során alkalmazott módszereket és eljárásokat és végül a román állampolgárok ellenséges tevékenységekre való felhasználásának

⁴⁹³ Aparaschivei: i. m.

⁴⁹⁴ Az ACNSAS FCX 0001132. dossziében szereplő varsói tagállamok mindegyike külön fedőnevet kapott. Ezeket a fedőneveket meghatározott időszakonként változtatták. A „Făgăraș”(Fogaras)gyűjtőkód nevet viselő szocialista államok ügydossziében a KGST-államokat „Poiana Rusca” fedőnévvel jelölték, Szovjetunió: „Rodna”, Magyarország: Lotru”, Lengyelország: „Godeanu”, Csehszlovákia: „Bucegi”, Bulgária: „Ciucas”, NDK: „Tarcu”, Kubai Népköztársaság: „Vladeasa”, Jugoszlávia: „Semenic”, Albán Népköztársaság: „Zarand”, Vietnámi Népi Demokratikus Köztársaság: „Almaj”, Koreai Népi Demokratikus Köztársaság: „Gilau”, Kínai Népköztársaság: „Birgau”, Mongol Népköztársaság: „Caliman”. Ezen fedőneveket 1981 januárjától használták.

dokumentálását.⁴⁹⁵ Azaz minden román állampolgár gyanússá vált, aki kapcsolatba került bármelyik szocialista állam diplomáciai, kereskedelmi, kulturális képviselőivel. A 0110-es szerv megyei területi szerveinek hatáskörébe tartozott, a „fogarasi”, azaz szocialista országokból érkező újságírók ellenséges tevékenységének felderítése és a dokumentálása, információkat gyűjteni a fenti államok volt ügynökeiről, valamint ezek leszármazottairól, továbbá operatív feldolgozást végezni a szocialista országokba látogató személyekről, megakadályozni bizonyos kiadványok, becsmérlő tartalmú felvételek Romániába hozatalát, vagy szükség szerint a fogarasi országok állampolgárainak kiutasítása. A rendelkezések szerint információkat kellett gyűjteni a szocialista államoknak a Romániába érkező, a kulturális, tudományos, művészeti stb. intézmények vonalán delegált személyekről. Ugyancsak kémelhárítási feladat volt a Román Szocialista Köztársaságban tanuló, eredetileg szocialista országokból származó állampolgárok, doktoranduszok és professzorok által elkövetett ellenséges cselekmények feltárása. A szabályozásnak megfelelően negyedéves összefoglaló jelentéseket készítettek a külföldi turisták megfigyeléséből, valamint a fent említett államokba utazó román turistáktól gyűjtött adatokból ugyancsak összefoglaló jelentéseket, értékeléseket állítottak össze. A 0110 területi (megyei) szervek eljárásai során készült anyagoknak tartalmazniuk kellett: az összes vonalas, eseti és kiemelt folyamatban lezárt ügyek állapotát, helyzetét – amelyből pontos képet kapott a vezetés a tevékenység tartalmáról, a megtett operatív intézkedésekről, a befejezés módjáról és az elért eredményről.⁴⁹⁶ A hetvenes években meghatározott információs (hír)igények a nyolcvanas években sem nagyon változtak. A megfigyeltek és feldolgozandók köre továbbra is a külföldről érkezett egyetemi oktatók, doktoranduszok és egyetemisták, akik kapcsolatba kerültek a diplomáciai testület tagjaival, azaz minden egyetemi polgárra, aki információgyűjtéssel volt gyanúsítható, ellenőrző dossziét nyitottak, és folyamatosan figyelték. A megelőzés és az esetenkénti semlegesítés érdekében negyedévente vagy a szükségnek megfelelően a megszerzett információkat elemezni kellett, és ezek tükrében a további intézkedéseket meghozni. Az említett szabályozás végrehajtásáért a 0110-es elkülönített szervezeti egység központjának vezetői, valamint a megyei 0110-es osztályainak vezetői, továbbá a Bukaresti Fővárosi Securitate 0110-es egység vezetője tartoztak felelősséggel. A 0110-es szervezeti egységek kémelhárítási tevékenységére jellemző volt, hogy elsősorban a rendszerellenes propagandát folytatók, az illegális határátlépési szándékkal élők, az ellenséges tartalmú kiadványok szerzői, szerkesztői és terjesztői ellen léptek fel. Továbbá a szervezeti egység tisztjeinek a lehetséges támadással és terrorista-diverzánssal tevékenységgel

⁴⁹⁵ ACNSAS FCX 0001132, 78.

⁴⁹⁶ ACNSAS FCX 0001132, 79–81.

gyanúsított személyek cselekményeit, valamint a külföldi reakciós szervezetek megbízottjainak tevékenységét dokumentálniuk (fotó-, hangtechnikai eljárásokkal) kellett a bizonyítás érdekében. A centralizáltságból fakadóan minden olyan ügyet, amelynek befejezését várták, jóváhagyásra benyújtottak a központi egységhez.⁴⁹⁷ Éppen ezért könnyen nyomom követhetők a levéltári forrásokban a rendszerellenes ügyek, hiszen minden felgöngyöltet esetet többször is jelenteni és engedélyeztetni kellett a központi szervekkel. A „Poiana Rusca”, azaz a KGST szocialista tagállamait hasonló eljárások alá vonták, így például a diplomáciai testületek tagjait, kereskedelmi kirendeltségek személyzetét, és abban az esetben, ha rendszerellenesnek ítélték tevékenységüket, legendásított keretek között semlegesítették úgy, hogy a Milițiát használták ennek lezárására. Az adminisztratív intézkedések közül főleg a figyelmeztetést alkalmazták, és főleg konspirált formában tették, illetve minden szocialista állam képviselője elleni eljáráshoz előbb a központi egység jóváhagyását kellett megszerezni. A megvalósításhoz szükséges operatív technikai eszközök alkalmazásához az állambiztonsági államtitkár engedélye kellett.⁴⁹⁸ A diplomaták és a külföldi állampolgárok ellen alkalmazott ügynevezett megelőző intézkedések messze túlléptek a szokásos kereteken. A román kémelhárítási struktúrák nemcsak a „testvéri országokból” érkező diplomaták és tisztviselők/szakértők pozitív befolyásolására vagy figyelmeztetésére, nemkívánatosnak nyilvánítására vagy a Romániába utazásuk megakadályozására törekedtek. Emellett kompromittálására és dezinformálására is sor került, operatív intézkedéseket hoztak tettenérésük és büntetőeljárás megindítása érdekében.⁴⁹⁹ A szovjet kémtevékenység visszaszorítása érdekében a román fél aktív intézkedéseket tett a gyaníthatóan lakosként vagy ügynökként ténykedők, valamint leszármazottaik azonosítása és ellenőrzése érdekében. Ezeket az intézkedéseket az UM 0110 parancsnoka által 1985. június 11-én kiadott parancs alapján hozták meg.⁵⁰⁰ A szovjet beavatkozás elleni harc 1989-ig állandó maradt, mint ahogy az illegális határátlépés is az elhárítandó feladatai közé tartozott. Ebből fakadóan mind az operatív ellenőrzés az államhatáron, mind pedig területi/megyei szervek illetékességi területére tartozó és külföldre utazni szándékozó román állampolgárok kémelhárítási felkészítése is a hatáskörébe tartozott.⁵⁰¹ Az 1980. március 15-én kiadott D/00129. belügyminiszteri rendelet szabályozta az illegális határátlépést, illetve azt, hogyan kell a Securitate szervezeti egységeinek fokozni a tevékenységüket az ezt tervezőkkel

⁴⁹⁷ ACNSAS FCX 0001132, 74–76.

⁴⁹⁸ ACNSAS FCX 0001132, 62v. [verso]

⁴⁹⁹ ACNSAS FCX 0001132, 49.

⁵⁰⁰ ACNSAS FCX 0001132, 39.

⁵⁰¹ ACNSAS FCX 0002513, 3–5.

szemben.⁵⁰² A nyugati határszakaszon a nyolcvanas évek második felében évről évre fokozódó határsértés messze meghaladta a 0110-es elkülönített szervezeti egység kompetenciáját, illetve részese lett egy igazgatóságok közötti együttműködésnek. Ugyanekkor a szocialista országok miniszteri delegációival szemben a 0110-es kémelhárítás szerv összetett műveleteket hajtott végre minden egyes, KGST-államból érkező delegáció látogatásakor, amelyek általában a román tengerparti üdülőhelyekre (Eforie, Mamaia, Constanța stb.) érkeztek konferenciákra és tapasztalatcserére az elektrotechnika, a telekommunikáció, a műsorszórás és a kereskedelmi együttműködés területén. Műveleti terveket készítettek, a résztvevőket titkosan ellenőrizték speciális módszerekkel, illetve hálózati úton gyűjtöttek információkat. A műveleti helyzetet kompetenciakategóriák szerint értékelték az állam biztonságát veszélyeztető események megelőzése érdekében.⁵⁰³ A 0110 elkülönített kémelhárítási szervezet a 80-as évek derekára a mélyreható felderítőmunka eredményeképpen arra jutott, hogy a szovjet hírszerző szervek műveleti céljaik megvalósításához intenzíven használták a gazdasági és kereskedelmi objektumokat. Ennek az tevékenységnek az ellensúlyozására két részleg a KGB–GRU műveletek elhárításával foglalkozott.⁵⁰⁴

1989 február 16-án éves országos értékelő/eligazító állománygyűlést tartottak Bukarestben a Securitate központi és megyei 0110-es vezetőivel. E gyűlésen jelen volt a DSS, közismertebb nevén Securitate, vezetője, Iulian Vlad vezérezredes és politikai helyettese, Ioan Marcu vezérőrnagy. A helyzetértékelő beszámoló szerint a szomszédos államok operatív helyzetének áttekintése alapján megállapították, hogy „Rodna” (Szovjetunió) koordinálja a „Fogaras” KGST-államok ügynöki tevékenységét, amelyek Romániában különféle álcák alatt provokatív, felbujtó vagy uszító cselekményeket hajtanak végre. Ennek alátámasztására hozták fel példának, hogy a követségi képviseleteken rögzítettek olyan rádióforgalmazásokat, amelyek a személytelen kapcsolatra jellemző információátadásra utalnak, ugyanakkor a jelentés elkészítéséig az azonosítás nem történt meg. Név nélkül említik, hogy több diplomatánál dokumentálták ellenséges tartalmú anyagok terjesztését. Ez a jelentés a szocialista országok elleni szakosított egység hiányosságait is bemutatta, hiszen a diplomaták 20%-át a

⁵⁰² ACNSAS D 013783/1. *Dosar de urmărire a persoanelor care intenționează să treacă ilegal frontiera de stat*, 284. Raport referitor la modul cum se aplică de către organele de securitate și de miliție prevederile ordinului nr. D/00129 din 15 martie 1980 privind activitatea de prevenire, descoperire și neutralizare a acțiunilor de trecere frauduloasă a frontierei de stat a Republicii Socialiste România, 1980.12.31. [Jelentés arról, hogyan alkalmazzák a Securitate és a Miliția szervei Románia határa jogellenes átlépésének megelőzésére, felderítésére és semlegesítésére irányuló tevékenységről szóló, 1980.12.31-i D/00129. rendeletet.]

⁵⁰³ ACNSAS FCX 0002513, 3–5.

⁵⁰⁴ Banu–Țăranu 2016: i. m., 228.

kémelhárítási szervek nem voltak képesek ellenőrizni. Victor Niculicioiu tábornok⁵⁰⁵ úgy értékelte, hogy a területi (megyei) egységek többsége 1989-ben képességeik alatt tevékenykedett. A jelentésben a 0110 Brăila egységet jelölték meg negatív példának, amelynél a turisták, a rokonlátogatók és a kishatárforgalom tekintetében különleges problémák merültek fel, amelyekre az a javaslat született, hogy a közeljövőben a műveleti feldolgozás csak más osztályokkal együttműködve oldható meg hatékonyan⁵⁰⁶. A jelentés egyetlen szóval sem említette a szovjet turisták számának emelkedését, a fedett szovjet tisztek tevékenységének növekedését, illetve semmilyen rendkívüli titkosszolgálati jelenség és egyéb rendkívüli esemény várható bekövetkeztéről nem tesz említést. Egyes megyéket vizsgálva (Brăila⁵⁰⁷, Prahova⁵⁰⁸, Vaslui⁵⁰⁹) megállapítható, hogy még 1989 decemberében sem dokumentálták ott a szovjet kémiszolgálatok tevékenységének növekedését. A levéltári források inkább azt mutatják, hogy e megyékben még a forradalom napjaiban, december 16–19-én is rutinszerűen folytatták az ügynökökkel a találkozókat, jelentéseket készítették a be- és kiutazó szovjet „nemzetiségű” [sic!]) (besszarábiai) román állampolgárokról, és ügynöki eligazításokat tartottak a jövőbeni tevékenységüket illetően.⁵¹⁰

Minden jel arra mutatott, hogy egy rutinba fulladt, passzív struktúra megszokásból tette a dolgát. Erre példa a Securitate Olt megyei 0110 egységének 1989 december 19-ei (!), éves tevékenységi beszámolója, amelyet a korábban megszokott szövegezéssel és tartalmi/szerkezeti felépítéssel terjesztettek fel a bukaresti központi szerveknek: „A 0110-es [Brăila megyei – a *szerező megj.*] részleg 1989-es beszámolójának elkészítése a hazafias lelkület megerősödése, a mély megelégedettség és a nagybecsülés légkörében zajlik, hogy a kommunisták és egész népünk, még mindig a közelmúltbeli politikai fórum, a párt XIV. kongresszusának munkálatai elsöprő hatása alatt áll, amely kivételes jelentőségű esemény volt az ország gazdasági és társadalmi fejlődése szempontjából, és Románia nagy szocialista győzelmeinek kongresszusaként fog bevonulni a történelembe. [...]”⁵¹¹ A dagályos bevezető tovább folytatódott Nicolae Ceaușescu méltatásával, majd a szokásoknak megfelelő módon egzakt tájékoztatást nyújtottak az ügynökök számáról, akik révén információkat nyertek a különböző

⁵⁰⁵ Victor Niculicioiu 1983 és 1989 között a 0110-es, a szocialista államok kémelhárításáért felelős egység parancsnoka.

⁵⁰⁶ ACNSAS FCX 0002444 78–79.

⁵⁰⁷ ACNSAS FCX 0002444 Brăila megye 0110-es egység tevékenységéről.

⁵⁰⁸ ACNSAS FCX 0002742/3 Fond 0110 Dosar problema „Contraspionaj sovietic, fosti rezidenti, descendenti” (judetul Prahova).

⁵⁰⁹ ACNSAS FCX 0002633 Fond 0110 Vaslui megye 0110-es egység tevékenységéről.

⁵¹⁰ ACNSAS FCX 0002742/3 Fond 0110 Dosar problema „Contraspionaj sovietic, fosti rezidenti, descendenti” 436-436 v.

⁵¹¹ ACNSAS FCX 0001252 152.

területekről. Így a „Rodna”-vonalat tekintve 1989-ben 25 ügynökkel fedték le egész Olt megyét, és azon belül az elhárítási objektumokat. Ez utóbbiak valójában olyan vállalatok voltak, ahová szovjet szakemberek érkeztek bizonyos projektek (szerelések, építkezések, beüzemelések) elvégzésére, felügyeletére. Ugyancsak kémeknek számítottak a kiállítást rendezők, a kereskedelmi képviselő munkatársai. Összességében szovjet vonalon egész évben 77 alkalommal fordultak meg Olt megyében szovjet képviselői személyek. Az éves jelentés a következő év első negyede feladatainak kijelölésével zárult, amelyben csak általános hatékonyságnövelő gumiszövegeket fogalmaztak meg.⁵¹²

Az eddig felsorolt területeken az elhárító műveletek ritkán hoztak eredményt, noha a 0110-es egységnek a létszáma 1989-ben 304 fő volt. Annál inkább a zöldhatáron távozó elhárításában. Az Állambiztonsági Bizottság irányítása alatti I. Belföldi Hírszerzési [elhárítás] Igazgatóság által 1986 áprilisában készített értékelő jelentés kimutatta, hogy az országot elhagyók száma az előző időszakkal azonos szinten maradt, de a szomszédos országok titkosszolgálati által végrehajtott provokatív műveletek száma növekedni fog. Azt is megállapította, hogy „erős jelek” mutatnak arra, hogy a német anyanyelvűek körében nőtt a menekülők, valamint a Duna és a román–magyar határ mentén az országot elhagyni próbálók száma. Az 1980-as években, sőt a 1989-es forradalomig terjedően, akárcsak a korábbi években, a román–szovjet határon továbbra is kevés incidens történt.

Ugyanekkor Iulian Vlad vezérezredes, az Állambiztonsági Műveleti Igazgatóság vezetője riasztónak nevezte a „menekülési jelenséget”, és komoly visszaesést állapított meg a Securitate tisztjeinek és altisztjeinek megelőzési munkájában. Ezért 1988 áprilisában további intézkedéseket hoztak az illegális határátlépés megelőzése érdekében. A Nemzetvédelmi Minisztérium 800 katonát helyezett át a román–magyar határra a járőrözés megerősítése érdekében. A Securitate és a Miliția minden alkalmazottját utasították, hogy szervezzenek tájékoztató és kiképzési üléseket az „operatív jelzések számának” növelése érdekében. Tíznaponta értekezleteket szerveztek a támogatókkal és az információs hálózatok tagjaival, a Határőrség Parancsnoksága, az I. Belföldi Hírszerző Igazgatóság, a IV. Katonai Elhárító Igazgatóság és a Miliția Főigazgatósága pedig havonta elemezte és értékelt a helyzetet. Ugyanígy jelentéstételi kötelezettsége volt a 0110-es egységnek is.⁵¹³ A BM-en belül a VI. Igazgatóság (bűnügyi nyomozás) is részt vett a határon végzett ellenőrzésekben.⁵¹⁴ Ezen

⁵¹² ACNSAS FCX 0001252 152–155.

⁵¹³ ACNSAS D 013783/1. 19v–120v. Rapoarte.

⁵¹⁴ ACNSAS D 013783/1. 43., Notă, nedatată.

igazgatóságok és szervezeti egységek személyzetének hatáskörébe tartoztak mind a román határőrök által őrizetbe vett, mind a szomszédos államok által visszaküldött személyek kivizsgálása. 1989-ben hetente készítettek jelentéseket a határsértők számának növekedése miatt. A megyei szervezetek minden héten jelentést tettek a helyzetről a titkosszolgálatok vezetésének, amelyek viszont összefoglaló jelentést küldtek az RKP vezetésének, részleteket felhasználva a Romániába illegálisan belépő és őrizetbe vett vagy a szomszédos államokból határőrök által visszaküldött személyek vallomásaiból.

A hatékonyságról meg kell jegyezni, hogy a Securitate vezetésének elégedetlensége már az 1980-as évek végén is megmutatkozott. Iulian Vlad, az akkori vezető így zárta gondolatait: „a megyei biztonsági szerveken belüli szakosított osztályok tevékenységéről elégedetlenségünket kell kifejeznünk az általános tevékenységi szinttel és az elért eredmények minőségével kapcsolatban. Nem általánosítunk, de a helyzet, kisebb kivételektől eltekintve, jellemző.”⁵¹⁵ Éppen ezért az elhárítás fokozása érdekében a Securitate vezetése elrendelte, hogy „a megyei szervek minden vezetőjének közvetlenül és felelősségteljesen részt kell vennie a szocialista országok ellen irányuló tevékenységekben. Az UM 0110 egység szerepe és konkrét tevékenysége kiemelkedő fontosságú. Iulian Vlad hangsúlyozta, hogy a végrehajtott tevékenységek és intézkedések nem okozhatnak politikai problémákat a párt és az állam számára. Ezért megelőző, átfogó, alapos és láthatatlan [a nagy nyilvánosság számára – a *szerző megj.*] tevékenységre van szükség.”⁵¹⁶ Az 1989-es összefoglaló elemzések hangsúlyozták annak szükségességét, hogy olyan eseteket találjanak ki, amelyek különböző műveleti kontextusokban Románia biztonsága ellen irányulhattak. Figyelembe vették, hogy a külföldről szervezett akciók háttérben vagy a szomszédos országokban zajló fejleményekkel kapcsolatos felbujtások és provokációk eredményeként lázadó csoportok és destabilizáló tevékenységek is bekövetkezhetnek⁵¹⁷.

December elején kémelhárítási szervek intézkedtek az összes diplomáciai képviselőt (diplomáták, sajtótudósítók, szakértők, recepciósök), valamint az illetőségükbe tartozó állandó vagy ideiglenesen tartózkodási engedéllyel rendelkező turisták, rokonlátogatók, hazatelepültek átfogó ellenőrzéséről, hogy utazási céljuk destabilizáló akciók szervezésére, illetve felbujtásra irányuló küldetések végrehajtására irányul-e.⁵¹⁸ Az 1989. december 16-án Temesváron

⁵¹⁵ ACNSAS FCX 0001132, 11.

⁵¹⁶ ACNSAS FCX 0001132, 11v.

⁵¹⁷ ACNSAS FCX 0001132, 7.

⁵¹⁸ ACNSAS FCX 0001132, 5v.

kialakult református gyülekezeti ellenállás rendkívül gyorsan csapott át tömegtüntetéssé, amelyet már 17-én estére a hadsereg löfegyverrel sem tudott levérni.⁵¹⁹ December 20-án Temesváron minden üzemben sztrájkot hirdettek, a katonai alakulatok visszavonultak a kaszárnyáikba és így a város szabaddá vált. Ugyanezen a napon Iulian Vlad, a Securitate vezetője tájékoztatta Niculicioiu tábornokot, a szocialista államok elleni kémelhárítási szerv vezetőjét, hogy fontos adatokhoz jutottak, és utasította, hogy növelje az információszerző tevékenységét az ellenséges tervek jobb megismerése érdekében, igazítsa el az irányítása alatt álló személyzetet, továbbá tegyen operatív intézkedéseket, együttműködve a Securitate többi egységével, hogy hatékonyan léphessenek fel a Románia elleni tevékenységek semlegesítésére.⁵²⁰

A feldolgozott forrásokból arra következtetünk, hogy a 0110-es kémelhárító egység, egy szocialista országok ellen irányuló (elhárító) struktúra, a 80-as években már a totális kémelhárítás módszereit alkalmazta, így a megmaradt források megyei szinten képet adnak arról, hogy a beavatkozás jelenségét próbálták dokumentálni, azonban azt nem jelezték előre, hogy külföldi hatalmak beavatkozásával forradalom törhet ki Romániában. Az 1970-es évek elején elért sikerek után az 1980-as években a szocialista államok ellen irányuló kémelhárítás alacsony hatékonysággal működött. Vagy nem derítették fel a külföldi ügynökök tevékenységét, vagy nem volt valós fenyegetés. Ugyanakkor a diktatúra politikai vezetése által megfogalmazott követelésekre a külföldi erők fenyegetését bizonyító információk folyamatos gyűjtése teljesen haszontalannak bizonyult.

A „külső erők” ellenséges akciójának ma dokumentálható forgatókönyve a Szovjetunió diplomáciai testületének tájékoztató tevékenységére redukálódik. A feldolgozott többmegyényi irat ellenére sem találtam arra vonatkozóan bizonyítékot, hogy valóban beavatkoztak volna Románia belügyeibe. Az 1989-es forradalomba való titkosszolgálati beavatkozás tematikáját feldolgozó történeti irodalom és visszaemlékezések sem tudnak olyan tényanyagot felvonultatni, amely cáfolná a Securitate kémelhárítási anyagait.

Adam Burakovski lengyel történész úgy fogalmazott, hogy a külföldi beavatkozás legfantasztikusabb változatait a kommunizmus bukása után munka nélkül maradt volt titkosszolgálati tisztek indították el és támogatták, illetve görgették tovább a Nicolae Ceaușescu

⁵¹⁹ Rado, Gino (szerk.) 2013: *Procesul de la Timișoara: audierea în cadrul urmăririi penale a celor 21+4 inculpați*. Timișoara, *Memorialul Revoluției 1989*. 30. <https://www.editura-memorialulrevolutiei1989.ro/wp-content/uploads/2016/05/Procesul-de-la-Timisoara.df> (utolsó letöltés: 2026.03.26.).

⁵²⁰ ACNSAS FCX 0001132, 4.

utolsó hivatalos nyilatkozatában kifejtett nacionalista nézőpontot a beavatkozásról.⁵²¹ Az egyetlen bizonyíték, amelyet ennek az elképzelésnek az alátámasztására felhoztak, a „szovjet turisták” jelenléte volt 1989 decemberében. Ezeknek a mindaddig nem bizonyított jelenlétéről Ceaușescu mellett Filip Teodorescu⁵²² volt ezredes is rendszeresen nyilatkozott, és visszaemlékezéseiben több változatot kreált a magyar és szovjet beavatkozásról. A külföldi erők romániai beavatkozásának történetírói vezérmotívumát olyan történészek terjesztették és terjesztik, mint Alex Mihai Stoenescu, Larry Watts, Remus Ioan Ștefureac, valamint az egykori Securitate volt tisztjei, mint Iulian Vlad, Virgil Măguranu, Costache Codrescu és újabban Tudor Păcuraru.⁵²³

5.3. Együttműködés és együttműködők, a titkosszolgálat társadalmi szerveződése

A diktatúra fenntartásához hozzájáruló titkosszolgálati állomány létszámának változása nem befolyásolta a rendszer létét. A korai időszakban, azaz 1940-es évek végén DGSS Állambiztonsági Főigazgatóság hozzávetőlegesen 4000⁵²⁴ hivatásossal hajtotta végre az RKPárt céljait. Az intézményi reformoknak és szerepének betöltése érdekében a Securitate önálló minisztériummá alakult. 1956-ban a közös belügyminisztériumi állomány átszervezés után a létszám 56 754, az elbocsátottaké 25 139 volt. 1967-ben a Securitate állománya 16 740 fő, és nagy változás a személyzet létszámában nem következett be, ugyanis 1989-ben alig haladta meg a 15 000 fős állományt.

Rendkívül fontos megemlíteni a Securitate szilárd társadalmi, illetve államszervezeti beágyazódását, ugyanis olyan szervekre, szervezetekre támaszkodhatott, mint a Miliția, a Securitate-csapatok, az igazságszolgáltatás, a büntetés-végrehajtás és természetesen a párt. Az így egymásra épülő és szoros együttműködésben tevékenykedő struktúrák tudták fenntartani a diktatúrát. A szovjet támogatással hatalomra került román kommunisták a rendőrség totális irányítását csak 1949-ben érték el, amikor is Miliția fegyveres testületnek, mint új represszív szervnek, közel 60 000 fős állománya volt. Megemlítendő, hogy az állomány gyors cseréjét

⁵²¹ Burakowski 2016: i. m., 363–364.

⁵²² Filip Teodorescu ezredes, 1989-ben a III. Kémelhárítási Igazgatóság helyettes vezetője, aki tagja volt annak az elnöki bizottságnak, amelyet azzal a céllal küldtek Temesvárra, hogy elfojtsák a megmozdulásokat. Ez utóbbi tevékenységéért megvádolták a temesvári perben, majd felmentették.

⁵²³ Rogoian 2017: i. m., 182–185; Măgureanu–Stoenescu 2008: i. m., 14–16; Codrescu, Costache (szerk.) 1994: *Armata română în revoluția din decembrie 1989*. București, Militară. 22; Ștefureac 2015: i. m., 185; Watts 2013: i. m., 639–647; Păcuraru–Nistru 2020: i. m.

⁵²⁴ Banu–Țăranu 2016: i. m., 62.

nem volt könnyű párthoz lojális személyekkel feltölteni, ezért még az ötvenes évek első felében is csak 35 ezer főt tudtak felvenni az előírányzott 52 ezer fő helyett.

A hatvanas évekre ez a létszám lecsökkent 30 000 főre. A Miliția állományát és szervezetét tekintve a hatvanas évek második felében, illetve az 1978-as átalakítások sem a személyi állomány létszámát, sem intézményi szerepét nem befolyásolták. Állandóan együttműködött a Securitatéval, ugyanis, főleg kistelepüléseken, információszerzést is ellátott, és ez az intézmény bekapcsolódott minden olyan represszív intézkedésbe, amit a Securitate vagy kezdeményezett, vagy felügyelt: például tömeges internálások, kitelepítések a 40-es évek végén és az ötvenes évek elején. Ugyanígy a hetvenes években a Zsil-völgyi bányászlázadások (Valea Jiului), majd 1987-ben a brassói (Brașov) Ceaușescu-ellenes munkásmegmozdulások letörésében. A hatalom fenntartásában vállalt szerepe nem állt meg a tömegintézkedéseknél, az egyénekre is fókuszáltak, adott esetben ezek az eljárások halálhoz is vezethettek.⁵²⁵

Hasonló szerepet kapott és töltött be a Securitate-csapatok Parancsnoksága a CTS a), amely 1948-ban a csendőrség átalakításával alakult meg. Központi és területi szerveivel 64 000 fős állományról volt szó⁵²⁶ a negyvenes évek végén. Kezdetben a Belügyminisztérium alárendeltségébe tartoztak, majd a többszöri szervezeti átszervezés eredményeképpen 1960-tól kikerült tevékenységi köréből a határvédelem, és létszáma lecsökkent valamivel több mint 23 000 főre, és függelmi viszonya a Securitatéhoz kötötte. Levéltári források alapján tudjuk, hogy létszáma nagyjából változatlan maradt 1989-ig.⁵²⁷ A karhatalmi szervezet rendszerfenntartó szerepéhez kétség sem fér, ugyanis tevékenyen részt vettek a kitelepítésekben, munkatáborok és más jellegű, a személyi szabadság megfosztását biztosító táborok védelmét is ellátták. Majd aktívan intézkedtek a hetvenes és nyolcvanas években a bányász- és munkáslázadások leverésében is.

5.4. Társadalmi háttér, képzés, érvényesülés a Securitaténál

A román pártvezetés a Népbiztonsági Főigazgatóság 1948. szeptemberi létrehozásakor komoly kihívással nézett szembe, hiszen az új politikai rendszer megszilárdításához megfelelő számú lojális és hozzáértő emberre volt szüksége. Az új intézmény személyi állományának egy részét a korábbi királyi Siguranțăból vette át az állambiztonság, de ez messze nem felelt meg az új

⁵²⁵ Banu–Țăranu 2016: i. m., 371. Gheorghe Ursu mérnök vallatása 1985-ben, aki ennek következtében még abban az évben elhunyt a jilavai rabkórházban.

⁵²⁶ Ennek az állománynak a 90%-át sorozott katonák tették ki.

⁵²⁷ Dobre–Banu–Duica–Moldovan–Țăranu 2004: i. m.

ideológiai igényeknek. Ez a kritérium elsődlegesen az állambiztonsági szervezet vezetői állományát nem jellemezte hiszen etnikai szempontból és a politikai elköteleződés szintjén rendkívül heterogén összetételű főtisztek vezették a negyvenes évek végén és az ötvenes elején a Securitatét⁵²⁸.

A hivatásos fedett tisztek bértábla szerinti fizetésének nyomon követése az ötvenes évektől a 80-as évek elejéig önmagában nem ad választ arra, hogy miért távoztak Nyugatra a diplomatának álcázott hírszerző tisztek, azonban rávilágít arra, hogy abban a román társadalomban milyen anyagi megbecsültségnek örvendtek. Az 1952⁵²⁹-es pénzreform új fizetési besorolása szerint egy hadnagy rendfokozatú operatív dolgozó havi juttatása minden pótlékkal együtt 1072 lej volt. Ugyanekkor egy főoperatív alezredes igazgatóság vezetőjeként 3135 lej havi bért kapott.⁵³⁰ A román statisztikai hivatal adatai alapján 1952-ben az országos bruttó átlagkereset 403 lej volt⁵³¹. Az ötvenes évek bérkülönbségei tovább nőttek az 1968-as prágai bevonulás után, hiszen a román pártvezetés újból felértékelte a fegyveres erők jelentőségét. Azonban a Belügyminisztériumon belül jelentős eltérések alakultak ki a Miliția és a Securitate hivatalos állományának bérezésében, ez utóbbi javára.⁵³² Az általános bérrendezés a hetvenes évek közepére a következő helyzetet teremtette az operatív dolgozóknál. 1974-ben egy operatív dolgozó hadnagyai rendfokozattal 2813 lejt keresett, míg egy főoperatív beosztású alezredes 6133 lejt vitt haza⁵³³. A román statisztikai hivatal adatai szerint 1974-ben⁵³⁴ az országos bruttó átlagkereset 1663 lej volt⁵³⁵. Az 1972-es szervezeti átalakítás, amely során nemcsak az egységes BM létrejöttéről döntöttek, hanem egy másik fontos változás is történt a minisztérium munkatársai által betöltött beosztások megnevezésénél. Értékelték, hogy a felügyelői beosztás nem felelt meg teljes mértékben a szervezeti és fizetési igényeknek, ezért

⁵²⁸ ACNSAS Fond MAI/DMRU 84, Ordinul M.A.I. nr. 5294/31.12.1955.

⁵²⁹ A Román Nemzeti Bank árfolyama szerint 1952-ben egy dollár 11,20 lejbe került (<https://www.bnr.ro/apage-Mobile.aspx?pid=404&actid=22706>). Ugyanekkor Magyarországon 11,7 forintot kellett fizetni egy dollárért. http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/2844/1/Koz_Gazdasag_2017_2_Szaz_Janos_u.pdf (utolsó letöltések: 2026.03.10.).

⁵³⁰ MAI, DGSS, Regulament pentru stabilirea drepturilor bănești ale personalului din Direcțiunea Generală a Securității Statului conform decretului nr. 50/1951 și a Deciziei Ministeriale 17 bis/1952 [Az Állambiztonsági Főigazgatóság személyi állományának pénzügyi jogait meghatározó 50/1950. szabályzat és az 1952/17-es kiegészítő miniszteri rendelet] 1952, 58.

⁵³¹ <https://insse.ro/cms/ro/content/c%3%A2%8%99tiguri-salariale-din-1938-serie-anual%C4%83-0> (utolsó letöltés: 2026.03.10.).

⁵³² ACNSAS Fond MI/DS-J, 3634/2, 388–389.

⁵³³ ACNSAS Fond MI/DS-J, 3637/ 2, 391.

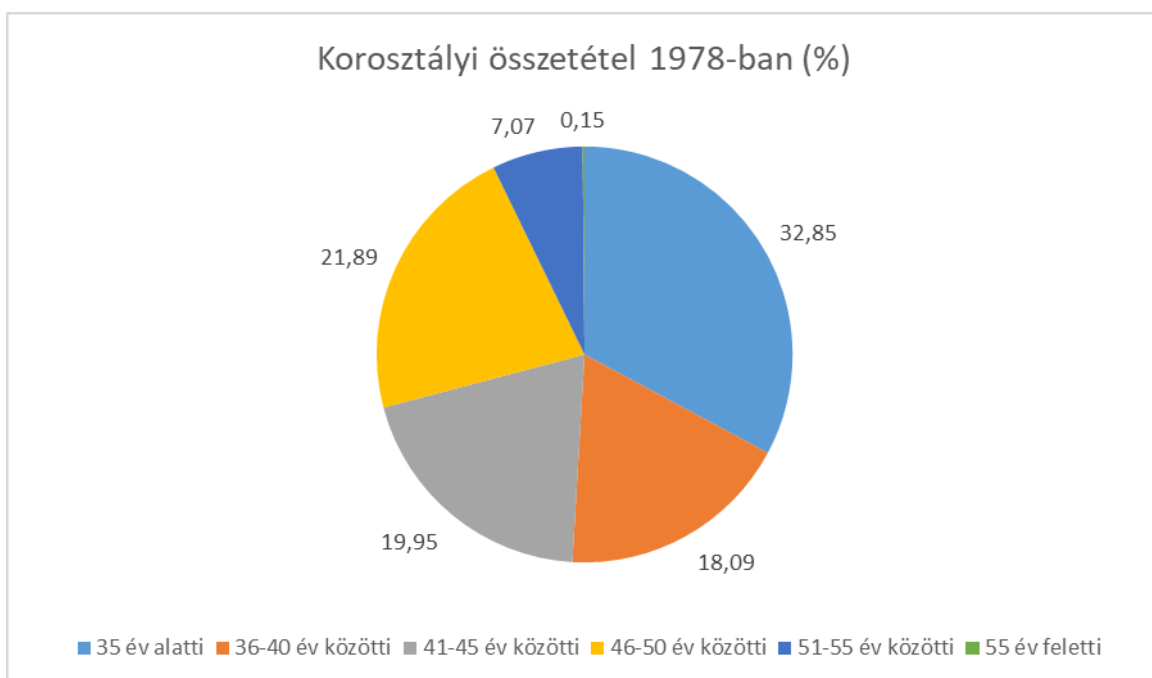
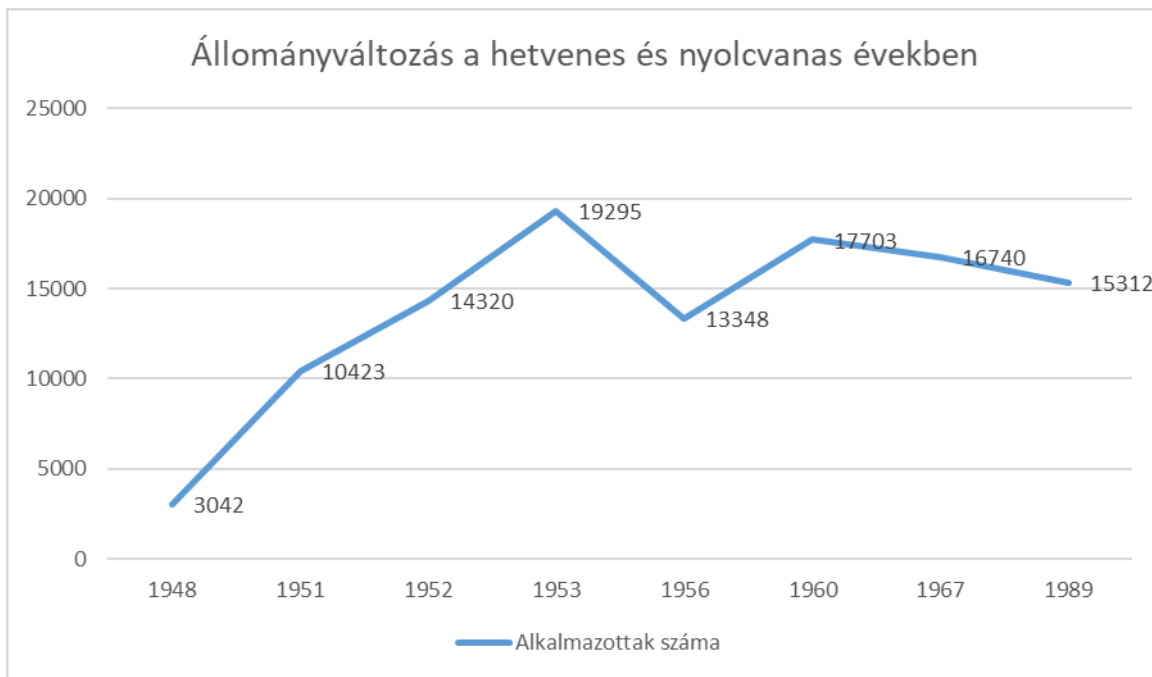
⁵³⁴ A Román Nemzeti Bank árfolyama szerint 1974-ben egy dollár 4,97 lejt ért (<https://www.bnr.ro/apage-Mobile.aspx?pid=404&actid=22706>). Ugyanekkor Magyarországon komoly leértékelődés következtében közel 40 forintot kellett fizetni egy dollárért. http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/2844/1/Koz_Gazdasag_2017_2_Szaz_Janos_u.pdf (utolsó letöltések: 2026.03.10.).

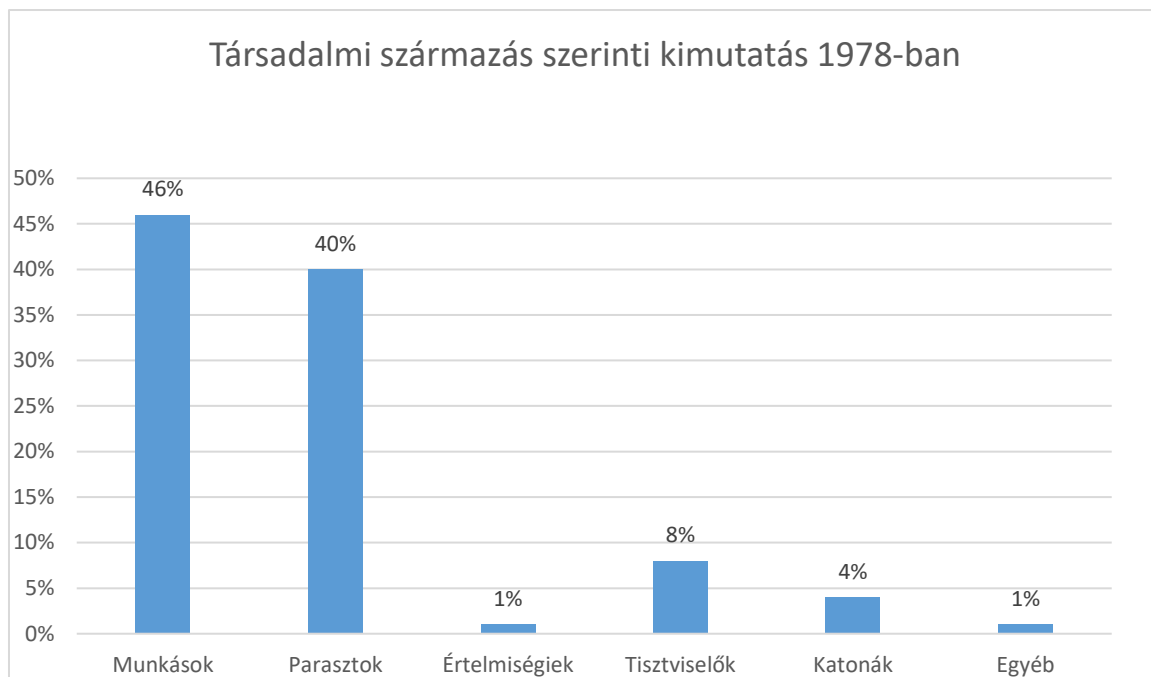
⁵³⁵ <https://insse.ro/cms/ro/content/c%3%A2%8%99tiguri-salariale-din-1938-serie-anual%C4%83-0> (utolsó letöltés: 2026.03.10.).

új beosztásokat vezettek be növekvő fontossági sorrendben: operatív altiszt, operatív tiszt, operatív főtiszt és szaktiszt. Ezek mindegyikénél külön-külön három fokozatot (I–III.) hoztak létre, és az I. volt a legértékesebb. Ezen beosztások és kategóriák mindegyike eltérő fizetési szintnek felelt meg. Bizonyos idő elteltével vagy munkájukban elért kiemelkedő eredmények után a tiszteket előléptették beosztásban vagy egy beosztáson belüli kategóriában, amivel automatikusan a fizetésük arányosan emelkedett. Az 1968-ig alkalmazott merev rendszerhez képest – amely csak operatív munkatársat és főoperatív munkatárs beosztásokat tartalmazott – a beosztások újraértékelt módja sokkal rugalmasabb volt, és lehetővé tette az eredményesebb munkatársak jutalmazását, ezáltal növelve motivációjukat. A fenti beosztási rendszer 1989-ig változatlan maradt.

A „béketáboron” belüli valósághoz mért bérezés stabil életszínvonalat biztosított a román titkosszolgálatok hivatásosainak, azonban azok, akik kiküldetéseiken megismerték a „hanyatló Nyugat” valóságát, feltehetően már más paraméterek szerint közelítettek az életszínvonalhoz. Kevésbé kimutatható jelenség, azonban jelentősége megkerülhetetlen annak a rendszerszintű rutinnak, ahogyan a BM alkalmazottai és hangsúlyosan a Securitate tisztjei a hétköznapi polgárok szemében megélték ezt az életszínvonalat, ugyanis nem vártak és soha nem álltak sorban élelemért (kivéve, amikor küldetésben voltak). Mindennapi szükségleteiket különböző, illegálisnak mondható hálózatokon, illetve státusukból adódóan a gazdasági egységekben kiépített operatív hálózataikon keresztül biztosították.

6. a–c) ábra. *Grafikonok a Securitate állományának számbeli változásáról, társadalmi és korosztálybeli összetételéről 1960–1989 között*

5.4.1. Káderpolitika

A Személyügyi Igazgatóság és a szakirányú igazgatóságok között feszültség állt fenn. Előbbi állam volt az államban, noha a kinevezés, áthelyezés, előléptetés vagy visszavetés stb. ügyében a szakterületi vezetés tett javaslatot, azonban az érintett ember anyagát a Személyügyi Igazgatóság ellenőrizte olyan szempontok szerint, amelyeket éppen ő alakított ki. A jelentkezőt a BM legfelsőbb vezetése nevezte ki, ám ezt a Személyügyi Igazgatóság anyaga alapján tette.

A Belügyminisztérium és ezen belül a titkosszolgálat tisztjeit is egészen 1964-ig a tárca Személyügyi Igazgatóságának önjáró rendje szerint nevezték ki, noha a BM pártalapszervezetei⁵³⁶ rendszeresen jelezték, hogy e döntéseknél a Személyügyi Igazgatóság nem veszi figyelembe az általuk küldött információkat, azaz a párt ezen struktúrája kiszorult az eljárásból.⁵³⁷ A kinevezések elsődlegesen a belügyminiszter és a tárca vezető tábormokai közbenjárására történtek, a törvényi előírások rugalmas alkalmazásával. Nicolae Ceaușescu hatalomra kerülésével a BM-ben is változások következtek, így a személyzeti politika kiszámíthatóbbá vált, illetve a korábbi szokásokkal ellentétben a párt nagyobb ellenőrzést kapott a Securitatéban.⁵³⁸

⁵³⁶ Már 1951-ben a 10 423 káderből 5379 párttag volt 246 alapszervezetben. Banu–Banu 2013: i. m., 40.

⁵³⁷ Banu–Banu 2013: i. m., 40.

⁵³⁸ I. m., 46.

Ugyanakkor érdekes adalék, hogy a Ceaușescu ellenfeleként nyilvántartott Drăghici belügyminiszter 1967-es eltávolítása után is érvényben volt az 1964-es rendelet, amely szabályozta a Securitatén belüli kinevezések rendjét. Sőt, a szakterületek (hírszerzés, kémelhárítás) elválasztásának elve 1989-ig érvényben maradt. A Ceaușescu-korszakban rendszerszintűvé vált az egységvezetők növekvő bevonása a döntéshozatali folyamatba. Azonban a kapcsolati hálók és a befolyásos főtisztek ráhatása a rendszer bukásáig megmaradt.

5.4.2. Szakmai képzés

A káderpolitikai kérdéssel szervesen összefügg a hivatásos operatív állomány képzése. Az 1948-ban felállított Securitate Operatív Tiszti Iskola București Băneasán⁵³⁹, majd 1953-ban az Idegennyelvű Iskola⁵⁴⁰ ugyancsak Bukarestben jelentette az alapját kezdetben a hivatásos kémelhárító-hírszerző tisztek képzésének. Önálló szakirányú képzésről csak 1963-tól beszélhetünk, amikor felállították az 5., külügyi hírszerző tisztek továbbképző iskoláját. Az Idegennyelvű Iskolán diplomát szerzők főleg a Levéllenőrző Szolgálatnál, az Operatív Technikai Szolgálatnál és a Rádióelhárító Szolgálatnál, továbbá a kémelhárító és hírszerző igazgatóságokon kaptak megbízást. A hároméves képzések mellett természetesen rövid idejű tanulmányok is léteztek. Ez a felsőfokú továbbképzés 1961-től három, majd 1968-tól hat hónapos volt. Ezeken főként vezetői beosztásba került tisztek vettek részt.

A BM 5., a külügyi hírszerző apparátusban dolgozó tisztek továbbképző iskoláját (Școala M.A.I. nr. 5 de Perfectionare a Ofițerilor din Aparatul de Informații Externe) 1963-ban állították fel, 25-30 fős évfolyamok indultak, és két évig készítették fel a külföldre telepítendő tiszteket.

A hatvanas évek közepéig a Securitate iskoláiba, gyakorlatilag három tiszti és négy altiszti iskola, a besorozás beiskolázási terv szerint történt, azaz a létszám tervszerű növelésére törekedtek. 1966 márciusában a BM kollégiumi ülésén Iulian Vlad alezredes, akkoriban a Személyügyi Igazgatóság helyettes vezetője és Cornel Onescu belügyminiszter az előzetes jelentések alapján megállapították, hogy a tiszti és az altiszti állomány képzése alacsony színvonalon zajlik, és a szervezeti egységektől tervszerűen beküldött állományt gépiesen képezik.⁵⁴¹ Ennek a tömeges képzésnek és főleg a professzionális továbbképzésnek próbált megfelelni a képzési struktúra azzal, hogy szakmai fejlesztést szervezett, amely a BM minden

⁵³⁹ ACNSAS Fond MAI/Direcția Secretariat – Juridică, inv. nr. 3616, dosar nr. 6, 11: Ordinul M.A.I. nr. 1683/01.10.1958. Ebben az 1958-as parancsban említik az iskola 10 éves alapítását.

⁵⁴⁰ ACNSAS Fond MAI/Direcția Secretariat – Juridică, 3611, dosar nr. 1,39: Ordinul M.S.S. nr. 117/11.02.1953.39.

⁵⁴¹ ACNSAS Fond Documentar, dosar nr. D 14790, vol. 3, Stenograma ședinței de Colegiu lărgite, din 22 martie 1966, 27-28.

dolgozóját érintette, próbálták széthúzni négy-hat éves időközönkénti képzésekre. Ezt a szakmai képzési eljárásrendet 170/1972. belügyminiszteri rendeletben szabályozták.⁵⁴² A jogszabályi keretet rendszeresen frissítve, kiegészítve így először az 1974. március 23-ai rendelkezéssel az 1974–1980 közötti időszakra, majd újabb módosítással szabályozták a képzést és továbbképzést 1978–1980, 1981–1985 és végül 1986–1990 közötti intervallumokra.

Tehát a képzés mellett a hetvenes évek elejétől kezdve az átképzés, továbbképzés fogalma is megjelent a Securitate állományának szóhasználatában. Egyrészt azért, mert a szakmai előrelépés egyik feltételévé tették, másrészt a legfelsőbb vezetés a képzés javítását célozta ezzel a szisztematikus képzési formával. A képzés, továbbképzés kötelezettsége a belügyminiszter 170/1972-es parancsa értelmében mindenkire vonatkozott, és négy-hat éven belül el kellett végezni.⁵⁴³ Ezek legfeljebb két hónaposak voltak, és a szakmai tartalom mellett politikai-ideológiai felkészültséget is biztosítottak. Ez a képzési forma 1989-ig állt fenn, de szerkezetileg változott a képzés anyaga a szakmai tárgyak javára, és az időtartamuk is rövidebb lett.⁵⁴⁴

Összességében elmondható, hogy Romániában is a kommunizmus ideológiája alapján az „egészséges” társadalmi, főleg proletár háttérű emberek kerültek be a Securitate soraiba, így a hírszerzéshez is. Ebben az apparátusban a társadalom többi részével szemben megkülönböztetett helyzetet élveztek, azonban a titkosszolgálatokon belül az érvényesülés szabályai nehézkesek voltak, és az előrehaladáshoz nem bizonyult elegendőnek az ideológiai vonalasság, ugyanannyira számított a megfelelő személyi kapcsolat is.

Valójában azonban a Ceaușescu-rendszer titkosszolgálatát látszólagos inaktivitás jellemezte, ugyanis nyíltan nem lépett fel a diktátor ellen (egyreszt visszaemlékezők szerint mindez a pártvonalról érkező bábok szolgálékúsége és hozzá nem értése miatt történt).⁵⁴⁵ Ez a magatartás konzerválta az állományt és a történelmi kihívás idején ez mentette át a tisztek jelentős részét az új társadalmi berendezkedésbe.

Egy, a Stasi levéltárából származó jelentés szerint egy 1988. szeptemberi NATO-véleményezés alapján tudjuk, hogy a Securitate állományát három csoportba sorolták. Az elsőbe azok a magas beosztású vezetők tartoztak, akik kizárólagosan a diktátornak köszönhették karrierjüket, így lojalitásuk megkérdőjelezhetetlen volt. A másodikba azokat sorolták, akik a legtöbben voltak

⁵⁴² ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 5105, vol. 1, 122.

⁵⁴³ Uo.

⁵⁴⁴ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 3643, vol. 4, 1v, 23.

⁵⁴⁵ Gal 2001: i. m., 150.

és szakmai alapon fogták fel kötelességüket, ami gyakorlatilag azt is jelentette, hogy kevésbé volt meghatározó számukra a politikai nézet, éppen ezért más politikai berendezkedés alatt is teljesítették volna feladataikat. Az utolsó csoportba kerültek azok az általában a fiatalabb hivatásosok, akik csak karrierjük felépítésére törekedtek, és ebből kifolyólag egyáltalán nem fogalmaztak meg kritikát a korabeli vezetéssel szemben.⁵⁴⁶

5.5. A Securitate műveleti irányai, területei a Ceaușescu-korszakban

A gheorghiu-deji, 1964-es nemzeti fordulat egyértelmű politikai kihívás volt, amelyet a Securitate műveleti irányként valósított meg, mindezt a legnagyobb diszkréció és konspiráció mellett. A Varsói Szerződés tagállamaival korábban meglévő intenzív állambiztonsági együttműködés az új román politikai kurzus következtében változásnak indult. Az 1967 áprilisában az Erich Mielke, Markus Wolf és Alfred Scholz alkotta Stasi-küldöttséggel folytatott megbeszélések során Vlagyimir Szemicsasztnij⁵⁴⁷ a Securitatéval való kapcsolatokat úgy jellemezte, mint „alkalmi információcseréket katonai és külpolitikai kérdésekben”, amelyeket a moszkvai román nagykövetségen keresztül folytattak. Ezen információcseréken kívül az „együttműködés” húsz tiszt évenkénti, kölcsönös szabadságra küldésére korlátozódott.⁵⁴⁸ Hasonló tendencia jellemezte a hatvanas évek második felében a keletnémet és a román állambiztonság viszonyát, ugyanis ebben az időszakban a Stasi csak szórványosan kapott információkat a Securitatétól.⁵⁴⁹ Kétoldalú együttműködés irányába való elmozdulás a bolgár féllel történt, ugyanis 1968 májusában a román pártvezetés elfogadta bolgár belüggyel kötendő megállapodást, ugyanakkor fontos megemlíteni, hogy az ebben foglalt együttműködési formák csak a Miliția szerveinek tevékenységére vonatkoztak.⁵⁵⁰ Az 1968-as katonai intervencióra adott román politikai válasz csak tovább rontott a Securitate helyzetén, ugyanis a szövetséges szocialista tagállamok titkosszolgálati potenciálisan ellenségesnek tekintették a román területen végrehajtott provokatív akciókat, amelyeket a szovjet és keletnémet hírszerző tisztekkel szemben alkalmaztak.⁵⁵¹ A kialakult feszült helyzet deeszkalációja érdekében a

⁵⁴⁶ Olaru–Herbstritt 2005: i. m., 400.

⁵⁴⁷ Vlagyimir Jefimovics Szemicsasztnij (1924–2001) szovjet politikus, a KGB elnöke volt 1961 novembere és 1967 májusa között.

⁵⁴⁸ Peter Rendek: *Operation ALAN – Mutual Cooperation on the Czechoslovak Intelligence Service and the Soviet K.G.B. as Given in One of the Largest Leakage Cases of N.A.T.O.Security Data in the Years 1982-1986*, in Alexandra Grúňová (szerk.), *The NKVD/KGB Activities and its Cooperation with other Secret Services in Central and Eastern Europe 1945-1989. Anthology of the international conference. Bratislava 14. – 16.11.2007*, Nation's Memory Institute, Bratislava, 2008,

⁵⁴⁹ Olaru–Herbstritt 2005: i. m., 69.

⁵⁵⁰ Banu 2015: i. m., 145.

⁵⁵¹ Watts 2012: i. m., 379. A szerző azt állítja, hogy turistának álcázott szovjet és a keletnémet tisztek tevékenykedtek Románia területén 1968-ban, és a Securitate operatív eljárásokkal leleplezte őket. Román levéltári források nem támasztják alá az információt.

szovjet és a román fél is tett diplomáciai lépéseket, sőt Moszkva arra törekedett, hogy Románia a Varsói Szerződésben maradjon, illetve hiteltelenné tegye a nyugati elemzők szemében. Nicolae Ceaușescu pedig szeretett volna elkerülni egy esetleges inváziót, de ehhez szüksége volt az információcsere újraindítására a „testvéri országok” hírszerző szolgálataival. A CSS titkárságán külön részleg dolgozott azon, hogy bilaterális megállapodások keretében bővítsék az állambiztonsági kapcsolatokat.⁵⁵²

A VSZ-tagállamok állambiztonsági szerveinek hírszerzési vezetői 1970. június 22. és 26. között találkoztak Budapesten, melyre a román fél azzal a szándékkal érkezett, hogy a bizalom helyreállítása érdekében tiszteletét teszi, de semmit sem fog aláírni.⁵⁵³

A találkozón Románia kivételével minden megjelent tagállami hírszerzési vezető egyetértett a szovjet irányítású közös nyilvántartással, a közös operatív nyelvvel (orosz), a többoldalú találkozók rendszeresítésével, a csapásirányok egyeztetésével. A román fél elzárkózott ezektől, hangoztatva, hogy nem kapott felhatalmazást a beleegyezésre, és azt hangsúlyozta, hogy inkább a kétoldalú tárgyalásokat preferálnák az ügyek elintézésére.⁵⁵⁴ A Securitate a budapesti állambiztonsági konferencián kifejtett magatartási vonalat követve a hetvenes évek során próbálta megszilárdítani a kétoldalú kapcsolatokat a szocialista tábor állambiztonsági szerveivel, illetve formalizálni azokat megállapodások aláírásával. 1971-ben a román hírszerzés vezetőjének, Nicolae Doicaru vezéreztetésnek az erőltetett kísérlete, hogy a német partner vezetésével, Markus Wolffal megállapodást kössön, hatalmas diplomáciai tévedésnek bizonyult, ugyanis a román és a keletnémet hírszerzés közötti intézményközi együttműködés ezzel végleg lezárult.⁵⁵⁵ 1989-ig az együttműködés egyetlen területe a titkosított kommunikációra és telexvonalak üzemeltetésére szorítkozott, amely feladat román oldalon a Securitate R különleges egységéhez, illetve a Stasi 11. igazgatóságához tartozott.⁵⁵⁶

Andropov, a Szovjetunió állambiztonsági vezetője és román kollégája, Ion Stănescu között hideg távolságtartás volt jellemző, olyannyira, hogy Andropov családi üdülésre szóló meghívását 1972 márciusában a román belügyi vezető elfoglaltságra hivatkozással elutasította.⁵⁵⁷ A szovjet fél ennek ellenére fenntartotta a szakmai kapcsolatot, és kétoldalú formát választva az információcsere területén folytatott együttműködést a román

⁵⁵² ACNSAS D 16124, vol. 4, 127.

⁵⁵³ I. m., 71–72.

⁵⁵⁴ I. m., 198.

⁵⁵⁵ Olaru–Herbstritt 2005: i. m., 296–310. Az egyeztetés és a találkozást részletesen taglalja a szerzőpáros.

⁵⁵⁶ Banu 2015: i. m., 152.

⁵⁵⁷ ACNSAS D 13134, vol. 28, 5.

állambiztonsággal. Például 1972. január 10-én a román fél a következő témákban küldött dokumentumokat a KGB-nek: az izraeli hatóságok által hozott különleges katonai intézkedések; az amerikai kormányzat aggodalma a Chilében kialakult zavaros helyzet miatt, amely az Allende-kormány megdöntéséhez vezethet; a marokkói monarchia intézkedései a belpolitikai helyzet megszilárdítása érdekében; továbbá afrikai országok és néhány nyugati ország támogatása bizonyos bissau-guineai szervezetnek nyújtott segélyek fokozásáról.⁵⁵⁸ A szovjet fél is viszonzta az információcserét, 12 szintézist juttatva el a román félnek Amerika, Afrika és Ázsia egyes államainak politikai és katonai fejleményeiről, majd később Dániára, Görögországra és Ausztriára vonatkozó katonai és politikai tartalmú dokumentumokat adott át a Securitaténak. A KGB és a Securitate viszonyát valójában a Moldovai SZSZK területén élő román nemzetiségű szovjet állampolgárok tevékenységére adott szovjet reakciók tették feszültté, hiszen a Nemzeti Hazafias Front tagjai (Alexandru Usatiuc-Bulgăr, Gheorghe Ghimpu, Valeriu Graur, Nicolae Dabija) ellen folytatott nyomozás, majd nyílt eljárásban az elítélésük a román fél, jelesül a 0110-es szervezeti egység offenzív elhárítási reakcióját váltotta ki. Ez utóbbi szervnek a tevékenysége egészen 1989 decemberéig intenzív maradt mind a román határon keleti irányba átnyúló offenzív tevékenységek vonatkozásában, mind pedig Románia területén szovjet állampolgárokkal, illetve áttelepültekkel szemben. Az ez utóbbiak ellen folytatott eljárások minősítésében a visszaemlékező irodalomból és a levéltári forrásokból kiszűrhető adatok jelentős eltérést mutatnak. Ioan Burdulea ezredes, aki a 0110-es területi egység operatív tisztje, majd vezetője volt, azt állította, hogy már a hetvenes évek első felében megyei szinten száznál is több kémgyanús személlyel foglalkozott.⁵⁵⁹ Ezzel szemben a levéltári források azt mutatják, hogy inkább csak gyanúsítgatás volt, mint leleplezett kémügyek. Egyetlen esetben sem dokumentálták titkos iratok átadását, nem tartóztattak le senkit, és nem voltak házkutatások, amelyek során kémeszközöket foglaltak volna le.⁵⁶⁰

A Securitate továbbra is együttműködött a Varsói Szerződés tagállamainak más szolgálataival, még ha meglehetősen alacsony szinten és csak időszakosan. A megmaradt levéltári forrásokból legalábbis az tűnik ki, hogy főleg operatív technikákat cseréltek, a terrorizmus ellen küzdöttek, vagy a bizonyos állampolgárokat felkutattak származási országuk biztonsági szerveinek kérésére, és így történtek alkalmoszerű cserék. 1976 elején a Securitate a magyar állambiztonságnak olyan információt adott át a Donau-Europäische Institutról, amelyeket az

⁵⁵⁸ I. m., 154.

⁵⁵⁹ Burdulea, Ioan 2022: *Vânătoarea de spioni. Amintirile unui ofițer de informații din celebra UM110 - Unitatea anti-KGB*. București, Eveniment și Capital. 143.

⁵⁶⁰ ACNSAS FCX 0000968.

utóbbi hasznosítani tudott.⁵⁶¹ Ellentételezésként a magyar fél 1976. november 29-én Daczi Pál alezredes aláírásával jelentést küldött Bukarestbe Mary T. Nyland, a Salzburgi Amerikai Tanulmányok Szemináriuma képviselőjének október 18–23. között Budapesten végzett tevékenységéről. A magyar tisztek birtokában lévő adatok szerint ezen a szemináriumon előadóként orientalisták, szovjetológusok és volt CIA-tisztek is részt vettek. A jelentéshez 70 fénymásolt oldalt is csatoltak, amelyek Romániára vonatkoztak.⁵⁶² Ennél rendszeresebben kértek az áttelepülő állampolgárokról adatokat a két állam állambiztonsági szervei, illetve a magyar fél rendszeresen folyamodott a román félhez operatív technikai eszközök beszerzése ügyében, így például csak 1976-ban 276 708 dollár értékben kapott a magyar fél technikai eszközöket a Securitate illetékes szervezeti egységétől.⁵⁶³

A román levéltári források alapján úgy tűnik, hogy a Securitate már nem vett részt a többoldalú állambiztonsági találkozókban a hetvenes évek utolsó éveitől kezdődően. A nyolcvanas években pedig teljesen kiszorult a szocialista tábor állambiztonsági együttműködési rendszeréből. Annál is inkább, mert 1982-ben Andropov hatalomra kerülésével Románia a megtört állapotból a szocialista táboron belüli ellenség kategóriába került, abba a csoportba, amelybe Kína és a NATO-államok is tartoztak. Ennek eredményeként a Securitate elszigeteltsége a Varsói Szerződés tagállamainak információs közösségén belül tovább fokozódott. A levéltári források alátámasztják ezt a helyzetet, hiszen a romániai kommunista diktatúra utolsó éveiben a BM és az állambiztonsági szervek együttműködése a szocialista „baráti” államok viszonzásági elven csak a kormányzati kommunikációval kapcsolatos kérdésekre, a Miliția (rendőrség) útján megoldott közjogi kérdésekre, az operatív felszerelések csekély cseréjére, valamint a tűzoltósági és idegenrendészeti területre vonatkozó együttműködésre korlátozódott.⁵⁶⁴

A hírszerzés területén a hatvanas évek elején a deszovjetizálás időszaka kezdődött, illetve a professzionalizáció a nemzeti kommunizmus égisze alatt zajlott. A hírszerzés műveleti irányjaiból csak a fontosabbakat érintjük, így az emigráció elleni tevékenységet, majd a gazdasági hírszerzést, illetve a politikai jellegű tevékenységeket, amelyek a diktátor megítélésének javításán tevékenykedtek, de az állami terrorizmus különböző műveleteit és nem utolsósorban az emigrációban élő magyarság elleni ügyeket is érintjük. A gheorghiu-deji korszak utolsó éveiben a Moszkvától való távolodás nem jelentette azt, hogy hírszerzési

⁵⁶¹ ACNSAS, D 10782, vol. 11, 67.

⁵⁶² I. m., 229.

⁵⁶³ I. m., 64.

⁵⁶⁴ ACNSAS D 13.354, vol. 2, 243.

anyagok ne kerültek volna a Securitatétól a KGB-hez. Ez történt Mihai Caraman, a párizsi rezidentúra vezetőjének köszönhetően, akinek a nevéhez kapcsolódik egy, a NATO szervezetébe behatolást biztosító ügynöki hálózat kiépítése és fenntartása. Ennek egyik legfontosabb szereplője Nahit Imre török NATO-főhivatalnok volt, aki személyesen is és hozzá köthetően még egy tucat alkalmazottal éveken keresztül titkos anyagokat szállítottak Caramannak. A bukás végül 1967-ben egy, a berlini szovjet rezidentúráról kiugró KGB-s tiszt szivárogtatásának köszönhetően következett be.⁵⁶⁵ A Caraman által irányított és a NATO szervezetébe beépülő hálózatok elsősorban a KGB érdekeit szolgálták, azonban román érdekű, perspektivikus beszerzés történt Charles Hernu francia szocialista politikus személyében, aki később a Mitterrand-kormány honvédelmi minisztere lett⁵⁶⁶. A francia vonal igazi felrobbanása akkor következett be, amikor Ceaușescu kilövési engedélyt adott ki a Securitaténak a korábban már Romániából kiszorított értelmiségiekre, Paul Gomára és Virgil Tănăséra, akik Franciaországban éltek. Pavel Haiducu alvó hivatásos tiszt, aki maga is hosszú évek óta beilleszkedett Franciaországban, azt a parancsot kapta, hogy végezzen e román emigráns értelmiségiekkel. A művelet Haiducu árulása miatt elbukott, ugyanis feladta magát a francia kémelhárításnak, a DST-nek. A műveleti kudarc mellett a politikai következmények is komolynak ígérkeztek, ugyanis a Mitterrand-kormány mindent megtett, hogy a román politikai vezetést elszigetelje. Ceaușescu megítélése erősen megromlott, a nemzetközi közvélemény szemében olyan „bérnyilkosként” jelent meg, akárcsak Todor Zsivkov a Markov-ügy miatt, ami csak „bolgár esernyős” esetként ismeretes. François Mitterrand lemondta tervezett hivatalos romániai látogatását.⁵⁶⁷ Nicolae Pleșiță tábornok, aki mint a hírszerzés vezetője bizonyítási vágyból önállóan hozta meg a döntést az emigrációban élő értelmiségiek likvidálásáról, a rendszer bukásáig iskolaparancsnokként folytatta tovább karrierjét. Az állami terrorizmus másik területe, amely ugyancsak a hírszerzéshez kapcsolódott, Ilich Ramírez Sánchez, közismert nevén Carlos, és akit közvetlenül Nicolae Pleșiță irányított azzal a céllal, hogy kiiktassa a román emigránsok közül a diktátort zavaró személyiségeket (Paul Goma, Nicolae Penescu), illetve robbantásos merénnyel támadja meg a Szabad Európa Rádió (SZER) müncheni épületét. Ez utóbbi esetében a csehszlovák szerkesztőséget sikerült felrobbantani.⁵⁶⁸

⁵⁶⁵ Banu 2016: i. m., 464–502.

⁵⁶⁶ Tofan, Liviu 2012: *A patra ipoteză*. Iași, Polirom. 115–140.

⁵⁶⁷ Țăranu, Liviu 2008: *Evoluția spionajului românesc după defectiunea generalului Ion Mihai Pacepa (1978–1989)*, 8–9. *Anuarul Muzeului Marinei Române*, tom XI (2008). http://www.cnsas.ro/documente/istoria_comunism/studii_articole/activitati_plan_extern/Spionajul%20dupa%201978.pdf (utolsó letöltés: 2026.03.10.).

⁵⁶⁸ Tofan, Liviu 2013: *Șacalul Securității. Teroristul Carlos în solda spionajului românesc*. Iași, Polirom. Cornel Nemetzi, a SIE tábornoka azt állítja a visszaemlékezésében, hogy nem is volt annyira elszánt és képzett Carlos és

A hetvenes évek második felétől, majd a nyolcvanas években pedig különösen fontos szerepet kapott a hírszerzés gazdasági műveleti ága, azon belül két külkereskedelmi tevékenységgel foglalkozó egység, amelyeknek a diktátor hitelvisszafizetési döntését kellett segítenie műveleteikkel. Az egyik a Dunărea Külkereskedelmi Vállalat volt, a másik pedig a Függetlenített Külkereskedelmi Szolgálat, egységjele 0650 volt.⁵⁶⁹ A hírszerzés német és zsidó embereladásból, illetve a fenti külkereskedelmi hírszerző szervezetek köszönhetően évente 200 000 dollárral járult hozzá az államadósság törlesztéséhez.⁵⁷⁰ A román mellett a magyar emigráció, illetve a hírigénynek megfelelően a bel- és külföldi irredenta, jelen esetben a magyar ellen is komoly operatív felderítő és ügynöki beépülést folytattak úgy a Külügyi Hírszerző Igazgatóság, mint a Belföldi Hírszerző Igazgatóság hivatásosai. Ebben az irányban részletes, több külföldi (olasz, francia, amerikai) vonalra kiterjedő feltáró elemzésben mutatom be a Securitate Hírszerző Igazgatóságának szervezeti és műveleti tevékenységét.

5.6. Fejezeti részkövetkeztetések

Ceaușescu 1965-ös hatalomra jutásától Pacepa tábornok 1978-as szökéséig az 50-es évekbeli önkényeskedések formális elítélése után megkísérelték az intézmény modernizálását, más standardok bevezetését úgy az emberi erőforrások, mint a logisztika, a munkamódszerek és a jogi keretek tiszteletben tartása céljából. Azoknak a jelentős szervezeti változásoknak, melyekre 1968-ban (a CSS különválása a BM-től), 1972-ben (a DSS-t/Securitatét újra a BM-be olvasztották), 1973-ban (a DIE létrehozása) és 1978-ban (a DSS újbóli létrehozása) került sor, az volt a céljuk, hogy leegyszerűsítsék a biztonsági apparátust és jobban elhatárolják egymástól a részlegek hatásköreit, hogy ne legyenek átfedések. Ugyanekkor zajlottak az RKP és a Securitate között az elsőbbségért zajló utolsó összecsapások. Ez a korszak volt a Securitate operatív szervezeti bürokratizálódásának ideje is. Ion Mihai Pacepa tábornok dezertálása végleg a párt javára döntötte el ezeket a konfrontációkat, ugyanakkor az intézmény belépett létezése utolsó fázisába. Az utolsó korszak Pacepa szökésétől, 1978 júliusától és 1989 decemberéig, a rendszer bukásáig tart. Az állambiztonsági intézményi szerkezet megcsontosodásának és teljes átpolitizálódásának időszaka, amikor a rendszer vészjóslóan visszatért a lakosság „politikai

csapata, és ebből kifolyólag neki mint fiatal műveleti tisztnek kellett a SZER udvarára behajítani a robbanószerkezetet. És ezért a csehszlovák, és nem a román szerkesztőség robbant fel. A részleteket lásd: Nemetzi 2013: i. m.

⁵⁶⁹ Țăranu 2008: i. m.

⁵⁷⁰ Banu, Florian 2011: Capitaliștii avant la lettre. Securitatea și operațiunile valutare speciale din anii '80. *Caietele CNSAS*, anul IV, nr. 1–2 (2011/7–8), 132.

korrektségének” felügyeletére, azaz a totális elhárításra, amit a valós biztonsággal kapcsolatos feladatok egyre nyilvánvalóbb elhanyagolása és a napi tevékenység túlzott átideologizálása kísért.⁵⁷¹ A szervezettörténeti áttekintés, illetve az esettanulmányi elemzés alátámasztja azt a felvetésünket, hogy a korábbi gheorghiu-deji korszakot jellemző szovjet mintájú állambiztonsági modellben *intézménymegtartó és identitásképző irredenta hírigény több szervezeti egység meghatározó tevékenységi feladata volt*. Sőt, a korszak végén, mint láthattuk, a 0110-es, a szocialista államok elhárítását biztosított szervezeti egységnél, továbbá hírszerzési vonalakat (olasz, francia, amerikai) elemző esettanulmányból, az utolsó pillanatig, 1989 decemberéig még fokozódott is ezen műveleti tevékenység jelentősége.

A moszkvai politikai rendészeti modell jelentősége a hatvanas évek elejétől csökkenni kezdett, majd 1965-től, Ceaușescu hatalomra kerülésével – amely amellet, hogy komoly intézményi átalakulási folyamatot indított el, kezdve az állomány folyamatos oroszalanítástól a nemzeti kommunizmus ideológiai sulykolásáig – új, a professzionalizáció irányába mozduló állambiztonsági szervezet körvonalazódott. Ugyanakkor a kommunista rezsimek „demokratikus vívmányainak” védelmező szerepében tevékenykedő állambiztonság műveleti tevékenységében, személyzeti politikájában – akárcsak a társadalmi élet számos más területén – a politikai tényező és az 1964 áprilisában meghirdetett nemzeti kommunizmus ideológiája töltött be meghatározó szerepet. Ebből kifolyólag a személyi állománynál az „egészséges társadalmi származás” mint követelmény megmaradt a kiválasztásnál, ugyanakkor az „osztályellenség iránti gyűlöletet” a külső szovjet és a szocialista táboron belüli (magyar, bolgár) ellenség váltotta fel. A hagyományos imperialista kockázati tényező egyik eleme a román, illetve a magyar emigráció lett, jelentős részt tett ki a román hírszerző szerv tevékenységében a Ceaușescu-korszakban.⁵⁷² A korábbi, a „szocializmus nagy hazája, a Szovjetunió” iránt tanúsított ragaszkodást felváltotta az „arany korszak” nemzeti ideológiája, amit akkoriban minden jó Securitate-tiszt alapvető jellemzőjének tekintettek.

A történelmi múlt gyors átalakítása, illetve a történeti protokronizmus a hírszerzési műveletekben, mint azt az olasz vonalon feldolgozott Iosif Constantin Drăgan esetében láttuk, Vladimir Tismăneanu szavaival élve nem jelentett mást, mint etnocentrikus radikalizmust, „[...] amely megszállottan törekedett saját egyediségére, és egy ellenőrizetlen és fel nem ismert kisebbségi komplexusból fakadt”.⁵⁷³ Ezzel az új ideológiai meghatározottsággal, illetve a

⁵⁷¹ Banu–Țăranu 2016: i. m., 68.

⁵⁷² ACNSAS Fond SIE 31125.

⁵⁷³ Tismăneanu, Vladimir 1995: *Fantoma lui Gheorghiu-Dej*. București, Univers.

korábbi korszakban kialakított rettegett politikai rendőrségi hagyatékkal felvértezve, és számos strukturális átszervezés révén, a korábbi, szovjet mintájú szervezeti kultúrát háttérbe szorító titkosszolgálati intézmény alakult ki. A döntéshozatali pozíciókban kezdetben előnyben részesített, nemzeti kisebbségekhez tartozó káderek, különösen az oroszok, zsidók, magyarok, ukránok, akiknek a nevét lehetőség szerint románosították, szép lassan kiestek a rendszerből. Azonban a memoáirodalom felnagyítja a nemzetiségi kádereknek a román titkosszolgálatok szervezettörténeti átalakulásaiban betöltött szerepét⁵⁷⁴, sőt a külső és belső ellenségkép meghatározásában és állandósulásában is túlzó jelentőséget tulajdonítanak nekik a Securitate volt vezetői.⁵⁷⁵ A levéltári forrásoknak köszönhetően árnyaltabb kép rajzolódik ki abban az értelemben, hogy a vezető pozíciókat betöltő káderek többsége mégiscsak román volt.⁵⁷⁶ A Securitate-hoz tartozni a személyes biztonságérzet kialakulásához is vezetett. A Securitate alkalmazottainak szervezeten belüli helyzetét egy, a Stasitól származó 1988-as jelentés jellemzi lényegre törően. Ebből kiderül, hogy a nagyjából három csoportra osztható állomány (vezetői, középvezetői és beosztotti) mindegyike a status quo fenntartásában volt érdekelt. Míg az első a hatalmát féltette, addig a második kategóriába tartozók a szakmai karrier stabil helyzetét védték, végül a harmadik csoportot kevésbé motiválta a regnáló társadalmi ideológia, inkább a szakmai karrier beindításának lehetősége ösztönözte őket. Mindezek alapján, illetve a fejezetben bemutatott szervezeti átalakulások áttekintése után arra a következtetésre jutottunk, hogy a Ceaușescu-korszak 1968-ig terjedő időszakában egy korábbi lomha intézményből, amelyben a politikai rendőri szervezeti elemek voltak túlsúlyban, eltávolítják a szovjet érintettségű vezetőket, illetve az új vezetés döntéseivel számos változás történt a Securitate személyzeti politikájában. Így elsősorban professzionális személyzetet toboroztak a saját, nemzeti iskolákba, másodsorban háttérbe szorították azokat, akik bár jól képzettek és román etnikumúak voltak, nagyfokú kockázatot jelentettek az új nemzeti-kommunista rendszer számára, mivel a Szovjetunióban tanultak állambiztonsági vagy katonai intézményekben. Végül nagyfokú fiatalítás kezdődött, náluk már általános követelmény lett a hetvenes évekre az érettségi. Az intézmény ebben az időben még magán viseli, főleg a korábbi korszak és a szocialista táborba tartozás okán, a szovjet állambiztonsági intézményrendszer jegyeit, ugyanakkor – a politikai vezetés akaratának megfelelően – egyre inkább nemzeti jellegűvé válik a Securitate. Ezzel a

⁵⁷⁴ Cosma 1996: i. m., 73–93.

⁵⁷⁵ Rogoian 2017: i. m., 201–220.

⁵⁷⁶ Lásd a statisztikai adatokat: Banu 2001: i. m., 84.

nemzeti politikai vezetés önállósodási érdekeit szolgálták, mindemellett *a szervezet megőrizte a szovjetizálás lenyomatát és a nemzeti jelleget is.*

A megváltozott ideológiai keret, illetve a struktúrán belüli szervezeti átalakítások mellett a magyar irredenta elleni harc továbbra jelen volt a Securitatében. A hatvanas évektől az 1989-es rendszerváltásig az I. Belföldi Hírszerző Igazgatóság változó létszámú szolgálatai látták el ezt a feladatot⁵⁷⁷, sőt, a hatvanas évek elejétől egy új kémelhárító szerv, a szocialista államok elhárításáért felelős osztály, majd elkülönített főosztály is csatlakozott a nacionalista-irredenta kockázatok felderítéséhez és semlegesítéséhez. Az új struktúrával bővített elhárítási terület, az I. Igazgatóságon belül működő egységhez hasonlóan, központi szervezeti egységként, illetve a vonalas elv alapján a területi szerveknél, azaz a megyei Securitate-felügyelőségeken belül is tevékenykedett.⁵⁷⁸ A korszakon átívelő, többszörözött nacionalista-irredenta szervezeti jelenlét az intézményi folytonosság rejtett elemének állandóságát igazolja. Míg a fejezethez kapcsolódó esettanulmány a korabeli román hírszerző szervek emigráció vonalán kifejtett tevékenységét dokumentálja a magyar irredenta ellen a hatvanas évektől a rendszerváltásig terjedően az olasz, francia, amerikai vektorokon. Mindezek alapján ebben az időszakban *az irredenta mint „külső-belső ellenség” fókuszú szervezeti modell teljesen igazoltnak látszik.*

Az Államtanács 1978. április 8-ai, 121. rendelete értelmében a DSS a BM szervezeti egységének volt a része, és a minisztériumnak az állambiztonság védelmének, a biztonsága ellen irányuló bűncselekmények megelőzésének és feltárásának a feladatait hajtotta végre. A DSS koordinálta, irányította és ellenőrizte a közvetlenül alárendelt egységek biztonsági tevékenységét, beleértve a megyék és Bukarest megyei jogú város felügyeletein belüli biztonsági apparátust is. Az Állambiztonsági Államtitkárság, azaz a Securitate a tevékenységéért közvetlenül a BM Vezetőségi Tanácsának, a Végrehajtó Hivatalnak és a belügyminiszternek tartozott elszámolással. A DSS 1989-ig megőrizte az 1978-ban kialakított struktúráját, változást csak a terrorelhárítási és a gazdasági területekre szakosodott szervezeti egységek megjelenése jelentett. Az apparátus nemzetivé tétele érdekében 1958 és 1968 között mintegy 20 000 embert helyeztek tartalékba politikai okokból, visszaélések, bűncselekmények, szakmai alkalmatlanság, valamint orvosi besorolás miatt. A képzett személyzet felvétele szempontjából a fodrászok, pincérek vagy fizikai munkások helyett – akiket egyenesen

⁵⁷⁷ Banu–Țăranu 2016: i. m.

⁵⁷⁸ Dobre 2006: i. m., 705–712. A I. Belföldi Hírszerző Igazgatóság 1987-re összeállított hírigényében szerepelt a feladat, mely szerint az igazgatóságnak meg kell akadályoznia a külföldről érkező reakciós csoportok és körök, valamint a belső ellenséges elemek által kezdeményezett nacionalista-irredenta tevékenységek megszervezését Románia területén.

megdöbbentett az elért pozíciójuk, a társaik felett egyik napról a másikra szerzett nagy hatalom⁵⁷⁹ – fiatal felsőoktatási végzettségűeket hoztak be. Így megteremtődött egy belügyi irányítás alatt működő, rendőri szemléletű titkosszolgálati apparátus is, amelynek felívelése a Ceaușescu-rendszer első évtizedében teljesedett ki, majd a nyolcvanas években rutinba fulladó merevség lett úrrá az állományon.

6. A rendszer bukása és a szolgálatok átalakulásának nehéz átmenete

A Securitatétól mindig is a társadalmi rend megdöntésére irányuló kísérletek felderítését, megelőzését, illetve felszámolását várta Ceaușescu és a hatalmi elit. A nyolcvanas évek második felében megkövesedett államapparátus leghatékonyabb része a Securitate volt, noha vezetője, Tudor Postelnicu pártvonalon, Ceaușescu bizalmasaként került előbb a DSS, majd 1988-tól belügyminiszteri székbe. A korabeli titkosszolgálat feladatának megfelelően tájékoztatta Ceaușescut a nemzetközi fejleményekről⁵⁸⁰. Így a Málta szigetén december 2–3-án lezajlott Gorbacsov–Bush-találkozóról, majd az ott született „megállapodásról”⁵⁸¹ is elemzés került a legfőbb vezető asztalára. De ahogy az utolsó, december 4-ei moszkvai látogatásán⁵⁸² viselkedett, úgy a korábbi, a nyolcvanas évek második felében a Varsói Szerződés államaiban beindult változásokra adott stratégiai válaszai is anakronisztikusnak értékelhetők⁵⁸³. A valóságtól való elszakadást már az amerikai szakszolgálatok is régen felderítették, és felmérték változás esetére a potenciális és irányítani képes vezetőt Iliescu személyében⁵⁸⁴.

Sem a politikai vezetés, azaz a Központi Bizottság⁵⁸⁵, sem pedig a Securitate testületileg vagy szervezett formában nem fordult szembe Ceaușescuval 1989. december 22-ei meneküléséig.⁵⁸⁶

⁵⁷⁹ Banu 2008: i. m., 61.

⁵⁸⁰ 0075/989. számú, 1989. december 1-ei titkos jelentésben tájékoztatta a DSS Ceaușescut arról, hogy a két nagyhatalom találkozásán a hatalmai szférák megtárgyalása lesz napirenden. Troncotă 2003: i. m., 207–208.

⁵⁸¹ Pontos jegyzőkönyvi átirata olvasható itt: usaarchive.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB298/Document10.pdf (utolsó letöltés: 2026.03.10.).

⁵⁸² A találkozón is a különutas álláspont mellett kardoskodott, és túldimenzionálta saját nemzetközi szerepét azzal, hogy javaslatokat fogalmazott meg más Varsói Szerződés-tagállamoknak, mit tegyenek a szovjet csapatkivonás ügyében. Érvrendszerének és gondolkodásának merevségéről lásd: Buga, Vasile 2015: *Sub lupa Moscovei politica externe a Romaniei 1965–1989 [Moszkva nagyítója alatt, Románia külpolitikája 1965–1989]*. București, INST.

⁵⁸³ Burakowski 2016: i. m., 385–400. Részletesen tárgyalja a bukás okait.

⁵⁸⁴ A CIA már a nyolcvanas évek elején potenciális riválisként tartotta számon Ion Iliescut: www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP83B00228R0001000700004-7.pdf (utolsó letöltés: 2026.03.10.). Konkrétan a következőt állították róla: „would be an important figure in a post-Ceaușescu leadership”. I. m., 16.

⁵⁸⁵ Burakowski 2016: i. m., 411. Ceaușescu a CPEX, a Politikai Végrehajtó Bizottság előtt formálisan lemondott és támogatását kérte a jelenlévő tagoktól, és mindenki támogatásáról biztosította a diktátort.

⁵⁸⁶ Măgureanu [az SRI első igazgatója 1990–1997 között], Stoenescu 2008: i. m., 118.

A Securitate vezetője/vezetése, személyesen Iulian Vlad, az önmagát hatalomba helyező honvédelmi miniszter parancsnoksága alá helyezi magát, és ugyanez történik a legütőképesebb, magasabb titkosszolgálati egységekkel, a Terrorelhárítási Különleges Alakulattal (USLA) és a Securitate csapatok Parancsnokságával (CTS), amelyek ugyancsak december 22-éről 23-ára forduló éjszaka a hadsereg közvetlen irányítása alá helyezték magukat⁵⁸⁷. Perdöntő az a nyilatkozat, amelyet a CFSN (Consiliul Frontului Salvării Naționale – Nemzeti Megmentési Front Tanácsa) 1989. december 23-án, hajnal 5 órakor olvasott be az élő televíziós közvetítésben, miszerint „A hadsereg és a Securitate teljességgel együttműködnek az ország stabilitásának és a polgárok nyugalmanak biztosításában.”⁵⁸⁸ A titkosszolgálatok természetéből adódott, hogy próbálta védeni önmagát mint intézményt. Így cselekedett a DSS vezetése, amikor 1989 novemberében olyan központi tájékoztatást adott ki területi szerveinek, miszerint a közeljövő magában hordozza a diktátor bukását vagy akár halálát, és olyan események várhatók, amelyek során összeütközésekre kerül majd sor a hadsereg és a tüntetők között⁵⁸⁹. Erre a helyzetre felkészítve az állományt a DSS szakmai előljárói parancsba adták, hogy Ceaușescu-ellenes megmozdulások esetén a Securitate állománya nem avatkozik be erőszakos eszközökkel az eseményekbe.⁵⁹⁰ Valójában az inaktivitás jellemezte a Ceaușescu-rendszer titkosszolgálatát, ugyanis nyíltan nem lépett fel a diktátor ellen (egyedül a pártvonalról érkező bábok szolgálalkúsége és hozzá nem értése miatt)⁵⁹¹, ugyanakkor ez a magatartás mentette át az állomány jelentős részét.

Egy, a Stasi levéltárából származó, 1988. szeptemberi NATO-véleményezés alapján tudjuk, hogy a Securitate állományát három csoportba sorolták. Az első csoportba azok a felső vezetők tartoztak, akik kizárólag a diktátornak köszönhették helyzetük, így lojalitásuk megkérdőjelezhetetlen volt, a másodikba azokat sorolták, akik a legtöbben voltak és szakmai alapon fogták fel kötelességüket, ami gyakorlatilag azt is jelentette, hogy kevésbé volt meghatározó számukra a politikai nézet, éppen ezért más politikai berendezkedés alatt is

⁵⁸⁷ 11/P/2014. szám alatt „Az 1989. decemberi román forradalom” tárgyában nyitott dosszié. Dosar nr. 11/P/2014 Revoluției Române din decembrie 1989. A Romániai Főügyészség Katonai Részlege által az 1989. decemberi román forradalommal összefüggésben elkövetett cselekmények vizsgálása tárgyában 2022. július 29-én előterjesztett vádirat, 84. https://www.mpublic.ro/sites/default/files/PDF/rechizitoriu_revolutie.pdf (utolsó letöltés: 2026.04.27.)

⁵⁸⁸ Dușu, Alesandru 2010: *Revoluția din Decembrie 1989. Cronologie* [Az 1989. decemberi forradalom. *Kronológia*]. Craiova, Sitech. 209.

⁵⁸⁹ Săndulescu, Șerban 1996: *Decembrie '89. Lovitura de stat a confiscat Revoluția Română* [1989. december. A puccs elrabolta a román forradalmat]. București, Omega Ziua Press. 246–282. Dumitru Rasina ezredes számolt be arról, hogy a brassói területi egység tájékoztatásában konkrétan elhangzott, hogy Ceaușescu három hónapon belül meghal.

⁵⁹⁰ Troncotă 2003: i. m., 165.

⁵⁹¹ Gal 2001: i. m., 150

teljesítették volna szakmai feladataikat. Az utolsó csoportba tartozó, általában fiatalabb hivatásosokat csak a karrierjük érdekelte, éppen ebből kifolyólag egyáltalán nem fogalmaztak meg kritikát a korabeli vezetéssel szemben.⁵⁹²

Iulian Vlad, a Securitate 1989-es vezetője és más korabeli vezető tisztek visszaemlékezései – melyek irányultsága nem lehet véletlen – egy versenyképes szervezet képét rajzolják meg, és egy olyan vezetését, amely felismerte a szervezet megvédésének lehetőségét, pontosan az inaktivitással: a törvény mögé bújva csak a legfelsőbb vezető tájékoztatását látták el, így menekítették át magukat. Azt az álláspontot terjesztették, hogy ezzel az inaktivitással közvetetten elősegítették a forradalom győzelmét.⁵⁹³ Más képet fest az 1989 utáni kémelhárítás (SRI) első vezetőjének, Virgil Măgureanunak a visszaemlékezése, aki szerint szervezetileg vagy egységesen, parancsra cselekedve semmit sem tett a testület, de számos olyan egyedi esetet ismert, amelyek még a bukás előtt történtek, és a menekülésről, illetve az elrejtőzésről szóltak.⁵⁹⁴ Mindezek jelzik, hogy 1989-ben, a forradalmi események során az akkori szakszolgálatok nem rendelkeztek egységes tervvel a helyzet kezelésére, és nem voltak szervezetileg összhangban az alakuló politikai centrummal sem. Sőt, a katonai ügyészség 2022-ben közétett vádiratában⁵⁹⁵ egyértelműen bizonyította, hogy a Securitate tevőlegesen is részt vett a forradalom leverésének kísérletében több vidéki városban és Bukarestben.⁵⁹⁶

A titkosszolgálat vezetőinek jelenléte a HM-ben, az új katonai vezetés társaságában sem volt elegendő ahhoz, hogy a katonai egységek és a Securitate (CTS) egységei között megszűnjön a félreértés és a konfliktusos helyzet⁵⁹⁷. Számos esetben az átláthatóság és a dezinformálás szedte áldozatait mindkét oldalon. A konkrét eset az USLA egyik alakulatának legyilkolása december 23-áról 24-ére virradó éjszaka. Ez jól mutatja, hogy a forradalmi helyzetet hatalmi csoportok sajátították ki az újrendezéshez, és e folyamatban a hadsereggel szemben a titkosszolgálatok alulmaradtak. Egyes kutatók, mint Andrei Ursu, Roland O. Thomasson vagy éppen a CNSAS elnökhelyettese, Mădălin Hodor, számos kutatással arra kerestek bizonyítékot,

⁵⁹² Olaru–Herbstritt 2005: i. m., 400.

⁵⁹³ Troncoță 2003: i. m., 230.

⁵⁹⁴ Măgureanu–Stoenescu 2008: i. m., 56.

⁵⁹⁵ 11/P/2014. szám alatt „Az 1989. decemberi román forradalom” tárgyában nyitott dosszié. Dosar nr. 11/P/2014 Revoluției Române din decembrie 1989, https://www.mpublic.ro/sites/default/files/PDF/rechizitoriu_revolutie.pdf (utolsó letöltés: 2026.03.10.). Ebben a dossziében szerepel a Ion Iliescu volt államelnök, Gelu Voican Voiculescu volt miniszterelnökhelyettes és a Ioan Rus a légierő volt parancsnoka ellen emberiség ellen elkövetett bűncselekmény vádja. Iliescu 2025. augusztus 25-án elhunyt.

⁵⁹⁶ Pițu, Cătălin Ranco 2025: *Ruperea blestemului. Revoluția Română din decembrie 1989*. București, Litera. 15–41.

⁵⁹⁷ Dobre–Banu–Duică–Moldovan–Țăranu 2004: i. m., 621. 1990. áprilisi összefoglaló jelentés a 4. román hadsereg fenyegető fellépéseiről a CTS laktanyái ellen.

hogy a Securitate tudatosan készült az ellenállásra, és a terrorista és diverziós tevékenységet abból a célból hajtották végre az ország lakossága ellen, hogy Ceaușescu visszajuttatva a hatalomba elkerüljék a Temesváron elkövetett tömeggyilkosságokért a felelősséget.⁵⁹⁸ A katonai ügyészség több évtizedes kutatómunkával részleteiben tárta fel a Securitaténak és a hadseregnek a forradalomban december 22-ig, illetve december 22-én a diktátor déli tizenkettőkori távozása utáni halálos eseményekben betöltött szerepét, és arra a következtetésre jutottak, hogy a belügyi, implicite a Securitate vezetése mellett a honvédelmi és a politikai vezetés is komoly szerepet játszott a december 22-e előtti vérengzésekben, majd 22-e után a politikai vezetést és a hadsereg vezetését terheli teljes mértékben a felelősség az elkövetett dezinformációs háború beindításáért és az ebből következő halálos áldozatokért. A Securitate, amely letette a fegyvert és alárendelte magát a honvédelmi vezetésnek, már nem jutott felelős döntési helyzetbe.⁵⁹⁹

Az új hatalom első politikai szerve, az Iliescu vezette CFSN december 26-ai, 4. rendelete határozott arról, hogy a Securitate intézményileg a Nemzetvédelmi Minisztérium alárendelésébe kerül⁶⁰⁰. A szerveződő új államhatalmi berendezkedés ezzel a döntéssel lezárta a Securitate történetét és elindította az új titkosszolgálati struktúra kialakítását. A végleges szervezeti felszámolást mégis a december 30-án kelt 33. törvényrendelet jelentette. A szervezet felszámolása pillanatában 14 581 személyt érintett, ebből 10 114 tisztet, 3179 altisztet és 1288 polgári alkalmazottat. Ebbe az állományba beletartoztak a megyei és a központi szervek, és természetesen a fedett intézmények létszámigénye is. A felszámolás pillanatában Iulian Vlad vezérőrnagy vezette a szolgálatokat belügyi államtitkári beosztásban.⁶⁰¹ December 31-én tartóztatták le Iulian Vladot, a volt titkosszolgálatok vezetőjét, és ideiglenes vezetéssel bízták meg Gelu Voican Voiculescu miniszterelnök-helyettest.

Gelu Voican Voiculescu garantálta a volt szolgálatok személyi állományának védelmét,⁶⁰² és az új irányító testület a Nemzetbiztonsági Bizottság (Consiliul Siguranței Naționale) lett volna. A volt szervezet lebontásában rejlő lehetőség több szakmai csoport és szervezet érdeklődését is felkeltette. A DIA (Direcția de Informații a Armatei) katonai hírszerző szervei úgy tervezték, hogy átveszik a Securitate hírszerzési szervezetét, illetve a katonai kémelhárítást, míg Măgureanu egy mamut titkosszolgálatban gondolkodott, összevonva a volt hírszerzői és kémelhárítási szerveket egy egységes polgári titkosszolgálat keretébe. A nevető harmadik egy

⁵⁹⁸ Ursu–Hodor–Thomasson 2019: i. m.

⁵⁹⁹ Pițu 2025: i. m., 129–418.

⁶⁰⁰ A *Monitorul Oficial al României*, 1989. december 27-én (I/5.) publikálta a rendeletet.

⁶⁰¹ Olaru–Herbstritt 2005: i. m., 436–437. Az eredeti műben téves összegző szám szerepel.

⁶⁰² Oprea 2004: i. m., 98.

régi és elismert hírszerző lett Mihai Caraman személyében, aki 1990. január elején látogatta meg a CFSN elnökét, és 18-án a Nemzetvédelmi Minisztérium, a MApN miniszterhelyetteseként, államtitkári beosztásban kezdte el az új hírszerzés megszervezését⁶⁰³. A hatvanas évek nagy hírszerzőjének felbukkanása, és főleg az, hogy a régi vezetés által elküldött egykori kádereket reaktivált, nem tűnt előremutató intézkedésnek. A megújuló szervezet logisztikai és adminisztrációs állománya túlméretezettre sikeredett, ami lehetőséget teremtett a vezetés klientúrája számára.⁶⁰⁴ 1990. február 8-án a CFSN 111. rendelete alapján a még mindig a MApN alárendelésében működő CIE újabb átszervezés elé nézett. A hadsereg felügyelete majd csak az év végén szűnik meg, amikor a törvényhozás december 13-án elfogadja a 39. törvényt egy önálló SIE (Serviciul de Informații Externe – Román Hírszerző Szolgálat) létrehozásáról. Az új szabályozás szerint a szervezet felügyeletét a CSAT (Consiliul Suprem de Apărare a Tării – Legfelső Országvédelmi Tanács) látta el, Mihai Caraman pedig megerősítették hivatalában, és maradt egészen 1992 áprilisáig. A hírszerzés szervezeti reformja nem következett be, ugyanis túlságosan központosított és kézi vezérlésű szervezatként működött.⁶⁰⁵ Caraman bukása újabb régi kádernek nyújtott lehetőséget a felemelkedésre. Ioan Talpeș, aki katonai vonalról érkezett, Iliescu elnök nemzetbiztonsági, rendészeti tanácsadója volt miniszterhelyettesi beosztásban. Az amerikai partner bizalmának megnyerése érdekében az új igazgató rendszeresen eleget tett a partneri szakszolgálatok kérésének, és felfedte a rejtett tisztak hálózatát.⁶⁰⁶

1990 elején a katonai vezetés mind nagyobb teret nyert a volt titkosszolgálatok felszámolása során (CIE – a volt hírszerzés is katonai felügyelet alá került), ugyanis a tízezres szintű titkosszolgálati tisztállomány átvilágításával és az archivált műveleti anyagok lefoglalásával hihetetlen információkhoz birtokosa lett. Ugyanakkor a politikai kormányzat úgy érezte, hogy szükség van egy új, saját szakszolgálati szervre. A CFSN 100. rendelete alapján felállították az UM 0215 Serviciul pentru Pază Obiectivelor de Interes Politic⁶⁰⁷-ot [Politikai Objektumok Védelmét Biztosító Szolgálat], amely közvetlenül a BM alárendelésében működött. Állományába az SMB (Securitatea Municipiului București – Securitate Bukarest Főváros) tisztjei és a Securitate IV. Igazgatóság (katonai elhárítás) tisztjei tartoztak. A megszüntetve újjraalakult Miliția szervezetből lett Poliție (Rendőrség) szakfeladataira (figyelő, követő,

⁶⁰³ Dragomir, Gheorghe 2008: *Recviem pentru spioni [Rekviem a kémekért]*. București, România în Lume. 355

⁶⁰⁴ I. m., 356.

⁶⁰⁵ Măgureanu–Stoenescu 2008: i. m., 253.

⁶⁰⁶ I. m., 10.

⁶⁰⁷ A később korrupciós ügyekről híressé vált DIPI elődszerve. Stoenescu, Alex Mihai 2016: *Interviuri după Revoluție: mărturii senzaționale despre evenimentele din decembrie 1989*. București, Orizonturi. 314.

nyomozati-vizsgálati) is igényt tartó szervezet rendkívül rendezetlen képet mutatott ekkor.⁶⁰⁸ A 0215-ös katonai egységszámú kémelhárító szerv szervezeti kialakításánál a korábbi Securitate olyan nagy nevei is közreműködtek, mint Nicolae Doicaru. Így a korábbi politikai rendőrségi sémák és tevékenységi területek folytonosságot élveztek, mint például a huliganizmus és a parazitizmus elhárítása vagy a politikai pártok megfigyelésével foglalkozó terület, amelyet majd a június 13–15-ei első bányászjárás után szüntettek meg. Az e területeken ebben az időben működő tisztek tevékenysége nyitott kérdés maradt.⁶⁰⁹ A két hatalmi, állam-, illetve miniszterelnöki, a központ körül gravitáló új titkosszolgálati szervezetek azon dolgoztak, hogy a másik tábor szervezetét gyengítsék és lejárassák.⁶¹⁰ Így nem meglepő, hogy az 1990 márciusára polgárháborús állapotra fűtött erdélyi román és magyar lakosság közötti konfliktus Marosvásárhelyen március 16–21. között véres atrocitásokba torkollott⁶¹¹. Novák Csaba Zoltán és László Márton még nem rendelkezett levéltári forrásokkal, amikor a marosvásárhelyi polgárháborús események ismertetésére vállalkoztak, csak áttételesen következtethettek a régi-új titkosszolgálatok szerepére. A későbbiek során egy másik szerzőpáros, Tudor Păcuraru SRI-ezredes⁶¹² és Florian Bichir történész kötetükben a márciusi eseményeket a Hajnal fénye (Aurora zorilor) fedőnevű titkos műveletként mutatják be, amely mögött a magyarországi szolgálatok álltak. A szerzők szerint a könyv a Securitate Irattárát Vizsgáló Országos Tanács (CNSAS) levéltárából származó dosszié alapján készült el. Azt állítják, hogy a Virradat akció kitervelői Magyarország azon vezetői voltak, akik „kijárták a Komintern KGB-s moszkvai egyetemeit” (Horn Gyula, Kárpáti Zoltán, Németh Miklós és embereik), és végső céljuk volt visszaszerezni Erdélyt.⁶¹³ A szerzőpáros forrásfelhasználása több mindenre világít rá: elsősorban bizonyíték a Securitate struktúráinak folyamatos tevékenységére, hiszen a Maros

⁶⁰⁸ Stoenescu, Alex Mihai 2006: *Din culisele luptei pentru putere (1989–1990). Prima guvernare Petre Roman [A hatalomért folytatott harc kulisszatitkaiból (1989–1990). Az első Petre Roman-kormány]*. București, RAO. 469.

⁶⁰⁹ Oprea 2004: i. m., 109–110.

⁶¹⁰ Dragomir 2008: i. m., 359.

⁶¹¹ Novák Csaba Zoltán – László Márton 2012: *A szabadság terhe: Marosvásárhely 1990. március 16–21.* Csíkszereda, Pro-Print.

⁶¹² Tudor Păcuraru (1959): katonai szolgálatát a constantai 9. gépesített hadosztály felderítő zászlóaljánál teljesítette, és alhadnagyként szerelt le. 1983-ban a Bukaresti Egyetem Idegen Nyelvek Fakultásán szerzett diplomát. Három évig (1983–1986) franciát tanított középiskolában. 1986-tól 1990 elejéig a Minerva ismeretterjesztő kiadónál szerkesztő. 1990-ben kormányhatározattal nevezték ki a Fundația Culturală Română (Román Kulturális Alapítvány, a későbbi ICR, Román Kulturális Intézet) titkári beosztásába. Kormányzati ügyek szakértője a Petre Roman-, Stolojan- és Văcăroiu- (baloldali) kormányok alatt. 1996-ban jelentkezett a SRI-hez, előbb a Diviziunea A – A Csoportfőnökség – alkotmányvédelemhez került. Később, a 2001-es átalakulásakor a Departamentul I (egy minisztériumi főosztálynak megfelelő igazgatóságon), az alkotmányvédelem területén dolgozott. 2017-ben nyugdíjazták.

⁶¹³ Păcuraru, Tudor – Bichir, Florian 2023: *Târgu Mures 1990: Zori însângerate. Conflictetele interetnice din 1989–1990 în dosarele CNSAS.* București, Evenimentul.

megyei B részleg 1990 márciusa előtt és után⁶¹⁴ tevékenykedett, noha a Securitatét decemberben felszámolták, és az új kémelhárító szervet, az SRI-t a Nemzeti Megmentési Front Tanácsának 181-es rendeletével hozták létre 1990. március 26-án. Ugyanakkor a szakirodalomból tudjuk, hogy a létrejövő SRI szervezeti felépítésében a B a központi és a területi szervek kémelhárítási igazgatóságát jelölte.⁶¹⁵ Tehát a nyilvánosság előtt a belső biztonság megingására való hivatkozással indokolták, illetve az 1990. márciusi belpolitikai események nyomán vált sürgőssé⁶¹⁶ az SRI felállítása. A Virgil Măgureanu vezette új szervezet személyi állományának első megméréstetése a júniusi bányászjárás. Az SRI részleges beavatkozása a hatalom oldalán⁶¹⁷ komoly kérdéseket vet fel a korabeli kémelhárítás szakmaiságát, illetve a jogállamiság kialakításában betöltött szerepét tekintve.⁶¹⁸ Az 1997-ig tartó Măgureanu-korszak alatt a Securitatétól átvett állományt folyamatosan forgatták a szervezetben, megelőzve ezzel a rendszerszintű újrarendeződést, és így elkerülve azt, hogy a szervezet vezetőjét irányítsák.⁶¹⁹ Ugyanakkor az állomány leváltása csak fokozatosan történhetett, ugyanis nem állt rendelkezésre megfelelő számban és minőségben fiatal, illetve az SRI ekkor még rendkívül rugalmasan kezelte az állomány mobilitásának kérdését. Így a Nemzetvédelmi Minisztériumból ejtőernyőzött állománynak megkönnyítették a szervezet elhagyását⁶²⁰. A korszak szervezetére komoly hatással volt a 1989 előtti, ballasztként hurcolt káderek tömege, akik képesek voltak akadályozni parancsok végrehajtását vagy akár műveletek kompromittálását is.⁶²¹ Az 1989 utáni romániai szakszolgálati közösség tovább bővült, újabb területekért felelős intézményekkel: Serviciul de Protecție și Pază (SPP, Őr- és Védelmi Szolgálat), Serviciul de Telecomunicații Speciale (STS, Különleges Telekommunikációs

⁶¹⁴ A kötet fedlapján látható a felhasznált dosszié szkennelt fedlapja, amelyből kiderül, hogy a B iroda (részleg) tájékoztató jelentéseit tartalmazza 1990. január 1-től 1990. június 30-ig. A CNSAS 1999/197. törvény 13 § 1. bekezdés a) pontja alapján a kutatóknak joga van betekinteni a „kommunista politikai rendőrség által 1989. december 22-ig összeállított aktákba vagy anyagokba”, azaz a szerzőpáros a rendszerváltás utáni iratokat ismerteti.

⁶¹⁵ Cristescu, Radu Constantin 2022: *Serviciile Secrete din România și scandalurile de corupție 1989–2001*. București, Antet XX Press. 69. illetve SRI 2015: *Monografia SRI 1990–2015*. București, RAO. 71. Ezekben külön hangsúlyozzák, hogy az SRI szerkezeti felépítésének jogi hátterét a Nemzeti Egység Ideiglenes Bizottsága (CPUN) május 14-ei 229. rendelete szabályozta.

⁶¹⁶ Măgureanu–Stoenescu 2015: i. m., 68.

⁶¹⁷ *Societatea românească în anul 1990* konferencia, felszólalások. *IRRD, Caietele Revoluției*, 2010/4–5., 35–85. Mircea Chelaru tábornok, volt vezérkari főnök, 1990-ben az SRI kémelhárítási vezetője visszaemlékezései alapján kétségtelen, hogy az SRI beavatkozott Iliescu államelnök oldalán.

⁶¹⁸ Pițu 2025: i. m., 220–224. A szerző részletesen tárgyalja a Ion Iliescu vezette politikai párt felelősségét az 1990-es bányászjárásokban, illetve a Securitatéban gyökerező SRI szerepét. A katonai főügyészség 2017-re vádat emelt emberiség ellen elkövetett bűncselekmény vádjával Ion Iliescu államelnök, Petre Roman miniszterelnök, Gelu Voican Voiculescu miniszterelnök-helyettes, Miron Cosma, a bányászok irányítója és Virgil Măgureanu, az SRI igazgatója ellen az 1990. június 13–15. között lezajlott bányászjárásban betöltött szerepük miatt.

⁶¹⁹ Pelin, Mihai 2004: *Trecutul nu se prescrie*. SIE & SRI [A múlt nincs előre megírva]. București, Kullusys. 11.

⁶²⁰ I. m., 11–12.

⁶²¹ Dinu 2009: i. m., 291.

Szolgálat), az Igazságügyminisztérium keretében a Serviciul Independent de Protecție și Anticorupție (SIPA, Független Védelmi és Korrupcióellenes Szolgálat).⁶²²

Az 1989. decemberi állapotok arra készítették a MApN vezetését, hogy 1989. december 26-án hozzanak létre egy embrionális személyi védelmi csoportot a fegyveres erők négy tisztjéből, akik biztosították a Frontul Salvării Naționale (FSN, Nemzeti Megmentési Front) vezetőinek testi épségét. Ez volt a későbbi SPP első formája, amelyet a Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa (Consiliul Provizoriu de Uniune Națională) tett jogszerűvé a 204/1990.05.07. rendelettel. Az új struktúrában az egység elsődleges feladata volt az elnök, a kormányfő, a román tisztségviselők és a magas rangú külföldi hivatalosságok védelme. A nemzetbiztonságról szóló 1991. július 21-ei, 51. törvény kihirdetése után a SPP független szerv lett. A Legfelsőbb Védelmi Tanács 1990. november 15-én fogadta el az Őrző-Védő Szolgálat megnevezést.

Ezt a szakszolgálati szervezetet számos alkalommal szembesítették azzal⁶²³, hogy állományában sokan voltak olyanok, akik a korábbi Securitate V. Biztonsági Igazgatóságán is szolgálatot teljesítettek. A Legfelsőbb Védelmi Tanács 1992. december 18-ai határozata alapján állították fel az STS-t, amely valójában a korábbi DSS – Securitate R Különleges Egységének szervezetére épült. Szervezetileg majd csak az 1993. május 23-ai, 229. kormányhatározat alapján tudott teljesen elszakadni a Nemzetvédelmi Minisztériumtól, amely először határozta meg szervezeti és működési kereteit mint önálló, központi szakszolgálati szerv. Önállóságát és tevékenységét véglegesen 1996-ban, a 92. törvény alapján nyerte el.

A MApN hírszerző szervének (DIA) szerkezete egészen 1991 februárig megmarad, amikor is csak a megnevezését cserélik le: Direcție de Cercetare a Armatei (Hadsereg Felderítő Igazgatósága), mely rövid ideig marad használatban, ugyanis 1993 szeptemberétől már új néven folytatja tevékenységét: Direcția Informații Militare (DIM, Katonai Információs Igazgatóság). Párhuzamosan 1990. május 14-én felállították a minisztérium alárendeltségében a Kémelhárító Igazgatóságot. Vezetője az a Victor Negulescu tábornok lett, aki római attasé volt 1989-ben.

⁶²² Boda 2016: i. m., 180–186. A szerző szakmai következetességgel ismerteti a katonai hírszerző és kémelhárító, polgári hírszerző és kémelhárító, személyvédelmi és a különleges távközlési szolgálatokat a működésüket meghatározó jogi szabályozóktól szervezeti felépítésükön keresztül a költségvetésükig.

⁶²³ Ghica, Sorin 2015: Cele mai mari dosare de corupție din anii '90. *Adevarul*, augusztus 6. www.adevarul.ro/news/eveniment/cele-mai-maridosare-coruptie-anni-90-1_55c35a24f5eaafab2c4f6/index.html (utolsó letöltés: 2026.03.10.). SPP-s főtisztek repülőgéppel csempészték a cigarettát a 90-es évek második felében.

6.1. Összegzés helyett

Mindezek alapján az 1989 decemberében felszámolt Securitate különböző szakági (hírszerző, kémelhárító) szervezeti egységeiből az átmeneti kor kihívásaira választ kereső új nemzetbiztonsági szervezetek alakultak. Ezek állományait a korábbi struktúrát alkotó hivatásos tisztek átvételével töltötték fel, és a politikai vezetés hírigényeinek teljesítését szolgálták, mint láttuk a márciusi marosvásárhelyi események, továbbá a júniusi bukaresti bányászjárások kapcsán. Az ezen esetekben alkalmazott operatív eljárásrendek arra utalnak, hogy a személyzet a korábbi korszakban elsajátított intézményi rutint (kultúrát) alkalmazta az új kihívások megoldására. Az új kémelhárítás működésének bemutatásával a Tudor Păcuraru és Florian Bichir szerzőpáros – amellet, hogy saját szempontjaik szerint értékelték a levéltári forrást – arra törekedett, hogy a külső beavatkozást bizonyítsák. Hasonló logikát alkalmazott az 1989. decemberi forradalom alatt a diktátor és a Securitate is, azt bizonygatva, hogy az események kiobbantója és eszkalálója külső titkosszolgálat, jelesül a magyar és a szovjet titkosszolgálatok. Mindezek mellett számunkra bizonyítékot szolgáltat ez a forrásfeldolgozás arra is, hogy *az irredenta hírigény az új szervezetekben is megmaradt.*

7. A tudományos kutatás és feldolgozás összegzése

Dolgozatomban, bár címével pontosan lehatárolta vizsgálatom korszakát⁶²⁴, mégis kiterjesztően foglalkoztam a korábbi, királyi időszak román titkosszolgálatával, és tudatosan tovább terjeszkedtem az 1989-es forradalmi események időszakán abból a megfontolásból, hogy a Securitate szervezetének művelettörténeti előzményeivel, illetve utóhatásaival hangsúlyosabbá tegyem kutatásaim, felvetéseim jelentőségét. Továbbá a fókuszáló motívum keresése erősebben kidomborítja a szervezeti és műveleti kontrasztokat, és így megalapozottabb következtetésekhez vezetnek. A korszakhatárok rendszerváltó momentumokat jelölnek, amelyek hatása alól a román titkosszolgálatok sem vonhatták ki magukat. A vizsgált időintervallumban a román szakszolgálatok két átmeneti korszak kihívásaira adtak választ. Először a második világháború utáni átalakuláskor, majd az 1989-es, erőszakos lezárás alatt és után közvetlenül, amikor az események összetettségéből adódó összes

⁶²⁴ A levéltári forrásokhoz való hozzáférést biztosító romániai jogi normák pontosan meghatározzák az állambiztonsági iratok kutathatóságának időhatárát, amely 1945. március 6-ától 1989. december 22-éig terjed, ezt a saját iratokhoz való hozzáféréstől és a kommunista politikai rendőrség leleplezéséről szóló 187/1999. törvény szabta meg, amely a Securitate Irattárait Tanulmányozó Országos Tanács létrehozásáról rendelkezett.

lehetőség közül azt a taktikát választották, amely rövid távon a legkecsegtetőbbnek tűnt számukra, azaz legkisebb veszteséggel megőrizni intézményi és személyi integritásukat.

A kronologikus szakági szervezettörténeti áttekintés a történelemtudomány sűrű leírásának módszerével történt. A huszadik századot majdnem egészében felölelő áttekintő munka fejezeti ütemezésben esettanulmány keretében a kutatás és feldolgozás fókuszát célszemély és műveleti jelenség szintjére közelítette, hogy ezzel jobban megismertesse az érdeklődőt az adott korszak titkosszolgálati/állambiztonsági jellemzőivel.

7.1. Összesített következtetések

Az első és a második világháború közötti békeévekben a Román Királyság titkosszolgálati intézményrendszere jelentős szervezettörténeti fejlődésen ment át, amely rendkívüli állománynövekedést is jelentett egyben. A nemzetközi militarizmus és szélsőséges irányzatok hatalomra kerülésével, valamint a geopolitikai szövetségi rendszerek megváltozásával a Román Királyság belpolitikai helyzete is ingataggá vált, és még a második világháború kirobbanása előtt diktatúrába torkollott. Az 1938-tól a belpolitikát uraló diktatúra sem tudott politikai és társadalmi stabilitást teremteni, hiszen az európai hatalmi átrendeződés és az új nemzetközi szerződések az első világháborút lezáró megállapodás-rendszert alapjaiban megváltoztató biztonsági architektúrát alakítottak ki, amely Romániát is érzékenyen érintette, a belpolitikában újabb és újabb diktatórikus berendezkedést eredményezett.

A két világháború közötti román titkosszolgálati rendszert a háborús helyzetből békeállapotra való átmenet, illetve az új államalakulattól fakadó kihívásokra adott komplex válaszok jellemezték. Az SSI (Titkos, később Különleges Hírszerző Szolgálat), amely a húszas években önállósítani tudta magát, majd ötvözte a francia, az angol és a német szervezeti és műveleti tapasztalatokat, valamint önálló entitássá válva csak az állam vezetőjének tartozott beszámolási kötelezettséggel. A kor viszonyaihoz mérten meglepően fejlett operatív technikai eszközparkkal, fotó-, filmlaboratóriumokkal, telefonlehallgató rendszerekkel és nagy teljesítményű dekódolószolgálatással rendelkezett.

A bel- és külpolitikai kihívásokra pedig komoly hálózati felderítéssel – főleg Varsó, Bécs, Prága irányába – reagált. A kiépült titkosszolgálati rendszert teljes fennállása ideje alatt a politikai befolyásolás tette sérülékennyé, előbb a királyi diktatúra, majd a 138 napig tartó legionárius önkény. Ezek a politikai rezsimváltások megelőzik a vizsgálat tárgyát képező rendszerváltásokat (1945, 1989), azonban kiváló viszonyítási mintát adnak az intézményi folytonosság, megszakítottság jelenségének tanulmányozásához, hiszen az *intézményi*

folytonosság rejtett elemének jelenléte a feldolgozott szak- és emlékező irodalom alapján bizonyosságot nyert, vagyis az irredenta hírigény már a húszas évektől jelen volt a hírszerző és kémelhárító szervezetek műveleti kötelezettségeiben.

A moszkvai politikai rendszet szolgálékú másolása aránytalan intézményi átalakulási folyamatot indukált Romániában is, kezdve az állomány folyamatos és erőltetett bővítésével az önálló állambiztonsági minisztériummá alakításon át, a szovjet politikai fordulatra rezonálva és a költségvetési realitások kényszere alatt az állambiztonság belügy intézményrendszerébe való integrálásig. Az ilyen, a „proletárforradalomnak” elkötelezett emberek, minden népi demokrácia útjára lépett országban megjelentek, és akiket a politikai rendőrség felállításánál a szovjetizálás és a kommunista rezsimek „demokratikus vívmányainak” védelmének eszközeként alkalmaztak, és ebben Románia sem volt kivétel. Ennek eredményeként a személyzeti politikában, akárcsak a társadalmi élet számos más területén, a politikai tényező és az ideológia meghatározó szerepet játszott. Az olyan elvek és jelszavak, mint a proletariátus diktatúrája, az osztályharc és az osztályharc kiélezése, súlyosan befolyásolták az emberek közötti kapcsolatokat, módosítva a korábbi időkben megszokott társadalmi normákat, egyensúlyokat és állami berendezkedés hagyományos hierarchiáit.

Mivel az ejtőernyőzött belügyi és politikai rendőrségi kulcspozícióba került káderei szovjet ihletésű „pozitív diszkrimináció” termékei voltak, azoknak, akiket ebbe az „elit” kategóriába kerültek teljes odaadással kellett szolgálniuk idegen érdekeket, illetve ebből fakadóan a kiszolgáló struktúra is hasonló mintázatot követett. Ebben a körbe tartozó tulajdonság volt az „egészséges társadalmi származás” és az „osztályellenség iránti gyűlölet”, továbbá olyan intézményi vonás, mint a „nagy felszabadító szovjet nép” és a „szocializmus nagy hazája, a Szovjetunió” iránt tanúsított ragaszkodás, amelyet akkoriban minden jó Securitate tiszt alapvető jellemzőjének tekintettek⁶²⁵. E feltételek teljesítéséért cserébe a Securitate biztosította káderei számára egy a társadalom által rettegett intézményhez való tartozás érzését. Mindezek a hatások, strukturális átszervezések egy szovjet mintájú a korábbi szervezeti kultúrát háttérbe szorító szervezeti struktúrát eredményezett.

Ceaușescu 1965-ös hatalomra jutásától Pacepa tábornok 1978-as szökéséig az 50-es évekbeli önkényeskedések formális elítélése után megkísérelték az intézmény modernizálását, más standardok bevezetését úgy az emberi erőforrások, mint a logisztika, a munkamódszerek és a jogi keretek tiszteletben tartása céljából. Azoknak a jelentős szervezeti változásoknak, melyekre 1968-ban (a CSS különválása a BM-től), 1972-ben (a DSS-t/Securitatét újra a BM-

⁶²⁵ Banu 2001: i. m., 89.

be olvasztották), 1973-ban (a DIE létrehozása) és 1978-ban (a DSS újbóli létrehozása) került sor, az volt a céljuk, hogy leegyszerűsítsék a biztonsági apparátust és jobban elhatárolják egymástól a részlegek hatásköreit, hogy ne legyenek átfedések. Ugyanekkor zajlottak az RKP és a Securitate között az elsőbbségért zajló utolsó összecsapások. Ez a korszak volt a Securitate operatív szervezeti bürokratizálódásának ideje is. Ion Mihai Pacepa tábornok dezertálása végleg a párt javára döntötte el ezeket a konfrontációkat, ugyanakkor az intézmény belépett létezése utolsó fázisába. Az utolsó korszak Pacepa szökésétől, 1978 júliusától és 1989 decemberéig, a rendszer bukásáig tart. Az állambiztonsági intézményi szerkezet megcsontosodásának és teljes átpolitizálódásának időszaka, amikor a rendszer vészjóslóan visszatért a lakosság „politikai korrektségének” felügyeletére, azaz a totális elhárításra, amit a valós biztonsággal kapcsolatos feladatok egyre nyilvánvalóbb elhanyagolása és a napi tevékenység túlzott átideologizálása kísért. Éppen ez a megcsontosodás vezetett el az 1989-es forradalom váratlan és a Securitate részéről előrejelezhetetlen bekövetkezéséhez.

7.2. Új kutatási eredmények

A téma kiválasztását több szempont is indokolta. Átfogó, leíró jellegű munkák születtek az elmúlt évtizedekben⁶²⁶, azonban Románia XX. századra kiterjedő szakszolgálatait részletesen feldolgozó munka megjelenéséről jelen pillanatig magyar nyelven nincs tudomásunk.

1. Éppen ezért disszertációm *első tudományos eredménye* volt részleteiben feltárni a román szakszolgálatok intézmény- és szervezettörténetét 1945-től 1989-ig, úgy, hogy kiterjesztő jelleggel az elődszervek és az utódintézmények bemutatását is integráltam.
2. A Securitate Irattárait Vizsgáló Országos Tanács 25 évvel ezelőtti felállítása óta kutatói munkaközössége megszakítás nélkül folytatja szervezettörténeti feltáró munkáját, és az elért eredményeket rendszerint közlik az intézmény lapjában, a *Caietele CNSAS*-ban. A szisztematikus feldolgozás ellenére elmondható, hogy a szakterületnek szentelt

⁶²⁶ Héjja István ezredes a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen 2007-ben készített egy ilyen jellegű egyetemi jegyzetet, Boda József „*Szigorúan titkos!*” címmel a Zrínyi Kiadónál 2016-ban megjelent monografikus munkája, illetve 2018-ban Béres János szerkesztésében a *Külföldi nemzetbiztonsági szolgálatok* című kötet sorolható ide.

tanulmányok még számos területet nem merítettek ki⁶²⁷ a levéltári források rendkívül nagy száma miatt. A CNSAS levéltárában őrzött 26 kilométernyi⁶²⁸, papíralapú iratanyag feldolgozása még nem zárult le, hiszen évente több száz iratfolyó méterrel bővül az állománya. A háború utáni időszak román szakszolgálatainak szervezettörténetével és tevékenységével foglalkozó szerzők különböző narratívák szerint készítették el eddig megjelent munkáikat, azonban *második tudományos eredmény* abból fakad, hogy a Varsói Szerződés hírszerző és kémelhárító szolgálatai közötti viszonyok az egyik legkevésbé ismert terület. Így indokoltnak találtam *a téma keretein belül kitérni a román–magyar és román–szovjet szakszolgálatok viszonyára, kiemelten a művelettörténeti változásokra*. Itt jegyzem meg, hogy mindezt csak a román oldali források alapján, hiszen a román állambiztonság és titkosszolgálatok román oldali prezentációjára vállalkoztam.

3. *A harmadik tudományos kutatási eredményem* volt azonosítani a szervezet intézményi kultúrájában olyan identifikációs elemeket, amelyek rendszerektől és történelmi korszakoktól függetlenül legitimációs tényezőként voltak jelen. Ez alatt értem a romániai magyar kisebbség, a magyar állampolgárok és a magyar emigráció nacionalista-irredenta hírigényének változástörténetét. A fejezetenkénti elemzések részkövetkeztetései alapján bebizonyítottam, hogy a feldolgozott szak- és emlékező irodalom, továbbá a levéltári források alapján az irredenta hírigény már a húszas évektől jelen volt a hírszerző és kémelhárító szervezetek műveleti tevékenységeiben, illetve a második világháború közeledtével ez az igény csak fokozódott, hiszen Magyarország, illetve az erdélyi magyarok, az előbbi elsődlegesen mint állandó hírszerzési vektor a második bécsi döntés következtében fokozottan volt jelen a román szakági műveletekben, míg utóbbi megkerülhetetlen kémelhárítási feladatként szerepelt az elhárító szervek (Siguranța, SSI elhárítási igazgatósága és a csendőrség) céljai között. Az 1945-től 1989-ig terjedő kommunista diktatúra korszakában, külön a Gheorghiu-Dej és a Ceaușescu fémjelezte időszakokban is meghatározó az erdélyi magyarokat, a magyar állampolgárokat és az emigrációt feldolgozását jelentő irredenta hírigény, annak ellenére, hogy a Varsói Szerződés keretébe tartozó államról volt szó.

⁶²⁷ A teljesség igénye nélkül említünk néhány feltárandó területet: a hírszerzés műveletei, a történelmi egyházak, az ipari, a gazdasági, az egészségügyi, az ifjúsági elhárítás, továbbá alig foglalkoztak a romániai 11 nemzeti kisebbség helyzetével.

⁶²⁸ A CNSAS 2018. évi tevékenységi beszámolója, 58. (<http://www.cnsas.ro/documente/rapoarte/Raport%20CNSAS%202018.pdf>, utolsó letöltés: 2026.03.10.).

4. *A negyedik tudományos eredmény elméletibb megalapozású, ugyanis azt feltételeztem, hogy az intézményi folytonosságnak vannak rejtett elemei, és ezen állítás szerint létezett egy olyan, a politikai rendszerváltásoktól (pl. 1945, 1989) és szervezeti időszakok átalakításaitól független, a formális intézményi struktúráknak köszönhetően intézményszervező elem, amely az intézményben folytonos volt. Sikerült bizonyítani, hogy korokon és rendszereken átnyúlóan létezett intézményi folytonosságot felmutató műveleti elem, az irredenta mint hírigény, azonban azt nem, hogy ennek olyan identifikációs ereje lett volna, hogy az intézményi kultúra meghatározó része lett volna. A szervezettörténeti áttekintés, illetve a művelettörténeti elemzés csak a jelenlétét bizonyította az irredenta elemnek, az intézményi ethoszra, kultúrára gyakorolt hatását nem tudtam alátámasztani. Így ez a tudományos feltevés csak részlegesen teljesült. Ennek a felvetésnek a vizsgálatához mélyebb és hatékonyabb módszertani eljárásokat tudok elképzelni (kvalitatív szociológiai vizsgálatot és a memoáirodalom célzott tartalomelemzését).*
5. *Az ötödik tudományos felvetés a szovjetizálás lenyomata és a nemzeti jelleg ellentmondásának tudományos tétele, amely felvetést a Gheorghiu-Dej- és a Ceaușescu-korszakot elemző fejezetek külön-külön is bizonyították, hiszen míg előbbi a kényszerű, külső szovjet befolyás és a belső, történelmi nemzeti útkeresésből fakadó feszültség 1958-tól a szovjet csapatok távozásával jelent meg, addig a második kommunista diktatórikus korszakban a szocialista tömb országainak állambiztonsági politikai és katonai keretébe rendezve a Varsói Szerződés tagjaként a nemzeti politikai vezetés önállósodási érdekeit szolgálták a román állambiztonsági szervek. Továbbá a hatvanas évek különutas politikája és a szervezettörténeti átalakulások, különös tekintettel a szocialista államok elleni offenzív elhárítás hatvanas, hetvenes és nyolcvanas évekbeni szervezettörténete egyértelműen bizonyítja a szovjet modell és a nemzeti jelleg ellentmondásának tudományos felvetését és eredményét.*
6. *A hatodik és egyben az utolsó elméleti felvetés, az irredenta mint „külső-belső ellenség” fókuszú szervezeti modell létezését feltételezi a vizsgált időszakban. A kommunista korszakot elemző fejezetek alapján határozottan kijelenthető, hogy a kommunizmus korai időszakában számos kreált belső ellenség (kapitalisták, politikai elit, egyházak) mellett az irredenta felderítése és elhárítása meghatározó volt. Az 1965-tel kezdődő „arany korszak” állambiztonságának hírigényei között nagyobb szerepet kapott az irredenta elhárítása, ennek bizonyossága a megkettőzött elhárítási intézményrendszer, a központi és területi szervek állandó vonalas irredenta hírigénye. A hírszerzés területén*

folytatott műveleti esettanulmány pedig az irredenta mint külső ellenség meglétét támasztja alá. Mindezek tükrében a *külső-belső ellenség*” fókuszú román szervezeti modell létezése bizonyosságot nyert.

7.3. A kutatási eredmények további hasznosításának lehetőségei

A vizsgált korszakban Románia több rendszerváltoztatást is megélt, az elsőt, a királyságból a kommunista népi demokráciába való kényszerített átalakulást, majd a másodikat az 1989-es forradalmi évben, amikor újabb erőszakos eseményeknek köszönhetően alapjában változott meg a társadalmi berendezkedés, azaz diktatúrából a demokratikus berendezkedés irányába indult el keleti szomszédunk. A román titkosszolgálatok alaposabb ismeretével közelebb kerülünk mindezekhez az eseményekhez és folyamatokhoz, de az egész régió biztonságpolitikai megértéséhez is.

További tudományos felhasználási lehetőségek:

- Tudományos alapot biztosít a román titkosszolgálat-történet 1989 utáni éveinek egészen az EU-csatlakozásig terjedő átmeneti korszaka áttekintéséhez.
- Tovább mélyíthető a korszak szervezettörténeti feldolgozása, főleg a személyi állomány személyi anyaga alapján, amely a bukaresti CNSAS-ban rendelkezésre áll.
- Szakmai háttérrel nyújt magyar–román összehasonlító szervezettörténeti kutatás és tudományos munka elkészítéséhez.
- Lehetőséget ad a magyar állambiztonságról kialakított kép finomhangolásához.
- Oktatási segédanyagként használható egyetemi összehasonlító titkosszolgálat-történeti kurzusokhoz.

8.Függelék

I. Esettanulmány a 3. fejezethez

Az első világháború után közvetlenül létrejött a román állam új geopolitikai súlya, megváltozott a belpolitikai helyzete, társadalmi és etnikai szerkezete, többek között történelmi nemzeti közösségek kerültek kisebbségi állapotba az új államalakulat létrejöttével. Mindezek az új tényezők a román titkosszolgálatokat is új kihívások elé állították, hiszen a területgyarapodások nyomán a megváltozott közrendvédelmi elvárások mellett addig ismeretlen biztonsági kockázatok is jelentkeztek. Ezeket minden esetben a román állam épségét veszélyeztető állambiztonsági kockázatnak minősítették. Ilyennek tartották a besszarábiai területekről kiinduló, de valójában a moszkvai bolsevik hatalom felforgató műveleteit.^{629,630}

A román titkosszolgálatok a nem román nemzetiségű állampolgárok soraiból származó és nemzetbiztonsági kockázatot jelentő személyeket irredentának minősítették, illetve ezzel a tevékenységgel gyanúsították. Tehát ezzel a fogalommal jelölték a nem román származásúakat, így a magyarokat, németeket, bolgárokat, ukránokat és egyéb kisebbségi közösségek tagjait. Ez a kategóriába sorolás és egyben az általános nyilvántartásba vétel a katonai szolgálat megkezdésével történt. A nemzetiségi katonák személyi lapját a hadkiegészítő parancsnokságokon állították ki, és az ott szolgálatot teljesítő kémelhárító tiszt minősítette irredentának a hadkötelezettségnek eleget tevő kisebbségi fiatalokat. A minősítést nagyon változatosan indokolták: ellenséges érzéseket táplált az országgal szemben,⁶³¹ irredenta összejöveteleken vett részt⁶³², propagandát folytatott⁶³³, magyar irredenta vezetők környezetében bukkant fel⁶³⁴ stb. A nyilvántartásba vétel 200 esete alapján⁶³⁵ kijelenthető, hogy a személyi lap adattartalma kevés változást mutatott a húszas évek végétől a második világháború végéig terjedő időszakban. A bevonuló fiatalok személyazonosító adatai, fizikai jellemzői (magasság, haj-, szemszín, egyedi azonosítók) mellett adatokat tartalmazott arról, hogy melyik hadkiegészítő parancsnokságon vették nyilvántartásba, melyik katonai egységhez vonultatták be, továbbá iskolai végzettsége, családi állapota, foglalkozása, vallása,

⁶²⁹ Diaconescu 2018: i. m., 55.

⁶³⁰ Spânu 2010: i. m., 13.

⁶³¹ ACNSAS I 938359/30 Iredentisti 374.

⁶³² ACNSAS I 938359/30 Iredentisti 370.

⁶³³ ACNSAS I 938359/30 Iredentisti 368.

⁶³⁴ ACNSAS I 938359/30 Iredentisti 366.

⁶³⁵ Az ACNSAS I 938359/29 és 30 Iredentisti kötetekben elfekvő személyi lapok, különleges személyi kartonok találhatóak.

nemzetisége, nyelvismerete, a szülei adatai, foglalkozása, testvérei is szerepeltek. A személyi lap mellett létezett még különleges karton (fisa speciala), személyi karton (fisa individuala) és kémelhárítási karton (lásd fisa contrainformativa Md. 1010/937 – amelyet a Román Királyi Tengerészeti egységeinél használtak⁶³⁶).

A személyi alapot minden esetben jelezték, ha nem a hadkiegészítő parancsnokságon sorolták be az irredenta kategóriába. Az információt beküldő szervet és a katonai egységjelét is rögzítették, így a területileg illetékes és eljáró csendőralakulatot, államrendőrségi szervet stb. Az „irredenta”, „nacionalista” vagy „sovén” minősítéseket indokolták, és külön kitöltendő adat volt, hogy az érintett tagja volt-e valamilyen szervezetnek.

Az irredenta vonallal titkosszolgálati és egyéb rendészeti szakágak intézményeiben külön erre képzett fedett, fizetett ügynököket foglalkoztattak⁶³⁷. A fizetett fedett ügynökök nem hivatásos polgári alkalmazottnak minősültek. Ezen személyek nyilvántartását külön kezelték. Adattartalmát tekintve az érintett személyi adatai, fényképe, nemzetisége, vallása, mely területre kapott képzést, amely adott esetben lefedte tevékenységi területét, családi állapotát, hozzátartozóinak adatai szerepeltek benne. Az adatlapon azt is feltüntették, hogy Románia mely részét ismeri, és vannak-e külföldi kapcsolatai, rokonai. Milyen területen vagy vonalon tevékenykedett a fedett ügynök, és külön részletezték, hogy mely ügyekben szerepelt és milyen sikereket ért el. Motivációját is jelölték, és azt is, hogy az ügynök teljesítményarányos bérezésért dolgozik. Továbbá rögzítették a beszerzés helyét, a beszerző tiszt nevét, illetve hogy mikor szervezték be és ki állította ki a kartont.⁶³⁸

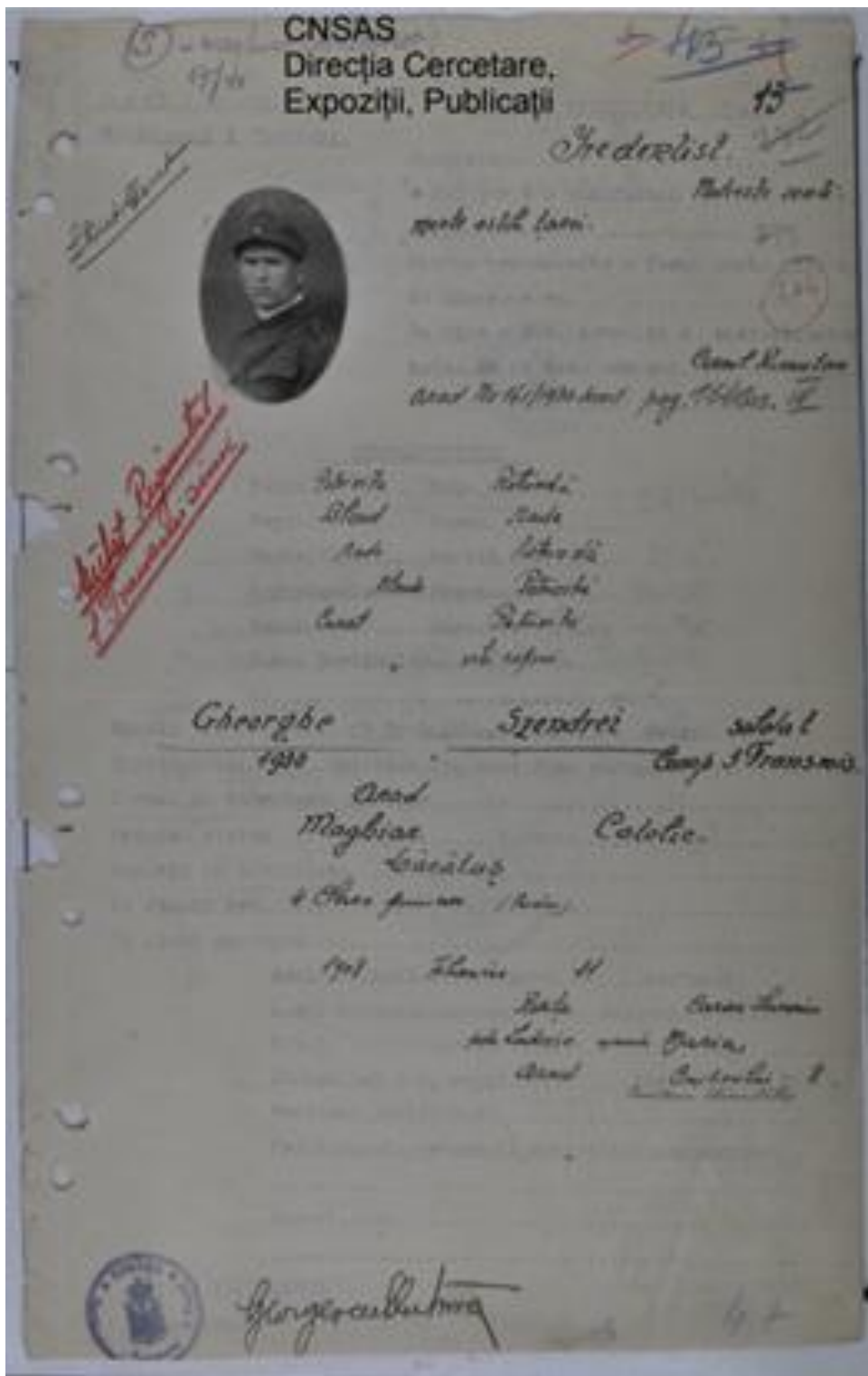
A feldolgozott kartonok formai kivitelezése a két világháború között többször is változott, azonban az adattartalom állandó maradt. A feldolgozott kartonok arra engednek következtetni, hogy Románia férfilakosságának jelentős részének adatai valamilyen formában a titkosszolgálatok nyilvántartásába kerültek. A kartonokon jelölt nemzetbiztonsági kockázati kategóriák pedig igazolják, hogy a két világháború között az „irredenta” fogalma szerves részét képezte a román titkosszolgálatok műveleti tevékenységének.

1. melléklet

⁶³⁶ ACNSAS I 938359/30 Iredentisti 221–222.

⁶³⁷ A fedett és fizetett ügynökök hálózatát Mihail Moruzov rendszerezítette Romániában.

⁶³⁸ ACNSAS I 938359/29 Iredentisti 274–275.

Az ACNSAS I 938359 Iredentisti 30. kötete 374. oldalán látható Szendrei Györgynek, a román hadsereg közkatonaának személyi kartonja 1930-ból.

2. melléklet

CNSAS
 Direcția Cercetare,
 Expoziții, Publicații

(274)

3 - Zal.-
 Gen. Carei.

00648-

F I S A Nr. 1. f.

Numele adevărat Sipos Ioan
 Numele Conspirativ Cuc Ioan
 Recrutor _____
 Data angajării 1 Iunie 1940
 Data încetării de a lucra _____
 Motivul _____

Semnătura _____

SEMNALMENTELE:

Statura <u> mijlocie </u>	Gura <u> patricie </u>
Părul <u> negru </u>	Barba <u> rade </u>
Fruntea <u> lăptosă </u>	Bărbie <u> uscată </u>
Sprâncenele <u> negre </u>	Pața <u> netăcută </u>
Ochii <u> negri </u>	Tenul <u> bronzat </u>
Nasul <u> patricie </u>	Semne particulare <u> none </u>
Mustața <u> none </u>	

Locul și data întocmirii fișei Constanța 1 Aug. 1940

Semnătura celui care a întocmit fișa.
 Șeful Comisarariatului
Serban Firgii
 S. I. I.

Az ACNSAS I 938359 Iredentisti 29. kötete 274. oldalán látható Sipos Ioan (Sipos János) fizetett fedett ügynök 1940-ből.

II. Esettanulmánya 4. fejezethez: Harc a magyar irredenta ellen

A második világháború végével a Vezérkari Főnökség hírszerző, kémelhárító szervei látványos átalakuláson mentek keresztül. A határon kívüli hírszerző tevékenység jelentősen visszaesett, és csak a katonai állományra korlátozódott. Feladatuk tehát elsődlegesen a fogságból hazatérő

katonák szűrése volt, az így megszerzett adatok alapján tájékoztatták a katonai vezetést a katonai alakulatokban uralkodó helyzetről.⁶³⁹ A román VKF II. Részlege keretében nyolc szűrő-ellenőrző központot hoztak létre. Ebből négyet a nyugati országrészben állították fel (Temesvár, Nagyvárad, Kolozsvár, Brassó), a másik négyet pedig Bákóban, Craiován, Călărașiban és Bukarestben. 1945. november közepéig további 42 kisebb ellenőrző állomást alakítottak ki. A kémelhárítás irányításáért felelős 2. Irodának 1945 októberében az elhárítási elvekről kibocsátott anyaga szakmailag a defetista propaganda, a kémkedés, a szabotázs és a terrorizmus elhárítását taglalta, de nyelvezetében már a szovjet szakszervek kifejezéseit használta. Az átalakulóban lévő katonai szakszervek hálózataik révén 1946-ban még a régi iskola szabályai szerint dolgoztak. Így a román katonai vezetés értesült arról, hogy Budapesten felállították a Katonapolitikai Osztályt, és tevékenységi területei közé bekerült Románia is;⁶⁴⁰ a bolgárok aktiválták bukaresti rezidentúrájukat, valamint a román hírszerzés a török katonai hírszerző csatornákat is megcsapolta. Ennek következtében az angolszász katonai manőverekről és fegyverkereskedelemről is értesült a katonai vezetés. A hírszerző tevékenység ugyancsak az angolszász katonai tevékenységet követte Görögország, Spanyolország, sőt még Kína területén is. A begyűjtött adatok alapján egy 1947 eleji elemző jelentés agresszívnek minősítette az angol és az amerikai erők tevékenységét. Említésre méltó ugyanakkor, hogy az 1947. januári belső szakszolgálati tájékoztató első fejezete már a hadsereg és az új demokratikus politikai vezetés viszonyát elemezte. Az 1947-ben kiadott belső tájékoztatók és a vezetés asztalára kerülő jelentések már teljes egészükben az új politikai-ideológiai nyelvezettel íródtak, és a volt nyugati szövetségeseket állították be ellenségnek.

A szovjet katonai fennhatóság alá került Románia hírszerző struktúrái kénytelenek voltak együttműködni a szovjet katonai titkosszolgálatokkal. A Magyarország területére átvonuló front mögött közvetlenül megjelentek az első román hírszerzőkiképző bázisok. Magyarország számára biztonsági kihívást jelentő eseményre először 1944. október 27-én került sor, amikor Bukarestben a szovjet és a román katonai hírszerző szervek megállapodtak egy Arad központú hírszerző bázis felállításában. A háború további részében onnan indítottak mélységi felderítő ügynöki csoportokat. A hírszerző központ első feladata ügynökök toborzása volt, főleg magyar és szlovák hadifoglyokból, zsidó menekültekből, magyarországi és erdélyi MADOSZ-os kommunistákból válogatták össze az első bevetendő csoportokat.

⁶³⁹ Spânu 2010: i. m., 593.

⁶⁴⁰ ACNSAS I 938510 Spionajul maghiar.

A szovjet fél az egyeztetés során gyanúsna találta, hogy Romániának már vannak felkészített és bevethető ügynökei. A román katonai hírszerzés cáfolta a szovjetek gyanúját, azonban levéltári forrásokból tudjuk, hogy az SSI I. Részlegének 1945 januárjában Észak-Erdélyben valóban nem voltak ügynökei, azonban korábbi működési területén, Magyarországon igen. Az aradi központban végül hét csoportot, összesen 32 főt képeztek ki, nagyjából magyarokat, akiknek elsősorban Budapestre kellett volna megérkezniük. A november 1-jével felálló aradi központ mélységi felderítésre készítette fel az ügynököket, azonban november végére a szovjetek közeli felderítésre akarták felhasználni őket.

Közben az SSI a politikai hírszerzés területén a politikai vezetés számára legégetőbb kérdésben, a második világháborút rendező békeszerződésben az egyik fontos szereplő, Magyarország belpolitikai, katonai és nemzetközi diplomáciai tevékenységének felderítésére fókuszált. Erre főleg románul tudó és erdélyi származású személyeket vetettek be.

Románia már az 1944. augusztusi átállást követő időszakban elérte, hogy Erdély kérdésében érvényesüljenek az érdekei, ugyanis az 1944. szeptember 12-én Moszkvában aláírt szovjet–román fegyverszüneti egyezmény 19. pontja kimondta, hogy: „A szövetséges kormányok a bécsi döntésnek Erdélyre vonatkozó határozatát semmisnek tekintik, s egyetértenek azzal, hogy a békeszerződésben történő jóváhagyástól feltételezetten Erdély (vagy annak legnagyobb része) adassék vissza Romániának.”⁶⁴¹ A román politikai vezetés nem dőlhetett hátra, hiszen maradt még egy kiskapu az egyezményben, amely a magyar politikai vezetés számára még fenntartott némi mozgásteret a határok megváltoztatásában, hiszen a nagyhatalmaknak a békeszerződésben kellett elfogadniuk a határokat.

1944. október 15-én a magyar kiugrási kísérlet sikertelen volt, így Magyarország frontország lett. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1945. január 20-án fegyverszüneti megállapodást kötött Moszkvában a szövetséges nagyhatalmakkal, melynek egyik pontja Észak-Erdély újbóli elvesztését jelentette: „Magyarország kötelezi magát, hogy Csehszlovákia, Jugoszlávia és Románia általa megszállt területéről kivonja az összes magyar csapatokat és hivatalnokokat Magyarország 1937. december 31-én fennállott határai mögé, továbbá hatályon kívül helyez minden olyan törvényhozást és bekebelezést, amelyet Csehszlovákia, Románia és Jugoszlávia területének Magyarországhoz való csatolására szövegeztek.”⁶⁴²

⁶⁴¹ Józsa 1945: i. m., 7.

⁶⁴² <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww2/doksi/fszUNET.html> (utolsó letöltés: 2026.03.10.).

Magyarország Erdély vonatkozásában a párizsi békeszerződés megkötéséig reménykedett, hogy bizonyos területeket mégis visszaszerezhet a tárgyalások során, azonban már 1946. május 7-én, a szövetséges nagyhatalmak külügyminiszteri tanácsának döntése nyomán valószínűsíthető volt, hogy Erdély véglegesen Romániához került. Ennek a döntésnek de facto 1947. február 10-ei aláírása már csak diplomáciai formalitás volt, azonban a békeszerződés aláírásáig nagyon intenzív nemzetközi diplomáciai, belpolitikai és nem utolsósorban titkosszolgálati tevékenység zajlott román és magyar oldalon egyaránt. Ennek alapját a határrendezéssel kapcsolatos nagyhatalmi nézetkülönbségek adták. A szovjet és az angolszász hatalmak más formában képzeltek el a második világháború utáni békerendezés folyamatát. Magyar–román viszonylatban a nagyhatalmi békeszerződés-tervezetek eltértek egymástól, így a szovjetek támogatták a határok 1937-es visszaállítását, míg az angolszász hatalmak Románia és Magyarország megegyezései verziója mellett tették le a voksukat. Szovjetunió román békeszerződés-tervezetét 1946. március 11-én nyújtották be a külügyminiszterek londoni tanácsán, és ennek kapcsán Romániában másnap a *Graiu Nou*, a Romániában állomásozó Vörös Hadsereg lapja politikai állásfoglalást tett közzé, miszerint a Szovjetunió az erdélyi kérdést véglegesen eldöntötte, hiszen Észak-Erdélyt Romániának ítélik a szovjet álláspont szerint.⁶⁴³

Magyarország vesztes félként rendkívül elszigetelt volt, sőt, a szovjet befolyás alatt álló SZEB engedélye nélkül rendkívül nehéz volt diplomáciai tevékenységet folytatni, hiszen még a semleges államok diplomáciai képviselőit is eltávolították Magyarországról.⁶⁴⁴ A magyar békecélok egységes politikai támogatása sem sikerült, hiszen az 1945. novemberi választások kisközpárti győzelme sem biztosította a kétharmados politikai irányítást, ugyanis a szovjetek támogatását bíró magyar kommunisták állandó engedményekre kényszerítették a Független Kisközpárt parlamenti többségét.⁶⁴⁵ Ennek egyik következménye az volt többek között, hogy a magyar kormány egészen 1946 májusáig nem tudott részletesebb indítványokat tartalmazó feljegyzéseket előterjeszteni a három nagyhatalomnak.⁶⁴⁶ Egyetlen nyitási lehetőség Moszkva irányába volt lehetséges. A Nagy Ferenc miniszterelnök vezette moszkvai küldöttség 1946. április 9. és 18. között tárgyalt Molotov külügyminiszterrel a magyar–román határrendezés ügyében. A küldöttség három rendezési javaslattal érkezett Moszkvába, amely a közel 12 000-

⁶⁴³ Fülöp Mihály: A Sebestyén-misszió. *Világtörténet*, 1988/2., 97.

⁶⁴⁴ Kertész 1995: i. m., 155.

⁶⁴⁵ Nagy Ferenc 1990: *Küzdelem a vasfüggöny mögött I.* Budapest, Európa–História. 209–407. A miniszterelnök a kisközpárti leszalámizásának lépéseit tárgyalja.

⁶⁴⁶ Kertész 1995: i. m., 169.

től a 22 000 km²-es területi visszacsatolás verzióit tartalmazta, amelyek az etnikai egyensúlyt és a gazdasági életképességet vették alapul.⁶⁴⁷ A magyar delegáció Sztálinnak is előadhatta békeszerződési elképzeléseit.⁶⁴⁸ A magyar politikai vezetés úgy ítélte meg, hogy a szovjetek egy minimális területi igényt támogatnának Magyarország javára, illetve ez megoldható lenne a román politikai vezetéssel egyeztetve, azonban mindehhez szovjet jóváhagyásra lett volna szükség. De ezek az elképzelések a gyakorlatban nem valósulhattak meg, hiszen Groza kormánya éppen választás előtt nem vállalhatta a területvesztéssel járó támogatottságcsökkenést.

A csapdahelyzetbe került Nagy Ferenc kormánya, hiszen a parlamenti többségű kisgazdáknak kellett volna felvállalniuk egy kevés eséllyel kecsegtető tárgyalást Romániával. „A magyar kormányküldöttség hazatérése után Nagy Ferenc tájékoztatta a látogatás eredményeiről az angol és az amerikai követet, a külföldi magyar misszióvezetők pedig a fogadó országbeli kollégáikat. E beszámolókból egyértelműen kiderül, hogy a szovjet vezetők a területi kérdés eldöntésében a magyar fegyverszüneti egyezmény 19. cikkelye alapján ugyan lehetségesnek tartották a magyar igények felvetését, de nem kötelezték el magukat azok támogatására.”⁶⁴⁹ A békerendezésben részt vevő három nagyhatalom közül a szovjetek megosztó politikát folytattak, hiszen miközben a magyar delegáció Moszkvában tárgyalta, aközben a románokkal közölték, hogy garantálják Románia határainak sértetlenségét, továbbá azt az információt is feltálták a román diplomáciának, hogy Nagy-Britannia támogatja Erdély jelentős részének Magyarországhoz csatolását.⁶⁵⁰ Így érthető a román politikai vezetés félelme a magyar béke-előkészítő tevékenységgel kapcsolatban, és ez magyarázza az intenzív titkosszolgálati tevékenységet is, amelyet Magyarország területén folytattak.

A moszkvai látogatás után a magyar diplomácia bizakodással küldte Sebestyén Pál különleges megbízottat Bukarestbe a magyar területi követelések megtárgyalására, azonban a román tárgyalópartnerek, Tătărescu⁶⁵¹ külügyminiszter és Groza miniszterelnök is elutasította a magyar ajánlatot. Sebestyén Pál rendkívüli követ április 26-ai bukaresti hivatalos látogatásának

⁶⁴⁷ Fülöp 1988: i. m., 100–101.

⁶⁴⁸ Nagy 1990: i. m., 276–284.

⁶⁴⁹ Fülöp 1988: i. m., 104.

⁶⁵⁰ Uo.

⁶⁵¹ Gheorghe Tătărescu (1886–1957) liberális politikus, miniszterelnök, külügyminiszter, 1934–1937 és 1939–1940 között Románia miniszterelnöke. Ion Antonescu bukása után, 1944-ben megalapította saját liberális pártját, valójában a kommunisták szatellitpártját. Az 1945. március 6-án kinevezett Petru Groza-kormányban miniszterelnök-helyettes és külügyminiszter lett. 1947 novemberében eltávolították a kormányból. 1950-ben a román állambiztonság letartóztatta, és 1955-ig börtönben ült, amikor is szabadlábra helyezték, mert beleegyezett, hogy újra a kommunistákkal dolgozzon. 1957-ben halt meg.

körülményeiről a román kémelhárítás ügynöki úton értesült. A Bukarestben állomásozó Magyar Legáció tagjaival folytatott megbeszélések tartalmáról is értesültek⁶⁵². Így a Tătărescu külügyminiszterrel és Groza miniszterelnökkel történt találkozót megelőzően a szakszolgálatok révén a román politikai vezetés értesült a magyar kormányzat szándékáról. A román fél határozottan elzárkózott a magyar határrendezés kérésétől. Erről a válaszról Gyöngyösi János külügyminiszter tájékoztatta Puskin szovjet és Schoenfeld⁶⁵³ amerikai nagykövetet, illetve Kertész István Carse⁶⁵⁴ angol ügyvivőnek adta át a magyar területi igényről szóló jegyzéket. „Tătărescu nem utasította volna el a Sebestyénnel való tárgyalást, ha a román kormány nem tudhatta volna maga mögött a Szovjetet” – indokolta Kertész István, a béke-előkészítő osztály vezetője.⁶⁵⁵ Az angolszász hatalmak visszaléptek az 1945-ös, az érintett államok közötti egyeztetés elképzelésétől, és 1946. május 7-én megállapodtak abban, hogy az 1938. január 1-je előtti határt fogadják el.

Miközben Magyarország a nemzetközi és a belpolitikai színtéren a békerendezés összetett játszmájában küzdött, addig a román vezetés már az államhatárok 1947-es szerződéses megszilárdulása utáni helyzetet alakította. Ugyanis a román–magyar határszakasz átjárhatóságának korlátozásán dolgoztak, konkrétan már 1947 végére megszüntették a kishatárforgalmat, illetve már 1948 decemberében lezárták teljesen a határt, hiszen alkalmazták a budapesti vízumegyezményt, amely a szolgálati utakra korlátozta a határforgalmat. A román fél ezt követően nekikezdett a határzár, azaz a vasfüggöny kiépítéséhez: a határtól számított ötszáz méteres mélységben eltávolították a növényzetet, továbbá a határsávban műszaki akadályokat építettek az illegális határátlépések megakadályozására. A vízumkényszer bevezetésével és a műszaki zárral hermetikusan lezárták a határt, és ezzel megszűnt a zöldhatáron korábban zajló személyforgalom a két ország között.⁶⁵⁶ Természetesen ezek a

⁶⁵² ACNSAS I 938510 1. Spionajul maghiar 249. A H. B. 21-es ügynök jelentése a bukaresti Magyar Legáción történekről.

⁶⁵³ Hans Frederick Arthur Schoenfeld (1889–1952) amerikai külszolgálati tisztviselő. Rendkívüli követként szolgált a Dominikai Köztársaságban (1931–1937), Finnországban (1937–1942) és Magyarországon (1946–1947). Később Mexikóvárosban volt ügyvivő.

⁶⁵⁴ William Mitchell Carse (1899–1987) Budapestre delegált brit ügyvivő. 1948–1951 között a pakisztáni Pesavarban főbiztoshelyettes; majd főkonzul São Paulóban 1951–1956 között.

⁶⁵⁵ Kertész 1995: i. m., 222.

⁶⁵⁶ Fülöp Mihály – Vincze Gábor 2007: *Vasfüggöny keleten*. Debrecen, Kossuth Egyetemi. A forrásgyűjtemény adatozza a határ lezárásának tényét és a vasfüggöny korai szakaszának valóságát. Ugyancsak erről a témáról lásd Bandi István esettanulmányát: Mementó, 1945–1947. Adalékok a magyar–román határszakasz második világháború utáni történetéhez. *Levéltári Közlemények*, 2015/86., 311–330.

korlátozások a román titkosszolgálatok Magyarországgal szemben folytatott műveleteit kevésbé érintették.

A magyar katonai hírszerzés és elhárítás teljesen más feltételek között kezdte meg munkáját, mint tették azt a román titkosszolgálatok. A Budapesten szerveződő Honvédelmi Minisztérium 40. Osztály a korábbi korszak szakmai tapasztalata alapján felépülő szervezetként rövid életűnek bizonyult. Az 1945 áprilisában Debrecenből fellelő HM megszüntette a kialakulófélben lévő katonai titkosszolgálati szervezetet, hiszen február óta a Magyar Kommunista Párt (MKP) Központi Titkársága irányítása alatt Pálffy Österreicher György⁶⁵⁷ március elejétől kezdte meg hivatalosan a Katonapolitikai Osztály (Katpol) szervezését.⁶⁵⁸

A HM 51 fedőjelű román hírszerző ügynök 1945 novemberében ismerősei révén került kapcsolatba a Katpol tisztjeivel. Elfogadta a felkérést, amelyet állítása szerint az egyik részlegvezetőtől kapott. Felvétele során bevezették egy iktatókönyvbe, és kapott egy HM-igazolványt. Azt ígérték neki, hogy rövidesen útlevelet és szükséges vízumokat kap, hogy küldetéseket hajtson végre Ausztriában és Romániában. Addig is azt a feladatot adták neki, hogy ellenőrizze és véleményezze az osztályra érkező román ügyeket, anyagokat, hiszen rendelkezett a megfelelő romániai kapcsolatokkal és a szükséges tudással. Az ügynök a Bukarestbe küldött jelentéseiben röviden leírta a Katpol elhelyezkedését, illetve fontosabb tisztjeit. Így a magyar katonai titkosszolgálatokat vezető Pálffy vezérkari ezredesről, a román részleg vezetőjéről, dr. Erdélyiről⁶⁵⁹, aki mindig polgári ruhában járt, a helyetteséről és legaktívabb tisztjéről, Nagy Gyula⁶⁶⁰ századosról, valamint a beosztottakról: Táncos és Péter alhadnagról. HM 51 szerint Nagy Gyula nem volt hivatásos tiszt, csak kinevezték. Sok ügynököt foglalkoztatott. A román vonal felderítéséhez használt módszerekről és operatív eszközökről a következőket jelentette HM 51: „A budapesti románokat – részben – ellenőrzik,

⁶⁵⁷ Pálffy Österreicher György (1909–1949) hivatásos katona, altábornagy, honvédelmi miniszterhelyettes. A Ludovika Akadémiát 1932-ben fejezte be tüzér hadnagyként. 1939-ben felesége származása miatt leszerelt. 1944 őztől az MKP Katonai Bizottságának vezetője. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány Honvédelmi Minisztériumában a Katpol szervezését bízták rá 1945 márciusában. 1946 márciusában a határőrséget a Pálffy György ezredes vezetésével megalakult Határőr Parancsnokság alá vonták. 1947-ben altábornaggyá léptették elő. A következő évben honvédelminiszter-helyettes, később a honvédség felügyelője. 1949 júliusában letartóztatták. Hűtlenséggel, kémkedéssel, a „demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedéssel” vádolták. Halálra ítélték, és 1949. szeptember 24-én kivégezték.

⁶⁵⁸ Dávid Ferenc: *A magyar katonai titkosszolgálatok megszervezése. A HM Katona Politikai Osztály szervezete, feladata és működése, 1945–1947.* 36. <https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/14973/david-ferenc-phd-2015.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (utolsó letöltés: 2026.03.10.).

⁶⁵⁹ Erdélyi Ferenc (1918–?) közigazdász. 1945-ben már a háborús bűnösök hazaszállításával foglalkozik a Katpolon Kornis Pál mellett, és az I/3. (politikai) csoport tagja. 1946 júniusától Kornis Pál helyetteseként a IV. (politikai) főcsoport helyettes vezetője. 1948-ban miniszteri osztálytitkárból miniszteri osztálytanácsossá avanszált. A Katpol felszámolása után, 1950-től üzletkötőként dolgozott a Textilkiviteli Vállalatnál.

⁶⁶⁰ Nagy Gyula százados (nem sikerült archontológiai adatokat szerzni a kézirat lezártáig).

a szállodákat ellenőrzik, a legációt helyettesítő budapesti román katonai missziót szintén felügyelet alatt tartják. Nagy százados engem is megbízott azzal, hogy barátkozzak a misszió tagjaival és gyűjtsek információkat. Nagy századost régebb óta, a civil életből ismerem. Mivel a Katpol tartalékos tisztekből áll, általában véve nem szimpatizálnak a Honvédelmi Minisztérium tisztjeivel, akik továbbra is kitartanak a régi reakciós mentalitás mellett. Bizonyosfajta antagonizmus figyelhető meg a Honvédelmi Minisztérium és a Katpol között. Azt mondják, hogy a kormányátalakítás után, miután a honvédelmi miniszteri tisztségben Vörös János⁶⁶¹ ezredest Tombor Jenő⁶⁶²-vel váltottak fel, le fogják cserélni a HM vezető tisztjeit is. A Katpol razziákat szervez és központokat alakít ki a szállodákban. Egy összekötő tisztet keresztül tartja a kapcsolatot az orosz katonai rendőrséggel. Az orosz hadsereg tagjainál tapasztalt szabálysértéseket, költekezéseket és civilekkel folytatott üzleteléseket az Orosz Parancsnokságnak jelentik. Az osztály belső szervezete, a gyanúsítottak kivizsgálása, letartóztatása, eltüntetése stb. nem különbözik lényegesen attól, ami a Hadik-kaszárnyában volt. [A Hadik-kaszárnya a kémiszolgálat székhelye volt a horthysta rezsim alatt]. A Magyar Politikai Rendőrség a háborús bűnös tiszteket átadta a Katonapolitikai Osztálynak. A Katonapolitikai Osztály információi szerint a budapesti Román Misszió tagjai, valamint az átutazóban lévő román tisztek különösen a Casanova Bárt (Simmelweis és Kossuth utcák sarka) és a Pax Bárt (Váci utca) látogatják. Nagy Gyula százados itt kialakított magának egy informátori hálózatot, és hetente kétszer jön anyagért. A magyar HM-mel és a magyar hadsereggel kapcsolatosan meg akarom említeni, hogy eddig nem sikerült eltávolítani belőle sem a sovinizta, sem a reakciós szellemet. A Szálásival együtt Németországba szökött tisztek visszaszivárognak az országba, ellenőrzik, majd visszafogadják őket a régi állásaikba. A Hadik-kaszárnyából származó régi embereket vagy visszafogadják az állásaikba, vagy szabadok, és az újraalkalmazásukra várnak.

⁶⁶¹ Vörös János (1891–1968) hivatásos katona, vezérezredes, vezérkari főnök, honvédelmi miniszter. Katonai pályáját a Monarchia seregében kezdte, majd a honvédségnél folytatta. A Hadiakadémia elvégzése után a szombathelyi hadtest vezérkari tisztje, majd a HM-be került. A háború kezdetén vezérkari ezredesként a Honvéd Vezérkari Főnökség híradó osztályának vezetője. 1941 májusától vezérőrnaggyá léptették elő. 1942-ben a Honvéd Vezérkari Főnökség hadműveleti csoportfőnöke, majd a HM-ben anyagi csoportfőnök lett. 1943-tól altábornagy, részt vett az 1944. októberi kiugrásban, azonban fogságba került, majd szabadlábba, és végül átszökött az oroszokhoz. 1944 decemberétől 1945 novemberéig az Ideiglenes Nemzeti Kormány honvédelmi minisztere, 1945 novemberétől vezérkari főnök. 1946 szeptemberében kérte nyugdíjazását. 1949 márciusában a Katonapolitikai Csoportfőnökség kémkedés vádjával letartóztatta, majd 1950 júniusában a katonai törvényszék életfogytiglani fegyházbüntetésre ítélte. 1956-ban szabadult.

⁶⁶² Tombor Jenő (1880–1946) 1899-ben fejezte be tanulmányait a Ludovika Akadémián. A bécsi hadiiskolát is elvégezte. Az első világháborúban ezredparancsnokként az orosz és az olasz fronton szolgált. 1918 novemberétől a Hadügyminisztérium Hadműveleti Osztályának vezetője, majd 1919 márciusától, a Tanácsköztársaság idején a Hadügyi Népbizottság hadműveleti csoportfőnöke. A Tanácsköztársaság bukása után a katonai felsőbíróság eltávolította a hadseregből, és 1920-tól nyugállományba került. Katonai újságíróként dolgozott a két világháború között, és 1932-től az FKgP tagja lett. A második világháború után az Ideiglenes Nemzetgyűlés tagja és a Véderőbizottság elnöke, az FKgP nemzetgyűlési képviselője. Előbb Tildy Zoltán, majd Nagy Ferenc kormányának honvédelmi minisztere 1946. július 25-ei haláláig.

(Szilvász⁶⁶³ alezredes a HM-ben van, Simon Illés⁶⁶⁴, a bukaresti katonai attasé volt titkára szintén. Kabok [*sic!*] Péter az orosz katonai rendőrség szolgálatában állt, Tamási Emil nemrég tért vissza Németországból.”⁶⁶⁵

A román hírszerzésnél a jelentéseknek köszönhetően az a kép alakult ki, hogy a Katpol szervezeti felépítésében irodák vagy azoknak megfelelő erők foglalkoznak az idegen államokkal (csehekkel, románokkal, angolszász országokkal). Az állandó átszervezés alatt álló magyar katonai hírszerzés vezetése úgy döntött, hogy egyelőre tovább használják a korábbi korszak ügynöki hálózatait azokban az országokban, amelyekben addig is tevékenykedtek, ugyanis új telepítésekről szó sem lehetett a diplomáciai kapcsolatok rendezéséig. A román hírszerzés pedig úgy ítélte meg, hogy a magyar katonai hírszerzés kiemelt figyelmet fordít a romániai tevékenységére. HM 51-nek köszönhetően a román szolgálatok arról is értesültek, hogy Magyarországon a Katpol a korábbi rendszer katonai vezetésének üldözésével is foglalkozik, hiszen a Festetics-palotában, a Katpol központjában főleg főtiszteket és tiszteket tartottak fogságban.⁶⁶⁶

Az SSI Biroul 5 W(est), azaz a román hírszerzés I Igazgatósága nyugati vonalának öt Magyarországgal foglalkozó irodája feladatsort szabott meg a Budapesten a HM-be beépülő ügynökének. Ezek szerint információt kellett gyűjtenie a Katpol (a forrásban Magyar Hírszerző Szolgálatot említenek) szervezetéről és működéséről, különös tekintettel az offenzív és a defenzív szolgálatokról. A Romániával foglalkozó szervezeti egység szervezetéről, személyzetéről, feladatairól, az operatív eszközökről, munkamódszerekről, ügynökökről és a beszerzésükről. Külön kérték tőle, hogy azonosítsa a Romániába küldött ügynököket, a rájuk bízott feladatokat, ottani kapcsolataikat és a megszerzett információk továbbításának módját. Konkrét személyekről kértek információt, olyanokról, akiket korábban már feldolgozott az SSI, így Bágyoni Ferencről⁶⁶⁷, Kabók Péterről⁶⁶⁸ és Simon Illésről, továbbá minden olyan

⁶⁶³ Szilvász Lajos (?) 1937-től a 2. VKF-nél (Honvéd Vezérkari Főnökség 2. osztály) teljesített szolgálatot, a román alcsoportot vezette. 1945 után a HM-ben törzsparancsnok volt.

⁶⁶⁴ Simon Illés (1905–?) 1940-től 1944 végéig a 2. VKF Osztály előbb c alosztályára, majd II/a Osztályára került. Szolgálatot teljesített Bukarestben és Marosvásárhelyen. 1945–1946-ban a HM igazolóbizottságánál, végül 1949-ig a B-lista osztályán teljesített szolgálatot. 1947-ben vették át hivatásos katonai állományba. 1949-ben századosá léptették elő. Még abban az évben internálták, 1953 augusztusában szabadult.

⁶⁶⁵ ACNSAS I 938510 3. Spionajul maghiar, 7–8.

⁶⁶⁶ ACNSAS I 938510 3. Spionajul maghiar, 11.

⁶⁶⁷ Bágyoni (Bischof) Ferenc (1910–?) katonatiszt. 1945 előtti beosztása fedett „katonai főellenőr”. 1931 januárjától teljesített szolgálatot a 2. VKF c alosztályán. 1934-től 1942-ig a katonai attasé titkára volt a bukaresti magyar követségen. Fontos szerepe volt Hatz Ottó katonai attasé mellett a törökországi titkos tárgyalásokban. 1944 nyarán Stockholmba repült, majd a háború után előbb Franciaországban, végül Dél-Amerikában élt.

⁶⁶⁸ Kabók Péter (1900–?) a két világháború között a 2. VKF Osztály offenzív vonalán sokáig mint K. ügynök dolgozott, majd kinevezték segédellenőrné. A 2. VKF Koffa román vonalán volt beosztásban, és Bukarestben a

diplomáciai dolgozóról, aki Romániában fejtette ki tevékenységét.⁶⁶⁹ Ebből csak arra következtetünk, hogy a korábban a Balkánon és Törökországban, továbbá Bukarestben is szolgálatot teljesítő magyar hírszerzők komoly kockázatot jelentettek a román szolgálatok számára. Kiemelten fontos volt minden lehetséges forrásból értesülést szerezniük a román kémszerveknek, hiszen a politikai szintén Anthony Eden külügyminiszter a jaltai nyilatkozatra hivatkozva tiltakozott Bukarestnél a Petru Groza-kormány megalakulásának körülményei miatt, és kijelentette, hogy az új román kormányt nem ismerik el reprezentatívnak.

Az 1945 végén a magyar HM-be beépült ügynök első jelentéseiben még csak a Katpol szervezetéről, tevékenységéről küldött adatokat, amelyeket beépítettek az SSI összefoglaló jelentéseibe. Így a Katpol vezetéséről, Pálffy Györgyről, Földy őrnagyról⁶⁷⁰, Vértés őrnagyról⁶⁷¹, dr. Erdélyiről és Kornisról, Illyről⁶⁷² és Némethyről⁶⁷³ [*sic!*] érkeztek jelentések. Az ügynök jelentette, hogy rövid ideig a Romániával foglalkozó iroda vezetője Nagy Gyula volt, akit Nyerges őrnagy követett. Az ügynök 1946. márciusi értékelése szerint a magyar hírszerző szervezet felépítéséből következtetni lehet arra, hogy a szervezet még alakulófélben van, illetve nem kedvez a magyar hírszerzésnek az sem, hogy még nem küldhetnek katonai attasékat és titkárokat a kijelölt államokba, ahol korábban ők irányították a hírszerző munkát.⁶⁷⁴ A magyar hírszerző szervek Ausztriába és Németországba számos ügynököt küldtek, hogy felderítsék az angol és az amerikai hálózatokat. A Romániára vonatkozó információkat elsősorban az ott tevékenykedő misszió tagjainak kihallgatásával szerzik meg. A magyar

katonai attasé mellett mint hírszerző tisztviselő dolgozott. A román elhárítók nagyon rádolgoztak, ezért 1943 közepén előbb Kolozsvárra került. 1945-ben a budapesti NKVD-központ szolgálatában dolgozott. Majd az ÁVH-nál, míg végül a Katonapolitikai Csoportfőnökség támadólagos elhárítás vonalán ügynökként tevékenykedett.

⁶⁶⁹ ACNSAS I 938510 3. Spionajul maghiar, 14.

⁶⁷⁰ Földy Lajos (1909–1987) hivatásos tiszt. 1932-ben avatták hadnaggyá a Ludovika Akadémián. 1937-ben nyugállományban volt. 1941-ben behívták, és a HM mozgósítási osztályán szolgált. 1945 februárjában belépett az MKP-ba. Ugyanekkor az alakuló Katpolra került. 1945 második felétől századosi rendfokozattal osztályvezető. 1948-ban már a HM Katonapolitikai Csoportfőnökség csoportfőnöke vezérőrnagyi rangban. 1948 szeptemberében letartóztatták, és öt évre ítélték. 1964-ben büncselekmény hiányában rehabilitálták.

⁶⁷¹ Vértés Imre (1905–?) 1945 júliusáig az elhárító főcsoport vezetője századosként. 1946 második felében léptették elő alezredesnek. Novembertől őrnagyként főcsoportvezető. 1953 novemberében fegyverrejtegetésért 2 év 6 hónapra ítélték. 1956-ban rehabilitálták.

⁶⁷² Illy Gusztáv (1909–1950): 1933-ban avatták tiszté a Ludovika Akadémián, majd elvégezte a Hadiakadémiát. 1938-ban az 5. VKF Propagandaosztályát vezette. 1940-től származása miatt leszerelték. 1945 februárjától személyzeti osztályvezető, majd kiképzési csoportfőnök lett a HM-ben. 1949-ben altábornaggyá nevezték ki, és a honvédség legfőbb szemlélője lett. 1950 áprilisában a Súlyom-perben az államrend megdöntése vádjával halálra ítélték és kivégezték. 1956-ban rehabilitálták.

⁶⁷³ Németh Dezső (1913–1949) hivatásos tiszt. 1932 és 1935 között végezte el a Ludovika Akadémiát. A második világháború végén, 1945 februárjában német fogságba került, ahonnan szovjet segítséggel tört ki, és harcolt a németek ellen. 1945 második felében, az igazolási eljárás után a HM-ben teljesített szolgálatot őrnagyként. 1947 májusától a határőrség vezérkari főnöke volt ezredesként. 1948 májusától pedig Moszkvában katonai attaséként tevékenykedett. 1949 augusztusában hazarendelték, koholt vádak alapján letartóztatták és kivégezték. 1955 novemberében minden korábbi vádpontot ejtettek, és rehabilitálták.

⁶⁷⁴ ACNSAS I 938510/1 Spionajul maghiar, 1946. febr. 26. *Bulletin*, 239.

kémelhárítás vonalán figyelik a Budapesten tartózkodó román állampolgárokat, illetve a Magyarországon áthaladó hivatásos tiszteket is. A magyar kémelhárítás egyik hatékony információszerző módszere volt, hogy a Katpol külön erre a célra alkalmazott hölgyeket, akik hotelekben laktak és külföldiek körül tevékenykedtek.

Az 1946. március 20-ai összefoglaló jelentés szerint a HM 51-től származó információk alapján a magyar HM Katonapolitikai Részlegén változások történtek. A román ügyekkel is megbízott Nagy Gyula százados eltűnt,⁶⁷⁵ és a korabeli állapotokra jellemzően senki nem tudott semmit, Helyére Nyerges Pál őrnagy került. Az ügynök kezdőnek minősítette Nyergest, annál fontosabbnak tartotta megemlíteni, hogy az irodában mindig egy hölgy beosztottal jelent meg, és feltűnt neki, hogy minden olyan megbeszélésen jelen volt, amelyről a többi tisztet kiküldték. Az ügynöki elemzés szerint a hírszerző részlegeket, csoportokat még szervezték, illetve a katonai attasék és titkárok kiküldésének tilalma miatt komoly hátránnyal dolgoztak. Ausztriába és Németországba számos ügynököt küldtek, hogy a háborús bűnösöket lekövessék, továbbá, hogy az angol és az amerikai szolgálatokkal megteremtsék a kapcsolatot. Az információk begyűjtése Romániából a magyar misszió munkatársainak kikérdezésével történt. A Budapesten tartózkodó és hotelekben élő román állampolgárokat állandóan figyelték. Az információszerzés egyik eszköze fiatal hölgyek foglalkoztatása volt, akik ugyancsak hotelekben laktak, és idegenek társaságát keresték.⁶⁷⁶ A HM 51-es ügynök szerint a szerveződő hírszerző részleg nem tartozott a Katpolhoz, azonban feladatait még nem választották szét. Teljesen tiszta képet a HM-ről sem lehetett adni, hiszen mindent éppen átalakítottak.

A HM 51-es ügynök 1946. májusi jelentése alapján, feltehetően az Evulescu hírszerző tiszt által készített elemzésből, tiszta képet kapunk arról, hogy mire voltak kíváncsiak a korabeli hírszerzés bevezetői és a politikai vezetés. Először is a Katpol átszervezésére, az új emberekre, az átköltözésre, a magyar hírszerzési irányokra, ezek között a román vonalra, amelyről a magyar vezetés azt állította, hogy ilyet nem alakítottak ki (ezt különben dezinformációnak tartotta). A magyar információszerzés módszereire, vagyis erre a célra kereskedőket, csempészeket, művészeket, sportolókat alkalmaztak. A revizionizmus vonalán kifejtett információszerző tevékenységet az angolok és az amerikaiak is támogatták, állította az elemző. A tiszt fontosnak

⁶⁷⁵ Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL) 1.15.1. HM Katonapolitikai Osztály (1945–1947) 1. db. A Katpol 16. számú, 1946. február 22-én kelt parancsában olvasható a Nagy Gyula eltávolításáról szóló parancs. „A H.M. Úr 3.613/el. szü. 1946 számú rendelettel Nagy Gyula tart. századost f. évi január hó 24-ével nemtényleges viszonyba helyezte. [...] Nevezett a »Leszerelési jegy« kézhezvétele miatt a H. M. állományvezetőségen jelentkezék.”

⁶⁷⁶ ACNSAS I 938510/1 Spionajul maghiar, 1946. febr. 26. *Bulletin*, 240.

tartotta kiemelni, hogy az említett vonalat támogatta a magyar honvédelmi vezetés, a katolikusok és az erdélyi magyarok. Ugyancsak kémtevékenységet folytattak szerinte a diplomáciai akkreditációval Romániában tartózkodók, továbbá a magyar hírszerző szervek, amelyre bizonyíték az a számtalan gyanús személy a román fővárosban és vidéken, átszöve az országot, és idővel hálózatot alkotnak majd.⁶⁷⁷

1946 augusztusában Tombor miniszter sikertelenségéről, illetve váratlan halálának következményeiről számolt be a HM 51-es ügynök. A Katpol irányítása egyértelműen a volt ellenállók és partizánok kezében összpontosult, és a határőrség tényleges vezetője, Németh vezérkari alezredes alárendeltségébe került. A határövezetben gyakran feltűnt Nyerges és Korondy [*sic!*] őrnagy. Ebben a jelentésben számolt be az ügynök arról, hogy a Némethtől kapott nyílt paranccsal lépte át a magyar–román határt és látogatott Romániába. Visszatérve Budapestre jelentést adott a romániai közhangulatról. Titkos letartóztatásokról és ítéletekről is beszámolt az ügynök, példának okáért megemlíttette Török János⁶⁷⁸ tábornokot, aki a HM ellátási ügyeiért felelt, majd lefokozták, és 3 havi börtönre ítélték.⁶⁷⁹

HM 51 a folyamatos átszervezések ellenére 1947 elejéig küldte a jelentéseit, azonban többször is jelezte, hogy a Katpolon rendkívül gyakran és gyorsan történtek a szervezeti átalakítások, egyesek pedig végleg eltűntek. Éppen ezért próbálkozott a politika világában kapcsolatokat építeni, információkat szerzeni, többek között Szigethy Gyula és Lévai Zoltán képviselőktől.⁶⁸⁰ 1946. november 16-ai jelentésében még arról számolt be, hogy a Budapesti Katonai Parancsnokság egyik főtitkárja, Balogh Iván ezredes a jó barátja, akitől számos információ származik. Így a tiszti állományt ellenőrizte és politikailag megbízható személyekkel (volt partizánokkal, ellenállókkal) töltötte fel. A határőrség létszáma elérte a 15 000 főt. A határőrizetet egyidejűleg a határőrök és a határrendőrség biztosítja. Jelentésében hangsúlyozta, hogy a határrendészet tagjai korruptak, éppen ezért a parancsnokokat gyakran váltják. A határrendőrség és a határőrség között állandó a súrlódás. A Katpol vezetésének bemutatásánál megemlíttette, hogy Kuthy⁶⁸¹ tábornok kompromittálódott, hiszen érintett volt az újvidéki

⁶⁷⁷ ACNSAS I 938510/3 Spionajul maghiar, 87.

⁶⁷⁸ Török János hadtápbiztosító ezredes. 1945 elején a Debrecenben működő HM-ben teljesített szolgálatot mint csoportvezető-helyettes. A 23.473/Eln. II.–1945. számú körrendelettel május 17-én vezérőrnaggyá léptették elő. *Honvédségi Közlöny*, 1945. május 15., 1945/6., 48.

⁶⁷⁹ ACNSAS I 938510/3 Spionajul maghiar, 200–201.

⁶⁸⁰ ACNSAS I 938510/3 Spionajul maghiar, 291.

⁶⁸¹ Kuthy László (1896–1958) hivatásos katona. Részt vett az első világháborúban, csapatszolgálatot teljesített a húszas években, majd a harmincas években a testőrségnél és a HM-ben szolgált. 1938-tól az 5. VKF osztályvezető-helyettese, 1940-től pedig a 2. VKF Osztály defenzív osztályvezető-helyettese. Az Államvédelmi Központ és a 2. VKF Osztály vezetőjeként 1944 áprilisától ő szervezte meg a Faragho Gábor-féle fegyverszüneti delegáció moszkvai útját. A nyilas-hatalomátvételkor letartóztatták, a hadbírótság pedig felmentette, azonban csak 1945

eseményekben. Továbbá jelezte, hogy a Katpol Offenzív Részlege a Veres Pálné utca 1. alá költözött, és vezetői Gát⁶⁸² ezredes és Tarnay⁶⁸³ [sic!] ezredes. Véleménye szerint a SZEB nem tudott erről a szervezeti egységről. Hangsúlyozta, hogy nem tudott részleteket szerezni a Gát ezredes vezette egységről, és nem is állt érdekében.⁶⁸⁴

Az SSI 1946. májusi elemzése a magyar honvédelem helyzetéről a következőket állapította meg: a tisztikar és a csapatok 70-80 százaléka reakciós és a demokrácia ellensége. Politikai szempontból csak a Katpolban lehetett bízni, melynek vezetője, Pálffy ezredes le akart számolni a reakciós tisztikarral, és semlegesíteni akarta a reakciót támogató angol–amerikai politikai ügynökök tevékenységét.

HM 51 jelentése alapján a román szervek újabb személyi változásról értesültek. Nagy Gyula százados eltűnése után, 1946 júniusában Nyerges őrnagyot a határőrizeti szervek parancsnokságára nevezték ki, helyére pedig Korondi őrnagy került. Ez utóbbiról az ügynök jelezte, hogy régi szakember a területen. A Katpol korábbi offenzív hírszerző doktrínája is változott, ezt próbálta elhitetni Korondi százados. Közölte HM 51-gyel, hogy Romániába nem küldenek ügynököket, ugyanis erre szigorú utasítást kaptak. A Romániáért felelős iroda székhelye a Festetics-palotából átkerült a Veress Pálné utca 1. 3. emeletén található Határőrség Parancsnokságára. Az ügynök szerint az iroda új helyszínre költöztetésére azért került sor, mert a korábbi székházba nagyon nehéz volt bejutni (jelentős őrség állt a bejáratnál, és állandó ügyeletes tiszt ellenőrizte a ki- és belépést stb.), míg az új székhelyen az informátorok könnyebben és ellenőrzés nélkül juthattak be. Az 1945. decemberi állapotokhoz képest a Katpol továbbra is a régi magyar rendszer szerint dolgozott, fenntartva a kapcsolatot a Romániába látogató művészekkel és a különféle kulturális vagy gazdasági bizottságokkal. Megfigyelték a Budapesten áthaladó románokat és cseheket, valamint a Román Legáció és Misszió tagjait,

februárjában szabadult. 1945 tavaszán átvették a magyar honvédségbe, áprilisban vezérőrnaggyá, októberben altábornaggyá, 1947-ben pedig vezérezredessé léptették elő. 1946-tól a honvédség felügyelője, 1948-tól nyugdíjazásáig a HM politikai államtitkára volt. 1950-ben az Államvédelmi Hatóság letartóztatta, a Sólyom László és társai ellen indított koncepciós kémperben halálra ítélték, de az ítéletet nem hajtották végre. A forradalom idején szabadult, a szovjet invázió után sem hagyta el az országot, feltételes szabadlábra bocsátását rendszeresen meghosszabbították (1957–1958). Miután visszarendelték büntetése folytatására, öngyilkos lett.

⁶⁸² Gát Zoltán (1900–?) hivatásos hírszerző tiszt. Ludovikát Akadémiát végzett, 1941-ben került a 2. VKF Osztály közigazgatási alcsoportjához. 1943-ban a balkáni alcsoport vezetője lett. 1944-ben, a nyilasuralom alatt eltávolították a hírszerzéstől. 1945 augusztusában a Katpol Hírszerző Részlegének megszervezésével bízták meg. 1945–1946-ban a Hírszerző Osztály vezetője. 1948-tól a Katonapolitikai Főcsoportfőnökség helyettes vezetője. 1949-ben letartóztatták. 1953 novemberében szabadult Kistarcsáról. Később a Magyar Rádiónál dolgozott.

⁶⁸³ Tarnai Endre (1905–?) Ludovikát végzett 1927-ben. 1945 decembere és 1948 decembere között a Katpol hírszerzési osztályán Gát ezredes helyettese. 1949 januárjában a HM-be nevezték ki. 1950 januárjában letartóztatták kémkedésért. Internálták Kistarcsára, és 1953 szeptemberében szabadult.

⁶⁸⁴ ACNSAS I 938510/3 Spionajul maghiar, 306–307.

akikhez megpróbáltak közel kerülni. HM 51 jelentéséből kiderült, hogy az osztály a szomszédos országokból származó információkat továbbra is a Magyarországon mozgó külföldiek kihallgatásával, az ottani országokban tevékenykedő magyar legációk tagjainak jelentésein keresztül szerzi meg hírszerző ügynökök elsősorban erdélyi városokba küldésével, illetve a Romániába gyakran utazó üzletemberek, csempészek, művészek és sportolók hírszerzési célú felhasználásával.

A HM 51-es ügynök a Katpol mellett az új politikai rendőrségről, a Magyar Államrendőrség Államvédelmi Osztályáról (ÁVO) is jelentett. Először 1946 augusztusában említette az Andrassy úti politikai rendőrséget, ahol „hagyományos” reakció-, háborúsbűnös-ellenes tevékenysége mellett Farkas Mihály irányításával Dékán és Décsi őrnagyok a Kémelhárító Részleget vezették. Az ügynök jelentése szerint az 1946 tavaszán a Katpolnál bekövetkezett átszervezés után a politikai rendőrségen, a PRO-n is változás történt, ezt tükrözte az 1946. szeptember 23-án Bukarestbe küldött jelentése:

„A Magyar Hírszerző Szolgálat [az ügynök a titkosszolgálati szerve(ke)t ezzel a megnevezéssel illette – *a szerző megjegyzése*] legutóbbi átszervezésével lerakták egy kémelhárítási defenzív osztály alapjait a magyar politikai rendőrségen belül. A Kémelhárító Osztályt Dékány [*sic!*] őrnagy, Décsi őrnagy és Sándor hadnagy vezetik, székhelye az Andrassy u. 60. sz. alatt van. Rendkívül széles körű, angol, román, jugoszláv és cseh vonalon tevékenykedve. Számos ügynökkel és informátorral rendelkeznek. Az eddig megtudottak szerint a tevékenység még nem zajlik komolyan, az ügyeket provokátor ügynökökkel »gyártva«, melyeket nem vizsgálnak meg eléggé, a letartóztatásokat pedig különféle és komolytalan okokra hivatkozva hajtják végre. Megfigyelés alatt tartott egyéneket hetekre bezárnak kihallgatás nélkül, ha pedig nincs elég bizonyíték, akkor újra internálják őket. Különböző hírek szerint a börtöneikben kritikán aluli a bánásmód, az élelem és az elszállásolás. A foglyokat teljesen elszigetelik a kinti világtól, sem a rokonok, sem az ügyvédek nem kaphatnak semmilyen felvilágosítást. Ugyanakkor sikerült megtudni, hogy létrehoztak egy kiterjedt karterektárt Romániával és Csehszlovákiával kapcsolatosan.”⁶⁸⁵

Ahogy csökkent az információszerzés lehetősége a Katpolt illetően, úgy látványosan növekedett a Külügyminisztériumot tekintve. Tehette ezt, hiszen Budapesten Forray [*sic!*]

⁶⁸⁵ ACNSAS I 938510/3 Spionajul maghiar, 248–249.

Tibor⁶⁸⁶ külügyminisztériumi titkárral lakott együtt, és rajta keresztül alkalma volt naponta elolvasni a külföldi sajtószemlét, melyet a külügyminiszter számára készítettek. Az ügynök Forrai tudomása nélkül szerzett meg néhányat ezekből a magyarországi helyzetről szóló beszámolókból, és küldte el Bukarestbe a román hírszerzésnek⁶⁸⁷. A Külügyminisztériumból származó adatok főleg belföldi és nemzetközi sajtóelemzések, illetve olyan hangulatjelentések, amelyek Nagy Ferenc miniszterelnök elsősorban diplomáciai tevékenységének hatását ismertették.

Konkrét ügyekben tevékenykedő külügyeseket jellemzett, például kiket készül kiküldeni a minisztérium Bukarestbe. Erdélyi vonalon következetesen jelezte, hogy milyen információkat küldenek az anyaországba, és kik azok a kulcsfigurák, akik ezeket az anyagokat, adatokat feldolgozzák. Így a Kertész István vezette béke-előkészítő bizottság szakértőire, többek között Demeter Bélára⁶⁸⁸, Teleky [*sic!*] Gézára⁶⁸⁹ is felhívta a figyelmet, nevezettek 1946 első felében intenzíven dolgoztak, hiszen politikai színezettől függetlenül minden pártot megkerestek, hogy támogassák a kormány területi igényeit tartalmazó elképzeléseket. HM 51 részletesen bemutatta a magyar külügy tárgyalási stratégiáját területi kérdésben.⁶⁹⁰

Az ügynöki beépülés mellett alapos és szisztematikus magyar és nemzetközi sajtófigyelést folytattak azzal a céllal, hogy a magyar belpolitikában végbemenő változásokat, azaz minden pártnak és pártvezetőnek a programját és szándékát a legrészletesebben megismerjék. A nemzetközi sajtóból pedig Magyarország diplomáciai és propagandatevékenységét követték, valamint mindezek hatását a nyugati államokra és főleg a nagyhatalmakra, Franciaországra, Amerikára, Angliára.

⁶⁸⁶ Forrai Tibor (1917–2009) jogász, a Külügyminisztérium dolgozója. A második világháború alatt a bukaresti legáció kulturális ügyekért felelős munkatársa. 1945-től a Külügyminisztériumban sajtóelőadó, 1946 márciusától a lakosságcsereüggyel foglalkozó minisztériumi csoport tagja volt.

⁶⁸⁷ ACNSAS I 938510/3 Spionajul maghiar, 179.

⁶⁸⁸ Demeter Béla (1910–1952) újságíró, politikus. Bukarestben tanult a Közigazgatási Főiskolán. Kolozsváron kezdte újságírói pályáját. Többek között munkatársa volt a *Keleti Újság*, *Erdélyi Fiatalok*, *Erdélyi Gazda*, *Esti Lapok* című újságoknak. Vezetőségi tagja volt a Magyar Népközösség és az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület vezetésének. A béke-előkészítő csoport szakértőjeként a magyar kormány alkalmazásában erdélyi kapcsolatait felhasználva gyűjtött adatok és készített elemzéseket. 1947 márciusában a magyar hatóságok letartóztatták. 1951-ben Magyarország átadta a román hatóságoknak. 1952-ben börtönben halt meg.

⁶⁸⁹ Teleki Géza (1911–1983) földrajztudós, egyetemi tanár, politikus. Bécsben szerzett diplomát, majd 1936-ban doktorált. 1940-től 1944-ig Kolozsváron, a Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetemen egyetemi tanár. Az 1944 szeptemberében Moszkvába kiutazó, Faragho Gábor vezérezredes vezette fegyverszüneti delegáció tagja. 1944 decemberében a debreceni Ideiglenes Nemzeti Kormány vallás- és közoktatásügyi minisztere. 1945 novemberében lemondott, majd a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen tanított. Részt vett a béke-előkészítő csoport munkájában. 1948-ban Amerikába disszidált.

⁶⁹⁰ I 938510/3 Spionajul maghiar, 171.

Az ügynöki jelentések alapján a román szolgálatok arra a következtetésre jutottak, hogy Magyarország külpolitikájában újra a nyílt revizionizmus került előtérbe, főleg a moszkvai miniszteri látogatás nyomán, ahonnan bizonyos, állítólagos szovjet ígéretekkel felbátorodva érkeztek vissza, területi követeléseket támasztva Romániával szemben. A baloldali munkáspártok, az eddigi programjukkal ellentétben és a tömegek hangulatának nyomására, magukévá tették a területi követeléseket. A magyarországi közvélemény többségében jobboldali és reakciós. Az angol–amerikai missziók tagjai, akárcsak egész Délkelet-Európában, szinte mindnyájan jobboldaliak, és erőteljesen támogatják a magyar reakciót. A reakció élén a katolikus papság áll, jelentős támogatást nyújtva a magyar revizionista tézisnek. A magyarok intenzív propagandát folytatnak külföldön, ami nem különbözik a múltbéliétől, amikor a reakciós kormányok mindenfelé a Magyarországgal szembeni igazságtalanságról beszéltek, határaik felülvizsgálatát kérve.

HM 51 beszámolt arról is, hogy Nagy Ferenc miniszterelnök hamarosan Londonba és Washingtonba látogat. A magyar újságírói körökben, mint ahogy az itteni angolbarát körökben lévő források is, arról beszélnek, hogy miközben a kormányt a belpolitikai kérdések foglalkoztatják, az „okosabb” magyarok külföldön dolgoznak, hogy előkészítsék a terepet a békekonferencia számára, és helyet kapjanak a tárgyalóasztalnál, mely lehetővé teszi majd számukra, hogy bizonyos előnyöket szerezzenek. Miután a magyar miniszterek visszatértek Moszkvából, a magyar politikai körökben az a hír terjedt el, hogy Sztálin generalisszimusz teljes mértékben megértette a magyar békecélokat, és határozott ígéretet tett arra, hogy komoly határkiigazítást remélhetnek Romániával szemben. Egy nagyjából 13 000 km²-es terület visszaszolgáltatására számítanak Arad, Nagyvárad és Szatmárnémeti városokkal. Ami a székelységet illeti, a békekonferencián a régió autonómiáját fogják kérni, és ennek érdekében Budapesten azonnal létre is jött egy ad hoc Erdélyi Bizottság (elképzelhető, hogy e bizottság tagjai között nincs egyetlen erdélyi sem, mert még nem hoztak nyilvánosságra egyetlen nevet sem), mely egy memorandumot terjesztett a békekonferencia, illetve a külügyminiszterek elé. A magyar Külügyminisztérium a revizionista propaganda táplálása érdekében a sajtóigazgatóságán keresztül a külföldi sajtóban, főleg a *Curierul Parisian* (Párizsi Kurír) és a *Washington Post* újságban jelentet meg cikkeket, melyeket aztán a budapesti sajtó idéz és

kommentál. A magyar reményeket bátorította John Haire⁶⁹¹ és más brit képviselők budapesti látogatása is, akik a magyar bankettek végén kijelentették, hogy nem lesz újabb Trianon.⁶⁹²

Nagy Ferenc miniszterelnök londoni és washingtoni látogatásai sikertelenül zárultak⁶⁹³. Az SSI 1946. június 14-ei összesítő elemzése szerint a szövetséges missziókkal közvetlen kapcsolatban álló külföldi újságírók fiaskóként mutatták be a magyar diplomaták külföldi akcióját. A brit és az amerikai szövetségesek arról biztosították a magyar felet, hogy pénzügyi támogatást fognak kapni tőlük, de nem tesznek lehetővé számukra határmódosítást Románia felé. Ezzel szemben a magyarok biztosítékokat kaptak arra, hogy a békekonferencián szóba fog kerülni egy lakosságcsere lehetősége. Az ígért előnyökért cserébe a magyaroknak véglegesen át kellene állniuk az angol–amerikai táborba, egy olyan tézist támogatva, mely némileg szembemegy az oroszokéval. Azt, hogy a magyarok segínyt fognak kapni a szövetségesektől, egyes körök úgy mutatják be, hogy ezzel összehasonlítva mi elég rosszul jártunk, mert bár a háború utolsó szakaszában Amerika szövetségesi voltunk, nem tudtunk elérni sem hitelt, de még egy képviselőt sem Washingtonban. A magyar államférfiak amerikai látogatását – romániai amerikai körök elmondása szerint – Károlyi Mihály gróf segítette elő azoknak a barátainak a segítségével, akiket még száműzetése idején szerzett. Ezenkívül Károlyi gróf új külföldi „küldetéséről” beszélnek, melynek ki kellene egészítenie Nagy Ferenc miniszterelnök kudarcra végződött utazását. Minderre a szövetségesek által adott azon biztosítékok nyomán kerülne sor, hogy kedvezően fogadják majd a magyar tézist, mely olyan kérdéseket tartalmaz, melyeket eddig még nem árultak el magyar diplomáciai titokként kezelve. Ennek alapján úgy gondolják, hogy Nagy Ferenc többek között azt kérte, hogy Magyarország is szerepeljen azon nemzetek között, melyek ellenőrizni fogják a Dunát. A román hírszerzés a megszerzett információk alapján arra következtetett, hogy a szövetségesek bátorítása miatt függesztették fel átmenetileg a Csehszlovákiával folyamatban lévő tárgyalásokat.

HM 51 a politikai információk terén heti rendszerességgel adott anyagokat a román hírszerzésnek. Magyar diplomáciai körökből származó hírek szerint a Nagy Ferenc kormányfő

⁶⁹¹ Báró John Edwin Haire (1908–1966) a brit Munkáspárt politikusa. A belfasti Queen's Universityn szerzett bölcsészdiplomát 1931-ben. 1939. június 30-án feleségül vette Kemény Susanne Elizabethet. A második világháborúban a Királyi Légierőnél harcolt, századosi rendfokozatig vitte. Az 1945-ös általános választásokon Wycombe parlamenti képviselőjévé választották. 1951-ig volt képviselő a Munkáspárt színeiben.

⁶⁹² ACNSAS I 938510 1. Spionajul maghiar, 260–261.

⁶⁹³ 1946 júniusában – egy moszkvai és egy washingtoni látogatást követően – magyar kormányküldöttség utazott Londonba Nagy Ferenc miniszterelnök vezetésével. A delegáció tagjai megbeszéléseket folytattak Clement Attlee miniszterelnökkel, több külügyi tisztviselővel, valamint a brit kereskedelmi minisztérium képviselőivel. Párizsban Bevin külügyminiszterrel is találkoztak. A megbeszélések (melyeket magyar és brit levéltári források alapján részletesen bemutatunk) nem sok eredménnyel jártak: a magyar–csehszlovák határ módosítását a britek egyértelműen elutasították, a magyar–román határkérdéssel kapcsolatban pedig kétoldalú tárgyalásokat javasoltak.

által vezetett magyar diplomaták washingtoni, londoni és párizsi körútjukról történt visszatérése után változás volt érzékelhető Magyarország egész külpolitikájában, különösen a Romániával és Csehszlovákiával fenntartott kapcsolatokban. Ügynöki úton, diplomáciai körökből szerzett információk szerint a magyar kormányzat döntött arról, hogy Csehszlovákia ellen kampányt készítenek elő, ezért szakadt meg a tárgyalás a magyar és a csehszlovák kormány között a lakosságcsereéről. Hasonló kampányt tervez a magyar kormány Románia ellen, melynek nemcsak Erdély lesz a célja, hanem bármilyen politikai ügy, amely árthat a Romániában regnáló Groza-kormánynak. A román kémelhárítás e magyar kampány gyakorlati megvalósulását a román ellenzéki újságokban megjelent cikkek tendenciózus feldolgozásában látta, hiszen olyan cikkeket gyűjtöttek a bukaresti magyar diplomaták, amelyek a Groza-kormányt támadták, és rámutattak a gyengeségeire. Ügynöki jelentés készült arról, hogy a bukaresti magyar diplomaták Ralea⁶⁹⁴ miniszter azon fényképét vágta ki a *Dreptatea* újságból, melyen korábban megtekintette egy hitlerista század felvonulását. A román kémelhárítás értelmezésében ezek a sajtókivágások kommentárokkal és beszámolókkal ellátva biztosítják majd a szükséges adatokat és bizonyítékokat a külföldnek, hogy milyen a román kormányzat. A román szakszolgálati elemzés szerint ez valójában magyar propagandaművelet, melynek nyomán a magyar fél arra számít, hogy a két téma: Erdély földrajzi és politikai megfontolások alapján kezelt határa, valamint a Groza-kormány „gyengeségei” a magyar ügyet szolgálják majd.

Angol és amerikai diplomáciai körökből származó információk szerint a magyar diplomácia sokkal jobban dolgozik, mint a román, ami nehéz helyzetbe fogja hozni Romániát a párizsi békekonferencián. Egy brit politikai képviselő, Holman⁶⁹⁵ erdélyi látogatásával kapcsolatosan a román hírszerzés azt a következtetést vonta le, hogy a tíznapos látogatásnak a következő kérdések tanulmányozása volt a célja. a) Az erdélyi szászok hozzáállása; Románia vagy Magyarország iránt tanúsítanak szimpátiát? b) A magyar befolyás Erdélyben. c) A román hatás Erdélyben. Holman vizsgálatának eredményeit azonnal jelentette Londonnak.

⁶⁹⁴ Mihai Ralea (1896–1964) filozófus, jogász, politikus. 1938-ig a jászvásári egyetemen tanított, majd a Bukaresti Egyetemen folytatta tanári pályáját. 1948-ban a Román Akadémia tagja lett. Baloldali korporativista politikusként 1938 és 1940 között a Munkaügyi, majd 1945-től a Kulturális Minisztériumot vezette. 1946-tól 1948-ig washingtoni román követ. 1948-tól 1952-ig képviselő, később Romániát képviseli az UNESCO-ban.

⁶⁹⁵ Adrian Holman (1895–1974) 1920-ban kezdte diplomáciai pályáját III. titkárként. Másodfokú titkári beosztásban Brüsszelben szolgálta a brit koronát, később Rómában, Párizsban folytatta diplomáciai tevékenységét. 1931-től 1935-ig pekingi követségi titkár, majd 1939-től újból Európában, Hágában teljesített szolgálatot. A háború alatt előbb Bagdadban, majd 1942-ben Teheránban tanácsadó. 1944-ben párizsi nagykövet. 1946–1947-ben politikai kiküldött Romániában, majd 1949-ig nagykövet. 1949-től már Kubában, utolsó állomáshelyén vezette a nagykövetséget 1954-ig.

Rendkívüli gondot jelentett a román elhárítás számára, hogy a budapesti újságok jelentős része bejutott Erdélybe. Így a *Népszava*, a Magyarországi Szociáldemokrata Párt szócsöve 1946. június 6-ai, 126. számában – mely példányból a román hatóságok kicenzúráztak egy cikket az utolsó oldalról – az első oldalán a következőket közli: „Az angol rádióadó az angol parlamentben Erdély kérdésével kapcsolatosan elhangzott beszédekkel foglalkozott és részleteket közölt. A felszólaló képviselők egyetértettek abban, hogy bizonyos erdélyi területeken kizárólag magyarok élnek, és lépéseket kellene tenni, hogy ezek a tisztán magyarok által lakott területek ne kerüljenek más nemzetiség uralma alá. Az egyik interpellációban megállapították, hogy a békekonferencia döntése szerint másfél millió magyar kerülne Romániához, míg Magyarországon csak 40 000 román maradna.”

Hasonló cikkek szinte naponta jelennek meg a magyarországi újságokban, és ezeket különösen Kolozsváron terjesztik, a cenzúra pedig szemet huny felette. A romániai magyar újságírók egyetlen tömböt alkotnak az információszerzést tekintve, mindezeket az információkat aztán átadják Markham amerikai újságírónak, hogy ő terjessze őket. A Markhamhoz legközelebb álló körhöz tartozók közül megemlíjük Juhász Sári asszonyt és Éva nevű lányát, aki a fő informátor, ő tartja a kapcsolatot az amerikai újságíró és a többi informátor között. Rajtuk kívül Ferencz Róza és Rapp Karoly evangélikus pap.⁶⁹⁶

A román hírszerző szolgálat feltárta a magyar kormányzat nemzetközi lobbitevékenységének – a tájékoztatási és a befolyásolási műveletek tartalmi elemei mellett – kivitelezési módját is. Így a magyar Külügyminisztérium a külföldön folytatott propaganda fokozása érdekében több nyelven kiadott egy *Új Magyarország* című folyóiratot. Ennek első száma 1946. április 15-én jelent meg, az angol nyelvű változat címe pedig: *New Hungary a Fortnightly Review for South-Eastern Europe*. Terjesztése az Egyesült Államokban és Magyarországon képviselettel rendelkező Joseph Eddy Kereskedelmi Ügynökségen keresztül történt, melynek állandó címe Amerikában: P. O. Box 343 Pocahontas, Virginia, Magyarországon pedig Budapest VI., Vörösmarty utca 31.

A román hírszerzés azt is jelezte összefoglaló elemzésében, hogy az angol és az orosz nyelvű változat teljesen különbözik egymástól, mindegyiket úgy szerkesztették, hogy a legjobban megfeleljen az adott országnak. Ez azt mutatja, hogy nem az eredeti változat többnyelvű

⁶⁹⁶ ACNSAS I 938510 1. Spionajul maghiar, 278.

fordításáról volt szó, hanem egy szinte teljesen eltérő szerkesztésről minden egyes országra, ahol az elérni kívánt cél érdekében terjeszteni kívánták.

A hírszerző vonalán begyűjtött információk, jelesül az, hogy Románia területén idegen állampolgárok tevékenykedtek, azonnal bekerültek az összefoglaló jelentésekbe, és a korabeli politikai vezetés asztalán landoltak. Így az is, hogy Teleki Ádám, az erdélyi magyarság egyik vezető politikusa kapcsolatba került Mark Ethridge⁶⁹⁷ amerikai újságíróval, akinek egy magyar nyelvű feljegyzést adott át, amely eltérő álláspontot fogalmazott meg az erdélyi magyarok helyzetéről, mint amit a kommunista Magyar Népi Szövetség hirdetett, vagyis amit a magyarok Románia keretein belül szeretnének élni. Az átadott emlékeztető mellé Teleki Ádám csatolt egy 1000 oldalas, angol nyelvű jegyzőkönyvet, amelyben részletesen kifejtve mutatják be az erdélyi magyarság helyzetét, és azt is, hogy Románia mint államszervezet képtelen biztosítani a 2 milliós erdélyi magyarság jogait. Teleki Ádám ugyancsak kapcsolatban állt Markham Reuben⁶⁹⁸ amerikai újságíróval, aki az OSS embereként tartotta vele a kapcsolatot. Reuben szervezte meg Ethridge és Teleki találkozását Budapesten. Ugyancsak Markham volt az, aki Budapestre vitte Teleki jelentéseit.⁶⁹⁹ Az SSI 1946. márciusi tájékoztató jelentése szerint a Magyar Ellenállási Mozgalom (MEM) kapcsolatban áll az Intelligence Service balkáni irodájával. Azt is megállapították, hogy az Intelligence Service támogatta és felügyelte a MEM tevékenységét. A román hírszerzés megalapozott bizonyítékokkal bírt arról, hogy a MEM Erdély területének jelentős részét lefedte. Ugyancsak az amerikai titkosszolgálatok – propagandaműveletei mellett – beavatkozását látták a kézdivásárhelyi Szovjet hősök emlékművének felrobbantásában, illetve más szabotázsakciók mögött.⁷⁰⁰ A MEM központja Kolozsvárt volt, illetve a Bolyai Egyetem is fontos szerepet játszott ebben a mozgalomban.

Az SSI hírszerző és kémelhárító szervezet is volt egyben, így a bukaresti magyar diplomáciai misszió tagjainak, azaz a diplomatáknak a szoros ellenőrzését végezte (figyelés, követés, ügynöki beépülés) az SSI Kémelhárító Részlegének II. Irodája. Vezetője 1946-ban Gheorghe Evulescu volt, akinek vezetésével az SSI Kémelhárító Részlege arra törekedett, hogy felfedje a

⁶⁹⁷ Mark Ethridge amerikai újságíró, akit James Byrne, az amerikai titkosszolgálatokat is felügyelő államtitkár küldött Romániába és Bulgáriába, hogy mérje fel a kialakult helyzetet. Ethridge jelentése a két államról Ulrich Burger kötetében – *Misiunea Ethridge* [Az Ethridge-misszió]. *România liberă*. Aldine, 2001 – olvasható.

⁶⁹⁸ Markham Reuben (1887–1949) amerikai újságíró. 1927-től haláláig a *Christian Science Monitor* előbb balkáni, majd közép-európai tudósítója lett. Amerika belépésével a második világháborúba Reuben az OWI (United States Office of War Information) Balkánért felelős igazgatóhelyetteseként hírszerző tevékenységet folytatott. A háború befejeztével a *Christian Science Monitor* munkatársaként tért vissza Bulgáriába és Romániába. 1946-ban kitiltották Romániából. Haláláig harcolt a kommunizmus ellen.

⁶⁹⁹ I 938510/1 Spionajul maghiar, 1946. febr. 26. *Bulletin*, 229–230.

⁷⁰⁰i. m., 237–238.

magyar külügyesek erdélyi kapcsolatait. Erre számos ügynököt alkalmaztak, HB 21 Kurkó Gyárfás mellett is tevékenykedett, és rendszeresen jelentette, hogy nevezett mikor lép kapcsolatba Gyallay Pap Domokossal és Keresztes Zoltánnal. Ugyancsak alkalmaztak a diplomaták közé beépített ügynököt is. Az L. M. 63 fedőnevű ügynök rendszeresen jelentette, hogy ki és mikor távozik vagy érkezik a misszióba, illetve mit és mikor szállít. L. M. 63-nak köszönhetően tudta az SSI, hogy Gyallay Papp Domokos a királyi palota mellett, az Athénée Palace szállóban lakott, ahol állandó telefonlehallgatással tisztában voltak a magyar külügyér tevékenységével, így 1946 elején többek között hadifogolyügyekben járt el. Így szerzett tudomást 1946 februárjában az SSI Kémelhárító Részlege arról, hogy Gyárfás László a magyar hírszerző szervektől futár útján olyan utasításokat kapott, hogy a konspirált lakásokat csak rendkívüli esetekben használják, és csupán diszkrét, megbízható személyekkel mehetnek K-lakásba. Továbbá arra is utasítást kapott, hogy irodáját és lakását a legáció épületében foglalja el, illetve minden más diplomáciai alkalmazott is a legáció épületét vegye igénybe lakhatáshoz és irodai munkához, elkerülve a román rendőri szervek beavatkozását és főleg ellenőrzését. Minden fontosabb munkatársa, Gyallay Papp Domokos, Keresztes Zoltán is hasonlóképpen járjanak el – szólt az utasítás. Derítsék fel a lehetséges hálózati személyeket, és ez főleg kereskedelmi fedésben történjék. Alapos ellenőrzés után használják az újságírókat információszerzésre.

A bukaresti magyar diplomáciai misszió tagjainál – szoros figyelemmel – a legkisebb változásról is pontos képet adott az SSI vezetésének, így tudták, hogy 1946. február 13-án megérkezett Budapestről Ferenc Lajos konzulhelyettes a feleségével, Gyöngyössy István követségi tanácsos és felesége február 20-án, Nékám Sándor konzul február 22-én. A titkosszolgálati feldolgozás kiterjedt a magyar külügyesek Románián belüli tevékenységére is, így mozgásukat szorosan követték, és pontosan feltérképezték tevékenységüket. Így a magyar diplomáciai gépkocsi február első–második hetében Kolozsvár–Marosvásárhely–Kolozsvár, illetve Kolozsvár–Gyulafehérvár–Brassó útvonalakon közlekedett. Ügynöki tájékoztatás alapján a román illetékes szervek megállapították, hogy ezekben a városokban Budapestről küldött megbízható személyek hálózatépítő munkát végeztek. A román szervek bizonyítékokat gyűjtöttek arról, hogy a magyar misszió tagjai (pl. Gyárfás László) kapcsolatot tartottak amerikai diplomatákkal. Az említett forrás szerint az amerikaiak pénzügyileg is támogatták a magyar titkosszolgálatokat. A magyar szolgálatok technikai feltételek (1945-ben még nem létezett szabályozott diplomáciai képviselő Bukarestben, így a diplomáciai fedés sem) hiányában és a pénzügyi források szűkössége mellett is fontosnak tartották a hálózat- és a kapcsolatépítést, hiszen az Európában

szerveződő amerikai titkosszolgálatok a kölcsönösség elvén támogatni fogják a magyar szolgálatokat – érveltek a román hírszerzés elemzői.

Az állandó román titkosszolgálati ellenőrzés nemcsak a magyar diplomácia tevékenységét, hanem az erdélyi magyar politika régi és új vezetőit is megfigyelte, akiket irredenta minősítéssel dolgoztak fel. Az SSI kémelhárításának HM 62 fedőnevű ügynökén keresztül pontos képet kaptak az erdélyi magyar társadalom politikai szerveződéséről, mozgalmakról és tevékenységükről. Így Kolozsváron három politikai elképzelés szerint tömörültek. Az első és legfontosabb csoportba tartoztak az autonomisták. Ezt az elképzelést támogatták a kolozsvári szellemi vezetők, az iskolák és az egyházak. Céljuk egy Kolozsvár fővárosú, független Erdélyi Köztársaság. A másik ilyen szerveződés volt a Magyar Népi Szövetség. Ez a szervezet a román államhoz lojális politikát folytatott, de nem bírta a tömegek bizalmát, vezetőit pedig a magyar érdekek elárulóiként gyalázta a másik két csoport, az autonomisták és az irredenták tagjai. Az irredenták elszigetelt társaság, amely igyekezett zavart és aggodalmat kelteni a román lakosságon belül. Az ügynök szerint ezek a körök olyan térképeket terjesztettek, melyeken „pontosan” ábrázolták Románia jövőbeni határát. Szintén ezek a körök olyan Közép-Európa-térképeket is terjesztettek Kolozsváron, melyekről azt állítják, hogy másolataik megjelentek az angol *Times*ban 1946. január 10-én. A román kémelhárítás e területeken beépített ügynökei révén a román vezetés tevékenységének, döntéseinek hatását is nyomon követte, majd központi tájékoztatókba sűrítve kerültek a minisztertanács asztalára, pontosabban annak főtitkárához, a kommunista Bodnarenko kezébe. A román szervek tudtak arról, hogy a misszió tagjai már várják, hogy rendeződjön a helyzetük, és teljes jogú diplomáciai képviselő legyenek. A román titkosszolgálatok kiemelten figyelték a román politikai vezetés számára rendkívül fontos témát, a párizsi békeszerződés előkészítésével kapcsolatos tevékenységeket. Így Nékám Sándorral és Gyallay Pap Domokossal együtt 1946 márciusában Budapestről furgonnal szállították a bukaresti legációra a békekonferenciával kapcsolatos propagandaanyagot, illetve egy rádióállomás alkatrészeit.

1945 és 1947 között a legtriviálisabb kulturális tevékenység is kockázatosnak tűnt a román kémszervek szemében. 1946 márciusában a Művelődési Minisztérium magas rangú tisztviselői és művészek érkeztek Budapestről Nagyváradon keresztül Bukarestbe, hogy szorosabba fűzzék a magyar–román kulturális kapcsolatokat. Petru Groza támogatását bírva a Nemzetiségi Minisztériumból Suciú főtitkár fogadta a küldöttséget. A három napig tartó rendezvénysorozat a Román–Magyar Egyesület szervezésében zajlott. A román hírszerző szervek értékelése alapján 1946 tavaszán magyar „művészek” igazi inváziója hatolt az országba és a román

fővárosba. Továbbá arra a következtetésre jutottak, hogy a nem hivatalos együttesek mellett olyanok is érkeztek, akik bárokban, kabarékban, színházakban vállaltak munkát. A hírszerző elemzők szerint ők nem egyebek, mint egy magyar „kémtenyészet”, melyet a magyar hírszerzés nagyon ügyesen kihasznál, és a megfelelő időben teljes mértékben fel fog használni. A román fővárost és a vidéket tömegével ellepő gyanús emberek a magyar „irredentizmus” ügynökei, állapítja meg a havonta készített román hírszerzési összefoglaló. Ennek a magyar hírszerző szerveknek tulajdonított tevékenységnek csak egyetlen célja lehet, állapítja meg a román elemzés, hogy e művészek „a hangulatot készítik elő egész Erdélyben, hogy sor kerülhessen arra a »népszavazásra«, melyet a magyarok majd a békekonferenciától kérni fognak”.

A magyar diplomaták utazásait – bármilyen közlekedési eszközzel indultak – szoros figyelemmel követték, és dokumentálták erdélyi tevékenységüket. Így 1946 áprilisában Brassóban Nékám és Gyallay találkozott Vasvári Pál katolikus esperessel, Csia Pál református és Nikodémusz Károly evangélikus lelkésszel, és egyeztettek a Barssó megyei magyar közösségek sorsáról. Így az erdélyi felekezeti közösségek állapotáról, hangulatáról, a front átvonulása után keletkezett károkról, az új román impérium okozta hátrányokról gyűjtött adatok a magyar diplomácia megbízottjain, illetve más csatornákon keresztül Budapestre juttatását mind-mind dokumentálták a román kémelhárító szervek. Természetesen az sem kerülte el a figyelmüket, hogy e közösségek elégedetlenek a Magyar Népi Szövetség politikájával, illetve nem támogatják a közelgő választáson. 1946 áprilisában Gyöngyössy István repülővel Aradra, a Nékám házaspár nem diplomáciai személykocsival Brassóba látogatott. Az SSI kémelhárítása megszerezte a Budapestről a bukaresti legációra érkező magas rangú diplomaták tájékoztató tevékenységének tartalmi elemeit is. Így Sebestyén Pál miniszteri tanácsos 1946. április 26-ai megbeszélésén elhangzott, hogy a nemrég Moszkvában járt, Nagy Ferenc vezette küldöttség megtárgyalta Erdély és a nyugati határok kérdését, illetve az erdélyi magyar nemzetiség helyzetét.

Az SSI tevékenységének egyik jellemzője az Erdélyben folytatott diplomáciai tevékenység, illetve az erdélyi magyar társadalom önszerveződő folyamatainak kémtevékenységként való beállítása. A párizsi békekonferencia Erdély határaival kapcsolatos tárgyalásai iránt érdeklődő erdélyi magyarok rendkívüli éberségre készítették az SSI-t. Az SSI vezetése, illetve a román politikai vezetés a kémelhárító/hírszerző tevékenység nyomán teljesen sajátos képet alakított ki. Az erdélyi szervezetekbe, egyházakba beépült ügynökök jelentései alapján a román titkosszolgálati elemzés szerint az önálló Erdélyről szóló propagandát elsősorban olyan római katolikus papok folytatták, akik kapcsolatban álltak olyan irredenta elemekkel, melyek az előző

rezsimben vezető helyzetben voltak a Magyar Népközösségben, és jelenleg az MNSZ tagjai. Az erdélyi helyzet valós megismertetése érdekében folytatott intenzív adatgyűjtés eredményeit a békekonferencián szeretnék felhasználni, és ez a korabeli román szolgálatok olvasatában a román állam elleni tevékenységnek számított. Ebben akcióban elsősorban értelmiségiek vettek részt. Az SSI Kémelhárító Igazgatóságára érkezett ügynöki adatok szerint Teleki Ádám grófn kívül főleg dr. Ungváry Sándor professzor volt az adatgyűjtő akció vezetője, aki Kolozsváron, a Kogălniceanu u. 7.-ben alatt lakott. Az Ungváry vezette Magyar Ellenállási Mozgalom tagjainak különösen az volt a feladatuk, hogy szünet nélkül figyeljék a román hatóságok magyarokkal szembeni viselkedését, adatokat szerezzenek és gyűjtsenek minden magyarellenes akcióról, ezeket pedig küldjék Budapestre. Ott aztán feldolgozzák ezt az anyagot, és annak bizonyítására használják fel, hogy a román állam nem képes és nem is szándékozik biztosítani a nagyhatalmak által előírt jogokat. Az információs anyagok összegyűjtése a legnagyobb titokban történt. A kémelhárítás szerint ebben az adatgyűjtésben a magyar egyházaknak, a tanári karnak, a magyar ifjúságnak, valamint azoknak a személyeknek volt döntő szerepük, akiknek a diszkréciójához és megbízhatóságához nem férhetett kétség. A Romániában és természetesen az SSI-ben is hatalomra jutó kommunisták nyelvezetében e szervezet tagjai mindannyian reakciók voltak. 1946 májusáig az SSI kémelhárító szervezete nagyjából 60 személyt azonosított, akik Ungváry akciójában tevékenykedtek. HM 51-es ügynök jelentette a központnak a szervezet vezetőinek nevét is: dr. Sárly István, Vencel Béla, dr. Csögör Lajos, dr. Pásztay Géza, dr. Nemes István, dr. Nagy Géza, dr. Szenczey László, dr. Demeter Jenő stb. HM 51 hangsúlyozta, hogy a szervezet fegyver- és lőszerraktárakkal rendelkezik.

HM 51 jelentései a Katpol rövid ismertetése mellett részletes magyar belpolitikai, diplomáciai értékeléseket tartalmaztak. Az eddig említett hálózatoktól beszerzett, a béke-előkészítés kapcsán megtett intézkedésekről, továbbá a magyar diplomáciai képviselő tagjaitól ügynöki úton megszerzett információkat összevetették az angolszász és egyéb nyugati missziókból és követségekről operatív módon begyűjtött hírekkel. Az így összeállított hírszerzési összefoglalókból a román politikai vezetés bizonyosságot nyert arról, hogy a magyar kormány egy memorandumot mutatott be a budapesti angol és amerikai politikai képviselőknek, melyben a Romániával és Jugoszláviával meglévő határ kiigazítását kérik, valamint bizonyos kárpótlást Csehszlovákiától az átengedett területekért.

Ezt a memorandumot diszkréten kezelték, nem hozták a közvélemény tudomására, és a párizsi békekonferencián sem vetették fel. A Brit Misszió hangsúlyozták a magyar kormány ezen akciójával kapcsolatban, hogy míg a román kormány „udvarol a magyaroknak”, nagy

engedményeket téve nekik és segítve őket, Budapest titokban áskálódik, közvetlenül Londonhoz és Washingtonhoz fordul, miután Moszkvától nem sikerült elérni a várt eredményeket. Egy Romániáról szóló vita során Kendall konzul a Brit Legációról kijelentette, hogy a magyar kormány által a négy külügyminiszter elé terjesztett memorandumból a Magyarország és Románia közötti határokról a következők derülnek ki. A magyar kormány kész elismerni a Romániával meglévő határokat, ahogy azok 1939-ben léteztek, azzal a feltétellel, hogy Erdélynek adjanak autonóm státuszt. Ezen álláspont szerint a memorandum egy magyarokból álló kormány felállítását javasolja Marosvásárhely székhellyel, mely az erdélyi magyarok minden kérdésével foglalkozna. Ez a tartomány csak politikai szempontból függne a központi, bukaresti román kormánytól. A fentebb említett körökben megjegyezték, hogy ezt a javaslatot a magyar kormány a moszkvai látogatás után tette, és állítólag a Szovjetunió támogatta.

Magyarország és Románia titkosszolgálati viszonyának változását jelezte az a történelmi pillanat, amikor a sikeres együttműködésre hivatkozással a román honvédelmi ügyminiszter javaslatára I. Mihály román király Pálffy György vezérőrnagynak és Németh Dezső vezérkari ezredesnek magas rangú állami kitüntetést adományozott, és további három magyar tisztet is kitüntetett 1947 októberében.

A Magyar–Román Kereskedelmi Kamara székhelye Budapesten a második világháború után a Bródy Sándor utca 16. szám alatt volt. Nem messze ettől a helytől, a Horánszky utca 19. alatt ugyanebben az időben a Román Legáció és a kereskedelmi misszió működött⁷⁰¹. Ide érkezett 1949. január 19-én Faragó elvtárs feleségével azzal a titkos küldetéssel, hogy a korábbi egyeztetések alapján találkozzon Sz. ezredessel. A személyes találkozó az előre megbeszélte időben nem jött létre, azonban a kitartó telefonos keresés sikerrel járt. A találkozót egy héttel később végül Zoltán őrnaggyal ejtette meg, aki tájékoztatta Faragót, hogy Sz ezredes rendkívül elfoglalt, hiszen a Mindszenty-ügyben dolgozik. A román és a magyar állambiztonság közötti kevésbé látványos együttműködés egyik dokumentált esete kezdődött Faragó elvtárs és Zoltán őrnagy között. A hetet a város feltérképezésére, illetve a Budapesten átutazó embereiknek megfelelő lakások felkutatására használta fel. Ennek céljából több emberrel is felvette a kapcsolatot, meglátogatta őket lakásukon, nem árulva el nekik, hogy mi látogatásának az igazi célja lenne. Jelentéséből tudjuk, hogy az összes látott lakásból egyetlenegy tartott megfelelőnek, mely Pesterzsébeten egy kertes ház volt. A házban négy lakó élt. A lakásnak

⁷⁰¹ A második világháború alatt itt működött a román katonai kirendeltség.

külön bejárata volt, két szobából és konyhából áll. A tulajdonos Faragó feleségének a nagybátyja, nyomdász, a felesége nem dolgozott, és konspirációs szempontból biztonságos helynek ítélte meg Faragó. Továbbá a Petroianu (fedőneve Vasilescu) rezidenstől kapott utasításoknak megfelelően néhány intézménybe is ellátogatott, hogy fedőtevékenységének, azaz szakmai területen is felvegye a kapcsolatot. Beszámolója szerint számos ismerőssel találkozott: Szabó Pállal, a NIK (Nehézipari Központ) igazgatóhelyettesével, Lackó Gézánéval, a Kereskedelmi Minisztérium tanácsadójával, Soltész Pállal, a Kereskedelmi Minisztérium Külkereskedelmi Szolgálatának igazgatójával. Végül a várakozás sikerrel járt, ugyanis 1949. február 2-án Faragó találkozott Sz. elvtárral⁷⁰². Ugyanazon a napon fogadta Zoltán őrnagy, aki Sz. elvtárs helyettese volt, és akit összekötőnek jelöltek ki a magyar–román együttműködésben. Az együttműködés részleteit alaposan kidolgozták, ennek alapján: 1. A román határon való átkeléskor menet és jövet is várni fogja egy, a magyar fél által külön erre kijelölt ember. 2. A járművet magyar rendszámmal és papírral látták el, hogy szabadon közlekedhessen Magyarországon területén. 3. A budapesti tartózkodás idejére megfelelően bebútorozott, de nem lakott lakásokat bocsátanak a román fél rendelkezésére, ahol a román oldalról átdobott személy a legnagyobb biztonságban várhat elutazására Faragó vagy felesége kíséretében. 4. A magyar–osztrák határ átlépését a magyar fél biztosítja, sőt egészen Bécsig biztos utat teremtenek. 5. A magyar fél elfogadja egy rádió-adóvevő elhelyezését a magyar fél biztosította lakásban, melyen keresztül elküldhetik a román félnek szánt speciális híreket. 6. A magyar fél korábban Petroianu rezidens lakását nem tartotta biztonságosnak, mert közismert volt, és javaslatot tettek egy másik biztonságos villára, szomszédok nélkül. 7. A magyar fél javasolta, hogy a Jeep típusú gépkocsit le kell cserélni egy tartósabb, átlagos típusú gépkocsira, mert Magyarországon a magyar rendőrség használt Jeepeket. 8. A kapcsolattartáshoz új telefonszámot adott: 121-710, 26-os mellékkel, mert a régi számuk 4-5 héttel korábban megváltozott. A tárgyalások egy következő találkozási helyszín és időpont egyeztetésével zárultak. Faragó még aznap tájékoztatta a „tanácsadó elvtársat” a fejleményekről. HM 51 ugyanazon a napon telefonon közölte az eredményeket a „tanácsadó elvtárral”.

Faragó másnap semleges helyen találkozott Zoltán őrnaggyal, és biztosította a román oldal teljes mértékű egyetértéséről, azzal a feltétellel, hogy a két ország közötti szorosabb kapcsolat

⁷⁰² ACNSAS D 014731 1-2. Sz. feltehetően Szűcs Ernő ezredes lehet, hiszen Faragó titkos megbízott többször kereste Sz. ezredest, aki azzal mentette magát, hogy a Mindszenty-üggyel van elfoglalva. Az ÁBTL forrásai alapján igazolható, hogy Szűcs Ernő ezredes a jelölt időszakban tényleg az említett perben töltött be vezető szerepet (lásd ÁBTL 3.1.9. V-700/49 Mindszenty 183.). 1949. január–februárban Szűcs Ernő tartotta a kapcsolatot a csehszlovák állambiztonsági szervekkel, hiszen adatokat szolgáltatott a Mindszenty-ügyben felmerült csehszlovák vonatkozású adatokat. (Lásd ÁBTL 3.1.9. V-700/49 Mindszenty, 182.)

biztosításához feltétlenül szükséges, hogy az Sz. elvtárssal 1948 decemberében tárgyaló elvtárs még a hét folyamán utazzon Budapestre. A tárgyaló felek azon a véleményen voltak, hogy ez a „technikai munka” e kapcsolatfelvétel után sokkal kedvezőbb körülmények között zajlik majd. Faragó a találkozó után közvetlenül telefonált a tanácsadónak, és a tőle kapott útmutatások szerint február 4-én távozott Budapestről.

Faragó összekötőként nemcsak az áthaladást biztosította, hanem információs anyagokat adott át a magyar illetékes szerveknek.⁷⁰³ Ugyancsak kevésbé látványos és több operatív értékkel bíró és a gyakorlati együttműködési szándékot megalapozó gesztusok egyik volt a megreformált román állambiztonsági szervek részéről, hogy baráti gesztusként átadták a magyar Államvédelmi Hatóságnak azoknak az SSI-ügynököknek a listáját, akik a korábbi időszakban (1940 és 1944 között Magyarországra dolgoztak. Ezen a listán szerepelt Angyal Sándorné, aki összekötő futárként Romániából szállított információs anyagokat férjének, Angyal Sándornak, akivel Linzben találkoztak. Angyal Sándor Münchenben volt az MHBK tagja⁷⁰⁴. A listán szerepelt az aradi származású Dobra MÁV-alkalmazott, aki 1940-ben hagyta el Aradot. Titokban Magyarország felé határt átlépőket bújtattak és segítettek át a határon. Barta és Fogyán nevű földművesek, Wenner Ferenc Mátészalkáról pedig gépkocsival szállította az illegálisan határt átlépőket Budapestre.⁷⁰⁵

A titkos megállapodás alapján Crăciunas volt legionárius és az SSI ügynöke már február 21–22-én átlépte a román–magyar határt, Budapesten találkozott Zoltán őrnaggyal és Vasilescu román összekötővel, március 26-áról 27-ére virradó éjszaka pedig átlépte a magyar–osztrák határt.⁷⁰⁶

A román–magyar határon szabadon mozgó román ügynökök iratait a budapesti legáció állították ki, és rendszerint diplomáciai státuszban, hivatalos ügyben közlekedtek a határon.⁷⁰⁷ Ezt bizonyítja az 1949. január 7-ei határrendészeti jelentés, amely szerint Gheorghe Popescu egy nappal korábban a budapesti Román Legáció által kiállított útiokmánnyal lépte át a román–magyar határt. A megállapodás élt.

⁷⁰³ ACNSAS D 014731 352. Az átadandó információs anyag szerint Lamm Péter a CIC Linzben élő futárja volt.

⁷⁰⁴ ÁBTL 3.2.5. O-8-2001/43 Szabadságharcosok.

⁷⁰⁵ ACNSAS D 014731, 132–133.

⁷⁰⁶ Olaru 2018: i. m., 29–30.

⁷⁰⁷ ACNSAS D 014731 344 A határőrség jelentésében jelzett személy által bemutatott okirat alapján Gheorghe Popescu az SSI kiképzett ügynöke volt. Bukarest és Bécs között ingázott, és az ausztriai menekülttáborokban folytatott hírszerző tevékenységet. Forrás: Olaru 2018: i. m. 49.

Az eseti feldolgozás *összegzése*, hogy Románia és Magyarország vesszőfutása a nagyhatalmak kegyeiért a második világháború után komoly diplomáciai kihívást jelentett mindkét állam számára, ugyanis a tét Erdély vagy annak egy része volt. A román oldal a hagyományos diplomáciai eszközök mellett és a szovjet jelenlét ellenére is komoly hírszerző potenciált vetett be a magyar kormány szándékainak, diplomáciai stratégiájának beható megismerése érdekében. A HM 51 ügynök tevékenysége 1945 végétől 1947 elejéig jól dokumentálja ezt a hírszerző tevékenységet. Magyarországi ténykedésének a diplomáciai tevékenységre gyakorolt hatását tényszerűen nehéz lenne megítélni. Azonban az általa közölt adatok a párizsi béke-előkészítésben részt vevő erdélyi szakemberekre és politikusokra nézve, csak Demeter Bélát említve, végzetes következményekkel jártak. Ugyanilyen drámai hatása volt az erdélyi Magyar Ellenállási Mozgalom irányítóira nézve is, hiszen vezetőiket bebörtönözték, és szabadulásuk után a hetvenes évekig megfigyelték őket. Az ügynök viszont továbbra is szabadon tevékenykedhetett, és továbbra is fedőnév alatt bujkált, hiszen a levéltári anyagok nem biztosítanak elegendő azonosítási adatot, hogy bizonyossággal kijelenthessük, ki volt a Katpol és a Külügyminisztériumban is információt gyűjtő román hírszerző ügynök.

A szovjet mintára átalakított román és magyar titkosszolgálati szervek 1948-tól kezdődően új együttműködés alapjait rakták le és tevékenykedtek a közös ideológia lobogója alatt. A korábbi ellenfél vakondjait már senki sem tudta felkutatni, hiszen ez már nem is lehetett célja a magyar kémelhárításnak.

III. Esettanulmány az 5. fejezethez: Hírszerzés a magyar emigráció és a magyar érdekek ellen

A téma kutatásához hasonló mintázatot kellett követni ahhoz, hogy a román hírszerzés magyar emigráció ellen folytatott tevékenységéről valamelyest képet kapjunk. Ebben az esettanulmányban az olaszországi és a franciaországi helyszínek feltárásába szándékozunk betekintést nyújtani a román állambiztonsági levéltár hírszerzési fondjában található szervezeti és műveleti iratok alapján. Ezek a dokumentumok ugyanakkor be is határolják a kutatás lehetőségeit. A feldolgozásnál az időbeli linearitást tartottuk szem előtt, azonban arra is hangsúlyt fordítottunk, hogy érthetővé váljanak a korabeli román hírszerző szervek operatív módszerei, eszközei és logikája.

A második világháború végén a román szolgálatok a franciákkal, a britekkel és a németekkel kapcsolatot fenntartó és az elit hírszerző iskolák módszereit ismerő szervezetek voltak. A történelmi fordulattal azonban a román szakszolgálatokat, mint minden más, a szovjetek által megszállt államban a nemzeti titkosszolgálatokat, a szovjetek két irányvonal mentén szervezték

át. Katonai vonalon a Nemzetvédelmi Minisztériumban (MApN) 1947-ben megkezdett átszervezések 1951-re nyerték el a szovjet modell szerinti állapotot. Ekkor a 2. Hírszerzési Osztály átalakul a Nagyvezérkar Hírszerzési Igazgatóságává (Direcția Informații a Marelui Stat Major), amely a katonai hírszerzés szerve lesz, és a Hadsereg Hírszerző Igazgatósága (DIA) néven válik ismertté.

Ugyancsak szovjet mintát követ a Belügyminisztérium keretében 1948-ban létrehozott Népbiztonsági Főigazgatóság (DGSP – Direcția Generală a Securității Poporului), 1967-ben az Állambiztonsági Tanács (CSS), 1977-ben pedig az Állambiztonsági Főosztály (DSS). Ezek a struktúrák a politikai-katonai információk megszerzését koordinálták. Az ötvenes évek elején egy rövid ideig a Securitate a BM-től független minisztérium volt.

A hírszerzés terén a Securitate-n belül 1948-tól létezett az A Főosztály (Departamentul A), melyet 1954-ben az I. Külügyi Hírszerző Igazgatóság (Direcția I-a Informații Externe), 1963-ban a Külügyi Hírszerző Főigazgatóság (DGIE) váltott fel, majd a hatvanas évek végén I. Külügyi Hírszerző Igazgatóságként (DIE I), 1972-től pedig bővített feladatkörrel, de azonos néven, Külügyi Hírszerző Igazgatóságként (DIE) működött. Ion Mihai Pacepa 1978-as szökése után a Külügyi Hírszerző Igazgatóságból Külügyi Hírszerző Központ (CIE) lett. A rövid ideig önálló minisztériumként működő hírszerző és kémelhárító szervek a negyvenes évek végétől 1989-ig formálisan a belügyminiszter alárendeltségébe tartoztak. A külügyi hírszerzést pedig egy ideig a minisztertanácsnak rendelték alá. Mindettől eltekintve a Ceaușescu-korszakban, vagyis 1965-től 1989-ig mindezek a szervek Románia első számú vezetőjének, a fegyveres erők legfőbb parancsnokának tartoztak közvetlen felelősséggel.⁷⁰⁸

Az 1964-ig hivatalosan Románia területén tartózkodó szovjetek azzal a szándékkal „reformálták meg” a román szolgálatokat, hogy a szovjet szolgálatok csatolmányai legyenek, illetve ellenőrizzék azokat. Az 1958-as szovjet katonai csapatkivonás kezdetével az addigi teljes alárendelés megszűnt, és a hírszerzés hírigényében hangsúlyosabban jelenik meg az emigráció elleni harc is. A szovjet megszállás időszakában meghatározott hírszerzési célok gyakorlatilag megmaradtak, vagyis a politikai, katonai, gazdasági, társadalmi információk gyűjtése, a technikai-tudományos anyagok, ipari technológiák megszerzése, az emigráció (beleértve a magyart is) feltérképezése, bomlasztása és nem utolsósorban illegális akciók végrehajtása.⁷⁰⁹ A

⁷⁰⁸ A titkosszolgálatok szervezettörténeti áttekintését részletesebben lásd: Banu-Țăranu 2016: i. m.; Banu-Bărbulescu-Duică-Țăranu 2002: i. m.; Neagoe-Pleșa-Pleșa 2004: i. m.; Dobre-Banu-Duică-Moldovan-Țăranu 2004: i. m.; Troncotă 2003: i. m.; Oprea 2002: i. m.; SRI: *Cartea Albă a Securității* 1995–97: i. m.; Troncotă 1999: i. m.; Williams-Deletant 2001: i. m.; Pelin 1997: i. m.

⁷⁰⁹ 1951-ben a kelet-berlini Világifjúsági Találkozózt kihasználva a román hírszerzés elrabolta Magos Constanța politikai menekültet és Teodor Bucurt, a Humboldt Egyetem tanárát a Stasi segítségével. 1958-ban Traian Puiu, a legionárius mozgalom egyik vezetőjét Bécsbe csalták és szőnyegbe csomagolva Budapesten keresztül szállították

magyar emigráció elleni tevékenységet a román hírszerzés azzal indokolta, hogy a magyar irredenta alapvetően történeti felfogásában mond ellent a román származástörténetnek. Túl ezen az ideológiai kereten a román hírszerzés minden korban és időben tudni szeretne volna, hogy a Romániából vagy Magyarországról emigrált magyarok milyen Románia-ellenesnek vélt tevékenységet folytatnak, amely sérthette az éppen regnáló román politikai vezetés érdekeit.

Az 1956-os forradalom után nem sokkal már azzal a céllal küldtek hírszerző ügynököket a kapitalista országokba, hogy Nyugaton beépülve hosszú távon segítsék a román hírszerzés műveleteit. Mihai Caramannak, aki a hatvanas években a párizsi román rezidentúra vezetőjeként beépített ügynökeivel megrengette a NATO-t,⁷¹⁰ az első sikeres ügynöki telepítése Nyugatra Magyarországon keresztül történt 1958-ban. Márton Áron püspök egyik közeli szerzetes munkatársát szervezte be és dobta át előbb Bécsbe Franz König bíboros mellé, majd távlati célokat szolgálva Kanadán keresztül érkezett az Egyesült Államokba.⁷¹¹

A második világháború utáni békeidőben a világ titkosszolgálatai, így a román is, rendszeresítette a hamis információk terjesztését, azaz a dezinformációs módszereket és a társadalmi csoportok megosztását. A „divide et impera” jelszóval nemcsak a belpolitikai porondon uszították a társadalmi csoportokat egymás ellen, hanem az emigrációba kényszerült közösségeket is. Az 1964-es év a román hírszerzésnél az emigráció kezelésében határozott fordulatot hozott. Alexandru Drăghicibelügyminiszter meghirdette a totális hírszerzés elvét az emigrációval szemben.⁷¹² Ennek a fordulatnak előzménye, hogy 1958-tól kezdődően a Romániából végleg távozóktól nem minden esetben vonták meg az állampolgárságot, továbbá

Bukarestbe. 1958-ban a román hírszerzés Oliviu Beldeanu ellen büntető akciót hajtott végre. Beldeanu a genfi román nagykövetség 1955-ös megtámadásában vezető szerepet játszott.

⁷¹⁰ Mihai Caraman (1928–2024) vezérezredes. A negyvenes évek végén végezte el a BM politikai tiszti képzését, majd 1950-től 1955-ig operatív beosztásban teljesített szolgálatot a határőrségnél. Az egyetemi fokozat megszerzése után 1958-ban a párizsi külkereskedelmi kirendeltségre vezényelték. Párizsi szolgálata alatt a NATO ellen folytatott hírszerző tevékenységét még a szovjet szolgálatok is elismerték. 1969-es bukása után a bukaresti központban szolgált 1979-es nyugdíjazásáig. 1990-ben újból szolgálatba állt, és az új hírszerző szolgálat (SIE) alapítója volt. 1992-ben vonult nyugállományba vezérezredesi rendfokozattal. 1958 őszén kezdte meg hírszerző tevékenységét Románia párizsi kereskedelmi kirendeltségén. 11 évig vezette a párizsi román rezidentúrát, ezalatt számos NATO-hivatalnokot szervezett be. Kiépített hálózatának tagja volt Nahit Imre, a Pénzügyi Ellenőrzési Osztály vezetője, Robert van de Wiehle tisztviselő, Francis Roussilhe tolmács, Pierre Rocheron francia külügyi alkalmazott, Sylvie Dagiun a Nukleáris Tervező csoport munkatársa, Charle de la Salle ezredes, aki a francia Védelmi Minisztérium hírszerző tisztje volt. Caraman hálózata 1969-ben bukott le, amikor is a helyettes Ioan Iacobescu százados átállt az MI6-hez és leleplezte őket. A rövid idő alatt felépített hálózat számos NATO-tagállam haditechnikai fejlesztésének dokumentációját, a NATO egy esetleges szovjet támadásra kidolgozott mozgósítási terveit és egyéb, legmagasabb minőségű anyagot, összesen közel 3000 dokumentumot juttatta el Caramannak. Ugyancsak Caramanhoz köthető Charles Hernu beszerzése, aki később a Mitterrand-kormány honvédelmi minisztere lett.

⁷¹¹ Banu, Florian 2019: *Mihai Caraman, un spion român în războiul rece* [Mihai Caraman, egy román kém a hidegháborúban]. București, Corint. 95–97. Caraman nem nevezte néven, hogy kiről van szó, és az ügynök röviddel Amerikába érkezése után gépkocsibalesetben hunyt el.

⁷¹² Nemetzi 2013: i. m., 484.

az érintett diplomáciai kirendeltségek nyilvántartásba vették az országba érkezetteket. Tették ezt azzal a szándékkal, hogy a nyilvántartás alapján célzott szervezésbe kezdjenek, és rendezvényeikre bevonják őket, továbbá ellássák romániai sajtótermékekkel. A meghirdetett elv azonban nem járt akkora sikerrel, mint azt a kitervelői megálmodták, ugyanis a szabad világban élő emigránsok saját igényük szerint szerveződtek, és a kommunista diktatúra nem tudta irányítani az összes intézményüket. Nem lehet azonban figyelmen kívül hagyni, hogy az évek során a román hírszerzésnek számos emigrációs szervezetbe sikerült ügynököt elhelyezni, illetve beszervezni.

A hírszerzés rendkívül változatos formában használta fel az emigráció tagjait céljai elérésére. Egyetemistákat, egyetemi tanárokat, újságírókat, vállalkozókat, katonatiszteket, mérnököket, írókat és számos más szellemi foglalkozású embert bírtak rá, hogy valamilyen formában együttműködjön a román állambiztonsággal. A levéltári kutatások révén, amikor már nem csak a tisztek vagy az együttműködők véleményére és emlékeire támaszkodhatunk, és a korabeli hivatásosoknál nagyobb rálátást nyerünk e forrásokból, új és eddig ismeretlen műveleti részletek kerülnek felszínre. Ez az iratokra támaszkodó magabiztosság azonban megtévesztő lehet, ugyanis a levéltári források a hivatásosok napi rutinját, továbbá a szabályokon túli, célvezérelt improvizációkat nemigen tartalmazzák.

A román emigráció állandó kihívást jelentett a Ceaușescu-diktatúra szakszolgálatai számára, ugyanis ezek az értelmiségiek és gazdasági szakemberek komoly befolyásolási potenciállal bírtak a befogadó államokban. A tekintéllyel rendelkező emigráns vezetők véleménye komoly hatással volt más államok emigrációs közösségeire is. Éppen ezért az említettek a lejáratás és a megosztás elsőrendű célpontjaivá váltak akkor, amikor a világban mind gyakrabban és szélesebb körben szolidaritási mozgalmak indultak a kommunizmusban sínylődőkért. A hetvenes évektől kezdődő emberi jogi megmozdulásokat 1975-ben a helsinki záróokmányba rögzítették, így a nyugati államokban letelepedő román disszidens csoportok politikai és gazdasági lobbitevékenysége komoly kockázatot jelentett Románia különutas politikájára.⁷¹³ Fontos szempont továbbá, hogy a Securitate emigrációban tevékenykedő ügynökei tudatában voltak annak, hogy a nemzetközi nyilvánosság mennyire fogékony a nemzeti emigráns csoportok állásfoglalásaira, és azzal is, hogy a vezetőik hogyan viszonyulnak a Románia politikájához.

⁷¹³ Aldea, Patricia González 2008: *Helsinki 1975. Începutul sfârșitului. Degradarea regimului din România și singularitatea lui în blocul de Est (1975–1990)* [Helsinki, 1975. A vég kezdete. A rendszer leépülése és egyedülállósága a keleti blokkban (1975–1990)]. București, Curtea Veche.

Az 1968-as csehszlovákiai bevonulásból való kimaradással az önálló politikát színlelő Nicolae Ceaușescu valójában saját személyének jelentőségét próbálta elfogadtatni, azt hangsúlyozva, hogy meghatározó szereplője a nemzetközi politikai porondnak. Ezt voltak hivatottak bizonyítani az Izraellel és Kínával ápoló jó kapcsolatai is.⁷¹⁴ A Szovjetunióval 1989-ig megmaradt a jó viszony, sőt a COCOM-listás anyagok átadása és a közös titkosszolgálati együttműködés is állandó volt.⁷¹⁵ Ceaușescu – a Nyugat jóakarátára számítva – következetesen kitartott „a Szovjetuniótól független állam” politikája mellett. Ebben a korszakban a román hírszerzés állandó feladatául kapta, hogy aktív intézkedésekkel tartsa fenn e képet. Ennek a stratégiának egyik eleme volt a román emigráció befolyásolása, illetve a magyar emigráció tevékenységének ellensúlyozása. A függetlenség imázsát erősítendő nyugati újságírókat és az emigrációs központok nagy befolyással bíró személyeit keresték meg, hogy együttműködésre bírják őket. Így sikerült a *Le Figaro* igazgatóhelyettesét, Michel-P. Hamelet-t felhasználni egy Ceaușescut és a rendszerét méltató cikk megírására.⁷¹⁶ Hasonlóképpen tett a franciaországi román emigráció egyik lapja, a *Vestitorul*, az amerikai emigráció *Dreptatea* című lapja, illetve az NSZK-ban tevékenykedő közösség *Stindardul* című lapja.⁷¹⁷ Ezekben lejáratozó és megtévesztő információk jelentek meg főleg olyan, emigrációba kényszerült gondolkodókról, mint Paul Goma, Monica Lovinescu és Vlad Georgescu. Róluk a Securitate azt sugallta, hogy együttműködtek a román kommunista szakszolgálatokkal.

A román hírszerzők műveleténél nem mindig egyértelmű, hogy vajon a korabeli Románia vagy a diktátor érdekeit szolgálták, azonban a rendszert kiszolgáló hírszerzés behatolása a román disszidensek közösségeibe egyértelműen azért történt, hogy a diktatúráról kialakult negatív képet finomítsák. Ennek egyik tere volt többek között az emigrációban folyó, Románia történetével kapcsolatos történettudományi kutatások és publikációk ellenőrzése és befolyásolása. A korabeli román hírszerzés ennek a feladatnak a részeként hajtott végre számos operatív műveletet a magyar emigrációval szemben.

1. Az olasz vonal

Iosif Constantin Drăgan kettős élete

⁷¹⁴ Wolton, Thierry 1992: *K.G.B.-ul în Franța [A KGB Franciaországban]*. București, Humanitas. 238.

⁷¹⁵ Funderburk, David B. 1994: *Un ambasador american între Departamentul de Stat și dictatura comunistă din România 1981–1985*. Constanța, Dacon. 59–75. Funderburk Bukarestbe delegált amerikai nagykövet lépésről lépésre rántja le a leplet Ceaușescu függetlenségről szőtt mitológiájáról.

⁷¹⁶ Wolton 1992: i. m., 292–293.

⁷¹⁷ Uo. 297.

Olasz vonalon is komoly sikereket ért el a román hírszerzés Iosif Constantin Drăganak köszönhetően. Az Olaszországban sikeres üzletemberként ismert Drăgan a Securitate buzgó titkos ügynöke volt, aki operatív akciók végrehajtásában működött közre az olaszországi román kolónián belül a hatvanas években, majd később nemzetközi szinten folytatta tevékenységét. Egyfelől sikeres olasz üzletembernek számított, másfelől nemzetközi protokronista⁷¹⁸ történeti munkákat írt és terjesztett. A Janus-arcú vállalkozó hírszerzői tevékenysége európai léptékű volt. Az ACNSAS-ban őrzött levéltári források bővíthetik a nevezettről és a román hírszerzésről eddig kialakított képet. Nem szükséges a protokronizmus fejlődéstörténetének részletes bemutatása a dákoromán fogalom 1941-es megjelenésétől egészen a Ceaușescu-korszak nacionalizmusát történetfilozófiailag alátámasztó Edgar Papuig, ugyanis megismerve Constantin Drăgan kettős életét, továbbá a román kommunista hatalom és a nemzetközi emigráció képviselőjének a történelemben és a történetírásban játszott szerepét, az ügynöki lét új dimenziói tárulnak fel előttünk. Ugyanakkor Drăgan cselekedeteinek gazdag közéleti, közpolitikai, kulturális, irodalmi, egyházi és egyéb aspektusainak részletes ismertetésére összetettségénél fogva nem térhetünk ki.

Iosif Constantin Drăgan 1917-ben Lugoson látta meg a napvilágot magyar állampolgárként. Apja saját tímárműhellyel rendelkezett, amelyet 1946-os haláláig vezetett. Iosif a Bukaresti Egyetem jogi fakultásán szerzett diplomát, majd 1939-ben Milánóban, a Kereskedelmi Akadémián folytatta tanulmányait, ahol a közgazdasági doktorátust is megszerezte.

Már tanulmányai ideje alatt belevetette magát az olasz üzleti életbe, és nem is tért vissza hazájába. Sikeres üzletemberként előbb a Dacia olajtársaság részvényese, majd többségi tulajdonosa lett. 1948 után rendkívül dinamikus és szerteágazó gazdasági és kereskedelmi tevékenységet folytatott úgy, hogy rövid időn belül számos, szilárd és folyékony szénhidrogént kitermelő, feldolgozó és szállító céget alapított. Többek között a ButanGast 1948-ban, a Petrol Chemicát 1951-ben, a Fingast és a DragoChimicát pedig 1954-ben. Ezeknek a cégeknek kiterjedt leányvállalati hálózatot alakított ki Spanyolországban, Ausztriában, a Német Szövetségi Köztársaságban, Marokkóban, Görögországban, Belgiumban és Dél-Afrikában. Az olasz cseppfolyós földgáz piacán monopóliumot szerzett, és számos, már említett államban jelentős

⁷¹⁸ A protokronizmus, a román történetírás XX. századi iskolája a két világháború tradicionalizmusában gyökerezett, a nyugati gondolkodásmód és alávetettség veszélyeire figyelmeztetett, és határozottan szembe fordult a kozmopolita eszmékkel. A második világháború után a hetvenes években vált a Ceaușescu fémjelezte Romániában hivatalos történeti ideológiává, amely szerint a román kultúra minden más kultúra előtt elsőbbséget élvez. Nacionalizmusa az ún. dakológiára és a trakológiára épül. A modern román protokronizmus módszertani képviselője Edgar Papu volt, aki 1974-ben megjelent tanulmányában szisztematikusan mutatta be az európai megelőző román technikai és tudományos innovációkat. A protokronizmus a rendszerváltást túlélő, ma is létező történeti iskola Romániában.

részvényesi szereppel bírt. A hatvanas évek elejére már több mint 50 millió dollárnyi tőkebefektetése volt a piacokon. Üzleti sikereinek köszönhetően jelentős olasz és nemzetközi szervezetekbe kapott meghívást: az Olaszországi Gáztermelő Szindikátus elnöke 1952-től 1957-ig, majd 1958-ban az Olaszországi Kereskedelmi Kamara elnöke lett. Befolyásának súlyát jól jelzi, hogy 1957-ben jelen volt a Közös Piacot megteremtő Római Szerződés megszületésénél.

Constantin Drăganal a román hírszerzés első alkalommal 1958-ban vette fel a kapcsolatot,⁷¹⁹ ami ugyan különböző érdekek mentén alakult, de mégis sikeres volt. A kezdeti operatív ellenőrzések után egy könnyed beszélgetéssel rendkívül gyümölcsöző kapcsolat alakult ki Drăgan és a hírszerzés között. A korábban a legionárius mozgalommal is kacérkodó olajmágnást 1958 óta „Dunăreanu” fedőnéven foglalkoztatták, majd a 70-es évek elején fedőnevét „Olteanu”-ra változtatták. Attól függően, hogy Drăgan Olaszországban vagy Franciaországban tartózkodott, a területileg illetékes és fedett hírszerző tartotta vele a kapcsolatot. Így franciaországi tevékenységét három ügynök támogatta és segítette, illetve a Securitate rajtuk keresztül befolyásolta és ellenőrizte.⁷²⁰ Közvetlen kapcsolattartója a franciaországi rezidens volt.

A befolyásos üzletember Erdélyben maradt rokonságának támogatásáért cserébe együttműködött a román hírszerzéssel, hogy Románia az olasz Eni cégtől kőolajipari berendezéseket vásárolhasson jutányos áron. A kétoldalú tárgyalások során előzetes adatokkal szolgált az olasz fél szándékairól, hogy a tárgyalások során a román felet megfelelő alkupozícióhoz juttassa. Drăgan a későbbiekben hajlandó volt átadni a magas oktánszámú benzin és a rakéta-üzemanyag technikai dokumentációit, továbbá vatikáni értesüléseket a keleti nyitásról, amelyeket Tisserant bíborostól⁷²¹ szerzett. A Borgward Arabella személygépkocsi licencének megszerzése, amely az első román személyautó gyártása alapjául szolgált volna, Drăgan minden igyekezete ellenére sem zárult sikerrel, a két fél nem tudott megállapodni. Drăgan már hatvanas évek első felében komoly elismerésre tett szert a román pártvezetők körében, ő pedig 1964-ben futárokon keresztül ajándékokat (festményt, karórát) küldött az RKP vezetőinek: Gheorghe Gheorghiu-Dej pártfőtitkárnak, Ion Gheorghe Maurer miniszterelnöknek és Nicolae Ceaușescunak.⁷²²

⁷¹⁹ ACNSAS Fond SIE 00028 vol. 17. 99.

⁷²⁰ Uo.

⁷²¹ Eugène-Gabriel-Gervais-Laurent Tisserant (1884–1972): 1907-ben szentelték pappá, 1936-ban pedig bíborossá XI. Pius pápa. Franciaországot képviselte a Vatikánban. A Keleti Egyházak Kongregációjának titkára 1936-tól 1959-ig. A Második Vatikáni Zsinat bíborosi elnökségének tagja.

⁷²² ACNSAS Fond SIE 00028 vol. 12. 3–4.

Drăgan a hosszú évek alatt a gazdasági és politikai kapcsolatrendszer mellett tudományos hálózatot is kiépített Európában, amely történeti kutatással, feldolgozással és terjesztéssel foglalkozott. Ennek a 47 főt kitevő hálózatnak a legfontosabb szervezete a Fundația Europeană Drăgan (Drăgan Európai Alapítvány) volt, amelyet 1964-ben állítottak fel Palma de Mallorcán. A hetvenes évek végére az alapítványnak Rómában, Münchenben, Párizsban, Palma de Mallorcán, Montréalban, Bostonban és Athénban volt fiókszervezete.⁷²³ Propagandaanyagaikat 4000 helyre (magánszemélyeknek, egyetemeknek, könyvtáraknak stb.) juttatták el világszerte.⁷²⁴ Noha a szervezet alapszabálya arról rendelkezett, hogy a közös európai tudat kialakításán fáradozik, a gyakorlatban a keleti és nyugati latin államok (az ún. „romanítások”) közötti kulturális vonatkozású tevékenységgel (konferenciák, szemináriumok, könyvkiadás, kiállítások) foglalkozott. Folyamatosan jelentek meg a nevével fémjelzett történeti munkák,⁷²⁵ amelyekben a dákoromán eredettörténettel foglalkozik.⁷²⁶ A kiadványok jelentős része a romániai kommunista berendezkedés támogatását élvezte, így ezek a művek tartalmilag és stílusukban is jelentős hasonlatosságot mutattak a román hivatalos nemzeti-kommunista történeti felfogással. Monografikus munkák mellett Milánóban állandó lapot adott ki *Europa și neamul românesc* (Európa és a román nemzet) címmel. Az ebben megjelent írások egy, a kontinens keleti felének államait is magában foglaló „Nagy-Európa” megvalósulásáról cikkeztek arra hivatkozva, hogy ezek az államok mindig is Európa részét képezték, és hozzájárultak az európai civilizációhoz, továbbá az is gyakran megfogalmazódott, hogy Románia Európának a legkeletibb részén fekvő leglatinabb szigete. A legionárius mozgalmi⁷²⁷ előéletű Drăgan soha nem rejtette véka véleményét a magyarokról, így az emigráns magyarokról sem. Általában rendkívül impulzívan reagált, ha magyar emigrációs csoportok, szervezetek ismeretterjesztő, figyelemfelhívó tevékenységet folytattak. Így nem meglepő, hogy 1965-ben az *Exile et Liberté* című lapban⁷²⁸ a magyar forradalomról megjelent cikkben Trianon említése dührohamot váltott ki a román származású olasz mágnásból. A lap igazgatóját

⁷²³ ACNSAS Fond SIE 00028 vol. 17. 80/1.

⁷²⁴ ACNSAS Fond SIE 00028 vol. 15. 266.

⁷²⁵ Közülük néhány: Iosif Constantin Drăgan: *Europa și romanitatea. Hispanitatea și romanitatea* [Európa és a romanitás. Hispanitás és romanitás], 1966; *În serviciul Europei* [Európa szolgálatában], 1971; *Românii din Istria*. [Az isztriai románok], 1973; *România – țara a două lumi*. [Románia – két világ országa], 1973. Önéletrajzi írása: *La mia Italia*. Szerk. Franco Orlandi, Milánó, 1990. Ștefan Odoblejával közösen jelent meg: *The Birth of Generalized Cybernetics on Romanian Soil*. Miláno, Nagard, 1995; *Istoria Românilor*. [A románok történelme]. București, Europa Nova, 1994.

⁷²⁶ ACNSAS Fond SIE 00028 vol. 17. 80/2.

⁷²⁷ A legionárius mozgalom az európai fasizmus román változata.

⁷²⁸ Az 1955. január 1-jén alapított lapot az Elnyomott Népek Védelméért Egyesület (l'Union pour la Défense des Peuples Opprimés – UDPO) adta ki. A lap igazgatója az orosz–francia François de Romainville, eredeti nevén Arsène Goulevitch.

részletesen tájékoztatta a történelmi „valóságról”, aki jelezte, hogy a cikk közlése nem Románia lejáratására jelent meg, és mindez csakis a történelmi tények hiányos ismerete miatt történhetett.⁷²⁹

Drăgan viszonya a román hatalommal 1967-re annyira bensőségesé vált, hogy a Securitate kezdeményezésére a hazalátogatásáról kezdtek egyeztetni. Az olasz üzletember nem adta alább, és Ceaușescuval szeretett volna találkozni. Az 1970-es évek elejére Drăgan eltávolodott a szélsőjobboldali emigrációs csoportoktól, és ezzel párhuzamosan 1971-ben megkezdte romániai látogatássorozatát. A hírszerzés vezetése, a Doicaru⁷³⁰–Pacepa⁷³¹ kettős arról döntött, hogy perspektivikusan támogatják „Olteanu” ügynököt. Az alapítványán, továbbá velencei és salzburgi kutatóközpontjain keresztül megszervezett történelmi témájú konferenciákra kiküldött vagy meghívott elismert román történészek (Constantin C. Giurescu akadémikus – „Iosif Mundescu”⁷³² vagy Randa Alexandru) előadásaiikkal a rendszer kívánalmainak megfelelően támogatták Drăgan céljait. Emellett négy államban (Olaszország, Franciaország, Spanyolország, Ausztria) ügynököket képeztek ki arra, hogy munkájukkal támogassák az olasz mágnás „elhárítótevékenységét”.⁷³³

⁷²⁹ ACNSAS Fond SIE 00028 vol. 8. 105–106.

⁷³⁰ Nicolae Doicaru (1922–1990) vezérezredes. Gimnazistaként 1941-ben belépett a legionárius mozgalomba, majd Besszarábiában teljesített katonai szolgálatot mint rádiótávírársz. Ezt követően a szovjet oldalon folytatja a háborút és szakaszvezetőként szerel le 1945 tavaszán. Ekkor jelentkezett a kommunista pártba és került állományba a Constanțai Tartományi Rendőrséghez, a politikai rendészeti irodára. A rövid pártiskola elvégzése után 1948-ban az éppen felállított Népbiztonsági Főigazgatóság (DGSP) tartományi igazgatóságának helyettes vezetője lett századosi rendfokozatban. 1952-ben alezredes és az igazgatóság vezetője volt. 1952-ben tagja annak a bizottságnak, amelyik a Duna–Fekete-tenger-csatornánál elhárította a szabotőröket. 1955-ben kinevezték a Külügyi Hírszerzési I. Igazgatóság helyettes vezetőjévé. 1960-tól ezredesi rendfokozattal vezette a román hírszerzést. Ez a hiányosság az 1961-es vezérőrnagyi előléptetéssel rendeződött. A francia vonalra telepített Mihai Caraman hírszerző sikeres NATO-behatolása meghozta az elismertséget Doicaru részére is. 1963-ban a Külföldi Hírszerző Főigazgatóság vezetése mellett a BM főtitkára lett. 1966-ban altábornaggyá léptették elő. A hatvanas, hetvenes évek nagy szervezeti átalakításai Doicaru személyét nem érintették, mindvégig, azaz 18 éven keresztül a hírszerzés vezetője maradt. Utolsó előléptetése 1974-ben következett be, amikor is vezérezredesi rendfokozatot kapott és Nicolae Ceaușescu személyi tanácsadójává vált. 1978 márciusában a Turisztikai Minisztérium élére nevezték ki, ami egyben belügyi és hírszerző pályájának végét is jelentette. Pacepa szökésével minden beosztásától és rendfokozatától megfosztották, valamint néhány hónapig előzetes letartóztatásban is tartották. Szabadlábba helyezése után nem fogadta el a vállalatigazgatói állást. 1989. december 22-én jelent meg újra a történelem színpadán kísérletet téve arra, hogy az újonnan alakuló szakszolgálatok irányításában vezető szerepet nyerjen. Ez nem adatott meg neki, sőt 1990 februárjában, egy vadászaton, tisztázatlan körülmények között halt meg.

⁷³¹ Ion Mihai Pacepa (1928–2021) altábornagy. 1959-től a Securitate német területekkel (Németország, Ausztria – később kibővítik az észak-európai államokkal) foglalkozó osztályának helyettes vezetője. 1963-tól ezredes, 1967-től vezérőrnagy. 1972-ben a BM keretében működő Állambiztonsági Tanácsban (CSS) képviselte államtitkárként a hírszerzés érdekeit, ugyanekkor a Hírszerzési Igazgatóság helyettes vezetője is. 1974-ben altábornagyként Nicolae Pleșiță belügyi főtitkár és a belügyminiszter első helyettese után közvetlen vezető és egyben a hírszerzés vezetői pozíciójának várományosa volt. 1978 júliusában az NSZK-ba utazott, majd politikai menedékjogot kért és kapott az Egyesült Államoktól.

⁷³² ACNSAS Fond SIE 00028 vol. 13. 80.

⁷³³ ACNSAS Fond SIE 00028 vol.13. 77–80.

Eltökélten dolgozott azon, hogy az olaszországi magyar emigrációs központok gazdasági és társadalmi köreit ellehetetlenítse.⁷³⁴ A magyar emigráció elhárításában a román hírszerzéssel való együttműködése proaktívnak bizonyult. 1967-ben az összekötő tisztje jelentése szerint „Constantin Drăgan rámutatott arra, hogy Nyugaton mind több intézmény jelenik meg, amely nyíltan vagy burkoltan terjeszti az Erdélyt érintő irredentizmust. Kéri, hogy ezen intézmények elhárításához mindegy, milyen úton, de bocsássanak rendelkezésére az erdélyi magyar közigazgatás időszakában elkövetett atrocitásokról szóló anyagokat, amelyeket ő megjelentetne.”⁷³⁵ A szakszolgálati segítség mellett kiterjedt kapcsolati és kutatói hálózatát folyamatosan történeti források felkutatására ösztökélte, hogy köteteibe, továbbá ismeretterjesztő időszaki kiadványaiba mind újabb és újabb adatokkal bizonygassa a román nép történelmi elsőbbségét Erdélyben. Így 1967-ben arról számolt be összekötő tisztjének, hogy kis meglepetést tartogat a magyarok számára, hiszen Carol Capros görögkatolikus pap a vatikáni levéltárban ilyen források után kutat. Ebben a küzdelemben az ő stratégiája: „Mint ismeretes, a legjobb védekezés a támadás, és ezért a magyarokat meg kell félemlíteni. Ha én és mások is megmutatjuk, hogy Románia mindig is a Tiszáig létezett, majd elmegy a kedvük attól, hogy román területeket követeljenek.”⁷³⁶ 1970-ben a román hírszerzés értesülései szerint az Európa Tanács mellett működő civil szervezet a baszk, breton, katalán kisebbségek mellett „a magyarok ügyeivel is foglalkozni kezdett, és féltő, hogy a tanács elé kerülhet a magyarok elismertetésének ügye, ugyanis a londoni emigrációban élő magyarok szervezetei Montréalban készültek konferenciát tartani Erdély ügyében”. Drăgan minden követ megmozgatott, hogy a rendkívül elővigyázatos londoniakról több információt kapjon, és hozzáfogott a magyar konferencia hiteltelenítéséhez is, azaz olyan tematikus munkák megjelentetésével és konferenciák szervezésével, amelyek a hivatalos román történeti álláspontot hirdették.⁷³⁷

1976-ban Drăgan létrehozta a Centrul European de Studii Tracice (Trák Tanulmányok Európai Központját), majd 1978-ban Milánóban felállította az Olasz–Román Kereskedelmi Kamarát. Drăgan alapítványának más államokban is volt kirendeltsége, így Ausztriában (Salzburg) egy román lektorátus, Spanyolországban pedig egy kutatási iroda. Mindkettő Románia történetét, kultúráját és irodalmát, s főleg a dákoromán kontinuitáselméletet kutatta. Velencében egy, a trák örökséget kutató és annak a népekre gyakorolt hatását vizsgáló kutatóközpontot hozott létre Centrul Internațional de Studii asupra Tracilor elnevezéssel. A kutatás és feldolgozás mellett az

⁷³⁴ ACNSAS Fond SIE 00028 vol. 16. 187–189.

⁷³⁵ ACNSAS Fond SIE 00028 vol. 12. 21.

⁷³⁶ Uo.

⁷³⁷ ACNSAS Fond SIE 00028 vol. 13. 99.

alapítvány sajtótájékoztató jellegű kiadványt is szerkesztett és terjesztett Európa-szerte.⁷³⁸ Komoly trakológiai tevékenységet is kifejtett, hogy az említett eredettörténet a nemzetközi és a romániai társadalmi és történeti tudatba beépüljön. A *Noi, tracii și istoria noastră multimilenară* [*Mi, trákok és a mi több ezer éves történelmünk*] című kötettel, továbbá a *Noi, tracii* folyóirattal újra felmelegítette a két világháború közötti trakológiai eszméket. A Ceaușescu-diktatúra lehetőséget biztosított számára, hogy az 1976. szeptember 4–6. közötti, Bukarestben megtartott II. trakológiai konferencián előadást tartson. A *Noi, tracii* a velencei trakológiai történeti kutatóintézet lapjában Eduard Rösler elméletének⁷³⁹ cáfolataként hirdette a trakológiát. A román hírszerzés aktív támogatása állt bizonyos művek és kiadványok megjelenése mögött. „A *Noi, tracii* sorozat második kötete, a *Buletin circular tracologic* (1974–1976) [*Trakológiai körlevél*] és a *Noi, tracii* 23-as és 24-es közleményei a II. Trakológiai Kongresszusnak szentelt számok; befolyásolási műveleteinknek köszönhetően jelentek meg” – olvasható egy, a román hírszerző szervek 1976. augusztus 7-én kelt átiratában.⁷⁴⁰ Drăgan ekkor már évek óta „Olteanu” fedőnéven, egyszerre együttműködő és egyben rendkívüli módon megfigyelt, azaz állandó ügynöki ellenőrzés alatt lévő hálózati személyként tartották számon. Már a hatvanas években nagy elismeréssel jelentettek róla az olasz rezidentúra tisztjei, külön hangsúlyozva rendkívüli hírszerzési lehetőségeit. Az 1965 utáni Ceaușescu-diktatúra azt is elnézte neki, hogy Lugoson (Lugoj) a szülei háza a Trakológiai Egyesület (Uniunea de Tracologie) székhelye legyen, sőt, azt valójában a helyi hatóságok jelölték ki. Drăgan nem mondott le soha a román állampolgárságáról, ezért kérte a hatóságokat, hogy saját állandó lakcíme legyen Romániában. Nemzetközi kapcsolatrendszere figyelemre méltó volt, éppen erre építettek a román titkosszolgálatok. Európa-szerte ismert személyiségekkel állt közeli kapcsolatban, úgymint Valéry Giscard d’Estaing francia miniszterelnökkel,⁷⁴¹ Giuseppe Pella olasz külügyminiszterrel,⁷⁴² Harold Macmillan brit miniszterelnökkel,⁷⁴³ Enoch Powell egészségügyi miniszterrel,⁷⁴⁴ valamint a Vatikán számos magas rangú egyházi vezetőjével.

⁷³⁸ ACNSAS Fond SIE 00028 vol. 17. 80/3.

⁷³⁹ Eduard Robert Rösler (1836–1874) osztrák történész. Migrációs elmélete szerint a román nép bölcsője a Dunától délre feküdt, amelyet aztán elhagyott és északra vándorolt.

⁷⁴⁰ ACNSAS Fond SIE 00028 vol. 16. 216.

⁷⁴¹ Valéry Giscard d’Estaing (1926–2020) francia konzervatív politikus.

⁷⁴² Giuseppe Pella (1902–1981) olasz kereszténydemokrata politikus. 1953–1954-ben miniszterelnök. Az ötvenes és hatvanas években többek között volt pénzügy- és külügyminiszter is. 1954 és 1956 között, Alcide de Gasperi halála után az Európai Szén- és Acélközösség Közgyűlésének (az Európai Parlament elődje) elnöki tisztét is betöltötte. 1968 és 1972 között vezette az olasz szenátus külügyi bizottságát, majd rövid ideig pénzügyminisztere volt a Giulio Andreotti vezette kormánynak.

⁷⁴³ Harold Macmillan (1894–1986) brit konzervatív politikus, 1957 és 1963 között kormányfő.

⁷⁴⁴ John Enoch Powell (1912–1998) angol konzervatív politikus. 1950 és 1974 között konzervatív színekben tagja volt a brit parlamentnek. 1960 és 1963 között egészségügyi miniszter. 1974-től átvált az Ulsteri Unionista Párt padsoraiba. Mielőtt politikusi pályára lépett volna, Powell az ókori tudományok területén folytatott kutatómunkát,

Drăgan a hetvenes években még látványosabban folytatta Romániának elkötelezett üzleti tevékenységét. Az ő javaslatára és kezdeményezésére állították fel 1977-ben Párizsban a Román–Francia Kereskedelmi Kamarát.⁷⁴⁵ A román hírszerzés is tisztában volt azzal, hogy itt nemcsak Drăgan hazafias érzelmeiről van szó, hanem a saját személyes érdekeiről is. Tudták, hogy a román külpolitika által teremtett lehetőségeket a piaci érvényesüléseihez is felhasználta. Drăgan számára tehát ez a lehetőség egyfajta biztonsági szelepként szolgált a nyugati országok gazdasági válságának időszakában.⁷⁴⁶ Rendszeresen támogatta a román diktatúra külkereskedelmi érdekeit, érdekeltségeit, továbbá romániai látogatásai során ismeretségbe került a hírszerzés (Nicolae Doicaru, Ion Mihai Pacepa), a párt (Nicolae Ceaușescu, Ștefan Andrei) és a belügy vezetőivel (Teodor Coman, Tudor Postelnicu⁷⁴⁷) is. Ezen találkozókön Drăgan tájékoztatta őket azon terveiről, amelyeket Románia külföldi kapcsolatai fejlesztése érdekében folytatott, ideértve a Dacomex közös külkereskedelmi vállalat létrehozását Párizsban azzal a céllal, hogy a kommunista államot a kapitalista világban népszerűsítse, és egyben a trakológia eszméjét is terjessze. Ezeken a magas szintű találkozókön arról is egyeztettek, hogy a román állambiztonságnak milyen érdekei fűződnek Drăgan tevékenységéhez, hogy milyen irányban kellene tovább haladni az érdekközösség megtartása mellett. A „száműzött” milliomos igazodásának kézzelfogható bizonyítékai a Nyugaton megjelent történelmi tárgyú kötetek, amelyekben a diktatúra hivatalos propagandáját és a szocialista román történetírás „igazságait” közvetítette. Ugyanis a hetvenes években (egy viszonylagos ideológiai lazítás után) a román hivatalos történetírás az új mítoszteremtés, a dák genezisztörténet időszakába lépett.⁷⁴⁸ Drăgan nemcsak a kapitalista államokban publikálta trakológiai és a románok ősi eredetét bemutató egyéb munkáit, de a Román Szocialista Köztársaságban is. A Román Írószövetség támogatása egy újabb bizonyítéka az Olaszországban letelepedett román milliomos és a Ceaușescu-diktatúra közötti szimbiotikus kapcsolatnak. A hetvenes években számos romániai kiadvány versengett azért, hogy bombasztikus méltatásokkal mutassa be Drăgan szakmai és irodalmi munkásságát. 1973. szeptember 1-jén a *Luceafărul* irodalmi folyóiratban Mihai Gafița „az európai szellem képviselőjeként, az államok közötti együttműködés és megértés

és már 25 évesen kinevezett ógörög egyetemi tanár volt Ausztráliában. A második világháború alatt hírszerző tisztként tevékenykedett, és 30 évesen már dandártábornoki rendfokozattal bírt.

⁷⁴⁵ ACNSAS Fond SIE 00028 vol. 17. 2.

⁷⁴⁶ ACNSAS Fond SIE 00028 vol. 16. 241.

⁷⁴⁷ Tudor Postelnicu (1931–2017) politikus. Az esztergályos végzettségű Postelnicu az ötvenes években az UTM (Ifjú Munkások Szövetsége) Szervezési Részlegének vezetője, majd később a Központi Bizottság tagja lett. 1976–1978 között Buzău megye első titkára volt. 1978 márciusában nevezték ki a DSS vezetőjének államminiszteri rangban. E beosztásából 1987 októberében léptették elő belügyminiszterré, amely tisztséget 1989. december 22-ig töltötte be.

⁷⁴⁸ Georgescu, Vlad 1991: *Istorie și politică. Cazul comunistilor români. 1944–1977* [Történelem és politika. Román kommunisták esetei. 1944–1977]. București, Humanitas. 6–66.

harcosaként” jellemezte.⁷⁴⁹ 1974. június 24-én még a *Scînteia*, a diktatúra hivatalos napilapja is terjedelmes cikket közölt Ion Brad tollából, amelyben azonos szintre emelte Drăgan irodalmi és történetírói munkásságát Ion Creangă és Nicolae Iorga műveivel.⁷⁵⁰ A dicséretsorozatot Dumitru Berciu folytatta, aki az 1976. január 27-ei *Prefață* irodalmi lapban megjegyezte, hogy a *Noi, traccii* című könyvben azokat a gondolatokat találja meg az olvasó, amelyekre vágyott, amelyek megfelelnek a trák világ történelmi valóságának és a korabeli román történetírásnak.⁷⁵¹ Ugyanaz a Berciu úgy vélte, hogy az 1977 februárjában a Drăgan által kiadott *Prin Europa [Európán keresztül]* a román nemzeti történelem újraértelmezésének tekinthető.⁷⁵²

Nagy megtiszteltetés és elismerés lehetett a híres román értelmiségieknek, amikor meghívókat kaptak Drăgan alapítványától. 1974. május 27. és június 2. között Velencében került sor arra az előadás-sorozatra, amelyen Marin Sorescu,⁷⁵³ Ana Blandiana,⁷⁵⁴ Alexandru Căprariu,⁷⁵⁵ Edgar Papu,⁷⁵⁶ Eugen Jebeleanu⁷⁵⁷ voltak a romániai meghívottak. Az akció meghirdetett célja az volt, hogy a már hazai körökben elismerést szerzett irodalmároknak nemzetközi megjelenésükhöz új lehetőségeket kínáljon. Drăgan alapítványa biztosította a szállást, az étkezést és az esemény nyilvánosságát is. Az utazási költségeket a Román Írószövetség fedezte.

⁷⁴⁹ ACNSAS Fond SIE 00028 vol. 17. 12.

⁷⁵⁰ Uo.

⁷⁵¹ I. m., 16–17.

⁷⁵² I. m., 17–18.

⁷⁵³ Marin Sorescu (1936–1996) román író. 1960-ban modern nyelvek szakon végzett a Iași Alexandru Ioan Cuza Egyetemen. Tagja volt az Iowai Egyetem Írók Nemzetközi Programjának. 1964-ben indult írói pályája a *Singur printre poezi* [*Egyedül a költők között*] paródiakötettel. Haláláig további 23 kötetet publikált. 1992-ben a Román Akadémia tagja lett.

⁷⁵⁴ Ana Blandiana (1942) költő, író, újságíró. A kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetemen szerzett bölcsészdiplomát. 1959-ben jelentek meg első versei a *Tribuna* hasábjain. 1968 és 1974 között több irodalmi lapnál dolgozott, többek között: *Viața Studențească* és *Amfiteatru*. 1975-től könyvtáros volt Bukarestben, 1977-től 1979-ig szerkesztő a Román Írószövetségben. 1989 decemberében tagja volt a Nemzeti Megmentési Front ideiglenes vezetőségének. Erről a címről 1990. január 29-én mondott le, és megalapította az Alianța Civică (Polgári Szövetség), melynek 2001-ig elnöke is volt. A Fundația Academica Civică (Polgári Szövetség Alapítvány), a Román PEN Club tiszteletbeli elnöke. 2016-tól a Román Akadémia levelező tagja.

⁷⁵⁵ Alexandru Căprariu (1929–1988) román filozófus. 1957-től 1969-ig a *Tribuna* irodalmi lapnál dolgozik. 1969-ben a Dacia kiadó igazgatója lett. Élete utolsó 12 évében újra a *Tribunánál* tevékenykedett.

⁷⁵⁶ Edgar Papu (1908–1993) román esszéista, irodalomkritikus és egyetemi tanár. 1932-ben szerzett bölcsészdiplomát, 1930-tól a Bécsi Egyetem hallgatója, majd 1932-től a firenzei Istituto Interuniversitario Italiano-ban tanult. 1936 és 1944 között Iașiban középiskolai tanárként latint, franciát, németet, olaszt és románt tanított. 1945-től a Bukaresti Egyetemen az esztétika professzora, mindaddig, míg 1951-ben egyházi világnézete miatt el nem távolítják. Rövid távollét után, 1953-ban visszakérül az egyetemre, és összehasonlító nyelvészetet tanít. 1961-ben letartóztatják, és 8 évre ítélik. 1964-ben szabadul, és az egyetemi világtól távol írja meg a protokronizmusról szóló műveit: *Călătoriile Renașterii* (1967), *Din clasicii noștri* (1977). Halála után, 2006-ban lett a Román Akadémia post mortem tagja.

⁷⁵⁷ Eugen Jebeleanu (1911–1991) költő. Jogászként végzett a Bukaresti Egyetemen. 1932-ben a Román Írószövetség tagja lett Számos irodalmi és közéleti lapban publikált: *Adevărul*, *Dimineata*, *Cuvantul liber*. 1939-től 1945-ig hivatalnokként a Sajtóigazgatóságon dolgozik. 1955-től a Román Akadémia levelező tagja. 1971-ben veheti át Cataniában az Etna-Taormina díjat, majd 1973-ban Herder-díjat tüntették ki.

1977 végén Drăgan számvetést írt arról a gyümölcsöző együttműködésről, amely a Román Írószövetség és közte évek óta létezett. Románia függetlenségének centenáriuma⁷⁵⁸ alkalmából könyvet adott ki Bukarestben *Idealuri și destine [Ideálok és sorsok]* címmel, amelyet a központi utasításnak megfelelően a Kriterion kiadónál is meg kellett volna jelentetni magyar nyelven. Domokos Géza, a kiadó igazgatója azonban ezt megakadályozta. Drăgan hangsúlyozta, hogy a kötet magyar nyelvű megjelenésére azért lett volna szükség, hogy „(...) csökkentse azt a sovén szellemiséget, amit a katolikus egyház, az áthatolhatatlan gyulafehérvári zárt kör, valamint az idegen és magyar (értsd magyarországi) rádiók irányítanak, és amelyeket rendkívül intenzíven hallgatnak Erdélyben.”⁷⁵⁹ Számára még sértőbb volt, hogy a Domokos vezette Kriterion 100 ezres példányban jelentetett meg egy Sütő András-kötetet azért, hogy Argentínába is jusson – számolt be Drăgan –, ugyanakkor elégtétel volt számára, hogy Budapesten, a Magyar Rádióban külön műsoridőben számoltak be saját művéről.⁷⁶⁰

Összetett együttműködése a hírszerzéssel és a belüggyel vezetői szinten zajlott, és ezt a helyzetet többek között arra is felhasználta, hogy ismerősei kéréseinek idegenrendészeti (állampolgárság visszaadása, be- és kiutazási vízum, útlevelkiadás stb.) ügyekben érvényt szerezzen. Rendszeresen a legmagasabb szinten fogadták őt. Nicolae Ceaușescu kétszer is meghívta, 1971 augusztusában és 1980 júniusában. Teodor Coman és George Homoștean belügyminiszter 1978-ban, illetve 1980-ban találkozott vele. A megbeszélések során olyan kényes témákkal foglalkoztak, mint például a hatalom viszonya a különböző emigrációs csoportokhoz és a Román Szocialista Köztársaságról szóló információk nyugati terjesztési stratégiája.⁷⁶¹

Drăgan annyira magabiztosnak érezte helyzetét, hogy kérdőre vonta Mihnea Gheorghiu, a Társadalomtudományi Akadémia elnökét azzal kapcsolatban, hogy az ő (ti. Drăgan) trkológiai alkotói és kiadói tevékenységét nem értékeli kellően: „Elnök úr, így hamisítják meg szemünk előtt a történelmet. Kinek a megrendeléséből adták ki a romániai kiadók négy könyvet, amelyek nagy hullámokat keltettek?”⁷⁶² – hangsúlyozta megkerülhetlenségét az emigrációba

⁷⁵⁸ A Román Királyság 1877–78-ban az Orosz Birodalom segítségével folytatott háborút az Oszmán Birodalom ellen. Az 1878-as berlini kongresszus határozta meg a balkáni térség országainak helyzetét. A Román Királyságban 1881. május 10. után I. Károly (Karl von Hohenzollern-Sigmaringen) lett a király, ekkortól beszélhetünk román alkotmányos monarchiáról.

⁷⁵⁹ ACNSAS Fond SIE 00028 vol. 17. 28. Az *Exile et Liberté* havilap a Defense des Peuple Opprimés nemzetközi emigráns szervezet orgánuma volt. <https://www.retronews.fr/search#allTerms=Exile%20et%20Libert%C3%A9&sort=score&publishedBounds=from&indexedBounds=from&tfHistoPeriods%5B0%5D=V%C3%A8%20r%C3%A9publique&tfPeriodicities%5B0%5D=Mensuel&page=7&searchIn=article> (utolsó letöltés: 2026.03.10.).

⁷⁶⁰ ACNSAS Fond SIE 00028 vol. 17. 32.

⁷⁶¹ ACNSAS Fond SIE 00028 vol. 17. 120–121.

⁷⁶² I. m., 134.

„szorult” olajmágnás. Drăgan nem kímélte Emil Manut, a *Literatura Română* [Román Irodalom] kronológiai szótár szerkesztőjét sem. Sérelmezte, hogy Manu nem tüntette fel Drăgan publikációit.⁷⁶³

Nagard (visszafelé olvasva a neve) kiadóján keresztül terjesztette Nyugaton a három nyelven megjelentett *Falșii martiri maghiari* [Hamis mártír magyarok] című kötetét, többek között francia (*Les faux hongrois*)⁷⁶⁴ és angol nyelven (*How to became a Hungarian*)⁷⁶⁵, amelyben azt állította, hogy Erdélyben egymillió románt magyarosítottak el a magyar hatóságok, és hamisítottak nekik személyazonosító iratokat.⁷⁶⁶ 1978-ban a *How to became a Hungarian* című kötetét eljuttatta Jimmy Carter amerikai elnöknek, és részletes történelmi tájékoztatót küldött a mellékelt levélben Erdély „valós” történelmi tényeiről.⁷⁶⁷ Hasonló történelmi magyarázatokkal fűszerezett levél kíséretében kapta meg a francia nyelvű kiadványt Giscard d’Estaing francia elnök is.⁷⁶⁸ Továbbá a Pacea szökése után, 1979-ben átszervezett I. Külügyi Hírszerző Központ 1., gazdasági és politikai hírszerző részlege (UM 0199), együttműködve a 4., az emigráció és az ellenséges tevékenység ellensúlyozásával (UM 0225) foglalkozó részleggel, két ügynökön keresztül befolyásolta Drăgant, hogy kiadványaiban tegye közzé a Paul Goma disszidens ellenséges cselekedeteit leleplező anyagokat.⁷⁶⁹

Az éves hírigényben az „emigráció és az ellenséges tevékenység ellensúlyozásával” foglalkozó részleg egyik műveleti tervében Drăgan az amerikai külügyi apparátus egyik román származású tagja, Șerban Vallimarescu utáni puhatolózást kapta feladatul, hogy kiderítse a Ronald Reagan vezette kormány Romániával kapcsolatos elképzeléseit. Drăgan készen állt arra, hogy az amerikai diplomáciával folytatott tárgyalásokon azzal érveljen, hogy Románia független és szuverén államként járt el a Varsói Szerződés keretében és a Szovjetunióval fenntartott kapcsolataiban is. Amerikai látogatásának és tárgyalásának célja volt meggyőzni az amerikai külügyi vezetést arról, hogy Románia számára továbbra is fenntartsák a kereskedelmi kedvezményt. Továbbá azt is feladatul kapta, hogy vegye fel a kapcsolatot Nicholas Andrewsszal,⁷⁷⁰ és a megbeszélések során győzze meg az amerikai felet, hogy támogassa Románia kereskedelmi kedvezményének további fenntartását. A hírigényből kiderül, hogy a

⁷⁶³ I. m., 135.

⁷⁶⁴ Telkes, Simon 1977a: *Les faux hongrois: la multiplication artificielle d’un peuple*. Milano, Nagard.

⁷⁶⁵ Telkes, Simon 1977b: *How to become a Hungarian: The Artificial Reproduction of a People*. Roma, Edizioni Europa.

⁷⁶⁶ ACNSAS Fond SIE 00028 vol. 17. 28.

⁷⁶⁷ I. m., 84–85.

⁷⁶⁸ I. m., 86–87.

⁷⁶⁹ I. m., 147.

⁷⁷⁰ Nicholas Andrews az USA Külügyi Államtitkárságának Szovjetunióért és az Európai Szocialista Államokért Felelős Igazgatóságának vezetője.

tengerentúlra vezénylés mellett továbbra is tudományos-technikai, illetve gazdasági vonalon foglalkoztatták azzal a céllal, hogy olyan tranzakciókat valósítson meg, amelyek biztosítják Románia cseppfolyósítottgáz-igényét. Politikai hírszerző tevékenységét az Európa Tanácsnál, a Közös Piacnál és a Vatikánban kellett kifejtenie. A román kultúrpolitika nemzetközi előmozdítása terén, a Ceaușescu-rendszer elképzeléseivel összhangban, „Olteanu” utasítást kapott arra, hogy bizonyos műveket saját költségén adjon ki idegen nyelven. Természetesen a terjesztés költségei is őt terhelték. Itt többek között a *Noi, tracii* második kötetéről volt szó. A munka angol és német nyelvű fordítását vállalta, a hatóságoktól a terjesztésben kapott segítséget, így a hírügynökségeken, televízióban és egyetemeken tarthatott előadásokat a kötetről.⁷⁷¹ A hírszerzők arra készítették fel „Olteanut”, hogy a román kolóniák bizonyos csoportjait az anyaország nemzeti-kommunista vonalas politikájának támogatására bírja. Elsődleges megbízatása volt a román emigrációt irányító személyiségek befolyásolása, mint például Mircea Eliade filozófus (USA), Emil Cioran filozófus (Franciaország), Aurel Răuță műfordító, író (Spanyolország). A cél az volt, hogy megszerezzék támogatásukat a Nicolae Ceaușescu meghirdette „románügy”-nek, azaz a nemzeti kommunizmus protokronista, tehát az ősi eredetet és minden más nemzet feletti elsőbbséget hirdető eszméjének. Ennek égisze alatt Drăgan azt a feladatot kapta, hogy gyűjtsön a *Noi, tracii* folyóirat köré olyan fiatal írókat, akik majd átvehetik tőle a lapot, és a jövőben is biztosítva lesz a romániai diktatúra számára kedvező anyagok állandó és operatív közzététele.⁷⁷²

Az ügynöki feladatok ellentételezéseként a román hírszerzés arra törekedett, hogy Drăgan kéréseit teljesítse, kereskedelmi tevékenységét Romániával soha nem akadályozták és nem vizsgálták, továbbá kéréseinek kedvező és gyors elintézésére törekedtek. Saját és környezetének vízumkérelmeit általában gyorsan elbírálták. Például, amikor Drăgan útlevelek kiadását kérte néhány általa javasolt író és történész számára annak érdekében, hogy az említettek az alapítványának dolgozhassanak, azonnali támogatást kapott a román hatóságoktól. Emellett a hírszerzés közbenjárt, hogy ideiglenes vízumot vagy szükség szerint végleges, Romániából távozásra jogosító engedélyt kapjanak rokonai és családtagjai.⁷⁷³

A hírszerzés szakmai szabályai szerint az ügynököt rendszeresen ellenőrizték, tevékenységét értékelték, és szükség szerint javították cselekvési irányán, ellátták a kellő információkkal, közösen megbeszélték az elért eredményeket, a küldetések ütemét, és új, konkrét feladatokat

⁷⁷¹ ACNSAS Fond SIE 00028 vol. 17. 142–143.

⁷⁷² I. m., 143v.

⁷⁷³ Uo.

határoztak meg számára. A megfelelő konspirációs milió fenntartása érdekében Drăgan időnként elhárítási képzésben is részesült.

A román titkosszolgálatok a megtévesztés klasszikus módszerével élve a román emigráció szélsőséges, jobboldali csoportjaiba csepegtettek konfabulált információkat, amelyeket aztán Drăgan a saját kiadói és terjesztői intézményrendszerén keresztül adott tovább. Felmerül a kérdés, hogy Drăgant eszközként használták-e akkor, amikor megjelentette a szervek által szerkesztett *Vlad Georgescu la stâlpul infamiei* [*Vlad Georgescu a gyalázat oszlopánál*] című anyagot. E cikk a nyugat-németországi román szélsőjobboldali csoport lapjára, a *Stindardulra* hivatkozott, és erkölcsi alapú – a Securitate által preparált – hamis információkat terjesztett Drăgan hálózata Olaszországban, Franciaországban, Spanyolországban és Kanadában.⁷⁷⁴

Drăgan a kommunista rendszerrel kialakított szimbiotikus viszonyába sok értelmiségit bevont, írókat, ügyvédeket, történészeket, akik valódi kapcsolati hálót alkottak az alapítványon keresztül. Külön kutatásra lenne szükség annak megválaszolásához, hogy ezeket az embereket Drăgan pénze vagy barátsága motiválta-e jobban. A válasz korántsem egyszerű, azonban a levéltári források igazolják, hogy gazdag írói munkássága az általa felépített és fenntartott széles társadalmi és baráti hálózatra támaszkodott. Számos kiadvány és konferencia úgy készült, hogy emigrációban élő értelmiségi szakemberek (nyelvész, jogász, történész), illetve Romániában tevékenykedő szakmabéliek névvel vagy név nélkül dolgoztak azon, hogy Drăgan neve alatt kvázi szakmai munkák jelenjenek meg. Így az üzletember irodalmi és történeti alkotásainak száma rövid idő alatt látványosan gyarapodott. 1983-ban Drăgan Ștefan Pascu történész akademikust bírta rá arra, hogy előszót írjon a *Noi, tracii* második kötetéhez, és ezáltal kanonizálja, amelyet aztán a bukaresti Științifică și Enciclopedică [Tudományos és Enciklopédiai Kiadó] jelentetett meg.⁷⁷⁵ Ezt követően a mű kis módosításokkal került be az *Imperiul milenial* [*Az ezeréves birodalom*] című kötetbe, amely megkapta Suzana Gâdea engedélyét, és megjelenhetett ugyancsak a bukaresti Tudományos és Enciklopédiai Kiadónál. Eugen Barbu, a diktatúra elismert írója és Drăgan egyik tanácsadója meggyőzte az olajmágnást, hogy saját költségén adja ki újból George Călinescu *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* [*A román irodalom története a kezdetektől napjainkig*] című munkáját, Densușianu *Dacia preistorică* [*Őskori Dacia*] és Mihai Eminescu összes művét.⁷⁷⁶ 1983-ban a Ion Lăncrănjan és Száraz György között az előző évben kirobbant szakmai polémia⁷⁷⁷ gyorsan

⁷⁷⁴ ACNSAS Fond SIE 00028 vol. 18. 45.

⁷⁷⁵ ACNSAS Fond SIE 00028 vol. 18. 44.

⁷⁷⁶ I. m., 45v.

⁷⁷⁷ 1982-ben Ion Lăncrănjan román író *Gondolatok Erdélyről* című munkájában Erdély és a magyarság történelmét eltorzítottan mutatta be. Szerinte a románok után Erdélybe érkező magyarok elnyomó tevékenysége Trianon előtt

átlépte a vasfüggöny határait, és az emigráció soraiban folytatódott a két állam titkos propagandaháborúja. Román oldalon a hírszerzés is intenzíven munkálkodott – a diktatúra érdekeinek megfelelően – az ő történeti valóságuk Drăgan intézményrendszerén keresztüli terjesztésén. Az 1983-as hírszerzési jelentés szerint az olaszországi magyar diplomáciai képviselő az emigráció tagjaival közösen azon munkálkodott, hogy megakadályozzák és ellensúlyozzák a román propaganda terjesztését. Jelentősnek értékelték azt a hírt, miszerint a *Budapress* tájékoztatót olasz, orosz és angol nyelven terjesztik a magyarok. Ez azért is fontos volt, hiszen a kiadvány 1982/160. száma a *Valóság* 1982/10-es számában megjelent Száraz György-tanulmányt tartalmazta. A román hírszerzés arról értesült, hogy az olasz parlament, kormány, külügyminisztérium, sajtó, hírügynökségek és pártok is kaptak a kiadványból. Ennek hatására cikkek jelentek meg az olasz sajtóban, a *Panoramában*, a *L'Espresso*-ban stb.⁷⁷⁸

1984-ben a diktatúra hírszerzése azt várta Drăgantól, hogy a madridi EBESZ-találkozóra bizonyos anyagokat juttasson el, továbbá anyagilag támogassa a román emigráció lojális csoportjainak kiadványait a Nagardban.⁷⁷⁹ Mindezek ellentételezéseként a hírszerzés elintézte, hogy az általa jelölt személyek kiutazási engedélyt kapjanak, és a hatóság támogassa Lugoson saját házának befejezését. Engedélyt kért arra is, hogy szabadon közlekedhessen személyautójával a Romániában bevezetett szigorítások (a páros, páratlan rendszámú autók váltott használata) ellenére.⁷⁸⁰

Az olajmágnás és a román hírszerzés között néha előfordultak „félreértések” is. Drăgan 1982-ben olasz nyelven jelentetett meg saját kiadójánál egy olyan történeti munkát, amely a romániai „aranykor” hivatalos téziseivel nem volt összhangban. A *Dal paese di Dracula [Drakula földjéről]* című kötet egyik fejezetében a két világháború közötti időszak egyetemista szerveződése egybeesnek a legionárius mozgalomával. A fejezet látszólag semlegesesen mutatta be a legionarizmust, de összességében pozitív kicsengéssel. A szerző azt állította, hogy mind a szervezés, mind az ideológia terén vannak hasonlóságok a kommunista és a legionárius mozgalom között.⁷⁸¹ A szerző álláspontja szerint „A cserkészmozgalmat [...] azért hozták létre,

komoly károkat okozott a román nemzetnek. A revizionizmus Trianon után hivatalos politikája lett Magyarországnak, illetve a Románia belügyeibe való beavatkozás jelenségét mutatta be a szerző. Az RKP történetiszemléletét közvetítő kötetre válaszolt 1982 októberében Száraz György a *Valóságban Egy különös könyvről* című tanulmányával. A vita tovább folytatódott a következő években is.

⁷⁷⁸ ACNSAS Fond SIE 00028 vol. 18. 36.

⁷⁷⁹ I. m., 14–14v.

⁷⁸⁰ I. m., 4–6.

⁷⁸¹ I. m., 99.

hogy ellensúlyozza a »Kereszt Testvériség«⁷⁸² és a »legionárius fészkek«⁷⁸³ által a fiatalokra gyakorolt befolyást, amelyek gyakorlatilag egyfajta »kommunista sejtek« voltak.»⁷⁸⁴ Ugyancsak felkeltette a román hírszerzés figyelmét, hogy Drăgan az *Europa și neamul românesc* 1985. júliusi, 157–158. számában az Asociația pentru Protecția Monumentelor și Așezărilor Istorice în România [Romániai Műemlékek és Történelmi Települések Védelméért Egyesület] tiltakozó felhívását tette közzé *Románia történelmi és kulturális öröksége veszélyben van* címmel. A reakció természetesen nem maradt el, a Drăgan által a lugosi görögkatolikus templomnak felajánlott műalkotás csak késve érkezhetett meg.

A rövid „hidegháború” után 1986-ban még intenzívebben folytatódott az együttműködés Drăgan és a román hírszerzés között, hiszen vállalta és megjelentette a *Mistificarea istoriei Europei – adevăr și impostură* [*Európa történelmének misztifikálása – igazság és szélhámosság*] című művet, amelyet a szakszolgálatok egyik ügynöke készített, Drăgan saját költségén jelentetett meg, és hangsúlyosan a magyarok lejáratására készült. A kiadványt közvetlenül a jelentősebb nyugati országok egyetemének és könyvtárainak kellett megküldeni. Továbbá eljuttatták a nyugati országok vezetőihez, jelentősebb politikusaikhoz és történészeihez is, ahogy a lojális román emigrációs csoportokhoz is. „Ezt a műveletet a Securitate kezdeményezte az RKP KB Propagandaosztályának utasítására.”⁷⁸⁵ Még ugyanebben az évben Drăgan a román fővárosban találkozott a Ceaușescu-rendszer befolyásos hivatalnokaival. A traktorológus mágnást Suzana Gâdea, a Szocialista Kulturális és Oktatási Tanács (Consiliul Culturii și Educației Socialiste) elnöke fogadta, majd találkozott Ion Iliescuval, a Műszaki Kiadó igazgatójával. Aktuális és konkrét ügyeket vitattak meg, többek között a *Dacia imperiul milenar* [*Dacia évezredes birodalom*] és a *Țara lui Dracula* [*Drakula országa*] kötetek megjelentetését. A tárgyalások végén „Olteanu” elégedetten távozhott, hiszen szerződést kötött, hogy könyvei ütemezetten, 1986 második felében nyomdába kerülnek.⁷⁸⁶ A mágnás évente többször és hónapokat is eltöltött Romániában, így történt ez 1986-ban is, amikor tervszerűen következett a *Mileniul imperial al Daciei* [*Dacia birodalmi évezrede*] című kötet bemutatója Iașiban, ahol Mircea Petrescu-Dîmbovița akadémikus mutatta be a kiadványt.⁷⁸⁷ Decemberben pedig a Honvédelmi Minisztérium Hadtörténelmi Bizottsága szervezésében került

⁷⁸² Kereszt Testvériség – Frățiiile de Cruce, a román Legionárius Mozgalom ifjúsági szervezete, amelyet Corneliu Zelea Codreanu hozott létre 1923-ban.

⁷⁸³ Legionárius fészkek (cuib legionar): a román Legionárius Mozgalom alapegysége, melynek nem volt bizottsága. A fészkeknek csak egy vezetője, egy összekötője és egy pénztárosa volt. Az összekötő/futár kapcsolta össze a fészkeket más fészkekkel és/vagy a megyei vezetővel.

⁷⁸⁴ Drăgan, Iosif Constantin 1982: *Dal paese di Dracula*. Milano, Nagard. 351.

⁷⁸⁵ ACNSAS Fond SIE 00028 vol. 18. 101.

⁷⁸⁶ I. m., 103–103v.

⁷⁸⁷ I. m., 127–127v.

sor A központosított dák állam létrehozásának 2500. évfordulója elnevezésű szimpóziumra, amelyre Drăgan is hivatalos volt. A rendezvényen Mihnea Gheorghiu,⁷⁸⁸ Ștefan Pascu, Dumitru Berciu,⁷⁸⁹ Eugen Barbu⁷⁹⁰ is méltatta Drăgan külföldön végzett terjesztői tevékenységét.⁷⁹¹

A hálás Drăgannak köszönhetően 1987 novemberében az olaszországi Spoleto-ban rendezték meg az 5. Nemzetközi Trakológiai Szimpóziumot az általa alapított Európai Trák Tanulmányok Központja és a Drăgan Európai Alapítvány égisze alatt. A tudományos rendezvényen 40 vendég vett részt Romániából, Bulgáriából, Olaszországból, Jugoszláviából, Görögországból és Spanyolországból. A román küldöttség nyolc történészből és filozófusból állt, akik anyagi támogatást kaptak tőle.

Ezzel szemben azonban kevésbé ismert a Ceaușescu-rendszerrel folytatott üzleti tevékenysége. A Securitate iratai lakonikusan rögzítik azt a tényt, hogy a milliomos a kapott utasítás szerint járt el, új lehetőségeket tárt fel a román termékek exportjának fejlesztése érdekében. Többek között a Marimex Külkereskedelmi Vállalat – némi ráhatással – elnyerte a Bermuda-szigeteki Fram Shipping Ltd. megrendelését 15 olajtanker építésére, amelynek értéke megközelítőleg 90 millió dollár volt. Szintén a befolyásos emigráns hazafinak köszönhetően elvi megállapodás született a marokkói döntéshozókkal egy ott lefektetendő vasúthálózat építéséről. A tét egy 1000 km-es vasútvonal volt Marrákes és **Laayoune** (eredeti levéltári forrásban Aiouin) között, amelynek értéke 1 milliárd dollárt tett ki. Ezekkel a szerződésekkel a Securitate fedett külkereskedelmi vállalata, az ICE Dunărea foglalkozott.⁷⁹² 1988-ban Drăgan üzleti tárgyalásokat folytatott az Egyesült Államokban azzal a céllal, hogy Románia 20 000 Dacia személyautót exportáljon az amerikai piacra.⁷⁹³

Bár 1971-ben Drăgan elhatárolódott a Ioan Rațiu vezette párizsi emigrációs csoporttól, később kapcsolatuk javult és állandósult. Erre a kapcsolatra – miután a mágnás elég gyakran megfordult francia körökben Párizsban és Brüsszelben – a Securitate operatív kombinációt dolgozott ki, mely szerint a román emigrációban egy magot, vagyis irányítóközpontot hozna létre, és a diktatúra politikájának megfelelően tevékenykedne. A román hírszerzés 1988-ban a New York-

⁷⁸⁸ Mihnea Gheorghiu (1919–2011) román költő, író, műfordító. 1944 és 1946 között a kommunista *Scânteia tineretului* főszerkesztő-helyettese volt. Bölcsészdiplomát szerzett a Bukaresti Egyetemen, majd 1947-ben doktorált. 1996-ban a Román Akadémia tagja lett.

⁷⁸⁹ Dumitru Berciu (1907–1998) román régész és történész. A Bukaresti Trakológiai Intézet igazgatója volt. A Román Akadémia tiszteletbeli tagja.

⁷⁹⁰ Eugen Barbu (1924–1993) újságíró, író, román szenátor. 1947-ben szerzett bölcsészdiplomát a Bukaresti Egyetemen. Kommunista újságíróként dolgozott, egyben cenzorként is tevékenykedett. 1969-ben az RKP KB póttagja. 1975-ben a nemzetgyűlés képviselője. 1970-től 1989-ig a *Săptămîna* [A Hét] irodalmi lapot vezette. 1989 után a România Mare [Nagy-Románia Párt] alapítója, 1992-től 1996-ig parlamenti képviselő.

⁷⁹¹ ACNSAS Fond SIE 00028 vol. 18. 141–141v.

⁷⁹² I. m., 134–134v.

⁷⁹³ I. m., 225v.

i emigráció egyik jeles képviselőjét, Șerban Andronescu professzort irányította Drăganhoz, hogy javasolja az emigrációs szervezetek vezetését úgy, hogy megnyerje magának az egyes fontosabb nyugati államok román szervezeteinek irányítását, így Párizsban, az USA-ban és Spanyolországban. Az ajánlatot Drăgan elegánsan elutasította, ugyanis jobban bízott saját szervezeteinek nemzetközi hálózatában és annak erejében. 1989-ben fordult a helyzet, és Drăgan hívta meg Șerban Andronescu professzort, hogy csatlakozzon a Mișcarea românilor pentru unirea Europei [Román Mozgalom Európa Egyesítéséért] szervezethez, amelyet a mágnás 40 évvel korábban alapított.⁷⁹⁴

1989. július 7-én Drăgan Bukarestben arról számolt be a szerveknek, hogy sajnálatos módon nem tudott az olasz sajtóban leleplező írást megjelentetni a június 16-án Budapesten történtek revizionista és románellenes vonatkozásairól. Kifejezte abbéli szándékát, hogy időszaki kiadványainak egyikét ennek az eseménynek a bemutatására szenteli.⁷⁹⁵

1989. november 27-én került sor a legutolsó találkozóra a Ceaușescu-rendszert kiszolgáló hírszerzés és Drăgan között. Ezen alkalommal a mágnás Gheorghe Dolgu román nagykövetet az ENSZ palotájába, Genfben, egy étterembe hívta. Mindketten megerősítették, hogy a jövőben is közösen kell tovább dolgozni Magyarország lejárató tevékenységének ellensúlyozására, továbbá a következő évben a Román Szocialista Köztársaságban konferenciát kell rendezni a román kulturális javak és történelmi emlékek védelméről. Drăgan jelezte a nagykövetnek, hogy 1990 januárjában Bukarestbe kíván látogatni, hogy az illetékes hatóságokkal megállapodjanak a részletekről.⁷⁹⁶ A levéltári források alapján Drăgan trakológiai tevékenységét és a titkosszolgálatokkal való együttműködését 1989. december 22-ig követhetjük nyomon. A rendszerváltozást követően, egészen 2008-ban bekövetkezett haláláig, csak társadalmi, történeti disszeminációs és szemléletformáló cselekedeteiről értesülhetünk a médián keresztül. De ennek a korszaknak az elemzése már túlmutatna a tanulmány keretein.

Noha a szakszolgálatok és Iosif Constantin Drăgan együttműködése folyamatos volt, és nehéz lenne szétválasztani a diktatúra kultúr- és gazdaságpolitikai érdekeit a mágnás szenvedélyes trakológiai érdeklődésétől, legionárius ihletettséggű magyarellenességétől, továbbá a saját gazdasági érdekeitől, mégis személyét gyanú övezte, ami a román hírszerzés intézményes természetéből fakadt. Minden egyes alkalommal, amikor hazatért Lugosra, vagy az országban bármerre járt, a kémelhárítás szorosán követte, illetve minden lépéséről tudtak az operatív technika és az ügynöki hálózatok segítségével. Nyugati tevékenységéről pedig a nyugati

⁷⁹⁴ I. m., 269–270v.

⁷⁹⁵ I. m., 331. Budapesten ekkor temették újra Nagy Imrét és mártírtársait.

⁷⁹⁶ I. m., 367.

országok hírszerző rezidentúrái tájékozódtak, ügynöki beépülés révén. Hogy Drăgan tisztában volt-e az anyaországi történeti protokronizmus hetvenes évekbeli megerősödésével vagy ennek az eszmerendszernek az elméleti háttérével, mélyebb kutatásra lenne szükség. Az egyértelműnek tűnik azonban, hogy érzékelte a román állami vezetés és a hatalmat kiszolgáló szellemi holdudvar befogadókészségét az eredeti gondolati konstrukciójára. Személye azért is volt fontos, mert a trakológia nemzetközi terjesztésével hozzájárult a hatalom ideológiájának nemzetközi elismertetéséhez és a magyar emigráció elleni akciókhoz. A román emigrációban betöltött szerepe messze túlmutatott Olaszország határain. Az általa kialakított intézményi hálózat sok esetben nyújtott segítséget más államokban tevékenykedő román emigránsoknak és természetesen fedést a román hírszerzésnek akcióik lebonyolításához.

2. A francia vonal

Gustav Pordea, a vonakodó kém

A román emigráció ellenőrzése különösen kiemelt feladatává vált a román hírszerzésnek, miután 1955 februárjában román menekültek egy csoportja Bernben elfoglalta a román külképviseletet. Ezután minden olyan értelmiségit ellenőriztek, aki mint hírszerző szóba jöhetett. Ennek megfelelően román hírszerzés már az ötvenes években többször elemezte Gustav Pordea tanár életrajzát és operatív helyzetét, de intenzívebb feldolgozását csak az ötvenes évek végén kezdték meg.

Gustav Pordea, akinek édesapja liberális párti szenátor volt, 1916-ban Kolozsváron született. Szülővárosában tanult, majd ügyvédként dolgozott, ahol a család három ingatlannal is rendelkezett, továbbá Dézsen egy hotelt, illetve Bukarestben még egy ingatlan birtokolt. Édesanyja Iuliu Maniuval⁷⁹⁷ állt rokonságban. Az 1945-ös kommunista hatalomváltással a családot komoly anyagi veszteség érte.⁷⁹⁸ A fiatal Gustav Pordea 1947-ben diplomáciai kiküldetéssel érkezett Hollandiába. Mihály király 1947. decemberi elüldözésével azonban a román diplomáciát is „kitakarították”, így 1948-ban a Hollandiában szolgálatot teljesítő fiatal Pordea úgy döntött, hogy az emigrációt választja. Szüleivel állandóan levelezett, amit a kémelhárítás alaposan fel is használt, feltérképezve új lakhelyét, munkahelyét, állampolgárságát, emigrációs kapcsolatait. Így a hírszerzés azt is tudta, hogy 1955-ben apósánál, Max Auschnitnél⁷⁹⁹ lakott Biarritzban, és a diplomáciai intézetben tartott

⁷⁹⁷ Iuliu Maniu (1913–1953) erdélyi román jogász, politikus, miniszterelnök.

⁷⁹⁸ ACNSAS Fond SIE 0005588, 12.

⁷⁹⁹ Max Carol Auschnitt (1888–1957) iparmágnás. A két világháború közötti Románia leggazdagabb embere. A román királyi család kedveltje 1939-ig. A háború után Amerikába emigrált, romániai vagyonát államosították.

előadásokat. Pordea valószínűleg nem mondott le a hazatérésről, állampolgárságától nem fosztották meg, román útlevéllel is rendelkezett. 1966-ban a párizsi nagykövetségen keresztül hivatalosan kérte hazatérésének engedélyezését. 1968-ban pedig az egyik gyermekét Bukarestbe küldte középiskolába tanulni. 1969-ben újabb hazatérési kérelemmel fordult a hatóságokhoz,⁸⁰⁰ amelyek engedélyezték is a Pordea család hazatelepését azzal a feltétellel, hogy a Bukaresti Egyetemen tanári állást vállal, továbbá felajánlottak nekik egy tömbházlakást. Pordea felesége azonban rangon alulinak tartotta az ajánlatot, ők ugyanis egy stílbútoros villát és külön bejárónőt is kérelmeztek, így a hazatelepülés elmaradt. Gustav Pordea 1971-ben újabb megkereséssel fordult a párizsi nagykövetséghez. A korábbi feltételek mellett a hazatérésért cserébe egy komoly összeget is követelt cserébe mindazért, amit 1945 után a román állam elkobzott tőle és családjától.⁸⁰¹ Fenyegetőzött, hogy nemzetközi bíróság elé viszi az ügyet. Azzal érvelt, ha egy ismert román hazafi visszatérne Romániába, az követendő például szolgálna más emigránsok számára is. Tudományos tevékenysége elismeréséhez szeretett volna jó hazafiként – és nem utolsósorban pénzsűkében – a román állam támogatásában részesülni. A Securitate 1975-ben megtudta a Párizsban élő Pordeáról, hogy azért nem telepedik haza, mert felesége révén apósától nagy összeget örökölhet. Az indok azonban inkább csak arra volt jó, hogy alkalmat találjon hazafias érzületének becsatornázására egy olyan befolyási körbe (értsd: a román állam intézményei és kapcsolatai), amely révén tudományos tevékenységét terjesztheti, illetve pénzhez juthat. Pordea 1980-ban arról panaszkodott a párizsi rezidentúra fedett tisztjének, hogy a francia politikai vezetés, különösen Raymond Octave Joseph Barre miniszterelnök⁸⁰² az erdélyi magyar kisebbséget támogatja, és kiáll a világban Magyarország, illetve a magyarság érdekében. Ennek ellensúlyozására javasolta, hogy olyan tematikájú köteteket jelentessenek meg, mint *A románok hozzájárulása az egyetemes kultúrához és civilizációhoz*, illetve ajánlkozott, hogy ő maga több világnyelvre lefordítaná román szerzők műveit, többek között Mircea Eliade könyveit.⁸⁰³ Továbbá 1981-ben Octavian Goga emlékévé (100 esztendővel korábban született) jó alkalomnak vélte a magyarok elleni programok szervezésére, és végül javasolta, hogy Párizsban alapítsák meg a Románok Házát.⁸⁰⁴ Olyan témák terjesztését vetette fel, mint az első és második világháborúban a szövetségesek oldalán

⁸⁰⁰ Hazatérési szándékáról és főleg a feltételekről a párizsi rezidentúra („Predeal” fedőnéven, ahol a két első betű jelzi, hogy Párizsról van szó) egy ügynökön keresztül már korábban értesült. A virágnyelven a központnak megküldött szövegben az ügynököt feltalálónak (inventator) jelölték, a szó első betűje, az „i” utalt az informatóra.

⁸⁰¹ ACNSAS Fond SIE 0005588 20.

⁸⁰² Raymond Octave Joseph Barre (1924–2007) francia miniszterelnök 1976–1981 között. Felesége Hegedüs Éva, aki Hegedüs Lóránt (1872–1943) egykori pénzügyminiszternek a lánya volt.

⁸⁰³ Mircea Eliade (1907–1986) román származású vallástörténész, filozófus, író, 1945 után Párizsban, 1956 után az USA-ban élt. 1945 után különben franciául és angolul írt.

⁸⁰⁴ Lehetséges, hogy a Párizsi Magyar Intézettel konkurens intézményre gondolt.

hozott román véráldozatok, valamint a latinitás hangsúlyozása a dákoromán kontinuitás elméletén keresztül. Kiemelte, hogy vannak magyar ismerősei a Sorbonne Egyetemen, és figyelmeztette a fedett tisztet, hogy Magyarországról további 12 tanár érkezik Párizsba. Arra is felhívta a figyelmet, hogy ismeri a magyarok propagandaeszközeit, illetve azokat az intézményeket is, amelyek ezek szolgálatában állnak, mint a Groupe pour les Minoritaires; a Transylvanian Institute of Philadelphia magyar részlege, a Danubian Research and Information Center, Florida magyar részlege.⁸⁰⁵ A fedett tiszt többször találkozott Pordeával ez utóbbi lakásán, a párizsi amerikai követségen egy fogadáson, illetve három alkalommal beszéltek telefonon. Ezek során Pordea a fedett tiszt támogatását kérte tudományos tevékenységének romániai terjesztéséhez. A tiszt a beszélgetésekből leszűrte, hogy Pordea hajlandó a szocialista Románia érdekeinek megfelelően tevékenykedni, azaz jó szolgálatot tehet a román emigráció megosztásában, illetve a magyar emigráció tevékenységének ellensúlyozására.⁸⁰⁶ A támogatásnak kezdetben apró jelei voltak. Előbb egy Romániában megjelent lexikont küldtek neki úgy, hogy „Stan” ügynökön keresztül juttatták el hozzá azzal a céllal, hogy az ügynök nyerje el Pordea bizalmát, hívja meg Romániába a Románia Társaság (a Magyarok Világszövetségéhez hasonlítható román szervezet) rendezvényére.⁸⁰⁷ „Stan” ügynök egy marosvásárhelyi orvos, radiológus volt, akit 1972-től hálózati személyként tartott nyilván a kémelhárítás.⁸⁰⁸ „Stan” ügynök elküldte az előkészített levelet Pordeának, azt ígérve, hogy a jövőben további kiadványokat is küld, és segíti Pordea belépését, beépülését a romániai tudományos közösségbe. A levelek másolatát a hírszerzés is megkapta. Így a két igazgatóságon felmérték annak lehetőségét is, hogy Pordeát becsatornázzák az olasz mágnás Drăgan köreibe. Éppen ezért alaposan tanulmányozták, amiből kiderült, hogy addigra komoly szakmai karriert futott be,⁸⁰⁹ és a Sorbonne tanáraként, újránősülve pedig francia felesége mellett teljesen asszimilálódott. A hetvenes évektől kezdődően a román történelem művelése felé fordult, különösen a Romániával szomszédos államok történetével, illetve a kontinuitáselmélettel foglalkozott. A magyar emigráció elleni lendületes tevékenysége elismerést váltott ki a párizsi román emigráció jelentős részénél (kivéve a Ioan Rațiu vezette nemzeti parasztpárti csoportosulást), és azt hirdette, hogy eljött az ideje, hogy a román emigráció változtasson a

⁸⁰⁵ ACNSAS Fond SIE 0005588, 33. A felsorolt magyar emigrációs kutató és képviselői szervekről részletesen lásd Haraszi, Endre 1971: *The ethnic history of Transylvania*. Toronto, Danubian Press (a Danubian Research and Information Center jóváhagyásával) – Sovereign Press.

⁸⁰⁶ ACNSAS Fond SIE 0005588, 33.

⁸⁰⁷ I. m., 35.

⁸⁰⁸ „Stan” azonosítása a ACNSAS Fond SIE 0005588 dosszié 137. és 282. oldala alapján: G. Stanciu, 1983-ban 52 éves volt.

⁸⁰⁹ Az ötvenes években a Centre International des Etude Latine [Latin Tanulmányok Nemzetközi Intézete] igazgatója, majd a hatvanas évektől állandó tanár a Sorbonne Egyetemen.

román államhoz fűződő viszonyán. Komolyabb támogatást követelt azoknak az emigránsoknak, akik harcosan léptek fel a magyarság ellen.⁸¹⁰ A profil alapján összhang mutatkozott a szolgálatok hírigénye és a párizsi szélsőjobbaldali emigrációs csoport egyik meghatározó alakjának elképzelései között. A róla kialakult kép összhangban volt a szolgálatok hírigényével; Gustav Pordea addigra a párizsi szélsőjobbaldali emigrációs csoport egyik meghatározó alakjának számított.

A fokozatosság elve alapján „Stan” ügynököt és 1972-ben utaztatták ki Párizsba, majd kiképezték, a hét hónap alatt volt ideje alaposan kiismerni Pordeát is. A kapcsolat olyan jól alakult, hogy a folyamatos levelezés mellett Pordea 1980-ban egy hónapos vakációzásra hívta meg „Stan” ügynököt.⁸¹¹

Pacepa 1978-as szökése nem érintette a Pordeával való kapcsolatot, noha a román hírszerzés az ezt követő két évben történetének legnagyobb átszervezésén esett át. 1978. október 1-jétől kezdve a román kémiszolgálat teljes szervezete több egységből állt, melyeket független osztályokba és részlegekbe csoportosítottak, az alábbi felosztás szerint: I. Részleg – Európa: öt egységből állt, politikai, gazdasági, műszaki-tudományos és katonai információk megszerzését biztosította a fő európai kapitalista országokból. Katonai kódja UM 0199 volt.⁸¹² Ez a szervezeti egység foglalkozott továbbra is Pordeával. A párizsi célszemély befolyásolását az európai részleg következetesen egyeztette a IV. Emigrációs Részleggel, amely öt egységből és két csoportból állt, a hírszerzési és megelőzési tevékenységet végezte a román és más nemzetiségű emigráció körében. Ez a szervezeti egység a román emigrációban folytatott kémtevékenységet azzal a céllal, hogy Romániához lojális álláspontot alakítson ki a külföldre menekült románok körében. Szervezeteket és egyesületeket hozott létre, kiadványokat jelentetett meg, egyházi tanácsok létrehozását kezdeményezte a román templomok környezetében, és más olyan tevékenységet végzett, mellyel az emigrációt a román állam érdekeinek külföldi képviselőjére kívánta rávenni. Kimondottan ennek a részlegnek volt a feladata, hogy megismerje és megghiúsítsa a magyar emigráció szervezeteinek, egyesületeinek és köreinek Románia ellen irányuló tevékenységét. Ugyanakkor felhatalmazást kapott arra is, hogy Romániához lojális gesztusokat sajtoljon ki a hazájukból távozni kényszerült szászok, svábok, zsidók és görögök körében, valamint, ha szükséges, megghiúsítsa ezek ellenséges akcióit. A részleg katonai jelzése UM 0225 volt.⁸¹³

⁸¹⁰ ACNSAS Fond SIE 0005588 41v.

⁸¹¹ ACNSAS Fond SIE 0005588 42. és 42v.

⁸¹² Țăranu 2008: i. m., 135–161.

⁸¹³ Uo.

A befolyásolási művelet „Replica” fedőnéven futott, és az volt a célja, hogy olyan munkák jelenjenek meg a kapitalista államokban, amelyek a diktatúra céljait szolgálják. Így Pordea is feladatul kapta, hogy írjon egy olyan könyvet, amely a magyar emigráció irredenta tevékenységét ellensúlyozná. Pordeának az írásért, a terjesztésért (az USA-ban, Kanadában, Nyugat-Európában) és a fordításért ösztönzéseképpen 2000 dollárt irányoztak elő.⁸¹⁴ 1983. március elején a párizsi rezidentúra elégedetten állapította meg, hogy Pordea a Diplomáciatörténeti Társaság vezetőségi tagjaként előadást tartott *Jegyzetek a román–magyar kapcsolatokhoz* címmel a Francia Akadémián. A rendezvényen több ősi francia nemesi család képviselője is jelen volt, továbbá egyetemi tanárok, kollégák, kutatók és a román emigráció kiemelkedő tagjai (Kretzulescu, Moruzi hercegi családok). A megjelentek másolatban megkapták az előadás anyagát. Az említett téma könyv alakban 3000 példányban már nyomdába került. A kötet terjesztésében a román hírszerzés vállalt szerepet, lefordíttatta angol, német és olasz nyelvre, valamint az USA-ban, Kanadában, Angliában, az NSZK-ban, Olaszországban, illetve igény szerint más nyugati államokban is előkészítették a terjesztését. A tevékenység fedésére minden recenzióban, illetve a bemutató és a terjesztés során is Pordea francia kultúrához való szerves kötődését hangsúlyozták.⁸¹⁵ A román hírszerzés a munka tartalmi elemeit, a hangsúlyokat, továbbá a párizsi kiadás részleteit is pontosan egyeztetette Pordeával.⁸¹⁶ A kötet megjelentetése a „Replica” művelet keretében történt, és válasz volt az 1983. január 23-án New Yorkban a Román Szocialista Köztársaság állandó ENSZ-képviselőtének épülete előtt tartott többezres tömegtüntetésre, amely a Ceaușescu-rendszer magyarellenességére hívta fel a figyelmet.

A két hírszerző – az európai és az emigrációs – részleg együttműködése nyomán összekapcsolták két befolyásos ügynöküket, a Párizsban tevékenykedő Pordeát és a Rómában dolgozó Drăgant. Pordea, aki azonos platformon állt Drăganttal, hamar elfogadta közvetítőinek, vagyis a fedett tiszteknek a javaslatát, hogy fordítson Drăgan számára, aki pedig örült, hogy egy hozzáértő, emigrációban élő szakember honfitársa fordítja a műveit. Így adták ki Rómában az Edizioni Europánál a *Les Roumains: peuple multimillénaire de L'Europe* című kötetet, amelyet Pordea fordított. A honoráriumot Pordea előleg formájában és nyugta ellenében kapta, amelyet saját kézjegyével látott el.⁸¹⁷ Ezután gyakran rendezett könyvbemutatóit, illetve

⁸¹⁴ ACNSAS Fond SIE 0005588. 50.

⁸¹⁵ I. m., 51–52.

⁸¹⁶ I. m., 53–61.

⁸¹⁷ I. m., 94.

előadásait ugyancsak Drăgan alapítványa szervezte, finanszírozta – összesen 1000 dollár és 4000 frank összegben.⁸¹⁸

Drăgannal való kapcsolata elmélyült, és az előbbi irányító szerepe egyértelmű volt, Pordea ugyanis a mágnástól érkező pénzek mellett pontos feladatokat is kapott. Többek között Drăgan alapítványának égisze alatt kellett franciaországi román baráti társaságot, bizottságot vagy mozgalmat szerveznie. Ugyancsak vállalta, hogy politikai kapcsolatain keresztül az alapítványt bevonja a francia, illetve az alakuló egyesült európai alapítványokba (Fondation pour l'Europe és az Organization pour l'Unité de l'Europe⁸¹⁹). Ez irányú tárgyalásait Simone Veillel⁸²⁰ és Olivier Stirnrel⁸²¹ folytatta. Az ügy kapcsán találkozott Habsburg Ottóval is.⁸²²

Noha Drăgan bevonása az említett francia alapítványokba és szervezetekbe nem járt sikerrel, Pordea (el)ismertsége tovább bővült, valamint politikai ambíciói is felszínre törtek. Az alapítványi kérdések mellett terítékre kerültek az 1984-es európai parlamenti választások is. A Securitate hírszerző központjában már 1983 decemberében tudomással bírtak arról, hogy Pordea minden követ megmozgat, hogy jelöltesse magát az 1984-es európai parlamenti választásokon.⁸²³

Pordea többször jelezte, hogy elkísérné Drăgant Bukarestbe, ahol beszámolna a magyar emigráció tevékenységéről a hivatalos szerveknek, és a lehetséges ellenlépésekre is szeretett volna javaslatot tenni. A tartója elmagyarázta neki, hogy ez nem lenne helyes döntés, ugyanis a párizsi emigráció azonnal kollaboránsnak kiáltaná ki, és ezzel komoly veszteség érné az általa felvállalt ügyet.⁸²⁴ Viszont Pordeával a kapcsolatok elmélyítését (képzés, új műveletek kidolgozása) akár hazautaztatással is elképzelhetőnek tartották, éppen ezért tervet dolgoztak ki, hogy légi úton és átszállással, román beléptetési vízum nélkül érkezzen az anyaországba. Abban

⁸¹⁸ I. m., 90.

⁸¹⁹ Európáért Alapítvány és Európa Egységéért Egyesület. Ebben az időszakban az Európai Alapítvány (Fondation européenne) a kezdeményezéseivel (1977–1987) aktívan kereste a helyét a közösségi tudat növelésére. A Fondation pour l'Europe [Európai Alapítvány] 1986-ban Franciaországban és európai szinten is a Jean Monnet-hez kapcsolódó kezdeményezések, valamint az európai integráció elmélyítésére törekedtek. Feltehetően a Organization pour l'Unité de l'Europe szervezet is ehhez az alapítványhoz kapcsolódott hasonló céllal. https://jean-monnet.ch/wp-content/uploads/2018/07/biographie_jean_monnet.pdf (utolsó letöltés: 2026.04.16.)

⁸²⁰ Simone Veil (1927–2017) jogász, francia politikus. 1970-ben Georges Pompidou a Francia Bírói Tanács főtitkárává nevezte ki. Valéry Giscard d'Estaing elnöksége alatt, Jacques Chirac kormányában egészségügyi miniszter. 1979 és 1982 között az Európai Parlament első és első nő elnöke volt. 1993 és 1995 között az Édouard Balladur-kabinet egészségügyi, szociális és városügyek minisztere. A francia Alkotmányozó Tanács tagja volt 1998-tól 2007-ig. 2008-ban a Francia Akadémia tagjává választották.

⁸²¹ Olivier Stirn (1936) Jacques Chirac államtitkára, majd öt alkalommal volt parlamenti képviselő. A 60-as években a politikai jobbról indult, és a 80-as évek elejére a baloldalra vonult át.

⁸²² Habsburg Ottó (1912–2011) politikus, közíró, az utolsó Habsburg-trónörökös. 1921-ben megfosztották trónjától. 1936-tól a Páneurópai Parlament tagja, 1957-től alelnöke, 1973-tól elnöke. 1979 és 1999 között a CSU-frakcióban ült az Európai Parlamentben.

⁸²³ ACNSAS Fond SIE 0005588. 134.

⁸²⁴ I. m., 112–112v. A rezidentúra kódolt jelentést küldött a központnak többek között Pordea tevékenységéről is.

az esetben, ha ezt a találkozási formát az ügynök nem tartotta volna megfelelőnek, akkor a román hírszerzés javaslatot tett volna egy ausztriai vagy görögországi találkozóra. Ezekről a lehetőségekről a hírszerzés ügynöki közvetítéssel értesítette Pordeát.⁸²⁵ Az összekötő ügynök ez alkalommal is a marosvásárhelyi radiológus „Stan” volt. Ő a hírszerzés számára is alkalmas összekötőnek tűnt, ugyanis már két alkalommal megfordult a franciaországi román emigráció köreiből. Elismert orvosként bizalommal fordultak hozzá a párizsi román emigráció tagjai, többek között Pordea is, akivel állandó levelezésben állt, sőt, a viszony erősödését jelezte, hogy 1982-ben Pordea körutazásra invitálta. A „Stan” fedőnevű összekötő szerepe felértékelődött, amikor Pordea eldöntötte, hogy megpróbál bekerülni az Európai Parlamentbe, a Habsburg Ottó kezdeményezésére 1982 óta a vasfüggöny mögötti államok számára fenntartott szék elfoglalásával. Elképzelése nem volt teljesen alaptalan, ugyanis évtizedes emigrációs lobbista tevékenysége során elnyerte Simone Veil és Olivier Stirn szimpátiáját és támogatását. Ebben a kombinációs műveletben „Stan”-nak az volt a feladata, hogy Marosvásárhelyen „postaláda legyen”, azaz a hírszerzés tisztjei által megfogalmazott szövegeket képeslapokra írva elküldje Pordeának, illetve utazó ügynökként a nyugati államokban a célszeméllyel találkozzon. Pontosan ezt tette, amikor 1983 novemberében képeslapot küldött Pordeának címezve, egyeztetve vele egy decemberi bécsi találkozás időpontját és helyszínét.⁸²⁶ A „tudományos előadás” megtartására december 13–14-én a bécsi Hotel Bristolban került sor. A 13-án délután hat órán át tartó megbeszélésen még „Stan” ügynök is jelen volt a hivatásos hírszerző mellett. Pordeával főleg franciaországi tevékenységéről, történelmi munkásságáról, továbbá a magyar emigráció tevékenységének ellensúlyozásáról beszélgettek. Másnap délelőtt már csak a tiszt és Pordea találkozott, és konkrét operatív részleteket egyeztettek megállapodva arról, hogy a következő találkozót Genfben tartják, és Pordea a helyszínt személykocsival közelíti meg, így kerülve ki a számítógépes nyilvántartást. Továbbá abban is megállapodtak, hogy a következő találkozóig felméri annak lehetőségét, hogy milyen formában lehetne egy nemzetközi szervezetet felállítani Erdély ügyében közismert francia személyiségek bevonásával. Olyan negyedéves kiadvány szerkesztésének és megjelentetésének a részleteit is egyeztették, amely a francia politikai köröket célozva a francia–román kapcsolatok közelítésére és a magyar emigrációs körök irredenta tevékenységének bemutatására törekedne. Megegyezés született arról is, hogy megteremti a feltételét egy neve alatt az anyaországi bázison készült, a Securitate ügynöke által megírt kötet franciaországi megjelentetésére. Munkatervet kértek tőle a

⁸²⁵ I. m., 118v.

⁸²⁶ Az adatokat a Maros megyei Securitate a bukaresti központtól, az UM 0199-től, azaz a hírszerzés gazdasági és politikai hírszerzési részlegétől kapta.

következő találkozóra, amelyen az 1984-ben tervezett konferenciákról, előadásokról és esedékes publikációkról kellett beszámolnia.

A román hírszerzés jól választott, amikor az anyagilag megszorult Pordeát halászta ki magának a párizsi kolónia tagjai közül, mert ezt a kérdést az ügynök a bécsi találkozó alkalmával is felhozta, kérve a szerv támogatását. Kérésétől függetlenül a román hírszerzés 1000 dollár jutalmat és 1300 dollár utazási költséget adott át Pordeának.⁸²⁷

A bécsi operatív találkozó után a román politikai hírszerzés (a központ I. Részlege – UM 0199) úgy értékelte Pordeával való kapcsolatát, hogy a már évek óta kitartóan a magyar emigráció ellen tevékenykedő tanár hozzáállása megfelel a műveleti érdekeknek, sőt, tevékenysége támogatásával operatív helyzetét komolyabban ki lehet aknázni. Nevezett jelentős francia politikai kapcsolati hálót épített ki, amely lehetőséget biztosított a román hírszerzésnek operatív érdekei érvényesítéséhez, konkrétan a magyar emigráció és a Szabad Európa Rádió román szerkesztősége tevékenységének ellensúlyozására. Az értékelés szerint kémelhárítási vonalon kockázat nem merült fel, azonban szükségesnek tartották Pordea személyét és környezetét állandóan ellenőrizni. A bécsi találkozó alapján a hírszerzés aktívabbá tette kapcsolatát Pordeával.⁸²⁸

Miután Simone Veil, az Európai Parlament (EP) korábbi elnöke, Jacques Chirac konzervatív politikus és Olivier Stirn ígéreteik ellenére Pordeát nem tették fel az európai parlamenti választási listára, végső megoldásként a Jean-Marie Le Pen vezette Nemzeti Fronthoz fordult. Ez a politikai alakulat a kommunizmus elleni harc égisze alatt indította őt. Pordea összekötőjén keresztül jelezte a párizsi román nagykövetnek, hogy megválasztása esetén viszonyuk semmiben sem fog változni, továbbra is támogatni fogja a román érdekeket.⁸²⁹

1984. június 16-án a Nemzeti Front listájának negyedik helyén Pordea bejutott az Európai Parlamentbe. Röviddel ezután, augusztusban Palma de Mallorcán egyeztetett Drăgannal a jövőbeni együttműködés irányáról és tartalmáról. Pordea a román–magyar történelmi kapcsolatokról szóló kéziratát „Olteanu” finanszírozásával gondolta kiadni.⁸³⁰ Ezen elhatározásán még az EP-be jutása sem változtatott, sőt, további ígéreteket tett Drăgannak, hogy a kötetet változatlanul szeretné megjelentetni, és kitartóan bizonygatta, hogy továbbra is elkötelezett marad a nemzeti érülethez.⁸³¹

⁸²⁷ ACNSAS Fond SIE 0005588. 144v.

⁸²⁸ I. m., 144–145.

⁸²⁹ I. m., 179.

⁸³⁰ I. m., 156.

⁸³¹ I. m., 162.

A követségen működő operatív egységgel nem szakadt meg a kapcsolata, sőt, pozíciójából fakadóan új lehetőségek nyíltak a magyar érdekek ellensúlyozására. Aggódva jelezte, hogy az EP bizottságot küldene a Ceaușescu vezette Romániába, és ez a vizsgálat komoly veszélyt jelentene a rendszerre nézve, továbbá azt is hangsúlyozta, hogy a francia–magyar kapcsolatok szárnyalnak, ennek egyik ékes bizonyítékát Kádár János párizsi látogatásában látta.⁸³² Pordea félelme nem volt alaptalan, ugyanis William Newton Dunn⁸³³ a konzervatív pártcsalád színeiben javaslatot nyújtott be az EP-ben, hogy ítéljék el Ceaușescu nemzetiségi politikáját. Pordea is benyújtotta (ellen)határozatát, amelyben cáfolta, hogy az erdélyi kisebbségek jogai sérülnének, sőt, azt hangsúlyozta, hogy a budapesti hatóságok támogatják azokat az akciókat, amelyek békétlenséget szülnek a két nemzet között.⁸³⁴

A román hírszerzés a konspiráció szabálya szerint eljárva és a megnövekedett kémelhárítási kockázat miatt minimálisra csökkentette a közvetlen kapcsolattartást Pordea ügynök és a hivatásos hírszerzők között. A kiépített kapcsolattartási modell logikája szerint a baráti, ismerősi és szakmai körökből is rendszeresen küldtek Pordeához látogatókat, ezek közül néhányan a román hírszerzés beszervezett ügynökei voltak. Így a korábban említett marosvásárhelyi orvos, majd egy Hunyad megyei nyugdíjas filozófus, akit „Willy” fedőnéven tartott a Securitate.⁸³⁵ „Willyt” használták levelezésre, így jelezve Pordeának, hogy a korábban egyeztetett, harmadik országbeli találkozó Genfben elmarad. Pordea EP-képviselővé választása újabb kihívások elé állította a román hírszerzést. Alternatív kapcsolattartási lehetőségét „Willy” ügynökkel még 1983 decemberében a bécsi találkozón részletesen egyeztették. Kapcsolatuk és operatív levelezésük legalizálásához a *Dreptul istoric asupra Transilvaniei* [Történelmi jog Erdélyre] és a *Conceptul unității europene* [Az európai egység koncepciója] című kéziratok közös munkaként való megjelentetése elegendőnek tűnt.

A párizsi rezidentúra értékelése szerint a Pordea megválasztása körüli vitákat, amelyeket a román emigráció különböző csoportjai robbantottak ki, mind a francia, mind pedig az amerikai (és úgy általában a nyugat-európai) szakszolgálatok alaposan kiaknázták. Ezt támasztotta alá az is, hogy az USA-ban menedékjogot nyert Ion Mihai Pacepa többször is frontálisan támadta a Securitatét, illetve a Ceaușescu-diktatúrát.

⁸³² I. m., 212.

⁸³³ William Francis Newton Dunn (1941) EP-képviselő, brit politikus. 1979 és 1994 között konzervatívként Lincolnshire képviselője. 1999-ben bekerült az EP-be, 2000-tól átült a liberális demokratákhoz.

⁸³⁴ ACNSAS Fond SIE 0005588. 235v.

⁸³⁵ I. m., 223–223v. A „Willy” fedőnevű ügynök párizsi „látogatásáért” 1984-ben utazási költség címén és egyéb kiadásai fedezésére 15 000 lej és 1000 dollárt kapott. A nyolcvanas években egy szakmunkás havi bére 2500 lej volt. A „Willy” fedőnevű ügynök azonosítása a Fond SIE 0005588 296. oldala alapján lehetséges. Az itt feltalált adatok szerint „Willy” Isac Victor személyét takarja.

Addig, míg Pordea csak egy volt a párizsi emigrációban élő értelmiségiek közül, nem keltette fel a nyugati politikai és titkosszolgálati szereplők figyelmét, azonban EP-képviselővé választása után nemcsak Pacepa emlékeit hozta felszínre, hanem a párizsi román emigráció tagjai is intenzíven érdeklődtek utána. Pacepa részletesen beszámolt korábbi szakmai tapasztalatairól, és Pordeáról is csepegtetett információkat a francia lapokon keresztül. A *L'Express* 1984 nyarán és a *Le Matin*⁸³⁶ lerántotta a leplet Pordea Securitate-vel fenntartott kapcsolatáról. A *Le Matin* 1985. február 2-ai számában Agathe Logeart azt állította Pordeáról, hogy a román szakszolgálatok ügynöke, továbbá azt, hogy Pacepa, a román hírszerzés korábbi második embere szervezte be még a szökése előtt. A párizsi román rezidentúra elemzése alapján azonban kiderült, hogy Pacepának legfeljebb tudomása lehetett Pordeáról, de műveleti részleteket nem ismerhetett. A Pordea lebukását elemző tiszt tévesen metszette be a magyar szakszolgálatok tevékenységének műveleti rádiusát, ugyanis kombinálta és összhangba hozta a korabeli magyar hírszerzés és a franciaországi magyar emigráció érdekeit, mondván, ezeknek közös érdekelttségük van Erdélyben, a romániai magyar kisebbség jogainak védelme vonalán, és minden, amit Pordea ezzel szemben elkövetett, törvénytelenül keltette fel a szakszolgálat érdeklődését. Azonban ez a következtetés a Securitate rendszerszintű színvakságának tudható be, így a magyar hírszerzésnek olyan tevékenységet tulajdonított, ami nem bizonyított. Az elemző tiszt azt javasolta, el kell kerülni, hogy az amerikai vagy francia szakszolgálatok bizonyítékokat tudjanak átadni a nyugati sajtónak, amivel alá tudnák támasztani Pordea és a Securitate napi kapcsolatát. Közben a francia és brit sajtóban a párizsi emigráció bizonyos csoportjától származó információk jelentek meg,⁸³⁷ miszerint Pordea a Securitate ügynöke volt. Pordea tagadta a *Le Matin*ben, francia Szocialista Párthoz (Parti Socialiste) közel álló napilapban közöltek, miszerint a Securitate ügynöke lett volna, és mivel a Nemzeti Frontot és Le Pen személyét is támadás érte, beperelte az újságot. A *Le Matin* végül az 1985. február 1-jei bírósági döntés alapján elvesztette a pert; az indoklás szerint nem volt bizonyíték az együttműködésre a Securitate-vel, tehát nem állítható, hogy Pordea ügynök.

⁸³⁶ A *Le Matin* 1985. február 2-ai számában A 4-es számú meglepetés Le Pen listájáról címmel Agathe Logeart újságíró nő Ion Mihai Pacepával Pordeáról készített interjút közölte.

⁸³⁷ Zamfirescu, Dinu 2008: *Și noi am condamnat comunismul din exilul parizian [Mi is elítéltük a román kommunizmust a párizsi száműzetésből]*. București, Paideia. Dinu Zamfirescu, aki a BBC-nek is dolgozott, a történelmi liberális párt tagja, a Radu Câmpeanu köré szerveződött csoportba tartozott. Könyvében külön fejezetben tárgyalta Gustav Pordea ügyét. 1985-re az emigrációs csoport meghirdette a román emigráció megtisztítását a securitate ügynököktől. Ez azonban inkább politikai gesztus volt, és feltehetően a francia szakszolgálatoktól származó információk legalizálására volt alkalmas. Számos ügynököt és román fedett tisztet szellőztettek meg az emigrációs sajtóban ekkor. A tisztak az esetek többségében átálltak, így szerepük más volt, mint az általuk feldobott ügynököké.

Ezek után NATO-állam területén nem kerülhetett sor Gustav Pordeával a kapcsolattartásra, így a román hírszerzés azt a megoldást javasolta, hogy egy családtagon, azaz a Spanyolországban élő lánytestvérén keresztül, levelezés útján kell fenntartani. Pordea támogatását mindig Drăgan alapítványán keresztül oldották meg. Pordea nagyon pedáns volt, ezért mindenről igazolást kért és adott. Ugyanakkor az elemző tiszt nagy megnyugvással konstataálta, hogy az ő szolgálati ideje alatt Pordea nem kapott „hazai anyagot” (utasítást) közvetlenül a nagykövetségen keresztül, illetve az ottani operatív csoporttól, és sohasem látogatta a konzuli részleget sem.⁸³⁸ 1985 februárjában a párizsi bíróság újabb feljelentés következményeképpen Pordea kémkedési ügyét tárgyalta. A Securitate elemzői arra a következtetésre jutottak, hogy ennek az ügynek a felfújását valójában egy francia kém bukásának elfedésére időzítették,⁸³⁹ valamint belpolitikai célra használták, ezen keresztül járattva le Jean Marie Le Pen személyét és gyengítve a Nemzeti Frontot. A brüsszeli vonalon dolgozó román hírszerzés ügynökei külügyi fedésben léptek fel a Newton Dunn-féle beadvány ügyében. Megkeresték Axel Michael Stahlschmidt⁸⁴⁰ brüsszeli hivatalnokot, akitől érdeklődtek a beadvány következményeiről. A tájékoztatás szerint Dunn beadványa szabályszerűen haladt az EP-bürokrácia útján, amelynek végállomása az emberjogi albizottság elnöke, aki éppen az 1984-es emberjogi jelentést készítette. A kérdés csak az volt, hogy a beadványban megfogalmazottak bekerülnek-e az éves jelentésbe. Stahlschmidt javaslatai a hírszerzés révén Aurel Duma⁸⁴¹ külügyi államtitkár és a titkosszolgálatok összekötője asztalára kerültek.⁸⁴² A javaslat fontos eleme volt a román politikai vezetés számára, hogy Mitterrand elnök ellátogasson Bukarestbe, azonban a Pordea- és számos más ügy barátból ellenséggé tette Franciaországot.⁸⁴³ A román hírszerzés rendkívül széles körű és

⁸³⁸ ACNSAS Fond SIE 0005588 231–234.

⁸³⁹ 1985. január 21-én Radzsiv Gandhi indiai miniszterelnök környezetében legalább húsz befolyásos személyt (üzletemberek, tisztviselők) érintő kémügyet leplezték le. Alain Bolley alezredest, a francia katonai attasé helyettesét azonnal hazarendelték. Radzsiv Gandhi nyilatkozataiban csökkenteni próbálta a kémügy jelentőségét, és kiemelte, hogy többnyire ipari jellegű titkok sérültek, amelyek nem csorbították India katonai kapacitását. Az ügyet elsimították, és a francia–indiai kapcsolatok nem sínylették meg (https://www.larousse.fr/archives/journaux-_annee/1986/174/1985_1_annee_des_espions) utolsó letöltés: 2020.XI.24.

⁸⁴⁰ Axel Michael Stahlschmidt 1964-től dolgozott tisztviselőként az Európai Parlamentben, illetve elődjében. 1985-ben a Bizottságok és Küldöttségek Főigazgatóságán volt osztályvezető. 1987-től a német mellett felvette a luxemburgi állampolgárságot is.

⁸⁴¹ Aurel Duma (1919–1993) pekingi nagykövet 1966–1972 között. 1972-től 1979-ig az RKP KB irodavezetője. 1979-től 1989-ig a Külügyminisztérium államtitkára.

⁸⁴² ACNSAS Fond SIE 0005588. 236.

⁸⁴³ Politikai és gazdasági vonalon Románia hagyományosan támaszkodhatott Franciaországra. Először 1859-ben a két román fejedelemség egyesülésénél segített, majd a Párizs környéki békénél, és végül a hatvanas és hetvenes években azzal, hogy kereskedelmi kapcsolatát magas szintre emelte Romániával (Dacia, helikoptergyártás stb.), illetve a francia elnökök látogatásával (Giscard d'Estaing). Mitterrand látogatása úgy kellett volna Ceaușescu-nak, mint egy falat kenyér, azonban a nyolcvanas évek elejére a román titkosszolgálati műveletek megtették hatásukat. A hatvanas évek párizsi rezidentúráját vezető Caraman NATO elleni műveletei komoly hatással voltak a franciák NATO-beli helyzetére, ugyanis Caraman bukása után a franciák elvesztették pozícióik 50%-át. Az 1982-ben Paul Goma és Virgil Tănase ellen megkísérelt securitatis merénylet a francia kémelhárítás (DST) győzelmével zárult,

célzott ellenintézkedéseket dolgozott ki a helyzet ellensúlyozására. Többek között volt politikai foglyok nevében leveleket küldtek a francia emigrációban lévő társaiknak, hangsúlyozva, hogy a Securitate második embere, Pacepa segít a román szervek tevékenységének felderítésében. A román hírszerzés megtévesztő műveletének része volt az a cikk is, amelyet a *Revue du Liban* párizsi lapban helyeztek el, és amelyben a *Le Matin* napilap felelősségét feszegették a Pordea-üggyel kapcsolatban, továbbá a francia szocialistákat tették felelőssé a két állam kapcsolatának romlásáért. A román hírszerzés fokozatosan aknáztta ki azt az információt, miszerint a szocialista pártnak a magyar nagykövetség 8 millió frankot adott az államelnöki választások kezdetén. Külön tervet készítettek arról, hogy az információt megfelelően csomagolva juttatják el az ellenzéknek az 1985 márciusában kezdődő választási kampányban. A nemzetközi sajtóban ügynökökön keresztül szándékoztak olyan cikkeket megjelentetni, amelyekben Románia második világháborús felszabadító tevékenységét, illetve Magyarország fasiszta csatlós jellegét hangsúlyozzák.⁸⁴⁴

Láthatóan sem a román politikai vezetés, sem a titkosszolgálat nem akarta a francia politikai realitásokat figyelembe venni. Továbbra is az önmeghatározásból fakadó ellenségkép szerint adtak politikai és titkosszolgálati válaszokat a kialakult helyzetre. A román hírszerzés fedőszerve Párizsban a Drăgan kezdeményezésére létrehozott Dacomex külkereskedelmi vállalat volt. Ennek a cégnek a társigazgatóját 1976-ban delegálták Romániából azzal a céllal „Raul” fedőnéven, hogy közvetítő legyen a párizsi rezidentúra tisztjeihez. „Raul” ügynökön keresztül finanszírozták Pordea tudományos kiadványait is. „Raul” időszakonként hazahívták beszámoltatásra, képzésre. Egyeztetéseiket Pordeával vagy a Dacomex irodáiban, vagy a francia főváros vendéglőiben ejtették meg, attól függően, hogy Pordea operatív helyzete mit tett lehetővé. Pordea tisztában volt azzal, hogy az ellene folyó eljárások mögött nemcsak a francia politikai erők húzódnak meg, és nyilvános szereplései során a kommunista tábor elítélő nyilatkozatok csak üres fordulatok, erről tanúságot is tett „Raulnak”: „...tenni fogom továbbra is azt, amit kell, és senkit se zavarjon, hogyha közvetetten, a hihetőség kedvéért, a keleti rendszerekkel foglalkozom. Sohasem utaltam a hazai rendszerre”.⁸⁴⁵ A sajtóper idején előzetes

ugyanis a megbízott Matei Pavel Haiducu román hírszerző átállt hozzájuk, és így a művelet kudarccal zárult. Voltak még ennél is érzékenyebb témák, amelyekről Mitterrand-nak tudomása volt. Charles Hernu francia honvédelmi miniszter beszerzése még a hatvanas években vagy a Bukarestben az éppen a reptérről távozó Bernard-Marie du Cheyron de Beaumont d'Abzac, a DST keleti területek vezetőjének végzetes kamionos balesete (részletek: https://www.lexpress.fr/actualite/politique/l-express-du-3-novembre-1969-espionnage-l-engrenage-roumain_2099179.html, utolsó letöltés: 2020.11.24.). Mindezek ismeretében nem csoda, hogy a francia vezetés megakadályozta a nyugati vezetők látogatását a nyolcvanas években Romániába. Többek között a spanyol királyét, a belga külügyminiszterét stb. (Részletek: <https://jurnalul.ro/special-jurnalul/Stefan-andrei-icirc-n-anii-80-franza-a-fost-cel-mai-mare-dusman-al-lui-Ceaușescu-115049.html>, utolsó letöltés: 2020.11.24.)

⁸⁴⁴ ACNSAS Fond SIE 0005588. 251–255.

⁸⁴⁵ I. m., 263v.

telefonos bejelentkezés nélkül jelent meg „Raulnál” – attól félt, hogy lehallgatják –, leszállította az EP-anyagokat és helyzetjelentést adott.

„Willy” ügynököt is rendszeresen kiküldték, hogy együtt végezzenek tudományos munkát Pordeával, valamint továbbította a központnak Pordea kívánságait, kéréseit.⁸⁴⁶ Pordea így üzent a központnak, hogy aggódik a magyar irredenta emigráció intenzív és hatékony tevékenysége láttán, és javasolta ezek ellensúlyozását. Jelezte, hogy ő mindent megtesz majd, hogy ellenőrizze a magyar ügyet az EP-ben. Javasolta továbbá, hogy hozzanak létre egy, az európai ügyeket kutató intézetet, amely – felvéve a kapcsolatot az Európai Parlamenttel – megfelelő lehetőséget biztosít majd számára az aktív kapcsolattartásra.⁸⁴⁷ A hírszerzés, a politikai és emigrációs osztályok közös kombinációkat dolgoztak ki Pordea helyzetének felmérésére. A jövőbeni hírszerző műveletek beindításához a Nemzetközi Jog és Nemzetközi Kapcsolatok Egyesületének (Asociația de Drept Internațional și Relații Internaționale, ADIRI)⁸⁴⁸ két tagját, Adrian Năstasét⁸⁴⁹ és Valentin Lipattit⁸⁵⁰ javasolták kiküldeni, hogy a „retro” Európai Parlamentben a román érdekeket érvényesítő műveletnek és egyéb későbbi akcióihoz fedőtörténeteket biztosítsanak. Továbbá személyi kapcsolatokat és intézményi háttérrel építsenek ki, létrehozva egy „Európa egységét” kutató munkacsoportot, amelybe „Marinescu”, „Maxim”, „Silviu”, „Willy” ügynököket vonnák be. Ennek a tevékenységnek a fókuszába a Páneurópai Mozgalom, az Európai Parlament, az Európa Tanács és az Európai Szolidaritási Testület került, természetesen összhangban Pordea EP-képviselő operatív helyzetével.⁸⁵¹

A párizsi bíróság ugyan 1985. február 22-én ismét elítélte a *Le Matin* Pordea rágalmozgási perében, azonban az ügy még messze nem jutott nyugvópontra. 1985. december 29-ei számában a londoni *The Sunday Times* rendkívüli részletességgel számolt be Gustav Pordea és a román hírszerzés bécsi, 1983. december 13–14-én lebonyolított találkozásáról.⁸⁵² A *Sunday Times*

⁸⁴⁶ I. m., 262.

⁸⁴⁷ I. m., 269–270.

⁸⁴⁸ A szervezetet 1965-ben hozták létre bukaresti székhellyel. Két kiadványa van: A *Revista Română de Drept Internațional* és a *Revue roumaine d'études internationales*. Meghatározó alakja Adrian Năstase volt szociáldemokrata miniszterelnök.

⁸⁴⁹ Adrian Năstase (1950) jogász, szociológus. 1978-ban nemzetközi jogból doktorált. 1973–1990 között a Román Akadémia Jogi Kutatóintézetének tudományos munkatársa, 1977-től az ADIRI alelnöke, 1984-től tagja a francia Nemzetközi Jogi Társaságnak és a strasbourgi Nemzetközi Emberi Jogi Intézet kutatási igazgatója. Előbb a Nemzeti Megmentési Front (FSN), majd a Román Szociális Demokrácia Pártja (PDSR), a Szociáldemokrata Párt (PSD) nemzetközi kapcsolatokért felelős vezetője, továbbá a többször átalakult párt helyettes vezetője. 2000-től 2008-ig a PSD vezetője. 1990–1992 között külügyminiszter, 2001–2004 között miniszterelnök.

⁸⁵⁰ Valentin Lipatti (1923–1999) a Bukaresti Egyetemen szerzett bölcsészdiplomát, majd a latin nyelvek karán tanított. A francia irodalomtörténet szakértője. 1964–1984 között a román külügyminisztérium munkatársa, 1965–1971 között Romániát képviselte az UNESCO-nál. 1972–1977 között a helsinki és a genfi biztonsági konferencián Románia küldöttségének vezetője volt.

⁸⁵¹ ACNSAS Fond SIE 0005588 269–270.

⁸⁵² Swain, Jon 1985: Euro-MP is a communist agent. *Sunday Times*, 1985. december 29. <http://jonswain.org/articles/articles/articles/communistmep.html> (utolsó letöltés: 2021.03.13.).

szerkesztőségét mintha jobban ellátták volna információkkal, ugyanis olyan részletekről számoltak be a bécsi találkozóról, amiről csak az ott megjelentek tudhattak. Körülbelül egy évvel az 1984-es európai parlamenti választások előtt – 36 éves párizsi tartózkodása után – Pordea kérte és megkapta a francia állampolgárságot. 1983 decemberében Bécsbe utazott, és az ötcsillagos Hotel Bristol 378-as szobájában szállt meg; ugyanaznap Bukarestből Bécsbe érkezett a román kémszervezet magas beosztású tagja, Costel Mitran is.⁸⁵³ 1983. december 13–14-én mindketten az osztrák fővárosban tartózkodtak, a Bristolban találkoztak. Itt Mitran megbízta Pordeát, hogy valamelyik francia politikai párt listáján jusson be az Európai Parlamentbe. A cikk szerint Pordea azt válaszolta, hogy erre csak egyetlen mód van: ha megvásárol magának egy képviselőjelölti helyet. Mitran közölte, hogy e célra 500 000 dollár áll rendelkezésre.⁸⁵⁴ A szavazatvásárlásnak ez az újabb felmelegítése megrázó hatást ért el a román hírszerzés 4. részlegén, ugyanis a részletek bizonyították, hogy ezen a vonalon valaki szivárogtat. A cikk megjelenése után két nappal a részlegben lefolytatott ellenőrzést összegző elemzés szerint a *Sunday Times*ban megjelentekkel ellentétben az EP-be jutás témáját Pordea maga vetette fel azzal, hogy biztos helye van Simone Veil listáján. A felvetés „Stan” ügynök jelenlétében hangzott el. A jelentés szerint Pordea volt, aki azt állította: „Egyetlen feltételnek kell teljesülnie, hogy a listára kerüljön, ha a román szolgálatok adnak neki 500 000 dollárt.”⁸⁵⁵ Az összegző elemzés hangsúlyozza, hogy az 1983 decemberében lezajlott találkozóról készült jelentések nem utalnak arra, hogy Pordea pénzügyi támogatásra tett javaslatát felterjesztették vagy engedélyezték volna a hírszerzésnél. A Mitran és Pordea között lezajlott egyeztetés során sem ígéret nem hangzott el egy jövőbeni nagy összegű támogatásról, sem Le Pen neve nem merült fel. Ezzel szemben a bécsi találkozón Pordea a román nagykövet jelenlétében többször hitet tett amellest, hogy választ kell adni az irredenta támadásokra. Az összegző elemzés az árulás jeleit fedezte fel abban, hogy Pordea a fiával érkezett a megbeszélésre, mondván, hogy nagyon fél a találkozótól. A román fél nyugta ellenében 2300 dollárt adott Pordeának utazási költségként, és kifizették a szállását. Az értékelő tiszt szerint Pordea beismerése várható volt, hogy átadott félmilliót Le Pennek, ugyanis a kombináció kitervelőinek ez lehetett az egyik céljuk. Mindez azt is előrevetítette, hogy a nyugatiak újra előrángatják Pacea: tegyen újabb

⁸⁵³ Costel Mitran, a bécsi lebuktatás ellenére, sikeres karriert lezárva 2000-ben vonult nyugdíjba az 1990-ben újjáalakult SIE tisztjeként. Ebből az alkalmából Emil Constantinescu államelnök dandártábornoki rendfokozatot adományozott neki. Nyugdíjasként országjáró tevékenységet folytatva előadásokat tartott a hírszerzésről, tette mindezt a Nyugállományú és Tartalékos Hivatásos Hírszerző Tisztek Szövetsége (ACMRRSIE) harmadik elnökeként.

⁸⁵⁴ Swain 1985: i. m.

⁸⁵⁵ ACNSAS Fond SIE 0005588 282.

leleplező vallomásokot, valamint svájci cégeket azzal fogják hírbe hozni, hogy Romániából érkező összegeket kezeltek.⁸⁵⁶

Gustav Pordea ügye csak a francia–román kémhistóriák egy újabb fejezete lett volna, ha nevezett 1984. szeptember 13-án nem nyújtotta volna be az Európai Parlamentnek az európai jobboldal nevében a 2-545/84-es határozati javaslatot válaszként a Dunn-féle határozati javaslatra. Tette mindezt azzal a meggyőződéssel, hogy „a kisebbség követelése alaptalanok, tekintve, hogy mint kisebbségnek liberális, sőt, valójában kivételezett természetű helyzetet biztosítottak”. Úgy vélekedett, hogy „kötelessége megőrizni a romániai magyarok követelőző és jogosulatlan magatartását mint terrorista akciók valószínű forrását”. Beadványában arra kérte a megfelelő bizottságot, hogy hozza nyilvánosságra vizsgálatának eredményeit, és szólítsa fel a Magyar Népköztársaság kormányát, hogy hagyjon fel minden támogatással a romániai magyar kisebbség illojális tevékenységéhez.⁸⁵⁷ A beadványt a parlament nem szavazta meg, viszont a román hírszerzés 1987 szeptemberében úgy döntött, hogy számos jelzés és bizonyíték alapján megszakítja együttműködését Pordea ügynökkel,⁸⁵⁸ aki a történet ellenére kitöltötte mandátumát az Európai Parlamentben, ahol 1989. július 24-ig képviselte Franciaországot a Nemzeti Front színeiben.

3. Észak- és dél-amerikai kitekintés

A magyar emigráció elleni tevékenység az eddig tárgyalt olasz és francia vonalakon kívül hasonló intenzitással folyt Kanada, az US és Dél-Amerika szász és sváb, zsidó és román emigrációs csoportjain keresztül. Ezekről a befolyásoló műveletekről csak körképszerűen áll módunkban beszámolni, főleg a fel nem tárt források miatt.

A dél- és észak-amerikai magyar emigráció tevékenységének ellensúlyozására a kivándorolt/kivándoroltatott szász kisebbség intézményeit is felhasználták. A szász/sváb emigrációs közösség kiemelkedő és egyben befolyásos személyiségeinek ügynöki befolyásolása arra irányult, hogy németiségükből fakadóan kedvező képet közvetítsenek az USA-ban és Kanadában a román diktatúráról. A román hírszerzés a „Riposta” művelet ütemterve szerint különböző amerikai szász emigrációs szervezeteket, többek között az Alianța Sașilor Transilvănenit [*Erdélyi Szászok Szövetsége*] a magyar irredenták tevékenységének leleplezésére bírták rá.⁸⁵⁹ A magyar emigráció elleni harc állandó feladatként szerepelt az

⁸⁵⁶ ACNSAS Fond SIE 0005588. 282–282v.

⁸⁵⁷ A Pordea-ügy. *Irodalmi Újság*, 1986/1., 4.

⁸⁵⁸ ACNSAS Fond SIE 0005588 336.

⁸⁵⁹ ACNSAS fond SIE 31125. 2.

emigrációs német szervezetek irányába is.⁸⁶⁰ Ennek a műveleti igénynek megfelelően a román hírszerzés központjából előre megírt szövegeket küldtek ki és jelentettek meg a kanadai *Ecouri Românești*⁸⁶¹ [*Román Visszhangok*] című emigrációs lapban. Noha a Kanadába kiépített rezidentúra számában és minőségében jelentéktelen volt, a központ utasítását, hogy a magyar emigráció ellen tevékenykedjenek, végre kellett hajtani. Így a Romániából távozott németek körében együttműködőket kellett találniuk és rábírnuk őket arra, hogy Bukarest elképzelései szerint támadják a magyar emigrációt, bizonyítva, hogy a németek és a románok egységet alkotnak a magyar irredentával szemben. A szász és sváb emigrációs szervezetek ügynökeinek hatékonysága minimális lehetett, hiszen maguk a tisztok jelentették, hogy rendelkeznek potens lehetőségekkel és a jövőben hatékonyabban fognak dolgozni.⁸⁶²

A román hírszerzés a dél-amerikai kontinens magyar emigrációs szervezeteinek tevékenységére is figyelmet fordított. Így az Erdélyi Világszövetség vezetőjének kapcsolatait, tevékenységét is felgöngyölytette. Tisztában voltak azzal, hogy Erdélyben Király Károlyt,⁸⁶³ Balogh Edgárt,⁸⁶⁴

⁸⁶⁰ I. m., 13–14.

⁸⁶¹ I. m., 13. Az *Ecouri Românești* 1974 és 1984 között Torontóban megjelenő, román emigrációs lap.

⁸⁶² I. m., 26.

⁸⁶³ Király Károly (1930) közgazdász, romániai magyar politikus. 1950–1965 között az RKP aktív tagja, majd a Magyar Autonóm Tartomány KISZ Bizottságának az első titkára, innen a Gyergyói Rajoni Pártbizottság első titkárává nevezték ki. 1966–1968 között az RKP KB tagja. 1968–1972 között a Kovászna Megyei Pártbizottság első titkára és az RKP Politikai Végrehajtó Bizottságának póttagja volt. Alelnöke lett az 1968. november 15-én megalakuló Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának. 1972-ben a hivatalos román politika elleni tiltakozásul lemondott tisztségéről. A hatalom „száműzte”, kinevezték a románok lakta Karánsebesi Fakitermelő és Fafeldolgozó Kombinát vezérigazgatójává Krassó-Szörény megyébe, majd később visszaengedték Marosvásárhelyre. 1978-ban levélben tiltakozott az erdélyi magyarságot sújtó román állami intézkedések ellen. Újra Karánsebesre száműzték. Levelei külföldre juttatásával tájékoztatta a nemzetközi közvéleményt Ceaușescu jogtiprásairól. Az 1989-es forradalom után a román Nemzeti Megmentési Front Tanácsának alelnökévé választották. Részt vett a Romániai Magyar Demokrata Szövetség megalakításában, de nem volt tagja az RMDSZ-nek, 1992–1993-ban a szövetség háromszéki szervezetének volt az elnöke. Az 1990. március 17–19-ei marosvásárhelyi eseményekben jelentős szerepet játszott mint a Nemzeti Megmentési Front alelnöke. Konkrétan nyomást gyakorolt a Maros megyei rendőrség és katonaság akkori vezetőire, hogy lépjenek közbe, és állítsák le az atrocitásokat, ellenkező esetben hadbíróság elé viszi őket. 1990. május végén tagja lett a román szenátusnak (a kétkamarás román parlamentben a másik a képviselőház). Nem töltötte ki a mandátumát, 1991. december 12-én lemondott.

⁸⁶⁴ Balogh Edgár (1906–1996) romániai magyar újságíró, főszerkesztő, egyetemi tanár. Felvidéki születésűként publicisztikai munkásságát a *Prágai Magyar Hírlap*nál kezdte 1926-ban. Szervezője volt a csehszlovákiai magyar ifjúság baloldali Sarló mozgalomának. 1931-ben bekapcsolódott a kommunista mozgalomba, éppen ezért a csehszlovák hatóságok 1935-ben kiutasították Csehszlovákia területéről. Brassóban telepedett le, és a *Korunk* belső munkatársa s a *Brassói Lapok* cikkírója lett. Kezdeményezője az 1937-es vásárhelyi találkozónak. A második bécsi döntés után a *Kelet Népe* kolozsvári szerkesztője (1941) és Budapesten a *Magyar Nemzet*, 1942-től pedig a *Kis Újság* munkatársa. A szovjet bevonulás után, 1944. október 18-án kezdeményezésére jelent meg Kolozsvárt a *Világosság* című napilap, melynek 1948-ig főszerkesztője. A Magyar Népi Szövetség (MNSZ) alelnöke (1946-ig), s mint a művelődési osztály vezetője vett részt a romániai magyarság új művelődési intézményeinek megszervezésében. 1948-tól egyetemi tanár, majd rektor a Bolyai Tudományegyetemen. 1949 őszén az MNSZ több más vezetőjével együtt a szocialista törvényesség megsértésével bebörtönözték, s csak 1956-ban rehabilitálták. 1957-től 1971-ig az újrainduló *Korunk* főszerkesztő-helyettese, illetve az 1981-től megjelenő *Romániai magyar irodalmi lexikon* főszerkesztője volt.

Egyed Ákost⁸⁶⁵ és más jeles értelmiségit a világszervezet megbízásából nemcsak látogatják, hanem intenzív támogató és szervezőmunkát végeznek, hogy a védelmük érdekében kapcsolati hálót építsenek e személyek köré. Az Erdélyi Világszövetség és a Hámos László vezette Magyar Emberi Jogok Alapítvány (Hungarian Human Rights Foundation, HHRF) közötti kapcsolatot is feltérképezték. Így azzal is tisztában voltak, hogy Zolcsák István⁸⁶⁶ és Hámos László⁸⁶⁷ között több kérdésben nincs érdekegyesség.⁸⁶⁸ Tudták továbbá, hogy Hámos László és Veress Bulcsú⁸⁶⁹ próbálta rábírní Zolcsákot, hogy hagyjon fel az erdélyi értelmiségieket érintő elhamarkodott, meggondolatlan és zajos tevékenységével. Hagyja inkább a HHRF-et tevékenykedni ezekben az ügyekben, hiszen nekik nagyobb a tapasztalatuk, és szervezettebbek, mint a világszövetség, és inkább támogassa őket financiálisan. A román hírszerzés a Zolcsák, Hámos és Veress között feszülő nézeteltérésre ráépült, és lejárató, semlegesítő műveletekbe kezdett.

1980-ban a román hírszerzés határozottan azt gondolta, hogy Zolcsák István a budapesti szakszolgálatok kezdeményezésére és támogatásával tevékenykedett. Az emigrációban lévő román ellenzék szerint Budapest mindezt azért kezdeményezte, hogy felébressze a „kihaló magyarságtudatot” az emigráció második generációjában, továbbá centrális szerepet nyerjen az emigráció irányításában. Zolcsák, célszemélyi fedőneven „Pedro”, ilyen irányú tevékenységének alapos felderítésével és ellenőrzésével meg lehetne előzni a jövőbeni, erdélyi

⁸⁶⁵ Egyed Ákos (1929–) erdélyi magyar történész. Középiskoláit Sepsiszentgyörgyön végezte, majd 1948-tól a Bolyai Tudományegyetem hallgatója lett. 1951–1953 között ugyanitt volt gyakornok, ezt követően a kolozsvári Történeti Intézet kutatója lett. 1990–1994 között a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen, 1995–1997 között az Eötvös Loránd Tudományegyetemen meghívott előadó volt. 1990 óta a Magyar Tudományos Akadémia külső tagja.

⁸⁶⁶ Zolcsák István (1921–2006) 1974-ben alapította meg São Paulóban az Erdélyi Világszövetséget, melynek elnöke lett. Társelnökül a Floridában élő Wass Albertet kérte fel, ezzel az észak-amerikai magyarság/székelység is képviselve volt a szövetségben.

⁸⁶⁷ 1976-ban Hámos László vezetésével létrejött a Romániai Emberi Jogokért Bizottság (Committee for Human Rights in Romania), mely szervezet később felvállalta a felvidéki magyarok érdekvédelmét is, éppen ezért 1983-ban nevet változtatott, és Magyar Emberi Jogok Alapítványként folytatta lobbitevékenységét az amerikai politikai körökben.

⁸⁶⁸ ACNSAS fond SIE 044009 4–5.

⁸⁶⁹ Veress Bulcsú (1941–2012) magyar–amerikai jogász, politológus. 1981 és 1991 között az amerikai szenátus külügyi bizottsága munkatársa, illetve honvédelmi és nemzetbiztonsági szakértője. Az 1956-os forradalom után gimnazistaként kommunistaellenes diákszervezkedés tagja volt. 1958-ban letartóztatták, és 8 hónap börtönbüntetésre ítélték. Az Eötvös Loránd Tudományegyetemen jogász végzettséget szerzett. Az ELTE-ről a Strasbourgi Egyetemen összehasonlító és nemzetközi jogi posztgraduális tanulmányokat folytatott. Tanulmányai befejeztével, 1971-ben az USA-ba emigrált. Még ugyanebben az évben felvették a New York-i Columbia Egyetemre, ahol 1976-ban (harmadik diplomaként) a politikatudományok és nemzetközi kapcsolatok területén doktorátust szerzett. 1981 és 1991 között az amerikai szenátus külügyi bizottsága munkatársa, illetve honvédelmi és nemzetbiztonsági szakértője. A New York-i székhelyű Romániai Emberi Jogok Bizottsága (CHRR) nevű szervezetet (később Magyar Emberi Jogok Alapítvány) képviselve Washingtonban, a kongresszusban a romániai magyar kisebbség érdekében lobbizott.

magyarok érdekében kezdeményezett tevékenységeit,⁸⁷⁰ jelölte ki a román állambiztonság a célt.

A román szolgálatok félelme, hogy a magyar titkosszolgálat állt Zolcsák mögött, nem teljesen alaptalan, azonban az sem mondható ki, hogy a magyar hírszerzésnek a nyolcvanas évek kezdetén határozott csapásiránya lett volna a magyar emigráció, és a Ceaușescu-diktatúra ellen akarta volna hadba állítani. Ha közvetlenül nem is léptek vele kapcsolatba a magyar titkosszolgálatok, közvetetten használták őt mint tájékozási pontot, azaz a szolgálatok arra voltak kíváncsiak, hogy az emigrációban ki mögött áll pénz, hogy melyik csoportosulás mit szeretne, melyik emigrációs szervezet mit szándékozik benyújtani az amerikai döntéshozóknak. A magyar szakszolgálat rendkívül elővigyázatos volt, ugyanis nem szeretett volna közvetlenül ügynöki kapcsolatot kialakítani olyan kitett személyekkel, mint Zolcsák István, akit a románok is „feldolgoztak”.⁸⁷¹

A tehetős Zolcsák István több szervezetnek a megalapítója és fenntartója (Movimento Pro Transilvania, Erdélyi Világszövetség) volt, amelyeknek Argentínában, Kanadában és Ausztriában is voltak képviselői. Szervezőereje és lobbitevékenysége zavarhatta a román állambiztonságot, erre következtethetünk abból, hogy Zolcsákot a brazíliai román konzul azzal fenyegette meg, hogy kivégzik. Az erről a fenyegetésről szóló, 1982. március 22-ei jelentés Iulian Vlad, a Securitate utolsó parancsnoka asztalán landolt. A fenyegetés megtörténtét Fodor András igazolta, aki Zolcsák környezetéhez tartozott. Az ügy érdekessége, hogy Fodor 1946-ban kivándorló-útlevelemel hagyta el Magyarországot mint a Tungram képviselője. A *Brasil Herald* rovatvezetője lett, és a magyar szolgálatoknak dolgozott mint társadalmi kapcsolat. Ugyancsak az említett hírszerzési összefoglaló elemzésben részletes leírást adnak arról, hogy Zolcsákot állandó személyi testőr védte abban a gyárban, amelynek a tulajdonosa volt. Fegyveres őrséget állítottak fel védelmére, és többlépcsős volt a beléptetés, továbbá a jelentésből arról is hírt kapunk, hogy a lakónegyedében, amely még São Paulo legelőkelőbb negyedében volt, állandó rendőri védelem alatt áll.⁸⁷²

Összegzés

A román titkosszolgálatok az emigrációs központok, kolóniák ellen a szélsőjobb oldali sajtótermékeket használták fel dezinformációs műveleteik megvalósításához. A befolyásolást

⁸⁷⁰ ACNSAS Fond SIE 044009 14.

⁸⁷¹ OSZK – 1956-os Intézet – Oral History Archívum: „Kettős ügynök voltam, és büszke vagyok rá”. Seres László interjúja Damenija Csabával (www.rev.hu/ords//f?p7=600:2:31325026560896::NO:2:P2_PAGE_ID:420569 utolsó letöltés: 2021.04.16.).

⁸⁷² ACNSAS fond SIE 044009 24–25.

általában emigrációs alapítványokon, egyesületeken keresztül érték el. Ennek kivitelezése nem volt túlságosan nehéz, ugyanis az 1945 után Romániát elhagyó emigránsok egy része a legionárius mozgalom tagja volt, vagy legalábbis szimpatizált vele. A román emigrációnak ez a része jó kapcsolatokat ápolt a nyugati világ szélsőjobboldali szervezeteivel is. Akárcsak a Codreanu-féle Vasgárda, Ceaușescu nemzeti kommunizmusa is kisebbségellenes volt. Ezen a ponton az emigráció szélsőjobboldala és a román kommunizmus ellenségeképe eggyé vált, így már könnyebben érthető, hogy a román titkosszolgálatok miért tudták ezeket a köröket hatékonyan behálózni és befolyásolni. Ennek mechanizmusát már 1986-ban Thierry Wolton is felismerte, aki a KGB tevékenységét bemutatva analógiát vont a Securitate és a szovjet nagytestvér hírszerzése között, és arra a megállapításra jutott, hogy a két állambiztonság között csak léptékben, illetve méretben volt különbség, műveleti jellegében és irányultságában nem.⁸⁷³

A magyar emigráció nyugati világban folytatott kisebbségvédelmi tevékenysége ellen a román hírszerzés bevonta Augustin Gustav Pordeát és Iosif Constantin Drăgan. Az esetek bemutatásával igazolni tudtuk azt, amit Thierry Wolton franciaországi tapasztalatai alapján vetett papírra, miszerint: „úgy tűnik, hogy egyetlen ember játszik szerepet ezekben az ügyekben, Iosif Constantin Drăgan”; tudniillik az emigrációba szorult Paul Goma, Virgil Tănase, Monica Lovinescu lejárataiban emigrációs szélsőjobboldali román lapok közvetítették a Bukarest szájíze szerinti lejárató propagandát. Wolton 1986-ban leírt gondolatai, hogy Gustav Pordea, aki bejutott az EP-be Jean-Marie Le Pen listájáról, esete jóval összetettebb, mint Drăgané, és ezer szálon kapcsolódik a mágnáshoz.⁸⁷⁴

Remélhetőleg a feldolgozott ügyek bepillantást engednek a román hírszerzés politikai, gazdasági vonalon végrehatott műveleteibe, illetve hangsúlyosabban a magyar emigrációval szemben folytatott modus operandijának megismerésébe. Fontos megemlíteni, hogy a feltárt esetek csak részleges képet adnak a román hírszerzés korabeli tevékenységéről, így a műveletek teljes volumenének és mélységének megítélésére nem tudunk vállalkozni. Ehhez további részletes feltárássra lesz szükség.

⁸⁷³ Wolton 1992: i. m., 294.

⁸⁷⁴ I. m., 295–299.

9. Rövidítések jegyzéke

Abwehr – A Harmadik Birodalom katonai hírszerző és elhárító szervezete

A.C.N.J./ACNJ, Arhiva Comandamentului Național al Jandarmeriei – Csendőrség Országos Parancsnokságának Levéltára

A.C.N.S.A.S./ACNSAS, Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității – Securitate Irattárait Vizsgáló Országos Tanács Levéltára

A.M.A.E./AMAE, Arhiva Ministerului Afacerilor Externe – Külügyminisztérium Levéltára

A.M.I./AMI, Arhiva Ministerului de Interne – Belügyminisztérium Levéltára

A.M.R./AMR, Arhivele Militare Române – Román Katonai Levéltár

A.N.E./ANE, Armata Națională de Eliberare – Nemzeti Felszabadító Hadsereg

A.N.I.C./ANIC, Arhivele Naționale Istorice Centrale – Nemzeti Központi Történeti Levéltár

A.N.R./ANR, Arhivele Naționale ale României – Román Nemzeti Levéltár

A.S.R.I./ASRI, Arhiva Serviciului Român de Informații – Román Hírszerző Szolgálat Levéltára

A.T./AT, Arhivele Totalitarismului – Totalitarizmus Levéltára

A.V.S./AVS, Aport Valutar Special – Különleges Deviza-hozzájárulás (a Securitate hírszerző szervezeti egysége)

B.G.R./BGR, Batalionului de Gardă Regală – Királyi Őrzászlóalj

B.I.R.D./BIRD, Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare – Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bank

B.I./BI, Biroul Informațional – Hírszerző Iroda

BM – Belügyminisztérium

B.M., Biroul Mixt – Vegyes Iroda

B.S.D.D./BSDD, Biroul de Siguranță a Deltei Dunării – Duna-delta Biztonsági Iroda

MStM Secția a II-a, Biroul 5 din Secția a II-a a Marelui Stat Major – VKF II. Osztály 5. Irodája

B.O./BO, Buletinul Oficial – Hivatalos Közlöny

B.O.R./BOR, Biserica Ortodoxă Română – Román Ortodox Egyház

B.S.B./BSB, Batalionul de Securitate București – Bukaresti Biztonsági Dandár

B.S.G./BSG – Biroul Siguranței Generale – Általános Biztonsági Iroda

C.A./CA, Consiliul de Apărare – Védelmi Tanács

C.A.E.R./CAER, Consiliul de Ajutor Economic Reciproc – Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa, KGST

C.C. al P.C.R., Comitetul Central al Partidului Comunist Român – Román Kommunista Párt Központi Bizottsága, RKP KB

C.E.S.T./CEST, Centrul European de Studii Tracice – Trák Tanulmányok Európai Központja

C.E.P.E.C.A./CEPECA, Centrul de Perfecționare a Cadrelor de Conducere – Vezető Káderek Fejlesztési Központja

C.F.A.U./CFAU, Comandamentul Forțelor Armate Unite din Tratatul de la Varșovia – Varsói Szerződés Egyesült Fegyveres Erőinek Parancsnoksága

C.F.R./CFR, Căile Ferate Române – Román Államvasutak

C.F.S.N./CFSN, Consiliul Frontului Salvării Naționale – Nemzeti Megmentési Front Tanácsa

C.PU.N./CPNU, Consiliul Provizoriu de Uniune Națională – Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa

C.S.N./CSN, Consiliul Siguranței Naționale – Nemzetbiztonsági Tanács

C.I./CI, Contrainformații – kémelhárítás

C.I.D./CID, Centrul de Informatică și Documentare – Informatikai és Dokumentációs Központ

C.I.E./CIE, Centrul de Informații Externe – Külügyi Hírszerzési Központ

C.I.S./CIS, Fondul pentru Cheltuieli Informative Speciale – Különleges Információs Költségek Alapja

C.M./CM, colonie de muncă – munkatábor

C.M.O.B./CMOB, Comandamentul Miliției Orașului București – Bukarest (Fő)város Rendőrparancsnoksága

C.N.S.A.S./CNSAS, Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității – Securității Securitate Irattárait Vizsgáló Országos Tanács

COCOM, Coordinating Committee for Multilateral Export Controls – Sokoldalú Exportellenőrzési Koordinációs Bizottság

C.D./CD, Consiliul Dirigent – Kormányzó Tanács

C.S.A.Ț./CSAT, Consiliul Suprem de Apărare a Țării/Consiliul Superior al Apărării Țării (a két világháború között) – Országvédelmi Legfelsőbb Tanács

C.P./CP, Cod Penal – Büntető törvénykönyv, Btk.

C.P.A.D.C.R./CPADCR, Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România – Elnöki Bizottság a Romániai Kommunista Diktatúra Elemzésére

C.P.Ex./CPEx, Consiliul Politic Executiv – Végrehajtó Politika Tanács

C.S.S./CSS, Consiliul Securității Statului – Állambiztonsági Tanács

C.T.O.T./CTOT, Comandamentul pentru Tehnica Operativă și Transmisiuni – Operatív technikai és rádióforgalmazási Parancsnokság

C.T.S./CTS, (Comandamentul) Trupelor de Securitate – Securitate-csapatok Parancsnoksága

C.W.I.H.P./CWIHP, Wilson Center's Cold War International History Project – Woodrow Wilson Központ Hidegháborús Nemzetközi Történelmi Projekt

D.S./DS, Detașamentul Special – Különleges Különítmény

D.G.I.E./DGIE, Direcția Generală de Informații Externe – Külügyi Hírszerzés Főigazgatósága

D.G.I.I./DGII, Direcția Generală de Informații Interne – Belföldi Hírszerzés (Kémelhárítás) Főigazgatósága

D.G.C./DGC, Direcția Generală de Contraspionaj – Kémelhárítási Főigazgatóság

D.G.P./DGP, Direcția Generală a Poliției – Rendőrség Főigazgatósága

D.G.S.P./DGSP, Direcția Generală a Securității Poporului – Népbiztonsági Főigazgatóság

D.G.T.O.Î./DGTOÎ, Direcția Generală Tehnico-Operativă și de Înregistrare – Műszaki-Operatív és Ellátási Főigazgatóság

D.I.A./DIA, Direcția de Informații a Armatei – Hadsereg Hírszerző Igazgatósága

D.I.E./DIE, Departamentul de Informații Externe – Külügyi Hírszerzés Államtitkársága (a francia département – miniszteriális főosztály)

D.I.M./DIM, Direcția de Informații Militare – Katonai Hírszerző Igazgatóság

D.I.M.S.M./DIMSM, Direcția Informații a Marelui Stat Major – Vezérkari Főnökség Hírszerző Igazgatósága

D.M.R.U./DMRU, Direcția Management Resurse Umane – Emberi Erőforrás Menedzsment Osztály

D.O./DO, domiciliu obligatoriu – kényszerlakhely

D.P.S./DPS, Direcția Poliției de Siguranță – Biztonsági Rendőrség Igazgatósága

D.P.S.G./DPSG, Direcția Poliției și Siguranței Generale – Általános Rendőrségi és Biztonsági Igazgatóság

D.R.S./DRS, Direcția Regională de Securitate – Securitate Tartományi Igazgatósága

D.R.S.P./DRSP, Direcția Regională de Securitate a Poporului – Securitate Népbiztonsági Tartományi Igazgatósága

D.R.S.S./DRSS, Direcția Regională a Securității Statului – Állambiztonság Tartományi Igazgatósága

D.S.S./DSS, Departamentul Securității Statului – Állambiztonsági Államtitkárság

D.U.I./DUI, dosar de urmărire informativă – tartalmát tekintve személyi dosszié, nyers fordításban figyelő, ellenőrző dosszié

D.V./DV, dosar de verificare – ellenőrző dosszié

F.N.D./FND, Frontul Național Democrat – Nemzeti Demokrata Front

F.M.I./FMI, Fondul Monetar Internațional – Nemzetközi Valutaalap

F.R.N./FRN, Frontul Renașterii Naționale – Nemzeti Újjászületés Frontja

F.S.N./FSN, Frontul Salvării Naționale – Nemzeti Megmentési Front

Garda Națională – Nemzeti Gárda

G.E.G./GEG, Grupul Etnic German – Német Nemzetiségi Csoport

Gestapo, Geheime Staatspolizei – Titkos Államrendőrség

H.C.M./HCM, Hotărâre a Consiliului de Miniștri – Minisztertanácsi Határozat

H.H.R.F./HHRF, Hungarian Human Rights Foundation – Magyar Emberi Jogok Alapítvány

I.I.C.C.M.E.R./IICCMER, Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc – Kommunizmus Bűneit és az Emigráció Emlékezetét Vizsgáló Intézet

I.C.E./ICE Dunărea, Întreprinderea de Comerț Exterior „Dunărea” – Duna Külkereskedelmi Vállalat

I.G.J./IGJ, Inspectoratul General al Jandarmeriei, Serviciul de Informații SI – Csendőrség Főfelügyelőségének Hírszerző Szolgálat

I.G.M./IGM, Inspectoratul General al Miliției – Milícia Országos Felügyelősége (közismerten: Miliția)

I.J./IJ, Inspectoratul Județean – megyei felügyelőség

I.M.B./IMB, Inspectoratul Municipiului București – Bukarest Főváros Felügyelősége

I.N.M.E.R./INMER, Institutul Național pentru Memoria Exilului Românesc – Román Száműzetés Emlékének Nemzeti Intézete

I.N.S.T./INST, Institutul Național pentru Studiarea Totalitarismului – Totalitarizmust Kutató Nemzeti Intézet

I.R.R.D./IRRD, Institutul Revoluției Române din Decembrie 1989 – Az 1989. Decemberi Román Forradalom Intézete

I.S.J./ISJ, Inspectoratul de Securitate Județean – Securitate Megyei Felügyelősége

KGB, Komitet Goszudarsztvennoj Bezopasznosztyi – Állambiztonsági Bizottság

L.A.M./LAM, Legiunea Arhanghelului Mihail – Mihály Arkangyal Légiója

M.A.E./MAE, Ministerul Afacerilor Externe – Külügyminisztérium

M.A.I./MAI, Ministerul Afacerilor Interne – Belügyek Minisztériuma (Belügyminisztérium, lásd BM)

M.A.N./MAN, Marea Adunare Națională – Nagy Nemzetgyűlés

MApN, Ministerului Apărării Naționale – Nemzetvédelmi Minisztérium

M.C.E./MCE, Ministerul Comerțului Exterior – Külkereskedelmi Minisztérium

M.F.A./MFA, Ministerul Forțelor Armate – Fegyveres Erők Minisztériuma

MGB, Minisztersztvo Goszudarsztvennoj Bezopasznosztyi – Állambiztonsági Minisztérium

M.I./MI, Ministerul de Interne – Belügyminisztérium

Miliția – rendőrség

Ministerul de Război – Hadügy-/Honvédelmi Minisztérium

MNSZ – Magyar Népi Szövetség

M.O./MO, Monitorul Oficial – Hivatalos Közlöny

M.S.S./MSS, Ministerul Securității Statului – Állambiztonsági Minisztérium

M.S.t.M./MStM, Marele Stat Major – Nagyvezérkar

MStM Secția a II-a, Marele Stat Major Secția a II-a – Nagyvezérkar II. Osztálya

MADOSZ, Uniunea Oamenilor Muncii Maghiari din România – Romániai Magyar Dolgozók Szövetsége

N.K.V.D./NKVD, Narodnij Komisszariat Vnutrennyih Gyel – Belügyi Népbiztosság

NSDAP, Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei – Nemzetiszocialista Német Munkáspárt

OMP – Országos Magyar Párt

OSS, Office of Strategic Services – Stratégiai Szolgálatok Hivatala

P.C.M./PCM, Președinția Consiliului de Miniștri – Minisztertanács Elnöksége

P.C.R./PCR, Partidul Comunist Român – Román Kommunista Párt, lásd RKP

P.C.d.R./PCdR, Partidul Comunist din România – Romániai Kommunista Párt, lásd RKP

P.C.U.S./PCUS, Partidul Comunist al Uniunii Sovietice – Szovjetunió Kommunista Pártja

P.M.R./PMR, Partidul Muncitoresc Român – Román Munkáspárt

P.N.L./PNL, Partidul Național Liberal – Nemzeti Liberális Párt

P.N.P./PNP, Partidul Național Popular – Nemzeti Néppárt

P.N.Ț./PNȚ, Partidul Național Țărănesc – Nemzeti Parasztpárt

P.P.C./PPC, Prefectura Poliției Capitalei – Fővárosi Rendőrkapitányság

P.S.D./PSD, Partidul Social Democrat – Szociáldemokrata Párt

RKP KB lásd P.C.R., P.C.d.R.

RMP – Román Munkáspárt, lásd P.M.R.

R.P.R./RPR/RNK, Republica Populară Română – Román Népköztársaság

R.S.R./RSR/RSZK, Republica Socialistă Română – Román Szocialista Köztársaság

SB, Służba Bezpieczeństwa – Biztonsági Szolgálat (Lengyel Népköztársaság)

S.C.I./SCI, Serviciul de Contrainformații – Kémelhárítási Szolgálat

S.D./SD, Sicherheitsdienst – (német) Biztonsági Szolgálat

S.C.S.H./SCSH, Serviciul Controlului Străinilor și Hotelurilor – Idegeneket és Szállodákat Ellenőrző Szolgálat

S.P.J./SPJ, Serviciul Poliției Judiciare – Igazságügyi Rendészeti Szolgálat

S.I.A./SIA, Serviciul de Informații al Armatei – Hadsereg Hírszerző Szolgálat

S.G.S./SGS, Siguranța Generală a Statului – Általános Állambiztonság

S.I.M.R./SIMR, Serviciul de Informații al Ministerului de Război – Hadügy-/Honvédelmi Minisztérium Hírszerző Szolgálat

S.M.B./SMB, Securitatea Municipiului București – Securitate Bukarest Főváros (szerve)

S.O.E./SOE, Special Operations Executive – Különleges Műveletek Parancsnoksága

S.D.D.O./SDDO, Serviciul Dislocări și Domicilii Obligatorii – Kitelepítési és Kényszerlakhely Szolgálat

S.I.C.Î.O.M./SICÎOM, Serviciul Independent Cadre, Învățământ și Organizare-Mobilizare – Függetlenített Személyügyi, Oktatási, Szervezési és Mozgósítási Szolgálat

S.I.G./SIG, Supravegherea Informativă Generală – Általános Operatív Figyelés

S.I.E./SIE, Serviciul de Informații Externe – Külügyi Hírszerző Szolgálat

S.I.P.A./SIPA, Serviciul Independent pentru Protecție și Anticorupție – Védelmi és Korrupcióellenes Független Szolgálat

S.P.P./SPP, Serviciul de Protecție și Pază – Őr- és Védelmi Szolgálat

S.R.I./SRI, Serviciul Român de Informații – Román Hírszerző (kémelhárító) Szolgálat

S.R.I. B.A.T./SRI BAT, Serviciul Român de Informații Brigada Antiteroristă – Román Hírszerző (kémelhárító) Szolgálat Terrorelhárító Alakulata

S.S.I.A./SSIA – Serviciul Special de Informații al Armatei – a hadsereg Különleges Hírszerző Szolgálat (1924–1940)

S.S.I./SSI, Serviciul Special de Informații – Különleges Hírszerző Szolgálat (1940–1951)

S.S.S./SSS, Serviciu Special de Siguranță – Különleges Biztonsági Szolgálat

Stasi, Ministerium für Staatssicherheit – (keletnémet) Állambiztonsági Minisztérium

S.T.S./STS, Serviciul de Telecomunicații Speciale – Különleges Telekommunikációs Szolgálat

SZEB – Szövetséges Ellenőrző Bizottság

TAROM, Transporturile Aeriene Române – Román Légiközlekedési Vállalat

T.O., tehnică operativă – operatív technika

T.S./TS, Trupele de Securitate – Securitate-csapatok

U.I.A.Z./UIAZ, Unitatea de Însoțire a Aeronavelor în Zbor – Repülőgép-kísérő Alakulat

U.N.C./UNC, Uniunea Național-Creștină – Keresztény-Nemzeti Szövetség

U.S.L.A./USLA, Unitatea Specială de Luptă Antiteroristă – Különleges Terrorelhárító Harci
Egység

U.S.L.T./USLT, Unitatea Specială de Luptă împotriva Terorismului – Terrorizmus Elleni
Különleges Harci Alakulat

U.T.C./UTC, Uniunea Tineretului Comunist – Kommunista Ifjúsági Szövetség

U.M., unitate de muncă – (kényszer)munkatelep

U.M., unitate militară – katonai egység

10. Levéltári források, felhasznált irodalom

ACNSAS D 013783
ACNSAS D 014580 Problema maghiara
ACNSAS D 014731
ACNSAS D 10782
ACNSAS D 13134
ACNSAS D 16124
ACNSAS DMRU
ACNSAS Documentar
ACNSAS FB 3913 Terorismul maghiar
ACNSAS FCX 0000968
ACNSAS FCX 0001132
ACNSAS FCX 0001252
ACNSAS FCX 0002444
ACNSAS FCX 0002513
ACNSAS FCX 0002633
ACNSAS FCX 0002742
ACNSAS FCX 557
ACNSAS I 938359 Iredentisti
ACNSAS I 938510/1–3. Spionajul maghiar
ACNSAS MAI/Direcția Secretariat – Juridică 3611
ACNSAS MAI/Direcția Secretariat – Juridică 3616
ACNSAS MAI/DMRU 7346
ACNSAS MAI/DMRU 7364
ACNSAS MAI/DMRU 7373
ACNSAS MAI/DMRU 7378
ACNSAS MAI/DMRU 84
ACNSAS MI/DS-J 3634
ACNSAS MI/DS-J 3637
ACNSAS SIE 00028
ACNSAS SIE 0005588
ACNSAS SIE 31125

Hivatalos kiadványok

Buletinul Oficial
Honvédségi Közlöny
Monitorul Oficial (Hivatalos Közlöny)

A CNSAS 2018. évi tevékenységi beszámolója.
<http://www.cnsas.ro/documente/rapoarte/Raport%20CNSAS%202018.pdf>

Szakkönyvek, tanulmányok

- Ádám Magda 1989: *A kisantant és Európa, 1920–1929*. Budapest, Akadémiai.
- Agrigoroaiei, Ion 2018: *România interbelică. Unificare și evoluție economică*. Iași, Casa Editorială Demiurg.
- Aldea, Patricia González 2008: *Helsinki 1975. Începutul sfârșitului. Degradarea regimului din România și singularitatea lui în blocul de Est (1975–1990)*. București, Curtea Veche.
- Andreescu, Anghel – Bardas, Dan 2016: *Actiunile separatiste care vizează România*. București, RAO.
- Andrew, Christopher – Mitrohin, Vasziliij 2000: *A Mitrohin-archívum. A KGB otthon és külföldön*. Budapest, Talentum.
- Andrew, Christopher M. – Gordievsky, Oleg 1991: *Instruction from centre – Top Secret Files on KGB Foreign Operations 1975–1985*. London, Hodder & Stoughton.
- Anghel, Remus Gabriel – Gheorghiu, Laura 2019: Refugiați, vânduți, regretați. Migrația germanilor din România 1944–1993. In Trașcă, Ottmar Anghel, Remus Gabriel (szerk.): *Un veac frământat. Germanii din România după 1918*. 2. kiadás. Cluj-Napoca, Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale.
- Anisescu, Cristina – Moldovan, Silviu B. – Matiu, Mirela 2007: *„Partiturile” Securității – Directive, ordine, instrucțiuni (1947–1987)*. București, Nemira.
- Anisescu, Cristina – Moldovan, Silviu B. 2007 (szerk.): *Pseudomemoriile unui general de Securitate*. București, Humanitas.
- Anton, Mioara 2007: *Ieșirea din cerc. Politica externă a României (1948–1955)*. București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului.
- Aparaschivei, Sorin 2013: *Spionajul american în România 1944–1948*. București, Militară.
- Aparaschivei, Sorin 2022: Istoria unităților speciale de apărare, intervenție și luptă antiteroristă din România (I). *Vitralii, Lumini și umbre*, XIII/51. (november).
- Aparaschivei, Sorin: *UM 0110 – Contraspionaj tari socialiste (anti-KGB). Infăptuirea și primii ani (1963–1973)*. <https://historia.ro/sectiune/general/um-0110-contraspionaj-tari-socialiste-567294.html>
- Arendt, Hannah 1994: *Originile totalitarismului*. București, Humanitas.
- Aurel, Radu 2005: *Din istoria Poliției Române (1919–1940)*. Szakdolgozat az Alexandru Ioan Cuza Rendőr-akadémián, București.
- Axenciuc, Victor 1997: *Introducere în istoria economică a României*. București, Fundatiei România de Mâine.
- Babbie, Earl 2003: *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Budapest, Balassi.
- Bandi István 2014: „A Duna hullámain”. Beszámoló Dr. Laura Stancu, az ACNSAS igazgatója 2014. március 27-én Bukarestben elhangzott előadásáról. *Betekintő*, 2014/2. https://www.betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2014_2_bandi.pdf
- Bandi István 2015: Mementó, 1945–1947. Adalékok a magyar–román határszakasz második világháború utáni történetéhez. *Levéltári Közlemények*, 2015/86.
- Bandi István 2020: Az 1989-es romániai forradalomba való magyar beavatkozás kérdése. *Betekintő*, 2020/2. <https://betekinto.hu/hu/search/content/Bandi>

- Bandi István 2022: Fejezetek a Securitate Felderítő Szolgálatának tevékenységéből. A nyugati határszakaszon elkövetett jogellenes határátlépések (1968–1989). *Betekintő*, 2022/2. https://www.betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2022_02_bandi.df
- Bandi István 2025: [Additions to the Intelligence Career of Major General András Zákó](#). *National Security Review: Periodical of the Military National Security Service*. 2025/1.
- Banu, Florian 2001: Profilul angajatului Securității în anii '50. In Onișoru, Gheorghe (szerk.): *Totalitarism și rezistență, teroare și represiune în România comunistă*. București, CNSAS.
- Banu, Florian 2003: Din paradoxurile Epocii de Aur – Ceaușescu versus Securitatea. *Dosarele Istoriei*, nr. 7 (83).
- Banu, Florian 2006: Dosarele Securității. Despre cacanele interpretării. *Arhivele Totalitarismului*, XIV/52–53. (2006/3–4.)
- Banu, Florian 2011: Capitaliștii avant la lettre. Securitatea și operațiunile valutare speciale din anii '80. *Caietele CNSAS*, anul IV, nr. 1–2 (2011/7–8).
- Banu, Florian 2012: Adenda et corrigenda: Când a fost înființat Departamentul Securității Statului? *Magazin istoric*, 2012/5.
- Banu, Florian 2015: De la colaborare la izolare. Relațiile Securității cu serviciile similare din țările Pactului de la Varșovia, 1955–1989. *Arhivele Totalitarismului*, XXIII/86–87. (2015/1–2.)
- Banu, Florian 2016: *De la SSI la DIE. O istorie a spionajului românesc în timpul regimului comunist (1948–1989)*. București, Corint.
- Banu, Florian 2019: *Mihai Caraman, un spion român în războiul rece*. București, Corint.
- Banu, Florian – Banu, Luminița 2013: *Partidul și Securitatea, Istoria unei idile eșuate (1948–1989)*. Iași, Casa Editorial Demiurg.
- Banu, Florian – Banu, Luminița (szerk.) 2024: „Nici un atentat!” – *Organizarea antiterorismului în România (1948–1989)*. Târgoviște, Cetatea de Scaun.
- Banu, Florian – Bărbulescu, Theodor – Duică, Camelia Ivan – Țăranu, Liviu 2002: *Arhivele Securității I*. București, Pro Historia.
- Banu, Florian – Țăranu, Liviu 2004: *Aprilie 1964 – „Primăvara de la București”*. Cum s-a adoptat „Declarația de independență” a României? București, Enciclopedică.
- Banu, Florian – Țăranu, Liviu 2023: *Securitatea 1948–1989. Monografie vol. I*. Târgoviște, Cetatea de Scaun.
- Banu, Luminița 2008: Ofițerul de Securitate – prototip al „omului nou”. *Historia*, VIII/82. (október).
- Banu, Luminița – Banu, Florian 2014: *Sovromurile: mărirea și decăderea unui imperiu economic sovietic în România*. Târgoviște, Cetatea de Scaun.
- Bárdi Nándor 1997: A romániai magyarság kisebbségpolitikai stratégiái a két világháború között. *Regio*, 1997/2.
- Bárdi Nándor 2004: *Tény és való. A budapesti kormányzatok és a határon túli magyarság kapcsolattörténete*. Pozsony, Kalligram.
- Bárdi Nándor 2013: *Otthon és haza. Tanulmányok a romániai magyar kisebbség történetéről*. Jyväskylä, University of Jyväskylä.
- Bartos Zoltán 2012: *Ministerul Afacerilor Interne, Ministerul Securității Statului, Consiliul Securității Statului, Direcția regională Mures (1951–1952), Directia Regională Autonomă*

- Maghiară (1952–1960), Directia Regională Mures-Autonomă (1960–1968), Inspectoratul de Securitate al Județului Mures. Documente.* Cluj-Napoca, Risoprint.
- Bataga, Tiberiu 1977: *Prevenirea infracțiunilor, sarcină prioritară a organelor de securitate. Securitatea, 1977/3.*
- Bejenaru, Liviu Marius – Țăranu, Liviu 2023: *Securitatea 1948–1989. Monografie vol. II.* Târgoviște, Cetatea de Scaun.
- Béres János (szerk.) 2018: *Külföldi nemzetbiztonsági szolgálatok.* Budapest, Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat – HM Zrínyi Nonprofit Kft. – Zrínyi Kiadó.
- Bernstein, Barton J. 1980: Truman at Potsdam: His secret diary. *Foreign Service Journal*, july–august.
- Bîțfoi, Dorin-Liviu 2012: *Așa s-a născut omul nou: În România anilor '50.* București, Compania.
- Boda József 2016: „Szigorúan titkos!”? *Nemzetbiztonsági almanach.* Budapest, Zrínyi.
- Boia, Lucian 2005: *România: țară de frontieră a Europei.* București, Humanitas.
- Boia, Lucian 2016: *Strania istorie a comunismului românesc.* București, Humanitas.
- [Bottoni, Stefano](#) 2011: „[Baráti együttműködés](#)”: a magyar–román állambiztonsági kapcsolatok (1945–1982). *Történelmi Szemle*, 53/2.
- Brzezinski, Zbigniew 1993: *Marele eșec. Nașterea și moartea comunismului în secolul douăzeci.* Cluj-Napoca, Dacia.
- Brzezinski, Zbigniew 2017: *A nagy sakktabla.* Budapest, Antall József Tudásközpont.
- Buga, Vasile 2015: *Sub lupa Moscovei politica externe a Romaniei 1965–1989.* București, INST.
- [Burakowski](#), Adam 2016: *Dictatura lui Nicolae Ceaușescu (1965–1989). Geniul Carpaților.* Iași, Polirom.
- Burcea, Mihai – Stan, Marius – Bumbes, Mihail 2009: *Dicționarul ofițerilor și angajaților civili ai Direcției Generale a Penitenciarelor. Aparatul central (1948–1989).* Iași, Polirom.
- Burdulea, Ioan 2022: *Vânătoarea de spioni. Amintirile unui ofițer de informații din celebra UM110 – Unitatea anti-KGB.* București, Eveniment si Capital.
- Burger, Ulrich 2001: *Misiunea Ethridge. România Liberă.* Aldine.
- Buzatu, Gheorghe 2010: *Razboiul mondial al spionilor (1939–1989).* Iași, Tipo Moldova.
- Calafeteanu, Ion 1995: *Revizionismul ungar și România.* București, Enciclopedică.
- Calafeteanu, Ion 2006: România și criza cehoslovacă (percepții germane). *Historia*, VI/52. (2006. április).
- Cătănuș, Dan 1999: Destalinizarea în versiunea românească. Cazul Miron Constantinescu – Iosif Chișinevschi, 1956–1961. *Arhivele Totalitarismului*, 1999/3–4.
- Churchill, Winston 2002: *Memories, vol. VI. Triumph and Tragedy.* London, Rosetta Books.
- Cioroianu, Adrian 2013: *Pe umerii lui Marx.* București, Curtea Veche.
- Ciupercă, Ioan 2006: *Totalitarismul – fenomen al secolului XX. Repere.* Iași, Casa Editorială Demiurg.
- Codrescu, Costache 1994: *Armata română în revoluția din decembrie 1989.* București, Militară.
- Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român, 19-24 iulie 1965.* București, Politică, 1966.

- Consiliul Securitatii Statului, Directia Invatamint: Din memoriile lui Eugen Cristescu, 1968. http://www.cnsas.ro/documente/materiale_didactice/Din%20memoriile%20lui%20Eugen%20Cristescu.pdf
- Constantin, Ion 2015: *Problema Basarabiei în discuțiile româno – sovietice din timpul Războiului Rece, 1945–1989*. București, INST.
- Constantiniu, Florin 1997: *O istorie sinceră a poporului român*. București, Univers Enciclopedic.
- Copilaș, Emanuel 2011: Despre „poporul muncitor unic” și locul minorităților naționale în cadrul „națiunii socialiste”. Maghiari, germani și evrei în România lui Ceaușescu I–II. *Sfera Politicii*, 2011, I.: 19(4 [158]), II.: 19(9 [163]).
- Copilaș, Emanuel 2023: *Integrarea României în sfera de influență sovietică (1944–1947)*. București, Corint.
- Cosma, Neagu 1994: *Cupola. Securitatea văzută din interior. Pagini de memorii*. București, Globus.
- Cosma, Neagu 1996: *Dominația comunistă, 1944–1989. Contribuția unor minorități „naționale” la bolșevizarea României*. București, Bravo Press.
- Courtois, Stéphane 2011: *Comunism și totalitarism*. Iași, Polirom.
- Cretzianu, Alexandru 1995: *Ocazia pierdută [Az elszalasztott alkalom]*. Iași, Institutul European.
- Cristescu, Eugen 1995: Organizarea și activitatea Serviciului Special de Informații. In Troncotă, Cristian – Cristescu, Eugen: *Asul serviciilor secrete românești – Studiu, memorii, documente*. București, Roza Vânturilor.
- Cristescu, Radu 2000: *Spionajul și contraspionajul pe intelesul tuturor. Mic dicționar al serviciilor secrete*. București, Evenimentul Românesc.
- Cristescu, Radu Constantin 2022: *Serviciile Secrete din România și scandalurile de corupție 1989–2001*. București, Antet XX Press.
- Dávid Ferenc: *A magyar katonai titkosszolgálatok megszervezése. A HM Katona Politikai Osztály szervezete, feladata és működése, 1945–1947*. <https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/14973/david-ferenc-phd-2015.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Davies, Joseph E. 1945: *Mission to Moscow*. London, Victor Gollancz Limited.
- Deac, Augustin 1996: *Revizionismul ungar – permanent factor destabilizator în Europa, vol. I (1920–1938)*. București, Bravo Press.
- Declarația cu privire la poziția Partidului Muncitoresc Român în problemele mișcării comuniste și muncitorești internaționale, adoptată de Plenara lărgită a C.C. al P.M.R. din aprilie 1964. *Scânteia*, XXXIII/6239., 26 aprilie 1964.
- Deletant, Dennis 1995: *Ceaușescu and the Securitate*. Kessinger Pub. LLC.
- Deletant, Dennis 1998: *Ceaușescu și Securitatea. Constrângere și disidență în România comunistă, 1965–1989*. Iași, Polirom.
- Deletant, Dennis 2002: *România sub ocupație sovietică. 1944–1947*. București, Univers Enciclopedic.
- Deletant, Dennis 2006: *România sub regimul comunist*. București, Fundația Academia Civică.

- Denize, Eugen – Măță, Cezar 2005: *România comunistă. Statul și propaganda 1948–1953*. Târgoviște, Cetatea de Scaun.
- Diac, Cristina 2014: O cotitură a destinului. Procesul lui Nicolae Ceaușescu din 1936. In Cioroianu, Adrian (szerk.): *Comuniștii înainte de comunism: procese și condamnări ale ilegalistilor din România*. București, Universității din București.
- Diaconescu, Daniel 2018: *Din istoria Serviciului Special de Informații 1940–1945*. Târgoviște, Cetatea de Scaun.
- Dinu, Ștefan 2009: *Condamnat la discreție, vol. 1–2*. București, Neverland.
- Djuvara, Neagu 2002: *O scurtă istorie a românilor povestită celor tineri*. București, Humanitas.
- Djuvara, Neagu 2015: *A románok rövid története*. Kolozsvár, Koinónia.
- Dobre, Florica (szerk.) 2004: *Membrii C.C. al P.C.R. 1945–1989. Dicționar*. București, CNSAS–Enciclopedică.
- Dobre, Florica (szerk.) 2006: *Securitatea. Structuri – cadre. Obiective și metode, vol. 1–2*. București, CNSAS.
- Dobre, Florica – Banu, Florian – Banu, Luminița – Stancu, Laura 2011: *Acțiunea „Recuperarea”. Securitatea și emigrarea germanilor din România (1962–1989)*. București, Enciclopedică.
- Dobre, Florica – Banu, Florian – Duică, Camelia – Moldovan, Silviu B. – Țăranu, Liviu 2004: *Trupele de Securitate (1949–1989)*. București, Nemira.
- Dobre, Florica – Manea, Vasilica – Nicolescu, Lenuța 2000: *Anul 1940: armata română de la ultimatum la dictat: documente*. București, Europa nova.
- Dobrescu, Paul – Bârgăoanu, Alina 2001: *Geopolitica*. București, Comunicare.ro.
- Dragomir, Gheorghe 2008: *Recviem pentru spioni*. București, România în Lume.
- Dumitru, Laurențiu Cristian 2011: *România și blocul comunist 1948–1968: documente*. București, Universității din București.
- Duțu, Alesandru 2010: *Revoluția din Decembrie 1989. Cronologie*. Craiova, Sitech.
- Eszenyi Miklós 2000: *A történettudományi szakirodalmi kutatás módszerei*. Miskolc, Rónai Művelődési Központ.
- Filip, Teodor 1999: *Secretele U.S.L.A.* Craiova, Obiectiv.
- Főcze János 2020: *A MADOSZ. Baloldali magyar történet a Román Királyságban (1934–1944)*. Kolozsvár, Erdélyi Múzeum Egyesület – Kriterion.
- Földes György 2007: *Magyarország, Románia és a nemzetiségi kérdés 1956–1989*. Budapest, Napvilág.
- FRUS 1955: *The Conferences at Malta and Yalta 1945*. Vol. III, chapter I „Pre-conference documents”, documents 1–68 and chapter III „The Yalta Conference: February 4–11, 1945”, documents 322–472. Washington, US Government Printing Office.
- Funderburk, David B. 1994: *Un ambasador american între Departamentul de Stat și dictatura comunistă din România 1981–1985*. Constanța, Dacon.
- Fülöp Mihály 1988: *A Sebestyén-misszió. Világtörténet, 1988/2*.
- Fülöp Mihály – Vincze Gábor 2007: *Vasfüggöny keleten*. Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó.
- Gal, Ionel 2001: *Rațiune și represiune în Ministerul de Interne. 1965–1989, vol. I*. Iași, DominoR.

- Garthoff, Raymond 1995: When and Why Romania Distanced Itself from the Warsaw Pact. *CWIHP*, Bulletin nr. 5 (Spring 1995).
- Gârz, Florian 1997: *Expansiunea spre vest a NATO. Bătălia pentru Europa*. București, Corut Pavel.
- Georgescu, Vlad 1991: *Istorie și politică. Cazul comuniștilor români. 1944–1977*. București, Humanitas.
- Gheorghiu-Dej, Gheorghe 1959: *Articole și cuvântări*. București, Politică.
- Giurescu, Dinu C. 2010: *România și comunismul: o istorie ilustrată*. București, Corint.
- Gorbaciov, Mihail 1994: *Memorii*. București, Nemira.
- Gunn, Jeremy T. 2009: Spiritual weapons: the Cold War and the forging of an American national religion. In Greenberg Leonard E.: *Center for the Study of Religion in Public Life*. Trinity College, Hartford, Praeger.
- Gyáni Gábor 2000: A napló mint társadalomtörténeti forrás. A közhivatalnok identitása. In uő.: *Emlékezés, emlékezet és a történelem elbeszélése*. Budapest, Napvilág.
- György Béla 2003: *A romániai Országos Magyar Párt története (1922–1938)*. Doktori disszertáció, ELTE BTK.
- Hairabetian, Sevag 2017: *Un ofițer de informații*. București, Neverland.
- Hairabetian, Sevag 2021: Biroul II Roman și SSI în acțiune – ultima misiune. București, Universul Academic.
- Haraszti, Endre 1971: *The ethnic history of Transylvania*. Toronto, Danubian Press – Sovereign Press.
- Heinen, Armin 2006: *Legiunea „Arhanghelul Mihail”: mișcare socială și organizație politică. O analiză a fascismului românesc*. București, Humanitas.
- Héjja István 2007: *A külföldi hírszerző és biztonsági szolgálatok*. Budapest, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem.
- Herbstritt, Georg 2010: Răpire de persoane în Berlin – acțiunile comune desfășurate de Securitate și Stasi împotriva emigrației românești în anii 50. [Caietele CNSAS, 2/6](#).
- Hitchins, Keith 1994: *România: 1944–1989*. București, Humanitas.
- Hitchins, Keith 2017: *România 1866–1947*. București, Humanitas.
- Indrumari asupra modului cum trebuie sa se desfasoare activitatea politieneasca din tara in actuala conjunctura politica. In: Buzatu, Gheorghe – Bichinet, Corneliu (szerk.) 2005: *Arhivele secrete, Secretele arhivelor. II*. București, Mica Valahie.
- Ioanid, Radu 2005: *Răscumpărarea evreilor. Istoria acordurilor secrete dintre România și Israel*. Iași, Polirom.
- Ioanid, Radu 2015: *Securitatea și vânzarea evreilor. Istoria acordurilor secrete dintre România și Israel*. Iași, Polirom.
- Ionescu, Mihail E. 1997: Punctul de cotitură al epocii postbelice. *Dosarele istoriei*, an I, nr. 1, august 1997.
- Ioniță, Nicolae 2009: Politica de cadre în Securitate. Schimbarea cadrelor medii de conducere (1958–1967). *Caietele CNSAS*, II/1., 2009/3.
- Iordache, Alexandru 2019: *Arma informației: „soldat cu arma la picior... ”*. Târgoviște, Cetatea de Scaun.

- Iordachi, Constantin 2017: *A Vasgárda. Karizma, politika és erőszak Romániában 1927–1941*. Budapest, L'Harmattan.
- Jánosi Csongor 2017: A magyar–román belügyi és állambiztonsági kapcsolatok 1955–1965 között. *Pro Minoritate* (2017 N).
- Joó András: Bánffy Miklós 1943-as romániai küldetése tágabb kontextusban. *Pro Minoritate*, 2014. ősz.
- Józsa Béla 1945: *Orosz–román fegyverszüneti egyezmény. Groza Péter és Sztálin marsall táviratváltása. Orosz–magyar fegyverszüneti egyezmény*. Kolozsvár, Athenaeum.
- Kennan, George Frost 1946: „Long Telegram” Moscow, February 22, 1946. In *FRUS*, vol. 6. Washington, US Government Printing Office.
- Kertész István 1995: *Magyar békeillúziók 1945–1947*. Budapest, Európa–História.
- Kissinger, Henry 2019: *Fehér házi éveim I*. Budapest, Antall József Tudásközpont.
- L. Balogh Béni 2013: *Kiszolgáltatva. A dél-erdélyi magyar kisebbség 1940–1944 között*. Csíkszereda, Pro-Print Könyvkiadó.
- L. Balogh Béni – Bárdi Nándor 2008: A dél-erdélyi magyarság jogi és politikai helyzete a második bécsi döntést követően. In Bárdi Nándor et al. (szerk.): *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Budapest, Gondolat – MTA Kisebbségkutató.
- Ligeti Lajos – Terjék József (szerk.) 1981: *Keleti nevek magyar helyesírása*. Budapest, Akadémiai.
- Lippmann, Walter 1947: *A study in U.S.* New York, Foreign Policy.
- Livezeanu, Irina 1998: *Cultură și naționalism în România Mare 1918–1930*. București, Humanitas.
- Longin, Lucia Hossu 2009: *Față în față cu generalul Ion Mihai Pacepa*. București, Humanitas.
- Macri, Emil 1983: Concluzii ce se desprind din analiza unor evenimente deosebite care au avut locin obiectivele industriale. Perfectionarea munciide securitate in vederea prevenirii producerii de evenimentein obiectivele economice. *Securitatea*, 1983/3.
- Măgureanu, Virgil – Stoenescu, Alex Mihai 2008: *De la Regimul comunist la regimul Iliescu*. Virgil Măgureanu beszélgetése Alex Mihai Stoenescuval. București, RAO.
- Maior, George Cristian (szerk.) 2014: *Spion pentru eternitate: Frank Wisner. O poveste tristă de spionaj despre un om care a crezut că poate schimba lumea*. București, RAO.
- Mălureanu, Vasile 2025: *Ordine Statală versus dezordini publice*. București, RAO.
- Maner, Hans-Christian 2004: *Parlamentarismul în România 1930–1940*. București, Enciclopedică.
- Maras, Marie-Helen 2016: *A terrorizmus elmélete és gyakorlata*. Budapest, Antall József Tudásközpont.
- Măță, Cezar 2010: *Serviciile secrete ale României în războiul mondial (1939–1945)*. Iași, Demiurg.
- Matthews, Freeman H. 1946: Political Estimate of Soviet Policy for Use in Connection with Maxim, Ioan V. 1989: *Terorismul*. București, Politica.
- Milcoveanu, Șerban 2006: *Vârf de lance. Secolul XX. Depoziții de martor al epocii și relatări de participant la evenimente*. București, INST.
- Military Studies, 1 April, 1946. In *FRUS*, vol. 1. Washington, US Government Printing Office.

- Mironov, Alexandru-Murad 2000: Începutul relațiilor româno-sovietice. *Arhivele Totalitarismului*, 2000/1–2.
- Misiunea Militară Germană în România. 1940–1944. <https://www.romania-actualitati.ro/emisiuni/istorica/misiunea-militara-germana-in-romania-1940-1944-id168216.html>
- Miskolczy Ambrus 2015: *A Vasgárda (1927–1937) – Antiszemitizmus, mitológia, vallás, I.* Budapest, Gondolat.
- Mocanu, Ilie 1975: *Însemnări despre spionajul tehnico-economic*. București, Militară.
- Moraru, Pavel 2016: *Serviciile de informații și siguranță românești din Basarabia în perioada anilor 1918–1944*. Chișinău, USM.
- Muraru, Andrei (szerk.) 2008: *Dicționarul penitenciarelor din România comunistă (1945–1967)*. Iași, Polirom.
- Müller, Florin 2005: *Metamorfoze ale politicului românesc 1938–1944*. București, Universității din București.
- Nagy Ferenc 1990: *Küzdelem a vasfüggöny mögött I.* Budapest, Európa–História.
- Neagoe-Pleșa, Elis – Pleșa, Liviu 2004: *Arhivele Securității II*. București, Pro Historia.
- Nemetzi, Cornel 2013: *Ultimul curier ilegal. Memoriile unui spion român*. Baia Mare, Marist.
- Niță, Dan 2004: *Istoria serviciilor de protecție românești*. SPP., București.
- Novák Csaba Zoltán – László Márton 2012: [*A szabadság terhe: Marosvásárhely, 1990. március 16–21.*](#) Csíkszereda, Pro-Print.
- Ochea, Lionede 2004: *Serviciul Special de Informații al României pe Frontul de Vest 1940–1944*. București, Tipart.
- Ochea, Lionede 2005: *Comunitatea de Informații a României Tradiție și Modernitate*. București, Paco.
- Ockrent, Christine – de Marenches, Alexandre 1992: *Consilier de taină al Puterii*. București, Humanitas.
- Olaru, Stejărel 2018: *Agentul nostru Victor*. Iași, Polirom.
- Olaru, Stejărel – Herbstritt, Georg 2005: *STASI și Securitatea*. București, Humanitas.
- Onișoru, Gheorghe 2008: *Operațiunea Tămădău: desființarea Partidului Național Țărănesc (1947)*. Pref. acad. Florin Constantiniu. București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului.
- Onișoru, Gheorghe 2015: *Istoria lumii contemporane: de la revoluția bolșevică până în zilele noastre (1917–2015)*. Târgoviște, Cetatea de Scaun.
- Oprea, Marius 2002: *Banalitatea răului. O istorie a Securității în documente (1949–1989)*. Iași, Polirom.
- Oprea, Marius 2004: *Moștenitorii Securității*. București, Humanitas.
- Oprea, Marius 2008: *Adevărata călătorie a lui Zahei. V. Voiculescu și taina Rugului Aprins*. București, Humanitas.
- Oprea, Marius – Olaru, Stejărel 2002: *Ziua care nu se uită. 15 noiembrie 1987, Brașov*. Iași, Polirom.
- Pacepa, Ion Mihai 1987: *Red Horizons: Chronicles of a Communist Spy Chief*. Washington, Regnery Gateway.
- Pacepa, Ion Mihai 1993: *The Kremlin Legacy*.

- Pacepa, Ion Mihai 1999: *Cartea neagră a Securității*. București, Omega.
- Păcuraru, Tudor – Nistru, Planul 2020: *1989, Implicarea G.R.U. în Revoluția din Decembrie*. București, Evenimentul și Capital.
- Păiușan-Nuică, Cristina 2008: *Relațiile româno-israeliene (1948–1978)*. București, Universitară.
- Patrichi, Viorel 2001: *Ochii și urechile poporului. Convorbiri cu generalul Nicolae Pleșiță*. București, Ianus Inf.
- Pelin, Mihai 1997: *Culisele spionajului românesc. DIE 1955–1980*. București, Evenimentul Românesc.
- Pelin, Mihai 2003: *Un veac de spionaj, contraspionaj și poliție politică*. București, Elion.
- Pelin, Mihai 2004: *Trecutul nu se prescrie*. SIE & SRI. București, Kullusys.
- Petcu, Adrian Nicolae 2019: Biserica Ortodoxă Română de la Paris în anul 1948... *Caietele CNSAS*, XII/1–2., 2019/23–24.
- Pițu, Cătălin Ranco 2025: *Ruperea blestemului. Revoluția Română din decembrie 1989*. București, Litera.
- Platt, Suzy (szerk.) 1989: *Respectfully Quoted: A Dictionary of Quotations Requested from the Congressional Research Service*. Washington, Library of Congress. <https://www.bartleby.com/lit-hub/respectfully-quoted/henry-john-temple-3d-viscount-palmerston-17841865/>
- Pleșa, Liviu 2009: Contraspionajul în prima parte a regimului Ceaușescu (anii '60-'70). Organizare, atribuții și metode de acțiune. *Caietele CNSAS*, 2009/4.
- Poncea, Traian Valentin – Rogojan, Aurel I. 2006: *Spionajul ungar în România (origini, evoluție și acțiuni pe spațiul românesc)*. București, Elion.
- Prisăcaru, Dan 2010: Direcția contrainformații și securitate militară – tradiție și onoare. *Infosfera*, 2010/2.
- Prost, Henri 2006: *Destinul României (1918–1954)*. București, Compania.
- Rădulescu-Zoner, Șerban – Bușe, Daniela – Marinescu, Beatrice 1995: *Instaurarea totalitarismului comunist în România*. București, Cavallioti.
- Retegan, Mihai 1997: *În balanța forțelor. Alianțe militare românești interbelice*. București, Semne.
- Retegan, Mihai 1998: *1968 – Din primăvară până în toamnă*. București, RAO.
- Retegan, Mihai 2002: *Război politic în blocul comunist: relații româno – sovietice în anii șazeci: documente, vol. I*. București, RAO.
- Retegan, Mihai – Duțu, Alesandru 2002: *Război politic în blocul comunist: relații româno – sovietice în anii șazeci: documente, vol. II*. București, RAO.
- Rodica, Liseanu 2023: Reformele serviciilor secrete de la Mihail Moruzov la Eugen Cristescu, între inovație și decadență. *Intelligence Info*, 2/3., 3–4. <https://www.intelligenceinfo.org/reformele-serviciilor-secrete-de-la-mihail-moruzov-la-eugen-cristescu-intre-inovatie-si-decadenta/>
- Rogojan, Aurel I. 2011: *Fereastra serviciilor secrete. România în jocul strategiilor globale*. București, Compania.
- Rogojan, Aurel I. 2017: *Iulian N. Vlad – confesiuni pentru istorie*. Baia Mare, Proema.
- Romanescu, Marian 2011: *USLA în stare de hipnoza. Enigmele Revoluției*. București, Pro.

Romsics Ignác 2002: Bevezetés. A történetírás objektivitásának mítoszáról és a múlt mitizálásának tarthatatlanságáról. In uő. (szerk.): *Mítoszok, legendák, tévhitek a 20. századi magyar történelemről*. Budapest, Osiris.

S.R.I. 40 de ani de antiterorism românesc. *Revista Intelligence*, Nr. 28, 2014. december.

Săndulescu, Șerban 1996: *Decembrie '89. Lovitura de stat a confiscat Revoluția Română*. București, Omega Ziua Press.

Schmitt, Oliver Jens 2017: *Corneliu Zelea Codreanu: Ascensiunea și căderea „Căpitanului”*. București, Humanitas.

Schuyler, Cortlandt Van Rensselaer 1997: *Misiune dificilă. Jurnal (28 ianuarie 1945-20 septembrie 1946)*. București, Enciclopedică.

Scurtu, Ioan 1996: *Istoria României în anii 1918–1940. Evoluția regimului politic de la democrație la dictatură*. București, Didactica si Pedagogica.

Scurtu, Ioan (szerk.) 2003: *Istoria românilor. România întregită (1918–1940), VIII*. București, Enciclopedică.

Scurtu, Ioan – Alexandrescu, Ion – Bulei, Ion – Mamina, Ion – Stoica, Stan 2003: *Enciclopedia partidelor politice din România 1859–2003*. București, Meronia.

Scurtu, Ioan – Buzatu, Gheorghe 1999: *Istoria românilor în secolul XX (1918–1948)*. București, Paideia.

Șerban, Stelu 2006: *Elite, partide și spectru politic în România interbelică*, București, Paideia.

Serviciul Român de Informații 1995–1997: *Cartea Albă a Securității, vol. I–V*. București, Presa Românească.

Sipoșan, Gavrilă – Mutu, Florin 1981: Considerații cu privire la activitatea de contrainformații militare în campanie. *Securitatea*, 1981/3.

Soulet, Jean-François 1998: *Istoria comparată a statelor comuniste*. Iași, Polirom.

Spânu, Alin 2010: *Istoria serviciilor de informații/contrainformații românești în perioada 1919–1945*. Iași, Casa Editorială Demiurg.

Spânu, Alin 2013: O structură contrainformativă de tranziție: Serviciul de Informații al Armatei (1947–1951). *Document*, 2013/3.

Spânu, Alin 2020: *Informații, propagandă și contraspionaj în Transilvania, Ungaria și Banat*. București, Militară.

SRI 2015: *Monografia SRI 1990–2015*. București, RAO.

Stan, Florin C. 2016: *România–Israel. Relații bilaterale (1948–1991)*. Cluj-Napoca, Argonaut.

Stan, Mircea 2021: *Programul de măsuri active ale KGB–GRU împotriva României (1964–1989)*. București, Militară.

Ștefănescu, Paul 1994: *Istoria serviciilor secrete românești*. București, Divers Press.

Ștefureac, Remus Ioan 2015: *Conflictul secret din spatele scenei România versus Rusia. 50 de ani de realități, mituri și incertitudini*. București, RAO.

Stoenescu, Alex Mihai 2006: *Din culisele luptei pentru putere (1989–1990). Prima guvernare Petre Roman*. București, RAO.

Stoenescu, Alex Mihai 2010: *Istoria loviturilor de stat. Eșecul democrației române, II*. București, RAO.

Stoenescu, Alex Mihai 2016: *Interviuri după Revoluție: mărturii senzaționale despre evenimentele din decembrie 1989*. București, Orizonturi.

- Suveică, Svetlana 2000–2001: Tatar-Bunar 1924: „procesul celor 500”. *Analele Științifice ale Universității Alexandru Ioan Cuza*, 2000–2001/46–47.
- Swain, Jon 1985: Euro-MP is a communist agent. *Sunday Times*, 1985. december 29. <http://jonswain.org/articles/articles/articles/communistmep.html>
- Tănase, Stelian 2005: *Clienții lu’ Tanti Varvara*. București, Humanitas.
- Tănase, Stelian 2006: *Elite și societate. Guvernarea Gheorghiu-Dej, 1948–1965*. București, Humanitas.
- Tănase, Tiberiu 2013: *Scurtă cronologie a serviciilor de informații din România*. <http://www.ziaristionline.ro/2013/08/18/dr-tiberiu-tanase-scurta-cronologie-a-serviciilor-de-informatii-din-romania>
- Tănase, Tiberiu: *Serviciile secrete în timpul celui de-al II-lea Război Mondial*. http://www.historia.ro/exclusiv_web/general/articol/serviciile-secrete-timpul-celui-al-ii-lea-razboi-mondial
- Țăranu, Liviu 2008a: Câteva considerații privind schimbările din politica de personal în cadrul structurilor M.A.I. la începutul anilor ’60. *Caietele CNSAS*.
- Țăranu, Liviu 2008b: Evoluția spionajului românesc după defectiunea generalului Ion Mihai Pacepa (1978–1989), 8–9. *Anuarul Muzeului Marinei Române*, tom XI.
- Telkes, Simon 1977a: *Les faux hongrois: la multiplication artificielle d’un peuple*. Milano, Nagard.
- Telkes, Simon 1977b: *How to become a Hungarian: The Artificial Reproduction of a People*. Roma, Edizioni Europa.
- Teodor, Bogdan 2013: *Serviciul Secret în perioada interbelică*. București, Academiei Naționale de Informații Mihai Viteazul.
- Țigănuș, Dumitru 1975: Spionajul economic și tehnico-științific sub acoperirea oamenilor de afaceri. *Securitatea*, 1975/2.
- Tismăneanu, Vladimir 1995: *Fantoma lui Gheorghiu-Dej*. București, Univers.
- Tismăneanu, Vladimir 2006: Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România. *Raport final*. București, Humanitas. https://www.iicmer.ro/wp-content/uploads/2025/05/RAPORT-FINAL_-CADCR.pdf
- Tismăneanu, Vladimir 2008: *Fantoma lui Gheorghiu-Dej*. București, Humanitas.
- Tofan, Liviu 2012: *A patra ipoteză*. Iași, Polirom.
- Tofan, Liviu 2013: *Șacalul Securității. Teroristul Carlos în solda spionajului românesc*. Iași, Polirom.
- Töttösy Magdolna 2005: *A Magyar Népi Szövetség története 1944–1953*. Csíkszereda, Pallas-Akadémia.
- Troncotă, Cristian 1999: *Istoria serviciilor secrete românești*. București, Ion Cristoiu.
- Troncotă, Cristian 2003: *Duplicitarii. O istorie a Serviciilor de Informații și Securitate ale regimului comunist din România, 1965–1989*. București, Elion.
- Troncotă, Cristian 2003: *Istoria Securității regimului comunist din România. 1948–1964*. București, INST.
- Troncotă, Cristian 2004: *Mihail Moruzov și frontul secret*. București, Elion.
- Troncotă, Cristian 2008: *România și frontul secret 1859–1945*. București, Elion.

- Troncotă, Cristian 2022: *Glorie și tragedii. Momente din istoria serviciilor de informații și contrainformații române pe frontul de Est (1941–1944)*. București, Paul Editions.
- Trosca, Gheorghe – Radulescu, Nicolae 1988: *Aprecieri privind situația operativă antiteroristă. Sarcini și priorități ale activității antiteroriste în etapa actuală. Securitatea*, 1988/4.
- Ungureanu, George 2005: *Chestiunea Cadrilaterului – interese românești și revizionism bulgar (1938–1940)*. București, Ars Docendi.
- Ursu, Andrei – Hodor, Mădălin – Thomasson, Roland O. 2019: *Trăgători și mistificatori. Contrarevoluția Securității în decembrie 1989*. Iași, Polirom.
- Vedó Attila 2013: *A Francia Nemzeti Csendőrség története a két világháború között. Rendvédelem-történeti Füzetek*.
- Veiga, Francisco 1993: *Istoria Gărzii de fier 1919–1941. Mistica ultranaționalismului*. București, Humanitas.
- Verdery, Katherine 1994: *Compromis și rezistență. Cultura română sub Ceaușescu*. București, Humanitas.
- Vida Csaba: *A nemzetbiztonsági rendszer elméleti alapjai*, in Béres János (szerk.) 2018: *Külföldi nemzetbiztonsági szolgálatok*. Budapest, Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat – HM Zrínyi Nonprofit Kft. – Zrínyi Kiadó.22.
- Vincze Gábor: *A Magyar Népi Szövetség válsága. Magyar Kisebbség*, 1999/2.
- Watts, Larry L. 2012: *Ferește-mă, Doamne, de prieteni – Războiul clandestin al blocului sovietic cu România*. București, RAO.
- Watts, Larry L. 2013: *Cei dintâi vor fi cei din urmă. România și sfârșitul războiului rece*. București, RAO.
- Williams, Kieran – Deletant, Dennis 2001: *Security Intelligence Services In New Democracies: The Czech Republic, Slovakia and Romania*. London – New York, Palgrave.
- Wolton, Thierry 1992: *K.G.B.-ul în Franța*. București, Humanitas.
- Zamfir, Dumitru 2007: *Respectarea derupturilor omului în activitatea serviciilor de informații*. București, RAO.
- Zamfirescu, Dinu 2008: *Și noi am condamnat comunismul din exilul parizian*. București, Paideia.

11. A szerzőnek a témakörrel kapcsolatban megjelent publikációi

Bandi István: *Nem konvencionális módszerek az „erdélyi kérdés” megoldására 1945 és 1948 között*, In: Bárdi, Nándor; Gidó, Attila; Novák, Csaba Zoltán (szerk.) *Erdélyi metszetek : Kisebbségtörténeti tanulmányok I. Kolozsvár, Románia : Nemzeti Kisebbségkutató Intézet (2025) 271 p. pp. 159-189. , 31 p.*

Bandi István: *Tükörcserepek (Betekintés a román állambiztonsági levéltárak színfala mögé)*, In: Hafner, Zoltán (szerk.) *Megtartó erők : Gyöngyös Imre, Kabay Barna, Petényi Katalin, Gyöngyössy Bence filmjei* Vác, Magyarország : CineFlex Kiadó (2025) pp. 151-155. , 5 p.

Bandi István: *Soviet intelligence activity from the 1960s to the regime change in the Securitate's Counterintelligence files*, NATIONAL SECURITY REVIEW : PERIODICAL OF THE MILITARY NATIONAL SECURITY SERVICE 2024 : 1 pp. 20-37. , 18 p. (2024)

Bandi István: *Între politicile memoriei și instituționalizarea gestionării documentelor de poliție politică: O analiză comparată a modelelor românești și maghiare: CNSAS și ABTL*, in STUDIA UNIVERSITATIS MOLDAVIAE: STIINTE UMANISTICE Nr. 10(200)2024 pp. 96-102. , 7 p. (2024)

Albert, Zoltán Máté ; Bandi, István: *Tildy Zoltán államfő külföldre juttatásának kísérletei és megbuktatásának külföldi viszhangja a román titkosszolgálati források tükrében*, in MAGYAR SZEMLE 32 : 1-2 pp. 85-100. , 16 p. (2023)

Bandi István: *Kém az örökkévalóságnak: Frank Wisner – Szomorú kémtörténet egy emberről, aki azt hitte, megváltoztathatja a világot*, in NEMZETBIZTONSÁGI SZEMLE (ONLINE) 11 : 1 pp. 108-112. , 5 p. (2023)

Bandi, István: *Studenti ortodocși români din Ungaria „în atenția” Securității ceaușiste*, In: Rotaru, Liliana (szerk.) *Intellectualitatea română între ideologie, libertate academică și naționalism: Volumul conferinței naționale cu participare internațională. Ediția a 2-a, 14-16 octombrie 2021, Chișinău, Moldova : Editura Lexon-Prim (2023) pp. 271-286. , 16 p.*

Bandi István: *„Aki esküt tett, hogy örökké hű marad magyarságához”: Balogh Edgár a bukaresti Szekuritáté Irattárait Vizsgáló Országos Tanács levéltári anyagainak tükrében*, in RENDSZERVÁLTÓ SZEMLE 8 : 4 pp. 78-86. , 9 p. (2023)

Bandi István: *Mesterséges forradalom: konteók a Ceaușescu diktatúra végóráiban* in MÚLT-KOR: NEGYEDÉVES TÖRTÉNELMI MAGAZIN x : tél p. x (2022)

Bandi István: *Fejezetek a Securitate Felderítő Szolgálatának tevékenységéből.: A nyugati határszakaszon elkövetett jogellenes határátlépések (1968–1989)*, in BETEKINTŐ 16 : 2 pp. 87-103. , 17 p. (2022)

Bandi István: *Részletek az állambiztonsági szervek 1967. júliusi titkos találkozásáról*, In: Zombori, István (szerk.) ECCLESIAE ET HISTORIAE SERVUS INFATIGABILIS.

Tanulmányok Somorjai Ádám 70. születésnapjára Budapest, Magyarország : Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség (METEM), Historia Ecclesiastica Hungarica Alapítvány (2022) 535 p. pp. 275-282. , 8 p.

Bandi István: *Egy vakond a Katonapolitikai Osztályon*, ARC ÉS ÁLARC Kommunista állambiztonság : Különszám pp. 145-184. , 40 p. (2022)

Bandi István: *Venirea la putere a comuniștilor în Ungaria reflectată în sursele istorice ale arhivei CNSAS* in STUDIA UNIVERSITATIS MOLDAVIAE: ȘTIINTE UMANISTICE 2022 : 10 (160) pp. 31-40. , 10 p. (2022)

Bandi István: „Minden szabadság szabadságot öl!”: *Az erdélyi magyarság sorsa a háború végétől az ötvenes évek elejéig*, in RENDSZERVÁLTÓ SZEMLE 7 : 3-4 pp. 15-25. , 11 p. (2022)

Bandi István: *Analiza activității românești de contraspionaj împotriva infiltrării sovietice în perioada „Epocii de Aur”*, In: Rotaru, Liliana; Șipoș, Domițian Sorin (szerk.) Latinitate, Romanitate, Românită : Conferință științifică internațională. Ediția a VI-a Chisinau, Moldova, Oradea, România : Editura Lexon-Prim, Ratio et Revelatio (2022) pp. 510-526. , 17 p.

Bandi István: *Influențarea pseudoistoriografică a structurilor de securitate ceaușiste asupra grupărilor național-populiste din cadrul exilului românesc: Studiu de caz: „Protocronismul” lui Iosif Constantin Drăgan* In: Rotaru, Liliana (szerk.) Latinitate, Romanitate, Românită Chisinau, Moldova : Tipografia „Foxtrot” (2021) pp. 246-258. , 13 p.

Bandi István: *Román ügynökök a magyar emigráció ellen: A román hírszerzés két ügynökének tevékenysége a hatvanas évektől a rendszerváltásig*, In: Palasik, Mária; Pócs, Nándor (szerk.) Titkos hidak - Az állambiztonság és az emigráció kapcsolatai 1945-1989 Budapest, Magyarország, Pécs, Magyarország, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL), Kronosz Kiadó (2021) 268 p. pp. 209-249. , 41 p.

Bandi István: *Chapters on the Activities of the Emigration Department of the Romanian Intelligence from the Sixties to the Change of Regime*, in NATIONAL SECURITY REVIEW : PERIODICAL OF THE MILITARY NATIONAL SECURITY SERVICE 8 : 2 pp. 5-43. , 39 p. (2021)

Bandi István: *A historical overview of the romanian surveillance service from its establishment after world war 2 to the regime change in 1989*, in NATIONAL SECURITY REVIEW :

PERIODICAL OF THE MILITARY NATIONAL SECURITY SERVICE 7 : 1 pp. 5-19. , 15 p. (2021)

Bandi István: *Az 1989-es romániai forradalomba való magyar beavatkozás kérdése* BETEKINTŐ 14 : 2 p. 99–124 (2020)

Bandi István: *On the Access to Secret Service Documents in the Archives of the College for Examining the Archives of the Securitate in Bucharest*, in NATIONAL SECURITY REVIEW : PERIODICAL OF THE MILITARY NATIONAL SECURITY SERVICE 2020/2. pp. 65-79. , 15 p. (2020)

Bandi István: *Ion Mihai Pacepa szökése és hatása a román hírszerző szolgálatokra*, in NEMZETBIZTONSÁGI SZEMLE (ONLINE) 8 : 4 pp. 21-44. , 24 p. (2020)

Bandi István: *Az 1989-es romániai forradalom látható és láthatatlan aspektusai* in RENDSZERVÁLTÓ ARCHÍVUM 4 : 4 pp. 12-17. , 6 p. (2019)

Bandi István: *Momentul istoric 1989 în relațiile româno-maghiare în contextul schimbărilor din cadrul pactului de la Varșovia*, in Revista Militară 1 (21) 2019 pp. 91-103. , 13 p. (2019)

Bandi István: *Hatékonyág, jogszerűség, nyilvánosság a román titkosszolgálatoknál 1948-tól 2016-ig* (I. rész), in TERROR & ELHÁRÍTÁS 7 : 1 pp. 100-129. , 30 p. (2018).